

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

**ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЮЖНО-КАЗАХСТАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
SOUTH KAZAKHSTAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

**SOUTH KAZAKHSTAN STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

**12 сәуір – Ғылым қызметкерлері күніне орай өтетін білім алушылардың
республикалық XII ғылыми – тәжірибелік конференциясының
ҒЫЛЫМИ МАҚАЛАЛАР ЖИНАҒЫ**

СБОРНИК НАУЧНЫХ СТАТЕЙ

**XII республиканской научно-практической конференции обучающихся,
посвященной 12 апреля – Дню работников науки**

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES

**XII republican scientific-practical conference of students, dedicated to April 12 -
the Science Workers Day**

II том

Шымкент-2023

УДК 001
ББК 72
О-59

Ұйымдастыру алқасының төрайымы

Сугирбаева Гулжан Даулетбековна

**Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік
педагогикалық университетінің
Басқарма төрағасы - Ректор, т.ғ.к., доцент**

Ұйымдастыру алқасы

Исабек Баршагүл Қашқынқызы

**Басқарма мүшесі – Стратегиялық даму және
әлеуметтік істер жөніндегі проректор, т.ғ.к.,
доцент**

Кудышева Айнаш Амангельдыевна

**Басқарма мүшесі - Академиялық мәселелер
жөніндегі проректор, к.п.н., доцент**

Керімбеков Ержан Рахымжанұлы

**Басқарма мүшесі - Ғылыми жұмыстар және
инновациялар жөніндегі проректор, PhD**

Тажекова Ақмарал Джаксыбековна

**Ғылыми зерттеулер офисінің басшысы, г.ғ.к.,
доцент м.а.**

12 сәуір – Ғылым қызметкерлері күніне орай өтетін білім алушылардың республикалық XII ғылыми – тәжірибелік конференциясының ғылыми мақалалар жинағы. Шымкент, 2023 - 390 бет

Сборник научных статей XII республиканской научно-практической конференции обучающихся, посвященной 12 апреля – Дню работников науки. Шымкент, 2023 - 390 стр.

Collection of scientific articles XII republican scientific-practical conference of students, dedicated to April 12 - the Science Workers Day. Shymkent, 2023 - 390 p.

ISBN 978-601-7968-22-9

Жинаққа білім алушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері ендірілді. Барлық жарияланымдар авторлардың редакциясымен берілген.

ӘЛЕУМЕТТІК-ҚОҒАМДЫҚ ҒЫЛЫМДАР

ӘОЖ 008

АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ РУХАНИ КҮРЕСІ

Сабырханова С. – 1701-32 тобының студенті.

Ғылыми жетекші: Мантаева Т. – PhD, аға оқытушы.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме.

Партия «Алаш» – общественно-политическое национально-освободительное движение, объединившее казахскую и киргизскую интеллигенцию, созданное в 1917 году журналистом и публицистом Аликханом Букейхановым, лингвистом, поэтом и переводчиком Ахметом Байтурсиновым и писателем Мирзакипом Дулатовым, примыкавшая по идеологии к партии кадетов. Председатель партии – Аликхан Букейханов. Официальный орган партии – газета «Казах». Ликвидирована большевиками, и прекратила существование в 1920 году.

Summary

The Alash party is a socio-political national liberation movement that united the Kazakh and Kyrgyz intelligentsia, created in 1917 by the journalist and publicist Alikhan Bukeikhanov, the linguist, poet and translator Akhmet Baitursynov and the writer Mirzhakip Dulatov, adjoining the Cadets party in ideology. The party chairman is Alikhan Bukeikhanov. The official organ of the party is the Kazakh newspaper. Liquidated by the Bolsheviks, and ceased to exist in 1920.

Алаш партиясының бағдарламасы негізінде құрылған Алаш автономиясы 1917 жылы қазанда билікті басып алған марксистік идеологияны жақтаушылар большевиктермен қақтығысқа түсті. Кеңес үкіметі белгілі бір кезеңге дейін Қазақ автономиясы идеясын жоққа шығарды. Бірақ оның Алаш-Ордадан басты айырмашылығы большевиктердің либералдық-демократиялық «буржуазиялық» идеяларды қабылдамауында болды. Сондықтан 1918-1919 жылдары «Алаш-Орда» азамат соғысына большевиктерге қарсы күштер жағында қатысты. Кеңес үкіметінің «Алашқа» адал қазақ халқына қарсы жазалау әрекеттеріне тосқауыл қоюды көздеген «Алаш» қайраткерлері Кеңес үкіметімен ымыраға келіп, қаруларын қояды. Мұның бір себебі Кеңес басшылығының ұлттық мәселені республикалар федерациясын құру арқылы шешуге ниеті болды. 1920 жылы наурызда «Алаш» ұлттық автономиясы өз қызметін тоқтатып, сол жылдың 26 тамызында Қырғыз (яғни Қазақ) Автономиялық Кеңестік Социалистік Республикасы жарияланды.

«Алаш партиясы, Алаш автономиясы және Алашорда үкіметінің зерттеулерін біріктірген Алаш қозғалысының тарихнамасы 1919-1920 жылдардағы басылымдардан бастау алып, олардың авторлары А.Байтұрсынов пен С.Сейфуллин болды. «Жизнь национальностей» апталығында Байтұрсынұлының «Революция және қазақтар» атты мақаласында қазақ халқын топтастыруды, қазаннан кейін өршіп тұрған анархияны тоқтатуды мақсат еткен «Алаш» қозғалысының шығу себептері алғаш рет талданды. «Қырғыз зиялылары туралы» мақаласында С.Сейфуллин қозғалысты сынға алды. 1920 жылдардың басынан бері баспасөз беттерінде қозғалысты жақтаушылар мен сынаушылардың жарияланымдары үздіксіз жарияланып келеді. А.Байділдин «Шығыс Қырғызстандағы революциялық қозғалыс» мақаласында, А.Кенжин

«Қырғызстандағы революциялық қозғалыс» мақаласында Алашорданың тарихи маңызын біржақты жоққа шығаруға қарсы шықты» (1).

Алаш партиясы – сіз бен біз білетін қарапайым ақындар мен жазушылардың ұйымы емес. Алаш партиясы – саяси күреске толы, қазақтың рухын көтерумен арпалысқа түскен алпауыт партия. Бәрімізге аян, Кеңестік одақтың жаңа қисынсыз саясаттары, партиялар бытыраңқылығы, саяси ақиқаттардың түмшаланып қалуы ел тағдырына оңай түскен жоқ. Қазақ деген біртұтас елдің жойылып, орыстанып өзге елдің қолында қалып кетуі әбден мүмкін еді. Алайда, 1917 жылы бұл ойлар жиегіне қарсы партия «Алаш» партиясы дүниеге келді. Бұл партияның дүниеге келуімен тарих өз парағын жаңадан бастады. Негізін салушы ұлт зиялысы, азаттық жолындағы күрестің алдаспаны болған аяулы тұлға Әлихан Нұрмұхаммедұлы Бөкейханов. Замандастары Ахмет Байтұрсынов пен Міржақып Дулатұлының да еңбегін атап өтпесек болмас. Әдебиет зерттеушісі, түркітанушы, аудармашы, публицист Ахмет пен ағартушы, қоғам қайраткері Міржақыптың бұл автономияға қосқан үлесі зор. Әрине, елім деп жанұшыра қол ұстасқан жандардың көп болғаны белгілі, олардың әрқайсысы тарих сахнасында алтын әріптермен қалары сөзсіз. Алайда, басты қаһармандық ниетімен көзге түскен осы үш алып тұлғадан бөлек М.Тынышбаев, Ж.Ақбаев, М. Жұмабаев, Б.Қаратаев, Х.Досмұхамедов, С.Сейфуллин, М.Әуезов, М.Шоқай, Ж.Аймауытов, С.Сәдуақасов, Т. Рысқұлов сынды заман білгірлері де осы партия көлемінде жұмыс жасады. Өз шарқынша бар қазақ елін қамтыған Алаш қозғалысы өз газеттерімен, баспасөзге жарияланған мақалаларымен, шығармаларымен еңбектерін жария ету арқылы дами бастады. Бұл кезеңдерде елдегі рухани күрес қызу болғаны демократиялық кеңес одағына ұнамады. Алаш жұрты бүгінде бізге ең қажет болып отырған мәңгілік құндылықтарды: Отанға, халқымызға деген сүйіспеншілікті, жанқиярлықты, адалдық пен ар-намысты, еңбек пен білімді құрметтеуді, парызға адалдықты, биік жолдағы құрбандықты арнаған идеалдар. Сол жылдары Алаш қозғалысы өкілдерінің, олардың шәкірттері мен жақтастарының жүзеге асырған ұлы гуманитарлық миссиясын асыра бағалау қиын. Ұзақ мерзімді тыйымдарға және олардың мұраларының бір бөлігінің сталинизм кезінде және ең жаңа кезеңдегі оңалтуға дейінгі айқын жоғалуына қарамастан, XX ғасырдағы қазақ қоғамының бұрын-соңды болмаған мәдени прогресінің көптеген негіздерін жасаған және нығайтқан да солар.

Партияның алыс-беріс көрген қиындығы мен аласапыран кезеңін де айтып өтпесек болмас. Кеңестік дәуірдің ағартушыларға деген, ағартушылыққа беттеген адамдарға деген ниеті әркез жауыздық көкжиегінде көрініс тапты. Олардың барлығын түрмеде қинап, ату жазасына кескеннен соң да, еңбектерін жоюымен айналысып, әйел бала-шағасын лагерлердегі жұмыстарға әкетіп жатты. Бұның барлығы ұлтшылдық көрінісі деген сипатта ғана өрбіп, жазушылардың атын кінәдан тазалау мүмкін болмады.

Ұлтжанды адамдар өз халқының озық өркениетке даму жолдарын, отаршылдық тәуелділік шындығына бейімделу жолдарын ағартушылықтан көрді. Ғасырлар тоғысында қазақ халқының ұлт-азаттық қозғалысы өз дамуының жаңа кезеңіне аяқ басты. Қарулы күрестің дәстүрлі түрлерінен

патшалықтың отаршылдық жүйесіне қарсы тұрудың саяси әдістеріне көшу тән қасиет болды.

Осы бір орасан зор еңбектердің әрқайсысынан біз еліміздің дәл осы тәуелсіздік туын биік ұстағанға дейінгі өткенін көре аламыз. Бұл партияның ұлт жолындағы ерлігі мен бірлігі, жан құрбандығы мен әлем шайқасындағы батырлығын ешқашан ұмытпауымыз керек.

1925 жылы қозғалысқа қатысушыларды қудалау басталды. 1929 жылы Қызылордада «Алаш» қозғалысына теріс баға берген Н.Мартиненконың «Алашорда» атты кітабы шықты. 1930-1932 жылдары Алаш қозғалысының қайраткерлеріне қарсы қуғын-сүргін басталды, 1937-1938 жылдары «халық жауы» ретінде атылды. Алаш қозғалысы туралы мәліметтер шетелге қоныс аударған М.Шоқай, З.Валиди Тоған, А.Авторханов, Х.Оралтай т.б еңбектерінде кездеседі.

1991 жылдан бастап тарихшылар А.Ғ.Сармурзин, М.Қ.Қозыбаев, Қ.Н.Нұрпейіс, М.Қойгелдиев және Т.Омарбеков Алаш қозғалысының тарихи шынайылығын қалпына келтіруде. 1994-1995 жылдары ғалымдар Қ.Нұрпейіс пен М.Қойгелдиевтің Алаш қозғалысының қайраткерлеріне арналған еңбектері жарық көрді.

Әдебиеттер:

1. <https://ru.wikipedia.org>
2. <https://dzen.ru>

ӘОЖ 94 (574)

ТОНЫКӨКТИҢ ТҮРК ТАРИХЫНДАҒЫ ОРНЫ МЕН МАҢЫЗЫ

Балық А.А. – 1601-12 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Айтай Б.С. – т.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье описывается уровень научной изученности памятника письменности Тоныкок, одного из многовековых культурных наследий древности. Выявлен и проанализирован образ Тоныкока, рупора Синих Турков. При этом определяется отношение героизма, нравственности и здравого смысла. Показано, что он является образцовой личностью в истории Турции.

Summary

The article describes the level of scientific knowledge of the Tonymok written monument, one of the centuries-old cultural heritage of antiquity. The image of Tonymok, the mouthpiece of the Blue Turks, is revealed and analyzed. At the same time, the attitude of heroism, morality and common sense is determined. It is shown that he is an exemplary person in the history of Turkey.

Кіріспе

Ата тарихымызға, шежіремізге, тәрбие өнегесіне айналған байырғы түрік ескерткіштерінің жауынның, күннің астында, желдің, боранның өтінде қорғаусыз-күзетсіз, жанашырсыз-күтүсіз соншама заманды өткізіп бізге жеткені таңқаларлық құбылыс. Мәңгілік ел орнатпақ идеясын, тарихын, дүниетанымын, ой-санасын, дәстүрін өшпестей етіп тасқа қашап кеткен байырғы түріктердің –

бабаларымыздың жазу өнерін, мемлекеттігін, ел басқару жүйесін, ұрпағына мирас етіп қалдырған асыл өнегесін терең зерттеу – өзін тікелей мұрагер санайтын қазақ ғалымдарының ең жауапты міндеті, қасиетті борышы.

Әр дәуірдің маңызды оқиғаларын сол кезеңнің танымал тұлғалары – ақын-жыршылары мен ойшылдары жырға қосып, тарихқа айналдырып, кейінгі ұрпаққа мирас етіп отырған. Осы орайда Түркі халықтарының мәдениетінде ғана емес, әлем тарихы мен мәдениетінде ойып орын алатын, Селенга, Орхон өзендері бойынан табылған Білге қаған, Күлтегін, Тоныкөкке арналған бітіктастағы жазулар – біздердің бай рухани мұрамыз. Бұл жәдігерлер ежелгі түрк халқының тарихы, тілі мен діні, мәдениеті, дүниетанымы, әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрінен құнды деректер беретін баға жетпес қазынамыз.

Ескерткіш туралы

Білге Тоныкөктің бәдіздеп тасқа қашап қалдырған ескерткішін 1897 жылы Д.А. Клеменц тауып, мәтін суретін ғылым әлеміне таныстырған соң зерттеу жұмыстары басталды. Тоныкөк ескерткішіндегі мәтіндерді 1889 жылы В.В. Радлов оқып, транскрипциясын, аудармасын түсіндірмелерімен жариялады. [1]

Тоныкөк ескерткіші Моңғолияның астанасы Ұлан-батордан оңтүстік-шығысқа қарай 66 шақырым жердегі Баин-Цокто төбешігі деп аталатын алқаптағы тарихи орында, Налайха елді мекені мен Тола өзенінің оң жағалауында орын тепкен. Ескерткіш төртбұрышты, кіре берісі шығыс жағында, үш негізгі бөліктен тұрады. Ескерткіштің шығысында екі жазба тас орналасқан: бұл тастардың біріншісінің биіктігі – 2,43 м, екіншісі – 2,17 метрді құрайды. Жазба тастардың төрт жағы да түрк тілінде жазылған: бірінші жазбада – 35, екінші жазбада – 27 жол бар. Ескерткіштің сыртқы жағында батыстан шығысқа қарай 1250 метр жерде балбал тастары тізілген. Осы аралықта шамамен 500 шақты балбал орналасқа [1]. Ең жақсы сақталған балбал тастары да осы Тоныкөк ескерткішіндегі балбал тастары. Қазіргі таңда бұл балбалдардың бір бөлігі құлаған, жоғалған, топыраққа көміліп қалған. Балбал тастар Білге тоныкөктің соғыс майданында өлтірген дұшпандарының санын білдіреді-міс.

Негізгі бөлім

Көк түркілер тұсында ғана емес, алып даланы жайлаған көшпелілердің ұзын-сонар тарихында «егеулі найза қолға алып, еңку-еңку жер шалып», жауынгерлік жігерімен, жалынды сөзімен елінің әрі батыры, әрі көсемі болған дала даналары, абыздары аз емес. Сол сұңғыла абыздардың арасында әлем тарихында өшпес атақ-даңқын қалдырып, ақыл-парасатына, қол қайратына, көрегендігіне табындырып, ел-жұртының қасіретін, қуанышын, ерлігі мен елдігін тасқа жыр ғып қашап, мәңгілік мұра қалдырған Тоныкөктей тұлға жоқ.

Көк түркіні көгертіп, ел бастаған, көкірегі халқы үшін қыз-қыз қайнаған қасиетті Тоныкөкке исі көшпелі халық, мұқым түркі қауым қарыздар. Ол кім? Қандай тектен тараған бекзада еді, ақылдың кенін, ерліктің көзін қайдан алды? Ол өз өмірін, арман-мұратын сымтастың өзегіне ойып жазып кетті. Сол дастанның бірінші жолында өзін: «Білге Тоныкөк – мен өзім, табғаш елінде тәрбиеленіп өстім. Түркі халқы ол кезде табғаштарға бағынышты еді», - деп таныстырады. [2] Демек, оның ата-тегі туралы мәліметтер қытай

шежірешілерінің қат-қат жылнамаларының ішінде жатқаны сөзсіз. Әзірше мағлұм болған деректерде Тоныкөктің жорықтары туралы көп айтылады. Дегенмен Шығыс Түркістанда тұратын ғұлама қазақ ғалымы, ғұмырын туған халқының тарихын жазуға арнаған, қытай жазбаларын түпнұсқадан сүзіп шыққан Нығымет Мыңжанұлы дала данасы Тоныкөктің ата мекені Алтай тауындағы Қара Ертістің жағасы екенін, сондағы қарлақ елінің Сабек тайпасынан шыққандығы туралы айғақ тапқан.

Абыздың есімі тарихи дереккөздерде көбіне Білге Тоныкөк деп аталады. Ең жоғары дәрежелердің бірі саналатын білге атауы «дана, ақылды, ғұлама» мағынасын білдірген [4]. Тоныкөк есімі зерттеушілер тарапынан түрліше аталғанымен, отандық ғылыми еңбектер мен оқулықтарда Тоныкөк деп жазылып келеді. Ал қытай деректерінде Тон-йо-гу, Туңьюгу түрінде ұшырасады. Тоныкөктегі алғашқы буын тон, тун, той, туй түрінде оқылады. А. Жаффероглы тон сөзінің мағынасы «киім» екендігін атап өтеді. Тун сөзі М. Қашқари еңбегінде тун пала – «тұңғыш бала» мағынасында қолданылған. Той сөзі де «мереке, той», туй – «халық» мағынасында ұшырасады. Кейінгі буындардағы ук – «ұғу, түсіну», оқы «оқу» мағыналарында қолданылады. [1]

Елтеріс, Қапаған, Білге қағандардың ақылгөйі, Күлтегін оғланның батагөйі болған Тоныкөктей ғұлама болмаса, шындығында да, түркі жұрты ел болып, есін жиып, еркіндік алмас еді. Жоғарыда атап өткеніміздей Тоныкөк өз кезеңінде төрт бірдей қағанның ақылшысы, қолбасшы әрі батыры болды. Ең алғаш жауға шауып, қару алған кезеңін Құтлығ (Елтеріс) қағанның мына оқиғасынан біле аламыз: «Құтлығ – әскери білімі бар, айла-тәсілге жетік кісі болса керек. Ол тоз-тоз болған түрк халқын қайта жиып, дана Тоныкөкті соңына ертіп, 683 жылы Қытай басқыншыларынан түрк жерін азат етеді. Осы әрекеті үшін халық Құтлығты Елтеріс (елді теруші, жинаушы мағынасында) хан деп атап кетеді». [3] Тоныкөктің бастапқыда Қытай билігіндегі аймақтарды мекендегенін тарихи жазбалар растай түседі. Құтлығтың маңайын паналаған Тоныкөк даналығы мен көрегендігі, әскери істерді жақсы білгендігі арқасында апа тарқан атағын иеленген. Осылайша әскери істер мен аттарды басқару толығымен оның билігінде болған. Тоныкөктің жаңа құрылған мемлекет істеріне араласып, үлкен ықпал етуі бұдан кейін орын алатын оқиғаларға да өз әсерін тидірмей қоймады. Көптеген жылдар бойы күншілдік пен бақталастықтың кесірінен табғаштарға бағынып, әлсіреп, жойылуға шақ қалған түрк халқын Елтерісті қаған сайлап отырып, өзі ақыл иесі, сөз иесі болып, Тәңір жарылқап, мемлекет құрып, үлкен жетістіктерге қол жеткізді.

Қалың табғаштың құрсауында қалып: «Елді халық едім, елім қазір қайда? Қағанды халық едім, қағаным қайда?» - деп күңіренген түркі елінің аңсарлы арманы Тоныкөктің көкірегін өмір бойы күңіrentіп, қалай да елін ел ету үшін күндіз де, түнде де басын бәйгеге тігумен өткізді. Ол халқын құл еткен жұрттан кегін қайырудан тайынбады. Елтеріс қағаннан кейін таққа отырған Қапаған қаған қатал да қатыгез, қытымыр адам болған деседі. Түрк қағанатын кеңейтіп ұлы күшке айналдырып отса да ата жауы табғаштармен тіл табысуға тырысып солқылдақтық жасай береді. Алайда Тоныкөк батыр оған мүмкіндік бермейді. Қасқайып Қапаған қағанның бұрыс шешімдеріне қарсы шығып, елін жаудан

аман алып, соғысады. «Шаңтүң жазығын, теңіз өзенін тұқырттым. Жиырма үш қала талқандалды. Үсін Бунтау жерін, жұртын жайладық. Табғаш қағаны жауымыз еді» [2] - деп осы жорығы жөнінде мақтанышпен тасқа қашап жаздырды.

Осындай қарқынмен көк түркі халқының бақ-дәулетінің дәуірлеп, әскери қуатының күшейуі туыстас тайпалардың қағандарының өштігін қоздырды. Олар тұтас түрк халықтарының қағанат құрып, бір мемлекет болуын қаламады. Әйткенде тақ біреу болатынын білді. Бұл туралы жырдың басынан аяғына дейін Тоныкөк өзінің қарым-қабілетін жоғары сипаттап көрсете біледі, өзі туралы қоғамдық ойды да өзі қалыптастырады: табғаштар, оғыздар мен қидандар түрк қағаны мен кеңесшісі туралы жырда былай ойлайды:

«Қағаны алып еді, Ақылгөйі білгір еді. Ол екі кісі тірі тұрса, Сені – табғашты қырады, -депті, Шығыста-құтаңды қырады, -депті, Табғаштар, түстіктен шабыңдар! Құтаңдар, шығыстан шабыңдар! Мен терістіктен шабайын! Түрк – сір халқының жерін жат баспасын! Сол дұшпанды жояйық!» [3] – депті.

Дұшпандардың сөзін естіп Тоныкөк былай дейді:

Осы сөзді естіп, Түнде ұйқым келмеді, Күндіз отырғым келмеді. Ақыры, қағаным өтіндім. Былай өтіндім: «Табғаш, оғыз, құтан – Бұл үшеуі біріксе, біз Өз іші-тысымызды ұстап қала алмаспыз. Жұқаны бүктеу - оңай. Жіңішкені ұзу – оңай. Жұқа қалыңдаса, (оны тек) алып бүктейді. Жіңішке жуандаса, (Оны тек) алып үзеді. Шығыста – құтанға, Түстікте – табғашқа, батыста – құрданға, Терістікте – оғызға екі-үш мың қолмен бара аламыз ба? Осылай өтіндім. [3] Тоныкөк дұшпандарының басын біріктірмей, олардың бірінші шабуыл жасауын күтпестен өзі шабуылдады. Білге Тоныкөктің мұндай жан кешті жорыққа, ақ қар, көк мұзда, асу бермес Алтай, Саян тауларынан асуға бұйрық беруі – оның ең ұлы шешімдерінің бірі еді. Өйткені, уәделескен үш қағанның әскері тас түйін болып, жаз шығуын ғана күтіп отырғанын білген болатын. Тоныкөк жазда талапайға түскенше, қыстың қызыл шұнақ аязында жылы жерде бұғып жатқан қағандарды жеке-жеке талқандауды ұсынды. Жорықтың барлық жауапкершілігін өз мойнына алды. Жолсыздан жол салды.

Қай жыр жолдарын алып қарасақта Тоныкөктің өз халқы, елі, жері үшін жан аямай жауласқанын көреміз. Сондай күш-қуатымен, асқан білгірлігімен қағандардың айнымас серігі болып, көк түрк елін азат, жайсаң ел етті. Мына бір толғауында: «Елтеріс қаған үшін, түркі Бөгі қаған үшін, Қапаған қаған үшін түнде ұйқтамадым, күндіз отырмадым. Қызыл қанымды төктім, қара терімді ағыздым. Күш-қуатымды аямадым. Мен өзім ұзақ жорықтарға да бастадым», [2] - деп шалқи айтуы шындық. Төрт қағанды қолынан өткізген Тоныкөк елу жыл бойы жорықта жүрген және ол қатыспаған бірде бір шайқас, ол билік айтпаған бір де бір құрылтай өтпеген.

Қорытынды

Тоныкөк ескерткіші мәтінін толықтай адамның ақыл-ой шеберлігінің үлгісі ретінде тануға болады. Ой толғай білу, сенім, күдік-күмән, болашақты болжау және жағдайдың, істің егжей-тегжейлі сарапталуы Тоныкөкті көне түрік

қоғамының қайталанбас тұлғасы ретінде аша түседі: ол бітімгер елші, мықты саясаткер, ақылды кеңесші.

Білге Тоныкөк жетпістен асқан жасында түгел түркіні аузына қаратқан абызға айналып, «елімнің білік иесі, сөз иесі мен болдым» деп толғаған. Сөз иесі, білім иесі, білік иесі, ел иесі болған дарабоз бабаны рухы асқақ, ғибраты «Мәңгілік ел» ұрпағына өнеге болары анық.

Сөз соңын Тоныкөк бабамыздың мына сөзімен аяқтағым келеді: «Пәтуасыз (жалқау, оңбаған) табылса, (онда) ол халықтың қанша соруы бар десеңші!» [3]. Бұл жерден ұғатынымыз елі, жері үшін шынайы жанашыр жан болмаса, онда ол елдің болашағы бұлыңғыр. Өз халқын қанап, өзгеге жем қылады. Қара халықты сорлатып, дұшпанының жемтігіне салып береді. Сонымен бірге жалқау, жатып ішерде елінің кейін кетуіне кесірін тигізеді. Сондықтан бұл сөздерден алатын ғибратымыз мол.

Әдебиеттер:

1. Жолдасбеков М, Сартқожаұлы Қ. Орхон ескерткіштерінің толық Атласы. – Астана: Күлтегін, 2007. – 360 б.

2. Жұрбаев Т. Дулыға: Көне түркі батырлары туралы тарихи әфсаналар. – Алматы: Жалын 1994. – 384 б.

3. Гумилев Л.Н. Көне түріктер: көпшілік оқырман қауымға арналған. Алматы. «Білім», 1994 - 480 б.

4. Жолдасбеков М. Асыл арналар. I том. Зерттеулер, Мақалалар. – Астана: Күлтегін. 2012. – 344 б.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ

Жақып Ерасыл, Байдалы Бағлан, Ханазар Илхамжан - 1601-19 тобының студенттері

Ғылыми жетекші: Марина Ғ.А. - аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются архивные документы о голоде в Казахстане.

Summary

The article examines archival documents about the famine in Kazakhstan

Қазақ даласында бір емес екі ашаршылық жайлаған болатын. 1921-1922 жылдары және 1930-1933 жылдарында екі нәубет елді орасан зор қырғынға ұшыратты. Бірінші ашаршылық Қазақстанның көпшілік аудандарына жайылды. Орал, Орынбор, Қостанай, Бөкей, Ақтөбе губернияларында себілген астық қатты құрғақшылықтан шықпай қалды, шыққандары жазғы ыстықта қурап қалды. Мал өсірумен айналысатын көшпелі және жартылай көшпелі аудандардағы жайылымдар мен шабындықтар толықтай күйіп кеткен болатын[1].

1921 жылғы тамыздан бастап Орынбор, Ақтөбе, Бөкей, Орал, Қостанай губерниялары аштықтан зардап шеккен аймақтардың қатарына ресми түрде енгізілді[1]. Осы жылдың күзінде аталған губерния тұрғындары аштыққа ұшырады. Ашаршылық 1 558 927 тұрғыны бар 1 048 100 квадрат метр аумақты

қамтыды. 1921 жылдың қарашасында губерниялар бойынша ашыққандар саны төмендегідей болды[2].

Губерниялар	Статистика басқармасының деректері бойынша	Әр түрлі көздерден алынған деректер бойынша
Орынбор	387 500	444 786
Қостанай	264 900	254 816
Орал	384 900	400 000
Ақтөбе	296 100	359 325
Бөкей	176 500	100 000
Барлығы	1 508 900	1 558 927

Аштықпен қатар сүзек, тырысқақ, оба, діңгене және басқа да аурулар қатар келді. Аштық пен қайыршылық күй, эпидемия, ауруханалардың жетіспеуі, осының бәрі аурулар арасындағы өлім санын күрт көбейтті. Өлім-жітімнің көбеюінен көптеген балалар қараусыз жетім халге ұшырады. 1921 жылғы 1 желтоқсандағы деректерге сүйенсек қараусыз қалған балалар саны Қазақ АКСР-і бойынша 128 000 болса, осы жылдың соңында 158 000-ға, ал 1923 жылдың 1 наурызда 408 022-ге жетті[3]. Қазақстан аумағында аштық әсіресе 1922 жылдың наурыз-сәуір айларында қатты күшейді. ҚазОАК-нің Төрағасы С.Меңдешовтың 1922 жылы 8 шілдеде ҚазОАК-нің III-сессиясында жасаған баяндамасында осы жылдың көктемінде алынған толық емес деректер бойынша Қазақстан аумағында аштыққа ұрынғандар саны 2 832 000 адамды құраған[4]. Жоғарыдағы цифрларға қарайтын болсақ елдегі жағдай аса ауыр еді. Аштықпен күрес комитеті құрылды. Елдегі аштықтан құтқару бойынша осы комитетке жүкелді. Қосымша астық бөлінді және қала, аудан оралықтарында аштарға тамақ беру ұйымдастырылды. Бір ғана Торғай уезінің тұрғындарына губерниялық азық-түлік комитеті көмек ретінде 50 000 пұт астық пен көктемгі егін үшін 500 пұт астық бөлді. Осы секілді әр аудандарда қосымша шаралар ұйымдастырылды.

Қазақстандағы тағы бір нәубеттің бірі 1930-1933 жылдардағы ашаршылық. Осы жылдардағы ашаршылық құрбандарының нақты саны әлі күнге дейін әртүрлі айтып келеді. Мысалы қарапайым арифметикалық алшақтыққа сүйене 1 млн адам деп көрсетеді, жазушы Смағұл Елубайдың ашаршылық жайлы деректі фильмде келтірген дерегінше 1920-1922 жылдары 1 млн 700 мың адам, ал 1930-1933 жылдары 2 млн 300 мың адам опат болды деп көрсетеді. Жазушы С.Елубайдың дерегіне ұқсас 1993 жылғы ҚР Жоғарғы Кеңесі Төралқасының ашаршылық зардаптарын зерттеу жөніндегі мемлекеттік комиссиясының қорытынды есебінде, 1930-1932 жылғы аштықта 2 млн 200 мың адам деп көрсетілген [5]. Қарапайым халық Ф.И.Голощекиннің оспадар «Кіші Қазан» саясатының кесірінен малымен қоса жанынан да айырылды. Ұжымдастыру шараларының жедел болғаны соншалықты КСРО аумағында 1 орынға шығып кетті. Ұжымдастыру қазақ халқына ешқандай да жақсылық әкелмеді. Өйткені

бай-кулактардан тәркілеп алынған мал-мүліктің көп бөлігі Ресей асып кетті, ал қалғанын ұжымшарларға бөліп берді. Бірақ ұжымшарға түскен мал сойылып ет ретінде қайттан Мәскеуге жөнелтіліп отырды. Яғни бұл саясат халықтың ашаршылыққа ұрынуына әкеліп соқты.

Қорытындылайтын болсақ екі аштықта қазақ халқын жер бетінен жою немесе едәуір санын азайтуға бағытталған. Әсіресе 1930-1933 жылдардағы ашаршылық қазақ халқына жасалған геноцид екенін айта аламыз. Оған бірінші дәлел Ф.И.Голощекиннің Кіші Қазан революциясын ұйымдастыруы. Аштықтан қырылып жатқан қазақ даласына астықпен көмектесудің орнына КСРО бойынша астық басқа шикізат көздерімен бірге валюталық түсім негізінде сыртқа сатылды. КСРО бойынша шетелге астық сату көлемі 1928 жылы- 0.1 млн тонна, 1929 жылы- 1,3 млн тонна, 1930 жылы-4,8 млн тонна, 1931 жылы- 5,2 млн тоннаға жетті [6]. Көріп тұрғандай ашаршылық күшейген сайын сыртқа астық сату көлемі де көбеюде. Мал еті де дәл осылай сырқа сатылып отырған және сонымен қоса малдың жүнінде өткізуді тапсырған. Мал өсіретін шаруашылықтарға астық салығы, ал астық өсірумен айналысатын шаруашылықтарға ет, жүн салығы салынып шамадан тыс салынған салықтардың кесірінен мал мен астықтың бірінде қалдырмай Ресейге жөнелтіліп отырды. Бұл халқымызға жасалған үлкен қастандықтың бірі еді.

Әдебиеттер:

- 1.Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін).Бес томдық. 4-том.-Алматы: «Атамұра», 2010, 752 б.
2. ҚР ОММ, 40 қ., 1-т., 264-іс, 3-п.
3. ҚР ОММ 320 қ., 1-т., 33 іс, 12,20-п.
4. III сессия КирЦИКа. Полный стенографический отчет. 8-18 июля 1922года. Оренбург. 1922, 2-б.
- 5.Қазақия қалай отарланды? Б.Қайратұлы.-Алматы, 2019-400б.
- 6.Гордан А.А., Клопов Э.В. Что это была? М., 1989, 81б.

ӨОЖ 372.12

ВОЛОНТЕРЛІК ҚЫЗМЕТ ЕРЕСЕК ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Әділхан Т. – 1801-19 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Ортаева А.С. – PhD докторы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье изучено, что волонтерская деятельность как фактор развития социальной активности взрослых подростков.

Summary

The article studies that volunteer activity as a factor in the development of social activity of adult adolescents.

Қазіргі қоғам өз бетінше шешім қабылдай алатын, қарқынды дамып келе жатқан қоғамда өзін сенімді сезінетін әлеуметтік дамыған адамдарды қажет етеді. Мұндай адамдарға әлеуметтік қажеттілік білім беру жүйесін өзгертуге және жеке тұлғаның әлеуметтік белсенділігін дамытуға бағытталған «Білім

беруді дамыту бағдарламасының» ережелерінде көрсетілген.

Жағдайға белсенді ықпал ету қабілетін сезіну үшін адам өзінің өмірлік ұстанымын, өзінің өмірлік мәнін қалыптастыра отырып, үнемі әлеммен өзара әрекеттесуі керек. Себебі, өзара әрекеттесу кезінде ол өзін шынайы әлемнің бір бөлігі ретінде сезіне бастайды, өзінің күшті жақтарын бағалайды және өзінің әлеуметтік әлеуетін белсендіреді.

Зерттеуші ғалым Е.В. Шабанова өзінің «Жасөспірімнің әлеуметтік белсенді тұлғасын қалыптастыру» атты еңбегінде «қазіргі таңда қоғамдағы түбегейлі өзгерістер оқушылардың әлеуметтік белсенді тұлғасын қалыптастыруға бағытталған сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың ғылыми негізделген жүйесін құруды талап етеді. Біздің өміріміз білім мен тәрбиенің озық, инновациялық құралдары мен әдістерін пайдалану қажеттілігін алға тартып отыр» дейді [1]. Автор ересек жастағы жасөспірімдердің әлеуметтік белсенділігін тәрбиелеу тәжірибесінде білім алушыларды әртүрлі іс-шараларда өз күшін сынауға шақырады, сонымен қатар олардың әлеуметтік белсенділік деңгейіне өз бағасын беруін сұрайды.

Оқу орнының негізгі міндеті кәсіби білім алушыларға барынша білім беру емес, олардың кәсіби өзін-өзі анықтауы және шығармашылық өзін-өзі көрсетуі үшін қажетті әлеуметтік қасиеттер мен қабілеттерді қалыптастыруға көмектесу болып табылады. Оқу орындары ересек жасөспірімнің әлеуметтік белсенділігін жүзеге асыру арқылы білім алушының әлеуметтік әлеуетін қалыптастыру үшін оңтайлы алғышарттар жасауы тиіс.

Өзін-өзі тәрбиелеу және өзіндік білім алу тетіктерін іске қоспайтын, сонымен қатар жасөспірімдерді өз қабілеттерін жүзеге асыруға деген ұмтылысын тыйып тастайтын білім беру үйлесімді дамып келе жатқан тұлғаның берік негізін құра алмайды. Танымдық дағдыларды дамыту қажеттілігі жеке тұлғаның әлеуметтік әлеуетін қалыптастыруға ықпал етеді, бұл қазіргі кездегі тәрбие мен білімге қойылатын талаптардың күшеюінен туындап отыр.

Ересек жасөспірімнің бойында өзін-өзі көрсетуге деген ұмтылыс, құрдастар арасында жоғары мәртебеге деген қажеттілік болады. Оның өзін-өзі таныту қажеттілігін жүзеге асыру екі маңызды шартпен байланысты [23]:

- 1) ересек жастағы жасөспірімнің өзін толық ашуға және көрсетуге мүмкіндік беретін белгілі бір қызмет саласының болуы;
- 2) құрдастары тарапынан олардың қызметін қоғамдық мойындауының болуы.

Зерттеуші А.В. Ивановтың пікірінше, әлеуметтік танылған және әлеуметтік жауапты жасөспірімдердің қызметі олардың қажеттіліктерін барынша қанағаттандырады, әлеуметтік белсенділігінің дамуына ықпал етеді, жаңа әлеуметтік рөлдерді игеру мүмкіндіктерін кеңейтеді, демек, қоғамда туындайтын дағдарыс, қақтығыс жағдайларындағы мінез-құлықты қалыптастырады.

Жетістікке жетудің мүмкін еместігі, өзін-өзі дамытуға және жүзеге асыруға мүмкіндік беретін әрекеттердің болмауы жасөспірімді психологиялық жайсыздыққа және девиантты мінез-құлыққа әкеледі [4].

Әлеуметтік белсенділік мәні мен ерекшеліктерін ашу оның даму факторларын қарастыруды қажет етеді. Тұлғаның әлеуметтік белсенділігінің факторларын зерттеуді жеке тұлғаның жалпы даму факторларының контекстінен тыс қарастыруға болмайды. Факторлар деп (лат. factor – жасаушы, өндіруші) оның мәнін, бастысы бағытын анықтайтын құбылыстың немесе процестің қозғаушы күштерін түсіну керек; кез келген процестегі, құбылыстағы маңызды жағдай [3].

Жасөспірімдер мен жастардың әлеуметтік белсенділігін дамыту факторларының бірі оларды жаңа әлеуметтік шындықты құруға бағытталған ерікті, колонтерлік қызметке қосу болып табылады, олардың тәуелсіз бастамасын қолдау арқылы жасөспірімдер үшін өзін-өзі анықтау, өзін тұлға ретінде бекіту, өз қабілеттерін тексеру және дамыту мүмкіндігіне айналады.

«Волонтерлік» (еріктілік) (Volunteerism) ұғымы ерікті еңбекті өтеусіз негізде, ерікті түрде жүзеге асырылатын және қоғамдастық мәселелерін шешуге бағытталған қызметті көрсету үшін қолданылады.

Волонтер қызметінің мәні қоршаған әлемді өзгерту ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғада болып жатқан өзгерістер үшін де маңызды, бұл педагогикада өзекті болып саналады. Игі істі ерікті жасайтын жасөспірім басқа біреуге көмектесу үшін өзінің жан дүниесінде өзіне деген мақтаныштың қайнар көзін, адамдарға қажет екеніне сенімділікті арттырады. Волонтерлік қызметтің нәтижесінде адамдарға риясыз қызмет ету арқылы, оларға шынайы қамқорлықта көрінетін адамгершілік қасиеттер қалыптасады.

Волонтер жасөспірім мәселелерді шеше отырып, жауапкершілікті үйренеді, ұтқырлық қабілетіне ие болады, белсенді бола бастайды, өйткені жасөспірімде және ерте жастық шақта дүниетанымдық деңгейдегі адамгершілік идеялар мен адамгершілік таңдауды жүзеге асыру қабілеті қалыптасады.

Демек, волонтерлік ересек жастағы жасөспірімдердің әлеуметтік белсенділігін дамыту құралы екені талас тудырмайды. Әлеуметтенудің әртүрлі құрамдары – ата-аналар, мұғалімдер, құрдастар және т.б. жүзеге асыратын әртүрлі құндылықтар жүйесі мен дүниетанымымен, сондай-ақ белгілі бір мәртебеге жетуге және олардың әлеуметтік рөлін ойнауға ұмтылу әлеуметтену кезеңінің күрделілігімен байланысты. Әлеуметтік микроортаның, жолдастық ортаның маңызы мен мәні артып келеді. Аталмыш волонтерлік қызмет жасөспірімдердің қажеттіліктерін қанағаттандыра алады: волонтерлік қызмет процесінде ересек жастағы жасөспірімдер жаңа әлеуметтік қарым-қатынастарға дайындық кезінде әлеуметтік процеске қатысуға, қоғамдағы қайшылықтарды шешуге, пайда әкелуге, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жетілдіруге үйренеді.

Волонтерлік қызметке қатысу мотивтері келесідей топтастырылған бірқатар тұлға қажеттіліктеріне негізделген:

1) мойындау қажеттілігі – адамдар өз еңбегінің немесе көрсеткен қабілеттерінің басқалар тарапынан жоғары бағаланғанын қалайды;

2) жетістікке деген қажеттілік – адамдарға маңызды нәрсені істегенін сезіну ұнайды;

3) өзін-өзі бақылау қажеттілігі – көптеген адамдар өздерін тәуелсіз сезінгісі келеді, өз өмірі мен іс-әрекеттері үшін жауапкершілікті алғысы келеді;

- 4) түрлі болу қажеттілігі – адамдар, бір нәрсені қайта жасаудан жалығады;
- 5) өсуге деген қажеттілік – адамдар өз тәжірибесін, білімін дамытуға, кеңейтуге және байытуға және өмірлік мәртебесін арттыруға ұмтылады;
- 6) қарым-қатынас қажеттілігі – адамның топқа жататындығы, танылуы, сүйікті болуы, басқа адаммен немесе топпен ынтымақтасу қажеттігі. Мұндай адамдар үшін топта жұмыс істеу, топтық тапсырмалар алу өте маңызды;
- 7) ойын-сауыққа деген қажеттілік – бұл қажеттілік елеусіз болып көрінгенімен, ойын-сауық пен шытырман оқиғаға деген қызығушылық өте күшті, кейде басқаларынан да күштірек деуге болады;
- 8) жеке болу қажеттілігі – бұл ерекше және маңызды сезіну қажеттілігі [4].

Волонтерлік қозғалысқа қатысу жасөспірімге кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектеседі, өйткені бұл тәуелсіз өмірге тікелей жол, өзін көрсетуге, қызметтің әртүрлі салаларында өзін сынап көруге және әлеуметтік мәселелерді шешуде өз идеяларын жүзеге асыра отырып өмір жолын таңдау туралы шешім қабылдауға әрқашан мүмкіндік бар.

Волонтерлік қызмет ересек жастағы жасөспірім үшін бастапқы кәсіби тәжірибе, қарым-қатынас, өзара әрекеттесу, серіктестік тәжірибесін алу мүмкіндігі болып табылады.

Волонтерлік іс-шараларды дайындау және жүзеге асыру процесінде ересек жастағы жасөспірімдер өздерінің қабілеттеріне сенім артады және жаңа дағдыларды меңгереді, жаңа әлеуметтік байланыстар орнатады, өзін-өзі табуға мүмкіндік алады және адамға салауатты, өнімді, бай өмір сүруге, қоғамның толыққанды мүшесі болуға мүмкіндік беретін құндылықтар мен әдеттерді өз өмірлеріне енгізуге мүмкіндік алады.

Әдебиеттер:

1. Кон И.С. Словарь по этике. М.: 2011. 269 с.
2. Степанов Е.Н. Моделирование воспитательной системы образовательного учреждения. М.: Академия, 2013. 325 с.
3. Богомолова Н.Н. Основы социально-психологической теории. М.: 2013. 149 с.
4. Иванов А.В. Методика формирования социальной активности учащегося. М.: Академия, 2013. 195 с.

NAURYZ HOLIDAY: NATIONAL GAMES AND DISHES OF THE KAZAKH PEOPLE

Келдібек Н.Н. – 1504-12 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Тайтелиева М.А.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Түйін

Мақалада біз қазақ халқының ұлттық ойындарымен, киімдерімен, ұлттық тағамдардың атауы мен жасалуымен танысамыз. Наурыз мерекесінің ерекшеліктері, сол мерекеде дайындалатын қазақтың ұлттық тағамдары наурыз көже, бауырсақ, қымыз, құрт жент және ұлттық ойындары жамбы ату, арқан тарту, асық ойнау, көкпар тарту сияқты салт-дәстүрлерді баяндаймыз.

Резюме

В статье мы познакомимся с национальными играми казахского народа, одеждой, наименованиями и оформлением национальных блюд, расскажем об особенностях праздника

Наурыз, о казахских национальных блюдах наурыз коже, баурсаке, кумысе, курт, женте и национальных играх, таких как жамбы ату, перетягивание каната, асык, кокпар тарту.

Our people play games such as "Kyz kuu", "Zhamby atu", "Arkan tartys", "Asyk atu", "Kokpar" during Nauryz holiday.

Kyz kuu is an ancient game dating back to the Saka period. According to the rules of the game, the girl must ride a horse and run away from the boy. Boy should catch up with the girl and kiss her on the cheek. If the boy cannot reach the girl, the girl will beat him with a whip.

Zhamby atu is one of the games that tests the shooting ability of a man. A man riding a horse must shoot down a target on a pole without slowing down.

Arkan tartys is game needs a rope about 10 meters long. The middle of the rope is tied with a red scarf. A mark is placed on the ground at a distance of 1.5-2 meters from both sides of this scarf. Divided into two groups, young people hold both ends of the rope. As soon as the referee gives a signal, the players of both groups pull the rope towards them. The first team to drag the red scarf in the middle of the rope to the mark on the ground is the winner.

Asyk game is a traditional game of the Kazakh people. Asyk game is played both day and night. During the day - shooting, and at night - dexterity. Asyk is called alshy, taike, buk, shik, and those made of special lead cast for shooting are called saka, and good ones are called right. There are the following types of Asyk game: kumar, tyke, ompy, alshi, khan (khan atu), kyapyl, etc.

Kokpar is one of the national horse games. Participating in this competition is not easy. Because a headless goat (goat) weighing 30-40 kg or 50-60 kg must be lifted from the ground by the participants or taken from a player of the opposing team and put into their pot. And the other side must take the reins

Kokpar forms the strength, endurance, courage and dexterity of a young man, as well as the ability to sit firmly on a horse. In addition, kuppar is a sport that tests the horse's training and agility.

How to dress for Nauryz holiday.

Children, men and women of all ages, wear national clothes for Nauryz. Kazakh national clothes are as colorful and bright as spring itself. Therefore, it looks very appropriate for the spring solstice celebration.

Kazakhs have always paid special attention to clothes for Nauryz. Nowadays, many people sew or buy decorations for the holiday, and some rent national clothes for adults and children. By the way, if you urgently need clothes and don't have time to buy them, the rental option mentioned above is indispensable.

Kazakh national dress is very unique and beautiful. In the past, they were often worn. Currently, they are often worn for solemn events, for example, Nauryz. Traditional Kazakh clothes are made of durable fabrics - wool, wool, animal skins. The culture of Kazakhstan is characterized by the decoration of clothes with embroidery, beads, pearls, gold and silver threads. Usually, a set of traditional party wear for men or women is very expensive. That's why the service of renting national clothes is more popular nowadays. Thanks to it, everyone has the opportunity to buy fashionable clothes for the holiday for a small amount of money.

Kazakh national women's clothing

There may be differences in the national clothes of Kazakh women in each region, but the main elements include:

a long dress, the pattern of which varies depending on the age of the girl and the woman (for girls, it is tight-waisted, and for older women, it is loose-fitting); sleeveless vest; cape.

Young girls' clothes were usually dominated by red tones, and for women over 30, blue and black colors were used more. The daily clothes of Kazakhs differed with a more suitable pattern and simplicity of decor. But festive clothes were decorated with brightly colored borders, fringes, ornaments. On special occasions, the clothes were decorated with appliqués made of gold, silver, brightly colored fabrics, wool, and beads.

Children's clothes are also made in national style. They are similar to dresses for adults, but are mostly made of light colored or colorful fabrics.

Kazakh national men's clothing is eye-catching. A traditional Kazakh long robe decorated with gold stitching for a ceremonial ceremony. An important part of national clothing for men is a headdress. On Nowruz, men usually wear a headdress (hat) or turban with folded edges. The color of the headdress is selected according to the cape.

Traditional Nauryz decorations are made of silver. Usually, girls and women complement their clothes with bracelets with special designs, long earrings with complex shapes, rings, necklaces with pearls and precious stones. Nauryz holiday is a holiday of spring, unity and work.

Adults and children prepare for the holiday every year with special enthusiasm, organize a holiday program, buy or sew national clothes.

On the great day, special and most important dishes of our people are cooked for honored guests.

There is a superstition that if there is a lot of food on the table during Nauryz, there will be abundance that year. That's why our mothers emphasized the abundance of food when preparing the table.

White dishes include kumys, shubat, cow's and goat's milk kefir, kurt, cheese, cottage cheese, sour cream, malta, ezhigei, aklak, uyz, uzkaganak, katyk, cottage cheese, jam, butter. There are different types of food.

In addition, on the great day of Ulys, flour bread, kiyksha, shelpek, pan bread, kazanzhappa, kushle, tunkerme, bread stuffing are served on the table. Also, women make Nauryz kozhe from Kazakh meat and meat soup.

Baursak are small chunks of square or round yeast dough which are fried in oil and served with tea, soups and main courses. A very traditional Kazakhstan food, baursak is so central to local cuisine that a well-known proverb states: "Besbarmak-kuyrdak-baursak, and you can do without the rest!"

Shelpek is a thin unleavened bread which is fried in oil.

Tandoor nan is everyday yeast bread baked in a clay oven (tandoor) and served with every meal.

Ak-nan is a flat cake with onions cooked into the dough. It is often served with besbarmak.

Samsas, puff pastries filled with meat, potatoes or cheese, are the ultimate Kazakhstan street food.

Kazakh meat. Meat is one of the most important dishes offered by our people to honored guests. Each plate should correspond to the guest's rank and age, relationship (aunt, niece, godfather, daughter, son, etc.). In this regard, offering a plate is divided into main plate, gift plate, groom's plate, bride's plate, youth plate, simple plate. According to these plates, there are meat (bone) parts.

Kuyrdak is a hearty and traditional dish made with sogym. It is impossible not to cook pork in the house where the meat is slaughtered. It cooks quickly. Roasted pork, lungs, liver and kidneys are mixed with fatty intestines and fried. Sometimes our sisters fry the young meat in sour cream. It is called "honey fried".

Sirne. A delicious dish made from the meat of a young calf. Put the lamb limb into a pot, add mare's milk or fresh cream, add salt, and simmer it without letting the steam out. Then both milk and sour cream are absorbed into the meat, and it becomes soft and cooked to the bone.

Aksorpa. Since ancient times, when Kazakhs slaughtered fat horses and cows, they collected the bones instead of throwing them in the field. If the meat ran out, the bones were put in a pot and boiled with water. When the fat bones are boiled, a regular fat soup will come out of it. Because of its pale color, it is called "white soup".

This national dish, called "nansalma" or "kespe", is made from bread noodles and meat. The dough is rolled out, cut into oblongs, boiled in water, and chopped meat is added on top. With plenty of soup, this dish will be a light meal. Stuffing is usually made from beef and lamb. Horse meat is not used.

Nauryz kozhe is a festive dish with seven symbolic components: meat, water, salt, grain, butter, flour and milk. The most traditional variant is made from broth, onion, katyk, kurt, kumis and boiled meat, kazy, barley and millet. Kazakhs love Nauryz kozhe not only because it is cooked only during the spring Nauryz holiday but also because it is very nutritious.

Sumalak is sprouted wheat which must be stirred constantly as it boils for a full day. The end result is a thick, semisweet paste which can be eaten on its own or with bread. Sumalak is also customarily made for Nauryz.

Pilaf is made from rice, meat, onions, carrots, raisins, chickpeas, garlic and spices and is increasingly common at holiday gatherings.

National dishes made from milk

Various dishes are prepared from it. Milk is extracted and raw cream is obtained from it. Because goat's milk is healing, it is used for medicinal purposes.

Kymyz - mare's milk - is prepared by fermenting saumal, ripening in kubi. A very healing drink that gives strength to the human soul.

Shubat – is fermented from camel's milk, poured into leather, wooden, earthenware containers and cooked, it is very tasty if drunk after two or three days. It is also very healing.

Qaimak – is obtained from milk. Its types: ripe cream, raw cream, sour cream, honey cream. Honey cream here is thickened with honey.

Kurt – is prepared from sheep and cow's milk. They collect curds from fermented milk, pour it into a pot and boil it, after it cools down, put it in a bag to suck out the water, and then dry it in different bags.

Kurt – kozhe is mixed with water, salt and rice are added to boiling water in another bowl, the two liquids are mixed and boiled, and crushed worms are poured into it. Pour into a hot dish (cup, bowl) and drink with butter on top.

Zhent is a Kazakh dessert made from cottage cheese, millet, sugar, butter and raisins. It is usually prepared on special occasions and can resemble Uzbek halva in appearance.

Uyz - 2-3 days after calving, milk is milked and cooked in the intestines. The acorns are poured into a separate pot, cooked in boiling water in a cauldron, frozen and served on the table. Kazakhs add it to meat and put it in front of their guests.

Katyk – is made from curdled milk. The taste is mouth-watering.

Ayran – is a fermented drink made from cow's milk. It can be made and drunk in four seasons of the year. Very useful for health.

Suzbe – is strained from curdled kefir, salted. A soft worm can be eaten like a worm.

Butter - butter is obtained by churning cream from milk, salt is added to make it taste better. The fat obtained from the milk of May is very fertile and valuable. Kazakhs stored oil in the cleaned and dried belly of sheep. The fat stored in the belly has a very special taste.

Milk soup – is boiled with milk or rice.

Ashygan kozhe – is a drink containing water, flour, salt, and milk. It can be made and drunk in all four seasons of the year. Especially when you come home thirsty in the heat of the day, if you drink cold fermented soup, you will quench your thirst and enjoy yourself.

Әдебиеттер:

1. Kenzheakhmetuly S. Kazakh traditions and customs.- Almaty,2015.
2. Қазақ салт-дәстүрлері. Ә. Тауұлы. – Алматы, 2021.
3. Ospanuly E. Kazakh national traditions and customs.- Almaty,2015.
4. Kitap.kz

ТҰРАР РҰСҚҰЛОВТЫҢ САЯСИ КӨЗ ҚАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Есен Г.Н.-1602-12 топ студенті

Ғылыми жетекші: Жадыраева Г.А.-аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье речь идет о формировании политических взглядов Тұрара Рұсқұлова.

Summary

The article deals with the formation of the political views of Turar Ruskulov

Тұрар Рұсқұловтың қазақтың ұлттық тарихынан олар орны ерекше. Оның бар өмірі тайталастық пен аса ауыр әрі күрделі өтті. Осындай қиыншылықтарға мойымай әр сағат, әр уақытта босқа жібермей тек қана халықтың игілігіне арнау етті. Бар өмірін жалшылық пен жоқшылықта, езгі мен құлдықты

өткізген, бірақ намысын аяққа таптатпаған ор мінезді қазақ кедейінің баласы болған Тұрар Рұсқұловтың табиғи 20-жастың ортасында -ақ бел ірі саясаткер ретінде танылуы- дүние жүзі мемлекеттік қайраткерлері өмірбаяны тарихында тым сирек кездесетін ерекше құбылыс.

Тұрар Рұсқұлов басшылықты қолына алып алған соң ештеңеге басын ауыртпай аз ғана қарамағындағы халықтың жағдайын жасап қойып отыра беруіне болар еді. Алайда Тұрар Рұсқұлов олай ете алмады. Себебі оның табиғи жаратылысы ерекше дараланып тұратын билік тұлға еді. Сондықтанда ол бос жүрмейтін әр дайым халқының келешегін, болашағын ойлап алаңдайтын.

1922 жылдың күзде, яғни 27-ден 28-ге қараған шағында (қазіргі өлшеммен алғанда бұл жас-жоғары оқу орнын бітіріп, қызметке енді ғана орналаса бастаған жас маманның жасы). Тұрар Рұсқұлов осы жаста ақ саяси күрес пен мемлекеттік басқарудың сан-қырлы баспалдағынан өтіп үлгерген еді. Тұрар Рұсқұлов Түркістан Республикасы Халық Комиссарлар Кеңесінің төрағасы болып сайланды. Бұл қызметте жүріп Тұрар ағамыз көптеген еңбектер атқарды. Бұл кезеңдегі Тұрар Рұсқұловтың негізгі қызметі Түркі бюросының орнына құрылған Орта Азия Бюросында емес, Халық Комиссарлар Кеңесінде өтті. Орта Азия Бюросы- большевиктердің Түркістандағы жаңа көз- құлағы, сенімді тыңшысы болды. Ол өзіне дейін қызмет атқарған Түріккомиссия, Түрік бюросынды комиссарлық ұйымдардың ісін жалғастырушы мұрагер еді. Ал, Тұрар Рұсқұловтың бұл комиссарлық ұйымның мәжілістерінде қатысуға Орталық тарапынан бірінші рет ескерту алуынан көрінеді. Тұрар Рұсқұлов Түркістан Республикасы Халық Комиссарлар Кеңесінің төрағасы болып тағайындалған 1922 жылы күзде не бары 28 жаста болатын. Ол басқарған үкіметтің алдында аса күрделі саяси, әлеуметтік, экономикалық және мәдени мәселелерді шешу міндеті тұрды. Республиканың ауыл шаруашылығын қалпына келтіру және өркендету, өндірісті дамыту, оқу – ағарту ісімен айналысу, сауатсыздықты жою, жергілікті халықтардық саяси экономикалық және әлеуметтік жағдайы мен құқығын келімсек еуропалықтармен теңдестіру, басшылықты жою, және тағы басқа орасан зор ауқымдағы шараларды іске асыру жұмыстарында аянбай қызметтер жасады. Бұл қызметтерде Тұрар Рұсқұлов өзінің қайсарлығының арқасында және де білімді- біліктілігінің, шешендігінің арқасында алдынан кесе көлденең шыққан қиыншылықтарды жеңе білді. Мысалға алатын болсақ саяси топтардың қарсылығымен қатар, халық арасындағы тараған жұқпалы аурумен күресте Тұрар Рұсқұлов көптеген қызметтер атқарған. Республикадағы түрлі аудандардың халқы қырылуда, дандалуда, ауру тараған аудандардан қашу әрекеттерінде болды. Ал Тұрар Рұсқұлов басқарған республика үкіметі асқына тарала бастаған аса қауіпті жұқпалы ауруларды жою үшін орасан зор күш жігер мен қаражат жұмсауы кез келген басшының қолынан келетін іс емес. Сол себепті 1922 жылы 25 қазанда Тұрар Рұсқұлов Түркістан Республикасы, Халық Комиссарлар Кеңесінің №213-ші «Міндетті түрде жұқпалы ауруға қарсы егу» туралы қаулысына қол қойды. Сөйтіп бұл бағыттағы жұмыстарды Тұрар Рұсқұлов қатаң бақылауға алады.

Тұрар Рұсқұлов үкіметтің сан қырлы қызметтерін ұйымдастыра жүріп, Республиканың түрліше аудандарына іс-сапарларға жиі шығып тұрады. Бұл жақтардағы ретсіз іс-әрекеттерді ретке келтіріп өз бақылауына алып отырды. Халық Комиссарлар Кеңесінің төрағасы кезінде Тұрар Рұсқұлов Түркістан Республикасы үшін орасан зор маңызы бар сан алуан мәселелерді талқылап, бұл мәселелерді толық және республика үшін аса тиімді тұрғыда шешіміне Тұрар Рұсқұловтың ұйымдастырушылық іскерлігі, табандылығы және үлкен саяси беделі шешуші ықпал еткен талас тудырмайды.

1924 жылы 1 қаңтарда Ташкент қаласында Түркістан Республикасы Кеңестерінің XII съезі ашылды. Бұл съезд- күтпеген оқиғаларға толы съезд болатын. Съезд аяқталған соң Тұрар Рұсқұлов бірде-бір жауапты қызметке «сайланбай» қалды. Бұл съезд Тұрар Рұсқұловтың жалғыз өзі ғана емес қарсы саяси топ жетекшілері де алынып тасталынды. Бұл съезде делегаттардың ұлттық және топтық белгілеріне қарай жікке бөлініп, өзара қарсыққа түсуі жағдайды барынша шиеленістіріп жібереді.

Тұрар Рұсқұлов съезде өзінің жауапты қызметке, «сайланбай» қалғанының негізгі себебін жергілікті қайраткерлердің арасындағы билік үшін таласқа түскен топтардың іс- әрекетіне көреді. «Мен барлық іс- әрекет, өзгерістерді жергілікті құбылыстың негізінде түсіндіру жағындамын, мені – съезд емес, ТКП Орталық Комитетінің Атқару Бюросы жоғарыдан зорлықпен алып тастады»- деп жазды. Себебі жоғарыда айттық қой, Тұрар Рұсқұлов ТКП – нің съездерін үнемі қалдырып, селсоқ қарап отырған. Ал республикада Т.Рысқұловтың халық мұратына адал берілген саяси қайраткер ретінде құрметтеді. 1923 жылы «Сұлтанғалиевшіл» деген ат жамылған Тұрар Рұсқұловтың жағдайы енді одан бетер ауырлатып жібереді. Алайда өзгерген саяси жағдайдық сырын тез түсінетін қабілетінің арқасында Тұрар Рұсқұлов бұл жолы да төніп тұрған қауіптен асқан шеберлікпен сытылып шыға білді. Мұнын өзі Тұрар Рұсқұловтың асқан саясаткер екендігін білдіреді.

Осылайша 1924 жылы қаңтарда Тұрар Рұсқұловтың Түркістан республикасындағы мемлекеттік қызметі аяқталып, оның өмірінде жаңа өмір басталды. Ол шығармашылық еді. Аз уақыттың ішінде көптеген қызметтерді атқарған Тұрар Рұсқұлов ХКК-нің төрағалығынан алынған соң 1924 жылы 4 ақпанда Рұсқұловты Комиттерінің АтКом-нің құрамына қызметке жіберді. Көп ұзамай Түркістан Республикасы да өмір сүруін тоқтатты.

1926-1937 жылдары аралығында ол РКСФР үкіметі төрағасының орынбасары қызметін атқарды. Ол Ресей үкіметінің басшыларының бірі бола отырып, 1926-1937жылдары басқа да көптеген жауапты қызметтерді қоса атқарды. Олардың негізгілері мыналар: РКФСР экономикалық кеңесі төрағасының орынбасары, ХКК-нің жанындағы Мақта жөніндегі тұрақты Кеңестің төрағасы, ал 1927-1930 ж.ж. Түркісіб құрылысына жәрдемдесу комитетінің төрағасы, 1930-1931ж.ж. РКФСР Экспорттық кеңесінің төрағасы, РКФСР экономикалық Кеңес жанындағы қолөнер өндірісі мен кәсіпшілік кооперациясының жетекшісі, т.т.

Ресей үкіметінің белгілі басшысы бола жүріп, ол Қазақстан мен Орта Азияның, КСРО-нің басқа да ұлт аймақтарының көп салалы экономикасымен

мәдениетінің дамуына пәрменді ықпал жасады. Ұлт мәселесін шешуде Орталық мемлекеттұрар Рұсқұловтың тәртіптің ұлт аймақтарына дұрыс көзқарастарын қалыптастырып, шовинистік зорлық – зомбылыққа тосқауыл қоюға тырысты, әрі түрік- мұсылман халықтарының өкілі ретінде кез- келген мәселеде олардың мүдделерін қорғады.

Ресей федерациясы халық комиссарлары кеңесінің төрағасының орынбасары Тұрар Рұсқұловтың білімді, жаңашыл, өткір тұлға болғаны, алғашқы Қазақ Үкіметінің қалыптасуына, өзіндік ұлт саясатын және кадр саясатын жүргізуіне, дербестікке ұмтылуына айтарлықтай ықпалды болғаны көпшілікке жақсы мәлім.

Қазақтың бір туар азаматы, ақиқаттың жоқшысы, халық жанашыры Тұрар Рұсқұлов 1937 жылы 21 мамыр күні Кисловодскіде демалып жатқан жерінен тұтқынға алынды. Бар болғаны он бес минутқа созылған сот процесі отанын сатқан опасыз, террор, ұлтшыл деген айыппен Тұрар Рұсқұловты ату жазасына кесті. 1938 жылы 10 ақпанда Тұрар Рұсқұлов Мәскеуде Лубянка 14-тің астыңғы қабатына халық жауы ретінде аталды.

20 жылдан астам уақытты саяси күреске арнаған қазақтың арысы, ардақты ұлы Тұрар Рұсқұлов сталиндік тоталитаризмнің құрбаны болып кете барды.

Әдебиеттер:

1. Ордалы Қоңыратбаев Тұрар Рысқұловтың өмірі мен қызметінің күндерегі. Тараз 2014жыл

2. Тұрар Рысқұлов: Библиографиялық көрсеткіш / Құрастырушылар: Помольцева Е.А., Исакова Д.Ш. – Тараз: М.Х. Дулати атындағы ТарМУ - Кітапханалық-ақпараттық орталық, 2014. - 29 б

3. Шерхан Мұртаза Қызыл жебе. 1-бөлім Алматы 2009жыл

ӘОЖ 372.8

ЖАСТАР СУБМӘДЕНИЕТІН ЗЕРТТЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ТҰЖЫРЫМДАМАЛАРЫ

Бакарам А. – 1801-19 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Әбішева Л.П. – педагогика ғылымдарының кандидаты
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме.

В статье рассматриваются и анализируются современные концепции изучения молодежной субкультуры.

Summary.

The article discusses and analyzes modern concepts of studying youth subculture.

Қазіргі қоғам біртекті емес, онда түрлі мәдениеттегі тұлғаны кездестіруге болады. Әрбір адам өз мүдделері, проблемалары, уайымдарымен ерекшеленетіншағын әлем. Дегенмен соған қарамастан көпшілігіміздің мүдделеріміз бен қызығушылығымыз ұқсас. Кейде оларды қанағаттандыру үшін басқа адамдармен бірігу керек, себебі бірлескенде мақсатқа жету оңайырақ. Бұл дәстүрлі мәдениет құндылықтарына қайшы келмейтін, бірақ оны толықтыратын мүдделері бар адамдардың бірлестіктері –субмәдениетті

қалыптастырудың әлеуметтік механизмі осындай. Көбінесе музыканың, спорттың, әдебиеттің және басқа да түрлі жанрларда хоббиге негізделген жастар субмәдениеттері ерекшелік емес.

Бұл мәселеге алғаш рет XX ғасырдың 60-жылдарында әлеуметтанушылар зейін қойды, 80-жылдардың аяғынан бастап жастар субмәдениетіне зерттеушілердің назары арта бастады. Қазіргі үні жастар субмәдениетіне көбірек көңіл бөлінуде.

Субмәдениет теориясы – қазіргі қоғамдағы мәдени саралау құбылыстарын сипаттайтын құралдардың бірі болып саналады. Дәл осы шындыққа сілтеме жасайтын басқа да белгілі терминдер бар, мысалы: контрмәдениет, қоғамдық қозғалыстар, бейресмилер, жергілікті желілер, әлеуметтік қабаттар, өмір салты және т.б. Бұл анықтамалардың әрқайсысы зерттелетін құбылыстың аспектілерінің біріне баса назар аударуды көрсетеді: символизмге, атрибуттарға, идеологияға (өмірлік стилдер теориясы), қауымдастықтардың ішкі құрылымы және тұлғааралық қатынастардың түрлері (әлеуметтік желілердің теориясы мен әдісі), әлеуметтің иерархиялық құрылымындағы орындар (әлеуметтік стратификация теориясы), әлеуметтік белсенділік және осы құрылымға әсері (қоғамдық қозғалыстар теориясы, контрмәдениет және т.б.). Соған қарамастан, бұл теориялардың көпшілігінің қолданбалы бағыты айқын.

Американдық әлеуметтанушы Дэвид Райзмен өз зерттеулерінде субмәдениет ұғымын енгізді, ол аз сандағы адамдарға қызықты иль мен құндылықтарды әдейі таңдайтын адамдар тобы ретінде тұжырымдады. Дик Хабдидж өзінің «Субкультура: стильдің мәні» кітабында субмәдениет ұғымы мен құбылысына көбірек мұқият талдау жасаған. Оның пікірінше, субмәдениеттер қоғамда жалпы қабылданған стандарттар мен құндылықтарға қанағаттанбайтын ұқсас талғамдағы адамдарды топтастырады.

Француз Мишель Мафессоли жастар субмәдениетіне сілтеме жасау үшін өз еңбектерінде «қалалық тайпалар» ұғымын қолданған. Бұл тұрғыда автор Виктор Долник «Непослушное дитя биосферы» кітабында «клубтар» ұғымын пайдаланады [1].

Заманауи қоғамда жастар субмәдениеттерінің мүшелерін атау үшін «Жастардың бейресми бірлестіктері» термині қолданылады, осы тіркестен «неформалы», яғни «бейресми» жаргон сөзі шыққан. Субмәдениетті қауымдастыққа сілтеме жасау үшін кейде мағынасы «кездесу» болып саналатын «тусовка» жаргон сөзі қолданылады.

Мәдениеттану тұрғысынан субмәдениет ұғымы – бұл дәстүрлі мәдениет құндылықтарына қайшы келмейтін, керісінше оны толықтыратын адамдар бірлестіктері.

«Субмәдениет» ұғымының өзімәдени кеңістіктің біркелкі еместігін сезіну нәтижесінде қалыптасты, бұл әсіресе урбанизацияланған қоғамда айқын көрінеді. Бұрын «мәдениет» сөзінде этикалық, эстетикалық, дүниетанымдық жүйе үстемдігі түсінілді – кәсіби, элиталар қолдайтын және элиталардан шыққан. Ал одан тысқарылардың барлығы, мысалы күнделікті өмір саласы «мәдениет» мәртебесінен айырылды (мысалы: «мәдени» және «мәдени емес»

туралы қарапайым идеялар – мінез-құлық, талғам, сөйлеу стереотиптері және т.б.).

Ғылыми әдебиетте «субмәдениет» термині ХХ ғасырдың 30-шы жылдардан бастап пайда бола бастады, бірақ оның нақты таралуы 1960-70 жылдары жастар қозғалысын зерттеуге байланысты белең алды. Алдымен, алғашқы жоспарға «суб» жалғауы алынады, бұл үстем мәдениеттің «күндізгі бетінің» негізінде жатқан жасырын, бейресми мәдени қабаттарды білдіреді.

Бұл ұғым *subterranean culture* (жер асты мәдениеті) және *underground* (жер асты) сияқты бірқатар жіктерде қолданылды. Сондай-ақ, «жоғары» ресми мәдениетке қарағанда, институционалды емес мәдени құбылыстарды қарапайым, төмен деп қабылдауды көруге болады.

Дәл сол контексте (тұтынушылық қоғам құндылықтарына, еңбек этикасы мен технократиялық өркениетке қарсы жастардың наразылық идеологиясы мен тәжірибесіне қолданылғандай) «контрмәдениет» түсінігі де қолданылып, жастар идеологиясын жалпы мәдениетке қарсы кез келген қоғамды жою ретінде анықтады. Осыдан келіп «субмәдениет» ұғымының бастапқыда мәдениетке жатпайтын немесе мәдениеттен тыс ретінде қабылданған құбылыстарды білдіретінін көрсетеді. Уақыт өте келе ол басқа мағынаға ие болды.

Жастар қауымдастығының эстетикасы, этикасы, идеологиясы «жастар мәдениеті» ретінде ерекше танылды. Ресми мәдениеттен ерекшеленетін басқа мәдениеттердің (мысалы, балалар) бар екендігі анықталды, бірақ ол өзіндік нормативті және символдық сипаттамалары бар айтарлықтай шынайы болып табылатын. Бұл «субмәдениет» ұғымына сәл өзгертілген мағынада жаңа өмір берді. Енді ол бүгінгі қоғамның көпмәдениетті сипатын көрсете отырып, мәдениеттің «ішкі жүйесінің» белгісі ретінде оқылады.

Соңғы онжылдықта «өмірлік стильдер» (*lifestyles*) тұжырымдамасы көбірек өзектілікке ие болды, ол әртүрлі әлеуметтік топтарға тәнидеологияның, әлеуметтік психологияның, тұтынушылық мінез-құлықтың, тілдің және символизмнің, жалпы өмір салтының ерекшеліктері деп түсініледі.

Субмәдениет – бұл сенімдері, өмірге деген көзқарастары және мінез-құлқы жалпыға ортақ емес немесе көпшіліктен жасырылған адамдар қауымдастығы, бұл оларды мәдениеттің кеңірек тұжырымдамасынан ерекшелендіреді.

Субмәдениет құбылысы туралы бірыңғай қалыптасқан көзқарастар жүйесі қалыптасаған. Әрбір жеке ғылым «субмәдениет» ұғымын өзінің пәні мен әдіснамасы тұрғысынан түсіндіреді және сипаттайды.

Заманауи ғылымда осы құбылысты зерттеу мен сипаттаудың бірқатар кең таралған тәсілдері қалыптасқан. Бұлар жүйелік-динамикалық, иерархиялық, ақпараттық, генетикалық, трофикалық, синергетикалық, эпидемиологиялық, когнитивті, экологиялық, сондай-ақ реконструктивистік және нұсқаушы парадигма, әлеуметтік-мәдени стратификация тұжырымдамасы сияқты тәсілдер.

Жүйелік-динамикалық тәсіл субмәдениетті фазалық өзгерістерге түсетін күрделі жүйе ретінде ұсынуады.

Синергетикалық тәсіл субмәдениеттердің өзара әрекеттесуін жүйесіз және ретсіз дамып келе жатқан процесс ретінде сипаттайды. Бұл процесте кейбір субмәдениеттер күшейеді (кооперативті әсер), ал басқалары жоғалады.

Ақпараттық тәсіл мәдениеттің (субмәдениеттің) бейнесін әлеуметтік және ақпараттық құбылыстардың үйлесуі ретінде ұсынады, мұнда ұжымдық сана (рухани құндылықтарды алып жүретін) ақпаратты жеке адамнан жеке адамға беру процесінде қалыптасады, ал бұқаралық ақпарат құралдары (теледидар, баспасөз, радио) бұл процеске белсенді әсер етеді.

Генетикалық тәсіл рухани құндылықтар жүйесін гендер жиынтығымен анықтаудан тұрады.

Иерархиялық тәсіл мәдениетті иерархиялық ұйымдасқан жүйе ретінде түсіндіреді, онда жоғары деңгейдегі мәдениеттер төменгі деңгейден ерекшеленетін өз заңдарына сәйкес дамиды.

Трофикалық тәсіл жоғарғы мәдениет деңгейі төменгі деңгейі есебінен дамиды деген принципке негізделген. Трофикалық деңгейлер тізбекте тізіліп тұрады, оның басы адамның сезім әлемінің психикалық бейнелерге айналуы болып табылады.

Экологиялық тәсіл субмәдени қауымдастықтарын кең әлеуметтік-мәдени ортадағы біртұтас құрылымдар ретінде қарастырады [2].

Эпидемиологиялық тәсіл субмәдениеттердің қалыптасу процесін жұқпалы аурудың таралуымен байланыстырады: қоздырғышы – бұқаралық санада қалыптасатын әлеуметтік миф, ол зардап шеккендердің массасын қамтитын адамнан адамға беріледі.

Когнитивтік тәсіл қоршаған шындық призмасы арқылы қабылданатын танымдық теориялық құрылымдар жүйесі ретіндегі субмәдениет идеясынан тұрады.

Жоғарыда аталған тәсілдерден бөлек, гуманистік дәстүр шекарасында белгілі әдіскерлер Шварц және Якобс субмәдениетті зерттеу мен сипаттау үшін әртүрлі зерттеу стратегияларын (парадигмаларын) таңдайтын екі негізгі бағытты бөледі – өмір әлемін қайта құру және әлеуметтік формаларды зерттеу.

Қайта құру стратегиясы (парадигма) белгілі бір топ өкілдерінің дүниетанымын, оның әлем бейнесін барынша толық қайта жаңғыртуға бағытталған. Негізгі зерттеу әдісі феноменология болып табылады. Бұл стратегия шеңберінде тағы екі бағыт (феноменологиялық модельдер) бөліп көрсетіледі: сциентизм және экзистенциализм. Сциентизм тұрғысынан барлық адамдар шамамен бірдей ұстанымдар бойынша ойлайды – ғылыми әдіснама талаптарына сай гипотезаларды ұсынады және тексереді, теориялар жасайды және оларды бұрмалайды. Мұнда бүкіл өмірлік дүниені ғылыми білімнің даму заңдылықтары бойынша дамитын білімдер жиынтығы ретінде ұсынуға болады. Керісінше бағыт экзистенциалды болып табылады. Мұнда сценистердегі секілді ойдан шығарылған құрылымдарға емес, эмоционалдық тәжірибе аспектісіне назар аударылады [3].

Әлеуметтік формаларды зерттейтін стратегия (инструктивистік парадигма) зерттеушінің өзіне берілген субмәдениеттің мүшесі болуға мүмкіндік беретін ережелерді зерттейді. Формалар бұл сәлемдесу немесе танысу сияқты

әлеуметтік өзара әрекеттестіктің типтік үлгілерін көрсетеді. Формалар бұл ойында қандай қозғалыстарға рұқсат етілетінін және қайсысы болмайтынын анықтайтын ережелермен беріледі, алайда қозғалыстардан тұратын партиялар қатысушылардың шығармашылығының нәтижесі болып табылады. Ойындар мен ойлау ережелері, сондай-ақ оларды құрайтын әрекеттер нақты зерттеледі. Символдық жүйелер қоршаған шындыққа бейімделу және жедел мәселелерді шешу құралы ретінде пайда болады; бұл жүйелер инкультурация барысында, ең алдымен, кейбір проблемалық жағдайларда мінез-құлық нұсқаулары ретінде беріледі. Көптеген «субмәдениеттерде» өзінің қатысушыларының жалпы дүниетанымын білдіретін кеңейтілген мәтіндер жоқ, бірақ олардың барлығы жаңадан бастаушыларға өздерін қалай ұстау керектігін және өздерін қалай сезіну керектігін түсіндіреді.

Субмәдениетті зерттеудің жоғарыда атап өтілген негізгі тәсілдерінен басқа, ғылымда Э.В. Соколов даярлаған әлеуметтік-мәдени стратификация тұжырымдамасы бар, ол субмәдениетті ең алдымен әлеуметтік-психологиялық және көркемдік құбылыс ретінде түсінеді [4]. Бұл тұжырымдамаға сәйкес, субмәдениет белгілі бір көп санды адамдар тобына ортақ әлем бейнесінен басқа ештеңе емес. Субмәдениеттердің генезисі мен эволюциясында өнер маңызды рөл атқарады, ол әртүрлі субмәдениеттер әлемінің суреттерін бейнелейді, сонымен қатар оларды өз жолымен қалыптастырады және өзгертеді.

Бұл әлем суреттеріндегі айырмашылықтар қоғамның әртүрлі субмәдениеттерін тудырады. Қоғамдағы субмәдениеттің барлық алуан түрлілігі біртұтас мәдени жүйеге «мәдениет өзегін» біріктіреді. Мұнда ұлттық мәдениеттің тұтастығын көрсететін жалпыұлттық суреті туралы әңгіме болып отыр.

Қорыта айтқанда осылайша, қазіргі ғылымда субмәдениеттің мәнін, мазмұнын және сипаттамаларын әртүрлі позициялардан ашатын концепциялар дамыды.

Әдебиеттер:

1. Досбенбетова А.Ш. Теория и технология воспитательной работы в школе. Шымкент: 2018. - 81 с.
2. Абдраимова Г.С. Возрастная психология. Академический Проект, М.: Наука 2001. - 146 с.
3. Дольник В. Непослушное дитя биосферы. - М.: Наука, 2012. - 12 б.
4. Жимбаева Ц.Ч. Подростковая субкультура, М.: Наука 2010. - 57 с.

ӘОЖ

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН Өңіріндегі ашаршылық

Байдалы Б.Н. – 1601-19 оқу тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Марина Ғ.А. – аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье подробно рассматриваются причины и последствия голода в Южно-Казахстанском регионе начала XX века, тяжелые времена, пережитые казахским народом.

Summary

The article examines in detail the causes and consequences of famine in the South Kazakhstan region of the early twentieth century, the hard times experienced by the Kazakh people.

Тәуелсіздік алғанға дейін халқымыздың басынан өткен қайғылы оқиғалардың ішінде 1932-1933 жылдардағы бүкіл қазақ Даласын шарпыған ашаршылық ерекше орын алады. Кейбір ғалымдардың пікірінше, халықты дүр сілкіндірген аштықтан айығу және оның демографиялық, экономикалық зардаптарынан аман қалу үшін жарты ғасырға жуық уақыт қажет болды. Аштықтың біздің әлеуметтік, интеллектуалды дамуымызға келтірген зиянын толық бағалау мүмкін емес. Осы уақытқа дейін ашаршылық тақырыбы бойынша көптеген тарихи, деректі зерттеулер жүргізілді, жүздеген мақалалар, ондаған ғылыми диссертациялар жарияланды.

Тарихи шындық-жасанды ашаршылықты Кеңес өкіметі жоғары тап ретінде көрінген байды жою үшін ұйымдастырды. Мұндай жұмысты жаппай жүргізудің бастапқы нүктесі 1928 жылғы 27 тамызда «бай шаруашылықтарын тәркілеу туралы» қабылданған Қазақ АССР Орталық Атқару Комитеті мен Халық Комиссарлары Кеңесінің Қаулысы болды. Бай, содан кейін ауқатты шаруалар, содан кейін орта шаруалар тәркіленетіні белгілі. Әрине, негізгі азық-түлік көзін тәркілеу кезінде айырылған адамдар аштыққа ұшырады. Егер 1929 жылы елде 22 миллионға жуық болса, қой басы, содан кейін 1933 жылы олардан тек 1 миллион 727 мың бас қой қалды, бұл көп нәрсені көрсетеді [1].

Өкінішке орай, біз әлі күнге дейін аштық құрбандарының нақты санын анықтауда бірыңғай бөлгішке келе алмаймыз. Шетелдік зерттеушілердің есептеулері бойынша олардың саны 860 мыңнан 2 млн. адамға дейін, ал отандық ғалымдардың пікірінше, бұл көрсеткіш 1,5-тен 3 млн. адамға дейін. Басқа елдерге қоныс аударған қазақтардың саны 600 мыңнан 1 млн.400 мың адамға дейін [1].

Қоғам мен оның сапалы дамуы үшін әр адамның өмірі үлкен маңызға ие, адами капитал маңызды. Сонымен, біздің әрқайсымыз геноцид құрбандарының шынайы мөлшері және біздің халқымыздың моральдық-психологиялық зақымдану дәрежесі туралы сұраққа алаңдаймыз. Біздің ойымызша, тек адам шығынын санау жеткіліксіз, бұл мұндай ауқымды трагедияны Тарихи бағалаудың жалғыз көрсеткіші емес. Өздеріңіз білетіндей, ашаршылық 5 миллионға жуық адамның өмірін қиған Украина осы бағытта айтарлықтай жұмыс жүргізді.

Біздің тарихымыздың қара беті – ашаршылық және оның салдары-елдегі бірде-бір отбасын айналып өткен жоқ. Осыған байланысты мен өскелең ұрпаққа не бастан өткергенін туралы айтқым келеді.

1921-1922 жылдардағы аштық-азаматтық соғыс аяқталғаннан кейін Кеңес халқына түскен тағы бір қиын сынақ болды.

Зерттеушілердің пікірінше, бұл қарсыз қыстың және оның орнына құрғақ жаздың салдары болды. Қарсыз қыс, көктем және жаңбырсыз жаз құрғақшылықты тудырды, бұл өз кезегінде аштық қаупін тудырды. 1921 жылдың жазында ашаршылық елдің аймақтарына тарала бастады және әсіресе

Еділ аймағын қамтыды. 1921 жылдың күзіне қарай бүкіл ел бойынша аштық саны 20 миллион адамға жетті [2].

1921 жылы 17 шілдеде РКП(б) Орталық Комитеті ашаршылыққа байланысты партияның барлық мүшелеріне арнайы үндеу жолдады. Аштық - құрғақшылықтың нәтижесі ғана емес, оның себебі аграрлық сектордың артта қалуы, ауылшаруашылық білімінің төмендігі, ауыспалы егіс нысандарының ескіруі және бұл соғыс пен әскери ортаның салдары, сондай-ақ жер иелері мен капиталистер мен олардың қолбасшыларының күрестерін тоқтатпауы. Тарихшылар партиялық құжаттарда көрсетілген себептермен бірге аштық кәсіпкерліктің жойылуымен, өнеркәсіптің ұлттандырылуымен, сыртқы сауданың монополиялануымен, мәжбүрлі еңбек міндеттілігімен және азық-түлік диктатурасымен бірге жүретін «әскери коммунизм» саясатынан туындаған елдегі төтенше экономикалық жағдайдың нәтижесі болуы мүмкін деп санайды. Мұның бәрі халық шаруашылығы мен ауыл шаруашылығы саласына, атап айтқанда, сезімтал соққы берді.

Осы жылдары ашаршылық Қазақстанның әрбір өңіріне қауіп төндірді. Құрғақшылықтың салдарынан Орал, Орынбор, Қостанай, Бөкей және Ақтөбе губернияларының егістіктерінің арыстан үлесі жойылып, жаздың аптап ыстығында өскендер кеуіп қалды. Мал шаруашылығы көшпелі және жартылай көшпелі аудандарда ауа-райының қолайсыздығы жайылымдар мен шабындық жерлерді қиратты. Сонымен қатар, 1920-1921 жылдардағы ұзақ қыс Торғай уезінде мал басының өліміне себеп болды. Шұбалаң, Майқара және Сарықоп болыстары да шығынға ұшырады. Ашаршылық құрбандарының саны күн сайын артып келді.

Ашаршылық елдің отырықшы аймақтарын да қамтыды. 1921 жылдың ақпан-наурыз айларында Қостанай губерниясы Исаев-аталар аудандық комитетінің атқару комитетінің есебінде Қазақ АССР Халық Комиссарлар кеңесіне аудан тұрғындары арасында ашаршылық пен кейбір жекелеген ауылдардың наразылығы туралы айтылды. Сондай-ақ, есепте астықты аймақтағы шаруалардан рұқсатсыз алып қою фактілері туралы айтылды. Мысалы, Дмитриев ауылдық округінің екі жүзге жуық әйелі көрші кенттердің әйелдерімен жиналып, жиналған астықты Орынбор астық қоймасына тапсыруға ашық қарсы болды. Әйелдердің сөздері «егер сіз жиналған астықты алсаңыз, біз аштықтан өлеміз» деген ұрандармен бірге жүрді. Ал, Васильевка ауылының тұрғындары күнделікті таңертеңгілік жиында шіркеу қонырауларының алғашқы шырылдауымен бірге азық-түлік пен мал мәселелеріне арналған айтыс ұйымдастырды. «Бізге астық беріңіз, әйтпесе біз аштықтан өлеміз» - осылайша олар жергілікті Кеңес өкілдеріне жүгінді. Сонымен қатар, Никольск ауылының тұрғындары жергілікті биліктің рұқсатынсыз көктемгі егіс науқанына дайындалған дәндерді өздері тандап алып, бөліст [3].

1921 жылдың тамыз айынан бастап Орынбор, Ақтөбе, Бөкей, Орал және Қостанай губерниялары аштықтан зардап шеккен өңірлер тізіміне ресми түрде енгізілді. 1921 жылдың күзіне қарай Түркістан АССР құрамындағы Сырдария және Жетісу губернияларын және Адай уезінің тұрғындарын қоспағанда, Қазақ

АССР-нің бес губерниясы (Орынбор, Ақтөбе, Бөкей, Орал және Қостанай губерниялары) қатты аштыққа ұшырады.

Аштықпен бірге жұқпалы аурулар пайда болды – іш сүзегі, тырысқақ, оба, цинга және басқалар. Сол кезде жұқтырған адамдардың саны республиканың емдеу мекемелерінің мүмкіндіктерінен едәуір асып түсті. Аштық жоғары өлім-жітімді тудырды, ал кедейлік, эпидемия және аурухананың тапшылығы тек оның көрсеткіштерін арттырды. Мысалы, 1921-1922 жылдары Қостанай губерниясының аш және ауырған тұрғындарының шамамен 75%-ы қайтыс болды. Республиканың денсаулық сақтау халық комиссариатының мәліметінше, Орынбор, Орал, Ақмола және Ақтөбе губернияларында 1921 жылдың 1 қарашасы мен 1922 жылдың 1 шілдесі аралығында 37 657 адам қаза тапқан. Ашаршылық Қазақстанның басқа өңірлерін де айналып өткен жоқ. Тарғын-Бөкей губерниялық Кеңесі атқару комитетінің төрағасы Хамид Чурин өзінің естеліктерінде: «1921-1922 жж. қыста уездік орталық болған ауылдың көшелеріне біз таңғы 5-6-да шығып, ондаған адам мәйіттерін жинадық» - деді. Күн сайын аштықтан қайтыс болған ата-аналардың 50-60-қа жуық қараусыз қалған балалары жергілікті балалар үйлеріне таратылды. Егер 1921 жылғы 1 желтоқсандағы деректер бойынша Қазақ АССР бойынша қараусыз қалған балалардың саны 128 мың баланы құраса, сол жылдың соңына қарай бұл көрсеткіш 158 мыңға жетті, ал 1923 жылғы 1 наурызға қарай 400 мыңнан асты. 1922 жылдың наурыз-сәуір айларында елдегі ашаршылық күрт күшейе түсті. ҚазЦИК төрағасы Сейітқали Мендешевтің 1922 жылғы 8 шілдедегі баяндамасында Қазақстан бойынша ашаршылық құрбандарының саны 2 млн 832 мың адамды құрады. Айта кету керек, 1920 жылдың аяғында Қазақстан халқының жалпы саны 4 млн 781 мың адамды құрады, оның 50,3%-ы қазақтар болды [4].

Түркістан - шаруашылық аймағының аумағында өзбектер, тәжіктер, түрікмендер, қазақтар, қырғыздар, қарақалпақтар, орыстар, этникалық үндістер, ауғандықтар, ирандықтар және басқа елдерден келгендер өмір сүрді.

Әлеуметтік тұрғыдан халықтың көпшілігі дехкан болды, содан кейін қолөнершілер, саудагерлер мен кәсіпкерлер класы, зиялы қауым, жалдамалы жұмысшылар - мердігерлер, діни қызметкерлер, орыс ауылдарының шаруалары, арбакештер, шенеуніктер келді.

Кеңес өкіметі жылдарында банктер мен акционерлік қоғамдардың қызметкерлері, медресе оқушылары, мешіт имамы-хатыбы сияқты әлеуметтік топтарға соққы берілді: олардың кейбіреулері жойылды, басқаларының саны күрт азайды.

Экономикалық әлеует тұрғысынан өзбек дехканизмі үш топқа бөлінді: ауқатты дехкандар, орта тұрғындар және кедейлер. Бұл позиция 20-шы жылдардың соңына дейін сақталды. Түркістанның үш өзбек облысында дехкан шаруашылықтарының шамамен үштен екісі екінші топқа жататын.

Бұхара әмірлігінің орталық және батыс бөліктерінде және Хорезм оазисінің бір бөлігінде ұқсас сурет болды. Экономикалық жағынан дербес шаруашылықтарда орта есеппен суармалы жердің 2 ондығы, мал мен мүкәммал болған. Түркістан өңірі халқының 1/3 бөлігі қалалар мен жұмысшы кенттерде

тұрды. Олар қолөнершілер, саудагерлер, қызметкерлер, жұмысшылар және басқа да сыныптар болды. Материалдар мен шикізаттың жетіспеушілігі, олардың жоғары бағасы, сондай-ақ Кеңес өкіметінің қысымы ел жағдайына теріс әсер етті [5].

Алайда, қолөнершілер саны азайған жоқ, керісінше, кейбір жерлерде өсті. Бұл өнеркәсіптік тауарлардың шетелден әкелінуінің төмендеуіне және сәйкесінше жергілікті қолөнер өнімдеріне сұраныстың артуына байланысты болды.

Сонымен, егер 1913 жылы жергілікті өндірістік дүкендер өз өнімдерін қолөнермен қамтамасыз етсе, 1920 жылы олардың саны 2280 адамға дейін өсті. Толық емес мәліметтер бойынша, 1920 жылы Түркістанда 150 мың болған (1917 жылы 91241-ге қарсы): былғары өңдеушілер, етікшілер, иірушілер, тоқушылар, ұсталар [2].

Көптеген өнеркәсіптік кәсіпорындардың тоқтауы нәтижесінде жұмыссыздар саны өсті. Түркістанның Сырдария, Самарқанд, Ферғана облыстарында барлығы 400 орыс ауылы болды, олардың халқы 100 мыңға жуық болды. Олар орыс шаруалары, теміржолшылар, балықшылар болды. Сонымен қатар, өзбек қалаларының жаңа бөліктерінде орыс жұмысшылары мен қызметкерлері де өмір сүрді. Түркістан өлкесіндегі жеке меншікті жою орындарында қирау орын алды.

Иесіз кәсіпорындар, жер учаскелері, бақтар қараусыз қалды. Олардан құрал-жабдықтар ұрланды. Аймақта бағаның өсуі байқалды, дағдарыс тереңдей түсті. Облыс қалаларында халықты нанмен қамтамасыз ету мәселесі күшейе түсті.

Карточкалық жүйе енгізілді - нан мен басқа да өнімдерді шектеулі нормаларға бөлу. Қызыл Армияның бөліктері де жергілікті қорлардан азық-түлікпен қамтамасыз етілді. Өнеркәсіп пен ауыл шаруашылығы арасындағы дәстүрлі байланыстардың жоғалуы, қала мен ауыл арасындағы тауар алмасудың болмауы нәтижесінде қалалардан астық пен басқа да ауылшаруашылық өнімдерін сатуға әкелу тиімсіз болды.

1918 жылы 9 мамырда РСФСР-де азық-түлік диктатурасы енгізілді: шаруалардан астық және басқа да ауылшаруашылық өнімдері, жем-шөп, жылқы, мал күшпен алынды. Азық-түлікке мемлекеттік монополия негізінде шаруашылықтардан артық астық және басқа да өнімдер алынды.

Сарбаздар мен қарулы жұмысшылар (азық-түлік отрядтары) дехкандар мен шаруалардан тұқымға қалдырылған астыққа дейін бәрін алып тастады. Билік ауыл мен қала арасындағы табиғи алмасуды қалпына келтіруге уәде бергенімен, дехкандарға ешқандай өндірістік тауарлар ұсынылмады. «Әскери коммунизм» деп аталатын осы саясаттың негізінде 16 мен 55 жас аралығындағы әрбір ер адам мәжбүрлі еңбекке тартылуы мүмкін.

Мәжбүрлі жұмыс пен күрес билікке деген өшпенділікті тудырды. Түркістанда Ресейде большевиктер жүргізген саясатпен бірдей саясат жүргізілді.

1918 жылы 15 маусымда аймақтық азық-түлік дирекциясы құрылды, оның алдында қызыл армия мен қала тұрғындарын азық-түлікпен қамтамасыз ету

міндеті тұрды. 1919 жылы 4 маусымда Түркістанда азық-түлік диктатурасы енгізіліп, «астық монополиясы туралы», «таптық астық рационы туралы», «Түркістан республикасында Азық-түлік бағдарламасын жүзеге асыру үшін азық-түлік жөніндегі комиссарға төтенше өкілеттіктер жүктеу туралы» жарлықтар қабылданды [4].

Орналастыру орыс шаруаларына да қатысты. Олардың наразылығы кейде өте ауыр сипатқа ие болды. Содан кейін оларға Кеңес өкіметінің жаулары жапсырылды. 1921 жылы шаруа жерлерін ұлттандыру басталды.

Бұл науқан Жер реформасы деп аталды. Түркістан республикасы бойынша жер қорының пайдасына 2340 мың ондық жер ұлттандырылды, оның 26 мыңы кедей шаруаларға берілді. Сонымен қатар, Еуропалық фермерлерге қатысты саясат жиі өзгеріп, бақтар, мал, жерлер бұрынғы иелеріне қайтарылды. Орыстар әлі де Түркістанға барып, жер телімдерімен қамтамасыз етілді.

Дехканның табандылығын бұзу үшін Кеңес өкіметі олардың арасына араздық егіп, қақтығыстар тудырды. 1920 жылы өткен Кеңестердің IX аймақтық съезінде ауқатты шаруашылықтарды жою туралы шешім қабылданды.

«Әскери коммунизм» саясаты Түркістандағы қалыпты шаруашылық байланыстарды бұзып, материалдық қызығушылық принципін жоққа шығарды. Шаруашылық күйреу, дехканның продотрядтармен төленуі оларды қажетті өнімдерді, ең алдымен нан сатып алу мүмкіндігінен айырды.

Тұз, керосин, сабын, мақта майын сатып алу проблемаға айналды. Маталар, қарапайым галоштар, сіріңкелер дүкен сөрелерінен жоғалып кетті. Нәтижесінде, адамдар кишлактардан ескі қол тоқу станоктарын іздеп, шүберекпен жүрмеу үшін мақта маталарын тоқып жатты.

Жұмыссыздар, аштықтан өлгендер, қайыршылар, жетім балалар қалалар мен елді мекендерді толтырды. Баспанасыз қалған адамдар жүк вагондарында жасырынып жүрді. Ауыр материалдық жағдай адамдарды сыни деңгейге жеткізді. Жаңа қалаларда мұғалімдер, дәрігерлер, қызметкерлер, жұмысшылардың жекелеген топтары ереуілдер ұйымдастырды.

Жағдайды құрғақшылық күшейтті, ол 1917 жылы РСФСР-ге тиді. 1917 жылдың аяғында аймақта аштық басталды, ол 1923 жылдың соңына дейін жалғасты.

Аштық апатты мөлшерде болды. Азық-түлік комиссары В.Ляпин «орталық Ресейдегі аштық Түркістанда болып жатқан трагедиямен салыстырғанда ештеңе емес» деп атап өтті. Тек Қоқан және Маргилан уездерінде 1917-1923 жылдары жарты миллион адам аштықтан қайтыс болды.

Ферғана алқабында бұл көрсеткіш 1 млн. Самарқанд облысының Жизак уезінде халықтың 70%-ы, ал облыстың өзінде 200 мың адам қайтыс болды.

Ашаршылық Бұхара мен Хорезм республикаларының аумағына әсер еткен жоқ. Олар Түркістанға экономикалық көмек көрсетті. Сонымен бірге, 1920 жылы Ресейге экспортталатын астық пен басқа да азық-түлік түрлерінің көлемі 4,5 есе өсті [3].

1920 жылдың басында астық монополиясының саясаты біршама жеңілдеді. Азық-түлік орны түріндегі монополияны тек қоныс аударған шаруалар тұратын аудандарға тарату туралы шешім қабылданды.

Мұсылман халқы тұратын жерлерде заттай салық салынды. Алайда бұл ұзаққа созылмады. 1920 жылдың тамызында Түркістан республикасының бүкіл аумағында азық-түлік экспедициясы енгізілді.

Түркістанның азық-түлік қорының бір бөлігі майдандарда жанармай ретінде пайдаланылды. Сонымен, 1919 жылдың бірінші жартысында тек Каспий маңы майданында осы мақсаттар үшін 198 цистерна өсімдік майы пайдаланылды. Түркістан темір жолындағы паровоздардың оттықтарында 53 өсімдік майы цистернасы өртенді, ал халықтың мұқтаждығы үшін тек 63 цистерна бөлінді [5].

Арал теңізінің маңында өтетін жол учаскелерінде паровоздар кептірілген балықпен батып кетті. Паровоздар мен жемшөптерді өртеу әрекеттері болды. Тіпті мақта талшығы жанармай ретінде пайдаланылды.

1939 жылы КСРО ұлттық жазбаларының жалпы кириллизациясы басталды. Сталин атап өткендей, орыс халқы Социалистік халықтардың көшбасшысы болды, сондықтан елдің барлық адамдары орыс тілін біліп, орыстармен байланысты нығайтуға ұмтылуы керек.

Бұрынғы КСРО аумағындағы барлық тілдік эксперименттер үлкен ақшаға тұрарлық болды және уақытты, күш пен басқаруды қажет етті - бұл қирау мен аштық жағдайында, индустрияландырудың орасан зор құралдарын сіңіретін жағдайда.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен саяси қуғын-сүргін және ашаршылық тақырыбын зерделеу қажеттігі туралы арнайы комиссия құрылды (бұл туралы ҚР Президенті жанындағы саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық оңалту жөніндегі Комиссия). Міне, осындай тарихи жағдайларды тереңінен зерттеп, қазақтың бастан кешкен оқиғаларын, аштық тақырыбын зерттеу кезінде біз ерекше назар аударуымыз керек нәрсе-1916-1918 және 1921-1922 жылдардағы қаза тапқандар мен босқындардың нақты санын анықтау. Қойылған міндеттерді шешуге ғылымның әртүрлі салаларының мамандары: тарихшылар, демографтар, статистиктер қатысып, бірлескен зерттеу жүргізуі тиіс. Сол кезде басқа елге жан сауғалаған босқындардың жағдайын зерттеу объектісіне айналдыру қажет. Аштыққа қарсы күресте қазақ зиялыларының қызметін толық ашу өте маңызды деп ойлаймын. Бір сөзбен айтқанда, бұл тарихи кезеңді мұқият зерттеу қажет ететін жағдай.

Өз тарихын білмейтін және одан сабақ алғысы келмейтін кез-келген мемлекеттің болашағы бұлыңғыр. Бүгінде елімізде басталған тарихымызды қайта қарау, тарихи оқиғаларды объективті түсіндіру процесі бәрімізге ортақ іс.

Әдебиеттер:

1. «Қазақстан» ұлттық энциклопедиясы. -Алматы. 2006. Т8. -458б.
2. Ашаршылық. Голод. Документальная хроника. Сборник документов. 1928-1934. I-IV том. -Алматы. Атамұра. 2021.
3. Омарбеков Т. Зобалаң. -Алматы. 1994. -272б.
4. Михайлов В. Хроника «Великого джута». -Алматы. 1996. -231с.

5. Омарбеков 1931-1933 жылдардығы ашаршылық қарсаңында қазақ халқы қанша еді?
// «Түркістан», 28 мамыр 2015 жыл.

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫНЫҢ АРДАГЕРІ МАХАНБЕТОВ ТҰРДЫНЫҢ ӨМІРДЕРЕКТЕРІ

Жұмат Ә.Е. – 1601-11к тобының студенті

Ғылыми жетекші: Орынбасарова Г.Ж. – т.ғ.к., аға оқытушы
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье на основе данных архивных документов представлен жизненный путь Турды Маханбетова, ветерана Великой Отечественной войны, жителя Южно-Казахстанской области.

Summary

This article, based on archival documents, presents the life path of Turda Makhanbetov, a veteran of the Great Patriotic War, a resident of the South Kazakhstan region.

Маханбетов Тұрды 1915 жылы, Сырдария облысы, Қаратас облысы, Семби ауылында дүниеге келген. 1930 жылға дейін әке-шешісінің қарауында болып, ауылдың мектебінде оқып бастауыш мектепте бітірген.

1930 - жылдан ВЛКСМ мүшесі.

1930-1940 жылдары 9 январь колхозында бригада тізімдеуші, бұрынғы №17 ауылында ауылдық Кеңесінің хатшысы, Қосағаш колхозында өндіріс бригадирі, Семби ауылындағы ауылдық кеңес төрағасы, Қаратас аудандық Кеңес нұсқаушы қызметтерін атқарған.

1940 жылы Қызыл әскер қатарына алынды. 1942 жылы партия қатарына өткен. 1943 жылы ауыр жараланып, елге оралған. 1944 жылдан КПСС мүшесі жергілікті маңызы бар дербес зейнеткер. Отан соғысының III-топтағы мүгедегі.

Соғыстан кейін, яғни 1954-1960 жылдары Ақпарақ ауылы, Алтын төбе, Коммунизм колхоздарының төрағасы болып еңбек еткен [1].

Еңбек жолында «Еңбек Қызыл Ту», «II-ші дәрежелі «Отан соғысы» ордендерімен, «1941-1945 жыл «Ұлы Отан соғысында Германияны жеңгені үшін», «Ерен еңбегі үшін» медальдарымен және Қаз КСРО Жоғары Кеңесінің грамотасымен марапатталған.

Т.Маханбетов еңбек жолында өзінде тапсырылған міндетті адал орындап, соғыстан кейінгі ауыл шаруашылығының дамуына өз үлесін қосқан. 1954 жылы Қазақстан Коммунистік партиясының Қаратас Аудандық Комитетінің хатшысы С.Дүйсебаев мынадай мінездеме берген. Онда: «Характеристика На Члена КПСС товарища Маханбетов Турды рекомендуемого председателем колхоза Коммунизм.

Товарищ Маханбетов Турды рождением с 1915 года, уроженец Сембинского сельсовета, Каратасского района по национальности казах, социальное положение крестьянин-колхозник. Социальное происхождение крестьянин-бедняк, образование 7 классов, партийных взысканий не имеет, к судебной ответственности не привлекался. С 1944 года непрерывно работает председателем колхоза.

Товарищ Махамбетов во время своей работы председателем колхоза показал себя способным организатором колхозного производства. Занимается над повышением своего идейно политического уровня.

Товарища Маханбетова рекомендуем на должность председателя колхоза Коммунизм, и он с этой работой вполне справится [2].

Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының коммуналдық мемлекеттік архивінің құжаттарында Т.Маханбетовтың Коммунизм колхозының төрағасы қызметіне тағайындау жөнінде мынадай мәліметтер жинақталған Соның бірі, Оңтүстік Қазақстан облысы, Қаратас аудандық партия комитеті бюросының қаулысы негізінде «Утвердить товарища Маханбетова Турды председателем правления колхоза "Коммунизм", Каратауского района» [3] деп көрсетеді.

Коммунизм колхозы басқармасының төрағасы қызметінде жүргенде Кеңестің биліктің соқыр саясаты Тұрды Маханбетовке салқын лебін көрсеткен еді. Бұл жағдайды мұрағат құжаттарында жиналған мәліметтерден айқындауға болады. Мысалы былай делінеді: Қаратас аудандық КП комитетінің хатшысы Е.Бекишевтің басшылығымен өткен 1959 жыл 1 тамыз айында өткізілген мәжілісте «І-"коммунизм" колхозының орынбасарына шығын салу фактылары анықталғандықтан, колхоз председателі Махамбетов жолдасқа мал шаруашылығын өркендету мен оның өнімділігін арттыруда КПСС-тің ХХІ-сезінің тарихи талаптарын іске асыруда әлі жеткілікті мән бермей, малшылар составын толықтырмай, фирма малының орынсыз шығын болуына тыйым салынғаны үшін сөгіс жарияланып, сул кемшіліктерді түзету талап етілсін. Осындай тиісті қорытынды жасамаса бұданда қатаң партиялық жаза қолдануға ККП аудандық комитеті мәжбүр салатындығы ескертілсін» -деп көрсеткен [3].

1940-1943 жылдары сұрапыл соғыс кезінде, қатардағы жауынгер Тұрды Маханбетов Отан алдындағы борышын өтей жүріп, өз елінің ерен азаматы ретінде біршама өлең-шумақтарын жазып, дастандарын ұрпаққа қалдырған. Олар: «Шықпайды естен сол бір күн» (1942 жылы жазылған), «Анаға рапорт» (1943 жылы жазылған) «Майданнан хат» (1942-1943 жылдары жазылған дастаны), «Солдат күнделігі» (1943 жылы жазылған дастаны).

1942 жылы жазылған «Шықпайды естен сол бір күн» өлең шумағын мақалада көрсетуді жөн көрдік.

Тап болды суық бір хабар,
Жорыққа бара жатқанда.
Орманда едік солдаттар,
Таң саз беріп атқанда.

Жинал деді командир,
Бір хабарды айтарға.
Бір сойқанды болды деп
Келіппе ойға сол таңда.

Ызалы сөйлеп комиссар,

Ұқтырды тездеп іс мәнін.
Шекарадан өткенін,
Қарулы күші дұшпанның.

Бұзыпты шартын бізбенен
Соғыспауға келіскен.
Олар сұм соғыс іздеген,
Соғысамыз фашипен.

Июннің жиырма екісі,
Дұшпан шартын бұзған күн.
Барады буып кек күші,
Қаһары қайнап ызаның [4].

Т.Маханбетовтың Ұлы Отан соғысы жылдарында жазған естелігі «Солдат күнделігі. Алғашқы айқас» (Соғыс жылдары жазылған күнделіктен). Бұл естеліктер 1974 жылы «Қазақстан» баспасынан «Солдат қашанда сапта» деген атпен кітәпша болып жарық көрді.

Онда былай делінген:

«Есімде:

... Күн ыстық. Беларуссияның құмды, орманды даласы. Жүріп келеміз. Кеше, күн батар алдында жорыққа шыққаннан еш жерде тоқтағанымыз жоқ. Түскі асты Голуово селосынан өтіп, орман ішінде ішуіміз керек. Бірақ тамақтанғанымыз жоқ. Әл-дәрменіміз бітіп, аяғымыз алға басқызбайды. Тандайымыз кеуіп жұтына береміз. Көз-түбі суырып шаншиды. Құм да сусылдап аяқ алғызбайды. Солдаттардың беттері айғыз-айғыз. Оның үстіне күн де шақшып, тіке қаратпайды. Бізді әжуалап күлгендей... Іштей ызаланамыз. Соны білдірмейік дегендей еріксіз күлеміз.

«Саптарынды түзеңдер» алдағы бұрылыста дивизия командирі генерал Евдокимов өзі байқап тұр дейді ұзын бойлы, қыр мұрынды қырықтар шамасындағы батальон комиссары. Тәртіп бойынша сап түзеп, белдікті қыса буына бастадық. Генералдың қасында өзіміздің 49-шы полктың командирі подполковник Павлійга тұр екен. Осы сәтте 1941 жылғы 5 июнь күнгі «Дретун» станциясының маңындағы лагердің салтанатты ашылуы көз алдыма елестейді.

Лагерь мереке күніндей безендірілген еді. Оркестр шаттық күйін ойнайды. Солдаттар салтанатты шеру тартып етуге өтуге қызу даярлық устінде болатын. Алаңға мінбе қойылып микрофон алдында қияқтай мұрты бар, орақ мұрын, генерал формасындағы кісі көтерілді. Ол кіріспе сөз сөйледі де салтанатты ашық деп жариялады. Аспанға ракеталар жарқ-жүрқ етіп ұшып жатты. Интернационал ойналды. Солдаттар мен командирлер сап түзеп генерал алдынан салтанатты шеру тартып өткен кезде генерал майор Евдокимов микрофонға жақындай түсіп:

Әскер бөлімшелерінің түрлерін бөлек атап: - Атқыш жолдастар жақсы жүріп келесіңдер, пулеметчик жолдастар жақсы жүріп келесіңдер, минометчик жолдастар жақсы жүріп келесіңдер деп дауыстайды.

- Советтер одағына қызмет етеміз.! Ура!... Ура!... деген солдаттар ұрандары орман ішін жаңғырта түседі.

Міне енді сол генерал солдаттардың ұзақ жорықтарда қалай қадам басатынын байқап тұрғандай. Біз оны сезініп, шаршап-шалдыққанымызды білдіргіміз келмейді, жинаңқылына түсеміз.

Иә, есімде...

1941 жылдың 23 июнь күні болатын. Батыс Беларуссияның орманды алқабына жетіп аялдағанбыз. Айнала тып-тыныш. Таң алдында құбылжыта сайраған бұл-бұлдардың үні емес-емес естіледі. Майдандағыдай жорықта болып шаршап-шалдыққан болсақ керек. Көзіміз ілініп кетіпті.

- Тұрындар! -Дабыл! -деген дауыс оятып жіберді. Батальон штабына тез жиналындар, деп асықтырып тұр, аға сержант. Айқай шусыз жиналды та жүрдік те кеттік.

Батальон штабына келгенімізде адамды-адам танитын мезгіл болып та қалған.

- Жолдастар, жауынгерлер! деп бастады сөзін толық денелі, аққұба өңді, қой көзді, орта бойлы адам. Бет әлпетінен нендей бір күдіктің нышаны сезіліп тұрғандай.

Опасыз фашистер бізбен жасасқан бейбіт шартын бұзып, Советтік Отанның шекарасынан өтіп 22 июнь күні таңертеңгі сағат бесте шекаралық заставааларды атқылаған. Жақын жердегі елді мекендер мен қалаларды бомбалаған. Шекаралық бөлімшелер, олармен қиян кескі айқасқа түсті. Енді біз сол шекаралық достарға жәрдемге барамыз. Көп ұлтты советтік Отанымыз көресіні көрсетеді оларға. Біздің ісіміз әділ, біз жеңеміз, жолдастар!... асасын бастаушымыз Коммунистік партия! - деп қыза сөйлеп барып тоқтады.

-Ура! Ура! - деген төгеурінді үн орман ішін жаңғырытып әкетті.

Аспан шайдай ашық. Нұрлы күн қызғылт сәулесін орман ішіне шашып тұр. Орман жиегін бөктерлей өскен қалың көк. Таң алды салқынынан түскен «меруерт» тамшылар күн нұрына шағылысып, гаухар моншақтай жылтырайды. Жел де саябыр. Осы тыныштықты біздің жаңағы «Уралаған» айқайымыз ғана бұзып кеткендей. Біраздан кейін деревня жақтан сыбызғы уні естілді. Мөңірегген сиырлардың даусы келді құлаққа...

...Жүріп келеміз. Күн ыстық. Орман іші қапырық, аяқ асты құмдық жол. Тек анда-санда орман ішінде кездесетін сазды сулардан жол флягамызға су толтырып аламыз. Оны ішу үшін ақ дәкемен сүземіз, өйтпеске болмайды. Суы кермек татиды. «Суларынды үнемдендер, тек тандай жібітіндер, жолдағы құдықтардан су алуға болмайды!» дейді командирлер бізге.

Шаңқай түс. Аспан айналып жерге түскендей ыстық. Ескен самал жел де жоқ. Қалың орманның шыға берісіндегі бір деревняның орталық көшесімен жүріп келеміз. Жол шаң көшенің екі жағындағы үйлердің есігі түгел дерлік ашық. Есік алдында топ-топ болып тұрған адамдар. Кемпір-шалдар, қыздар, әйелдер, балалар, бәрі де қолдарына табақпен нан, құмырамен сүт, шелекпен су алып бізге жақындап келеді. Жүздері мұңлы. Қабақтары қыртысынан кеткен. Жол бойында біздің «рұқсатымызсыз су ішпейсіндер» - деп келе жатқан командирлер беларус шаруаларының ризашылығын көрдіме әйтеуір «ішіңіз-

ішіңіз» дегеннен басқа ештеме айтпады. Міне бір жас келіншек қақпа алдына шығып тұр. Етегіне оралған эп-әдемі қыз бала, бірдеңелерді былдырлап, бізді нұсқайды. Мандайына түскен жібектей ұлпа шашы күн нұрына шағылысып жылт-жылт етеді.

«Су ішіңіз» - деді әлгі келіншек қасынан өте берген бізге қарап. Бірақ ешкім де оған көңіл аударма қойған жоқ. Оның күлімдеген бота көздері маған тіке қарап тұрғандай болды. Содан кейін қарай бұрылдым...

- Суыңыз өте дәмді екен, рахмет!- дей бергенімде келіншек тез ораласыздар ма ?- деп қалды. Күтпеген жерден бетіне қарадым. Табиғатында сұлу жаралған ақ жүзі сәл жылу шашқандай болды. Содан соң жазық маңдайындағы қарлығаш қанатының қиығына ұқсаған қара қастарының астындағы мөлдір қара көзден қос моншақ үзіліп түсіп жатты. Менің де көңілім босап кетті.

- Жеңіс біздікі болады оған сіз шын сеніңіз. Жау айтарлықтай күшті емес- дедім мен. Ол маған сенер-сенбесін білмей бозарып қарап қалыпты.

Иә, шын айтамын-жауды жеңіп шығатынымызға сеніміміз мол. Шегінісіміз уақытша ғой, - деп күлдім мен. Келіншектің шырайлы жүзі қайтадан жылынайын деді. Әлгінде ғана қос жанардан мөлтілдеп шыққан тамшының ізін маған сезіндірмейін дегендей ақ орамалмен сүртіп қойды.

Белорус халқының қайырымдылығы мені қатты толқытты, жігер берді, үлкен ойға салды, Ұлы орыс халқының қасиетті жерін Түрік жорығы, Наполеон... дүние жүзілік соғыс, азамат соғысындағы шетел интервенциясы бәрі-бәрі таптай алмағандығы көз алдымнан елестеп өтіп жатты. Солардың бәрі де түгелдей дерлік жеңіліске ұшырады емеспе. Сол неліктен екен ?- деген ой келеді іштей. Оның себебі сол- халық өз армиясын әр-қашанда қолдайды. Халық армияға тілектес. Армия халықпен бірге. Міне, сондықтан да біз жеңіске жетеміз.

Артыма қараймын, әлгі келіншек кішкентай қызын көтеріп алыпты, қоштасып тұр: «Тез оралындар!»- дейді.

Ораламыз бауырларым! [4].

Әдебиеттер:

1. Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының мемлекеттік архиві. 199-қор, 10-тізбе, 13-іс, 14 б.

2. Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының мемлекеттік архиві. 199-қор, 10-тізбе, 3-іс, 5 б.

3. Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының мемлекеттік архиві. 199-қор, 10-тізбе, 4-іс, 3-4бб.

Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының мемлекеттік архиві. 199-қор, 10-тізбе, 6-іс, 5 б.

БАТЫСТЫҚ ТАРИХНАМАДАҒЫ МИХАИЛ ПСЕЛЛ ЖӘНЕ ОНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ВИЗАНТИЯ ТАРИХЫН ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Егізбаев Б., Пернебек Қ. - 1602-19 тобының студенттері
Ғылыми жетекші: Алдабергенова М. К. – PhD, доцент м.а.
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті

Резюме

С целью определения эффективности методики преподавания предмета «история Средних веков», позволяющей повысить профессиональные знания, умения, навыки будущих учителей истории, была организована опытно-экспериментальная работа, состоящая из трех этапов. В данной статье представлены сведения о начале, ходе и результатах работы.

Summary

In order to determine the effectiveness of the methodology for teaching the subject "History of the Middle Ages", which allows to improve the professional knowledge, skills, abilities of future history teachers, an experimental work was organized, consisting of three stages. This article provides information about the beginning, progress and results of the work.

Батыстық тарихнамадағы зерттеулердің көпшілігі ағылшын тілінде танымал болған. Әсіресе, медиевистика ғылымында Византияның тарихын, құқығы, тілі, мәдени мұраларын (әдебиетін, философиясын, өнерін т.б.) зерттейтін қоғамдық ғылымдар жиынтығы ретінде Византиятану ғылымы пайда болды. Бұл ғылым ХІХ ғасырдың ІІ-жартысында білімнің айрықша саласы болып қалыптасты. Армения, Грузия, оңтүстік славян елдерінде, ежелгі Русьте Византияның мәдениеті мен тарихына орта ғасырлардың басында-ақ назар аударылды. Өйткені бұл елдердің тарихи тағдыры Византиямен тығыз байланысты еді. Қайта өрлеу дәуірінен (ХV-ХVІ ғғ.) бастап Византияны зерттеу Батыс Еуропада үздіксіз жүргізілді. ХVІ ғасырдан Византия тарихын зерттеу Францияда, Германияда жедел дамыды. Франциядағы Византиятану ғылымының негізін салған Шарль Дюканж (1610-88 жж.) грек тілінің салыстырмалы сөздігін жасады. Бұл сөздік осы күнге дейін мәнін жойған жоқ.

ХVІІ ғасырдың ортасынан ХVІІІ ғасырдың басына дейін Францияда Византия тарихын баяндайтын ескерткіштердің көп томдық жинағы - Париж корпусы ден аталатын еңбек басылып шықты. 1828 жылдан Боннда «Византия тарихы авторларының жинағы» (Бонн корпусы деп аталған) шыға бастады. Жарты ғасыр ішінде оның 49 томы, ал 50-томы 1897 ж. шықты. Францияда Ш. Диль империя құлағанға дейінгі Византия тарихының алғашқы очерктерін ұсынды. 1919 жылы Ш. Диль «Византия империясының тарихы» еңбегін шығарды. Автор бұл еңбегінде византиялық өркениеттің аса маңызды ішкі процестерін көрсетті. Кітапта қысқаша библиографиямен қатар, көптеген карталар мен иллюстрациялар бар. Бұл жұмыс Францияда көп басылыммен шықты.

Батыс ғылымында соның ішінде ГФР тарихнамасында Византия тарихына көп көңіл бөлінеді. Бұл тарихты ғалымдар сонау Юстиниан кезінен бастап, одан кейінгі кезеңдерге де тоқталады. Мәселен, М. Майер, Тюбинген университетінің профессоры бірсыпыра жаңа жазба, археологиялық деректерді

пайдалана отырып, Византияның Батыс елдеріне қарағанда біраз өзгешеліктерін атап өтеді.

Ч. Оманның ағылшын тіліндегі «Византия империясы» атты кітабы мазмұнды жазылып және жақсы суреттермен толықтырылды. Византия империясының даму жағдайын және саяси өсуін француз Гренье қызығушылықпен суреттеп көрсетуге тырысады. Ол өзінің Византия тарихымен ешуақытта айналыспағандығына қарамастан, «Византия империясы: оның әлеуметтік және саяси дәуірі» атты екі томдық еңбегін жариялады. Византия тарихы жөнінде жазылған Гренье шығармасында жан-жақты мәліметтер берілгенімен, деректер шынайылығы күмән тудырады.

Византия тарихынан Рот «Византия мемлекетінің тарихы» атты қысқаша шолу жазған. Профессор Скала мен Гельмолттың еңбектері мазмұнының құндылығымен, өзіндік ой қорыту тұжырымдылығымен ерекшеленеді. Бұл тұжырымдамалар өз кезегінде авторлардың Византия тарихы жөніндегі «эллинизм Ұлы Александр тұсында» атты әдеби очерктің шығу тарихымен жақсы таныс екендігін көрсетеді. Ағылшын тілінде жазылған қысқаша, маңызды еңбек румын тарихшысы Иоргтың «Византия империясы» атты очеркі болып табылады.

1011 жылы ағылшын тілінде тамаша суреттермен Фурданың «Византия империясы - еуропалық өркениеттің арьергарды» деген кітабы жарық көрді. Онда Византия тарихының құлдырау дәуірі, яғни 1204 жыл қысқаша және үстірт көрсетілген.

Лависса мен Рамбоның «ІҮ ғасырдан біздің уақытымызға дейінгі жалпы тарихы» еңбегінен Византия тарихы туралы очеркті табуға болады. Италияндық Турктің «Византиялық өркениет» атты жұмысы византиялық мәдениет туралы құнды очерк болып табылады].

Ш.Диль өзінің «Византиялық тарихтың негізгі мәселелері» атты еңбегінде Византияның ішкі өмірін айрықша бейнелейді. Ол империяның өрлеу және құлау себептерін, византиялық өркениеттің көршілес халықтарға, Түркиядағы византиялық мұрагерлікке, Русь және балкандық мемлекеттерге әсерін қарастырды.

П. Хинибергтің «Қазіргі мәдениет» атты кітаптың бір тарауының авторы Август Гейзенберг болып табылады. Ол «Мемлекет және византиялық патшалықтағы қоғам» атты тарауда Византия өркениеті тақырыбына арналған құнды мағлұматтар береді.

Норман Х.Бейнз «Византия империясы» атты өзінің еңбегінде 1204 жылғы крест жорықшыларының Константинопольды жаулап алғанда дейінгі ІҮ ғасырды бейнелейді. Византия империясының ХІ ғасырдың аяғындағы тарихы Л.Хальфеннің «Жабайылар: ұлы басқыншылықтан ХІ ғасырдағы түріктердің жаулап алуына дейін» атты қысқаша еңбегінде баяндалады. Сондай-ақ, бұл еңбекте мазмұнды жазылған библиография кездеседі. Француздың Огюст Байи жазған «Византия» атты кішігірім кітабында византиялық тарих жан-жақты суреттеліп көрсетілген.

1937 жылы неміс Берт Динердің ағылшындық басылымда жарық көрген «Императорлық Византия» атты еңбегін айрықша атауға болады. Қазіргі

византиятанушалар кітаптың тараулары империя тарихы туралы фактілерді бейнелеу өнерінде көрсеткенін жорамалдайды. Оның «Періштелер мен евнухтар» деп аталынған III-тарауында және соңғысы «Жаз ортасындағы жазғы түндегі түс» тарауында империяның төртінші крест жорығынан кейінгі жағдайына қысқаша шолу жасалған.

1943 жылы Парижде басылған П. Лемерляның «Византия тарихы» еңбегі византиялық тарихты қоғамдық назар аударарлық дәрежеде суреттеген [20].

О. Зеектің «Антикалық әлемнің құлдырауының тарихы» атты еңбегінде Византия тарихының кіріспесін 476 жылға дейінгі оқиғалармен көрсетеді [21].

Қазіргі уақытта батыстағы Византиятану ғылымын дамытуда ГФР-ың ғалымдары жетекші рөл атқарады. Қазіргі кезеңде Византиятану ғылымында әлеуметтік проблемаларға, халықаралық байланысты нығайтуға баса назар аударылып келеді.

Э.Штайнның «Империя соңының тарихы» және Ф. Лотоның «Антикалық кезеңнің соңы және ортағасырлардың басталуы» зерттеулері Византия тарихы туралы жазылған құнды еңбектер саналады. Ф. Лотоның еңбегі Ұлы Юстинианның дәуірін қамтиды. 1949 жылы басылған Э. Штайнның екінші томы 476-565 жылдардағы жағдайға арналған.

Византиятанудың бірінші кәсіби журналы ретінде 1892 жылы шыққан, неміс журналын атауға болады. Неміс филологы, профессор К. Крумбахер «Byzantinische Zeitschrift» журналын ұйымдастырды. Журнал жыл сайын шығып тұрды және халықаралық Византиятану ғылымының орталығына айналды. «Византиялық журналда» көптеген мақалалар мен рецензиялар жаңа кітаптар мен басылымдарға назар аударып, орыс және жалпы славяндық басылымдарға бақылау жасаған. 1914 жылға дейін журналдың 22 томы жарық көрді. Бірінші дүниежүзілік соғыс кезеңінде журнал шықпай қалды да, соғыстан кейін жұмысын қайта жалғастырған. К. Крумбахер Византия әдебиетінің жалпы курсы жасады. Мюнхен профессоры Карл Крумбахердің «Византиялық әдебиеттің Юстинианнан Шығыс-рим мемлекетінің соңына дейін» деген екінші басылымы византиялық әдебиетпен таныстыратын анықтамалық кітапшасы ролін атқарды. Крумбахер «Орта ғасырдағы грек әдебиеті» деген тақырыппен византиялық әдебиет туралы көпшілік қауымға арналған 50 беттік мақаласын жазды.

Итальяндық Г.Монтелатичидің «324-1453 жылдардағы византиялық әдебиет тарихы» кітабына тарихи-әдеби құнды материалдар қамтылған. Византиятану ғылымы Батыс Еуропада, әсіресе екі дүниежүзілік соғыстың арасында дамыды. Филологиялық зерттеулердің орнына енді тарихи зерттеулер мен өнер тану жөніндегі зерттеулер бірінші кезекке шықты. Сфрагистика, нумизматика, палеография т. б. салаларға бөлінді. Византиятану ғылымының жаңа орталықтары пайда болды. Арнаулы жаңа еңбектер шықты, медиевистикалық журналдар түрлі зерттеулерді үздіксіз жариялап тұрды. Византиятану ғылымы Германия, Франция, Ұлыбританиямен қатар Италия, Австрия, Бельгия, Греция, Югославия, Чехословакия, Болгария т. б. елдерде дамыды. II-дүниежүзілік соғыстан кейін Византиятану ғылымы Еуропада

бұрынғыдан да кең өріс алды. АҚШ-та да оның ірі орталығы құрылды. ГФР-да Византияның ресми құжаттарын (дипломатика) ғылыми тұрғыда жариялаудың негізін қалаған Ф. Дильгердің филологиялық деректану мектебінің мәні зор болды. Ф. Дильгер профессор К. Крумбахерден кейін «Byzantinische Zeitschrift» журналын шығаруды жалғастырған болатын. Бельгияда Византиялық филологияны дамытуда «Byzantion» журналының негізін қалаушы А. Грегуар үлкен рөл атқарды. Югославияда Г. А. Острогорский византиялық тарихтың тұңғыш толық курсына жасады. Острогорскийдің шығармасы Byzantinisches Handbuch im Rahmen des Handbuchs der Altertumswissenschaft, ed. W. Otto сериясындағы еңбектің алғашқы бөлімі болып табылады. Ресейлік автор А.А. Васильев өзінің Византия тарихына арналған еңбегінде Г.А. Острогорскийдің шығармасы бірнеше мәрте әр түрлі тілде қайта жарияландығын атап өтеді. Екінші неміс басылымы 1952 жылы Мюнхенде жарияланды. Солардың ішінде және қайта өңделгені соңғы шыққан серб-хорваттық басылымы – «История Византизма». Београд, 1969. - Ғылыми. ред.) еңбегі болып табылады.

Францияда П. Лемерлем Византия тарихын зерттеуші француз ғалымдарының жаңа мектебінің негізін салды. АҚШ-та М. Мейендорф Византия мемлекетінің сыртқы саяси аспектілерін және мәдени байланыстардың дамуы бойынша ауқымды еңбек жазды. Бұл тақырыпты зерттеушілердің халықаралық конгресі әр жылдары шақырылып тұрады (1-конгресс Бухаресте 1927 ж., соңғы 13-конгресс Оксфордта 1966 ж. шақырылды). 1955 жылы Византиятану ғылымын зерттеушілердің халықаралық ассоциациясы құрылды. Оның бақылауымен бұрын басылмаған деректемелер жарық көріп, XIX ғасырда жарияланған деректемелер сыни тұрғыда қаралып, қайта басылып шыға бастады.

Ресейлік тарихнамаға келер болсақ, Ресейде Византияның тарихын зерттеуге деген ұмтылыстар XIX ғасырдың екінші жартысынан белең алды. Византиятанудың кең көлемде негізін салушы ғалым Санкт-Петербургтегі Император университетінің профессоры, академик В.Г. Василевский (1838-1899 жж.) болды. Ол орыс ғылымын византиялық тарихтың ішкі және сыртқы жағдайларды түсіндірумен толықтырды. Василевскийдің кейбір еңбектері жалпы тарих үшін өте маңызды. Мысалы, «Византия және печенегтер» еңбегінсіз бірінші Крест жорығын зерттеу мүмкін емес, сондықтан ол жалпы батыс-еуропалық әдебиетте де көрініс тапқан. Византияның жалпы тарихын жазудың алғашқы қадамы университет профессоры Ю.А. Кулаковскийге тиесілі болды. 1910 жылы автордың 395-518 жылдар оқиғасын қамтыған «Византия тарихының» I томы жарық көрді. 1912 жылы екінші том, ал 1915 жылы үшінші том жарық көріп, онда 518 жылмен 717 жылға дейінгі империя тағдыры баяндалады. Автор жоғарыда көрсетілген уақыттардағы византиялық шығармалар, грек, латын, шығыс тілдеріндегі әдебиеттермен жақсы таныс еді.

1914 жылы «Византия империясының тарихы» туралы Орыс археологиялық институтының Константинопольдағы директоры, академик Ф.И. Успенский бірінші томды жарыққа шығарды. Успенскийдің 872 беттік «Тарихы» IV ғасырдан VIII ғасырдың басына дейінгі тарихты қамтыған, карта, кесте және көптеген суреттермен безендендірілген еңбек еді. Бұл -

Византияның жалпы тарихын жазудағы алғашқы қадам болатын. Бұл адам, византиялық тарих пен әдебиетті зерттеушілердің бірден-бір ірі өкілі еді. Успенский византизмді қорғаушылардың бірі ретінде оны өз еңбегінде түсіндіріп отырған. Автордың түсінігінше, «ең бір византизмнің ерекшелігі империядағы варварлардың иммиграциясы, III-IV ғасырдағы мәдени және діни дағдарыстардың орын алуында».

Орыс ғалымы А.А. Васильевтің «History of the Byzantine Empire» кітабы алғаш Ресейде орыс тілінде шықты. Бұл еңбек екі томды құрап, Византия империясының бүкіл тарихын қамтиды. Бірінші том «Византия туралы баяндамалар «Крест жорығына дейінгі уақыт» деген тақырыппен шықты. Екінші том Крест жорығы мезгілін қамтып, Константинопольдың құлауын көрсетеді. Ол үш бөлімнен: Византия тарихы. Византия және крестшілер». Комнинов дәуірі (1081-1185 жж.) және Ангелов (1185-1204 жж.); Византия тарихы, Шығыстағы латын меншігі. Никей және Латын империясы дәуірі (1204-1261 жж.); Византия тарихы. Византияның құлауы. Палеологтар дәуірі (1261-1453 жж.) бөлімдерінен тұрды.

П.В.Безобразовтың «Византия мәдениетінің очеркі» еңбегінде византиялық өмірге тың көзқарасын байқаймыз [39]. Автор император және императорша, шіркеу қызметкерлері мен мемлекеттік лауазымдар, жеке жериенденушілер, қолөнершілер туралы талдау жасайды. Кейіннен бұл еңбек қайта басылып шықты.

1894 жылдан бастап В.Г.Василевский мен В.Э.Регеляның редакторлығымен «Византия жаршысы» журналы шыға бастаған. Библиографиялық бөлімде славян мемлекеттері мен христиандық Шығыс елдеріне айрықша көңіл бөлінген. Журнал орысша басылыммен шықты, дегенмен кейде француз және жаңа грек тілінде мақала жариялап отырған.

Кеңестік зерттеушілердің ішінен Византия тарихымен, соның ішінде император Юстинианның билік құрған кезеңіне қатысты мәселелерді тікелей зерттеумен айналысқан белгілі ғалым З.В. Удалцованың есімін ерекше атап өтуге болады. 1967 жылы жарық көрген Византия тарихының 1-томының «Юстинианның әлеуметтік-экономикалық және әкімшілік саясаты», «Юстинианның заң шығару реформалары», «Юстинианның шіркеу реформасы және империядағы халықтық-еретикалық қозғалыс», «Юстиниан тұсындағы Византиядағы халық қозғалысы. Ника көтерілісі» атты тарауларын З.В. Удалцова жазды. Бұл еңбек С.Д. Сказкиннің редакторлығымен жарық көрді, мұнда Византия империясындағы халық қозғалыстары, атап айтқанда «Ника» көтерілісінің себептері мен нәтижелері жеке талданған.

Н.В. Пигулевскаяның зерттеулерінде Византияның VI-VII ғасырлардағы Иранмен қарым-қатынастары және Үндістанмен сауда байланыстарының тарихы баяндалған. Сондай-ақ аталған зерттеуші Византия империясының дипломатиясы мен жібек саудасының V-VII ғасырлардағы мәселелерін де зерттей отырып, император Юстиниан тұсындағы империяның сыртқы сауда байланыстарындағы өзгерістерге ерекше тоқталады. Сонымен қатар, оның зерттеулерінің ауқымында Византиядағы Юстиниан тұсындағы заң реформалары қарастырылды. Ал, А.Р. Корсунскийдің еңбектерінде VI-VII

ғасырлардағы Византияның Испаниядағы жаулап алулары туралы мәселелер зерттелген. Зерттеу тақырыбының қарастырылған кезеңдегі, X-XI ғғ. Византияның дамуы бойынша маңызды мәліметтер «Византия мәдениеті» аталынған З.В. Удальцова мен Г.Г. Литавриннің жауапты редакторлығымен шығарылған еңбектің рөлі зор болды. Сонымен қатар, А.П. Кажданның жұмысы Михаил Пселлдің «Хронография» еңбегін талдауда маңызды рөл атқарды. Михаил Пселлдің тарихи еңбектерінің мазмұнын, оның Византия тарихына қосқан үлесін талдауда, сондай-ақ, Византияның әлеуметтік дамуын айқындауда айрықша маңызды еңбектер қатарында Вальденберг, Любарскийдің зор еңбегін атауға болады [1]. Сондай-ақ, маңызды авторлардың қатарында Литавриннің зерттеулерінің ауқымы жоғары жұмыстарын атауға болады. Оның «X-XI ғасырлардағы салық жарғыларының симпатиялары мен таптары туралы» деген еңбегінде Византиядағы қалыптасқан жағдай, соның ішінде әлеуметтік топтардың дамуы ерекше талданған. Ал Византияға арналған екінші зерттеу жұмысында X-XI ғасырлардағы византиялық қоғам мен мемлекеттіліктің маңызды мәселелері қарастырылған. Литавринның осы тақырыптағы келесі кешенді еңбегі ежелгі Рустің қалыптасуындағы Византия мен Болгарияның ықпалы мәселесіне арналған. Автордың өз сөзімен айтар болсақ Византияны «шоқындырған анасы» ретінде атайды. Сондай-ақ, монографияға Литавриннің Византия тақырыбындағы 1970-1990 жылдары жарияланған мақалалары қосымша енген. Литавринның алғысөз және қорытынды жазуымен жарық көрген «Батыс пен Шығыс арасындағы Византия» атты жинақ ресейлік византиятанушылардың әлемдік-тарихи процессте Византия империясының алар орны туралы мәселеге ұжымдық бірлескен тарихи сипаттама берудің алғашқы тәжірибесі болып табылады. Л.Фрейберг пен Г.Попов IX-XV ғасыр аралығындағы Византия әдебиеті тарихын зерттеген еңбегінде біз қарастырып отырған XI ғасыр жөнінде «XI ғасырдың екінші жартысында Византия ішкі қайшылықтар мен батыстан нормандар, шығыстан түрік-селжүктер қысымымен дағдарыс жағдайына қайта түсті. Дегенмен, XI ғасыр Византияның мәдени тарихындағы ең жарқын парақтардың бірі», дейді. Михаил Пселлмен қатар Иоанн Итал, Иоанн Мавропод сияқты белгілі авторлардың өмір сүріп еңбектенгендігі айтылады [2].

Отандық тарихнамада Византия тарихы Еуропадағы орта ғасырлар кезеңін зерттеумен байланысты. Қазақстандық тарихнамадан белгілі ғалым, профессор Қ.Т. Жұмағұловтың еңбектерін ерекше атап өту қажет. Ол алғаш болып Еуропа мен Еуразия елдерінде феодализмнің пайда болып, дамуы тарихын зерттеуде жаңа методология мен методика ұсынды. Ол ортағасырлар тарихы және Батыс Еуропадағы феодализмнің пайда болуы мен дамуының мәселелеріне арналған «Проблемы возникновения и развития феодализма в Западной Европе», «Хозяйственная жизнь древних германцев в свете современных научных дисциплин», «Проблемы истории германских племен (с древнейших времен до начала средних веков)», «Очерк этногенеза, материальной и духовной культуры германцев на современном этапе исследования» сияқты оқу құралдары мен монографияларын жариялады. Ғалым өз зерттеулерінде ерте орта ғасырлар дәуірінде герман халықтарында орын алған феодализм

генезисінің теориялық аспектілерін зерттеді, шет тілдеріндегі нарративті деректер, археология, этнология, антропология, сондай-ақ бірқатар жаратылыстану және пәнаралық зерттеу материалдары негізінде бұл мәселелерге кеңінен талдау жасады. Профессор Қ.Т.Жұмағұлов көтерген түркі халықтарының және Қазақстан тарихына тікелей қатысы бар ғұндардың Еуразия мен Еуропадағы тарихының мәселелері ерекше маңызды болып табылады. «Гунны в Европе. К современной постановке и трактовке проблемы», «Поход Аттилы в Галлию», «Завоевание Аттилой Северной Италии», «Гундардың Галлия (Франция) жеріндегі шайқасы», «Гунны в истории Евразии IV-V вв.», «Екі Рим империясын мойындатқан Аттила», «Личность Аттилы в современной исторической реконструкции», «Аттила - ірі тарихи тұлға», «Ранняя история Казахстана и западноевропейские источники» атты әр жылдары жарияланған көптеген ғылыми мақалаларында ғұндардың Батыс Еуропаға жорықтарының мәселелері тың теориялық-методологиялық ұстанымдар жаңа қырынан қарастырылып, жаңа тарихнамалық тұжырымдар ұсынылған. Оның пікірі бойынша бұл тарих соғыстар мен миграциялар тарихы ғана емес, сонымен бірге Шығыс пен Батыстың көпқырлы өзара ықпалдастығының, дәстүрлер мен мәдениеттер синтезінің үлгісі болды, дәл осы синтез орта ғасырлар дәуіріне өтуде сапалы түрде жаңа өркениет пен қоғамдық-мәдени қатынастардың қалыптасуында маңызды салдарларға алып келді [64]. Бұл тұжырымдар өз кезегінде зерттеу жұмысымыздың тақырыбына қатысты көптеген мәселелерді, атап айтқанда Византия империясының әлеуметтік-экономикалық дамуындағы феодализмге өту кезеңінің ерекшеліктерін түсінуге, император Юстинианның ғұндарға қарсы соғыстарының себептерін, нәтижелерін жаңа қырынан талдауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. История средних веков. Хрестоматия. В 2 ч. Ч. 1. (V-XV вв.) / Сост. В.Е. Степанова, А.Я. Шевеленко. – 3-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1988. – 287 с.
2. Македонский Ф.И. «История Византийской империи», АСТ, «Астрель», 2002, том 3, «Период Македонской империи»

ҚАЗАҚТАРДЫҢ ЭТНОГЕНЕТИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫСЫ

Аязбай Р.Е. – 3-курс, 1601-10 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Найманбаев Б.Р. - т.ғ.д., ҚР ҰҒА-ның профессоры,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент.

Резюме

В статье рассматривается исследование взаимосвязи аспектов происхождения казахского народа с лингвистическими и антропологическими проблемами.

Summary

The article discusses the problems of studying the ethnonym "Kazakh" and the ethnography of the Kazakh people.

Қай ұлттың өкілі болса да өзінің өзгелерден ажырата бастаған кезеңі бастағанда өз ұлтының семантикалық мағынасын түсінуге тырысады. Осы

орайда қазақ сөзі мен оның этимологиялық мағынасына көптеген ғалымдар мен оқырмандардың назар аударуы заңдылық.

Қазақ жерінде ұлттың қалыптасу процесі алғашқы қауымдық жүйенің күйреуінен басталып, қола дәуірі (біздің заманымыздан бұрынғы II-I мыңжылдық) және темір дәуірі (біздің заманымыздан бұрынғы VII-IV ғғ.) кезеңдерімен жалғасады. Олар негізінен Қазақстан жерін мекендеген тайпалардан (байырғы халықтардан) тұрады.

Қазақстан тарихы ғасырлар бойы жалғасып келеді. Скифия жойылғаннан кейін, эфталит мемлекетін құру кезінде Алтайда Түркі қағанаты құрыла бастады.

Билеушісі Атилла шамамен 408-453 өмір сүрді. Түріктер парсылармен соғысып, олармен одақ құрды. 561-563 жылдары түріктер эфталиттерге қарсы Персиямен одақ құрды-мұны эфталит мемлекетінің аяқталуының басы деп санауға болады. Хазар патшалығы (қағанат) VII ғасырда түркі қағанатына кірді.

Қимақ қағанаты-қазіргі Қазақстан мен Ресейдің Оңтүстік Сібірдегі мемлекеті, 750 жылдан 1035 жылға дейін билік құрған. Оның негізін Шығыс Түркі қағанаты құлағаннан кейін батысқа кеткен түркі халықтары қалаған.

Моңғолдардың бүкіл әлемді жаулап алуы 13 ғасырда басталды (Шыңғыс хан, Тэмуджин, Темучин, Чингис хан), 1223 жылы Шыңғыс хан орыс жазығына келді. Егер ол бүкіл әлемді басқарғысы келсе, онда оның ұлы Жошының өзі әкесінің берген мүлкін шектеп, Ертісте өз ұлысында қалды. Орданың құрылуы Шыңғыс хан мұрагерлерінің есімімен байланысты. Орда сөзі орталық дегенді білдіреді. Бату-Жошының ұлы.

Хандық басқару формасы Ресейде, Украинада және Орта Азияда эфталит мемлекеті құрылғаннан бері (III-V ғасыр) болған.

Түркілер мен татарларға скифтерден келген түркі тілдеріндегі Орда сөзі-орталық деген мағынаны береді.

III ғасырға дейін Қырымнан Үндістанға дейін Скифия, ал Таяу Шығыста Шумерия болды. Скифтер-скиф патшалығының тұрғындары. Көшпелі және отырықшы скифтер сақтар, ал жауынгерлік скифтер сарматтар деп аталды. Сарматтар Батыс Еуропаға жорықтарға барды, қазіргі R1A гаплогруппалары сарматтардың іздері болып табылады.

ДНҚ шежіресі тарихшылар үшін өте маңызды құрал. Мысалы, орыстар моңғолдардың араласуы деген болжам бар. Бұл болжам өте оңай жоққа шығарылады, өйткені орыс моңғол гаплогруппаларында барлық статистикада тек 0,16% (C3) бар. Қырғыздар мен қайсақтарда (қай сақтар, қазақтар) моңғол гаплогруппаларының пайызы едәуір жоғары - қазақтарда 42%, қырғыздарда 15%. Қырғыздарда негізгі гаплогруппа-R1A, скифтердің гаплогруппасы, 62-68%. Қазақтарда R1A-шамамен 18% [3, 26 б.].

Қырғыз қайсы ақ - қырғыз қайсақ, қазақ сөзі қазақ және қайсақ сөздерінен шыққан. Объективті түрде, қазақтардың этногенезі қырғыздардың этногенезінен ерекшеленеді, дегенмен олар халықтардың бір түркі қауымдастығына жатады.

Түркі қағанаты III ғасырда бершей, арғын, хазар халықтарының үлкен коалициясының кеңеюіне тосқауыл қойды. VI ғасырда түркі қағанаты Қиыр Шығыстан Кавказға дейінгі ұлы империяға айналды.

Түріктердің тарихы Скифтер тарихынан басталады. Скифтер мен түріктерден табылған жазулар уақыт бойынша бөлінеді, сондықтан кейінірек соғды тілінде, ал ерте араб тілінде жасалады. Скифтер діні буддизмге кетеді, оны түркі ескерткіштеріндегі ежелгі жазулар растайды.

Моңғолдар - Түркі қағанатының жаулап алушылары. Шыңғыс хан өзінің қатыгездігінің арқасында әлемнің едәуір бөлігін жаулап алды. Оның әскерлерінің аз ғана бөлігі моңғолдар, негізгі бөлігі татарлар болды.

XIII ғасырдағы Шыңғыс хан империясы (Тенгрин Огюс Темучин, Темушын, Шыңғыс хан) - Дунайдан, Венгрия, Польша, Новгород шекараларынан Тынық мұхитына, Мұзды мұхиттан Адриатика теңізіне, Араб шөліне, Гималайға және Үндістан тауларына дейін созылды.

Шыңғыс хан моңғол болған, бірақ шин - хазарлардың үстемдігінің ежелгі белгісі. Шын гыз - ең биік тау, шың.

Шыңғыс хан Қытайды, Бейжінді және Хуанхэ өзенінің солтүстігіндегі барлық жерлерді жаулап алды. Керейлерді, наймандарды, меркіттерді біріктіріп, жаулап алды. Оның үлкен ұлы Жошы хан 1207-1212 жылдары әкесінің тапсырмасы бойынша оңтүстік Сібір, Алтай, Шығыс Түркістанды, ал 1211-1215 жылдары – Солтүстік Қытайдың таулы жерлерін, 1220-1222 жылдары - Отырар, Сығанақ, Ұзкент, Баршынкент, Жанкент, Хорезм мемлекетін жаулап алды.

Шыңғыс ханның ұлы Жошы Ұлысы Ертіс жағасында болған. Шыңғыс хан 1223 жылы өзінің алып империясын Жошы (Джоши, Жоши), Шағатай, Үгедей және Төле арасында бөлді.

Скифияны жаулап алғаннан кейін пайда болған алғашқы мемлекеттер-готтар мемлекеті, содан кейін-эфталиттер мемлекетіне біріктірілген ғұндар (4-5 ғасырлар) - қазіргі қазақтардың ата-бабалары ұйымдастырды. Хазарлар Скифияны жаулап алғанда, хазарияның астанасы Қырымда болды. Алайда, Араб экспансиясы хазарларды Қырымнан ығыстырып шығарды және олар өз астаналарын Селитренное көлінің жанындағы Итильге (Орда - Бату сарайында) көшірді. XIII ғасырда Итиль (Бату сарайы) Орда астаналарының біріне айналды.

Темучиннің ұлдары моңғолдардың барлық иеліктерінен Қазақстан үшін Жошы Ұлысы аса маңызды. Жошы Батысқа барудан бас тартты және әкесінің нұсқауына қайшы, Ертісте өз ұлысында қалды, империялық идеяларға қарсы болды. Шыңғыс хан Еуропаны, Үндістанды және Қытайды жаулап алушы бола отырып, өз иеліктерін ұлдары арасында бөлді. Жошы хан әкесімен араздасқаннан соң қайтыс болып, алты айдан кейін әкесі Шыңғысхан өлген болуы мүмкін [4, 42 б.].

Шыңғыс ханның әскерлері ауылға жақындап, келіссөздер жүргізе бастады, егер оған әскер беріп, азық-түлік берсе, ол олардың өмірін сақтап қалды, немесе керісінше жағдайда бәрін қырып жойды.

Бату ұлысының тарихы Ресейдің Александр Невский кезіндегі тарихымен байланысты. Егер Александр Ордада құрметті қонақ ретінде қабылданса, онда оның ағасы Андрей батыстықболды.

Тимурдың оныншы ұлы Тоғырұлдың ұлы, Тоқты ханның жиені Өзбек хан 1313 жылдан бастап Жошы ұлысының ханы болды. Оның тұсында ислам Алтын Орданың мемлекеттік діні болды. Өзбек хан 1341 жылы қайтыс болды, Алтын Ордадағы билік Өзбектің Закавказьедегі жорықтарына қатысқан ұлы Тинибекке өтті. Әкесі қайтыс болғаннан кейін Шағатайларға қарсы жіберілген әскерлерді басқарды. Тинибек болмаған кезде басқарған Жәнібек ағасының оралуы туралы біліп, Тайдуламен бірге қастандық жасады. Ант беру кезінде Тинибекті Сарайшықта әмірлер өлтірді. Жәнібек 1342 – 1357 ж. ж. Орданы басқарды. Жәнібек Шайбандық Персиямен соғыс кезінде Әзірбайжанды қосып алды, нәтижесінде Орда Батыс Сібір, Болгар ұлысы (Орта Еділ облысы), Ақ Орда (Хорезм), Көк Орда (Кубань, Дон, Қырым), Кавказ ұлысы (Әзірбайжанды қоса алғанда) сияқты ең үлкен аумаққа жетті және оған Ресей тәуелді болды. Тимур Қожа әкесі мен кіші інісін өлтіріп 5 апта басқарды. Ордумелик хан 1361 қыркүйек-қазан айларында билік жүргізді. Кильдибек хан 1361 жылдың қазанынан 1362 жылдың қыркүйегіне дейін билік жүргізді. 1385 жылы Тоқтамыс Темірмен қарым-қатынасты бұзды, онымен Кавказда соғысты, Тимур Мәскеуді ордалықтар өртеп жібергеннен кейін Хазарияны, Болгарияны және орданың екі астанасын да жойды. Хазарлар Кавказ тауларына кетті, ал Орда астаналарынан тек қалдықтар қалды. Тоқтамыш татар әскерімен бірге Литваға қашып кетті. Татар әскерлерінің саны Грюнвальд шайқасында (1410 ж.) бағаланды - шамамен 30 мың әскер қатысты.

Егер Мамай ордасын хазарлар жалдаса, онда Алтын Ордада билік үшін қатал күрес болды - ұлы әкесін, ағасы - інісін өлтірді.

Темур Тоқтамыстың көптеген сатқындық жағдайларынан кейін хазарлармен соғыса бастады. Егер Святослав пен варангиялықтар хазарларды жеңсе, бірақ князь Владимир сияқты олардың қоныстарына қол тигізбесе, онда Темурдан кейін Хазарда ештеңе қалмады. Темур 1405 жылы қайтыс болды, Самарқанд маңында жерленді. Темур тегі - барлас, өзбектерге жатады, дегенмен Темурды қазақтардың ұлы жүзге жатқызуға болады. Қазақтар тек шыңғыс ұрпағы ғана емес, Темур ұрпақтарыда болып табылады [5, 53 б.].

Ресейді жаулап алуға келген моңғолдар мен татарлар хазарларды жалдады. Олардың әскерлерінің саны 1220 жылдары 20 мыңға жуық, орыс князьдерінің әскерлерінің саны 100 мыңнан асады, ал 50 мыңға жуық печенегтердің одақтас әскерлерінің саны болды. Моңғол әскери жетекшісі Субедей келіскеннің бәрі алауыздық пен шатасуды тудырды. Ол орыстарға қыпшақтарды, қыпшақтарға аландарды тастауды ұсынды. Кавказ халықтары моңғолдарға қарсы болған жоқ-оларға Субедей де орыс князьдеріне олардың қанын төкпеуге уәде берді және ол уәдесін орындады. Моңғолдардың қыпшақтармен ортақ түбірі болған жоқ, бірақ олардың татар соғысы қыпшақтармен байланысты болды. Ал қыпшақтарға Субедей татар ағаларын өлтірмеуді ұсынды. Егер Субедейдің әскерлері жеңіліп қалса, ол келіссөздерді бастады, сол кезде күштер қайта жиналды. Калка шайқасында моңғолдар мен татарлар 1 - ге 7-ге дейінгі

азшылық арақатынасында Калкадағы орыстар мен қыпшақтармен (қазақтармен) шайқаста жеңіске жетті (Донецк облысы 1223 ж.), дегенмен моңғол-татарлар бөлек шайқастарда жеңіліп қалды.

Моңғол-татар әскерлерінің әскери технологиялары соғыс тактикасымен ұштастырылды. Шегіну кезінде негізгі әскердің артында аттарымен бірге жеңіл сауыт киген шабандоздар болды. Жау жебелері оларға зиян тигізбеді, ал шегінушілер жебелерді пайдаланып, алға жылжып келе жатқан жаудың жылқылары мен тірі күшін жойды. Жебелер соның ішінде жауды сауытпен жеңу үшін әр түрлі болды.

Моңғол-татарлар тас және от лақтыру машиналарын қолданды.

Моңғол басшылары шайқаста өздерінің батылдықтарын көрсетпеді, олар әскерлердің артында, жасырын, ұрысты басқару үшін дыбыстық, шу, жарық сигналдарын берді.

Мамай Хан Шыңғыс ұрпағы емес емес еді, ол Бұлақ хан ұрпағы болды, ол да 1380 жылы Куликово даласындағы шайқаста қаза тапты. Бұлақ сонымен қатар Алтын Орданың ханы болды. Хазарлар Тоқтамысқа назар аударды, ол Мәскеуді өртеп жібергенде, Темірланмен үлкен мәселелер туындады. Темірлан әскерлері орданың екі Астанасын да жойып, Кавказдағы хазарлар мен Тоқтамысқа қарсы соғысып, Темір жеңіске жетті.

Шын мәнінде, Темір орданың екі астанасы Хазария мен Болгарияны жойған кезде қазақ хандықтарын қалпына келтірді (1395 жылға қарай). Хазария мен Болгария алынып тасталды, хазарлардың қалдықтары Кавказға кетті. Хазария мен Болгарияның орнына қазақ даласы қалды.

Моңғолдар қиратқан қазақ мемлекеттілігін (хандықтарын) 1428 жылдан бастап Темуридтер, Әбіл хайыр хан қалпына келтірді.

Шын - бұл хазарлардың үстемдігінің белгісі, үш саусақ, хазар тамғасы.

Егер орыстардың этногенезі тек 0,16% С гаплогруппалары болса, ал татарларда тек 1,6% С. Моңғол С гаплогруппалары қырым татарларында 6-8% құрайды. Қырым татарлары-түрік халқының бөлігі, олар араб экспансиясы кезінде Скифияда пайда болды, ал моңғол - татарлар деп аталатын Мамай ордасы Ордаға тікелей қатысы жоқ. Бұл орда жалдамалы әскер болды. Мамай Хан Орданың тоғыз ханымен араздасып, өзі орыс князьдеріне (оның ішінде Дмитрий) грамоталар берді, соңында Мамай Ресейге қарсы жіберілді. Мүмкін оны қағанаты жоқ хазарлар жалдаған шығар. Мамайдың әскері Дмитрий Донскойдың әскерімен шайқаста 1380 жылы Куликово алаңында жеңілді.

Татарлар да Шыңғыс ханның әскерлерімен соғысқан. Татарлар-Ресей тұрғындары. Солтүстік славяндардың сызықтары бойынша орыстар мен татарлардың статистикасы ұқсас (шамамен 7%). Татарлардан айырмашылығы, қазақтар мен қырғыздарда славян сызықтары жоқ I. орыстарда, украиндарда I2 - шамамен 15% (оңтүстік славяндар). Тарха мен Тара халқының территориялары-Батыс карталарында Тартария деп белгіленді. Игорь полкі туралы сөзде орыстар тарихтың немерелері деп аталады.

Қырғыз XV-XVI ғасырда немесе одан кейін қайсақтар сияқты атала бастаған шығар. Егер Дон казактарының қайсақтармен байланысы болса, онда скифтер заманынан бері өте алыс, ал Дон казактарының этногенезі Оңтүстік

орыстардан ерекшеленбейді. Барлық түріктер мен қазақтардың скиф ата - бабалары бар.

Қай сақ-қайсы-ақ. Каз, хаз - еркіндегенді білдіретін тарихи морфема. Кавказ таулар, Хаз - еркін - (кав каз) - таулы еркін. Хаз ар-еркін адам. Ар-адам, ариялар-адамдар. Қазақ ақ-еркін ақ. Чир хас-еркіндердің әскері. Черкес-хазар және скиф тектес Кавказ халқы. Балқарлар мен кабардиндерде - скофиялық шығу тегі, бірақ олар аландар, кавказ халықтары болып табылады [6, 48 б.].

Қазақ жерінде ұлттың қалыптасу процесі алғашқы қауымдық жүйенің күйреуінен басталып, қола дәуірі (біздің заманымыздан бұрынғы II-I мыңжылдық) және темір дәуірі (біздің заманымыздан бұрынғы VII-IV ғғ.) кезеңдерімен жалғасады. Олар негізінен Қазақстан территориясын мекендеген (жергілікті) тайпалардан тұрады.

Әдебиеттер:

1. Радлов В. В. Қазақ этнографиясы бойынша еңбектер. // Қазақ этнографиясының 50 томдық кітапханасы. – Астана Алтын кітап, 2007 ж.
2. Бекболат Тасболатұлы. Қаңлының әлемдік өркениетке қосқан үлесі // Айқын, Алматы, 2009, №128. 88. Асқар Селеубаев. Ерте замандағы орыс жерін мекендеген түркі тайпалары // газета Дала мен қала, Алматы, 2004, 27 ақпан
3. Калибек Данияров. История гуннов. Алматы, 2002. 26. Сәбит Мұқанов. Халық мұрасы. Алматы, Қазақстан, 1974.
4. Шаһмұрат Төкішұлы Қуанғанов. Ғұн немесе Арғын тарихы туралы. Алматы, Білім, 1997
5. История казахской государственности (древность и средневековье). Алматы, Аруана, 2007
6. Л. Н. Гумилев. Хунны в Китае. Москва, Наука, 1974
1. Казахстана: статистический сборник. Астана, 2011.

ОӘЖ 94 (574)

XX ҒАСЫРДАҒЫ КӨШІ - ҚОН ПРОЦЕСТЕРІНІҢ ҚАЗАҚСТАН ДЕМОГРАФИЯСЫНА ТИГІЗГЕН ӘСЕРІ

Ережеп А. Т. - 7М01601- 1 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Найманбаев Б.Р. - т.ғ.д., ҚР ҰҒА-ның профессоры,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент.

Резюме:

В статье излагается исследование влияния миграционных процессов на изменение историко - демографической ситуации в Казахстане в XX веке.

Summary:

The article presents a study of the influence of migration processes on changes in the historical and demographic situation in Kazakhstan in the twentieth century.

XX ғасырдың аяғында Қазақстан тарихында маңызды тарихи оқиға - Қазақстанның Тәуелсіздігін алуы болды. Саяси, экономикалық, әлеуметтік аспектідегі қалыптасқан жағдайға байланысты Қазақстан халқының кейбір санаттары елден кете бастады.

Экономикалық дағдарыс, жұмыссыздық, соның барлығын қоса, жалақы уақытында төленбей, жарты жыл бойы халық зейнетақы алмаған. Осы

оқиғалардың барлығы халықтың қоныс аударуына әсер етті. Қазақстан Республикасында қолайсыз демографиялық жағдай қалыптасты. Халықтың жалпы саны азайды, туу төмендеді, аурушандық пен өлім деңгейі өсті.

Біз білетіндей халықтың қалыптасуы екі фактордың әсерінен жүреді: табиғи өсім және таза көші - қон.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Қазақстан халқының өзгеруі процесінде көші - қон факторы басты рөл атқарды.

Кесте1-Қазақстан Республикасының 1991-2002 жылдардағы демографиялық көрсеткіштері

Жылдар	Халық санының жалпы өсуі, азаюы, мың адам	1000 тұрғынға шаққанда, % - бен			
		табиғи өсу	Туылғандар	Өлгендер	Миграцияның төмендеуі
1991	93,5	13,3	21,5	8,2	- 3,5
1992	- 25,2	12,2	20,5	8,4	- 9,5
1993	- 91,6	9,7	19,3	9,5	- 13,3
1994	- 378,2	9	18,9	9,9	- 24,9
1995	- 280,9	6,8	17,5	10,7	- 14,9
1996	- 195,2	5,6	16,3	10,7	- 11,1
1997	- 289,9	4,7	15,2	10,4	- 16,9
1998	- 235,4	4,5	14,8	10,2	- 13,4
1999	- 55	4,6	14,5	9,9	- 8,3
2000	- 37,6	4,7	14,8	10,1	- 7,3
2001	- 16,7	4,8	14,8	10	- 5,9
2002	16,3	5,3	15,3	10	- 4,2

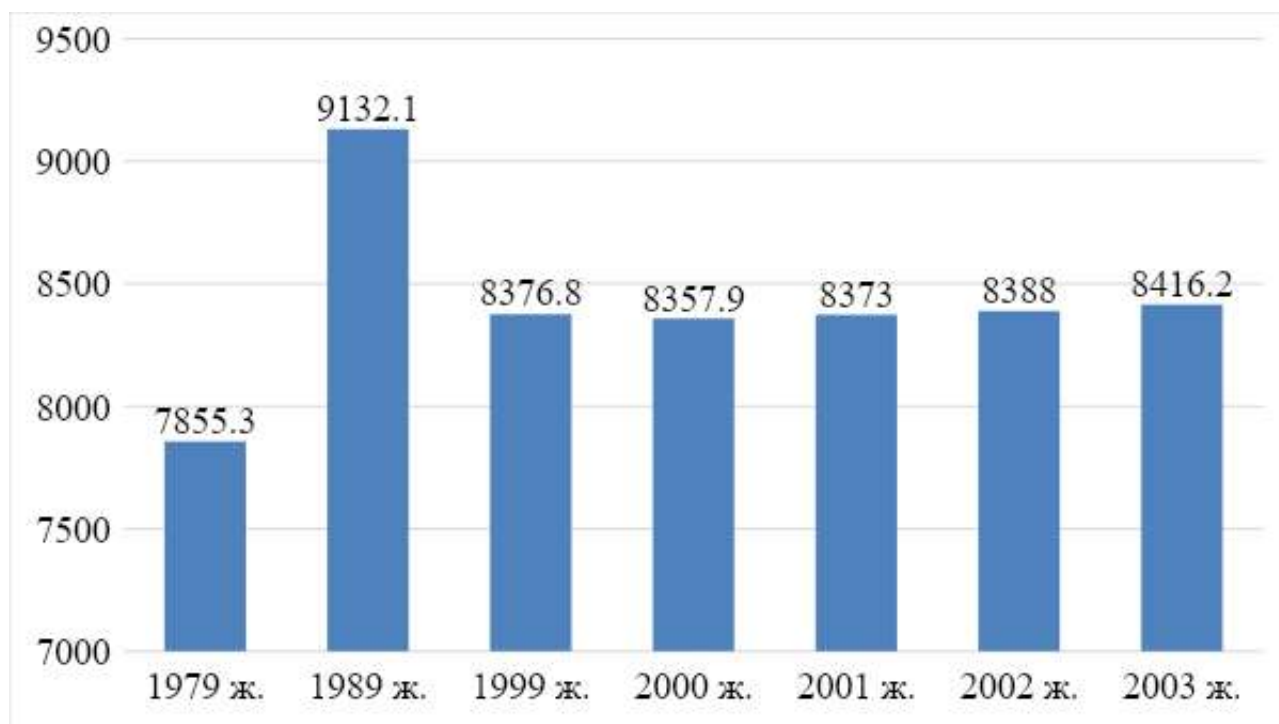
1 - кестеден көріп отырғанымыздай, 1991 жылдан кейінгі халықтың жалпы өсімі 2002 жылдан бері ғана байқалды. Табиғи өсімнің ең аз көрсеткіштері 1997 жылдан 2001 жылға дейінгі кезеңге келеді. Сәйкесінше, сол жылдары туылған нәрестелер саны да азайды.

1970 - 1980 жылдары республикада туу көрсеткіші 1000 халыққа шаққанда шамамен 24 - 25 жаңа туған нәресте деңгейінде болды, 1987 жылы ең жоғары - 26,2 - ге жетті. Жаңа туылған нәрестелердің жалпы саны 1970 жылғы 307 мыңнан 1987 жылға қарай біртіндеп өсіп, 417 мыңды құрады, содан кейін азая бастады (1 - кесте) [1].

1991 - 1999 жылдары Қазақстан Республикасында туу деңгейінің күрт төмендеуі байқалды, бұл республикадағы күрделі әлеуметтік - экономикалық жағдаймен түсіндіріледі.

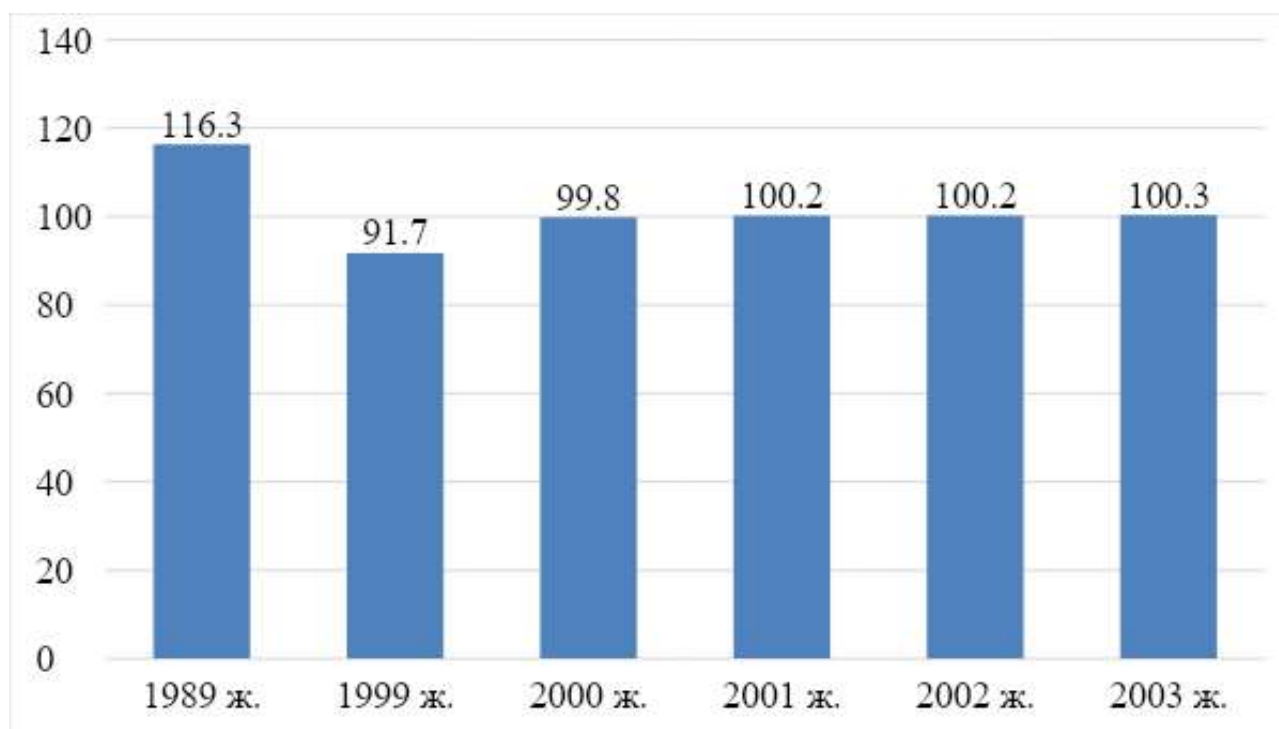
Республика халқының жас және жыныстық құрылымын есепке алу өндіргіш күштердің, атап айтқанда, табиғи қозғалысқа байланысты дамуын болжау кезінде қажет. Популяцияның жынысы бойынша құрылымын зерттеу популяцияның көбею режимін жақсарту және сақтау үшін де қажет. Соңғы екі санақ арасындағы кезеңде халықтың жас және жыныстық құрылымында біршама өзгерістер болды: популяциядағы әйелдердің үлесі өсті, бұл ерлер популяциясының өлім - жітімінің айтарлықтай жоғарылауымен байланысты. Егер 1995 жылы ерлердің үлесі 48,3% болса, 2002 жылы 48,0% болды. Туудың төмендеуіне мыналар әсер етті:

1. Жұмыссыздық;
2. Экономикалық тоқырау;
3. Фертильді жасқа келетін адамдардың санын азайту.

Сурет 1 - Қала халқы (мың. адам)

Қала және ауыл тұрғындарының өсу қарқынына қарасақ, Кеңес өкіметі жылдарында халық санының қарқынды өсуі негізінен қалаларда болғанын және көбінесе халықтың ауылдық жерлерден кетуімен қатар жүретінін атап өтуге болады (2 - сурет).

Сурет 2 - Ауыл халқы, (мың адам)

1989 жылдан бастап қала халқының саны азайса, ауыл халқының деңгейі шамалы өзгерді. Себебі, ауылда мал бағып, табыс табады. Адамдар егіншілікпен айналысып, тұрғылықты жерін өзгертуге қорқып үйренген жерлерде тұрады.

1992 - 2002 жылдары халық саны азайды. Басты себеп күшті көші - қон ағыны болды. Бірақ уақыт өте келе көші - қон ағыны азайып, табиғи өсім артты. Ал 2002 жылдан бастап табиғи өсім сыртқы көші - қонның теріс сальдосынан асып түсті (2 - сурет).

Сонымен, Қазақстан Республикасында ХХ ғасырдың аяғында қалыптасқан демографиялық жағдай бұл салада мемлекет тарапынан нақты шаралар әзірлеуді қажет етті. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының Үкіметі «Қазақстан Республикасының демографиялық және көші - қон саясатының 2004 жылға арналған бағдарламасы» демографиялық дамудың арнайы тұжырымдамасын әзірлеуді көздейтін ұзақ мерзімді перспективаға арналған әлеуметтік - экономикалық саясаттың негізгі бағыттарын қабылдады. Бағдарлама Қазақстан Республикасының 2003 - 2006 жылдарға арналған бағдарламасының шеңберінде Үкіметтің 2003 жылғы 5 қыркүйектегі қаулысына сәйкес әзірленді. Қазақстан Республикасының демографиялық және көші - қон саясатының 2004 - 2010 жылдарға арналған бағдарламасының жобасында. оның мақсаты табиғи өсімді арттыру және көші - қонның оң сальдосына қол жеткізу арқылы елдегі демографиялық және көші - қон жағдайын тұрақтандыру және жақсарту екені айтылады. Бағдарламаның негізгі бағыттары: халықтың денсаулығын сақтау, тууды ынталандыру, өлім деңгейін төмендету, отбасы институтын нығайту. Мемлекет басшысы 2017 жылдың басында жариялаған Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі әлеуметтік даму тұжырымдамасы, «Қазақстан - 2050» даму стратегиясы, 2025 жылға дейінгі стратегиялық жоспары еліміздің Үшінші жаңғыруын жүзеге асыру үдерістерін іске қосады. Жеделдетілген сапалы экономикалық өсу және елдегі өмір сүру деңгейін арттыру міндеттері. Осы тұжырымдаманың аясында тууды ынталандырудың арнайы бағдарламасын әзірлеу жоспарлануда: балалардың тууын ынталандыратын төлемдер мен жәрдемақылар жүйесін енгізу, отбасыларға атаулы көмек, әлеуметтік көмектердің кешенін қамтамасыз етуге мемлекеттік кепілдіктер.

Әдебиеттер:

2. <http://www.demoscope.ru/weekly/2004/0183/analit03.php> // А. К. Бекхожаева Региональные тенденции демографического развития Республики Казахстан за 1990 - 2002 годы
3. Демографический ежегодник Казахстана, 2000: статистический сборник / Под ред. А. А. Смаилова. - Алматы: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2002. - 83 с.
4. Демографический ежегодник Казахстана / Статистический сборник на казахском и русском языках. - Астана: 2013. - 840 с.
5. Третьякова С. Н. Демографические аспекты здоровья в условиях Казахстана: дисс. ... канд. мед. - Алматы: 1997. - 250 с.

6. Послание Президента народу Казахстана. Казахстан - 2030: Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев // Казахстанская правда. 1997.
7. Программа демографического развития Республики Казахстан на 2001 - 2005 г. г. - Астана, 2002. - С. 19.
8. Демографический ежегодник ОЭЖ 94 (574)

ОЭЖ 94 (574)

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӨШІ - ҚОН САЯСАТЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Отарбаева Д. К. - 7M01601 - 1 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Найманбаев Б.Р. - т.ғ.д., ҚР ҰҒА-ның профессоры
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме:

В статье излагаются особенности миграционной политики Казахстана за годы независимости.

Summary:

The article describes the features of the migration policy of Kazakhstan during the years of Independence.

Халық санының, ұлттық құрамның өзгеруіне және оның аймақтар бойынша таралуына әсер ететін маңызды факторлардың бірі миграция болып табылады. Сонымен қатар, көші - қон ауыл мен қала халқының арақатынасын өзгертуде, әлеуметтік - экономикалық проблемалар мен елдің қауіпсіздігі мәселелерін шешуде маңызды рөл атқарады. Кеңестік кезеңнің соңғы жылдарында Қазақстанда байырғы қазақ халқының пайызы төмен болды.

Тәуелсіздіктің таңында халықтың күшті көші - қон ағынымен бетпе - бет келген Қазақстан көші - қон процестерін реттеу жолдарын іздеуге мәжбүр болды. Көші - қон саясатын қарастыру үшін Қазақстан Республикасының басқару органдарының нормативтік құқықтық актілері мен бағдарламалық құжаттарына ретроспективті талдау жүргізілді. Көші - қон проблемаларын талдауды қазақстандық демографтар, атап айтқанда, А. Н. Алексеенко мен О. Колесникова (2018), көші - қон процестерін тарихи ретроспективада және олардың қазіргі жағдайын қарастыратын Е. Ю. Садовская, тәуелсіз Қазақстандағы көші - қон мәселесіне, әсіресе еңбек миграциясына тоқталады.

Республикалық басшылықтың алғашқы қадамдары көп ұлтты халықтың эмиграциялық көңіл - күйін тудырды. 1989 жылы «Қазақ КСР - дегі Тілдер туралы» заң қабылданып, онда қазақ тілі мемлекеттік тіл, ал орыс тілі ұлтаралық қатынас тілі болып танылды. 1993 жылғы Республиканың бірінші Конституциясында Қазақстан өзін - өзі билеген қазақ елінің мемлекеттілігінің нысаны ретінде айқындалды. Сонымен бірге барлық азаматтарға тең құқықтар қамтамасыз етілетіні атап өтілді. 1995 жылғы екінші Конституция Қазақстан халқын биліктің қайнар көзі деп жариялады. Қазақ тілінің мемлекеттік тіл мәртебесі бекітіліп, орыс тілі ресми тіл мәртебесіне ие болды.

Осы құжаттардың барлығы республикадағы титулдық емес этностар арасында эмиграциялық көңіл - күйдің пайда болуына немесе күшеюіне тікелей немесе жанама ықпал етті, нәтижесінде Қазақстанның 1991 - 2000 жылдар

аралығындағы эмиграциялық шығыны 2 756 267 адамды құрады. Ең көп кету орыстар, немістер, украиндар, белорустар және басқа да жат этностар арасында байқалды. Көші - қон шығынының орнын толтыру үшін ұжымдастыру кезеңінде көршілес мемлекеттер мен КСРО республикаларына қоныс аударуға мәжбүр болған қазақтарды республикаға қайтару туралы шешім қабылданды. Алғашында Қазақстаннан кететіндер мен оған кіретіндер арасындағы біліктілік деңгейінің айырмашылығына ешкім мән берген жоқ.

Көші - қон процестерін реттеуге арналған алғашқы құжат 1997 жылы 13 желтоқсанда қабылданған «Халықтың көші - қоны туралы» Заң болды. Ол халықтың көші - қонын реттеудің қағидаттарын бекітті, олардың ішінде Қазақстан қол қойған халықаралық шарттарда жалпы танылған, яғни: адамның тұрғылықты жерін еркін таңдау құқығы, қайта кету бостандығы және жүріп - тұру бостандығын атап өту қажет. Бұл ретте қазақтардың тарихи отанына оралуына жан - жақты көмек көрсетуге, олардың қоныс аударуын ұйымдастыруға жәрдемдесуге, олар үшін жұмыс орындарын ашуға және оларға атаулы көмек пен әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ету бойынша басқа да шаралар кешенін жүзеге асыруға байланысты айқындалды.

Жалпы демографиялық мәселелерді шешудегі келесі қадам 2000 жылғы 17 тамыздағы «Қазақстан Республикасының мемлекеттік демографиялық саясатының тұжырымдамасы туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысының қабылдануы болды. Тұжырымдамада 2000 жылғы 17 тамыздағы Қазақстан Республикасының мемлекеттік демографиялық саясатының тұжырымдамасы туралы шешім қабылданды. Бұл кезеңде халықтың этникалық құрылымы өзгергені атап өтілді. Жағдайдың бір себебі басқа этнос өкілдерінің тарихи отанына қоныс аударуы болды. Тұжырымдама авторларының пікірінше, жалпы халық санының азаюына екі фактор әсер етті: табиғи өсімнің төмендеуі және халық көші - қонының теріс сальдосы.

Демографиялық саясаттың мақсаты демографиялық процестердегі келеңсіз тенденцияларды еңсеру, депопуляцияның алдын алу, елдің ұзақ мерзімді даму стратегиясына сәйкес халықтың сандық және сапалық өсуін қамтамасыз ету болып жарияланды. Бұл мақсатқа қол жеткізудің бірінші кезектегі міндеті көші - қон процестерін реттеу болды.

Тұжырымдамада мемлекеттік демографиялық саясатты жүзеге асырудың басымдықтары мен негізгі бағыттары қандай болуы керектігі айқындалып, елдің әлеуметтік - экономикалық тұрақтануы мен тұрақты дамуының кезеңі ретінде айқындалған ұзақ мерзімді іс - қимыл стратегиясы әзірленді.

Бірінші кезеңде халық санының азаюын азайту және оны тұрақтандыру шараларын жүзеге асыру ұсынылды. Бұл мәселенің шешімі эмиграцияны қысқарту және оралмандардың (қандастардың) оралуына қолайлы жағдай жасаудан көрінді.

Екінші кезең халық санының жалпы өсуін сандық жағынан да, сапалық жағынан да қамтамасыз етуге тиіс еді. Бұған көші - қонның оң сальдосы арқылы қол жеткізу керек еді.

Мемлекеттік демографиялық саясатты жүзеге асыруға бағытталған шаралар нақты этникалық бағытта болды. Көші - қонды ретке келтіру, өлім -

жітімді азайту, туу көрсеткішін арттыру деген жалпы тіркестердің астарында Қазақстан халқының этнодемографиялық құрылымында қазақтардың абсолютті және салыстырмалы санын көбейту басты мақсат болды. Осы жерден этникалық қазақтарды репатриациялаумен байланысты көшіп - қонуды реттеу басты мәселелер болды. Бұл ретте елдің экономикалық мүмкіндіктерін ескеру шартымен оларға квота (экономикалық негізделген) белгіленді. Мемлекет атамекеніне оралған қандастарымызды қабылдап, орналастыруды, олардың әлеуметтік ортаға енуін қамтамасыз етуі тиіс еді. Сонымен қатар, бұл мақсатқа шетелдегі қазақ диаспорасына ерекше көңіл бөлу арқылы қол жеткізілді, олармен өзара іс - қимылды дамыту, атап айтқанда, жастарды қазақстандық оқу орындарында жалпы негізде оқуға тарту арқылы дамыту жоспарланды. Қазақтар үшін азаматтықтан шығудың жеңілдетілген тәртібі олар кеткен елдермен жасалған халықаралық келісімдерде белгіленуі тиіс еді. Иммиграциялық процестердің бақылау мүмкіндігін қамтамасыз ету иммиграциялық бақылауды енгізу және жүзеге асыру арқылы орындалды.

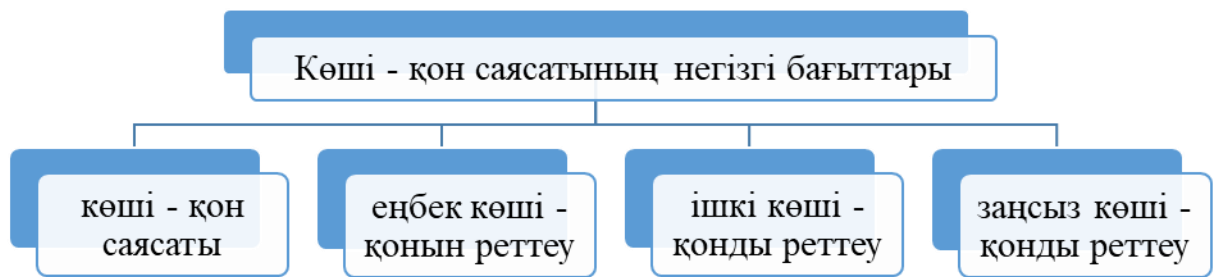
«Қазақстан Республикасының мемлекеттік демографиялық саясатының тұжырымдамасы туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 30 қазандағы қаулысын әзірлеуде Қазақстан Республикасының Үкіметі «Қазақстан Республикасының мемлекеттік демографиялық саясатының тұжырымдамасы туралы» қаулысын әзірледі.

Бағдарлама ел халқының табиғи - механикалық қозғалысының негізгі процестерін, сонымен қатар туу, өлу және көші - қонды реттеді. Бағдарлама демографиялық жағдайды талдап, халықтың эмиграциясы жалпы халық санының азаюына, еңбек және генеративті әлеуеттің төмендеуіне әсер етеді деген қорытындыға келді, өйткені эмигранттардың басым көпшілігі еңбекке қабілетті жастағы адамдар. Оның ішінде ішкі көші - қонның артуы, яғни ауылдан қалаға көшу, әсіресе жастар.

Бағдарлама авторларының пікірінше, мигранттардың репродуктивті көзқарасын өзгертеді. Бағдарламаның мақсаттары мен міндеттері Тұжырымдамада көрсетілгендерді қайталады.

Көші - қон саясаты саласындағы Бағдарламаны іске асырудың негізгі бағыттары мен тетіктері дәл көшіп келушілерді тарту арқылы көші - қонның теріс сальдосын азайтуға бағытталған. Ең алдымен оралмандар, сонымен қатар реэмигранттар және оларға қалыпты жағдай жасау туралы болды.

Көші - қон саясатын дамытудың келесі кезеңі 2007 жылғы 28 тамызда «Қазақстан Республикасының 2007 - 2015 жылдарға арналған көші - қон саясатының тұжырымдамасын» бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығының қабылдануы болып табылады. Тұжырымдамада құжатты қабылдау кезінде көші - қон процестерінің жағдайы мен болашағы қарастырылады және талданады. Атап айтқанда, көші - қонның оң сальдосына қол жеткізу және этникалық иммигранттар үшін квоталардың ұлғаюы атап өтілді. Құжатта көші - қон саясатының негізгі бағыттары көрсетілген (1 - сурет):

1 сурет - Көші - қон саясатының негізгі бағыттары

Бұл бағыттардың барлығы республика алдында тұрған демография саласындағы мәселелерді шешу қажеттілігімен дамыды. Қорытындылай келе, Тұжырымдамада күтілетін нәтижелер көрсетілген, оның ішінде: көші - қон ағындарын реттеу жүйесін жетілдіру, этникалық қазақтарды қабылдау үшін жағдай жасау, олардың қазақстандық қоғамға бейімделуі мен интеграциясы, білікті ұлттық еңбекті қалыптастыру үшін сыртқы еңбек көші - қонының мүмкіндіктерін пайдалану. Тұжырымдамада жоғарыда аталған шараларды жүзеге асырудың нақты мерзімдері көзделген. Іс - шараларды жүзеге асыру кезеңдері олардың басымдығына байланысты:

- 2008 - 2010 ж. ж. - көші - қонды реттеудің бірыңғай жүйеленген және біртұтас нормативтік құқықтық базасын жетілдіру және қалыптастыру;

- 2010 - 2012 ж. ж. - жоғары білім беру, инновациялық және инвестициялық әлеуеті бар мигранттарды тартуға негізделген көші - қон саласында таңдаулы саясатты іске асыру жүйесін құру;

- 2013 - 2015 ж. ж. - елдің қоғамдық - саяси қажеттіліктеріне сәйкес еңбек нарығын реттеу.

Тұжырымдаманы іске асыру мигранттардың еңбек және әлеуметтік құқықтарын қорғауды көздеді:

- иммигранттарды қазақстандық қоғамға сәтті бейімдеу және интеграциялау;

- экономиканың жоғары білікті жұмыс күшіне қажеттілігін қанағаттандыру және республиканың еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсынысты теңестіру.

Тұжырымдама көші - қон процестерін тұрақтандыру аясында, көші - қон балансы оң мәнге ие болған кезде қабылданды. Міне, көші - қон саясатының басымдықтары оралмандарды тартудан жоғары білікті кадрларды тартуға дейін өзгерді, өйткені республика үшін басты мәселе - білікті мамандардың тапшылығы.

2020 жылы заңнамалық актілерге енгізілген өзгерістерден кейін тарихи отанына оралған этникалық қазақтардың атауы өзгерді. «Оралман» термині «қандас» (жерлес) терминімен ауыстырылды. «Қандалар» ұғымы әлі де Қазақстаннан тыс жерде жүрген қазақтар үшін мигранттың жағымды имиджін қалыптастыруға ықпал етеді.

2017 жылғы 29 қыркүйекте «Қазақстан Республикасының 2017 - 2021 жылдарға арналған көші - қон саясатының тұжырымдамасын және Көші - қон саясаты тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс - шаралар жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысы бекітілді. Құжат көші -

қон сальдосы қайтадан теріс болған кезде көші - қонның күшеюі аясында қабылданды. Бірақ Тұжырымдамада ұсынылған негізгі идея көші - қонды басқарудың гибриділік жүйесін қалыптастыру болып табылады, оның шеңберінде ішкі және сыртқы көші - қон өңірлік еңбек нарықтарын дамытуға бағытталуы тиіс. Яғни, Қазақстан билігі анықтаған басты мәселе - еңбек ресурстарының тапшылығы, әсіресе еуропалық халық жинақы өмір сүрген аймақтарда. Еліміздің оңтүстігінде, керісінше, еңбек ресурстары артық, бірақ оралмандарды қоныстандыру сияқты, бұл білікті мамандардың жетіспеушілігі мәселесін шешпейді. Жалпы, Тұжырымдаманың негізгі мағынасы - республика экономикасының мүддесі үшін білікті шетелдік кадрларды тарту, ішкі көші - қонды реттеу, ел ішінде жұмыс күшін қайта бөлу, этникалық қазақтарды репатриациялау және қоныстандыру.

Көші - қонды реттеу бойынша қабылданған құжаттардан көріп отырғанымыздай, Қазақстан Республикасының басшылығы жүріп - тұру және тұрғылықты жерді таңдау еркіндігі принципін ұстанады. Халықтың елден кетуін тоқтатуға тырысқан жоқ, тырысып та жатқан жоқ. Эмиграциялық шығындарға байланысты туындаған мәселелерді шешу үшін оралмандарды (қандастарды) тарихи отанына қайтару жолы таңдалды. Шетелден мамандар тарту арқылы туындаған кадр тапшылығын жою туралы шешім қабылданды. Кадр тапшылығы халықтың көші - қонымен тікелей байланысты, көші - қон шығыны соншалық, Қазақстанның жоғары оқу орындары дайындайтын мамандардың саны физикалық тұрғыдан жеткіліксіз және олар әрқашан талаптарға сай бола бермейді.

Бұл процестер Қазақстандағы этнодемографиялық жағдайды өзгертті. Республикадағы басым этникалық топтардың қазіргі арақатынасы шамамен орыстардың 18% - ын және қазақтардың 70% - дан астамын құрайды. КСРО ыдыраған кезде орыстардың 44 пайызы, қазақтардың 42 пайызы байқалды. Қазақстан басшылығының кеткен мамандарды (титулдық емес этностарды) оралмандармен (қандастармен) ауыстыруға қатысуы өзін ақтамады. Сондықтан шетелдік мамандарды тарту туралы шешім қабылданды.

Әдебиеттер:

1. О Концепции государственной демографической политики Республики Казахстан. Постановление Правительства Республики Казахстан от 17 августа 2000 года № 1272 [Электронный ресурс] // Информационно - правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P000001272_ (дата обращения: 03.06.2022)
2. О Программе демографического развития Республики Казахстан на 2001 - 2005 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 октября 2001 года N 1380 [Электронный ресурс] // Информационно - правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010001380_ (дата обращения: 03.06.2022)
3. О Концепции миграционной политики Республики Казахстан на 2007 - 2015 годы. Указ Президента Республики Казахстан от 28 августа 2007 года № 399 [Электронный ресурс] // Информационно - правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/U070000399_ (дата обращения: 03.06.2022)

4. О миграции населения. Закон Республики Казахстан от 22 июля 2011 года № 477 - IV [Электронный ресурс] // Там же. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000477> (дата обращения: 03.06.2022)

5. Алексеенко А., Колесникова О. Казахстан: миграции и особенности суверенных этносоциальных процессов // От века бронзового до века цифрового: феномен миграции во времени: колл. монография / [сост., науч., лит. ред. С.А. Панарин]. Барнаул, 2018. С. 186 - 192.

ОӘЖ 94 (574)

КӨНЕ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚ ЖЕРІ

Нишанбай М.Т. – 3- курс, 1601-10 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Найманбаев Б.Р. - т.ғ.д., ҚР ҰҒА-ның профессоры

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме:

В статье рассматриваются данные исследования, связанные с ранней эпохальной историей Казахстана.

Summary:

The article discusses research data related to the early history of Kazakhstan.

Тарих - бұл жазбаша дереккөздерде көрсетілген өткен оқиғалардың сипаттамасы. Бірақ бұл сипаттама басқа дереккөздерге, атап айтқанда археологиялық дереккөздерге де негізделуі мүмкін. 1851 жылы жазба пайда болғанға дейінгі адамзат тарихының кезеңін белгілеу үшін Дэниэл Уилсон тарихқа дейінгі немесе тарихтан алдыңғы терминін ұсынды. Тарихқа дейінгі және кейінгі кезеңдердің басты айырмашылығы жазбаша дереккөздердің болмауына байланысты біз халықтар мен елді мекендердің атауларын біле алмаймыз, ерікті белгілерге жүгінуге мәжбүр боламыз. Осылайша тарихқа дейінгі тарих адамзат тарихының бөлігі болып табылады, бірақ тек оның анонимді кезеңі ғана болып табылады.

Алғашқы адам жер бетінде осыдан 4-3 миллион жыл бұрын пайда болған. Дегенмен, Қазақстан аумағында ежелгі адамдар әлдеқайда кейінірек пайда болды.

Қазақстан аумағындағы Палеолит. Ежелгі тас дәуірінің алғашқы құралдары қатты тастардан жасалған әмбебап рубилолар болды. Олар дөрекі пішінде болды және өңдеу іздері мүлде жоқ. Бұл ежелгі құралдарды, шамасы, австралопитектер жасаған.

Кейінірек мұқият өңделген рубилолар кездеседі. Сонымен қатар, құралдардың дифференциациясы пайда болады. Адам қырғыштар, тас пышақтар, өткір ұштар жасай бастады. Тас құралдардан басқа, тік жүретін адам сүйек пен ағаштан құрал-саймандар жасады. Отты қолдану арқылы ол ағаш найзалар мен қадаларды күйдірілген ұшымен жасай алды.

Ғалымдар ұзақ уақыт бойы Қазақстан аумағында тас дәуірінің іздерін таба алмады, бұл біздің еліміздің аумағында адамдардың кеш қоныстануы туралы қате пікірге әкелді. Алайда, археологияның соңғы деректері біздің жерімізде біздің дәуірімізден бұрын адамның пайда болуын анықтады. Осы дәуірдің

ескерткіштері Оңтүстік Қазақстанда, Қаратау жотасының ауданында табылды. Бұл Тәңірқазған, Бөріқазған, Ақкөл қоныстары.

Қазіргі уақытта Қазақстанда палеолит мәдениеттерінің екі аймағы белгілі: Оңтүстік Қазақстан мен Сарыарқа. Бұл аймақтар тасты өңдеу техникасымен және құрал-саймандар жасау үшін қолданылатын материалмен ерекшеленеді. Тұтастай алғанда, Солтүстік және Орталық Қазақстанда технологияның эволюциясы оңтүстікке қарағанда жылдамырақ жүрді, онда қол рубилолары архаикалық құралдар өте ұзақ уақыт қолданылды.

Жүз мың жыл бұрын тасты өңдеудің жаңа палеолиттік мәдениеті пайда болды - ұстаханалар, интеллектуалды адамның түрлері – неандертальдықтар жасаған. Тұтастай алғанда бұл мәдениет бұрынғыға сүйене отырып дамыды, бірақ құралдар мамандандырылған, тасты өңдеу сапасы жақсарды. Сонымен, неандертальдықтардың тастың кесу жиегінің ұзындығы бірдей мөлшердегі материалдардан тік жүретін адамға қарағанда бес есе көп болды.

Ескі ошақтардың іздері неандертальдықтардың үйлерін, үңгірлерін отын мен сүйектерді өртеп жылытқанын көрсетеді. Егер тік жүретін адам табиғат сыйға тартқан отты пайдаланса (найзағайдан, өздігінен жанудан), онда неандертальдықтар ұшқыннан от шығаруды үйренді. Ақылды адам өлтірілген жануарлардың терісінен киім жасай бастады, тас кескіш пышақтарды қолданып, теріні сіңірлерімен тігеді.

Қазіргі адамдардың пайда болуымен палеолит дамудың жаңа кезеңіне - жоғарғы палеолитке кірді. Бұрынғыдай тас құралдары басым, бірақ олардың шеңбері әлдеқайда кең. Адам пышақтар, аралар, найза ұштары, бұрғылар, балғалар, кескіштер жасады. Сүйектерден жасалған құралдардың саны артты - балық аулау ілмектері, гарпундар, құлақтары бар инелер. Қазіргі адамда тастың тең мөлшерінен кесу жиегінің ұзындығы неандертальдық құралдармен салыстырғанда 12 есе өсті.

Жоғарғы палеолитте адамдар Қазақстанның бүкіл аумағына қоныстанды. Мәдениеттің үшінші аймағы - Оңтүстік Сібір мен Алтаймен органикалық байланысқан Шығыс Қазақстан бөлінді. Орталық Қазақстанда (Қарабас 3, Батпак 7, Днгрensor 2); Шығыс (Новоникольское); Оңтүстік (Ащысай, Үсіктас, Соркүл) тарихқа дейінгі адамның тұрақтары зерттелді.

Мезолит және неолит. Мезолиттің басталуы шамамен б. з. д. 12 мыңға жатады. Неолит дәуірін әр түрлі уақытта әр түрлі халықтар бастан өткерді. Қазақстанда бұл дәуір біздің эрамызға дейінгі 5-3 мың жылды қамтыды.

Адам өміріндегі ерекше маңызды кезең екі ірі оқиғамен - садақ пен жебенің ойлап табылуымен және тасты өңдеудің микролитикалық технологиясының пайда болуымен ерекшеленетін мезолит дәуірі болды. Микролиттер - миниатюралық тақталар - сүйек пен ағаш құралдардың бойлық ойықтарына салынған және кесу жиегін құрайды. Мұндай құралдарды жасау оңай болды және бір бүтін құралға қарағанда сапасы жақсы болды.

Неолит-тас өнеркәсібінің гүлдену кезеңі. Тасты өңдеудің жаңа технологиялық әдістері пайда болады-аралау, бұрғылау, тегістеу. Неолиттік революция тұтынушы экономикадан өндірушіге - мал шаруашылығы мен егіншілікке көшу процесі деп аталады. Бұл адамзат мәдениетінің дамуындағы

үлкен секіріске ықпал етті, экономикалық өмірдің одан әрі тарихы адамның өндірістік қызметінің осы екі саланы жетілдіруі болып табылады.

Қазақстанның неолиттік ескерткіштері. Неолит дәуірінде Қазақстанда ескерткіштердің бірнеше жергілікті топтары, тиісті тайпалық құрылымдар қалыптасады. Оңтүстік Қазақстан Орта Азия кельтимианар мәдениетінің солтүстік шеті болды. Келтимианарлар түбі дөңгелек және қызыл бояумен боялған саз ыдыстарды қолмен мүсіндеуді игерді. Көбінесе ыдыстың жоғарғы бөлігі шұңқырлар мен соққылар түрінде ою-өрнектермен безендірілген. Бұл мәдениет Қаратаудағы Қарауңгір үңгірінің материалдарынан зерттелген.

Солтүстік Қазақстанда екі неолит мәдениеті - атбасар және маханджар мәдениеттері бөлінді. Атбасар мәдениетінің тасымалдаушылары дала қыраттары мен Қазақ ұсақ шоқыларының солтүстік-батыс бөлігін мекендеп, негізінен аң аулаумен айналысқан. Бұл мәдениеттің ең көп зерттелген ескерткіштері-Виноградовка-2, Тельман болып табылады. Маханджар мәдениетінің ескерткіштері Торғай мен Тобыл алқабында шоғырланған. Бұл Маханджар, Дүзбай және Алкау қоныстары.

Батыс Қазақстанда неолит оюклин және тюлуздік мәдениетінің тұрақтарымен ұсынылған. Біздің дәуірімізге дейінгі 6-5 мыңжылдыққа жататын оюклин ескерткіштерін Маңғыстауды мекендеген аңшылар мен жинаушылар қалдырды. Б. з. д. 5 мыңжылдықта бұл мәдениет қаңғыбас аңшылармен тюлуза мәдениетімен алмастырылды. Батыс Қазақстанның неолит халқы керамика мен жіп иіруді жақсы меңгерген.

Қазақстан Энеолиті. Б. з. д. III-II мыңжылдықта ылғалды және суық климат жағдайында Қазақстан халқы шаруашылықтың өндірістік түрлеріне, атап айтқанда мал шаруашылығына ауыса бастайды. Солтүстік Қазақстанда осы кезеңде Ботай мәдениетінің ескерткіштері - Ботай, Қызыл Яр, Бестамақ, тұзды көл және т. б. пайда болады. Алдыңғы дәуірлерге қарағанда тұрғындар енді ауыл болып топтасып өмір сүреді. Мәселен, Ботай тұрағында желілік-ұялы жоспарлау кварталдарында орналасқан 158-ге дейін тұрғын үй анықталған. Ботайлар отырықшы жылқы өсірумен және аң аулаумен айналысқан, балық аулау кең таралған. Ботай мәдениетінің ерекшелігі қойлардың мүлде болмауы болды, бұл діни тыйымдармен түсіндірілді.

Қазақстанның Ботай мәдениетіне және Оңтүстік Оралдың суртанды мәдениетінің, Еділдің хвалын мәдениетінің, Алтайдың афанасьев мәдениетінің және Шығыс Қазақстанның өскемен-нарым мәдениетінің ескерткіштеріне жақын. Бұл жақындық осы аймақтарды мекендеген тайпалардың мәдени және этникалық қауымдастығына байланысты болғаны анық. Сол кезеңнің өзінде далалық Еуразия аумағында ерекше дала өркениетінің негізіне айналған біртұтас этномәдени алап қалыптаса бастады.

Әдебиеттер:

1. История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. Т. Алматы, 2010. 624 с.
2. Костюков В. П. Железные псы Батуидов//Вопросы истории и археологии Западного Казахстана. Уральск. 2008. № 1. С. 42-96

3. Калибек Данияров. История гуннов. Алматы, 2002. 26. Сәбит Мұқанов. Халық мұрасы. Алматы, Қазақстан, 1974.
4. История казахской государственности (древность и средневековье). Алматы, Аруана, 2007
5. К. Р. Аманжолов. Түркі халықтарының тарихы. Алматы, Білім, 2005.
6. Мухаметжан Тынышпаев. История казахского народа. Алматы, Санат, 1998.

ӘӨЖ

ҚОБЫЗШЫ, КОМПОЗИТОР Ж.ЖҮСІПОВАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Бектұрған Н.-1403-19 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Карсыбаева А.М. - ҚР мәдениет саласының үздігі, аға оқытушы
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье рассматривается творчество кобызистки, композитора Жанар Жусуповой

Summary

The article examines the creativity of a kobyzist, a composer Zhanar Zhussupova

Қазақстан Республикасы «Құрмет» орденінің иегері, күйші, композитор, қобызшы Жанар Бекетқызы Жүсіпова 1973 жылдың 8 қаңтарында Шымкент қаласында дүниеге келген. Әкесі Жетпісов Бекет әл-Фараби атындағы Шымкент педагогикалық мәдениет институтының түлегі, қобызшы болған. Анасы Күләш Боранқұлқызы төрт баласын да өнерге баулып өсірген. Жастайынан музыкаға әуес болған Жанар 1982 жылы Алматы қаласындағы Ахмет Жұбанов атындағы Республикалық музыка мектебіне «қыл қобыз» мамандығына қобызшы Дәулет Мықтыбаевтың шәкірті Әбдіманап Жумабекұлының сыныбына оқуға түсті. Мектеп қабырғасында жүріп Жанар еңбекқорлығы мен шығармашылығымен ерекшеленіп, бірнеше Республикалық, Халықаралық байқаулардың жүлдегері атанды.

1991 жылы мектепті бітіріп, Құрманғазы атындағы Алматы мемлекеттік консерваториясына оқуға түсіп, ұстазы Әбдіманап Жумабекұлының сыныбында білім алуын ары қарай жалғастырды. Оқумен қатар Құрманғазы атындағы Академиялық қазақ ұлт аспаптар оркестрінде, Алматы облыстық Сүйінбай атындағы концерттік мекемесінің «Адырна» фольклорлық-этнографиялық ансамбліnde жеке орындаушы және ансамбль әртісі болып еңбек етті.

1996 жылы консерваторияны тәмамдаған қобызшы Жанар Жүсіпова Алматы облыстық Сүйінбай атындағы концерттік мекемесінің «Адырна» фольклорлық-этнографиялық ансамбліnde жұмысқа қалды.

1997 жылы еліміздің астанасы өзгеріп, Астана қаласына жан-жақтан өнер иелері мен басқа да мамандар жұмысқа тартылды, Жанарға да Астана филармониясында жаңадан құрылған қазақ халық аспаптар оркестрінің жеке орындаушысы және қыл қобыз тобының концертмейстері қызметіне ұсыныс жасалды. Ұсынысты қабыл алып, Жанар Жүсіпова еліміздің жаңа астанасы Астана қаласына қоныс аударды. Алғашқы жылдары оңтүстіктің жылуында

өскен қобызшы қызға Астананың ызғарлы аязына шыдау қиынға соқты, әйтсе де сабырлық танытып, барған өзге жастар сияқты қиындықтан қашпады.

Орындаушылық өнерімен ерекшеленген Жанар Астана жұртшылығына күй өнерін, соның ішінде кобыз өнерін насихаттап, жеке концерттерінің арқасында танымал музыка орындаушысына айналды. Орындаушылығымен бірге педагогикалық жұмысын қоса алып жүрген күйші Лев Гумилев атындағы Еуразия университеті, «Музыкалық білім» кафедрасының оқытушысы қызметін абыроймен атқарып, Астана қаласында бірінші болып «қыл кобыз» сыныбын ашты. Айгүл Сағатованың жетекшілігімен ұйымдастырылған Еуразия университетінің «Шалқыма» аспаптық ансамбліnde жұмыс жасап, университеттің көптеген іс-шараларында өнер көрсетті.

Шабыт университетінде, Назарбаев зияткерлік мектептерінің физика-математика бағытындағы мектебінде ұстаздық етті.

Жанар Жүсіпова алғашқы болып домбыра күйлерін кобызға лайықтап орындаған күйші. Оның репертуарлық қорына Құрманғазының, Тәттімбеттің, Сүгірдің және т.б. күйшілердің туындылары кобызға лайықталып енген.

Ықылыс Дүкенұлының домбырада жеткен «Қоштасу» күйіннің кобызға қайта лайықтаған алғашқы орындаушысы.

Талай жылғы шығармашылық ізденіс жұмыстарының нәтижесінде: «Ана тағдыры», «Еске алу», «Ұлы жеңіс», «Сағым», «Кеңес», «Керуен», «Тәуелсіздік сарыны», «Тұран», «Гүлсім ханымға», «Көкек», «Аққу-қаздар», «Қырық қыз», «Ықылас ата ізімен» атты шығармалары мен күйлері жарық көріп, бүгінгі күні еліміздің үлкен сахналарында орындалып жүр. Әр күйдің шығу тарихы бар, кейбіреуінің тарихын аты айтып тұрғандай.

«Қырық қыз» күйі Қорқыт ата туралы аңыз желісімен шығарылған арнау-күй, сонымен қатар, бұл күй-жаңалық күй. Домбырада бес бұрау болса, кобызда екі бұрау. Күйдің жаңалығы-оның шалыс бұрауда жазылғандығы, бүгінгі күні шалыс бұраудағы алғашқы және жалғыз күй.

«Ықылас ата ізімен» күйі Ықылас Дүкенұлының рухына арнап шығарылған, атамыздың «Жез киік» күйінің құрылымына ұқсатып жазылған күй.

«Жез киік», «Саржайлау», «Әйгерім» атты дискілері жарық көрген, аталған дискілерді Жанардың күй өнерімен ғана шектеліп қоймай, эстрадалық жанрда, вокалды-аспаптық топта жұмыс жасай алуын байқаймыз, ол дегеніміз бүгінгі күні кез келген кобызшының қолынан келе бермейтін өнер.

Жанар Жүсіпова көптеген шығармаларды оркестр орындауына лайықтаған: Г.Свиридов «Время вперед», К.Сен-Санс «Пляска смерти» симфониялық поэмасы, Абай «Майда қоңыр», И.С.Бах «Ария», М.Тұрсынбаева «Астана», «Қыс», Б.Серкебаев «Джулия» (А-Студио тобының репертуарынан) және т.б.. Бұл еңбектер Жанардың ізденімпаздығы мен музыкалық талғамының жоғары екендігінің айшығы.

Жанар Жүсіпова Ғ.Жұбанова атындағы Қазақтың мемлекеттік квартетімен шығармашылық бірлесте жұмыс жасап, Мәскеуден үнтаспаларын шығарды. Қорқыт-Ықылас «Қоңыр» күйін және басқа күйлер мен шығармаларды орындап, көрерменнің көңілінен шыға білді.

Жанар Жүсіпова Қобыз өнерін насихаттауда көптеген авторлық жинақтарын шығарды: «Қобызған арналған этюдтер», «Қоңыр саз» қобызға лайықталған домбыра күйлері, «Қобызға арналған пьесалар мен күйлер», «Жаңа сарын» қобыз күйлері мен ансамбльдерге (трио, квартет, квинтет) арналған жинақ, «Тәуелсіздік сарыны», «Тұран» қазақ халық аспаптар оркестріне арналған партитуралар жинағы.

«Қобызған арналған этюдтер» жинағын қарастыратын болсақ, жинаққа енген авторлық этюдтер қобызда орындау мүмкіндіктерін ашып, орындаушының техникалық дағдыларын қалыптастырып, дыбыс бояуымен жұмыс жасауды, саусақ жүрдектігі мен қобыз мойнына сол қол саусақтарын ыңғайлы орналастырудың негіздерін үйретеді. Бүгінгі күні аталған жинақ еліміздің музыка мамандарының, соның ішінде қобызшылардың арасында сұранысқа ие.

Көптеген шығармашылық ұжымдар Жанар Жүсіпованың шығармаларын орындап, насихаттауда үлкен жетістіктерге жетіп жүр, өйткені Жанардың қай шығармасын алып тыңдасаң да көңілге қонымды, жүрекке жетерлік, адам жанына тыныштық орнайтын күйде боласың.

Жанар Бекетқызы орындаушылық-шығармашылық өнерін елімізде ғана емес, Париж, Лондон, Анкара, Ресейдің бірнеше қалаларында т.б. елдерде қалың көрерменге ұсынып, тыңдарманның ризашылығын алып жүр.

Жанар Жүсіпова еліміздің мәдени өміріне белсенді араласып, Еліміздің президенті Н.Ә.Назарбаевтың, Қазақстан Республикасы мәдениет министрлігінің, Астана қаласы мәдениет басқармасының «Алғыс хаттарын» және басқа да мараптарын ие болған.

Композитор Әлқуат Қазақбайдың жазған «Жамбыл жырау» операсының тұсау кесеріне қатысып, операда сахнаның төріне қобыз орындап шықты.

Жанар Бекетқызы өскелең ұрпақты ұлттық дәстүрде тәрбиелеу, ұлттық бет-бейнемізді және ежелден келе жатқан дүниетанымымызды сақтап қалу, тәуелсіз еліміздің патриот азаматтарын тәрбиелеу, бала бойына халқымыздың даналығын дарыту құралы «Даналық әліппесі» атты интерактивті жобаға қатысып, «Қобыз үні» атты кітапқа өз үлесін қосты.

Бүгінгі күні Жанар Жүсіпова үлкен сахналарда өнер көрсетіп, шығармашылық жұмысын педагогикалық тәжірибесімен ұштастыра білген, шәкірттеріне берері мол өнегелі ұстаз.

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Жанзак Бекзат Тұрмаханұлы – 1511-19 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Тасқараева Калбиби Ахметовна – География кафедрасының аға оқытушысы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассмотрены основные вопросы использования и организации критериального оценивания при изучении географии. При критериальном оценивании результат учебных достижений обучающегося осуществляется посредством формирующего и суммативного оценивания, а суммативное оценивание, в свою очередь, подразделяется на квартальное суммарное и суммативное оценивание по разделу. Кроме того, был представлен образец задания для формирующего оценивания.

Summary

The article discusses the main issues of the use and organization of criteria assessment in the study of geography. In case of criterion evaluation, the result of the student's educational achievements is carried out through formative and summative assessment, and summative assessment, in turn, is divided into quarterly summary and summative assessment by section. In addition, a sample assignment for formative assessment was presented.

Қазіргі таңда Қазақстандық білім беру жүйесін дамыту және сапалы біліммен қамтамасыз ету, білімнің сапалық көрсеткіштерін жақсарту басты назардағы мәселеге айналып отыр. Осыған байланысты тәуелсіз қазақстандық білім саласында орта білім мазмұнын жаңарту енгізілді. Бұл мазмұны жаңартылған бағдарламаның басты ерекшелігі оқу үдерісі барысында білім алушының бойында көптеген құндылықтар мен дағдыларды қалыптастырып, оны дамытуға басты назар аударылады.

Қазіргі қолданыстағы бағдарламаның дәстүрлі оқытудағы басты ерекшеліктерінің бірі критериалды бағалау жүйесін қолдану екендігі бәрімізге белгілі. «Критериалды бағалау» деген ұғымды ең бірінші рет 1963 жылы американдық психолог Роберт Юджин Глейзер өз тәжірибесінде қолданып, білім алушылардың қол жеткізген оқу жетістіктерін бағалау үшін пайдалған. Критериалды бағалау ұғымы оқу жетістігінің нәтижесін бағалау үшін алдын ала құрастырылған өлшемдер мен тапсырманы орындаудағы оқушылардың іс-әрекеттерімен анықталады, яғни бағалаудың бұл түрі салыстырмалы түрде бағалауды жоққа шығарып, оқушының құзыреттілік дәрежесін анықтауға негізделетінін білдіреді [1].

Критериалды бағалау кезінде білім алушының оқу жетістігінің нәтижесі қалыптастырушы және жиынтық бағалау арқылы жүзеге асырылады, ал жиынтық бағалау өз кезегінде тоқсандық жиынтық және бөлім бойынша жиынтық бағалауға бөлінеді.

Қалыптастырушы бағалау-бұл, оқу үдерісінде үздіксіз жүріп отыратын, өз уақытында түзетуге, толықтыруға мүмкінді беретін сабақтың өн бойында жүріп отырады яғни, мұғалім мен білім алушының арасындағы үздіксіз кері байланысты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қалыптастырушы бағалау болып

табылады. Мұғалім қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырмаларды алдын ала құрастырып, күнделікті сабақта орындатып отырады және білім нәтижесінің артуына, дамуына ықпал ететін негізгі үдеріс. Осыған байланысты, қалыптастырушы бағалаудың мынадай негізгі қызметтері мен міндеттері белгіленген:

-қалыптастыру – бұл, теориялық алған білімді тәжірибе барысында қолдану үшін белгілі деңгейде бекіту және оны қалыптастыру;

-ынталандыру- белгілі бір жетістікке және табысқа қол жеткізу үшін, алға дамуды жүзеге асыру үшін қолайлы орта орнату;

-уәждеу- білім алушының білімге деген қызығушылығы мен ынтасын ояту және өзіндік ой-пікірін айтуға баулу.

Қалыптастырушы бағалаудың төмендегідей міндеттері анықталған:

- пәннің оқу бағдарламасы бойынша оқу мақсаттар жүйесін диагностикалау, бағалаудың критерийлерін әзірлеу және оны оқушыларға беру;

- оқушының жеткен деңгейін анықтау үшін бірлескен оқуға қалыпты орта мен жағдай орнату;

- оқушылардың дамуына қолайлы жағдай жасау үшін тиімді кері байланысты жүзеге асыру;

- әрбір оқушыны тиімді әрі сапалы оқытудың басты көзі ретінде сабаққа тарту [2].

Қалыптастырушы бағалау сабақтың өн бойында жүріп отыратындықтан, оқушылардың қателескен тұсын түзетіп, түсініксіз сұрақтарына жауап беру мүмкіндігі бар. Сонымен қатар, қалыптастырушы бағалау үдерісі белгілі бір талапқа сай стандартталмайды, бұл дегеніміз, яғни пән мұғалімі қалыптастырушы бағалауды өз қалауынша өзінің педагогикалық шеберлегімен жүргізе алады, соған сәйкес қалыптастырушы бағалаудың нәтижесіне сәйкес өзі жауап береді.

Оқытуды қалыптастырушы бағалау кезінде пән мұғалімі «География» пәнінің оқу бағдарламасында қамтылған оқу мақсаттарын толығымен қамтып, соған сәйкес қалыптастырушы бағалауға арналған әртүрлі тапсырмаларды алдын ала құрастырады. Одан басқа, мектеп мұғалімдеріне арналған әр сынып бойынша бағалау тапсырмаларының үлгілері мен жинақтарын пайдалануға мүмкіндіктері бар, бірақ бұл жағдайда сыныптағы оқушылардың білімге деген қажеттілігі мен олардың ойлау дағдыларының деңгейлері ескерілуі керек. Мысалы, дайын жинақта берілген тапсырмалар сыныптағы оқушылар үшін өте оңай немесе тым қиын болмауы қажет, ондай болған жағдайда оқушылар тапсырмаларды орындауда қобалжып немесе қиналып қалуы әбден мүмкін. Мұндай жағдайда оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен белсенділігі төмендеп кетуі ықтимал. Сондықтан, пән мұғалімі қалыптастырушы бағалаудың тапсырмаларын әртүрлі нұсқада өз бетінше дайындауына мүмкіндік беріледі. Ол үшін мұғалім қалыптастырушы бағалауды жоспарлау барысында төмендегідей іс-әрекеттерді жүзеге асырады:

- География пәні бойынша оқу жоспарлары мен бағдарламасымен танысып, ондағы оқу мақсаттарына диагностикалық талдау жүргізеді;

- оқу мақсаты мен сабақ мақсатына қол жеткізуге бағытталған тапсырмаларға бағалау критерийлері мен дескрипторларды алдыны ала әзірлейді;

- қалыптастырушы бағалау тапсырмаларын дайындау барысында саралап оқытудың тәсілдерін негізге ала отырып, бағалаудың критерийлерін ойлау дағдыларының деңгейлеріне жіктеу;

- бағалау критерийлеріне сәйкес тапсырмалар әзірлейді;

- әр тапсырмаға оның орындалу кезеңдерін сипаттайтын дескрипторлар дайындайды.

География сабағында мұғалім пәннің мазмұндық ерекшеліктерін мен өз білім алушыларының жеке қасиеттерін ескере отырып, әртүрлі тапсырмаларды құрастырады. География пәнінің басты құралы болып табылатын географиялық карталармен жұмыс үнемі жүргізіліп отыруы тиіс. Одан басқа, географиялық тапсырмаларды атап айтсақ, кескін картамен жұмыс, сандық мәліметтермен жұмыс, географиялық есептер шығару, картограммалар мен диаграммалар құрастыру, кестелермен жұмыс жасау, тірексызбалар құрастыру, сәйкестендіру тапсырмаларын орындау, салыстырмалы диаграммалар сызу, терминдермен жұмыс жасау және т.б. сарамандық тапсырмаларды қалыптастырушы бағалау тапсырмалары ретінде қолдануға болады. 1-кестеде көрсетілгендей құрастырылған әрбір тапсырмаға дескрипторлар түзіледі және ол дескрипторлар нақты әрі дәл болуы шарт.

1-кесте. География пәні бойынша қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырма құрастыру үлгісі

Бөлім	Физикалық география
Бөлімше	3.3 Гидросфера
Тақырып	Құрлық суларының түрлері мен қалыптасуы
Оқу мақсаты	8.3.3.1 -құрлық суларының қалыптасу жолдарын анықтайды
Ойлау дағдыларының деңгейлері	Қолдану, талдау және жинақтау
Бағалау критерийлері	Құрлық суларының қалыптасу жолдарын анықтайды; Кестені пайдаланып, құрлық суларының құрамы мен оның пайыздық үлесін есептейді; Жергілікті жердегі жерасты суларының маңызын түсіндіреді.

Тапсырма

1-тапсырма: а) Таратпа қағаздарда берілген материалдарды қолданып, құрлық суларының түрлерін анықтаңдар және олардың қалыптасуындағы географиялық заңдылықтарды түсіндіріңдер;

б) Қазақстанның физикалық картасын қолданып, құрлық суларының таралу аймағын көрсетіңдер.

2-тапсырма: 8-сынып оқулығының 95-беттегі 11-кестені қолданып, құрлық суы түрлерінің үлесін шеңберлік диаграммада көрсетіңдер және оларға салыстырмалы талдау жасаңдар.

11-кесте. Құрлық суының құрамы мен үлесі

Құрлық суының түрлері	Көлемі	
	мың км³	Құрлық суындағы үлесі, % есебімен
Жерасты сулары	60000	66,80
Мұздықтар	29000	32,28
Көлдер	750	0,835

Батпақтар	75	0,084
Өзен сулары	1,2	0,001
Барлығы	89826,2	100

3-тапсырма: Өздерің тұратын жерде кездесетін минералды бұлақтарды анықтаңдар және оларды пайдаланудың тиімді жолдарын ұсыныңдар.

дескриптор	-құрлық суларының түрлерін жіктейді; -олардың қалыптасуындағы географиялық заңдылықтарды сипаттайды және құрлық суларының таралуын картадан көрсетеді; -кестедегі мәліметтерді пайдаланып, шеңберлік диаграмма құрастырады; - жергілікті жерде кездесетін минералды бұлақтарды пайдаланудың тиімді жолдарын ұсыныңдар және олардың қорына баға береді.

Тапсырмалардың дескрипторлары оқушылар үшін қолжетімді әрі тапсырманы орындауда түсінікті болуы міндетті. Бағалаудың өлшемдері мен дескрипторлары оқушылар тапсырманы орындауда күрделі тұстарын белгілеу үшін жағдай туғызады және оқушылар мен олардың ата-аналарымен тиімді кері байланыс орнатуға мүмкіндік береді [3].

Оқу жетістіктерін жиынтық бағалау- бұл география пәні бойынша оқу бағдарламасындағы белгілі бір бөлімдер немесе ортақ тақырыптардың аяқталу кезеңінде жүргізіледі. Жиынтық бағалау пәннің мазмұнын игеру дәрежесін анықтау үшін жүргізіледі және баға мен балл қойылады. Жиынтық бағалау оқу жылының тоқсандары барысында, тоқсан аяғында және білім беру деңгейі аяқталғанда ұйымдастырылады. Жиынтық бағалаудың ішкі және сыртқы түрлері бар, ішкі жиынтық бағалауға ішкі жағдайында өтетін бағалаулар жатады, мысалы бөлім бойынша, ортақ тақырыптар бойынша жиынтық бағалаулар, тоқсандық жиынтық бағалау және т.б. Ал, сыртқы жиынтық бағалауға жалпы білім беру мекемесінің аумағынан тыс жерде өтетін жиынтық бағалауларды жатқызамыз, оған пән бойынша ұйымдастырылатын әртүрлі деңгейдегі олимпиадалар, конференциялар, КВН, ҰБТ, жарыстар және т.б жатады.

Жиынтық бағалаудың бөлім бойынша (БЖБ) және тоқсандық (ТЖБ) түрлері бар.

Географияны оқытуда бөлім бойынша жиынтық бағалау (БЖБ) бөлім немесе ортақ тақырыптар аяқталған кезде пәннің оқу бағдарламасына, оқу жоспарына сәйкес жүргізіледі. Бөлім бойынша жиынтық бағалаудың нәтижесінде балл қойылады және бұл балл тоқсандық бағаға ықпал етеді. Бөлім бойынша жиынтық бағалауға арналған тапсырмалар сол бөлімнің маңызын ашатын оқу мақсаттарын қамту керек және бір бөлімдегі барлық оқу мақсаттарын қамту шарт емес, сонымен қатар бөлім бойынша жиынтық бағалаудың критерийлері алдын ала құрастырылады. Бөлім бойынша жиынтық бағалау тапсырмалары оқу мақсаттары мен бағалау критерийлеріне сәйкес құрастырылады. Бөлім бойынша жиынтық бағалауды ұйымдастыру, жоспарлау бекітілген критериалды бағалауды өткізу тәртібіне сәйкес жүргізіледі [4].

Жиынтық бағалау нәтижелері бойынша кезінде ескерілетін балдар қойылады, сонымен қатар:

- география пәнінің мұғалімі БЖБ орындалатын уақытты, өткізу орнын өзі белгілейді және тапсырманың түрін өзі таңдайды, мысалы, сарамандық жұмыс, эссе жазу, тест сұрақтарын құрастыру, географиялық диктант жазу, бақылау жұмысы, жоба жазу, мәтінмен жұмыс, кескін картамен жұмыс, графикалық сызба жұмыстарын орындату және т.б.

- бөлім бойынша жиынтық бағалау үшін максималды балл 7 мен 20 балл аралығында болуы керек;

- бөлім бойынша жиынтық бағалаудың саны әр тоқсанда 3 реттен артық болмайды.

- БЖБ жұмыстары сол оқу жылы аяқталғанша сақталады.

- БЖБ өткізу кестесі оқу жылының басында мектеп әкімшілігімен жоспарланып, бекітіледі.

Тоқсандық жиынтық бағалаудың үдерісі (ТЖБ) әр тоқсан соңында өткізіледі, оқушының пән бойынша оқу бағдарламасы мазмұнын меңгеруі, қабылдауы және сол білімді қаншалықты меңгергендігін анықтау мақсатында ұйымдастырылады. Тоқсандық жиынтық бағалау нәтижесінде алынған баға тоқсандық бағаға тікелей әсер етеді.

География пәні бойынша тоқсандық жиынтық бағалауда пән мұғалімі өз бетінше әртүрлі тапсырмалар құрастыруына мүмкіндігі бар, мысалы, географиялық есеп, кескін картамен жұмыс, біржауапты немесе көпжауапты тапсырмалар, эссе, тест, сарамандық жұмыстар, кестемен жұмыс, графикалық сызба жұмыстары, бақылау тапсырмалары және т.б. Тоқсандық жиынтық бағалау тапсырмаларын құрастыру спецификацияға сәйкес бір параллельдегі барлық сыныптарда (мысалы, 9^а, 9^б, 9^в) бірыңғай талаптар негізінде жүзеге асырылады және тоқсандық жиынтық бағалау бір параллельде бірдей жағдайда өткізіледі. Тоқсандық жиынтық бағалауды өткізу кестесі оқу жылының басында мектеп директорының бұйрығымен бекітіледі [5].

Қорыта айтқанда, географияны оқыту мен оқудың заманауи әдістері оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеру арқылы оқу үдерісін ұйымдастыруға аса мән береді және бұл бағыттағы мұғалімнің табыстылығы оқушылардың оқу үлгеріміне оң әсерін тигізеді. Мұғалімдер пән бойынша оқу бағдарламасының талаптарын орындау үшін, сонымен қатар, оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін сабақты барынша тиімді жоспарлауы керек. Барынша тиімді оқуды жоспарлау мен бағалау үшін, мұғалімдер оқыту барысында төмендегідей бірқатар мәселелерді ескергенді ұсынамыз:

- география сабағында мұғалім оқытудың шиыршықты қағидатына сәйкес қарапайымнан күрделіге бағытталған бірнеше тапсырма түрлерін жоспарлау керек;

- сабақ барысында тапсырманың бір түрінен екінші бір түріне біртіндеп ауысқанда өзара қисындылық көрініс табу керек;

- географияны оқыту барысындағы қалыптастырушы және жиынтық бағалаудың тапсырмалары әртүрлі тәсілдермен ұсынылуы тиіс;

- сабақ барысында жеке, жұптық, топтық немесе бүкіл сыныпты қамтитын жұмыс түрлерін араластырып қолдану керек.

Әдебиеттер:

1. 2016-2017 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы. Әдістемелік нұсқау хат–Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 258 б.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2016-586
3. Урмашев Б.А. Критериалды бағалау технологиясы: оқу құралы. «ССК» баспасы. Алматы. 2016-140 б
4. Сулейменова З.Е. Критериалды бағалау технологиясы: оқу құралы. «ЭСПИ» баспасы. Алматы. 2021-204 б
5. Мектеп мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық: Оқу-әдістемелік құрал / «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ /О.И.Можаева, А.С.Шилибекова, Д.Б.Зиеденованың редакциясымен. - Астана, 2016. - 48 б.

ӘОЖ 372.8:908

МЕКТЕПТЕ ТУРИСТІК-ӨЛКЕТАНУ ЖҰМЫСТАРЫ АРҚЫЛЫ ТУҒАН ӨЛКЕНІ ЗЕРТТЕУДІҢ МАҢЫЗЫ МЕН ҚАЖЕТТІЛІГІ

Бөрібаев Е.Е. - 7M01506 – 2 курс магистрант

Ғылыми жетекші: Қожабекова З.Е. – г.ғ.к., доцент м.а.,

Турданова М.С. – аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются способы организации и проведения краеведческих занятий в школе. Описано, какие знания, навыки, умения и способности формируются у школьника благодаря туризму и краеведению. Школьная краеведческая деятельность дает возможность формировать у ребенка разностороннее представление об окружающем мире и прививает патриотические чувства подрастающему поколению.

Summary

The article discusses the ways of organizing and conducting local history classes at school. It is described what knowledge, skills, abilities and abilities are formed in a schoolchild thanks to tourism and local history. School local history activity makes it possible to form in the child a versatile idea of the world around and instills patriotic feelings in the younger generation.

Қазіргі таңда мектепте сыныптан тыс жұмыстардың бірі өлкетану немесе туристік-өлкетану жұмыстары арқылы жүзеге асырылуда. Туристік-өлкетану іс-әрекеттері адамның қоршаған ортаға деген түрлі сезімдерін білдіре алады. Туристік өлкетану іс-әрекетінің ерекшелігі патриоттық тәрбиенің мазмұнын айқындайды. Мектептегі жаңартылған бағдарламаның мазмұны тек білім берумен ғана шектелмейді, ол оқушының тұлға ретінде жан – жақты дамуына бағытталған.

Өз өлкенді жақсы білу және танудың маңызы ерекше. Отаныңның жалынды патриоты болу бұл өлке зерттеушілерінің өлкені зерттеу ісінде өзіндік бір тарихы бар. Еліміздегі өлкені зерттеу жұмыстарының формалары алуан түрлі. Сол формалардың бірі бұл мектептегі өлкетану. Мектепте өлкетану жұмыстарын жүргізу география пәні негізінде жүзеге асырылады және мектеп бағдарламасы мен оқулықтарын басшылыққа ала отырып факультатив сабағы жоспарланады. Оқушы география пәні негізінде айналадағы болып жатқан табиғи құбылыстардың жағдайын болса да байқағыш келеді. Мектепте өлкетану жұмысын География пәні физикалық география тарауын оқыту

барысында жүргізу өте қолайлы, ал пәнді өлкетанумен ұштастыра жүргізу жан-жақты әзірлікті, көп ізденуді қажет етеді. Баланың тұрған өлкесі туралы даяр деректер, әдеби кітаптар, газет-журнал беттеріндегі мақалалар әр уақыт бола бермейді. Мұндай жағдайда мұғалімнің өз бетімен ізденуіне тура келеді. Тіпті кей кездерде жергілікті байырғы тұрғындармен сөйлесіп материалдар жинауға, архив материалын пайдалануға тура келеді. Мұндай жұмыстарға уақыт көп кететінін ескеріп, мұғалім оған алдын ала даярлайды.

Мектептік өлкетану іс әрекеттері баланың бойында қоршаған ортаға деген әр түрлі түсінік пен патриоттық тәрбиені қалыптастыруға мүмкіндіктер береді. Жапы өлкетану бұл географиялық нысанның немесе объектінің белгілі бір бөлігін комплексті тұрғыда зерттеу және тану. Географиялық нысанды зерттеу аймақтың физикалық-географиялық жағдайын анықтау, морфологиялық, морфометриялық жағдайын сипаттау мен экономикалық тұрғыдан аймақтың өндірісі мен экономикалық жағдайын зерттеумен жүйеленеді. Осындай зерттеу жұмыстарын жүргізу мақсатында пәнаралық және ғылым аралық байланыстың маңызын байқауға да болады.

Өлкені зерттеудің мынадай түрі мен жолы бар деп айту әрине қиын. Оқушының зерттеу жұмысы жақсы нәтижелі болу бұл мұғалімнің шеберлігі мен ұйымдастыруына тікелей байланысты. Әдетте мұғалім мұндай жұмысты бастарда зерттеуге бағытталған аймақты немесе географиялық тілмен нысан туралы жинақталған материалдарға сүйеніп белгілі бір жоспар құру арқылы жүзеге асырылады. Ең алдымен факультатив сабағының бағдарламасына сәйкес жоспарланған байқау зерттеу жүргізілуге тиісті объектілерді бекітеді. Көп жағдайда табиғаты көркем географиялық табиғи нысан немесе кәсіпорынның дамыған экономикалық ауданда жүргізіледі [1]. Мынадай жоспар негізінде мектептік өлкетану жұмыстары іске асырылады:

- 1) зерттеу нысанының географиялық жағдайы мен геологиялық құрылысы, рельефі;
- 2) өсімдігі мен топырағы;
- 3) жануарлары;
- 4) егіс көлемі;
- 5) аймақ бойынша дамыған мамандандырылған мал шаруашылығы;
- 6) өндірісі (экономикалық нысан болған жағдайда);
- 7) зерттеу аймағының жылдық өнімі мен соңғы бесжылдықтағы экономикалық жағдайы немесе бір белгілі бір кезеңді зерттеуге болады.

Жергілікті өлкені зерттеу бұл туризм саласының зерттеу әдістеріне тән аймақтық мәліметтермен жинақталған, жоспарға сәйкес арнайы бақылау зерттеу әдістеріне негізделген зерттеу жұмысы. Ал *туристік-өлкетанулық жұмыстар дегеніміз* туған өлке туралы білім алу, мәліметтерді жинақтай білу, бақылау әдістерін үйрену, алынған мәліметтерді өңдеу дағдылары мен сараптау жұмыстарын жасай білу және алынған дағдыларды туристік фирма жұмысының тиімділігін арттыруда қолдана білу жатады.

Мұғалім оқушылардың жас ерекшеліктері мен қабілетін ескере отырып, оларды топқа бөледі де, әр топқа белгілі бір міндеттерді белгілейді. Бұл жұмысты ұйымдастыруда мұғалім бірнеше тапсырмаларды әзірлеумен зерттеу

жұмыстарын оқушының жасауына мүмкіндік береді. Мысалы бірінші бұл зерттеу жұмыстарының қажеттілігін айқындайды яғни мақсат пен міндеттерді қояды, екіншіден жасау ережелерін топтастырады. Аймақты зерттеу барысында қажетті материалдар тапшы болған жағдайда не істеу керек екендігі дұрыстап түсіндіріледі. Сонда ғана оқушылар оның жауапкершілігін сезіп, шын ықыластарымен орындайтын болады. Үшіншіден оқушылар өз тұрған аймақтарының, ауданның, қаланың экономикалық жағдайын зерттеу арқылы оның болашағы туралы ұғым алады, сол арқылы Отанымыздың немесе белгіленген аймақтың экономикасын білу және осының арқасында оқушылардың жалпы географиялық білімін кеңейтеді. Төртіншіден мектеп бағдарламасында белгіленген География оқулығындағы зерттеу әдістері тарауы арқылы оқушыларды зерттеу, бақылау жүргізудің қарапайым түрлерімен таныстырып, өздігінен жұмыс істеуге пікірлерін қорыта білуге үйретеді.

Өлкені зерттеу жөніндегі берілген тапсырмалардың орындалуы мұқият тексеріліп, оның нәтижесі арнаулы журналда жазылуы қажет. Өлке тану материалдары мектеп жанында ұйымдастырылған музейде жинақталуы тиіс.

Өлкені зерттеудің мынадай түрі мен жолы бар деп кесіп айту әрине қиын. Жұмысты жақсы ұйымдастыру және оның нәтижелі болуы мұғалімнің тікелей құзыреттілігіне байланысты. Әдетте мұғалім, мұндай жұмысты бастарда, сол объектілерге байланысты жиналған материалдарға сүйеніп және күн ілгері жоспар бойынша іске кіріседі.

Сонымен қатар өлкетану туризм ғылымы мен де өте тығыз байланысты. Мектепте нақты және әртүрлі өлкетанулық жұмыстарды ақпаратсыз туристік жорықтар мен экскурсияларды ұйымдастыру мүмкін емес. Ішкі туризмді дамыту, туристік жорықтарды, экскурсияларды жүргізу үшін туристік бизнесті ұйымдастырушылардан жергілікті жер мен далалық рекреациялық зерттеулердің нысаны мен әдістерін білуін талап етеді.

Қазіргі таңда туризм ғылымы бұл әлеуметтік-экономикалық құбылыспен тығыз байланысты ғылым. Қазіргі қоғамда туризм күнделікті өмірде жиі қолданып жатқан көптеген елдердің экономикасына және оның қоғамының материалдық жағдайына немесе елдің дамуына тікелей әсер етіп отырған сала. Туризм ғылымының жалпы пайда болуы мен қалыптасуы сонау XVIII ғасырдың соңында пайда болды деген деректер бар [2]. Туризм бұл күрделі кеңістіктік – әлеуметтік – экономикалық құбылыс, дүниетану, қоғамтану және техникалық ғылымдардың біртұтастығы мен зерттеу нысаны болып табылады. Ал ғылым туралы ауқымды көлемді зерттеу жұмыстары тек XIX ғасырдың екінші жартысында ғана қалыптасты. Ең алғашқы зерттеулер ғалымдардың зерттеу нысаны ретінде туристік орындар болды. Біріншіден туристік орындар урбандалған аймақтарда халықтың демалу тынығуы үшін қажеттілігіне байланысты пайда болған деген пікірді неміс ғалымы А.Гертнер өз зерттеулерінде сипаттаған болса екіншіден сол ірі қала аумағында таралған минералды ресурстардың таралу ерекшелігіне, климаттық емдік қасиеттері мен табиғи орындары да демалыс орындарының дамуына тікелей ықпал еті деген болжам бар [2].

Туризм ғылымының дамуы мен қалыптасуын зерттей келе ғалымдар ғылымның бірнеше ғылым мен пәндермен тығыз байланыстығын ажырата білген соның негізгісі ол география және экология негіздері. Туризм мәселелерімен тығыз тереңірек айналысқан алғашқы ғылым ол география ғылымы нәтижесінде туризм географиясы деген ғылым саласы пайда болды.

Сонымен қатар туризм біртұтас шаруашылық жүйе ретінде комплексті тұрғыда зерттеу мақсатында туризм географиясы пәнімен ғылыми тұрғыда ұштастырылады. Нақтырақ айтар болсақ туризм географиясы пәні табиғи-географиялық, әлеуметтік-экономикалық, экологиялық, саяси, ғылыми-техникалық және басқа да салалардың қыр сырларын зерттейтін пән.

Туризм жер кеңістігін тануға, зерттеуге, білуге бағытталған географиялық орта, қоғам және оның қоғамдық және әлеуметтік-шаруашылық ісімен өте тығыз байланысты.

Қорыта айтқанда уақыт талабына сай білім мен тәжірибе, іскерлікті игере отырып, мектептегі өзекті мәселелердің бірі - өлкетану жұмысын ұйымдастырудың жолдарын айқындау, бір жүйеге келтіру де мамандардың үлесіне тиіп отыр. Әрбір саналы азамат өз елінің тарихын жетік біліп, қадір-қасиетін ұққанда, өткен жолын, тар жол тайғақ кешулерін көз алдынан өткізіп, елдің басын біріктірген тарихи тұлғалардың жат жұрттан жерін, суын, даласын қанын төгіп қайсарлықпен қорғап қалған ерліктерін қастерлей білгенде ғана Отанға, халқына деген мақтаныш сезімі оянады. Мұғалім өлкетану жұмыстарын мақсатты, жүйелі ұйымдастыра білсе өлкетану жұмысының білімдік, танымдық, дамытушылық, тәрбиелік маңызы ие болары анық. Өзіне жақын да таныс жерлер мен адамдар туралы айтылатын оқиғалар мен деректер әр нәрсеге қызыққыш, эмоционалды болып келетін балалардың жан-куаттарының оянуына түрткі болып, мұндай сабақтарға қызығушылықпен, белсенділікпен қатысады. Өлкетану жұмыстарына балалардың ерте кезден араласуы олардың ой-өрісін дамытады, еліміздің тыныс-тіршілігімен, шаруашылық өмірімен таныса отырып, қоғамға қажетті білімге құштарлық, байқағыштық, тапқырлық, ізденімпаздық қасиетке өз бетімен шығармашылық іске ұмтылуына, болашақ мамандық таңдауына да игі әсер етері сөзсіз. Өлкетану жұмыстарын ұйымдастыру арқылы оқушының танымдық қызығушылығын оятып, шығармашылық белсенділікке, өз бетімен іздену талабын қалыптастыруға болады.

Әдебиеттер:

1. Абишева З.М. Туристтік – өлкетану жұмыстарының негізі. Алматы. 2009ж.
2. Ердаuletов С., Алиева Ж., Жұмаділов А. Туризм географиясы. Алматы. Қазақ университеті, 2011ж.
3. Муфталов Х., Жұмабаев Ә. Мектептегі өлкетану. Алматы. 1968ж.
4. Сапарғалиев Ж.Ш. Мектептегі өлкетану жұмысын ұйымдастырудың әдіс-тәсілдері. Оқыту тәрбиелеу технологиясы. № 5. 2018ж. 12-13б.
5. Бюжева Б.З. Аймақтануға кіріспе. Алматы. 2018ж.
6. Керимтаева К. Өлкетану курсының оқытудағы география пәнінің рөлі. География және табиғат. №3. 2014ж. 49-52б.

ВОПРОСЫ ЕВРОПЕЙСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЭПОХИ КЛАССИЧЕСКОГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ В ИСТОРИОГРАФИИ

Каримов Т.У. - Студент группы М1601-82

Научный руководитель: Руюткина Т.М. - к.и.н.

Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент

Tүйін

Бұл мақала Батыс Еуропалық орта ғасырлар педагогикасы бойынша отандық және шетелдік тарихи еңбектерді зерттеуге арналған.

Summary

This article is devoted to the study of domestic and foreign historical works on the pedagogy of the Western European Middle Ages.

Проблема воспитания и образования подрастающих поколений стояла остро на протяжении всей истории существования человечества, и в наши дни эта проблема не теряет актуальности. В поисках ответа на вопросы воспитания современная культура обращается к истории. Издревле у каждого народа, поколения есть установленные правила, в соответствии с которыми и возвращается молодое поколение. Эти правила и формируют у молодых людей нормы и нравственные ценности.

Процесс возрождения культурного прошлого связан не только с необходимостью напомнить о богатейшем культурном наследии, но и с усвоением того опыта педагогики, который плодотворен и полезен поныне. К подобным вечным ценностям педагогической культуры, которые будут рассмотрены на примере классического средневековья, относится история формирования педагогических основ.

Педагогический опыт и труды ученых, преподавателей классического средневековья западной Европы – важная составляющая единого процесса истории образования. Первые учебные заведения, колледжи и университеты, которые существуют и по сей день, в эпоху классического средневековья закладывали основы системы образования. Именно тогда сформировались первые университетские традиции и были заложены все главные черты средних и высших образовательных учебных заведений. Из этого мы можем узнать, какое место занимал педагог в том обществе, его социальное положение, программы обучения, бытовые и финансовые возможности.

Рассматривая реалии того времени, можно провести параллель и выяснить для себя, какие особенности образования в классическое средневековье привели к успеху ту систему, и что мы можем открыть нового для себя. Как известно, именно в то время сформировались учебные программы и обучение шло на одном языке – на латыни, а далее сформировалась градация академических званий и степеней и много другое, что используется и в наши дни. Сейчас всем известно, что такое - академическая свобода, мобильность, демократический подход в образовании, всесловность и финансовая независимость. Труд учёных из свободного времяпрепровождения превратился

в средство заработка денежных средств и укрепления статуса человека в обществе.

Мыслители средневековья выступали со своими идеями в педагогике, развивая в дальнейшем свои школы и закладывая основы педагогической культуры. Такими учеными были Северин Боэций, Иоанн Салсберийский, Фома Аквинский, Пьер Абеляр, Алкуин и др. Ознакомление с их трудами даёт нам возможность правильно оценить их вклад в педагогику. Вклад, который отразился на формировании педагогической науки и в более позднее время. К примеру, именно в эпоху средних веков предпринимают шаги к введению образования для широких масс на безвозмездной основе.

В настоящее время в связи с ростом актуальности проблемы высшего и среднего образования, а также реформ в этой сфере накопилось множество работ по изучению исторического опыта педагогики. Человечество на протяжении всей своей истории задумывалось о воспитании подрастающих поколений. Каждое государство, общество, каждый общественный строй искали оптимальные пути, как правило, отвечавшие устремлениям эпохи.

В исследованиях по изучению педагогического наследия Средневековья и его значения для современной средней и высшей школы можно выделить несколько направлений.

Первое направление представлено работами зарубежных ученых. Первыми исследователями заложившие основу знания западно-европейских университетов за рубежом считаются Кауфман Г., Савиньи Ф. и Паульсен Ф. [16] (XIX век). Однако наиболее серьезные исследования в зарубежной педагогике по истории средневекового высшего образования были сделаны в XX веке. Они представлены работами Ж.Верже [1, 2], А. Гештора [5, 6], П. Вассари [55], В. Роуга [18], А. Коббана [33], М. Колиша [34], М. Грабмана [38], К. Гаскинса [39], П. Кибре [44, 45], А. Маера [47], Н. Орма [54], А. Джонса [43], Дж. Гайда [40], В. Медлина [48], С. Ферруло [37] и др.

Иное направление сформировано российскими и советскими историками. Вопрос изучения средневековых учебных заведений стоял остро. Заинтересованность в изучении учебных заведений и педагогов оформилась в 40-е годы XIX в. Собственно говоря, именно тогда и зародилась русская медиевистика. В.В. Игнатович является первым историком, который начал разрабатывать эту проблему, наряду с вопросом об образовании и представлении об учителе и учительском ремесле. Он также исследует вопрос о формировании университетской общины и самой деятельности высшего учебного заведения. В 1846г. увидела свет его книга под названием «Болонский университет в средние века» [10]. Вышедшая в России книга произвела фурор в научных кругах, в ней были затронуты вопросы становления образования и важных факторов, ведущих к формированию педагогической культуры. В 1861г., В.В. Игнатович написал книгу по истории формирования и развития образования в Англии, также раскрывая проблему педагогики и ее реализации в классическом средневековье [11]. 90-е годы XIX века были плодотворными, и многие работы по педагогическому ремеслу увидели свет, а также появились переводы на русский язык труды популярных иностранных ученых. Также в

конце XIX века Сперанский Н.В. издает книгу по истории народной школы в Западной Европе [19]. Тогда же на русский была переведена книга немецкого ученого Ф. Паульсена по истории немецкой педагогики и университетов [16]. Одной из фундаментальных работ является труд, посвященный истории средневековых высших учебных заведений «Средневековые университеты» [20] написанная Суворовым Н.С и изданная в 1898г.

Советская историография по образованию классического средневековья до 70-х годов в работах О.А. Добнаш-Рождественской (20-е годы) [7, 8] и Г.И. Липатниковой (50-80е гг.) [9]. В Воронеже в 1973г. Была издана книга «Документы по истории университетов Европы XII – XV вв.» (составитель Г.И. Липатникова) [9], а 1984г Межвузовский сборник научных трудов «Из истории университетов Европы». Исследовали русские ученые: Уваров П.Ю [21, 22, 23], Гайденок В.П. и Смирнов Г.А [4], Уколова В.И. [24, 25, 26] и др.

Третье направление посвящено анализу философско-педагогических концепций о роли высшего образования. Наиболее детально данная тематика рассматривается в трудах К. Ясперса [41, 42], Г. Денифле [35], Е. Дюркейма [36], Дж. Ньюмена [51-53] и других.

Итак, верно намечается противоречие между существенным количеством материалов по истории педагогики классического средневековья, и отсутствием его целостного, сформированного и системного научно-педагогического обобщения. В следствии, не только ученые-теоретики занимающиеся вопросами педагогики классического средневековья, но и практики процесса педагогики понимают необходимость систематизации и анализа закономерностей обучения и педагогического процесса эпохи времён классического Средневековья. Представленный анализ позволит выработать более эффективную стратегию и тактику реформирования современного высшего образования, в том числе развивать академическую мобильность студентов и преподавателей, поможет найти общие основы в системах западноевропейских университетов с целью более эффективной интеграции национальной высшей школы в мировое образовательное пространство.

Литературы:

1. Верже, Ж. Средневековый университет: учителя / Ж. Верже // Вест. высш. шк. 1997. №4.С. 33-36.
2. Верже, Ж. Средневековый университет: учителя / Ж. Верже // Вест. высш. шк. 1997. №5.С. 36-40.
3. Варьяш С.И., Безрогов В.Г. Педагогика Средневековья // Антология педагогической мысли христианского средневековья. М., 1994.
4. Гайденок, В.П. Западно-европейская наука в средние века: общ. принципы и учение о движении/ В.П. Гайденок, Г. А. Смирнов. М., 1989.
5. Гештор, А. Средневековый университет: управление и ресурсы / А. Гештор // Вест. высш. шк.- 1996. - №5. - С. 23-28.
6. Гештор, А. Средневековый университет: управление и ресурсы / А. Гештор // Вест. высш. шк.- 1996. - №6. - С. 27-32.
7. Добнаш-Рождественская, О.А. Европа в Средние века / О.А. Добнаш-Рождественская. Пг.,1920.

8. Добиаш-Рождественская О.А. Культура западноевропейского Средневековья: науч. наследие / О. А. Добиаш-Рождественская; отв. ред. В. И. Рутенбург. М., 1987.
9. Документы по истории университетов Европы XII – XV вв.: учебное пособие / Воронеж. пед. ин-т; под ред. А.Е. Москаленко - Воронеж, 1973.
10. Игнатович, В.В. Болонский университет в средние века / В.В. Игнатович. СПб., 1846.
11. Игнатович, В.В. История английских университетов / В.В. Игнатович. СПб., 861.
12. Керров, В.Л. Становление и развитие университетского образования в Западной Европе в эпоху Средневековья. Парижский университет в XIII веке / В.Л. Керров // Изв. Междунар. акад. наук высш. шк. – 2003- №2(24) - С.90-100.
13. Медынский, Е.Н. История педагогики: в 2 т. / Е.Н. Медынский. М., 1930. Т.1.: От первобытной общины до эпохи промышленного капитализма.
14. Милюков, П.Н. Очерки по истории русской культуры: в 3 т. / П.Н. Милюков. М., 1994. Т.2
15. Олекс, О.А. Теоретические аспекты проектирования двухступенчатой системы высшего образования / О.А. Олекс // Выш. шк. 2002.
16. Паульсен, Ф. Немецкие университеты и их историческое развитие/ Ф. Паульсен. М., 1898.
17. Рождественский, С.В. Очерки по истории систем народного просвещения в России в XVIII-XIX веках / С.В. Рождественский. СПб., 1912. – Т.1.
18. Роуг, В. Университет как явление средневековой культуры/ В. Роуг // Вестн. высш. шк. 1991 - №7. - С.100-109.
19. Сперанский, Н.В. Очерки по истории народной школы в Западной Европе / Н.В. Сперанский М., 1896.
20. Суворов, Н. Средневековые университеты / Н. Суворов. М., 1898.
21. Уваров, П.Ю. История интеллектуалов и интеллектуального труда в Средневековой Европе: спецкурс / П.Ю. Уваров. – М., 2000.
22. Уваров, П.Ю. Крестьяне в Парижском университете / П.Ю. Уваров. // Университеты западной Европы. Средние века. Возрождение. Просвещение: межвуз. сб. науч. тр. / Иванов. гос. ун-тет; редкол.: Н. В. Ревякина [и др.]. Иваново, 1990. С. 105 – 119.
23. Уваров, П.Ю. Школа и образование на Западе в средние века (и вновь возвращение к началу: исторический очерк вместо послесловия) / П.Ю. Уваров // Послушник и школяр, наставник и магистр: средневековая педагогика в лицах и текстах: учебное пособие / Ун-т Рос. акад. образования; сост., отв. ред. Безрогов В.Г.. М., 1996. С. 371-391.
24. Уколова, В.И. «Последний римлянин» Боэций / В.И. Уколова. М., 1987.
25. Уколова, В.И. Марциан Капелла и средневековая школа / В.И. Уколова // Городская жизнь в средневековой Европе / под ред. Е.В. Гутновой [и др.] М., 1987. С. 115 – 133.
26. Уколова, В.И. Средневековая культура Западной Европы V-XV вв. / В.И. Уколова // История Средних веков: учебник в 2т. / под ред. С.П. Карпова. - 5-е изд., испр. и доп. М., 2005.
27. Фортинский, Ф.Я. Борьба Парижского университета с нищенствующими монахами во второй половине XIII в / Ф.Я. Фортинский// Журн. м-ва нар. просвещения. 1896. - №9. С.61-89.
28. Харлампович, К. Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуги их в деле защиты православной веры и церкви / К. Харлампович. – Казань, 1898.
29. Шаршунов, В. А. Виленский университет –«Alma Mater» науки и образования Беларуси и Литвы / В. А. Шаршунов // Выш. шк- 2002.
30. A history of the university in Europe: in 4 vol. / ed. W. Rugg. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1992. – Vol. 1: Universities in the middle ages / ed. H.R. Sjoenens.

31. Baliński, M. Dawna akademia Wileńska: proba jej historyi od zalozenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803 /
32. M. Baliński. – Petersburg: Nak. J. Ohryzko, 1862.
33. Cobban, A.B. The Medieval universities: their development and organization / A.B. Cobban. – London: Methuen, 1975.
34. Colish, M.L. Medieval foundations of the Western intellectual tradition: 400–1400 / M.L. Colish. – London: Yale Univ. Press, 1997.
35. Denifle, H. Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400 / H. Denifle. – Graz: Akad. Druck u. Verl.-Anst., 1956.
36. Durkheim, E. The evolution of educational thought: lectures on the formation and development of secondary education in France / E. Durkheim. – London: Routledge and Kegan Paul, 1977.
37. Ferruolo, S. Parisius-Paradisius: the city, its school, and the origins of the university of Paris / S. Ferruolo // The university and the city: from medieval origins to the present / ed. T. Bender. – New York, 1988. – P. 22–46.
38. Grabmann, M. Die scholastische methode in 12 und beginn des 13 Jahrhunderts / M. Grabmann. – Freiburg in Breisgau: [s. n.], 1911.
39. Haskins, C.H. The Renaissance of the 12 century / C.H. Haskins. – Cambridge: Harvard Univ. Press, 1925.
40. Hyde, J.K. Universities and cities in medieval Italy / J.K. Hyde // The university and the city: from medieval origins to the present / ed. T. Bender. – New York, 1986. – P. 13–21.
41. Jaspers, K. Die Idee der Universität / K. Jaspers, R. Kurt. – Berlin: Springer, 1961.
42. Jaspers, K. The idea of the university / K. Jaspers. – London: Peter Owen, 1980.
43. Jones, A.H. The decline of the Ancient World / A.H. Jones. – London: Longmans, 1966.
44. Kibre, P. Scholarly privileges in the middle ages / P. Kibre; Medieval Acad. of America. – London, 1961.
45. Kibre, P. The nations in the medieval universities / P. Kibre. – Cambridge, 1948.
46. Łukaszewicz, J. Historia szkół w Koronie i Wielkim księstwie Litewskiem od najdawniejszych czasów aż do roku 1794: w 4 t. / J. Łukaszewicz. – Poznań: Nakł. Księgarni Jana Zupańskiego, 1850. – T. 1.
47. Maiery, A. University training in medieval Europe / A. Maiery. – Leiden: Brill, 1994.
48. Medlin, W.K. The history of educational ideas in the West / W.K. Medlin. – New York: Center for Appl. Research in education, 1964.
49. Merczyng, H. Szymon Budny jako krytyk tekstów biblijnych / H. Merczyng. – Kraków: Akad. umiejętności, 1913.
50. Merczyng, H. Zbory i senatorowie protestanccy w dawnej Rzeczypospolitej / H. Merczyng. – Warszawa: [s. n.], 1904.
51. Newman on university education / ed. by R. J. McHugh. – Clonskeagh: Brown and Nolan, 1944.
52. Newman, J. H. The idea of a university / J.H. Newman. – New York: Image Books, 1959.
53. Newman, J.H. Historical sketches. New impression: in 3 vol. / J.H. Newman. – London: Longmans, Green and Co, 1909–1914. – Vol. 1–3.
54. Orme, N. From Childhood to chivalry. The education of the English kings and aristocracy, 1066–1530 / N. Orme. – New York: Methuen, 1984.
55. Vaccari P. Storia della Università di Pavia / P. Vaccari. – Pavia: Univ. di Pavia, 1957.

ИНДУСТРИАЛДЫ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ КЕЗЕҢІНДЕ ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ АУМАҒЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙДЫҢ ДАМУЫ

Байтасова Ұ.Б. – 1506-12 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Турданова М.С. - аға оқытушы, Исах Ж.Е. - оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассмотрено географическое расположение Туркестанской области и экономическое развитие данного региона. Приведены данные о развитии промышленных зон, описаны количество промышленных проектов, реализованных в регионе и доля суммы выделяемых на них денежных средств.

Summary

The article considers the geographical location of the Turkestan region and the economic development of this region. Data on the development of industrial zones are given, the number of industrial projects implemented in the region and the share of the amount of funds allocated for them are described.

Бүгінгі Қазақстан Республикасы тәуелсіз мемлекет және бәсекеге қабілетті келешегі зор мемлекет ретінде дамуы үшін бірнеше кезеңнен өтті [1]. Жаңа нарықтық экономикаға ену және дамуында мемлекеттік бағдарламалар мен жолдаулар, стратегиялық даму жоспарларының маңызы зор болды, нәтижесінде Республикамыз қазіргі таңда әлемнің серпінді дамушы мемлекеттерінің қатарына еніп отыр.

2008 жылы әлемді шарлаған экономикалық дағдарыс, мұнай бағасының күрт төмендеуі, әр бір мұнайға бай мемлекеттердің соның ішінде Қазақстан мұнай экспорттаушы мемлекет ретінде мемлекеттік бюджет кірісінің күрт төмендеуі, еліміз үшін аса ауыр жағдай болғаны анық. Бұл тарихта әлемдік қаржы дағдарысы ретінде белгілі әрі мұндай жағдайдан тығырықтан шығу мақсатында Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың қабылдаған шешімімен Ұлттық қор құру мәселесі мен Үдемелі индустриалды-инновациялық даму (ҮИИД) мемлекеттік бағдарламасы қабылданды [2]. Мұндай мемлекеттік бағдарламалар мен стратегиялық даму жоспарларының нәтижесінде ұлттық экономикамызда қазіргі таңда аймақтар бойынша қиындықтар біршама артта қалғандай.

Үдемелі индустриалды-инновациялық даму мемлекеттік бағдарламасы Қазақстан Республикасының Президентінің бұйрығымен 2010 жылдың 10 науырыз айында №958 бұйрығына сәйкес бекетілді. Мемлекеттік бағдарламаның жалпы мақсаты ұлттық экономиканы жақсарту, жалпы ішкі өнім көрсеткішін көтеру, дағдарыстан шыға отырып жұмыссыздық үлес салмағын азайту, елдің әлеуметтік жағдайын жақсарту болып табылады. Бағдарламаны Республика бойынша облыстар мен олардың аймақтарын дамыту мақсатында тікелей қолданылды. Осындай ауқымды стратегиялық бағдарламаны Қазақстанның экономикалық аудандарының бірі Оңтүстік Қазақстан экономикалық ауданына қарасты Түркістан облысында қамтыды.

Түркістан облысы Республикамыздың оңтүстік бөлігінде орналасқан облыс. Облыстың құрылу тарихы 1919 жылға дейін Түркістан және Черняевка (Шымкент) уездері Сырдария облысының (Орталығы Ташкент қаласы) құрамында болды [3]. 1924 жылы Орта Азияның ұлттық территориялық жағынан бөлінуі кезеңінде Қазақ АССР-і құрамына негізінен халқының басым бөлігі қазақтар қоныстанған Жетісу және Самарқанд облыстарындағы Жызақ уезінің алты болысы өткен. Осы шаралар іске толық асырылғаннан соң қазақ халқының ұлттық бірігуі аяқталды. 1924-1932 жылдар аралығында Республиканың әкімшілік-территориялық құрылысының басқару жүйесі бірқатар өзгеріске түсті. Нәтижесінде 1932 жылдың ақпан айында Қазақстан Орталық Атқару комитетінің сегізінші шақырылған екінші сессиясының шешімімен республикада құрылған алты облыстың бірі Оңтүстік Қазақстан облысы құрылып, облыстың аумағы шегенделді [1]. 1962 жылдың 3 мамырынан 1992 жылдың 6 шілдесіне дейінгі аралықта облыстың атауы Шымкент, 1992 жылдан 2018 жылға дейін Оңтүстік Қазақстан облысы деген атауға ие болды, ал 2018 жылдан бүгінгі күнге дейін Түркістан облысы деп өзгертіліп облыс орталығы Түркістан қаласы, жалпы алып жатқан аумағы 117,3 мың км² құрайды.

Түркістан облысы көне жұрттар мекені. Кез келген азамат өз туған өлкесінің тарихын, географиялық жағдайын білгені абзал. Қазіргі таңда халқының өткен тарихына қызығатын әрбір жанға өзінің туған өлкесінің географиялық орналасуын, тарихын, пайда болуын, мәдениетінің даму тарихын, сонымен қатар экономикалық ахуалы мен қала – ауданының тарихи сырларын кеңінен зерттеуге тәуелсіздігіміздің арқасында барынша жол ашылған.

Өткен тарихымызға көз жүгіртер болсақ облыс аумағында өндіріс салаларын дамыту мен жер қойнауындағы қазба байлықтарды игеру жұмыстары орыс отаршылдығы заманынан басталды. Ресей патшалығының мақсаты екені тарихтан белгілі болып отыр. Облыстың аумағын зерттеу жұмыстары 1868 жылы ұйымдастырылған геологиялық экспедициялардың қарқынды жүргізілгенінің нәтижесінде жүргізілді. Бұл экспедицияны басқарған орыс ғалымы Татаринов. Татаринов зерттеулерінде Ленгір қаласындағы, Ақтастағы, Жуалыдағы көмір кендері ХІХ ғасырдың аяғынан игеріліп, шахталары өткен ғасырдың 70 жылдарына дейін жұмыс істеді делінген. Байжансай мен Мырғалымсайдағы қорғасын кеніштері 1920 жылдардың аяғында өндірілсе, Шымкент қаласында 1934 жылы ашылған қорғасын зауытына шикізат осы кендерден тасылған. 1980 жылдардан Созақ даласынан уран өндіру қолға алынды. Қаратаудың құрамында фосфорит бар тастары бір кездері Оңтүстіктің алып кәсіпорны аталған «Фосфор» зауытына жеткізіліп отырылған. Оңтүстік Қазақстанның қай жерінде қандай қазба байлықтар бар екенін анықтай отырып, өлкеміздің геологиялық құрылымы негізінен - кембрийлік, девондық тас көмірлік жыныстардан (тақтатас, құмтас, әктас), таулы бөлігі төменгі палеозойлық жыныстардан (құмтас, гранит, конгломерат, жоталар аралығындағы ойыстар девонның қызыл шөгінділеріне толған) түзілгені анықталған. Жер қойнауынан полиметал, қоңыр көмір, темір, уран,

фосфорит, вермикулит, тальк, барит, гипс, отқа төзімді саз, әктас, гранит, мәрмар, кварц, т. б. кен байлықтары барланған. Аштысайда, Қаратауда, Мырғалымсайда, Байжансайда қорғасын-мырыш кеніштері, Ақтаста, Жуалыда, Ленгірде, Шыршықта көмір кендері табылған. Аталған жерлердегі кен байлықтары ұзақ жылдар бойы алынып, еліміздің пайдасына жарағаны белгілі. Кейбір жерлердегі қазба байлықтар әлі күнге дейін алынуда.

Тәуелсіздікке қол жеткізген Республикамыздың облыстары бұрынғы экономикалық байланыстардың ыдырауына байланысты, көптеген қиындықтарды жеңе отырып, нарықтық қатынастарға аяқ басты. Бұрынғы өндіріс орындары қайта құрылып, жаңа кәсіпорындар ашылды. Олардың бірқатары шетелдік компаниялармен бірлесіп жұмыс істесе, көпшілігі өз бизнестерін өркендеті келеді. Қазіргі кезде қалада түсті металлургия, машина жасау, химия, мұнай өңдеу және тамақ өнеркәсібін дамытып отырған 69-тан астам кәсіпорын. Сонымен қатар, бүгінгі таңда облыстың құрылыс және білім беру, мәдениет, денсаулық сақтау салалары қарқынды дамып келеді.

Өнеркәсіп салаларындағы бұрынғы экономикалық байланыстарда ыдырады. Тәуелсіздік алғаннан кейін, елімізде саясат пен экономикадағы түбірлі реформаларға, мемлекет құрылымдарында үлкен өзгерістерге жол ашылды. Аймақта түсті металлургия өнеркәсібімен тығыз байланысты химия өнеркәсібі дамуда. Қаратау фосфоритіне негізделген Қаратау кен-химия комбинатының еліміздің экономикасы үшін маңызы зор. Шымкентте химия-фармацевтика және фосфор тұздарын өндіретін зауыттар іске қосылған. Өнеркәсіп салалары арасында шикізатты кешенді пайдалану жақсы жолға қойылған. Мысалы, фосфор өндірісінің қалдықтары қож (шлак), цемент өндірісінде пайдаланылса, фосфорды қара металлургияда қолданады.

Аграрлы аймақ Түркістан облысы ауыл шаруашылық саласын дамыту мақсатында озық технологияларды қолданудан көш бастап отырған аймақ. Мәселен тамшылатып суару әдісі арқылы 7,5 мың гектарға ендірілген болса, оның жалпы көлемі 58,5 мың гектарға жетті. Бұл республикалық үлестің 72 пайызын құрайды. Сонымен қатар аймақтарда жылыжайлар көлемі ұлғайып жылдан жылға олардың саныда артуда. Түркістан облысы аудандарының географиялық және климаттық ерекшеліктеріне байланысты әр ауданның әлеуетін тиімді пайдалану және ауыл шаруашылығы өнімдерін өсіру мақсатында шаруашылық салаларының ішінен өсімдік шаруашылығын дамытудың негізгі бағыттары айқындалған. Шаруашылық салалаларын жақсарту мақсатында егін алқаптарында терең қопсыту және тікелей себу әдісін пайдалану таулы аймақ Төлеби, Түлкібас, Қазығұрт, Бәйдібек, Сайрам аудандарында бидай дақылының орнына ерте мерзімдік картоп егу, жаңғақты және жеміс-жидек дақылдарының көшеттерін отырғызу және өсіру шығындарының құнын жергілікті бюджеттен субсидиялау мәселелері жақсы қолға алынып қарастырылған. Түркістан облысының экономикалық - географиялық дамыту мәселесін зерттеу барысында аймақ ауыл шауарылығы дамыған мамандандырылған аймақ. Сонымен қатар облыстың ауыл шаруашылығын өркендетуге әлеуеті зор және мал шаруашылығын дамытуда тұғыры берік екендігі зерттелді. Өңірдің

перспективалық дамуы оның агроөнеркәсіптің салалары негізінде егін шаруашылығының жан-жақты дамыту және одан әрі нығайтуға негізделеді.

Ауыл шаруашылығы – Түркістан облысы экономикасының негізгі драйвері. Жыл басынан бері 522,7 миллиард теңгенің өнімін өндіріп, өсім 103,5 пайызға жетті. Мал басы көбейді. Оның ішінде ірі қара мал саны 1,1 миллион басқа, қой-ешкі 4,4 миллион басқа жетті. Түйе басы 16,2 пайызға артып, қазір 34,1 мыңнан асты [6].

Н.Назарбаевтың «Қазақстандықтардың әл ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру» атты Қазақстан Халқына арналған жолдауында аймақтар бойынша индустриалды жобалардың санын көбейтуге басты назар аударылған. Осы жолдауға сәйкес Түркістан облысында өңірді дамыту жоспарына сәйкес бірқатар жұмыстар атқарылды. Соңғы 3 жылда облыс экономикасына 1,4 трлн теңгеден астам инвестиция бағытталып, 5 есеге өсті. Биыл 10 айда инвестиция көлемі 479 млрд теңге болды. Жыл соңына дайын 800 млрд теңгеге жетеді деген жоспар бар. Облыста инвестиция көлемі 259,1 млрд теңге болатын 69 инвестициялық жобаны жүзеге асыру жоспарлануда (3 300 жұмыс орны). «Nur Otan» партиясының сайлауалды бағдарламасында бес жылда 58 серпінді жобаны жүзеге асыру міндеті енгізілген. Жыл басынан бері 165,9 млрд теңгеге 26 жоба іске қосылып, 1 536 жұмыс орны ашылды [7].

Инвесторларға «бір терезе» қағидаты бойынша қызмет көрсететін TURKISTAN INVEST ЖШС-да фронт кеңсе үзіліссіз жұмыс істеп тұр. Елбасының Жарлығына сәйкес жалпы ауданы 3 987,3 га 6 қосалқы аймақтан тұратын Turkistan арнайы экономикалық аймағы құрылды. Мұның бәрі Түркістанның өндірістік әлеуетін, өнеркәсібін жандандыратыны анық.

Облыста өнеркәсіп өнім көлемі 530 млрд теңгеге жетіп, өткен жылдың тиісті кезеңінен арта түсті. Биыл 8 инвестициялық жобаны жүзеге асыру жоспарланған. Оған 18,3 млрд теңге инвестиция тартылып, 587 жаңа жұмыс орны құрылады деп межеленген. Бүгінде 3 жоба қосылып, 124 жұмыс орны ашылды. 3,6 млрд теңге инвестиция тартылып, ВОКЕІ ЖШС жұмысын бастады. «СаPable Group мүгедектер қоғамы» жобасы да жүзеге асырылып, 60 адам жұмыспен қамтылды.

Өңірдің индустриалдық әлеуетін жақсарту мақсатында 698,2 га аумақта 9 индустриалдық аймақ құрылған, оның ішінде 7 аймаққа инфрақұрылым тартылған. Индустриалдық аймақтарда 30 жоба іске қосылып, 750 жұмыс орны ашылды, инвестиция көлемі – 25,3 млрд теңге. Биыл 632 жұмыс орнымен 8 жобаны іске асыру жоспарланса, бүгінгі таңда 5-еуі іске қосылды. Атап айтсақ, киім тігумен айналысатын Turkistan textile ЖШС-не 426 млн инвестиция тартылып, 600 жұмыс орны құрылды [7]. Газбетон блоктарын шығаратын ЕКР-GROUP 878 кәсіпорнына 1 млрд теңге тартылып, 16 жұмыс орны ашылды. «Александровский сад» ЖШС-ның жеміс-жидек сақтау қоймасы да ашылып, 100 адамды жұмыспен қамтуға мүмкіндік туды. Сылаққа арналған тор өндіретін «Таженов Е.Е» кәсіпорны, суық және ыстық асфальт шығаратын «Бесқасқа» ЖШС өндіріске қосылды.

Өзге де жаңа кәсіпорындарға тоқталсақ, Келес ауданында «ТМстрой 21» 30 адам жұмыспен қамтылды. Сонымен бірге Қазығұрт ауданында минералды су шығаратын «Асыл бастау.kz» ЖШС, Сайрам ауданында тәулігіне 50 тонна құрғақ сүт өндіретін АҰКАН зауыты, Шардарада күрішті өңдейтін кәсіпорын іске қосылды. Жалпы аудан, қалаларда шағын кәсіпорындар көбейіп келеді. Алдағы уақытта аса маңызды әрі ірі жобаларды іске асыру жоспарлануда. Ордабасы ауданында «Мұнай өңдеу зауыты». Салынып жатыр. Жоба құны – 130 млрд теңге. Ол іске қосылған соң 650 адам жұмыспен қамтылады. Түлкібас ауданындағы «Састөбе химиялық кешені» жобасының құны – 136,6 млрд теңге. 2023 жылға қарай ашылатын зауытта 500 жұмыс орны құрылады. Түркістан қаласында «Тұрмыстық техника шығаратын зауыт» жобасы іске асырылады. 2 200 жұмыс орны ашылады. Созақ ауданында құны 129,9 млрд теңгелік «Фосфорит өңдеу зауыты» жобасы іске асырылып, 1 000 жаңа жұмыс орны құрылады. Осы және өзге жобаларды жүзеге асыру үшін мемлекет тарапынан қолдау, қажетті инфрақұрылым тартылатын болады. Бұл ілкімді істің бәрі Жол карталарындағы міндеттерді орындау барысында жүзеге асырылып жатыр.

Түркістан – шағын және орта кәсіпкерлікті жүргізу үшін қолайлы бизнес климат қалыптасқан өңір. Кәсіпкерлік субъектілерінің саны өсіп келеді. Облыста жұмыс істеп тұрған кәсіпкерлік субъектілерінің саны 144 мыңға жетіп, соңғы 3 жылда 17 мыңға артты. Өндірілген өнім 1,6 есеге ұлғайып, 399,2 млрд теңгеге жетті. Бұл саладағы өсім бойынша өңір республикада көш бастап тұр. Шағын және орта бизнестің экономикадағы үлесі 22,1% болды.

«Қарапайым заттар экономикасы» бойынша бүгінде 41,4 млрд теңгеге 308 жоба мақұлданды. Жобалар саны бойынша облысымыз республикада көш басында. «Бизнестің Жол картасы-2025» бағдарламасы аясында қаржыландыру көлемі 2,8 есеге артып, 11 млрд теңгеге жетті. Бағдарлама шеңберінде 2 035 жобаға қаржылай қолдау көрсетілді. Қолдау алған кәсіпкерлердің саны өткен жылмен салыстырғанда 6,3 есеге артты [7].

Сонымен қатар, кіші және орта бизнесті қолдау мақсатындағы мемлекеттік реформалар мен бағдарламалардың енгізілуіне байланысты кіші кәсіпкерлік жобалары дамып, мемлекет тарапынан субсидиялар беріліп, қала шаруашылығында қарқынды түрде бизнестер дамып, олар сапалы өнім өндіруімен көзге түсіп бірнеше түрлі саладағы фирмалар пайда болып жұмыс істеп келеді. Түркістан облысы туризм, ауыл шаруашылық және өнеркәсіптің дамуына өте қолайлы географиялық аймақ. Түркістан облысы тарихы бай, динамикалық және экономикалық болашағы бар Қазақстанның алдыңғы қатарлы облыстарының бірі. Туризм, ауыл шаруашылық және өнеркәсіп салалары аймақты жандандыра түсетін экономикалық драйверлі аймақ.

Әдебиеттер:

1. Оңтүстік Қазақстан 60 жылда (1932-1992). Қысқаша тарихи шолу, методикалық құрал. Шымкент. 1992.
2. Инвестиция тарту қарқынды өсуде. Б.Әсілхан. // Рейтинг. 2021. 15 сәуір. 11б.
3. Шымкент еліміздегі ортағасырлық цитадель орны сақталған жалғыз қала. Туризм және сыртқы байланыстар басқармасының басшысы Тұрар Ахметовпен сұхпат. Т.Ахметов. // Қызмет. 2019. 26 сәуір. 4-5 б.

4. Өнеркәсіп саласы өркендеп келеді. Ғ.Елшібай.// Егемен Қазақстан. 2021. 8 желтоқсан.

5. Шөкеев Ө. Жаңарған Түркістан: даму, өсу, өркендеу. Аманат. 20.11.2021ж.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ БОЙЫНША ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНЕН ОЙЫН ТӘСІЛДЕРІН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Айтжанова Роза Айтжановна-1506-12 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Мырзалиева Забира Қазбекқызы - г.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік Педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В современных условиях возрастает роль школьного предмета «География», который сегодня признан одним из основных общеобразовательных предметов. Формирование познавательного интереса к предмету происходит под влиянием многих факторов. Одним из таких факторов является использование игровых видов на уроке. В статье рассмотрены материалы о целях и особенностях использования игровых технологий в обучении школьной географии. Мы обосновали игру как педагогическую технологию.

Summary

In modern conditions, the role of the school subject "Geography" is increasing, which is now recognized as one of the main general education subjects. The formation of cognitive interest in the subject is influenced by many factors. One of these factors is the use of game views in the lesson. The article discusses materials about the goals and features of the use of gaming technologies in teaching school geography. We have justified the game as a pedagogical technology.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы қаулысымен Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы бекітілді[1].

Бағдарламаның мақсаты- қазақстандық білім мен ғылымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігін арттыру, жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ғылымның үлесін арттыру болып табылады. Сондай-ақ, бүгінгі жас ұрпақ, болашақ маман Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында көрсетілген міндеттер бойынша: «Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды игеріп, ғылым мен практика жетістіктеріне негізделген білім алулары керек».

Қазіргі таңдағы басты міндет көшбасшылыққа қабілетті, креативті, өз ойын ашық, еркін айта алатын, сыни ойлай білетін тұтас бала бейнесін қалыптастыру.

Тұлғаға бағытталған оқытудың заманауи дидактикалық принципі оқушылардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеруді, жүйелі және белсенді тәсілді қолдануды, мұғалім мен оқушылардың өзара байланысты іс-әрекетін ұйымдастыруда ерекше жұмысты қажет етеді, бұл нақты жоспарланған оқу нәтижелеріне қол жеткізуді қамтамасыз етуі керек.

Педагогика мен әдістеме орталық буын болып, оқу үдерісін белсенді түрде нәтижелі етуге ұмтылуда. Ол сабақ барысында тиімді әдіс-тәсілдерді, оқытудың әртүрлі формаларын қолдануға тікелей байланысты. Сондай тиімді формалардың бірі - ойындар. Сабақ үдерісінде ойын әдістерін қолдану

оқушылардың алған білімін одан әрі толықтыруға, түсініктерін тереңдетуге, ойлау қабілетін арттыруға мүмкіндік береді.

Ойынды тиімді тәсіл ретінде қолдану тарихы тереңге кеткен. Оны ежелгі грек ойшылы Платонның еңбектерінен де көруге болады.

Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап ән салмай, өсер бала бола ма? -деп айтқандай, баланың өмірінде жан-жақты дамып, қалыптасуында ойын жетекші рөл атқарады. Сондай ақ ойынды тиімді тәсіл ретінде пайдалану Ы.Алтынсарин, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов сынды ақын-жазушыларымыздың еңбектерінен байқауға болады.

«Ойын бала үшін өмірлік тәжірибе»-М.Жұмабаев.

«Баланың ынтасын арттыру үшін оқылатын нәрседе бір жаңалық болу керек» деген- Ж.Аймауытов.

Балаларға білім беру мен оларды тәрбиелеудегі ойынның маңызын кезінде педагогтар Я.А. Коменский, К.Д. Ушинский, А.С. Макаренко, Д.Б.Элькониннің және басқада ғалымдар атап кеткен болатын.

Ойын теориясы мен тәжірибесін отандық және шетелдік педагогтар, психологтар, социологтар зерттеуде. Мысалы, Иохан Хейзингтің «Ойыншы адам», Д.Б.Элькониннің «Ойын психологиясы», Эрик Берннің «Адамдар ойнайтын ойындар» атты еңбектері жазылды. Ойын теориясын зерттеуші, қазақстандық ғалымдар: Н.К. Ахметов, Ж.С. Хайдаров, Н.Құлжанова т.б.

А.С.Макаренко ойынның балалар өмірін ұйымдастырудағы рөлін жоғары бағалай келіп, тәрбиешінің рөлі туралы былай деп жазды: Мен де педагог ретінде оқушылармен аздап ойнауға тиіспін. Егер мен тек қана үйретіп, талап етіп, айтқанымды істетіп тұрсам, онда мен бәлкім пайдалы, бірақ жақындығы жоқ бөгде күш қана бола аламын. Мен міндетті түрде аздап ойнауға тиіспін және мен барлық әріптестерімнен осыны талап еттім»-дейді

Чех педагогы Ян Амон Коменский ойынды баланың ең қажетті іс-әрекеттерінің ең жауапты түрі деп санаған.

К.Д.Ушинский теориясының басты идеясы халықтың шығармашылық қабілеті мен күшіне сенім арту қажеттілігін айтты.

Ойынның әлеуметтік бейнесі зерттеуші белгілі психолог Д. Б. Элькониннің сөзімен айтсақ, «ойын - ол адамдардың арасындағы әлеуметтік арақатынас, практикалық білімдері және қызметі».

Педагогикада ойын әдісі оқыту тәрбиесінде мынандай бағыттарда қолданылады:

1. баланы жан-жақты үндестікте үйлесімді дамыту;
2. білім беру бағыты.

Сонымен, педагогикалық ойындар жай ойындардан ерекшеленеді, өйткені оларда білім беру, тәрбиелеу және оған сәйкес педагогикалық нәтиже бар. Мұғалім ойынның міндеттерін нақты түрде қояды және оған оқу-тәрбиелік бағыт береді. Ойын технологиялары негізгі моральдық ұғымдарды игеруді қызықты етуге мүмкіндік беретін тәрбиенің ерекше формаларының бірі. Осылайша, егер біз білім мазмұнын ойын қабығына қосатын болсақ, онда біз педагогиканың негізгі мәселелерінің бірі — оқу іс-әрекеті процесінде оқушылардың белсенділігін қалыптастыру мәселесін шешуге тырысамыз.

География – ғылымды эстетика және жалпы адамзаттық ғылымдар салаларынан синтездейтін жалғыз мектеп пәні. Географияны зерттеу барысында оқушылардың санасында әлемнің географиялық бейнесі қалыптасады - тарихи тұрғыдан қолайсыз сипатқа ие және негізгі объектілердің шоғырлануы және олардың арасындағы байланыс Қазіргі географиялық танымда байланысатын формада болатын әлемнің толыққанды бейнесі.

Ойындар көшбасшылық, топпен жұмыс істеу, шешім қабылдау, жауапкершілікті өз мойына алу сияқты көптеген іскерлік-дағдыларды қалыптастыруға әсер етеді. Оқушылардың ұйымдастырушылық қабілетін дамытып, өзара көмек көрсетуге ынталандырады.

Сабақтағы ойын- ақпараттың кешенді тасымалдаушысы. Ойын барысында визуалды және басқа да жад түрлері ойын жағдайының сұранысы бойынша іске қосылады.

«География» курсына ойын формаларының орны қандай? Ойынды кез-келген сабақта қолдануға болады, бірақ ойын сәттері құнды практикалық әрекеттерді алмастырмай, шамамен бестен бір бөлігін алуы керек екенін есте ұстаған жөн.

Географиялық ойындардың мақсаты: Оқушылардың қызығушылығын арттырады. Сонымен бірге оқушылардың ұғымдарын кеңейтеді, және картамен жұмыс жасау дағдысын қалыптастырады. Географиялық номенклатураны меңгеруге, тапқырлыққа, шығармашылыққа, ұйымшылдыққа тәрбиелейді.

География сабақтарында қолдануға болатын ойындар: «Сандар сөйлейді», «Ең, ең, ең ...» Ойыны, Полиглот ойыны, Географиялық эстафета. «Сиқырлы қоржын», «Мимикамен келтір», «Ел тани білесің бе?», Картадан бір елді көрсет, Анаграмма-әріптердің орнын ауысырып қою ілес-есіл ,Брейн-ринг, Акростика.

Қазіргі әдебиетте әртүрлі авторлардың көптеген классификацияларын көруге болады, олардың барлығы әртүрлі. Ойындардың жіктеулерінің бірі келесідей: пәндік, сюжеттік, рөлдік, іскерлік, имитациялық ойындар. Ал қатысушылар санына қарай: жеке, дуэт, топтық, ауқымды бөліп бөлінеді.

Сонымен, географияны оқу барысында ойын технологиясын пайдалану нәтижесінде осындай артықшылықтары болады:

- ойындар өткізу әдістемесінің теориялық негізін жасауда география курсының сызықтық-сатылық логикасы ескеріледі;
- ойындар мектеп курсына дағы негізгі экономикалық және экономикалық-географиялық түсініктерді ашу және қалыптастыру үшін өткізіледі;
- ойынды өткізу процесінде оқушылардың танымдық және шығармашылық белсенділігін арттыратын әдістер мен құралдар қолданылады;
- берілген имитациялық ситуацияда шешім қабылдау ұстанымдары ашылады.

Ойын түрлері өте көп. Таңдап алынған ойынның мынадай сипаттары болуы шарт: мазмұнының тәрбиелік-танымдық құндылығы бар, оқушыға үйретері мол, шығармашылық сипаты бар, ойыншылардың жас ерекшелігіне сай болуы, әр ойын оған қатысушылардың бір – бірімен достық қарым – қатынасын дамытып, көңіл – күйлерін шаттыққа бөлеуі тиіс.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы - "Әділет" АҚЖ (zan.kz).
2. Жаңартылған білім мазмұны: теория, тәжірибе, практика, инновация — Республикалық білім порталы (bilimger.kz).
3. Жаңартылған білім беру мазмұнында ойын түрлерінің тиімділігі (ust.kz)
4. Ойын технологиясын ехнологиясын қолдану оқушылардың сабаққа деген қызғушылығын тілін зейінін дамыту құралы — тәрбие.kz (tarbie.kz)
5. Дипломная работа на тему «Использование игровых технологий на уроках «Окружающего мира» в 3 классе для актуализации учебной деятельности» | Дипломные работы «Педагогика» (nauchniestati.ru)

ОӘЖ

АМАНГЕЛДІ ИМАНОВ БАСТАҒАН ТОРҒАЙ ДАЛАСЫНДАҒЫ КӨТЕРІЛІСШІЛЕР ҚОЗҒАЛЫСЫНЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ МЕН ДАМУЫ (Халық батыры А.Имановтың 150 жылдығына арналады)

Алшынбек Н. Е. - 7M01601- 1 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Найманбаев Б.Р. - т.ғ.д., ҚР ҰҒА-ның профессоры
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме:

Мақалада Халық батыры Амангелді Иманов бастаған көтерілімнің тарихы туралы құжаттық зерттеулерге шолу жасалады.

Summary:

The article provides a review of Documentary Studies on the history of the uprising led by the people's hero Amangeldy Imanov.

«Нағыз адамды заман жасайды» дейді Абай. Амангелді – өз дәуірінің адамы, оның қоғамдық-саяси көзқарасы Ресейдегі пролетариаттың революциялық қозғалысының ықпалымен қазақ еңбекшілері таптық және отаршылдық езгіге қарсы, азаттық үшін күреске көтерілген кезеңде қалыптасты.

Амангелді – халық бақыты үшін нағыз күрескердің үлгісін көрсеткен революционерлердің бірі. Ол халықтың арасынан шыққан коммунист-революционер, халқын, туған жерін ыстық ықыласпен сүйген интернационалист, патриот.

1944 жылы 15 мамырда Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті «Қазақтың халық қаһарманы Амангелді Имановты еске алу күні туралы» қаулы қабылдады. Партияның Орталық Комитеті партия ұйымдарын батырдың қайтыс болғанына 25 жыл толу күнін қазақ және орыс халықтарының Кеңес өкіметін орнату мен нығайту жолындағы, жеңіліс пен соғыс жолындағы бірлескен күресінің тарихи датасы ретінде атап өтуді, сондай - ақ қазақ және орыс халықтарының ортақ жаулары – ақ гвардияшыларды, интервенттерді және буржуазиялық ұлтшылдарды жою, Қазақстанды еңбекшілерге Амангелді Имановтың қазақ халқының ірі саяси қайраткері, революционер және большевик ретіндегі аса көрнекті рөлін түсіндіру. міндеттеді.

Қазақстан партиясының Орталық Комитетінің мерейтойлық іс-шараларында батырдың өмірі мен қызметі туралы қысқаша тезистер жариялау, әскери спорттық ойындарды, ат жарыстарын ұйымдастыру және ауданда ат мүсіні, құлпытас, ескерткіш тақталар орнату болды.

Зерттеушілер Амангелдідің руаралық алауыздықты бұзудағы іс-әрекетіне, күрестің жалпыхалықтық сипатын еңбекшілерге түсіндіруге ерекше мән берді.

Бұл жылдардағы басылымда Ғ. Мүсіреповтің «Ұлы бейне» мақаласы ерекше орын алады. Автор батыр бейнесін ықшамдауға қарсы шыққан. Амангелдіні қазақ эпосында енді ғана туған батыр деп есептейтіндердің көзқарасын айыптады. Көптеген зерттеушілерге қарағанда Ғ. Мүсірепов батырдың төңкеріс кезіндегі ұлт-азаттық қозғалысының саяси міндетін дұрыс түсінуге мүмкіндік беретін тұлғалық қасиеттері мен саяси сенімін зерттеу қажеттілігіне ерекше мән берді.

Сөйтіп, соғыс жылдарында зерттеушілер рулық шежірені зерттеуге тым әуестенгенімен, А. Имановтың өмірбаянын ғылыми тұрғыдан зерттеуде алға қадам жасалды. Олар Амангелді Имановты «қыпшақ тайпасының ең жақсы ерлік дәстүрлерінің жеткізушісі және жалғастырушы» деп есептеді. Кейбір тарихшылар 1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалыстың идеялық бастауын Кенесары Қасымовтың реакциялық феодалдық-монархиялық баяндамасынан іздеді. Сол жылдардағы басылымдарда А. Имановтың революциялық өзіндік сана-сезімінің дамуындағы айтулы оқиғаларға көзқарас бірлігі байқалмайды.

Мәселені зерттеу соғыстан кейінгі жылдарда да жаңа күшпен жалғасты. 1947 жылы «Қазақстандағы 1916 жылғы көтеріліс» атты құжаттар мен материалдар жинағы шықты. Онда көтерілістің қозғаушы күштері, билер мен ұлтшыл зиялылардың сатқындық рөлі, көтерілісшілер бұқарасы арасында большевизм идеяларының таралуы туралы баяндайтын құжаттар мен материалдар жүйеленді. Жинақтың едәуір бөлігі көтерілісшілердің, оның ішінде көтерілістің Торғай орталығындағы революциялық әрекетінің мазмұнын ашуға арналды. 1949 жылы С. Н. Покровскийдің «Амангелді Иманов Қазақстанда Кеңес өкіметі жеңісі жолындағы күресте» атты мақаласы жарық көрді. Әдебиетте алғаш рет батыр қызметінің кеңестік кезеңі зерттеу нысаны болды. Мақалада «Торғайдағы және 1919 жылғы сәуірдегі антисоветтік төңкерістерді дайындау және жүзеге асыру шетелдік империалисттердің қатысуымен жүргізілді» деген тезис алға қойылған.

1949 жылы Ә. Нұрқанов «Батыр-большевик» атты мақаласын жариялады. Бұл оның барлық кейінгі басылымдарында әртүрлі нұсқаларда кездесетін тұжырымдаманың негізін қалады. Ә. Нұрқанов шығармашылығының лейтмотиві – Ә. Имановтың кәсіби революционер деген идеясы. Бірінші орыс революциясы жылдарында Амангелді «Бұқаралық революциялық қозғалысқа белсене қатысады және социалистік партияға өтеді», «Көкшетау уезінің Кривозерный (қазақшасы Саумалыкөл) ауылында бірнеше рет болып, жер асты баспахана ұйымдастырылды». «Осылайша, - деп жазады Ә. Нұрқанов, - 1905-1907 жылдардағы революцияда Ә. Иманов өзінің практикалық қызметінде большевиктік идеяларды толық қуаттады, оны еңбекші бұқара арасында

насихаттады». Ә. Нұрқановтың айтуынша, 1913-1915 жылдары батыр «Большевиктік топтардың ықпалымен кедей шаруалардан топтар ұйымдастырып, болыс губернаторлары мен патша әкімшілігіне қарсы соғысады. Амангелді осы жылдары Атбасар, Көкшетау аудандарында болып, халықпен әңгімелесіп, ұйымдасқан күреске шақырады. «Петербордан оралған соң, Амангелді қарулы көтеріліс дайындауға белсене кіріседі, еңбекші бұқараға көтерілістің мақсаты мен міндеттерін түсіндіреді, халықты патша режиміне қарсы күресте бірігуге шақырады» деп жазылды.

Ә. Нұрқанов зерттеуші ретінде батыр өмірбаянын зерттеуге өз үлесін қосты. Ол басқарған Қазақ КСР Ғылым академиясы экспедициясының солтүстік отряды үлкен естелік материал жинады. Бірақ, соларды қорытқанда ол мемуаршылардың субъективистік уәжін жеңе алмай, екі рет тексеріп, бұл деректерді мұрағат дереккөздерінің материалдарымен салыстыра алмаған.

1952 жылы Қазақ КСР Ғылым академиясы бұрынғы Торғай облысының аудандарына 1916 жылғы көтеріліс, Қазан социалистік революциясы және Қазақстандағы азамат соғысы туралы материалдар жинау үшін жаңа экспедиция ұйымдастырды. Экспедиция материалдары көтерілісшілердің таптық біркелкі еместігін, қозғалыс ішіндегі таптық күресті ашуға мүмкіндік берді. Амангелдінің достары мен серіктерінің жаңа естеліктері кейбір тарихшылардың А. Имановты қозғалыстың басында болған, әлі жетілмеген шаруа көтерілісі ретінде көрсету әрекеттерін жоққа шығарды. Оның ғылыми жетекшісі Т. Е. Елеуов экспедицияның жаңа мұрағаттық деректері мен материалдарына сүйене отырып, «Торғай уезі 1916 жылғы көтеріліс орталықтарының бірі болып, бүкіл Торғай облысы үшін ғана емес, жалпы халық үшін де аса маңызды ғылыми тұжырым жасады. Экспедиция материалдарында 1916 жылғы көтеріліске дейін де, көтерілістің өзі кезінде де, одан кейінгі де Ә. Иманов пен Ә. Жанбосынов арасындағы күрес туралы да құнды деректер келтірілген.

Экспедиция соңында сөз алған Т. Е. Елеуовтің «Торғай даласының ауылдарында және Торғайдың өзінде, Ырғыз мен Қостанайда буржуазиялық ұлтшылдар, социалистік-революционерлер, меньшевиктер қашып келген. Жеңілгенде Орынбордан баспана тапты, ақ гвардияшылар және басқа да контрреволюционерлер ауылдардағы билермен және Дутовтың жеңілген күштерінің қалдықтарымен байланыс орнатты.

Солтүстік Қазақстандағы революциялық оқиғаларды терең зерттеу мәселесінде Алматыда, Фрунзеде, Ташкентте, Ашхабадта өткен шығармашылық пікірталастардың маңызы зор болды. Пікірталасқа қатысушылар 1916 жылғы көтеріліске феодалдық-байлық элементтер қатысқандықтан және кейбір аймақтарда ұлтшылдық сипатта болғандықтан ғана реакциялық, халыққа қарсы деп санайтындарға шешуші тойтарыс берді. Талқылау барысында бұл көтерілісті толығымен прогрессивті, ұлт-азаттық деп есептей отырып, кейбір аймақтарда қозғалыс реакциялық реңкке ие болғаны туралы белгілі фактілерді ескермей, тағы бір көзқарас дұрыс емес деп танылды. 1954 жылы Ташкентте өткен КСРО Ғылым академиясы мен Орта Азия және Қазақстан республикалары ғылым академияларының бірлескен ғылыми

сессиясында «... Облыстардың басым көпшілігінде көтеріліс прогрессивті, революциялық, халық-азаттық сипатта болды және оның шеті патша самодержавиесіне қарсы, ішінара феодалдық бай элементтеріне қарсы бағытталды. Ол Ресейде басталып, орыс жұмысшы табы мен шаруаларының империалистік соғыс пен патшалыққа қарсы революциялық күресімен байланысты революциялық дағдарыс жағдайында пайда болды.

Ғылыми пікірталас жұмысының нәтижелері Т. Е. Елеуов, Х. Тұрсынов, А. Г. Зима, Ғ. А. Құлиевтің мақалаларында қорытындыланды.

Қазақстан тарихы бойынша жинақталған еңбектерді жазу кезінде кең шығармашылық пікір алмасудың нәтижелері ескерілді.

Кеңес өкіметінің 40 жылдығына арналған кітаптарда Амангелдінің Ә. Жангельдинмен достығына көп беттер берілген.

Қазан кезеңі мен азамат соғысы тарихының дереккөздік қорын одан әрі кеңейту бағытында біршама жұмыстар атқарылды. Жинақтарда әскери комиссар Имановтың ақпан-қазан аралығындағы және азамат соғысы жылдарындағы қызметін ашатын естеліктер мен құжаттар бар.

Торғай облысындағы ұлт-азаттық көтеріліс тарихнамасында 1950 жылдардың соңына дейін айтарлықтай олқылық болды. 1916 жылғы көтерілістің өзі Қазақстан құрамдас бөлігі болған Ресейден оқшау қарастырылды. Орыс революциялық пролетариаты патшалық пен буржуазияға қарсы ұлы азаттық күресінде Ресей шетіндегі езілген халықтардың да тағдырын шешті. Ұлт-азаттық қозғалыс бүкілресейлік қозғалыстың органикалық бөлігі болды.

Бұл кемшілік жойылды. Негізгі жалпылаушы еңбектер мен федералдық маңызы бар жинақтарда монографиялық зерттеулер біртұтас революциялық процестің бір бөлігі ретінде, Торғай облысы еңбекшілерінің күресі, Кеңес өкіметі үшін күресті көрнекті ұйымдастырушылардың бірінің қызметі жан-жақты қамтылды.

Мұндай көзқарас елдің әртүрлі аймақтарында болған оқиғалардың диалектикалық өзара байланысын ашып көрсетуге, бүкілресейлік революциялық қозғалыстағы партияның жетекші рөлін қадағалап отыруға, белгілі бір революциялық процестердің маңыздылығын неғұрлым нақты анықтауға мүмкіндік берді.

Көп томдық «СОКП тарихы» 1916 жылғы көтеріліске баға беріп, А. Имановтың қазақтың халық қаһарманы ретіндегі рөлін атап өтеді. «СОКП тарихы» және «КСРО-дағы азамат соғысы» атты көп томдық еңбектерінде батырдың әскери қолбасшылық қабілеті мен Қызыл Армияны нығайтуға, колчакизмді талқандауға қосқан үлесі жоғары бағаланды.

Қазақ КСР-і мен Қазақстан Компартиясының 50 жылдығы күні Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы, КОКП Орталық Комитеті Саяси Бюросының мүшесі Д. А. Қонаевтың есімі аталды. Аты аңызға айналған Амангелді революцияның, азамат соғысының даңқты қаһармандары, республикамыздағы кеңестік мемлекетті құрушылардың қатарында. «Ғасырлар өтеді, – деді ол, – бірақ біздің республикамыздағы Кеңес өкіметі үшін табанды күрескерлердің есімі жаңа және жаңа ұрпақ жадынан ешқашан өшпейді.

Азаттық жолында жанын қиған, революция ісінің салтанат құруы жолында ерлікпен күрескендердің қасиетті рухы алдында бас иеміз».

1973 жылдың басында Қазақстан Компартиясы Орталық Комитеті батыр, большевик Ә. Имановтың туғанына 100 жыл толуын атап өту туралы нақты шешім қабылдады. Мерейтой алдындағы көптеген басылымдардың ішінде Ғ. Мүсіреповтің мақаласы назар аударуға тұрарлық. Көрнекті қаламгердің батыр бейнесінің ұлылығы, оның бойында адам, қолбасшы, коммунист ретінде танылған таланттың жан-жақтылығы туралы тезисі даусыз. Сонымен бірге кейбір жарияланған материалдарда тарихи шындықтың дәлсіздіктері мен бұрмаланулары кездеседі.

Кейбір авторлар өздерінің мерейтой алдындағы басылымдарында батырдың тектік шежіресін зерттеумен айналысты. Олар Амангелдінің атасы Иманды шаруалар көтерілісінің бірінің қатысушысы, кедейлер мен халықтың қорғаушысы ретінде көрсетуге әрекет жасады. Бұл арада Иманның феодалдық-монархиялық қозғалыстың өкілі болғаны белгілі. Кенесары Қасымовтың монархиялық ұмтылысының қорғаушысы болып шыққан Иман атаға қарағанда, оның немересі Амангелді Иманов қазақ еңбекшілерінің таптық мүдделерінің сөз сөйлеушісі, Кеңес өкіметі идеяларының, Ұлы Жеңістердің қорғаушысы болды.

Революциялық процестің басқа қатысушыларына да жоғарыда аталған қасиеттер берілді, бірақ олар Қазан төңкерісі мен азамат соғысы жылдарында бұқараның басында бола алмады. Табиғат революциялық қозғалыстың көптеген қатысушыларынан айырмашылығы Амангелдіге ғажайып мінезді және эпикалық қаһармандарға тән өшпейтін, сарқылмайтын тапқырлықты, батылдықты – ерекшеліктерді ғана емес, ең алдымен аналитикалық ақыл-ойды, көрегендік дарындылығын, асқан ұйымдастырушылық қабілетін: оның іс-әрекетін берді. Көтерілісші әскерде қайсар ерлер, батыл салт аттылар, атағы Амангелді Имановтан кем емес мергендер болғанымен, батыр олардан асып түсті. Ол ерлік пен қайраттың, өз табына, еңбекші халқына адалдықтың бейнесі болды. Батыр әрі қарай көрді, тереңірек ойлады, халықтың бақытына мызғымас сенді.

Сөз соңында батырдың бойындағы тағы бір қасиетке тоқтала кеткен жөн. Амангелді интернационалист, қазақ жерінің және жас Кеңес мемлекетінің патриоты болды. Ол қазақ буржуазиялық ұлтшылдарын жан-тәнімен жек көрді, орыс жұмысшы табы мен еңбекші шаруаларына қарсы күресте қоян-қолтық жүрді. Ол Уақытша үкіметтің табиғатын, Алаш-Орданың реакциялық болмысын, азамат соғысының сұрапыл күндеріндегі жағдайдың ерекшелігін көптеген дала тұрғындарынан ертерек және жақсы бағалады. 1916 жылғы көтерілісте дәріптелген басқа батырлардан айырмашылығы Амангелді күрестің келешегін көрді. Жауынгер, қолбасшы, жаңа дүние үшін күресуші және интернационалист, революцияның кавалері, коммунист – біздің түсінігіміздегі қызыл халық батырының бейнесі осындай. Халықтың тумасы, олармен тығыз байланыста болған Амангелді Иманов патшалық пен феодалдардың озбырлығы мен зорлық-зомбылығына қарсы қазақ шаруашыларының көсемінен бастап

1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің басшысы большевиктердің комиссарына дейінгі даңқты жолды жүріп өтті.

Дала көшпелілері үшін бұл жол оңай болған жоқ. Амангелді Иманов барлық қиындықтарды жеңе отырып, патшалыққа, буржуазиялық Уақытша үкіметке, интервенттерге, ақгвардияшыларға, феодалдар мен Алаш Ордаға қарсы таптық күрес барысында қазақ халқын орыс жұмысшы табымен біріктіру қажеттігін түсінді. Еліміздің барлық халықтарының еңбекшілері бостандық пен бақытқа жету үшін. А. Имановтың революциялық өмірбаяны бір адамның өмірбаянынан асып түседі. Ол үшін жанын қиған іс жеңіске жетті. Амангелдіде мызғымас қайсарлық, тамаша ұйымдастырушылық дарын, жолдастарға қарапайымдылық пен жауап қайтару, жауға аяусыздық Амангелдіде жеңіске деген күдіретті де ыстық құштарлықпен, халқының бақытты болашағына деген мызғымас сеніммен ұштасып жатты.

Сөйтіп, А. Иманов қайғылы қазасынан кейін жарты ғасыр өткен соң ол туралы көлемді тарихи әдебиет жасалып, берік дереккөз базасы жасалып, батыр замандастарының естеліктері жинақталды. Дегенмен, жасалған әдебиеттер негізінен мерзімді баспасөз беттерінде жарияланған мақалалардан тұратынын ерекше атап өткен жөн. Өкінішке орай, олардың кейбіреулері үстірт жазылған, зерттеу тақырыбын байыпты білмей, көптеген фактілік және әдістемелік қателерді қамтиды.

Осы уақытқа дейін жалпы А. Имановтың ерліктерін қамтитын бірде-бір деректі жинақ жоқтың қасы. Революциялық тұлғаның қалыптасу және даму диалектикасын, революциялық қызмет кезеңдерін қадағалайтын монография жазылмаған.

Қазақ халқының біртуар ұлдарының бірі, Октябрь және азамат соғысының батыры, большевик А. Имановтың өмірі мен қызметі туралы жалпылама шығарма жасау қажеттілігі күннен-күнге айқындала түседі. Батырдың айбынды бейнесін жасау үшін қазір барлық жағдай – құжаттық база, көптеген өзекті мәселелерді түсіндіруде айқындық бар. Мұны тарих ғылымының даму мүддесі, өскелең ұрпаққа әскери-патриоттық тәрбие беру мүддесі талап етеді. Бұл буржуазиялық бұрмалаушылардың ойдан шығарғандарын әшкерелеу мүддесі үшін қажет.

Әдебиеттер:

1. Амангелді Үдербайұлы Иманов [Мәтін] // Торғай елі: энцикл. / құраст. Т. Рсаев; ред. А. Ахметов. – Алматы: Арыс, 2013. – Б. 39-45.
2. Амангелді батыр Үдербайұлы Иманов [Мәтін] // Астана: Энциклопедия. – Алматы: Атамұра, 2008. – Б. 181.
3. Амангелді Иманов [Мәтін] // Торғай тарландары: өмірбаяндық энцикл. / Ә. Жұқып. – Астана, 2009. – 1т. – Б. 73-82
4. Амангелді Иманов [Мәтін] // 4 томдық Қаз ССР қысқаша энциклопедия. – Алматы, 1998. – Т. 1. – Б. 65.
5. Ахметбеков, Н. Амангелді [Мәтін]: дастандар / Н. Ахметбеков.; құраст.: С. Әсіпов, Ә. Бекбаев. - Алматы: Жазушы, 1990. - 520 б.
6. Батырдың биік тұлғасы [Мәтін] = Светлый образ батыра: [материалдар, фотодокументтер мен мақалалар жинағы] / құраст. Ш. Иманов, Х. Маданов. - Алматы: Қазақстан, 1986. - 144 б.

7. Елеуов, Т. Қазақстанда болған 1916 жылғы халық-азаттық көтерілісі [Мәтін] / Т. Елеуов. – Алматы: Қазақстан мемлекет баспасы, 1955. – 40 б.

ӘОЖ 372.8:908

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ӨЛКЕТАНУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІНІҢ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕМЕСІ

Анарбеков Н.М., Реджепов Г. - 1506-19 топтарының студенттері

Ғылыми жетекшісі: Налмишова Қ.Н. - аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье рассматривается обучение истории и хозяйства родного края в школьной географии

Summary

This article discusses the teaching of the history and economy of the native land in school geography

Қазіргі жалпы білім беретін оқу орнының мақсаты - оқушылардың бойында жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесін тәрбиелеу. Олардың ішінде әлеуметтік белсенділік, ақыл-ой және шығармашылық қабілеттер, өз Отанына деген сүйіспеншілік, әлемде болып жатқан оқиғаларды және әртүрлі деңгейлердегі қоршаған шындықты түсіну, мектептен тыс жерлерде географиялық білім мен дағдыларды қолдану, өз бетінше шешім қабылдау қабілеті ерекшеленеді [1].

Туған өлкені зерттеу - мектептердегі оқу процесінің маңызды элементі. Туған өлкенің тарихы, табиғаты мен экономикасының ерекшеліктерін білу белгісіз аймақтар туралы білім мен идеяларды жақсы қалыптастыруға мүмкіндік береді. Олар басқа мектеп пәндерінде оқылатын ерекшеліктер мен заңдылықтарды жалпылау құралы болып табылады [2].

Өлкетанудан, туған өлкенің (кент, қала, аудан, облыс және т.б.) табиғаты мен тарихын егжей-тегжейлі білуден және зерттеуден кейін басталады. Өлкетануда кешенді ғылыми сала ретінде орасан зор ғылыми, тәрбиелік және дамытушылық әлеует қалыптасуда.

Туған өлкенің қалыптасуы мен дамуы, ондағы тұрмыс тіршілік оқушыларды оқыту мен тәрбиелеу үшін ерекше көрнекі материал береді, теориялық материалды практикада жақсы қолдануға, дерексіз ұғымдарды нақтылауға көмектеседі.

Оқытудағы өлкетану принципі мұғалімнің жұмыс бағытын - белгісізден белгіліге дейін дидактикалық ереже бойынша анықтайды.

Оқудағы оқышының жақсы үлгерімі айтарлықтай үлкен жетістік, ол мұғалімнің балаларды өз пәнін оқуға деген балада қызықтыру қабілеті мен талпынысына ашуына байланысты. Бұл сабақтан кейін материалды өз бетінше үйренуге деген терең қызығушылық пен қажеттілікті қалыптастыру бойынша жұмыстың бастапқы өте маңызды кезеңі.

Қызығушылық шығармашылық үшін маңызды, ол адамды тәжірибелі және танымдық белсенділікке итермелейді. Танымдық қызығушылықты

қалыптастыру тиімділігінің басты шарттарының бірі - сыныптық және сыныптан тыс жұмыстардың өзара байланысы, сондықтан танымдық қызығушылықтарды, оқушыларды дамытудың және олардың шығармашылық қызметін жандандырудың маңызды аспектісі мектеп өлкетануы болып табылады. Ол оқу орындарындағы барлық оқу-тәрбие жұмысын жандандырудың тиімді педагогикалық құралдарының бірі деп атауға лайық.

Мектеп өлкетануының мақсаты - оқушылардың оқу-тәрбие мақсаты мен туған өлкенің аумағын әр түрлі ақпарат көздерін қолдана отырып, негізінен мұғалімнің басшылығымен өткен бақылауларға сүйене отырып жан-жақты зерттеу.

Мектептегі өлкетану - бұл мектептің оқу-тәрбие жұмысында әр түрлі бағыттар бойынша қолданылатын өлкетану жүйесі - әдеби, тарихи, географиялық, жаратылыстану, этнографиялық, фольклорлық. Ол оқушылардың патриоттық, моральдық, эстетикалық, экологиялық және дене тәрбиесінде маңызды рөл атқарады, өйткені ол оқушылардың дүниетанымын кеңейтеді және танымдық қызығушылықтарын дамытады, шығармашылық қызметпен таныстырады, практикалық дағдыларды қалыптастырады, мамандықты одан әрі таңдауға көмектеседі. Сонымен қатар, өлкетану географиялық, тарихи, әдеби және басқа бағыттарды қамтитын тығыз пәнаралық байланыстарды қалыптастырады.

Өлкетану - бұл ұлттық-патриоттық тәрбиенің маңызды бөлігі, халықтың жадын, ұлттық дәстүрлердің сабақтастығын сақтау құралдары бар. Ғалымдар өлкетануды «көптеген ұрпақтардың тарихи тәжірибесін сақтаудың баға жетпес қазынасы, материалдық және рухани мәдениет саласындағы уақыт сынынан өткен барлық нәрсе, өткен ұрпақтарды қазіргі және келешек ұрпақтармен байланыстыратын өзіндік көпір» деп атайды.

«Кіші отанды», оның өткені мен қазіргі заманын зерттеу - жеке тұлғаны қалыптастырудың, оның мемлекет өміріне саналы түрде қатысуының маңызды алғышарты. Туған өлкені зерттеу және оқу-тәрбие жұмысында өлкетану материалын қолдану идеясын Ян Коменский, Француз педагогы Жан-Жак Руссо, орыс ғалымы Михайлай Ломоносовтың еңбектерінде педагогикалық негіздеме алды.

Көрнекті неміс педагогтары А.Дистервег, К.Риттер, Ч.Сальцман өлкетануды жеке пән - Отантану түрінде жүзеге асыру керек деп есептеді. К.Д.Ушинский мектеп өлкетануына үлкен қызығушылық танытып, ол балалардың «жер бедерін түсіну түйсігін» дамыту қажеттілігін, оны тұтастай, табиғаттың, тарихтың, өмірдің, дамудың және т.б. барлық ерекшеліктерімен көре білуін атап өтті. Ол «әр жердің аймағына» сәйкес туған өлкені егжей-тегжейлі зерттеуді көздейтін пәннің мектеп бағдарламасын енгізу қажеттілігін көрді және «өлкетану негізінде жүзеге асырылатын оқыту сәтті» деп есептеді [3].

К.Д.Ушинский оқу-тәрбие процесінде өлкетану материалын қолданудың маңыздылығын негіздеп, мектеп өлкетану практикасын енгізді, оны тікелей Отанды зерттеудің қуатты құралы ретінде қарастырған еді. Ол бірінші болып бастауыш мектептердің оқу жоспарларына Отантану пәнін енгізді. 1917 жылға

дейін - «өлкетану» деген термин болған жоқ, сондықтан мектептерде «отантану» немесе «Отан» оқытылды.

Сонымен, өлкетану - бұл оның егжей-тегжейлі сипаттамасын (географиялық, тарихи және т.б.) құру мақсатында жергілікті күштердің салыстырмалы түрде шағын аумақты (кейде бүкіл аймақты) зерттеуі.

Өлкетанудың міндеті - туған өлкені зерттеу. Өлкетану объектісі - тарих, табиғат, халық, экономика, мәдениет, материалдық және рухани мәдениеттің ескерткіштері.

Әдебиеттер:

1. Жубандыкова А.А. Бастауыш сынып оқушыларының өлкетану іс- әрекетінде құндылық бағдарын қалыптастыру. // пед. ғыл. канд. ... автореф.: - Алматы, 2010. - 48-69 б.

2. Репинецкая Ю.С. Краеведение - как фактор формирования патриотизма старшеклассников. Журнал Поволжский педагогический вестник, 2015 // қолжетімді: <https://cyberleninka.ru/article/n/kraevedenie-kak-faktor-formirovaniya-patriotizma-starsheklassnikov>

3. Лебедева О.В. Педагогическое наследие К.Д.Ушинского и проблемы современного образования в России. Журнал Вестник Вятского государственного университета, 2014. // қолжетімді: <https://cyberleninka.ru>

ӘОЖ 372.8:908

ГЕОГРАФИЯ КУРСЫН ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ӨЛКЕТАНУ КОМПОНЕНТІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нишанкулов Р.А., Юлдашев У.Т., Нұржан С.С. - 1511-29 тобының студенттері

Ғылыми жетекшісі: Мырзалиева З.К. – г.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются дидактические особенности реализации краеведческого компонента в процессе изучения географии

Summary

The article discusses the didactic features of the implementation of the local history component in the process of studying geography

Қазақстан Республикасының мектептеріндегі білім беру тұжырымдамасы негізгі міндеттердің бірін қояды: туған өлкені географияның бір бөлігі ретінде зерделеу, осылайша отансүйгіштік пен туған жерге деген сүйіспеншіліктің және интернационализммен және әлемге кең көзқараспен ажырамас байланыстың объективті негізін қалау, туған өлкенің жетістіктеріне мақтаныш сезімі және оның проблемаларына жанашырлық.

Тұжырымдаманың бұл сөздері Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 247 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жастар саясатының 2023 - 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы материалдармен үндеседі: «жастарды патриоттық тәрбиелеу – бұл елдің мемлекеттік жастар саясатының бір бөлігі. Тұлғаны қалыптастыру құралы ретінде тәрбие мен педагогика процестеріне

ерекше назар аудару керек. Педагогика адам тәрбиесіне күшті әсер етеді, сондықтан педагогика патриотизмді тәрбиелеу тәжірибесінде белсенді қолданылуы тиісті. Патриоттық тәрбие азамат пен патриоттың қасиеттеріне ие және бейбіт және соғыс уақытында азаматтық міндеттерді сәтті орындай алатын тұлғаны қалыптастыруға және дамытуға бағытталған». Тұжырымдаманы іске асыру мемлекеттік жастар саясаты, патриоттық тәрбие, салауатты өмір салты, мәдениет және білім беру саласындағы үйлесімді іс-қимылдарды көздейді.

Білім беру мазмұнының ұлттық-өңірлік құрамдас бөлігінің мәні өңір тұрғындарының мүдделерін, қажеттіліктерін ескеруде, өңірдің ерекшеліктерін білім беру мазмұнына енгізуде көрінеді.

Болашақ іс-әрекеттің сипатына қарамастан, білім беру мазмұнының құрылымында игеруге жататын төрт элемент ерекшеленеді [1]:

- білім-олардың жиынтығы адамның қоршаған шындығы туралы жалпы түсінікке, оның қажетті қызметке бағдарлануына ықпал етеді;

- іс-әрекет тәсілдерін жүзеге асыру тәжірибесі - оны игеру барысында білім мен дағдылар қалыптасады, олардың функциялары мәдениетті жаңғыртады және сақтайды;

- шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі-мазмұны алгоритмденбеген іс-әрекет процедураларымен сипатталады және бұрын игерілген білімді, дағдыларды, дағдыларды жаңа жағдайға дербес көшіруден тұрады.

Өлкетану элементінің міндеттері:

- мәдениеттің дамуын қамтамасыз ету;

- адалдық, өз қызметіне, өзіне, нормаларға, дәстүрлерге және осы қоғамның құндылық бағдарларының жүйесіне эмоционалды-құндылық қатынасының тәжірибесі. Бұл элементтің қызметі – адалдық құбылыстарына және оның әртүрлі жақтарына селективті қатынасты реттеу.

Білім беру мазмұнының ұлттық-өңірлік құрамдас бөлігі - бұл өңірдің табиғи-географиялық, экономикалық және басқа да ерекшеліктерін көрсететін білім беру мазмұны ғана емес; бұл өңірдің, мемлекеттің және жеке тұлғаның қажеттіліктері мен мүдделерін білдіретін әлеуметтік тапсырыс.

Жалпы және өңірлік білім беру мазмұнының өзара байланысы білім беру элементтері және жалпы білім беретін пәндердің кәсіптік бағыттылығы арқылы іске асырылады.

Қазақстанда мектептегі білім беруді аймақтандыруға бірнеше жолмен қол жеткізуге болады [2]:

1. Бос уақытқа сценарийлерді әзірлеуді және өлкетану ойындарын, конкурстарды, конференцияларды ұйымдастыру («Не? Қайда? Қашан?», «Брейн-рингтер», викториналар, «Туған өлкенің дауыстары» конкурстары т.б.).

2. Монопәндік жол бір оқу пәні шеңберінде (мысалы, «Түркістан облысының географиясы» және т.б.) арнайы оқу курстарының көмегімен өңірлік (өлкетану) мазмұнды тереңдетіп зерделеуді көздейді. Аймақтың табиғи жағдайларының ерекшеліктері, ең алдымен, табиғатты, экономиканы (география, биология, экология, нарықтық экономика негіздері және т.б.) зерттеуге тікелей байланысты пәндердің білім мазмұнында көрінеді.

3. Монопәндік интегративті жол өңірлік мазмұнның әртүрлі аспектілері өзара байланыста болатын кешенді курстарды әзірлеуді көздейді («Түркістан облысының экологиясы», «Туған өлкенің өнері», «Туған кеңістіктің табиғаты», «Дінтану» және т.б.).

4. Полипәндік немесе көп пәндік жол ұлттық-өңірлік компонентті мәдениеттің жекелеген білім беру салалары («Туризм», «Тұрмыс мәдениеті», «Ұлттық фольклор», «Халық шығармашылығы» және т.б.) бойынша әртүрлі пәндердің мазмұнына органикалық енгізуді көздейді.

Ұлттық-өңірлік компонентті әзірлеудің ең күрделі проблемасы оның мазмұнын іріктеу критерийлерін бөлу болып табылады. Мазмұнды таңдау әдетте үш жолмен жүреді: тәжірибелі, сарапшы және (немесе) авторитарлық және теориялық және эксперименттік жол өте сирек қолданылады. Осы немесе басқа материалды ұлттық-аймақтық компонент ретінде бөлудің тұжырымдамалық тәсілдері осы уақытқа дейін жеткілікті дамымаған. Оқу жоспарының әртүрлі блоктарының аймақтық әлеуеті бірдей емес [1].

Өңірлік компонент пен өлкетануды зерделеудің басты мақсаты өз өлкесін, қаласын, ауылын (оның дәстүрлерін, табиғат ескерткіштерін, тарихы мен мәдениетін) білетін және сүйетін және оның дамуына белсенді қатысқысы келетін көпұлтты Қазақстанның патриоты мен азаматын тәрбиелеу болып табылады.

Мектептегі оқу және тәрбие жұмысының әртүрлі формалары мен әдістері арқылы жүзеге асырылатын аймақтық компоненттердің, өлкетану білімдерінің өзіндік міндеттері бар [2]:

Білім беру міндеттері:

- өз елді мекенінің, аймағының, оның халқының, табиғи ортасының өмірінің әртүрлі аспектілері туралы идеяларды қалыптастыру, барлық аспектілердің күрделі құрылымын көрсету;

- өз елді мекенінің, ауданының, облыс орталығының тарихымен және қазіргі өмірімен танысу;

- аймаққа панорамалық көзқарасты белгілі бір аймақтың күнделікті өмірінің жеке бөлшектерін оқшаулаумен үйлестіру қабілетін дамыту;

- аймақтың даму мәселелерін зерттеу.

Тәрбиелік міндеттері:

- азаматтық қасиеттерді, тұтастай Қазақстанға және өзінің кіші Отанына патриоттық қатынасты дамыту, туған өлкесіне жеке-құндылық қатынасты қалыптастыру, туған жеріне деген белсенді сүйіспеншілікті ояту;

- аймақтың полиэтностық, поликонфессиялық және көпмәдениеттілік жағдайында толеранттылық пен толерантты мінез-құлықты қалыптастыру;

- отбасылық байланыстарды нығайту: оқушылардың ғана емес, олардың ата-аналарының да пәннің мазмұнына қызығушылығы, оқушылардың көп бөлігі үшін отбасылық мұрағаттар, ата-аналарының, ата-әжелерінің, басқа туыстарының әңгімелері арқылы өлке тарихын, өлкетану әдебиетін, жергілікті жазушылардың кітаптарын бірлесіп оқу арқылы отбасындағы өлкенің (елді мекеннің) өмірін зерделеу, отбасылық экскурсиялар, теле материалдар мен бейнефильмдерді қарау, балалар мен ата-аналардың табиғатты, қалалық

ортаны, тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау және қалпына келтіру ісіндегі жалпы жұмысы, жергілікті тұрғындардың алдында тұрған міндеттерді бірлесіп шешу (мұның бәрі отбасындағы әртүрлі ұрпақ өкілдері арасындағы қарым-қатынасты нығайту үшін объективті жұмыс істейді);

- экологиялық мәдениетті қалыптастыру, тіршілік саласы ретінде қоршаған орта қауіпсіздігінің деңгейін дербес бағалау қабілеті; қоршаған ортаға оң көзқарасты және ондағы әлеуметтік-жауапты мінез-құлықты сақтау.

Дамыту міндеттері:

- танымдық қызығушылықтарды, зияткерлік және шығармашылық қабілеттерді дамыту, тәуелсіз танымдық қызметті ынталандыру;

-балалар кітапханалары, ұлттық-мәдени орталықтар, ЖОО-лар, конкурстар, олимпиадалар және басқа да мамандандырылған акциялар арқылы туған өлке туралы көбірек білім алуға, оқушылардың өлкетануға деген қызығушылығын ынталандыру;

- нақты шындыққа, жергілікті әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-мәдени жағдайға бейімделу;

- одан әрі білім беру, мамандық және жұмыс орнын таңдау мәселелерін шешуде тиісті бағдар;

- күнделікті өмірде өлкетану білімі мен дағдыларын пайдалануға қабілеттілік пен дайындықты қалыптастыру, бүгінгі жергілікті мәселелерді және болашақта олардың алдында тұрған мәселелерді шешу кезінде өз орнын көру.

Зерттеу міндеттері:

- қоршаған ортаның ластану деңгейін анықтау және табиғи, экономикалық, экологиялық жағдайды жақсарту бойынша ұсынымдар әзірлеу, экологиялық мәдениетті тәрбиелеу;

- проблеманы қою және аналитикалық және логикалық ойлауды дамыту, іздеу қасиеттерін дамыту, белгісіз, белгісіз, түсініксіз нәрсені түсінуге ұмтылу арқылы оны шешу жолдарын іздеу;

- зерттелген, танылған, көрген өз шығармашылығындағы көрініс;

- оқушылардың өз елді мекенінің күнделікті шынайы өміріне қатысуын ынталандыру, өз өлкесінің өмірін жетілдіруге жеке үлес қосуға деген ұмтылысты дамыту, мәдени-шығармашылық бастаманы іске асыру [2].

Ұлттық мектеп бүгінде білім берудің мәдени-жасампаз функциясын іске асыру тұрғысынан үлкен әлеуетке ие. Ол осы мәдениеттің құндылықтарына, оның тарихына, дәстүріне бағытталған ұрпақ қалыптастыруға арналған. Бүгінгі таңда әлемде ұлтаралық қақтығыстар соншалықты шиеленіскен кезде балаларды келісім, зорлық-зомбылық, бейбітшілік, төзімділік және басқа халықтардың ұлттық мәдениетін, тілін, тарихын құрметтеу рухында тәрбиелеу мәселесі өте маңызды.

Қазіргі қоғамға отбасылық, әлеуметтік, саяси, ұлттық қатынастардағы диалогқа бағытталған адам қажет. Сондықтан, ұлттық білім мен тәрбиенің мақсаттарына сүйене отырып, мектеп жеке тұлғаны қалыптастыру міндетін шешеді, оның басты қасиеттері-өзін белгілі бір этностың (субэтностың) өкілі

ретінде тану; басқа тұлғалармен, мәдениеттермен, қоғаммен және мемлекетпен өзара әрекеттесуге дайындық және қабілеттілік [3].

Осылайша, мектептегі білім берудің ұлттық-өңірлік компонентін енгізу әр түрлі қызмет түрлерін ұйымдастыруды талап етеді, қазақстандық ғалымдар мен өңірдің барлық педагогикалық қоғамдастығының біріккен күш-жігерін, нормативтік құжаттарды, оқу-әдістемелік кешендерді әзірлеуді, педагог кадрларды даярлауды талап етеді.

Осы бағыт бойынша тиімді жұмыс істеу үшін мынадай жағдайлар жасау қажет:

- ұлттық-өңірлік құрамдас бөлікті іске асыруға мүдделі педагог кадрларды даярлау;
- мұғалімдердің арнайы курстардың мазмұнын және алуан түрлілігін меңгеруі
- педагогикалық технологиялар, өлкетану курстарын оқыту әдістемесі;
- оқу процесін дидактикалық және оқу құралдарымен қамтамасыз ету;
- оқу бағдарламаларына сәйкес оқушыларға арнайы экскурсиялық қызмет көрсету.

Сабақтарда тапсырмаларды, аймақтық мазмұны бар арнайы таңдалған жаттығуларды мақсатты және тұрақты пайдалану оқушыларды өз өлкесін тереңірек зерттеуге тартуға мүмкіндік береді. Олардың аймақтың экономикалық салаларымен (ауылшаруашылық, өндірістік, рекреациялық және басқалар) байланысы әсіресе тиімді. Жергілікті жердің табиғи, мәдени-тарихи, әлеуметтік-экономикалық ерекшелігі аймақтық компоненттің мазмұнын таңдауды алдын-ала анықтайды, бұл жақын қоғамдағы мектеп түлектерінің өмір сүру жағдайына бейімделуіне, туған жерге деген сүйіспеншілікке бой алдыруға, білім алуға, ішкі ресурстары мен мүмкіндіктерін, сондай-ақ аймақтың табиғи ресурстары мен байлығын ұтымды пайдалануға мүмкіндік беретін білімді игеруге ықпал етеді. қоршаған ортаны тиімді қорғау. Аймақтық компонентті қолдану мектепте оқытудың маңызды міндеті болып табылатын азаматтық-патриоттық, адамгершілік тәрбиені жүзеге асыруға, оқушылардың құндылық бағдарларын қалыптастыруға және өлкенің дамуын жеке түсінуге бағытталған.

Аймақтық оқу материалы адамның табиғи жүйелердегі орнын және табиғатты ұтымды пайдалану тәсілдерін түсінуге, табиғатты, оның ресурстары мен қоршаған ортасын сақтау саласындағы білімді жалпылауға мүмкіндік береді [4].

Өңірлік компонентті зерделеу кезінде экономикалық ойлауды дамыту, оқушылардың өңірдің экономикалық даму заңдылықтарын түсінуін қалыптастыру маңызды міндеттер болып табылады. Экономикалық құбылыстарды талдау, бағалау, қазіргі экономикалық жағдайларды бақылау және түсіндіру, оқушылардың әлеуметтік және кәсіби өзін-өзі анықтауына, олардың мамандықты таңдауына және одан әрі білім беру маршрутының траекториясына ықпал ету, олардың белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастыру қабілетін дамыту өте маңызды болып табылады.

Қазақстанның мектеп географиясының мазмұнындағы өңірлік компонентті жетілдіру-бұл аймақтық білімді, оқу пәндерінің жекелеген тақырыптарындағы, оқытудың әртүрлі кезеңдеріндегі проблемаларды бөлу және оқшаулау, содан кейін бір және бірнеше пәндер шеңберінде пәнаралық негізде жалпылау.

География мен өлкетану бір-бірімен тығыз байланысты. Сонымен қатар, өлкетануды зерттеудің географиялық негізі бар, өйткені ол оқушының туған жері болып табылатын белгілі бір аумақтық бірлікті, елді мекенді, аймақты көп қырлы түрде зерттейді. Оқу пәндерінің мазмұнындағы аймақтық компонентті зерттеуді жетілдіру географиялық цикл пәндеріне тікелей қатысты өлкетану тәсілдерін күшейтуді білдіреді.

Әдебиеттер:

1. Даринский А.В. Региональный компонент содержания образования. Текст// Педагогика. – 1996. – № 1. – С.18–20.
2. Маврина И.А. Социальность как сущностная характеристика современного образования: автореф. дис. д-ра пед. наук / И.А. Маврина. – Тюмень, 2000. – 44 с
3. Мазбаев, О Туризм және өлкетану негіздері /мәтін/: оқу құралы/ О. Мазбаев, Б. Асубаев, Е. Тоқпанов.- Астана: Фалиант, 2013 – 152 б.
4. Васильев С.В. Экологизация географии или географизация экологии // География в школе. – 2000. – №7. – С.52–54.

94(574)

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫНЫҢ АРДАГЕРІ САНСЫЗБАЕВ АБДРАШТЫҢ СТАЛИНГРАД ШАЙҚАСЫНА ҚАТЫСУШЫ ТУРАЛЫ ӨМІРДЕРЕКТЕРІ ТАРИХЫНАН

Жұмат Ә.Е. – 1601-11к тобының студенті

Ғылыми жетекші: Алдаберген М.Н. – т.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой статье на основе этих архивных документов представлен жизненный путь ветерана Великой Отечественной войны, жителя Южно-Казахстанской области Абдраша

Summary

In this article, based on these archival documents, the life path of a veteran of the Great Patriotic War, a resident of the South Kazakhstan region Abdrash Sansyzbayev is presented.

Сансызбаев Абдраш 1922 жылдың он екінші желтоқсанында Төлеби ауданының Ақайдар ауылында дүниеге келген. 1934-1939 жылдары мектеп оқушысы болды. 1939-1940 жылдары Шымкент ауыл шаруашылық техникумында студент болды. 1941 жылдың наурыз-желтоқсан айларында Бадам ауылы Советі ис-полкының секретарь қызметін атқарды. 1941 жылдың желтоқсан айынан 1946 жылдың тамыз айына дейін Қызыл Әскер қатарында болып, әскери борышын атқарған. Әскери шені отставкадағы подполковник.

1947-1949 жылдары осы ауданның «Қызыл-қанаты» колхозында колхозшы; 1949-1951 жылдары Алматы заң мектебінде студент болды. 1951-1952 жж. Бадам ауылы советі исполкының председателі – төрағасы. 1961 жылдың қаңтар айынан 1967 жылдың наурыз айына дейін Ленгір аудандық ауыл шаруашылық бөлімінде кадрлық жұмыс бөлімшесінің меңгерушісі болып

еңбек етті. 1967 жылдың наурыз айынан 1977 жылдың маусым айына дейін Ленгiр аудандық кеңесiнде хатшы қызметiнде, 1978 жылдың маусым айынан 1982 жылдың наурыз айына дейiн Ленгiр қаласындағы "Космос" кинотеатрының директоры қызметiнде болып, зейнеткерлiкке шыққан. Осы жөнiнде А.Сансызбаевтың өз естелiгiнде былай баяндалады: «Осы ауданда жемiстi қызмет атқарғанымды аудандық партия комитетi еңбегiмдi жоғары бағалап ССРО Превидиумы 08.04.1971 жылғы Указымен мен «Еңбек қызыл ту» орденiмен наградтады. Ретi келгенде айта кетейiн Георгиев, Ленгер кәзiргi Төлеби деп аталған ауданның тарихында бұрын-соңды болмаған мұндай жоғарғы наградаға аудандық атқару комитететiнiң хатшысы ие болған емес». [3]

Соғыста I -Украина майданында ұрыстарға қатысқан. "Қызыл жұлдыз" орденiмен, "Жауынгерлiк еңбегi үшiн" медалiмен және басқа да мерекелiк медабльдармен марапатталған. Қазiргi уақытта Төлеби ауданы Қазығұрт ауыл округiнiң Достық ауылында тұрады.

Абраш Сансызбаев Ұлы Отан соғысы қатысқан жыдарында өз естелiгiнде [3] және 2008 жылы 6-мамырда архив деректерiнен алынған «Оңтүстiк Қазақстан» газетiнде жарияланған А.Сансызбаев туралы «Сары қыз сыр шертсе» атты мақалада [4] былай баяндалады:

«Ұлы Отан Соғысына алғашқы араласқан күнiм 1942 жылдың 19 колдашасы барған жерiмiз Сталинград майданы едi, сол күнi жаудың шебiн бұзып алға, батысқа қарай жауды қуып отырып Сталинград қаласының маңындағы жаудың 6-шы Павлюс армиясын қоршап ондағы қалған 330 мың солдат-офицерлерiнiң 92 мыңы тұтқындалып қалғандары жойылып жiберiлдi. Бiздiң-Оңтүстiк Батыс майданы (фронт) жауынгерлерi жауды батысқа қарай ығыстырып қуып отырды. Соның нәтижесiнде Тацинский, Шахтинский, Ворошилов қалаларын 1942 жылдың аяғына дейiн жаудан азат етiлдi. Бiздiң арттиллериялық бригада Жоғарғы қол басшының резервi болғандықтан ендi оны Украина фронтына оның астанасы Киев қаласын босатуға бағыттады. Киев қаласы 1943 жылдың 6 қараша күнi жаудан босатылды. 7 қараша күнi осындағы бiр Крещатiк бiр алаңда үлкен жиын болды, оған мен делегат болып қатынастым. Жиында Н.С.Хрущев Маршал Г.К.Жуков сөз сөйледi. Осы жерде бiздiң бригаданың, соның iшiнде менiң зеңбiрегiм Киев қаласының батысында орналасқан жаудың үлкен объектiсi талқандап жойып жiберген болатын. Кейiн бiленiмiздей бұл объект Гитлердiң жеке өкiлiнiң ордасы екен ол, Гитлер осы арқылы майдандағы болып жатқан жағдайда радио арқылы бiлiп отырған; Сонымен бiздiң бригаданың Киев қаласын босатуға көрсеткен еңбегi бағаланып, ендiгi жерде бұдан былай 146-пушечно – артеллериякая Киевская краснознаменная ордена Суворова бригада болып аталды. Көптеген жауынгерлер, офицерлер наградталды, соның iшiнде менде болдым. Бригаданың босатқан қалалары: Бердичев, Старый Самбор, Новый Самбор, Львов, Мукашев, Ужгород, Польша, Чехлословакия, Венгрия елдерiнiң жерлерiн босатуға қатынастық.

Карпат тауының асуында бiздiң бригаданың ерлiгi көзге түсерлiктей ерекше болды. Тау асуы бiр ғана көлiк сыяйын, бiр жақты тар жол екен, асты

күз, жау әскері сол жолмен Батысқа соғысқан. Артынан бригада оқ жаудырып барлық әскерлерін, техникаларын жойды, күзға түсіріп жіберді. 146-арттеллық бригаданың ерекше ерлік көрсеткен жері- Венгрияның астанасы Будапешт қаласын жаудан босатқан болды.

Соғыс майданында көрсеткен жауынгерлік ерліктерім үшін бірінші дәрежелі «Отан» орденімен 19 медальдармен наградталдым. Аудандық, облыстық грамоталар тағы бар». [3]

Абдраш Сансызбаевтың Құрмет белгілеріне берілген куәліктері: 1970- «Ұлы Отан соғысындағы Жеңіске 25 жыл» белгісіне куәлік; 2000- «1941-1945 ж.ж. соғыс ардагері» белгісіне куәлік [1].

Ал 1946-2005 жылдардағы медальдарға куәліктерге тоқталсақ:

1946 - «1941-1945 жж. Ұлы Отан соғысында Германияны жеңгені үшін» медаліне куәлік

1958 - «КСРО Қарулы Күштерінің 40 жылдығы» медаліне куәлік

1958 - III дәрежелі «Мінсіз қызметі үшін» медаліне куәлік

1966 - «1941-1945 жж. Ұлы Отан соғысындағы Жеңіске жиырма жыл» медаліне куәлік

1969 - «КСРО Қарулы Күштерінің 50 жылдығы» медаліне куәлік

1970- «Ерлік еңбегі үшін. В.И.Лениннің туғанына 100 жыл толуы құрметіне» медаліне куәлік

1976 - «1941-1945 жж. Ұлы Отан соғысындағы Жеңіске отыз жыл» медаліне куәлік

1979 - «КСРО Қарулы Күштерінің 60 жылдығы» медаліне куәлік

1983 - «Киевтің 1500-жылдығын есте қалдыру» медаліне куәлік

1985 - «1941-1945 жж. Ұлы Отан соғысындағы Жеңіске қырық жыл» медаліне куәлік

1988 - «КСРО Қарулы Күштерінің 70 жылдығы» медаліне куәлік

1995 - «1941-1945 жж. Ұлы Отан соғысындағы Жеңіске елу жыл» медаліне куәлік

1996 - Кеңес Одағының Маршалы Г.К.Жуков медаліне куәлік

2004 - «Украинаның фашистік басқыншылардан азат етілгеніне 60 жыл» медаліне куәлік

2005 - «1941-1945 жж. Ұлы Отан соғысындағы Жеңіске алпыс жыл» медаліне куәлік [2]

Әдебиеттер:

1. Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының мемлекеттік архиві. 199-қор, 12-тізбе, 10-іс, 1 б.

2. Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының мемлекеттік архиві. 199-қор, 12-тізбе, 8-іс, 1 б.

3. Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының мемлекеттік архиві. 199-қор, 12-тізбе, 7-іс, 7 б.

4. Түркістан облысының қоғамдық-саяси тарихының мемлекеттік архиві. 199-қор, 12-тізбе, 13-іс, 7 б.

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚИТУДЫҢ ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Жолтаева М.Б. – 1506-10 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Налмишова Қ.Н.- п.ғ.к, доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Выявление быстро развивающихся новых инновационных технологий, используемых в обучении географии. Изучение использования различных эффективных новых методов для студентов, изучающих географию.

Summary

Identification of rapidly developing new innovative technologies used in the teaching of geography. Exploring the use of various effective new methods for students studying geography.

Қазіргі уақытта заманауи инновациялық білім беріп оқыту технологиялары ғана барлық оқушылардың оқу материалын мемлекеттік білім беру стандартының талаптары деңгейінде меңгеруін, білім сапасының жоғары деңгейін және оқу мақсатына кепілдікті қол жеткізуін қамтамасыз ете алады. [2]

Инновация - ол құрылғы немесе процес сияқты белгілі бір жаңашылдық енгізу, өзгерістер деген секілді ұғымды білдіреді. Жаңашылдық өзімен өзі жүзеге аспайды, ол ғылыми ізденулерді, ұстаздар мен ұжымдардың үздік педагогикалық практикасы. Бұл жұмыс өздігінен өркіндемейді, басшылық жасауды талап етеді, ал жүйеге басшылық жасау ұстаздың өз күзіретінде коллегаларының тәжірибесі немесе ғылымдағы жаңа идея әдістерді дұрыс таңдай отырып қарастыру және пайдалануын қамтамасыз етеді. [1]

Географияны оқыту кезінде көбінесе пайдаланылатын әдістердің бірі модульдік әдіс. Осы әдіс білімді толыққанды қабылдау, саралай оқыту және ұжымдық өзара оқыту технологиялары негізінде жасалған. Модуль – оқу мәліметтерінің мазмұны мен оны меңгеру әдістерін біріктіретін арнайы қызметіне бірлік. Сабақтың барысында мұғалім мектеп оқушыларының өзіндік жұмысына арналған арнайы нұсқаулық тарды дайындайды, онда мыналар нақты көрсетілген: белгілі бір оқу материалын меңгеру мақсаты, ақпарат көздері, материалды меңгеру әдістері, сабақтың нәтижелерін көрсету түрі. Дәл осы нұсқаулықтарды тексеру және өзін-өзі тексеруге арналған тапсырмаларды береді көп жағдайда тест түрінде. Модульдік оқытудың мағынасына келетін болсақ.

Оқу үдерісін құру, модульдік оқыту барысында сабақты дайындау оқудың негізгі мақсатын орындауға байланысты – оқушының өмірлік жағдайларда оқу ақпараты бойынша тұрақты, мазмұнды жұмысына жігер беру, ол үшін шын мәнінде қолайлы болып келеді.

Соңғы уақытта мектеп жұмысының тәжірибелерінде ұмыт болған оқыту әдістеріне көбірек көңіл бөліну де үстінде. География мұғалімдері жобалық іс-әрекет әдістері деп аталатын жоба әдісіне жиі жүгіне бастады. Бұл әдістерді көп жағдайда өлкетану жұмысы негізінде мектеп оқушыларының зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру болып табылады.

Нақтырақ айтқан да, жобалық оқыту әдістері заманауи білім беру үшін өзектілігі оның көп мақсатты және көп жүйеге бағытталды мен, сонымен қатар оны біртұтас білім беру үдерісіне біріктіру мүмкіндігімен анықталады, оның барысында жүйелік қорды меңгерумен қатар. Білім алушылардың білімдері мен негізгі құзіреттіліктері, өсіп келе жатқан тұлға жан-жақты дамиды.

Оқу үрдісіне инновациялық технологияларды енгізу мәселесі соңғы кездері заманауи мектептің әрбір мұғалімінің алдында тұр. Компьютерлендіру мен инновациялар ғасырында білім ілгерілеуге ұмтылады және оқытудың жаңа, тиімді және тиімді әдістері мен әдістеріне ашық болуы керек. [2]

География пәнінің білікті мұғалімі дәрежесіне жетуіне, ұстаз әрқашан өзінің ой-өрісін дамытып отыруы, теориялық білімін жаңғыртып қайталап отыруы керек және оқытудың жаңа технологияларын қолдану мүмкіндіктері бағытына үнемі еңбектенуі ізденуі қажет.

Осы бағыт бойынша география пәнін оқытуда оқу мен жазу арқылы сыни ойлауды дамыту жобасының қолдану пайдалығын сөзбен айтып жеткізу қиын. Сыни ойлау дегеніміз – білім алушының қоршаған орта мен ақпараттарға, өзінің іс-әрекетінің түпкі түйініне талдау жасай отырып, өзінің бағыт-бағдарының дұрыс екенін анықтпайтын себептер анықтағанға дейінгі жұмысын бағалау дегенді білдіреді. Бұл айтқан жүйе тактикаларының сабақты алдын ала жоспар жасау мен жүргізу барысында мұғалім жұмысы мен оқушы қызметін қиындықтарын іздеп табуды, оның шешімінің табылу мүмкінділіктері бар жолдарын таба білуге, тапқан болжамды жолдар арқылы шығатын нәтижені анықтауға қажетті ақпараттарды жинақтап, саралауға тигізетін тиімділігі жағдайы әр сабақта байқалып тұрады. Білім алушы берілген жұмысты мұғалімнің бағыттауы арқылы ақ орындай алу деңгейі болған кезде, оқушы білімді өз ізденісі арқылы ой елегінен өткізе ала алатындығының, нақтырақ айтқанда өзінің де басқалардың да еңбектерін бағалай біле алу мүмкіндігін алатындығында.

Осы әдістерді география пәні сабағында қолданудың қолайлы жақтарын айтсам:

1. Оқушының география пәніне деген қызығушылығы оятуға жағдай жасайды;

2. Білім алушының өздігінен ізденістерін қолап отырып, шыдамдылық ізденімпаздыққа бағыттауға көмектеседі, дәлірек айтқанда тәрбиелік маңызы мол;

3. Білім алушының ізденіске баулып қана қоймай, шығармашылық жұмыстарға қабілетін ашады;

4. Тақырыпқа қатысты ең маңызды негізгі мәліметтерді ізденуге баули отырып, алға қойған мақсатқа тура жолмен жетуге мүмкіндік жасайды.

5. Білім алушының өз деңгейі мен біліміне сенімі арта түседі.

6. Сенімінің болуының нәтижесінде жаңа ақпараттарды қабылдауға деген талпынысын оятады;

7. Ақпараттарды өздігімен іздестіруі, мәліметтің дұрыс немесе бұрыс жақтарын талдауына қатысуына, есінде сақтауы қиындау оқушылардың

талқылау нәтижесінде меңгеру мүмкіншіліктерін арттырып, өзіне деген сенімсізді болдырмауына жағдай жасайды;

8. Білім алуышада тез ойланып шешім қабылдауға деген іс-әрекетті дамытады.

9. Қойған сұрақтарға қысқа-нұсқа, әрі нақты жауап қайтаруға дағдыланады. [4]

XXI ғасыр – технологиялардың дамуы кезеңі болғандығынан, Қазақстан да басқа елдерде, әлемдік деңгейі бойынша ең қарқынды жаңа деген оқу жүйелерін анықтап, білім салаларына жиі жаңартулар жасап жатыр. Соңғы уақытта SMART әдісі ұғымы басқаша айтқанда ақылды оқыту пайда болды. Smart технологиясын жасаушы елдер - Канада, Оңтүстік Корея, АҚШ. Оқу жүйесінде үздік әдістерді пайдаланудың өзгешелігі білім алушылардың өз бетімен немесе топпен шығармашылық жұмыспен айналысуына, ізденіс жасауға, ғылыми жұмыстармен айналысуға жағдай жасайды. Ақпараттық әдістердің негізгілерін үйренген оқушы интернет жүйелері бойынша өзіне керекті мәліметтерді іздей алады. Мысалы айтатын болсақ, сабақ процестерінде электронды және экранды құрал, мультимедиялық, сандық карталарды пайдалы қолдану, сабақ барысының қызықты өтуіне жауапты.

Электронды сәулелі құралдармен жұмыс жасау, бұл компьютерлік әдістерді қолдану география пәні бойынша оқу бағдарламасын жүзеге асырудың, кең ауқымды әдеттерді қалыптастыру мен дамыту, оқу процестерін әртараптандыру қажетті шарты болып табылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар пәннің мазмұнын анықтау барысы кезінде электрондық құралдарды пайдалану арқылы білім алушылардың танымдық ойлану қабілеттерін дамытуды жоспарлайды. География пәні бойынша оқу бағдарламасының зерттеушілер, Географиялық карталар, Географиялық мәлімет қоймасын, Дүниежүзі елдері тарауларының оқу жоспарлары ақпараттық әдістерді қолдануды басты талап етіп қояды. Сонымен қатар география пәнін оқытудың ерекшелігіне байланысты экранды оқу мәліметтерін қолдану және анимациялар арқылы табиғаттағы географиялық болып жатқан айырмашылықтарды көрсету мүмкіншіліктері география және жаратылыстану сабақтарының тақырыптарын ашу үшін пайдалы тәсіл. Бейнеақпараттарды көрсетуден бұрын мұғалім білім алушылардың алдына экран арқылы көру кезінде жауаптары табылатын бірқатардай сұрақтарды қойғаны дұрыс. Бейнеақпараттарды сабақтың басында мәселе жағдаят туғызу үшін де пайдалану, білім алушының сабаққа деген қызығушылықтарын одан әрі арттырады.

Ақылды ақпараттандыруды қазіргі кезде география пәні бойынша оқу мәліметтерін таныстыру құралдарының бірі мультимедиялық әдіс болып табылады. Компьютерлік құралдарда графикалық көрнекіліктер оқушыға сабақты түсінікті болуына, оны түсінуді оңайлатуға жағдай жасайды. География сабақтарында мультимедиялық әдістерді қолдану бағытталған графика бағдарламалары білім алушылардың түйсіктерін, ойлау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік жасайды. Мультимедиялық әдістердің ең белгілісі педагогикалық ақпараттық технологиялардың бірі болып саналады, олар дыбыс

арқылы, бейнематериал, анимациялар және тағы басқа да визуалдық әсерлермен келесі бейнелер, мәтіндері мен ақпараттардың толық бірлестігін жасауға жағдай жасайды, интерактивті жалпы жүйелер және тағы басқа басқару тетіктерімен қамтылады. Сандық карталарға келетін болсақ автоматты карталарды құрауға оларды тағы күрделендіруге себеп болатындай деректер жиынтығын қалыптастыру жұмысын атқарады. Сандық картография жергілікті жердің және жер бедерінің, қосымша ақпараттардың сапалы дәлдікті сандық макетін бірден алуға жағдай жасайды және соңғы өнімдердің сапасын арттыруға көмектессе, сандық сауаттылық – осы сандық әдісті қолдана отырып, ақпараттың орналасқан аймағын анықтауға, ақпаратты ұйымдастыруға, түсінуге, бағалау құру қабілеті. Әдіс жағынан білімді болу білім алушылардың сандық құралдарды қолдана алуын, сыни ойлануын, әлеуметтік жағынан хабардығы, оқуға деген әлеуметтік ұмтылуын байқатады. Географияны оқыту процесі арқылы әдіс таңдау кезінде оқу мәліметтерінің мазмұнын және шешілуі керек оқу мен тәрбие міндеттемелерін, үйлестірмелі мәліметтердің болуын, білім алушылардың жас деңгейлерін, және олардың дайындықтарын басты назар аудару керек. [3]

Әдебиеттер

1. Менеджмент в образовании №2 (93) 2019 Алматы 2019
2. <https://nsportal.ru/shkola/geografiya/library/2017/06/21/innovatsionnye-tehnologii-v-prepodavanii-geografii>
3. География және табиғат Ғылыми-педагогикалық журнал №6, 2021
4. География және табиғат Ғылыми-педагогикалық журнал №1, 2019

КАЙДЗЕН «ОСНОВА СЧАСТЛИВОЙ ЖИЗНИ»

Кененбаев Д., Адиханов Т. - бакалавр

Научный руководитель: Исатаева Г.Б. - к.э.н.

Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент

Түйін

Кайзен-бұл жапондық басқару философиясы, ол ұйым қызметінің барлық аспектілерінде үнемі жетілдіріліп отыруға баса назар аударады. "Кайден" термині "үздіксіз жақсарту" дегенді білдіреді және шағын, біртіндеп өзгерістер уақыт өте келе айтарлықтай жақсартуларға әкелуі мүмкін деген идеяға негізделген.

Кайзен алғаш рет Жапонияда 1950 жылдары екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі елдің экономикалық қиындықтарына жауап ретінде дамыды. Сол кезде Жапония ресурстардың жетіспеушілігіне және басқа елдермен бәсекелесу үшін өндірістік процестерін жетілдіру қажеттілігіне тап болды. Кайзен философиясы көп уақытты немесе ақшаны қажет етпейтін бар процестерді үнемі жақсарту тәсілі ретінде жасалған. Түйін сөздер: кайзен, Жапония, философия, жетілдіру

Summary

Kaizen is a Japanese management philosophy that emphasizes continuous improvement in all aspects of an organization's activities. The term "Kaizen" means "continuous improvement" and is based on the idea that small incremental changes can lead to significant improvements over time.

Kaizen first developed in Japan in the 1950s in response to the country's economic difficulties after World War II. At that time, Japan faced a shortage of resources and the need to improve its production processes in order to compete with other countries. The Kaizen philosophy was

developed as a way to continuously improve existing processes that do not require a lot of time or money.

Keywords: Kaizen, Japan, philosophy, improvement

Есть пять основных правил или принципов Кайзена для управления этим процессом непрерывного совершенствования:

1. сортировка (Сейри): это правило касается организации рабочего места и избавления от ненужных предметов или материалов. Это помогает создать более эффективное и организованное рабочее место.

2. упрощение (Seiton): это правило относится к размещению остальных элементов таким образом, чтобы их было логично и легко найти. Имея специальное место для всех, сотрудники могут быстро и легко найти то, что им нужно.

3. блеск (Seiso): это правило касается содержания вашего рабочего места в чистоте и порядке. Сохраняя чистоту и организованность на рабочем месте, сотрудники могут лучше сосредоточиться на своей работе и легче определить области, которые нуждаются в улучшении.

4. стандартизация (Seiketsu): это правило касается установления стандартов и процедур для рабочих процессов. Стандартизируя процессы, сотрудники могут работать более эффективно и легче определять области для улучшения.

5. отрывок (Шицукэ): это правило направлено на сохранение результатов, достигнутых предыдущими четырьмя правилами. Это включает в себя создание культуры непрерывного совершенствования и обеспечение того, чтобы улучшения сохранялись с течением времени.

Следуя этим пяти правилам, организации могут создать более эффективное, продуктивное и постоянно ориентированное на улучшение рабочее место. Правила помогают создать основу для определения областей, которые необходимо улучшить, внести небольшие постепенные изменения и поддерживать эти изменения с течением времени. Это помогает организациям сокращать отходы, повышать эффективность и улучшать качество, что в конечном итоге приводит к успеху и удовлетворенности клиентов.

Некоторые из основных элементов определения Кайзена:

1. выявление проблем: первым шагом в определении кайдзен является выявление проблем внутри организации. Это можно сделать с помощью различных инструментов, таких как мониторинг, обратная связь от клиентов или сотрудников, анализ данных или отображение процессов.

2. проанализируйте проблему: как только проблема будет обнаружена, следующим шагом будет ее анализ, чтобы понять ее основные причины. Это включает в себя сбор данных и тщательный анализ, чтобы определить основные факторы, способствующие возникновению проблемы.

3. создание идей: после того, как вы определили основные причины проблемы, следующим шагом будет создание идей для улучшения. Это можно сделать с помощью мозгового штурма, ящиков с предложениями или других методов, которые побуждают сотрудников делиться своими идеями.

4.внедрение решений: как только идеи появятся, следующим шагом будет внедрение решений. Это включает в себя тестирование решений в контролируемой среде и внесение любых необходимых корректировок, прежде чем вводить их более широко.

5.мониторинг и оценка: последний шаг в определении Кайдзена-это мониторинг и оценка результатов улучшения. Это включает в себя мониторинг прогресса и оценку влияния изменений на ключевые показатели. При необходимости могут быть внесены коррективы для дальнейшей оптимизации процесса.

Основываясь на этих ключевых элементах определения кайдзен, организации могут постоянно определять области улучшения и вносить небольшие постепенные изменения для повышения эффективности, качества и удовлетворенности клиентов. Это помогает создать культуру постоянного совершенствования, которая со временем может привести к значительному прогрессу.

Кайдзен можно использовать в любой организации, независимо от ее размера или отрасли. Это гибкая философия управления, которая адаптируется к конкретным потребностям каждой организации. Вот несколько примеров того, где и как использовать кайдзен:

1.производство: кайдзен впервые был разработан в обрабатывающей промышленности и продолжает широко использоваться в этом контексте. Его можно использовать для улучшения производственных процессов, сокращения отходов и повышения качества.

2.здравоохранение: Кайдзен можно использовать в здравоохранении для улучшения процессов ухода за пациентами, сокращения времени ожидания и повышения эффективности в больницах и клиниках.

3.Сфера услуг: Кайдзен также может использоваться в таких сферах услуг, как банковское дело, страхование или гостиничный бизнес. Его можно использовать для улучшения процессов обслуживания клиентов, уменьшения ошибок и оптимизации операций.

4.образование: Кайдзен можно использовать в образовательных учреждениях для улучшения методов обучения, оптимизации административных процессов и повышения успеваемости учащихся.

5.правительство: Кайдзен также можно использовать в государственных учреждениях для повышения эффективности, сокращения бюрократии и улучшения обслуживания граждан.

Чтобы использовать Kaizen, организации могут начать с создания культуры непрерывного совершенствования и вовлечения в этот процесс сотрудников всех уровней. Это можно сделать с помощью программ обучения, систем рекомендаций и других инициатив, которые побуждают сотрудников привлекать и расширять свои возможности. Организации также могут использовать такие инструменты, как картографирование процессов, анализ данных и методы контроля качества, чтобы определить области, которые нуждаются в улучшении, и отслеживать прогресс с течением времени. Используя принципы кайдзен, организации могут постоянно улучшать свои

процессы, сокращать количество отходов и повышать удовлетворенность клиентов.

Существует несколько типов Кайдзена, которые можно использовать в различных областях организации:

1. Процесс Кайдзен
2. Качество Кайдзена
3. Кайдзен техническое обслуживание
4. безопасность Кайдзена
5. планирование Кайдзена
6. управление Кайзен

Используя эти различные типы кайдзен, организации могут постоянно совершенствовать все аспекты своей деятельности, от производственных процессов до методов управления. Главное-определить зоны улучшения

Основные элементы концепции кайдзен:

- Командная работа.
- Командная работа.
- Личная дисциплина.
- Мораль.
- Группы брейншторма.
- Банк идей улучшения.

Заключение:

Кайдзен-это мощная философия, которая подчеркивает важность постоянного улучшения существующих процессов, продуктов и услуг. Сосредоточив внимание на небольших постепенных улучшениях, организации могут добиться значительного улучшения эффективности, качества и удовлетворенности клиентов с течением времени. Принципы кайдзен могут применяться в различных областях и помогают организациям оставаться конкурентоспособными в современной и быстрой бизнес-среде.

Литературы:

1. Масааки Имаи – Кайдзен, ключ к успеху Японских компаний
2. Роберт Маурер - Метод Кайдзен, шаг за шагом к достижению цели
3. <https://trends.rbc.ru/trends/amp/news/60410ce29a7947432a8cb63d>
4. <https://openai.com/product/gpt-4>

<https://www.lean-consult.ru/blog/kajdzen-7-shagov-dlya-sozdaniya-kultury-nepreryvnogo-sovershenstvovaniya/>

"ҚАЗАҚСТАН-2050" ЭКОНОМИКАЛЫҚ СТРАТЕГИЯСЫ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ БАҒЫТЫНЫҢ ЖАҢА САЯСИ БАҒЫТЫ

Төребай Е. Д. – магистрант

Ғылыми жетекші: Исатаева Г. Б. - к.э.н.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Түйін

Жоғары бәсекелестіктің жаһандық серпіні жағдайында инновацияларды енгізу мемлекеттік экономиканың өсуін қамтамасыз етудің негізгі құралдарының біріне айналады.

Қазіргі кезеңде Қазақстанда қарқынды даму құралы ретінде ғылымды қажетсінетін өндіріс саласының жандануы байқалады. Инновациялық тәсілдер технологиялық және басқарушылық міндеттерді шешуде қолданылады. Басқа сипаттамалармен қатар, басқарушы органдар үшін олар басқаратын бөлімшелердің жұмыс істеу нәтижелілігінің көрсеткіштері туралы ақпараттың сапасы мен уақтылығы ерекше өзектілікке ие болады, бұл жаңа талаптарды, соның ішінде осындай шаруашылық жүргізуші субъектілерді дамытудың стратегиялық басымдықтарының өзгеруіне де, олардың инновациялық субъектілерінің тиімділік көрсеткіштерін есептеуге де әсер ете отырып, инновациялық қызметті жүзеге асыратын ұйымдарды басқару тетігіне де ықпал етеді. Алайда инновацияларды енгізу инновациялық қызметтің тиімділігін басқарудың дәстүрлі тетіктерінің өзгертін экономикалық жағдайларға әр түрлі сәйкессіздігімен шектеледі.

Summary

In the conditions of a global breakthrough of high competition, the introduction of innovations becomes one of the main means of ensuring the growth of the state economy. At the present time in Kazakhstan there is also an activation of the sphere of high technology production as a means of intensive development. Innovative approaches are used in solving both technological and management problems. Along with other characteristics, the quality and timeliness of information on the performance indicators of the units headed by them acquires particular importance for the governing bodies, which makes new demands, including the mechanism for managing organizations that carry out innovation activities, influencing both the change in the strategic priorities for the development of such economic entities subjects, and on calculation of indicators of efficiency of their innovative activity. However, the introduction of innovations is hindered by the mismatch between traditional mechanisms for managing the effectiveness of innovation activities to changing economic conditions.

Инновация бәсекелестіктегі ең тиімді құрал болып табылады, өйткені ол көбінесе дайын өнімнің өзіндік құнын төмендетуге, қажетті инвестицияларды тартуға немесе жаңа төлем қабілетті сұранысты қалыптастыруға әкеледі. Адамзат өмірінің осы саласының ерекше маңыздылығын ескере отырып, инновациялық қызметте стихиялық даму болмайды деп сену керек. Керісінше, оны мақсатты реттеу және басқару қажет, оның мақсаты қалыптасқан әлеуметтік-саяси және экономикалық жағдайларда әлеуметтік өндірістің тиімділігіне қол жеткізу болып табылады. Инновациялық қызметті басқарудың экономикалық тиімділігін арттыру мәселесіне қатысты қарастырылып отырған міндеттердің жан-жақтылығы мен күрделілігіне байланысты, бірақ біздің ойымызша, өзара байланыс және өзара тәуелділік мәселелері инновациялардың тиімділігі мен инновацияларды басқарудың тиімділігі өте өзекті болып табылады.

Дамып келе жатқан қазақстандық инновациялар нарығы жағдайында, сұраныс мөлшері ұсыныс мөлшерінен асып кетсе, инновациялық ұйымдардың негізгі міндеті - сұранысқа ие өнім өндірісін ұлғайту. Тиісті бәсекелестік артықшылықтарды іске асыруға шаруашылық жүргізуші субъектінің, оның ішінде инновациялық субъектінің қызметін басқару тетігі де бапталады. Бірақ қазіргі нарықтық жағдайлар үшін бұл жағдай типтік емес. Көптеген кәсіпорындар үшін инновациялық қызмет екі негізгі мәселені шешуге бағытталған: "өнімді қалай арзанырақ өндіруге болады? Сату қаншалықты тиімді?". Бұл ретте дайын өнімді өткізуді басқару жеке міндетке бөлінеді. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, мысалы, ауылшаруашылық өндірушілері үшін мемлекеттік инвестициялар да, жаңа техника да, ресурстардың барлық түрлерімен толық қамтамасыз ету де өнімді өткізудің жоғары тиімділігіне

кепілдік бермейді. Бүгінгі таңда тиімді өндірілген өнім де сатылмай қалуы мүмкін. Бұл жағдайдың себептерінің бірі басқару тиімділігі мен инновацияның тиімділігімен органикалық байланыстың болмауында деп сену керек.

Халықаралық экономикалық ынтымақтастық біздің мемлекетіміздің дамуында үлкен маңызға ие болып отыр. Қазақстан Президенті халыққа Жолдауында "Қазақстан-2050" Стратегиясы Қазақстан үшін практикалық қызығушылық тудыратын барлық мемлекеттермен әріптестікті дамыту мемлекеттің өзгермеген басымдығы болып қала беретінін, сондай - ақ Еуразиялық экономикалық одақ құру мақсаты қойылғанын атап өтті [1]. Ұлт Көшбасшысы айтқандай: "Еуропа мен Азияның интеграциясы-бұл тек уақыт мәселесі" [2].

2012 жылы ақпан айының 29 жұлдызында Қазақстан Республикасы мен Германия Федеративтік Республикасы арасындағы дипломатиялық қатынастардың орнағанына 20 жыл толды. Осы уақыт ішінде елдер арасында өзара сенім мен құрметке негізделген ынтымақтастықтың жоғары деңгейіне қол жеткізілді. Германия Қазақстанның Еуропадағы негізгі экономикалық стратегиялық серіктесі болып табылады, онымен ынтымақтастыққа Еуропа елдерімен қарым - қатынаста басымдық беріледі, ал Қазақстан-Еуропаның негізгі әріптестерінің бірі. Германия Орталық Азия елдерінің ешқайсысымен Қазақстанмен тығыз әріптестік қарым-қатынаста емес [3].

"Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - ел дамуының басты бағыты" атты Қазақстан халқына жолдауының тоғызыншы бағытында Президент жаңа ауқымды жобалардың басталғанын жариялады [4]. Германия қазақстандық-германдық жобаларға қатысуға дайын. Негізгі міндет-Германияның Қазақстанды жаңғыртуға инвестициялық, технологиялық зияткерлік үлесі есебінен сапалы "серпіліс" жасау. "NorthEuropeanGasPipelineCompany", "DeutscheBank", "DeutscheBahn", "Linde AG", Карл Фридрих раушан сияқты әлемге әйгілі неміс концерндері Қазақстан экономикасын жаңғыртуға, Қазақстан өнеркәсібі мен ауыл шаруашылығының басым салаларында жаңа өндірістер мен жұмыс орындарын құруға жәрдемдесетін болады. Көбінесе олар жоғары қосылған қабілеті бар бәсекеге қабілетті және сұранысқа ие өнімдерді шығаруды қамтамасыз етуге арналған озық технологиялар мен инновацияларды енгізуге бағытталған. Қазақстанның Үдемелі индустриялық-инновациялық дамуының мемлекеттік бағдарламасын іске асыруға неміс іскер топтарын одан әрі тарту, біздің ойымызша, Қазақстан-Герман өзара тиімді экономикалық ынтымақтастығының мүлдем жаңа кезеңінің басталуы туралы айтады.

Стратегиялық ынтымақтастық туралы Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаев пен Германия канцлері А.Меркель 7.02.2012 жылы қол қойған 4 млрд. еуроға жуық сомаға шикізат, индустриялық және технологиялық салалардағы әріптестік туралы 50 келісім куәландырады. Оларға сәйкес неміс кәсіпорындары әлемдік нарықта шектеулі көлемде ұсынылған шикізат ресурстарына қол жеткізуді қамтамасыз ететін болады. Германия Федералды үкіметінің шикізат стратегиясының құрамдас бөлігі болып табылатын серіктестік барысында минералды қорларды тұрақты және қауіпсіз игеру, өндіру және пайдалану кезінде екі елдің кәсіпорындары арасындағы

ынтымақтастыққа қолдау көрсетілетін болады. Ынтымақтастық аясында неміс кәсіпорындары Қазақстанды одан әрі индустрияландыруға өз үлестерін қоса алады.

Айта кету керек, бұл Еуропа елдерінің арасында энергетикалық қауіпсіздікті басым бағыттар арасында бірінші болып қарастырған Германия. Қазақстан үшін Германияның жаңартылатын энергия көздерін дамыту, энергия тиімділігін арттыру, энергия үнемдеу технологияларын енгізу жөніндегі тәжірибесі үлкен қызығушылық тудырады. Қазақстан өнеркәсібінде энергия тиімділігін арттыру жөніндегі жекелеген шараларды бірлесіп іске асыру үшін инвестициялық және инновациялық әріптестік 2015 жылға дейін ұзартылды, DENA Германия энергетикалық агенттігі мен Қазақстан Республикасының Индустрия және жаңа технологиялар министрлігі арасында энергия үнемдеу, энергия тиімділігін арттыру және жаңартылатын энергия көздерін пайдалану саласындағы ниеттер туралы Меморандумға қол қойылды. Өздеріңіз білетіндей, Германия Жапониямен бірге әлемнің энергияны көп қажет ететін экономикаларының рейтингінде алдыңғы қатарда. 2020 жылға қарай ГФР өнеркәсіптің энергия тиімділігін 20% - ға арттыруды жоспарлап отыр. Бүгінгі таңда Қазақстан өнеркәсібінің энергия сыйымдылығы Еуропа елдеріне қарағанда 4-5 есе жоғары. Әлемдік рейтингте Қазақстанның ЖІӨ энергия сыйымдылығының көрсеткіші - 1,9, ал Жапония көрсеткіші - 0,1, ал Германия - 0,16. Қазақстан өндірістік процестерді оңтайландыру, салааралық технологияларды қолдану есебінен өнеркәсіптің энергия сыйымдылығын 2015 жылға қарай 15% - ға қысқарта алады. 2012 жылы энергияны үнемдейтін саясатты жүзеге асырудағы алғашқы қадам - DENA Неміс энергетикалық агенттігінің басқарма төрағасы Штефан Колердің пікірінше, кәсіпорындарға энергия менеджерлерін дайындау. Айта кету керек, ынтымақтастық 2011 жылы DENA және "Қазақэнергоэкспертиза" АҚ-мен бірлесіп 25 энергоаудитор дайындалып, кейбір өнеркәсіптік кәсіпорындардың энергоаудиттері жүргізілген кезде басталды [5]. Германия үшін Қазақстан энергоресурстардың маңыздылығы бойынша төртінші жеткізуші болып табылады. Сонымен, ГФР энергетика, телекоммуникация, құрылыс, машина жасау және ауыл шаруашылығы саласындағы ынтымақтастықты дамытуға мүдделі.

Қазақстанда ғылыми жетістіктерді пайдалана отырып және металлургия, химия, көлік жүйесі, инфрақұрылым, ауыл шаруашылығы және құрылыс сияқты салаларда озық технологияларды енгізе отырып, 30 жаңа өнеркәсіптік өндіріс құру көзделіп отыр. Теміржол вагондары мен доңғалақ жұптарын, ауыл шаруашылығы техникасын, Арқалық крандарды, металл марганецті, модульдік конструкцияларды, тікелей тігісті Болат құбырларды, шар крандарын, топырақ ішілік суару құбырларын, бейінді ШЖҚ таспасын, кешенді қорытпаларды, техникалық газдарды, иілген болат бұрмаларды, тау-кен байыту өндірістерін, химиялық заттарды, тиімді табак энергиясын және көбік Шыны.

Химия өнеркәсібі, машина жасау сияқты классикалық салаларда, шикізат салаларында, сондай-ақ минералды және кенді пайдалы қазбаларды игеруде ынтымақтастық жалғасуда. Неміс компаниялары қазақстандық кен орындарында барлау мен өндіруді жүзеге асыра алады, шикізатты, мұнайды,

газды, темір кенін, түсті металдар кенін өңдеу және Қазақстанда металдармен, әсіресе сирек металдармен тонна үйінділер бар қайталама ресурстарды игеру үшін кәсіпорындар сала алады. Неміс кәсіпорындары Қазақстан экономикасының жоғары технологиялық салалары үшін қажет химияны, газ химиясын қайта өңдеуге ниетті. Сондай-ақ одан әрі экспорт үшін, оның ішінде Кеден одағы мен Бірыңғай экономикалық кеңістік нарықтарында өнім шығару. Жаңа неміс технологиялары Қазақстан экономикасында кеңінен қолданылады, бұл Қазақстанда Үдемелі индустриялық-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасын іске асыруға байланысты аса маңызды. Германия үшін қазақстандық экономиканы индустрияландыру бағдарламасы маңызды сәт болып табылады. Германияның ірі компаниялары, кәсіпкерлері мен кәсіпкерлері республиканың дамуына, оның ішінде индустрияландыру бағдарламасына белсенді қатысады. Германия Федеративтік Республикасы - Еуропалық Одақтың негізгі мемлекеті. Қазір Еуропадағы Еуро дағдарысы мен экономикалық одақ дағдарысы кезінде Германия барлық мәселелерді шешуге мүмкіндігі бар қуатты мемлекет болып саналады. ГФР - ның "Батыс Қытай-Батыс Еуропа" халықаралық автомобиль дәлізінің қазақстандық учаскесін аяқтауға қатысуы біздің индустриялық-инновациялық бағдарламамызды іске асыруда оптимизмді оятады. Сондай-ақ, ГФР өзінің қуатты экономикалық әлеуетімен Қазақстанда үш неміс паркін, Павлодар, Атырау және Қарағандыда еркін экономикалық аймақтарды құрады.

Қазақстан экономикасының стратегиялық міндеттері елдің үдемелі индустриялық-инновациялық даму мәселелерін қамтитыны белгілі. Жоғарыда айтылғандарды табысты іске асыру кезінде Қазақстан Германиямен инновациялық-инвестициялық әріптестіктің стратегиялық деңгейіне және индустриялық-инновациялық дамудың сапалы жаңа деңгейіне шығады. Осыған байланысты Қазақстан ГФР-ді Мемлекеттік бағдарламаны жүзеге асыру кезінде негізгі әріптес ретінде қарастырады. Германиямен ынтымақтастық Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық саясатының стратегиялық мақсаттарын одан әрі тұрақты дамыту және орындау үшін өте маңызды. Біз екі елдің ынтымақтастығы "Қазақстан-2050" көреген стратегиясын іске асыруға өз үлесін қосады деп болжап отырмыз.

Әдебиеттер:

1. Кошанов А., Казбеков Б. Экономическая интеграция: начало и перспективы – М.: Мысль. - 61с.
2. Сабден О, Нурланова Н.К. и др. Экономика: стратегия и практика. – №1 (10), – 8 с.
3. Савельева Н.А. Управление конкурентоспособностью. – Р-н-Д.: Феникс, 2009. – 8 с.
4. Портер М.Э. Конкурентное преимущество. – М.; 2008. – 25 с.
5. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. – М.: ИНФРА-М, – 2000. – 312с.

СТАТИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІН ОРТА МЕКТЕП ГЕОГРАФИЯСЫНДА ҚОЛДАНУ

Қаржау Г.П.-1506-10 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Налмишова Қ.Н-аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются вопросы обучения школьников статистическим методам в рамках школьного курса географии: цели обучения, понятие и виды статистических методов, этапы обучения статистическим методам, модель обучения и результаты педагогического эксперимента.

Summary

The article deals with the issues of teaching statistical methods to schoolchildren within the framework of the school geography course: the objectives of teaching, the concept and types of statistical methods, the stages of teaching statistical methods, the learning model and the results of a pedagogical experiment.

Жалпы білім беретін мектептің географиясы курсына әр түрлі сандық деректер қолданылады. Олар географиялық ерекшеліктерді, процестерді және құбылыстар, олардың көмегімен табиғат пен қоғамның даму заңдылықтары зерттеуге, салыстыруға және тағы да басқа географияның сәтті игеру үшін студенттер алынған ақпаратты бағдарлай білу, оны талдау негізінде қорытынды мен болжам жасай біле алады. География бойынша жалпы білім берудің мемлекеттік стандартының білім мен дағдыға қойылатын талаптарында оқушылар әр түрлі географиялық деректерді іздеу, түсіндіріп және көрсету бойынша статистикалық материалдарды қолдану дағдыларын игеруі керек.

Статистикалық әдістерді зерттеу мектеп келесі мақсаттарға жетуге бағытталған:

1) негізгі статистикалық ұғымдар, әдістер, олардың мәні туралы білімді игеру және қазіргі география ғылымындағы орындар;

2) пайдалану дағдыларын меңгеру іздеуге арналған статистикалық материалдар, географиялық деректерді түсіндіру және көрсету, сондай-ақ бағалау үшін статистикалық әдістерді қолдану. Түсініктемелер және географиялық объектілердің, құбылыстар мен процестердің дамуын болжау;

3) статистикалық білім мен дағдыларды пайдалануға дайындықты қалыптастыру оқу, ғылыми қызмет және күнделікті өмірде. Көптеген сандық деректер бірқатар статистикалық әдістер арқылы жинақталады және талданады. Статистикалық әдістер жаппай деректерді жинау әдістерінің жиынтығы ретінде анықталады, оларды жалпылау, ұсыну, талдау және түсіндіру. Статистикалық дайындықсыз қабылдау қиын және барабар әр түрлі ақпаратты түсіндіру. Осылайша, статистикалық әдістерді меңгеру мектепте география курсына сәтті игерудің қажетті әдісі болып табылады.

Статистикалық әдістер-бұл барлық элементтері өзара байланысты жүйе бір-бірімен .. Статистика оқулықтардан, атластардан, анықтамалықтардан және басқа да жарияланған дереккөздерден алынуы мүмкін, сонымен қатар оларды жинауға болады сауалнама және тікелей бақылау арқылы. Бақылау деректерін жалпылау топтастыруды - жалпы популяцияны біртекті бірліктер тобына

бөлуді және жиынтықты - сипаттамалардың мәндерін жиынтық статистикаға жалпылауды қамтиды әрбір жеке популяцияны, топты және жалпы популяцияны сипаттауға арналған көрсеткіштер. Ыңғайлы презентация үшін қорытындылау нәтижелері немесе тікелей бастапқы ақпарат деректер көріністері ыңғайлы түрде ұсынылуы керек, ол үшін кестелер мен графиктер, картограммалар мен картодиаграммалар жасалады.

Табиғи және қоғамдық сипаттама объектілер, құбылыстар мен процестер абсолютті, салыстырмалы және орташа шамаларды қолдануға негізделген. Салыстырмалы шамалар бір абсолютті көрсеткіштің екіншісіне бөлінуінің нәтижесі болып табылады және зерттелгендердің сандық сипаттамалары арасындағы қатынастарды білдіретін құбылыстар. Салыстырмалы шамалар құбылыстардың қарқындылығын білдіреді (судың тұздылығы Дүниежүзілік мұхит, ауылшаруашылық дақылдарының өнімділігі, халықтың тығыздығы және т. б.) құбылыстың дамуын зерттеуге мүмкіндік береді уақыт өте келе кеңістіктік-аумақтық салыстырулар және тағы да басқа бір типтегі құбылыстардың ең типтік белгілері мен жалпыланған сипаттамасы әр түрлі белгілерден орташа мәндерді географияның мәні зерттелетін белгінің аумақтық айырмашылықтарын анықтау болып табылады. Вариация бірқатар көрсеткіштер арқылы бағаланады - абсолютті (вариация ауқымы, дисперсия, орташа квадраттық ауытқу) және салыстырмалы (тербеліс коэффициенті және вариация коэффициенті). Вариацияның салыстырмалы индикаторлары статистикалық популяцияның осы белгі бойынша біртектілік дәрежесін сипаттайды..

Талдаудың маңызды бағыты-динамиканы зерттеу. Болжау үшін болашақта даму (қанша адам болады 2020 жылы Ресейде тұру, қанша автомобиль шығарылатыны және т. б.), сіз өткен нақты динамиканы білуіңіз керек: көрсеткіштер қалай өзгерді, болды олардың өзгеру тенденциясы, деректердің ауытқу сипаты қандай

Статистикалық әдістерді оқыту үшін біз бірнеше тәсілдерді қолданылады: әдіснамалық, мақсатқа бағытталған және оқыту процесі: мазмұнға да, оқу процесіне де әсер ететін жүйелік; іс-әрекеттік-алгоритмдік тәсіл процессуалдық тәсілге әсер етеді оқыту жағы; проблемалық тәсіл оқыту мазмұнын да, процесін де анықтайды; процесске бағытталған тәсіл оқу процесіне әсер етеді, бірінші кезекте статистикалық эксперименттер мен зерттеулер жүргізуге керек.

Әдістемелік жүйенің мазмұндық компоненті екі бөліктен тұрады: Географиялық және статистикалық. Географиялық бөлім статистикалық әдістерді қолдануға негізделген ақпараттық базаны білдіреді. Ақпараттық база-бұл жағдайды сипаттайтын сандық көрсеткіштер және табиғат пен қоғам объектілерін дамыту. Олардың екі топқа бөлуге болады: 1-ші топ - физикалық жағдайда қолданылатын көрсеткіштер географиялар: биіктігі, тереңдігі, температурасы, ауа қысымы және т. б.; 2-ші топ - әлеуметтік-экономикалық географияда қолданылатын көрсеткіштер: халық саны, шаруашылық салалары шығаратын өнім көлемі және т. б.

Білім-статистиканы игеру үшін әдістер студенттер бірқатар ұғымдарды игеруі керек, олардың ішіндегі ең маңыздылары: статистикалық көрсеткіштер,

статистикалық көрсеткіштер үлгілер, жиынтықтар, бөлу қатарлары, топтастыру, статистикалық шамалар (абсолютті, салыстырмалы, орташа), вариация, корреляция, регрессия, динамика қатарлары.

Дағдылар-статистикалық дағдылардың қатарына белгілерді анықтау қабілеті жатады статистикалық объектілердің сипаттамасы, білігі оларды жалпылау, жүйелеу, салыстыру, талдау, болжау.

Статистикалық дағдыларды қалыптастыру барлығына таралуы керек географияны оқыту жылдары: 6-дан 10-ға дейін сынып. Біз оқытудың үш кезеңін бөлдік статистикалық әдістерге:

- 1 кезең (6-8 сынып) - географиямен статистикалық әдістерді интеграцияланған зерттеу кезеңі. Бұл кезеңде оқушылар статистикалық элементтермен танысыңыз әдістері.

- 2-кезең (9 - сынып) - статистикалық әдістерді жүйелеу және жалпылау кезеңі. 9-сыныпта зерттеу объектісі кеңейеді: Әлеуметтік және экономикалық кешендер табиғи кешендерге қосылады. Географиядағы статистикалық әдістердің рөлі күрт өседі және оларды тиімдірек қолдану үшін біз мыналарды енгізуді ұсынамыз 9-сынып оқу жоспарлары элективті курс "Статистикалық зерттеу әдістері география".

- 3 кезең (10-11 сынып)-статистикалық әдістерді шығармашылық қолдану кезеңі. Бұл кезеңде статистикалық әдістер қайтадан олар географиямен біріктірілген, бірақ басқа, жоғары деңгейде қарастырылады. Оқушылар статистикалық әдістерді өз бетінше қолдана алады география және ғылыми зерттеулерде.

Оқыту процесі статистикалық зерттеулерді де қамтиды. Оқытудың ең маңызды мақсаты – негізгі сұрақтарды құрастыруды, мәліметтерді жинау процесін, қорытындылауды және топтастыруды, кестелер мен графиктерді құруды, бірліктердің ортақ типтік белгілерін зерттеуді біріктіретін зерттеу процесіне белсенді түрде қосу. популяция, популяциядағы белгінің вариациясын зерттеу, қарым-қатынастарды, даму тенденцияларын зерттеу, зерттеу нәтижелерінің дұрыстығын бағалау. Оқу барысында оқушылар статистикалық әдістерді өз бетінше таңдайды, мұғалім тек түзетулер енгізеді.

Әдебиеттер:

1. Петрова Н. Н. Жаңа білім беру стандарты. Түлектерді даярлау сапасын бағалау география бойынша негізгі мектеп: 9 сынып. М.: Емтихан, 2006.

2. Душина и. в., Кеден Е. А., Пятунин В. Б. географияны оқыту әдістемесі мен технологиясы в мектеп: мұғалімдер мен студенттерге арналған нұсқаулық пед. ин-лер мен ун-лер. М.: "Астрель" баспасы " ЖШҚ; "АСТ баспасы" ЖШҚ, 2004.

3. Краевский В. В., Хуторская А. В оқыту негіздері. Дидактика және әдістеме:оқу. үшін жәрдемақы студент. жоғары. оқу. мекемелер. М.: "Академия" баспа орталығы, 2007. УсоваА. В. оқу процесінде оқушылардың ғылыми түсініктерін қалыптастыру. М.: Педагогика, 1986.

ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕГІ МЕДИА МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ МЕДИА БІЛІМ

Садық Жансая – 7М01506 – География педагогін даярлау 1506-11 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Қожабекова З.Е. - г.ғ.к., доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Изучение медиа культуры и медиа знаний в реалиях современной школы. В статье обсуждаются вопросы о том, какое отношение различные средства массовой информации, такие как телевидение, кино и Интернет, имеют к разным культурам, как это меняет повседневную жизнь под влиянием различных форм сложных средств коммуникации и какими компетенциями должны обладать дети и молодые люди, учителя, профессиональные сотрудники и родители, чтобы научиться "понимать". В статье представлены новые аспекты анализа взаимоотношений медиакультуры и медиаобразования.

Summary

The study of media culture and media knowledge in the realities of a modern school. The article discusses the issues of how different media, such as television, cinema and the Internet, relate to different cultures, how it changes everyday life under the influence of various forms of complex means of communication and what competencies children and young people, teachers, professional staff and parents should have in order to learn to "understand". The article presents new aspects of the analysis of the relationship between media culture and media education.

Медиа-мәдениет әртүрлі деңгейлерде, әсіресе мектеп бағдарламасында медиа білім беру арқылы айтылады. Дискурстар белгілі бір білім алатын тәжірибе арқылы дамиды [1]. Бұқаралық ақпарат құралдары күнделікті өмірдің бір бөлігі болып табылады және әлеуметтенудің негізгі құралына айналууда. Олар қарым-қатынасты жеңілдетуі де, нашарлатуы да мүмкін. Ерте балалық және жастық шағында бұқаралық ақпарат құралдары қоғамдық өмір мәселелерін баяндайды және жеке өмірдің қалыптасуына күшті әсер етеді, осылайша мектептегі білім мен тәрбие жұмысы бұрынғыға қарағанда тереңірек және тікелей болады. Мектеп ортасындағы барлық мүдделі тараптар тек білім беруде ғана емес, сонымен бірге өзін-өзі тәрбиелеуде де бұқаралық ақпарат құралдарының өзіндік функцияларын білуі керек. Мектептің болашақ дамуы мен оң әлеуметтік құндылықтары мен бағдары бар оқушылардың жеке басын қалыптастыру үшін медиа мәдениетті дамытудың әлеуметтік және техникалық перспективаларын талдады.

Мен келесі принциптерді атап өткім келеді, өйткені қазіргі мектептің дамуы медиа мәдениет пен медиа білімнің бөлігі болып табылады.

- Инновация: бұқаралық ақпарат құралдарының дамуы, әдетте, үнемі жаңарып отырудан және техникалық қызмет көрсетуден тұрады.

- Интеграция: бұл кез-келген уақытта бұқаралық ақпарат құралдарының кейбір түрлерін таңдауға және олардың білім берудің сыни тәсілі мен тәжірибесін дұрыс көрсетуге мүмкіндік береді [2].

- Интерактивтілік: медианы қолданудағы интерактивтілік дегеніміз-өзіңіздің медиа форматтарыңыз ұсынатын мәтіндік элементтерді, фильмді немесе дыбысты жақсы түсіну.

- Тәжірибе: бұқаралық ақпарат құралдары арқылы берілетін тәжірибе әрқашан шынайы. Осылайша, "виртуалды шындық" көру, дыбыс және сезім саласындағы 3D емес шындыққа еліктеді. Көбінесе нақты және медиаға бағытталған және мағыналы сенсорлық тәжірибелер арасындағы шекаралар бұлыңғыр болады.

- Интернационалдандыру: коммуникациялық желілердің әмбебап функциясы, әлеуметтік құрылымдардың өзгеруі. Мысалы, өздерін бір-біріне тиесілі деп санайтын топтар енді географиялық жақындыққа тәуелді емес. Facebook-те жаңа медиа, топтар пайда болады. Екінші жағынан, әмбебап электронды оқытуды енгізу мүмкіндігі ретінде қарастыруға болады.

Медиа білім беру негізгі принциптерді басшылыққа алуы, бағыттауы және басқаруы керек. Бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалындағы өзекті, өзін-өзі анықтайтын, шығармашылық және әлеуметтік жауапты іс-әрекеттер мен мінез-құлық белгілі бір жағдайлармен байланысты: балалар мен жасөспірімдердің өмірлік жағдайы мен коммуникативті ортасы, олардың қажеттіліктері мен эмоциялары, білімдері мен тәжірибелері және олардың символдық құндылықты қалыптастыру қабілетінің деңгейі [3]. Кімде-кім өзінің білімі мен тәжірибесіне сүйене отырып, ақпараттық манипуляциялар арқылы әр түрлі формада бағалануы мүмкін болса, бұқаралық ақпарат құралдарымен мұндай білімі жоқ адамға қарағанда жауапкершілікпен және тәуелсіз әрекет етеді. Басқаша айтқанда, бұқаралық ақпарат құралдарының жағымсыз әсерлері туралы көбірек білген сайын, оның манипуляциялық әрекеттерінің ықтималдығы аз болады.

Мектеп бағдарламасында медиа білім беру және медиа мәдениет қағидаты ретінде тәжірибе мен қызметке бағдарлану

Іс-әрекет пен тәжірибе алу үшін мүмкіндіктер жасау мақсатында балалар мен жастарға арналған медиа білім беру. Бұл тұрғыда тәжірибе мен іс-әрекетке назар аудару медиа білім мен медиа мәдениеттің негізгі принциптері болып саналады. Тәжірибеге назар аудару медиа білім беруде бұқаралық ақпарат құралдарын қоздыратын сезімдер болуы керек дегенді білдіреді [4]. Іс-әрекетке бағдарлану медиа білімнің (ағымдағы және болашақ) іс-әрекетке бағытталуы керек екендігімен байланысты, мысалы, проблемаларды шешудің, шешім қабылдаудың, бағалаудың және құрудың белсенді процесі түрінде. Осы бағытқа сүйене отырып, біз бұқаралық ақпарат құралдарының бұқаралық ақпарат құралдарындағы өзін-өзі көрсетуді саралау мен талдауға әсерін басқару үшін бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалануға, сондай-ақ медиа мәдениетті құруға қатысу мақсатында бұқаралық ақпарат құралдарын өндіруге ынталандыру туралы айтып отырмыз. Медиа білім беру тек мектеп тапсырмасы емес. Ол жаңа ғана балалармен және жастармен, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарында отбасылық, әлеуметтік және мәдени жұмыс тәжірибесін жинады. Медиа білім беру қоғам мен саяси шеңбер балалар мен жастарға қолайлы медиа ортаның қалыптасуына жағдай жасағанда ғана сәтті бола алады. Медиа білім беру білім беру процесінің барлық қатысушыларының есеп беруін талап етеді.

Балалармен және жастармен әлеуметтік-мәдени жұмыс мәдени мүмкіндіктер мен іс-қимыл мүмкіндіктерін кеңейтуді білдіреді. Осы саладағы

көптеген іс-шаралар, сондай-ақ ерікті түрде қатысу шығармашылықты дамытуға жақсы мүмкіндіктер ашады. Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі қоғамда, технологияда және жаһандануда бұқаралық ақпарат құралдарымен қалай өмір сүру керектігін білу тұрғысынан жалпы медиа құзыреттілік дамуда.

Мектептегі медиа білім беру жұмысы үш негізгі рөлден тұрады:

а) әр түрлі міндеттер үшін медианы пайдалану: мақсат-бұқаралық ақпарат құралдарымен әр түрлі мәмілелер жасау, сонымен қатар ақпаратты сыни тұрғыдан іріктеу және бағалау мүмкіндігі.

б) бұқаралық ақпарат құралдарының іс-әрекеттері мен жұмыс жағдайларын түсіну:

Сыни талдау өндіріс жағдайларын, таратуды және редакциялық саясатты редакциялауға бұқаралық ақпарат құралдарының қол жетімділігін білуді талап етеді (Уинтер, 2000) [5].

с) бұқаралық ақпарат құралдарындағы практикалық және шығармашылық жұмыс: мақсат-бұқаралық ақпарат құралдары мен олардың пайдаланушыларының нақты қабылдау қабілеті мен әлеуметтік жауапкершілігін дамыту үшін өзін-өзі көрсету және құру мүмкіндіктерін кеңейту. Мектеп газеттеріне, фотокөрмелерге, деректі фильмдерге, жаңалықтар репортаждарына немесе бейне журналдарға қатысу арқылы балалар мен жастар өз идеяларын әртүрлі бұқаралық ақпарат құралдарын қолдана отырып жеткізе алады және осылайша мектеп ортасынан тыс жерде таратылуы мүмкін. Содан кейін олар шындықты әрқашан бұқаралық ақпарат құралдары "жасайтынын" түсінеді, сондықтан субъективті түрде қалыптасады және (корпоративті) мүдделердің әсерінен бағдарланады. Ойын деңгейінде, мысалы, өзіңіздің компьютерлік ойындарыңызды жасауда жұмыс істеген жөн. Бұқаралық ақпарат құралдарындағы практикалық және шығармашылық жұмыс әсіресе бірлескен оқыту нысандарын ілгерілету үшін қолайлы. Осылайша, студенттер топтық жұмыста жарнамалық және медиа өнімдерін жасауды үйренеді, олармен жеке адамдар басқалармен ынтымақтастықта болады (Вааск, 1973) [1]. Рөлдер мен тапсырмаларды бөлу арқылы олар өздерінің қабілеттерін, бейімділіктерін және беткейлерін ашады. Бұл әсіресе сыныптан тыс және сабақтан тыс жұмыстарда жұмыс істеу үшін өте маңызды. Медиа білім беру және медиа мәдениет белсенді және дәл қабылдау қабілетінің дамуына ықпал етуі керек. Бір-бірін толықтыруы керек негізгі іс-шаралар бар: жеке медиа құруға және өндіруге бағытталған кезеңдер, ең алдымен ақпаратты өндеуге, аналитикалық ойлауға және тәжірибе жинауға бағытталған.

Медиа білім беру және медиа мәдениет бейресми, сыныптан тыс және қоғамдық саланы қамтуы керек. Мектепте қоршаған ортаның әртүрлілігі, жұмыс жағдайлары мен міндеттері туралы айтылды. "Үй" медиа өкілдерімен сұхбат және сарапшылармен ынтымақтастық қажетті дағдыларды игеруге ықпал етеді. Бұқаралық ақпарат құралдары оқытудың таптырмас факторларына айналғанын ескере отырып, мектеп мәдениетін бұқаралық ақпарат құралдарының көмегімен, бірақ рефлексивті-сыни аспектімен дамыту қажет. Осыған сүйене отырып, біз мектептер мен отбасылар арасындағы

ынтымақтастықты кеңейту үшін әртүрлі салаларда қолайлы жағдайлар жасай аламыз[3].

Медиа әсерлер мен әсерлерді талдау және бағалау әртүрлі медиа мазмұнында біріктірілуі мүмкін. Комикстерден жарнамаға, бейнеклиптен компьютерлік бағдарламаға дейінгі өнімдер білім берудің басты назарында болуы керек. Мектептердегі медиа - білім беру және медиа-мәдениет саласындағы медиа-педагогиканың дамуы мен құрылысын екі тәсіл тұрғысынан қарастырған жөн: медиадиактика тұрғысынан оқытуда көмекші құрал ретінде медианы кеңінен қолдану-бұл медиа-білім беру және медиа-мәдениет бұқаралық ақпарат құралдарымен және олардың хабарламаларымен сыни-өнімді мінез-құлықты оқыту құралы ретінде. Мектептер осы міндеттерді орындауға оқу бағдарламасы шеңберінде бұқаралық ақпарат құралдары мен білім беру қызметін үйлестіруді күшейту арқылы, сондай-ақ сыныптан тыс іс-шараларда жүйелі үйлестіру және ынтымақтастық арқылы дайындалуы керек. Мектеп, мұғалім, ата - ана және оқушы арасындағы ынтымақтастықтың жақсы мысалы - "экрансыз он күн" жобасы-жастарда үш экранды сыни және таңдамалы пайдалануды дамытуға арналған нұсқаулық/ семинар. Мектептер мен мектептен тыс серіктестер арасында ынтымақтастық қажет. Демек, медиа білім беру оқу орнына, мектепке байланысты емес. Сонымен қатар, мектеп ішіндегі үйлестіруді елемеуге болмайды. Мектептердегі басқару талаптарының өзгеруіне байланысты мектеп қызметін үйлестіру ұлғаюы және күшейтілуі керек.

Кейбір салалардағы мектептердегі Медиа және білім беру жұмыстары арнайы жабдықтардың қол жетімділігі мен қол жетімділігімен байланысты. Ресурстардың шектеулігін ескере отырып, мектеп басшылары мектепті техникалық жаңарту бойынша үнемі жұмыс істеуі керек. Техникалық салада медианы дамыту қолданыстағы жабдықтың тез ескіруіне әкеледі.

Мектептерде медиа-мәдениеттің дамуымен медиа-педагогиканы қосымша міндет ретінде емес, жалпы педагогикалық деп түсіну керек. Осы мақсатқа жету үшін мектеп ішіндегі кәсіби, академиялық пікірталас пен ынтымақтастықты күшейту қажет. Медиа мәдениеті мен медиа білімі бар медиа-педагогика қазіргі мектептің негізгі мақсаттары мен міндеттерін талқылаудың бастапқы нүктесі болуы керек.

Мұғалімдерге, кәсіби қызметкерлерге және ата-аналарға үнемі білім беру қажет. Мұғалімдер, әріптестер және ата-аналар өз оқушыларының электронды ақпарат құралдарымен жақсы таныс екенін және/немесе оларды өздеріне қарағанда қолданатынын біледі. Олар міндетті түрде балалар мен жастардың өздерімен бірге мектепке әкелетін бұқаралық ақпарат құралдарымен танысады. Медиа білім беру саласындағы мұғалімдер мен ата-аналарға арналған "білім беру профилактикасы" тәрбие жобасының мақсаты бұқаралық ақпарат құралдары мен жастарға білім беру жауапкершілігін жүктеуге болатын жана технологияларды қолдану бойынша медиа құзыреттіліктер мен дағдыларды игеруге негізделуі керек. Медиа білім беру міндеттерін оқыту мен игерудің әдіснамалық аспектілерінің мақсаттары үшін медиа және медиа эффектілерді пайдалану бойынша ғылыми және қоғамдық пікірталастарды жүйелі түрде

қадағалап отыру үшін медиа өнімдерді "өңдеу" үшін техникалық дағдылар мен қабілеттерді дамыту қажет.

Бұқаралық ақпарат құралдарының таралуы мен бұқаралық ақпарат құралдарының кәсіби және білім беру әсеріне қатысты білім беру саясаты мен мектеп бағдарламасы тез және жан-жақты әрекет етуі керек, сондай-ақ қазіргі заманғы бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс істеу жағдайларын жақсартып, мектептерде медиа білім беруді енгізіп, медиа мәдениетті дамытуы керек. Біз электронды бұқаралық ақпарат құралдарын оқытуда бұрынғыдан да қарқынды пайдалануымыз керек. Медиа білім беру және медиа мәдениет мектептердің жалпы және үздіксіз білім беру қызметінің бөлігі болуы керек. Бұл басқа Еуропа елдерінің (Германия, Франция) мектеп тәжірибесіне енгізіліп медиа-ландшафт пен медиа-педагогиканы қалыптастыруда.

Мәдени медианы талдау медиа индустрияның қызығушылығын және/немесе кейбір бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамға, әсіресе балалар мен жастарға әсер ететін мәдениетті өзгерту қабілетін анықтады. Медиа-мәдениет пен мәдени индустрия мәдениетті өзгертті, сондықтан тұтыну қоғамын түсіну қажет. Медиа-мәдениетті кеңірек түсіну арқылы медиа-мәдениет медиа-өндіріс, медиа-контент, оларды қабылдау, сондай-ақ (саяси) бақылау, қақтығыс және сәйкестендіру деңгейінде нақтыланған жалпы құбылыс ретінде түсіндіріледі. Екінші жағынан, әр мәдениет құндылықтар циклімен енеді. Жаңа ақпараттық технологиялар жеке адамдардың, әсіресе жастардың әдеттері мен мінез-құлқын өзгертеді. Инновациялық бұқаралық ақпарат құралдарының дамуымен және медиа мәдениетті дамыту қажеттілігінің артуымен, әсіресе білім беру процесінде. Бұқаралық ақпарат құралдары қарым-қатынасты жеңілдетуі де, нашарлатуы да мүмкін. Бүкіл мәдениет коммуникация арқылы, әрбір байланыс мәдениет арқылы, әсіресе медиа мәдениет арқылы беріледі. Бұл тұрғыда медиа мәдениеті символдық құндылықтың "тасымалдаушысына" айналады. Медиа мәдениет медиа білім беруде дербес болуы керек және осылайша білім беру процесінің сәтті дамуын қамтамасыз етуі керек. киберқауымдастық (қоғам) [4].

Медиа құзыреттілікті өздігінен игеруді көздейтін ешқандай медиа білім мәдени медиа саласындағы негізгі құзыреттерді дамыта алмайды. Медиа білімі бар осындай мәдени орта ғана студенттердің сыни және рефлексиялық көзқарасын дамыта алады. Франкфурт мектебінен басталатын теориялар да, символдық интеракционизм де, талдаудағы мәдениеттану да медиа-мәдениеттің дамуын толығымен "ақтай" алмайды, егер олар медиа-Педагогика пәні бойынша медиа-білім беру контекстінен тыс талданбаса. Медиа-мәдениет бүгінгі таңда Медиа-құзыреттілік медиа және техникалық сауаттылықтан гөрі маңызды бола бастаған кезде, мектепте бұқаралық ақпарат құралдарына сыни көзқарас үшін жеткілікті уақыт пен кеңістік болуы керек. Медиа-мәдениет оқушылардың мәдени деңгейін арттыруға, бұқаралық ақпарат құралдарына қатысты мәдени фактілермен танысуға ықпал етуі керек. Мектеп Ақпарат көзі болуды тоқтатады, өйткені ол теледидармен, Интернетпен және басқа да бұқаралық ақпарат құралдарымен бәсекеге қабілетті бола бастайды. Хорватия, ең алдымен, мектептегі бұқаралық ақпарат құралдарының жұмысы үшін

маңызды негіздемелік жағдайларды қамтамасыз етуі керек: келісілген оқу жоспары мен бағдарламасына сәйкестік медиа білім берудің қажетті шарты болып табылады, ал мектептердегі медиа-мәдениет оқыту мен жалпы білім берудің (мектеп бағдарламасының) ажырамас бөлігі болып табылады. Кино өнері және/немесе мәдениет медиа білім беру сегменттерінің бірі ғана. Мектептерде медиа-мәдениеттің дамуымен медиа-педагогиканы қосымша міндет ретінде емес, жалпы педагогикалық деп түсіну керек. Медиа білім беру медиа мәдениеті мен медиа сауаттылықтан асып түседі. Осы себептерге байланысты бастауыш мектептерде "бұқаралық ақпарат құралдары" пәніне педагогикалық оқыту талабы ақталды [5].

Әдебиеттер:

1. Бааке, Д. Қарым - қатынас және құзыреттілік-қарым-қатынас дидактикасы және кәсіби қайта даярлау жөніндегі Нұсқаулық, Ювента Верлаг, Мюнхен: 1973.-273 б.
 2. Бордые, П. Социологияның символдық формасы, Штутгарт. 2007, 19-23 бб.
 3. Келлер, Д. БАҚ және коммуникация саласындағы зерттеулер. Медиа білім журналы, 2018, №2-шығарылым, 78-84 бб.
 4. Бромли, Р., Геттлих, У., Винтер, К.: Мәдениеттану. Танысуға арналған негізгі мәтіндер. Люнебург: Клампенге: 341-362 бб.
- Уинтер, Р. Танымал ойын-сауық дегеніміз не? Мәдениеттанудың болашағы, медиа практикалық. Медиа білім журналы, 2000, №4-шығарылым, 21-26 бб.

ӨНЕР, МӘДЕНИЕТТАНУ ЖӘНЕ СПОРТ

ӘОЖ 372.8(072)

МЕКТЕПТЕГІ «КӨРКЕМ ЕҢБЕК» САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА АҒАШ ӨНДЕУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР НЕГІЗІНДЕ ОРЫНДАУ ЖОЛДАРЫ

Сыдыков Мейірбек Уразбайұлы.-1404-10 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Маханов Тұрсынхан Шалабайұлы - п.ғ.к., аға оқытушы
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются пути выполнения учащимся технологии дерево обработки на основе декоративно-прикладного искусства на уроках «Художественный труд» в школе. Показаны этапы проведения урока, дана определения запланированным результатам обучения в соответствии с требованиям государственного образовательного стандарта. Описана порядок выполнения практической работы изготовления домбры.

Summary

The article considers the ways in which a student can perform woodworking technology based on decorative and applied arts at the lessons "Artistic work" at school. The stages of the lesson are shown, the planned learning outcomes are defined in accordance with the requirements of the state educational standard. The procedure for performing the practical work of making dombra is described.

Қазіргі замандағы технологиялардың қарқынды дамуы, олардың кәсіби қызметінің барлық салаларына жүйелі түрде енуі технологияның ғылыми білімі мен іс-әрекет процесінің саласы ретіндегі қағидалы түрде жаңа мәртебесінің қалыптасуын көрсетеді. Бұл сәйкесінше технологиялық процестің құрылымы

мен мазмұнына жаңа талаптар қояды. Технологиялық білім мен мәдениет эволюциялық жолмен жалпы адамзат мәдениетінің негізгі құрамдас бөліктерінің біріне айналып және жас ұрпақтың бәсекеге қабілеттілік, бейімделушілік, білім алушылардың элементтенуі, олардың тиімді кәсіби өзін-өзі анықтауы секілді маңызды тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға маңызды әсер етеді. Бұл мәселелерді шешу жолдары О.Сыздықов., [1] Б.Т.Ортаевтардың [2] еңбектерінде анық ашылып көрсетілген.

Мектептегі «Көркем еңбек» пәнінің құрылымдық-мазмұндық жан-жақтылығы мен көп өлшемділігі ғылыми технологиялық білім негіздерін меңгеруді ғана емес, сонымен қатар ұлттық төл мәдениетпен, көркем шығармашылықпен және сәндік-қолданбалы өнермен тығыз байланысты технологиялық қызметтің іскерліктірі мен дағдыларын меңгеруді көздейді. Сондықтан да әртүрлі конструкциялық материалдарды өңдеуге оқыту бағдарламаларына сәндік-қолданбалы өнер мендизайн және технология тараулары енеді, олардың зерттелуі оқыту технологияларын, соның ішінде ағаш өңдеу технологияларын оқыту процесінде қарастырады. Ағашты өңдеу технологиясы – осы саланы оқытуда сәндік-қолданбалы өнерді белсенді қолданудың қажеттілігі мен мүмкіндігін алдын ала анықтайды, технологиялық іс-әрекет пен сәндік-қолданбалы өнердің тарихи байланысында өзара анық көрінеді.

Оқыту сабағы – білім алушыларға қосымша білім беру ошақтарындағы оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың негізгі нысаны болып саналады. Ең бастысы – білімді жеткізу мен білім алушылардың тәжірибесін анықтау, оларды ынтымақтастыққа қосу, білімді белсенді іздеу мен олардың қарым-қатынасы. Жұмыстың негізгі түрлері болып – оқу сабағы саналады. Сабақта оқу әрекетін ұйымдастырудың төмендегідей формалары қарастырылады: жеке, фронтальды, ұжымдық шығармашылық. Негізінен сабақтар теориялық бөлімнен және білім алушылардың практикалық іс-әрекетінен тұрады. Сабақтың теориялық бөлімі иллюстрациялық материалдарды (компьютерлік технологияны қолдану) қарау арқылы әңгімелесу тұрғысында беріледі. Керекті оқу материалын ұсыну эмоционалды және логикалық жүйелікке ие болады, ол сөзсіз білім алушыларды таң қалдыратын сондай-ақ тәжірибенің ең жоғарғы нүктесін алып келеді. Білім алушылар материалды үнемдеуге, жұмысты дәл орындауға, жасалатын бұйымды сапалы жасауға үйренеді. Іс-әрекетті түрлендіріп, білім алушылардың қызығушылығын арттыратын техникалық құралдармен жұмыс жасау кезінде еңбек қауыпсіздігіне ерекше көңіл аудару қажет. Оқу сабағын төменде көрсетілген кезеңдер бойынша көрсетуге болады:

1-кезең – ұйымдастырушылық. Тапсырма: білім алушыларды сыныптағы жұмысқа дайындау. Сабақтың басын ұйымдастыру, мақсат қою, тақырып пен сабақ жоспарын жеткізу, оқу іс-әрекетіне психологиялық көңіл-күй туғызу, зейінді белсендіру;

2-кезең – тексеру. Тапсырма: білім саласындағы проблемаларды жою және оларды түзету. Жаңа тақырыпты меңгеруге дайындалу мақсатында білім алушылардың алған білім, іскерліктері мен дағдыларының қалыптасуын тексеру;

3-кезең – дайындылық. Тапсырма: оқу мотивациясын қамтамасыз ету мен сабақтың мақсатын қабыл алу. Тақырыпты хабарлау, сабақтың мақсаты, танымдық тапсырмаларды қою, оқу іс-әрекетін ынталандыру;

4-кезең – негізгі кезең. Сабақтың мақсатына байланысты тапсырма анықталады: жаңа білімді меңгерту, түсінген тексеру, білім мен іс-әрекет тәсілдерін бекіту, білімді жалпылау;

5- кезең – бақылау. Тапсырма: меңгерілген іскерліктер мен дағдының сапасы және деңгейін анықтау, оларды түзету;

6-кезең – финал. Тапсырма: сабақтың мақсатына жетуіне талдау жасап, бағалау, алдағы орындалатын тапсырманы белгілеу. Сабақты қорытындылау, қортынды жасау, білім алушыларды сабақта жасаған еңбектері үшін мадақтау, келесі сабақтың болашағын анықтау.

Негізгі мектептің және әрбір оқытылатын пәннің алдында тұрған міндеттерінің бірі – білімге деген танымдық қызығушылықты қалыптастыру, оны дамыту, шыңдау, ынта-жігерге айландыру екені белгілі. Сондай-ақ, технологияландыру процесінің жүйелі сипаты мен технологиялық білім берудің әлеуметтік маңыздылығына қарамастан, мектептегі білім беруде «Көркем еңбек» пәнін оқытуға қызығушылықтың төмендеу тенденциясы айқын байқалады. Бұған дәлел қазіргі таңдағы білім беру ошақтарында оқу шеберханаларының жоқтың қасы екені көрінеді.

Бұл парадокс объективті түрде орын алған факторлардың:

- еңбекке оқытудан көркем еңбекке көшудің айтарлықтай толық болмауы;
- әкімшіліктің, мұғалімдердің және ата-аналардың өскелең ұрпаққа еңбек технологиясын меңгертуге жете бағаламауы;
- мектептердегі материалдық-техникалық базаның жеткілікті қамтамасыз етілмеуі мен нашаралауы және т.б. субъективті әсерімен түсіндіріледі.

Біздің пайымдауымызша осы ғылымның зерттеу мақсаты – білім алушылардың танымдық әрекетін оңтайландыру құралы негізінде ағаш өңдеу технологиясы бойынша сабақтарды дидактикалық қамтамасыз ету.

Тұжырымдалған мәселе мен зерттеудің мақсаты келесі міндеттерді шешу қажеттілігін анықтайды:

- «Көркем еңбек» білім беру саласындағы сәндік-қолданбалы іс-әрекеттің ерекшеліктерін ашу мен мектеп білім алушыларының ағаш өңдеу технологиясына танымдық қызығушылығын қалыптастыру үшін сәндік-қолданбалы өнер құралдарының мүмкіндігін анықтауымыз қажет;
- мектеп білім алушыларының оқу процесінде ағаш өңдеу технологиясына танымдық қызығушылығын қалыптастыруға ықпал жасайтын факторларды көрсетуіміз керек. [3]

«Көркем еңбек» бағдарламасы Қазақстандағы жаңа білім беру қажеттіліктерін және халықаралық тәжірибе негізінде білім беру мекемесі білім алушыларының еңбекке дайындығын сапалы жаңарту мен жетілдіруді қамтамасыз ететін осы мәселелерді шешу үшін ықпал жасауға арналған.

Мектептегі «Көркем еңбек» сабағы жалпы білім беру қызметінің төменде көрсетілген түрлерін жітілдіру мен дамытуға бағытталған. Жоспарланған оқыту

нәтижелері мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сай орыналуы тиіс.

Жеке нәтижелері:

- сәндік-қолданбалы өнері негізінде ағаш өңдеуге оқу-танымдық қызығушылық таныту;
- елімізде мекендеген әртүрлі халықтардың мәдениетіне деген қызығушылықты және құрметті қалыптастыру;
- білім алушылардың өз бетінше шығармашылық іс-әрекетке деген қызығушылығын арттыру;
- сәндік-шығармашылық әрекетте ынтымастық іскерліктері мен дағдыларын дамыту.

Сәндік-қолданбалы өнер конструкциялық материалдарды көркемдеп өңдеумен тікелей байланысты, оларға ағаш, метал, былғары және т.б. жатады. Материалдарды өңдеудің түрлі технологияларына қарай сәндік-қолданбалы өнерінің түрлерін әдеттегідей белгілейді. Олардың әрқайсысының өзіндік ерекше дәстүрлері, шығармашылық пен техникалық тәсілдері болады. [4]

Ағаш – біздің еліміздегі дәстүрлі және өндірістегі көп салаларда кездесетін материал. Оның күнделікті өмірде көп қолданылуы таңқаларлық жайт емес. Бұл материалдан ыдыс-аяқ, жиһазы, музыкалық аспаптар, құрылыс заттары және т.б. жасалады. Шеберлер әрдайым өзі жасаған бұйымдарын пайдалануға ыңғайлы ған емес, сондай-ақ көзге ұнамды етіп әдемі жасауға тырысады. Бұл жағдайат ағашқа ою және сурет салудың көптеген дәстүрлерінің, көркем өңдеуінің қайнар көзі болып саналады.

Ағаш ою - бұл бағыт ұлттық нағыштағы халық шаруашылығында қолданылатын заттарды жасау бұрыннан қалыптасқан дәстүрге ие болатын жайт. Ағаш оюдың геометриялық, контурлы, жалпақ рельефті, ойықшалы және көлемді түрлері болады.

Кескіндеме – бейнелеу өнерінің бір саласы болып табылады, белгілі бір заттың (кенеп, ағаш, қағаз және т.б.) бетіне сурет салу арқылы жасалатын өнері туындыларының атауы. Кескіндеме – тақырыбы кең, көп жанрлы (тұрмыстық көріністер, әскери жанр, анималистік тақырыб және т.б.) өнер саласы болып табылады. Олар:

- сәндік кескіндеме - (қабырғалардың, ішкі төбелердің) бетіне орналастырылған суреттер;
- инсталляциялық кескіндеме – картиналар;
- сәндік картиналар – театр мен кино сахналарын безендіретін картиналар, киім үлгілері және т.б.

Созылып тұрған қолдың алақанына інжу-маржан төгілетін болса, онда олар кемпірқосақ секілді сәулелермен нұрланып ойнайтыны анық. Бұл түстерде жоқ, дәлірек айтқанда қоюлар (тон) мен жартылай қоюларда ерекше музыканы есітуге болады: олардың бірі ойлы, мұнды, жанды тербететін болса, енді бірі кобра жыланның дыбысы секілді үрей тудыратын сыбдырмен беріледі, ал енді бірі тағдырдың хабаршысындай шырылдап, мазалайтын әуен береді, тағы бірі шаттыққа толы, жарыстағы батыл шабандоздың ерлігіндей екпіндейді.

Қазақтың ұлттық аспаптарының жинаған ерекше коллекциясын ғасырлар бойы қазынасын теңіз түбінде сақтап келе жатқан қаптың ішінен мұқият іріктеліп алынған осындай інжу-маржандармен салыстыруға болады.[5]

Ағаш өңдеу технологиясын сәндік-қолданбалы өнері негізінде орындауға қазақтың музыкалық аспаптарын жасу технологиясы жатады.

Домбыра – ішекті аспаптар тобына жататын қазақтың кең тараған халық аспабы болып саналады. Домбыра тұтас немесе құрама ағаштан құралып жасалады. Домбыраның ең көп тараған түрі болып екі ішекті, бірақ домбыраның үш ішекті, қосарланға және қуыс мойынды түрлері болады.

Қазақтың ұлттық музыкалық аспаптары шырша, арша, қарағай, жаңғақ, тұт және т.б. ағаштардан жасалады. Бұл материалдар жасалған аспаптардың жақсы дыбысталуына ықпалын тигізеді.

Домбыраның өлшем-бірлігіне келетін болсақ жалпы ұзындығы 980мм, басы ұзындығы 90мм қалыңдығы 10мм негізгі дайындаманың ұзындығы 160мм. Мойынның ұзындығы 480,470,460,440мм. өлшемдерде болады, сонымен қатар мойнының қалыңдығы 20мм, шанақ ұзындығы 520мм, бет қақпақ ұзындығы 400мм-ді құрайды.

Домбыры құрылысы бірнеше бөліктерден тұрады: басы, құлақтары, пернелері, мойын ағашы, шанақ, бетқақпақ, ішектері, тиек және түймесі.

Домбыраны жасауды бастамас бұрын пластилин немесе саздан домбыраның жалпы үлгісін жасау қажет. Аспаптың контураларын қалың қағазға сызып, сондан соң белгі сызығы бойынша кесіп шығу керек. Алдымен ағаштан бет қақпағын кесіп алады. Бет қақпағы дайын болғаннан соң мойнын дайындайды. Домбыраның басқа бөліктерін жасауға кіріспес бұрын дыбыс тақтасының сыртқы дөңгелектелген бөлігін мұқият өндеп, оның ішкі бөлігіндегі артық ағашты мұқият алып тастау керек. домбыра дайын болғаннан кейін оны лак-бояу материалымен әрлейді. Сонымен қатар ұстаның жоспарына сай түрлі ою жұмыстарында орындауға болады.

Сонымен, мақалада мектептегі «Көркем еңбек» сабақтарында білім алушыларға ағаш өңдеу технологиясын сәндік-қолданбалы өнері негізінде орындау мәселелері қарастырылды. Туындап отырған қарама-қайшылықты жою жолдары айтылды. Дегенімен мектептегі «Көркем еңбек» сабақтарында қазақтың ұлттық құндылықтарын паш ететін, ұмытылуға айналған сәндік-қолданбалы өнерді қайта жандандырып, білім алушыларға еңбек операцияларын үйрету авторлардың мақсаты деп санаймыз.

Әдебиеттер:

1 Сыздықов О. және басқалар. Технология пәнін оқыту әдістемесі. – Алматы: Нұрлы әлем. 2010. – 394 б.

2 Ортаев Б.Т., Камалов Ю.Н., Маханов Т.Ш. Оқу шеберханасындағы практикум-Шымкент, «Әлем баспаханасы» 2016ж.-260б.

3 Оспанов Б.Е. Мектеп оқушыларын «Көркем еңбек» пәнінде қол өнерді оқытуға даярлаудың қазіргі жағдайы. Абай ат. ҚазҰПУ. «Ұлттық рухани құндылықтарды дамыту мақсатындағы инновациялық технологиялар» атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік симпозиумының материалдары.-Талдықорған. 2018ж.

4 Өстеміров К. Кәсіптік оқыту әдістемесі. – Алматы.: РадиАл, 2006ж. – 240б.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Қалдыбек А.М. – 1404-19 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Узахова А. С. – п.ғ.к.,аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье представлена информация об «исследовательской компетентности», методе проектирования, народном ремесле «терме алаша (термэбау)» и способах плетения терме алаша. Работа в процессе плетения собственного народного рукоделия терме алаша принесет учащимся положительную пользу. Основной характеристикой школьников с высокой исследовательской компетентностью является самосовершенствование, познавательная активность, постоянная потребность и способность к самостоятельности.

Summary

The article provides information on "research competence", design method, national handicraft "terme alasha (termebau)" and methods of weaving terme alasha. The work in the process of weaving our own national handicraft terme alasha will bring positive benefits to the students. The main characteristic of students with high research competence is self-improvement, cognitive activity, constant need and ability for independence.

«Зерттеушілік құзіреттілік» ұғымының шығу тарихын зерттеу барысында ғылыми білімдерде жалпы зерттеушілер көп деген анықтамалар мен түсініктемелер бергені анықталды (Т. Д. Андропова, Л. С. Подымова, Н. Е. Мажар, Е. Г. Силяева, В. В. Грачев және тағыда басқалары). Бірақ біз оқушылардың зерттеушілік құзіреттілігін дамыту туралы зерттеген соң, келесідей сипаттамаға тоқталдық: «Зерттеушілік құзіреттілік» дегеніміз бұрын игерген білім, білік, дағдының жиынтығына сүйене отырып, іс-әрекеттің мағыналық мәнмәтінін функционалдылықтан өзгермеліге айналдыру нәтижесінде өз бетінше жаңа білім жүйесін алу және меңгеру саналы түрде дайындықтан көрінетін қасиет [1].

Мектеп оқушылардың зерттеушілік құзіреттіліктерін қалыптастырудың бір жолы – жобалау әдісі. Бұл әдіс оқушылардың өздігінен, ешкімнің көмегінен әрекет етуге бағытталған. Және де бұл әдіс арқылы оқушылардың психикалық үрдістер дамып, жоғары танымдық белсенділік қалыптасып, зерттеуге деген ынтасы болып, жеке тұлғалық жаңа білімдерді қалыптастырып, оқыту әрекеттері мен оның құрылымдарын меңгеруге ықпал етеді [2].

Жобалау әдісінің жалпы мәні мынада: белгілі бір білім жиынтығына ие болуды болжайтын және жобалау іс-әрекеті арқылы шешімін табуды алдын ала ескеретін мәселелерге деген оқушылардың қызығушылығын ынталандыру, зерттеушілік қабілетін, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту келеді. Мәселе ойдың мақсатын белгілесе, ал мақсат ойлаудың үрдісін бақылайды[3].

Жобалау әдісінің негізгі талаптары:

-зерттеу немесе шығармашылық бағыттағы мәні бар мәселелерді таңдап алу керек;

-теориялық білім мен тәжірибелік іс әрекеттердің ұштасуы;

- оқушының іс-әрекеті;
- жобаның құрылымы, ондағы іс-әрекет нәтижелері;
- зерттеу арқылы іс әрекет жүйесі мен нәтижесін көрсеті.

Осы бір жобалау әдісін пайдалана отырып, көркем еңбек сабағында күрделі тақырыптардың бірі, өзіміздің ата-бабамыздан мұра болып келе жатқан «терме алаша (термебау)» өнерін үйретуге болады.

Термебау (Терме алаша) – бұл кілемнің бір түрі, өзіндік мағынасы бар, арнайы станокта, жіптерді теріп ою салу арқылы жасалатын дүние. Жалпы кілем тоқу және алаша тоқу ол көнеден келе жатқан өнеріміздің бірі. Ал бұл өнер түрі, яғни термебау өнері (терме алаша) мектепте көркем еңбек сабағында 9-сыныптың оқу бағдарламасында, «Сәндік қолданбалы өнер» тарауында қарастырылған. Бірақ та бір сабақта оқушыларға толық меңгеру мүмкін болмағандықтан, қосымша сабақтар ұйымдастырып, оқушыларға толық үйретуге болады.

Алаша тоқу өнері жеңіл, әрі жылдам болғандықтан, Қазақстанның барлық аймақтарында кең тараған, бірақ оның тоқу технологиясын меңгергендер өте аз. Ол еңсіз құралған тоқыма өрмегінің көлемінің көмегімен тоқылған (көп түсті, немесе бір түсті) бірнеше қатар жолдардан тоқылып тігіледі [4]. Алаша өте жеңіл, бір орыннан екінші орынға алып жүруге өте ыңғайлы заттың бірі болып табылады. Және осы бір алаша тоқу өнерінің ішінде терме алаша тоқу түрі бар. Терме алаша, термебау, бұқар алаша деп әр өңірде әр түрлі атаулармен танымал. Жалпы бұл бұйымдарды тоқу түрлері көптігі сонша, санына жету қиын екен [5].

Терме алаша теру арқылы, санап өрнектер салып, тоқылады. Терме алашаны пайдаланатын орынына қарай әрі енді әрі көлемді етіп жасайды. Өрмекпен тоқылған терме алашаның ені әдетте 30-35 сантиметрден асырмайды. Себебі алашаны тоқу кезінде өте қатты ыңғайсыздық туғызады. Және аса шеберлікпен тоқылған алашаны ұзына бойы мен енін өлшеп, содан кейін неше бой етіп қырқып, құрау қажеттілігін есептейді. Байқағандарыңыздай бұл жерде баланың есеп, дене тәрбиесі, өзін-өзі бақылау секілді бірнеше іс-әрекеттер жүзеге асырылады [6].

Әрбір сабақты өту барысында ең алдымен ҚМЖ (қысқа мерзімді жоспар) керек болады, және осы жоспарға сүйене отырып сабағымызды қызықты да пайдалы етіп өтуімізге болады [7]. Ал ҚМЖ-ны құру үшін ҰМЖ (ұзақ мерзімді жоспар) керек болады. ҰМЖ (ұзақ мерзімді жоспар) – ол жыл бойын жасалатын, тақырыптар жылдың басында бекітіліп қояды. Ал ҚМЖ (қысқа мерзімді жоспар) – бір күнге, яғни ұзақ мерзімді жоспарға сүйете отырып, 2 немесе 3 күн алдын жасалып қойылатын жоспар түрі.

Терме алашаны тоқу барысында керекті құрал-жабдықтар: нобай (эскиз); арнайы станок; мақта, түйе, не болмаса таза жүн жіптері; қайшы; арқау жіп; күзу жіп; қылыш; бел ағаш; теру ағаш; серу ағаш; адарғы; 5 қазық және арқан керек болады. Осы құрал-жабдықтарды пайдалана отырып, керемет алаша тоқып шығаруға болады. Терме алашаны тоқу үшін келесідей іс әрекеттер жасалады:

1.Нобай (эскиз) бізге қандай өрнекті тоқып шығарғымыз келеді, соны торкөзге есептеу арқылы салу керек болады. Неге тор көзге және неге есептеп?

Себебі біз жіпті жүгірген кезде санап жүгіреміз, және оюымыз нақты түсу үшін есептеу керек болады.

2. Жүндерімізді бояп дайындап қою керек. Оны бояудың екі түрі бар, ол табиғи және химиялық. Табиғи – ол бұрын ата-бабаларымыз қолданған әдіс, өсімдіктерді сығып, суын шығару арқылы бояу, ал химиялық – ол кәзіргі кезде арнайы бояуы бар, сонымен бояу.

3. Жүнді бояп болғаннан соң, ұршықтың көмегімен иіру. Осы иірілген керек түсті жіпті қағылған 5 қазыққа санап жүгіру. Жүгіру барысында 3 адам қажет, бірі күзу жіпті байласа, екіншісі ішпен, ал үшіншісі сыртпен жүгіреді.

4. Келесіде жүгірген жібімізді арқанның көмегімен ұзыннан кереміз. Осы керілген жіпке серу, теру, бел ағаштарын орнатамыз. Серу ағашы – жіптерді бөліп керу үшін, теру ағашы – оюды салу кезінде жіпті теру үшін, бел ағаш күзу жіпті көтеріп, астыңғы және үстінгі жіпті бөліп тұру үшін, адарғы – өрнекті теріп, арқау жіпті өткізу кезінде жіптерді көтеру үшін, қылыш- әр тері, арқау жіпті өткізген сайын, нығыздау үшін қажет.

5. Соңғы іс-әрекетіміз, ол тоқып болғаннан соң, керекті өлшемде қырқып, бір біріне біріктіріп тігу, астыңғы шашақтарын шығарып, үстінгі жағына бақыт шашағын жасау. Себебі бақыт шашағы – ол үйге бақ, береке, ұзақ ғұмыр мен көп ұрпақ тілеу мақсатында ілінеді.

Қазіргі заманғы оқушылар тек теориялық жекеленген пәндер бойынша алған білімді ғана емес, бәрінен бұрын шығармашылық зерттеу барысында алынған тұтас білім және шынайы өмір тәжірибесі негізінде тұжырымдалған тұтастай дүниені сезіну және дүниетанымды көптеп талап етеді.

Шығармашылық білім арқылы, бұрынғы қол-өнерлерді дәріптеу арқылы біз оқушылардың зерттеушілік іс-әрекеттерін дамытып ғана қоймай, әрі қарай өзге тың дүниелерді ойлап табуына ықпалымызды тигізе аламыз. Зерттеушілік құзіреттілікке ие тұлғаның негізгі сипаттамасына өзін-өзі жетілдіруге, дамытуға деген үнемі құштарлығы мен қабілеті, танымдық белсенділігі мен дербестігі жатады. Ата-баба мұрасын дәріптеуде ұстаздың еңбегі өте зор.

Әдебиеттер:

1. Ушаков А. А. Развитие исследовательской компетентности учащихся профильной школы как личностно-осмысленного опыта осуществления учебно-исследовательской деятельности // государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология, №5, 2008. <http://cyberleninka.ru/>

2. Педагогикалық ізденіс – Алматы: Рауан, 2010

3. <http://bilimainasy.kz/?p=2999>

4. Қазақ қолөнері. ҚР-ның мәдениет министрі Ә. Қастеев атындағы, ҚР-ның мемлекеттік өнер мұражайы, Тоқыма бұйымдары – 266 бет, Алматы – 2010

5. Тоқымашылық. Шкляева С. А. Жүргенов атындағы ҚР-ның халық өнер академиясының тарих және көркемсурет өнері теориясының доценті, өнертанушы – 160 бет.

6. О. Қасиманов, «Қазақ халқының қолөнері», Алматы, 1995 ж.

7. 2017-2018 оқу жылында ҚР-ның жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшелігі туралы. Әдістемелік нұсқау хат, Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы 2017, 340 б.

ФИЗИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР ӘСЕРІНЕН АҒЗАДА БОЛАТЫН ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР

Амантаева Д.М. – 1402-20 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Байдосова А.А. - аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Физическая подготовка, это влияние мышечных движений, движений, физиологической систематизации действий на организм.

Summary

Physical training is the influence of muscle movements, movements, physiological systematization of actions on the body.

Дене жаттығуларының ағза функцияларының жағдайына әсері педагогикалық, психологиялық, биохимиялық және физиологиялық факторлар тобына шартты түрде біріктірілуі мүмкін көптеген себептермен анықталады. Дене жаттығуларын жіктеуде қозғалыстың физиологиялық заңдылықтары ерекше рөл атқарады. Дене жаттығуларын жіктеудің физиологиялық негізі бұлшық ет қызметінің режимі (статикалық, динамикалық, аралас), координациялық күрделілік дәрежесі, жаттығулардың қозғалыс қызметінің сапасын дамытуға (физикалық қасиеттерге) қатынасы, жұмыстың салыстырмалы қуаты және басқа да белгілері болуы мүмкін. Физиологиялық жіктеменің негізіне алынуы мүмкін белгілердің бірі - стандартты немесе стандартты емес (вариативті) дене жаттығуларын орындау тәсілі болып табылады. Осылайша, циклдық жаттығуларға стандартты (тұрақты, өзгермейтін) орындау тәсілдері тән. Жүгіруші, жүзуші, велосипедші қозғалыстың белгілі бір физиологиялық параметрлері қатаң кезектесетін жаттығулардың шағын тобын орындайды. Стандартты емес жаттығуларға спорттық қызмет жағдайының тұрақты өзгеруі, сонымен бірге қозғалыс формасы мен олардың физиологиялық сипаттамаларының өзгеруі (бокс, күрес, семсерлесу, спорт ойындары) тән [1]. Физикалық жаттығулар мынадай өлшемдер бойынша бөлінуі мүмкін: қозғалыстың биомеханикалық құрылымы бойынша - циклдық (есу, жүгіру, жүзу және т. б.) және ациклдық (бокс, күрес, гимнастика және т. б.); дене сапаларының көрінісі бойынша - жылдамдықтың басым дамуын талап ететін жаттығуларға - жылдамдыққа (қысқа қашықтыққа жүгіру), жарылыс күштеріне - жылдамдық-күшке (ұзындыққа және биіктікке секіру, лақтыру), төзімділікке (шаңғы жарысы, ұзын қашықтыққа жүгіру), күштерге (жүзу және т. б.), ауыр атлетика), үйлестіру - күрделі-техникалық (гимнастика, тау шаңғысы, мәнерлеп сырғанау); локомоциялардың ерекшеліктері бойынша - көбінесе аяқпен (жүгіру, конькимен жүгіру және велосипед спорты), қолмен (жүзу, гимнастика), қолмен және аяқпен (шаңғымен жүру) орындалатын жаттығуларға; орындалатын жұмыстың қуаты бойынша - ең жоғары, субмаксимальды, үлкен, орташа және кезекпен берілетін жаттығуларға; энергияның басым көзі бойынша - аноэробты-алактатты, аноэробты-лактатты, аралас анаэробты-аэробты және аэробты энергетикалық аймақта орындалатын жаттығуларға; қамтамасыз ету; энерготрат деңгейі

бойынша - жоғары энерготраттармен орындалатын жаттығуларға, оттегіні тұтыну кезінде 4-6 л/мин (жүгіру, шаңғы жарысы, жүзу), орташа - 2-4 л/мин (спорттық ойындар) және төмен - 2 л/мин (мәнерлеп сырғанау, бокс, күрес); жүктемені регламенттеу сипаты бойынша берілген жұмыс көлемінің жаттығуларына (есу, жүзу, жүгіру және т. б.) және берілген жұмыс уақытының жаттығуларына (бокс, күрес, футбол, хоккей және т. б.) және берілген жұмыс уақытының жаттығуларына (бокс, күрес, футбол, хоккей және т. б.); белсенді бұлшықет массасының көлемі бойынша жергілікті, бұлшықет массасының үштен бір бөлігіне дейін, өңірлік бұлшықет массасының үштен екісіне дейін және жаһандық бұлшықет массасының үштен екісінен астам; бірақ бұлшықет жұмысының сипаты (түрі) статикалық және динамикалық қазіргі уақытта В.С.Фарфель ұсынған жіктеу көпшілік мойындалған болып табылады, ол спорттық жаттығулардың барлық түрлерін позалар мен қозғалыстарға бөледі. Қозғалыс екі сыныпқа бөлінеді стандартты (стереотипті) және стандартты емес (ситуациялық) [2]. Біріншісі стереотип принципі бойынша қалыптасады, әрдайым алдын ала белгілі жағдайларда, белгілі бір ретпен орындалады. Екінші зерттелген, стереотипті элементтердің қатары болса да, бірақ стандартты емес жағдайларда, тұрақсыз жағдайларда, жекпе-жек және спорт ойындарына, сондай-ақ кросстарға тән үлкен вариациялармен орындалады. Стандартты қозғалыстар тобын шартты түрде екі топқа бөлуге болады: сапалы бағалаумен қозғалыс (баллмен). Бірінші кіші топ циклдық (қайталанатын қозғалыс циклдарымен) және ациклдық қозғалыстарға бөлінуі мүмкін. Циклдық қозғалыстар, өз кезегінде, салыстырмалы қуат аймақтары бойынша бөлінеді (ең жоғары, субмаксимальды, үлкен, орташа). Оларды сондай-ақ бұйра түрлері бойынша бөлуге болады (қолдың көмегімен немесе аяқтың көмегімен жүзеге асырылады), олар табиғи, құрлықта және су ортасында жасалатын, сырғумен (конькимен жүгіру) бөлінеді. Ациклдік қозғалыстар: жылдамдық-күштік (секіру, лақтыру); күштік (штангаларды көтеру); көздеуші (ату, лақтыру және допты беру және т.б.) болып бөлінеді. Қозғалыс сапалы бағалаумен бөлінуі мүмкін: спорт түрлері бойынша (спорттық және көркем гимнастика, акробатика, мәнерлеп сырғанау, суға және батутта секіру); қозғалыс сипаттамасы бойынша (күш, жылдамдық, үйлестіру, кеңістік пен уақыт бойынша бағдарлау, тепе-теңдік, икемділік, қобалжу, мәнерлілік). Дене шынықтыру міндеттерін шешу үшін орындалатын бұлшықет қозғалыстары (қимыл-қозғалыс әрекеттері) физикалық жаттығулар деп аталады [3]. Бұл ретте, әдетте, белсенді қозғалыстар, яғни еркін қозғалыс актілері пайдаланылады. Әрине, физикалық жаттығудың әрбір түрі өзінің ерекше ерекшеліктеріне ие. Дегенмен, әрбір жеке жаттығуларға физиологиялық сипаттама беруге сәтсіз әрекет болар еді. Сондықтан ғалымдар спорттық жаттығулардың барлық топтарына тән физиологиялық қауымдастықтарды табуға тырысты. Олардың физиологиялық жүйеленуі дене жаттығуларының түрлі топтарының ағзаға әсерін анықтауға ықпал етеді. Дене жаттығуларының физиологиялық жіктелуі мен сипаттамасын білу ағзаның қозғалыс және вегетативтік функцияларын саналы түрде жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл ретте дене жүктемелері нақты қарқындылығы бар дене жаттығуларымен жүйелі сабақтар кезінде ғана әр түрлі

органдарды қамтамасыз ету жүйелерінде тұрақты функционалдық және морфологиялық өзгерістерді туындатуы мүмкін екенін ескеру қажет. Дене жаттығуларымен және спортпен тұрақты айналысу барысында ағзаның ерекше тұрақтылығы артады, яғни оның дене жұмысына бейімделуі, өзгертілген орта жағдайында жұмыс істеу қабілеті жақсарады. Осыған орай, жаттығу жасаған адам қарқынды жұмыс істей алады, осы жұмысқа жылдам кірісе алады, жақсы жұмылдыру және жылдам қалпына келтіру. Дене жаттығуларының рөлі мұнымен шектелмейді. Ағзаның жүйелі дене шынықтыру табиғи факторлардың әртүрлі қолайсыз әсеріне бейімделуге көмектеседі. Жақсы дене дайындығы оқуда және болашақ кәсіби қызметте табысқа жету үшін қажетті шарт. Қозғалысты бастау үшін тиісті орынға ие болу керек. Жануарларда позалар туа біткен, ал адамда жеке өмір процесінде пайда болған, игерілген, яғни шығу тегі бойынша шартты рефлекторлық болып табылады. Кез келген поза бұлшықет тонусын бұлшық еттің әр түрлі топтары арасында бөлумен байланысты (қозғалыс бірліктері топтарының уақытша тетанусымен байланысты ұзақ кернеу). Тонусты бөлу жұлынның тиісті мотонейрондары арқылы орта ми аппараттарымен қамтамасыз етіледі. Бұл тонустың таралуына предверия аппаратынан және тонустың таралуының туа біткен механизмдерін қамтитын жартылай жүктелген арналардан келіп түсетін қозу импульстері араласады. Бұл жағдай қозғалыстан кейін, әсіресе айналмалы қалыптың сақталуы қиынға соғады. Сонымен қатар, әртүрлі спорт түрлеріне тән бірнеше аралық поз бөлінуі мүмкін. Демалыс қалпы бұлшықеттердің барынша босаңсуына байланысты. Демалыс қалпы тек кейбір бұлшық ет топтарының әлсіз (елеусіз) тетаниялық кернеулерімен сипатталуы мүмкін. Бұлшықеттер, әдетте, көптеген бұлшық еттердің айқын тетаниялық кернеуімен сипатталады. Бұл қалыптар спортшының мамандандырылған қимыл- қозғалыс қызметін қамтамасыз ететін қаңқа бұлшықеттерін жылдам жұмысқа қосуға бағытталған. Бірнеше негізгі позаларға бөлінеді [3]: 1) жату; 2) отыру; 3) тұру; 4) ілініп тұру; 5) екпін; 6) қылқаламдағы тіреу. Адамның дамуында поз қалыптастыру бұлшық ет антагонистерінің ең аз тонусымен ұштасқан жатудан басталады. Спортта жату ату және жүзу, отыру - есумен, вело-, мотоспортпен, ат спорты және гимнастикамен байланысты, ал тұру спорттың барлық түрлерінде ("тік тұр", "еркін тұр", бір аяқты, аяқты және т.б.) қолданылады. Вис, тіреуіш, білезікке тіреуіш және олардың нұсқалары гимнастика мен акробатика үшін тән.

Жас спортшылармен оқу жаттығу сабақтары түрлі бағыттағы жаттығулар кешенін пайдаланумен жүргізіледі. Бұндай амал спорттық нәтижелер үшін негізгі дайындық құрумен қатар жас спортшылардың көңіл – күй мен жұмыс қабілетін көтеруге мүмкіндік береді. Сонымен, сабақ мазмұнына күш пен жылдамдық – күш қабілеттерін, төзімділік пен ептілікті дамытуға арналған жаттығулар кіреді. Дене және қимыл қабілеттерін дамытудың жас ерекшеліктерін зерттеуде ықпалдың таңдаулы әсері сенситивтік жаттықтыру құрылғыларының бағытын анықтайды. Алайда спорттық іс – тәжірибеде жаттықтыру жүктемелерінің таңдаулы бағытын кешенді түрде, нақты жоспарлауға мүмкіндік беретін мәліметтер қажет. Дене қабілеттерін өлшегенде түрлі өлшем бағалары – сантиметр, килограмдар, секундтар пайдаланады, ал

дене және қимыл қабілеттерінің дамуының жалпы бейнесін құру үшін барлық шаманы бірдей бағалау өлшеміне келтіру қажет.

Алғашқы дайындық сатысында 8-10 жаста ұлдар мен қыздар үшін жаттықтыру жүктемесінің жалпы көлемін жоспарлауда елеусіз айырмашылықтар болады. Сонымен 8 жасар қыздарда жаттықтыру жүктемесінің үлкен көлемін, ал ұлдарда орташа көлемі жоспарланады. Одан кейінгі жастарда жаттықтыру көлемі өзгеріп, қыздарда орташа, ал ұлдарда үлкен болады. Он жаста екі жыныс өкілі үшін де дене жүктемесінің көлемі азаяды. Жоспарлануы даму ырғағы көрсеткіштерімен атқарылатын дене қабілеттері де өскелең ағзаның белсенділігіне байланысты болады. Табиғи дамудың үлкен көлемді ырғағы жылдамдық – күш қабілеттерінің көрсеткіштерінде байқалады. Үш жылда бұл көрсеткіштер ұлдарда 44%-ға, қыздарда 34% –ға артады.

Жасында жылдамдық – күш бағытындағы жаттығулар жоспарлау ең басты орындарда тұрады. Көлемі бойынша олар ұлдарда да, қыздарда да үлкен болады. Жүктеменің үлкен көлемі жылдамдық қабілетін тәрбиелеуге жоспарланады. Даму ырғағы үш жылда ұлдарда 10%, қыздарда 15% ды құрайды. 8-9 жаста қыздар үшін дене жаттығуларының көлемі ұлдарға қарағанда көбірек. 9-10 жаста жүктеме көлемі ұлдар мен қыздар үшін бірдей болады. 10-11 жаста ұлдар шапшаңдықтың даму ырғағынан өз сыныптас қыздарынан алда тұрады. Қыздарда иілгіштікті дамытуда 8-9 жаста өсу 0%-ды, 9-10 жаста 1% - ды, 10-11 жаста 3% - ды құрайды. Ұлдарда да осы қабілеттердің даму ырғағының төмендеуі байқалады. (-5%) сосын 4% болады, ол ұлдар үшін иілгіштікке арналған жаттығулардың көлемі мен санын біршама арттыруға көмектеседі [4].

Қыздар мен ұлдардағы ептілікті дамытудың жасына қарай жүретін ырғағы әртүрлі, ол күрделі үйлесімді қимылдарды орындауды қамтамасыз ететін жүйені қалыптастырудың мерзімдері әртүрлі болатынымен түсіндіріледі.

Сондықтан күштерді шынықтыру барысында, ағзаның жас ерекшеліктеріне, мамандығына, таңдап алынған спорттық ойындардың түрінен басталған бұлшық ет топтары күштерінің дамуына ерекше көңіл бөлу қажет. Үлкен адамға тән деңгейге тек 16-20 жаста жететін бұлшық ет күштерінің айрықша өсуі болатын жас кезеңде жүктемені төмендетпеу маңызды. Бұған осы жас кезеңдегі дене салмағының өсіп жетілуі ғана мүмкіндік туғызады.

Әдебиеттер:

- 1.Хамзин Е.С. Дене дайындығының негіздері Қарағанды., 2018
- 2.Ботағариев Т.Ә., Кубиева С.С Дене шынықтыру теориясы мен әдістемесінің жалпы негіздері Алматы., 2019
3. Молдағалиева Ш.Б., Андосова Ж.М Кәсіби және спорттық аурулар мен жарақаттарда қолданатын емдік дене шынықтыру Қарағанды., 2019.
4. Әлімханов Е.И. Спортшының спорттық жаттығу жүктемелеріне бейімделуі Алматы., 2021

КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДАҒЫ ӘДІС – ТӘСІЛДЕРДІҢ МАЗМҰНДЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Муталин С.Қ. - 1404-19 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Узахова А.С. – п.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассмотрены содержательные особенности методов и приемов в обучении художественному труду на основе сравнительного анализа новых методов обучения по обновленной программе и размышлений в трудах великих педагогов – ученых казахской земли. Методы обучения вопросы применения в плане урока в совместной форме приводятся на примерах.

Summary

The article discusses the content features of methods and techniques in teaching artistic work based on a comparative analysis of new teaching methods according to the updated program and reflections in the works of great teachers – scientists of the Kazakh land. Teaching methods questions of application in the lesson plan in a joint form are given by examples.

Қазіргі қоғамда сапалы да жүйелі алынған білім белгілі бір жетістіктерге қол жеткізу үшін маңызды болып саналатындықтан, мұғалім алған білімімен ғана шектелмей, үнемі ізденіс үстінде болып, үздіксіз даму жолында болуы тиіс. Бұрынғы педагогикалық тәжірибелерге рефлексия жасайтын болсақ, онда сабақты өткізу тәжірибеле мен сабақты талдау қазіргі әдіс – тәсілдерден өзгеше. Қазіргі талдаулар оқыту тәжірибиесіне өзгеріс енгізу әдістерін біліп қана қоймай, сонымен қатар осы шара барысында күтілетін нәтижелерге қол жеткізілгенін бағамда қажеттігі байқалады. Осылайша, біз өткен сабақтарды өткізу әдісі мен бүгінгі әдіс арасында айырмашылық бар екеніне көз жеткіздік. Бұл сол кезде мұғалімнің, оқушының қажеттіліктерін ескермей, бақылау барысында мұғалімнің іс әрекеттері ғана есерілетіндігіне байланысты, ал бұл жағдай оқушы тек ақпарат алушы болып қала береді [1].

19 ғасырда Жапонияда мектеп базасында пайда болған Lesson study аймақтық, ұлттық деңгейде болды. Мұғалімдер оқытудың жаңа әдістемесін талқылап, оны нақты сабақтарға бекіте бастады, содан кейін Жапонияның барлық мектептеріне берілді. Сабақты үйрену мұғалімді оқытуға және олардың тәжірибесін дамытуға бірлескен тәсіл ретінде және іс-әрекеттегі зерттеу сияқты бірқатар циклді қамтиды. Сабақты зерттеу тәсілінде ең маңыздысы зерттеу сабағы немесе сабақты үйрену процесі. Осы процесті жүзеге асыру барысында бірлесіп жұмыс істейтін мұғалімдер оқу сапасын жақсарту үшін белгілі бір тәсілді қалай жасауға болатынын анықтау үшін оқушылардың оқу процесін зерттейді.

Бұл мәселе төңірегінде педагогикалық іс-тәжірибе барысында ұйымдастырылып, зерттеу сабақтары жоғарыда айтылған Lesson study зерттеу әдісі негізінде жүргізілді. Тапсырмалар, сауалнамалар деңгей – деңгей бойынша беріліп, сын тұрғысынан бағалау жұмыстары ескерілді. Оқушылар мұғалімнің көз алдында өздерінің жұмыс істеу қабілеттерін байқатты. Ұсыныстар мен тұжырымдар айтылған соң сабақтың оқу мен оқыту ортасының әдіс тәсілдері

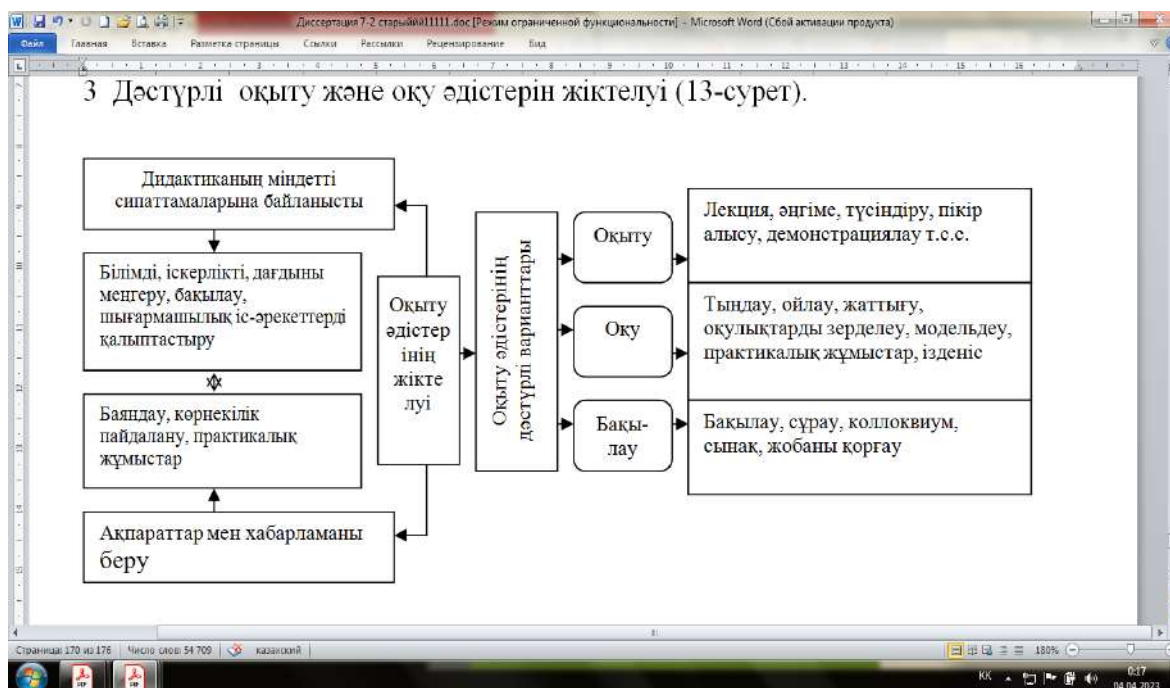
кеңейтіліп, қолайлы орта туғызу мақсатында кері байланыс жасалып, әдістемелік тиімділік анықталды [2].

Оқушылардың ой пайымдары мен ішкі уәждері оянып, белсенді оқуға талпынатынын байқалды. Осындай жағдайда мұғалімдерге қандай білім мен дағдылар қажет? деген сұрақ туындауы мүмкін. Өзгеріске енгізілуге бағытталған әрекет салдарын іздестіру қажет. Сонда, мұғалімдердің зерттеуі дамыған сайын тәжірибе де өзгеріске ұшырайтынын байқалады.

Бүгінгі таңда білімге қойылатын талаптар жоғары. Білім алушылардың білім алуға деген қызығушылығын арттыру, ойлау деңгейін жоғарлатып, білімдерін нығайтуда көркем еңбектің қосар үлесі мол. Бұйымдарды дұрыс орындай алмай тұрып адам қоғамының дамуы мүмкін деп ойлауға болмайды. Көркем еңбек бірінші сыныптан бастап оқытылады. Бұйымды дайындатудың қыр – сырын жетік үйрету, визуалды түрде есету, қабілеттерін шыңдау секілді кездесетін қиындықтар мен мәселелерге қарамастан, болашақ ұрпақты осы пәнге қызықтыру да аса зор жауапкершілікті қажет етеді. Осы талапқа сай жаңаша әдістерді айқындап практикада тиімді қолдану, заман талабына сай әдіс – тәсілдердің дамуына үлкен үлес қосады [3].

Мұғалім шығармашылығы ұшы қиыры жоқ ізденіс, өнер, жол, қиял, тапқырлық, үйрену, дамудан тұрады және оны іс-әрекет арқылы арқылы үйретуді басты назарда ұстағыны дұрыс. Және сол әрекетті үйренуші атқарғаны дұрыс, сол кезде ғана берген білім сапалы, алған білім өмірлік болары анық. Талдау басын, көркем еңбекті оқытудағы тиімді әдістерінің мазмұндық ерекшеліктеріне байланысты талдаудан бастайық.

Аквариум әдісі балаларға мәселені «қоғам алдында» талқылауға ұсынғандағы диалог формасы. Бұл баланың қолына ақша берме, қармақ бер деген нақылға көбірек жақынырақ. Мысал ретінде 1 - суретте көрсетілген дәстүрлі әдістердің жіктелуі берілді.

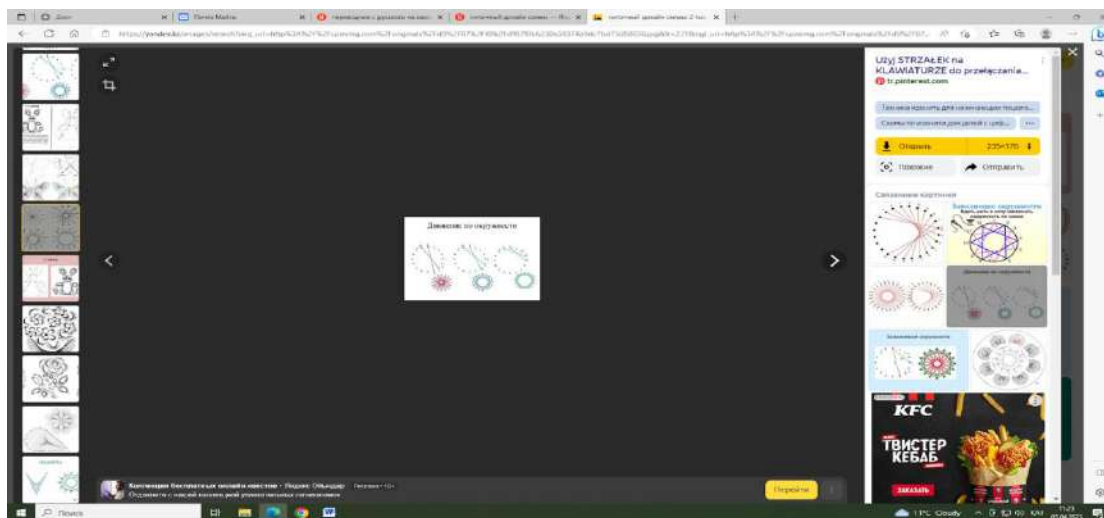

1-сурет. Дәстүрлі оқыту және оқу әдістерінің жіктелуі

Сабақ барысындағы мұғалім мен оқушылардың іс-әрекеттері әртүрлі болады. Себебі, сабақтың білімділік, тәрбиелік, дамытушылық мақсаттарын жүзеге асыруда әрбір нақты жағдайда әртүрлі оқыту әдістерін қолданылады. Ғалымдар оқыту әдістерін түрлі анықтайды және жіктейді. Әдісті оқу жұмыстарын жүзеге асыратын тәсіл ретінде қарастырады: біреулері – оқушыларды білімге жетелейтін жол десе, екіншілері оқыту мазмұнының формасы, үшіншілері – оқу жетістігіне бағытталған оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас тәсілі деп түсінеді.

Барлық әдістер адамның саналы әрекеті арқылы алға қойылған мақсаттарға жетуге әкелетін жетістік нәтижесінің бірізділік жүйесі болғандықтан, шүбесіз, әрбір әдіс іс – әрекетке жетуге жол ашатын саналы мақсатты талап етеді. Мақсатты түсіну арқылы адам белгілі межеге жете алады, ол жұмыс жасайды, әртүрлі әдістерді қолданады. Демек, дұрыс қолданылған әдіс міндетті түрде өз нәтижесін көрсетеді.

Көркем еңбек сабағында кездесетін «жіптер дизайны» сөзін шаттық шеңбері әдісімен салыстыруға болады. Бір оқушының қолына оралған жіп беріп, жақсы көңіл – күй айтқан бір - біріне лақтырады. Сырттан қарағанда әдемі шебер және оның ішінде бұрыштармен орналасқан жіптер композициясы пайда болады 2- сурет.

2-сурет. Шеңбер

Көркем еңбек пәнін оқытуда көбінесе визуалды түрдегі әдістер көбірек қолданылады. Бұл әдіс бүгінгі күннің қоршаған ортаға, өмірге, түрлі оқиғаларға байланысты болып, оқушылардың көркемдік іс-әрекетінде басты орын алады.

Қорыта келгенде оқушыларға еркіндік беріп, қойылған сұрақтарға жауапты өзінің ой елегінен өткізіп, не нәрсеге болса да көзін жеткізу, оқытудың бүгінгі үлкен оқыту тәсілі ретінде бола алады. Пәнді оқыту барысында белгілі жаңалығы болмаса, әрине ол оқушы үшін қызықсыз, әрі оқулықтағы білім аз секілді, қосымша өзі білмейтінін білуге қызығатын білім беру керек. Әйтпесе

ақпараттар ғасырында баланы қызықтыру қоғам алдында тұрған басты мәселеге айналуы мүмкін.

Әдебиеттер:

1. Мұғалімге арналған әдістемелік нұсқау. Әдістемелік нұсқау. – Астана. педагогикалық шеберлік орталығы, екіншібасылым, 2020.-41 б..
2. Алимсаева Р.Ш. Көркем еңбек: жалпы білім беретін мектептің 8-сынып оқушыларына арналған оқулық (қыз балаларға арналған нұсқа) + CD/ Р.Ш.Алимсаева, Е.Е.Велькер, О.С.Лосенко, И.А.Развенкова. – Ққкшетау: Келешек – 2030, 2018.-96 б..
3. Жолдасбекова С.А., Ысқақ Ә.И., Кубенов М.А. Көркем еңбек технологиясының теориясы мен практикасы.: оқу құралы, - Шымкент: «Әлем» баспаханасы, 2017.-168 б..

ПАРФЮМЕРИЯЛЫҚ ӨНІМ ДАЙЫНДАУ

Сарыбай Қ.Ә. – 1507-32 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Керімбаева К.З. – т.ғ.к. доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой статье рассматриваются способы получения ароматические воды из безвредного полезного натурального продукта.

Summary

This article discusses ways to obtain aromatic waters from a harmless, healthy natural product.

Адам өзін парфюмерлік өнімдер арқылы хош иістерімен қоршап алды. Ол мыңдаған хош иістерді—жағымсыз иістерден-өзін әртүрлі құралдармен қорғауға тырысады. Бұл жағдайда нәтиже осы иістің белгілі бір адамға әсер етуіне байланысты. Ароматерапия адамдарға табиғат сыйларын пайдаланғысы келсе, иіс сезімін дамыту қажеттілігін оятады. Гүлдердің, шөптер мен ағаштардың хош иісі көбінесе оларда эфир майларының болуымен түсіндіріледі. Әрбір эфир майы өзінің ерекше хош иіске ие және белгілі бір емдік қасиеттерге ие. Иіс сулар өте ерте заманда пайда болған деседі. Парфюмерия және оның пайда болуының алғы шарттары ежелгі Грециядан және тіпті ежелгі Египеттен бастау алады. Хош иісті пайдалану тек медициналық мақсатта ғана емес, эстетикалық мақсатта қолданылады. Иіс судың шығу тарихын дәлірек айту мүмкін емес. Себебі, иіс суды қолдану ерте кезден ақ пайда болды.

Ароматерапия – хош иістердің адамның психологиялық және физикалық жағдайына әсер ету ғылымы. Ароматерапия саласындағы мамандар белгілі бір эфир майларының адамға әсер ету принциптерін жасады. Эфир майларының құрамын дұрыс қолдану арқылы сіз керемет нәтижелерге қол жеткізе аласыз. Құрамына тоқталсақ әтірдің сан түрлі түрлері өте көп. Табиғатта ұқсас хош иістендіргіш заттар бар. Оларды синтездеу арқылы немесе химиялық жолмен алынады [1].

Шөптер, гүлдер, ағаштар әртүрлі иістерді шығарады, олар адамның жеке мүшелеріне және тұтастай ағзаға әртүрлі әсер етеді. Мысал:

Ұйқысыздық – насыбайгүл, лаванда, ирис және жусанның хош иісі.

Бронхит – эвкалипт, шырша, розмарин, шалфей, тасшөп, иссоп, балқарағай қарағайы, лимон және тимьянның хош иісі.

Гипертония – лимон бальзамы, шалфей, тасшөп және ванильдің хош иісі.

Гипотензия – лаванда, мускат жаңғағы, розмарин, иланг-иланг және лимонның хош иісі.

Бас ауруы – насыбайгүл, эвкалипт, түймедақ, лаванда, майоран, жалбыз, розмарин және лимонның хош иісі.

Тұмау – эвкалипт, аскөк, шырша, түймедақ, бұйра жалбыз, лаванда, розмарин, шалфей, шай ағашы, тасшөп, иссоп, даршын, лимон және апельсин хош иісі.

Қышу, қышыма – түймедақ, лаванда, тасшөп және лимонның хош иісі.

Шаршау – шырша, герань, лаванда, майоран, мускат жаңғағы, қалампыр, апельсин, жалбыз, розмарин, шалфей, тасшөп, арша, иссоп, даршын, лимон және жусан.

Қан айналымының бұзылуы – лаванда, лимон бальзамы, мускат жаңғағы, розмарин, тасшөп және лимонның хош иісі.

Жүрек қызметінің бұзылуы – анис, лимон бальзамы және розмариннің хош иісі.

Иіс су неден жасалады? Бұл сұрақтар мені парфюмерия дүкенінде иіс су алғанда қалай жасалады деп ойландыратын еді. Иіс құрамын зерттей отырып мақала жазуда толық таныстым десемде болады. Иіс су спирт, гүлдер сығындысы және май негізінде болады. Кез-келген хош иістің құрамына эфир майлары кіреді. Кейде аз мөлшерде химиялық консерванттар қосылады. Бірақ бұл иіс судың иісі өзгереді дегенді білдірмейді. Ежелгі египеттер хош иісті суларды майларды қосып суға түсіп өздерінің денелерін иіс суымен сылаған деседі. Иіс су кез келген тұлғаның адам бойына сергек жүруіне әсері етеді. Және де жұмысқа деген қабілетті арттырады. Негізінен парфюмерия: қатты, спиртті және эфир май негізінде болады.

Майлы парфюмерия. Негізгі құрамы – эфир майы. Дайындау кезінде эфир майлары араластырылып, қара шыны ыдысқа салынады, тығынмен жабылады, шайқалады және қараңғы жерге екі күнге қойылады. Осыдан кейін оларды дереу қолдануға болады.

Спирт негізінде. Иіс суын немесе парфюмерияны дайындау үшін медициналық алкоголь негіз болады. Эфир майлары алкогольге қосылады, содан кейін шыны таяқшамен ақырын араластырылады. Содан кейін қоспаны салқын, қараңғы жерде кем дегенде үш күн бойы тұндыру керек. Осыдан кейін олар бүріккіш бөтелкеге құйылады және қолданылады.

Қатты парфюмерия. Мұндай парфюмерияның негізі – жоғары сапалы балауыз. Балауыз ұсақ үккіштен өткізу қажет. Содан кейін ол тәтті бадам майымен және кез-келген эфир майымен араластырылады. Бірақ, алдымен балауызды сұйық күйге дейін еріту керек. Содан кейін дайын қоспасы кішкене құмыраға құяды. Қатты парфюмерия салқындағаннан кейін оларды қолдануға болады. Осылайша, кез-келген хош иістің құрамына эфир майлары кіреді.

Ароматерапияның негізі – эфир майлары. Ароматерапияның ең көп таралған құрамдас бөлігі – эфир майлары. Эфир майлары – эфир майы өсімдіктерінен алынған ұшпа органикалық қосылыстар класы. Олардың өзіне тән иісі бар.

Эфир майының физикалық қасиетіне келетін болсақ, эфир майлары суда ерімейді, іс жүзінде түсі жоқ болғандықтан органикалық майлардан басты айырмашылығы болып табылады. Эфир майларының көпшілігі қағазда майлы дақ қалдырмайды.

Эфир майлары адамға өзіндік әсер етеді. Эфир майлары нағыз ғажайыптар жасай алады. Хош иіс иіс сезу мен физикалық деңгейге әсер ету арқылы емдік, қалпына келтіру, сергіту, бактерияға қарсы және тыныштандыратын әсерге әкеледі. Сондай-ақ, хош иістер психологиялық жағдайға әсер етеді, стрессті, депрессияны, қорқыныш пен ауытқуларды жеңуге, көңіл-күйді көтеруге,

өнімділікті арттыруға көмектеседі. Табиғи эфир майлары косметологияда да қолданылады. Олар көптеген сусабындардың, денеге және бетке арналған косметиканың, душ гельдерінің және басқа косметиканың құрамына кіреді. Майлар сұлулық салондары ұсынатын процедураларда да қолданылады.

Табиғи экстрактілер - иіс судың қолдан жасаудың артықшылығы болып табылады. Құрамындағы химикаттар мен консерванттар адам терісіне түсетін құрғақтық әсер аллергиялық белгі тудыруы мүмкін.

Табиғи иіс судың алынуы-құрамында негізінен хош иісті заттардың концентрациясы белгілі бір үлесті құрайды. Иіс су жасап шығару үшін керекті химиялық заттар: спирт, жожоба майы, эфир майларының жиынтығы қажет.

Жоба майы иіссіз болғандықтан негіз ретінде қолданылады. 14 күн ішінде парфюмерлік өнім жасалынып болады. Спирт құрамындағы композиция онша қатты қаныққан емес. Спирттік субстанция майларға негізделген иіс сулардан негізгі айырмашылығы парфюмнің шашқа, киімге шашу мүмкіндігі. Эфир майларының алғашқы тәжірибелерін герань, иланг-иланга майларына жүргізген жөн. Эфир майларын таңдауда композитциялық негіз қосу керек. Сұйық иіссуларға зәйтүн майы, жүзім бұтақтары майы, қатты өткір иіссуға балауызбен май қолданылады.

Иіс суда айтта кететін жайт, тасымалдау субстанция шағын порциямен қосқан жөн, өйткені негіздердің үлкен мөлшері иісті тым әлсіз жасайды. Егер сіз хош иісті дайындау таңдасаңыз немесе оны хош иістендіру үшін майлар қоспасын пайдаланғыңыз келсе тасымалдаушы субстанцияны қосудың керегі жоқ. Адамдар әтірді таңдаған кезде өзіне ұнаған жағымды иіс іздейді. Бірақ әр қашан өзіне ғана тән жаңа иісті таңдаумен ғана шектеледі. Себебі адамдар иісті таңдау кезінде өзіне ұнайтын хош иістің атын білмейтіндіктен. Сондықтанда иіс су дайындау зертханалық жағдайда әр адамның жүрегіне жақын хош иісті өз қолымен дайындап, композиция ойлап табуы.

Иіс су дайындау барысында шығармашылық процес, жағымды рухани келісім береді. Дайындалған иіс суды қолданар алдында теріге сынама жүргізілуі керек. Себебі иіс су әр адамға өзінің әсерін тигізеді (аллергия, тұншығу). Сынама жүргізу барысында бір тамшы эфир майының немесе бір ас қасық өсімдік майында ерітіп, аз ғана бөлігімен теріні уқалау керек. Бірнеше уақыт ішінде теріде қышу немесе қызару белгілері байқалмаса, бұл иістің қолдануға жарамдылығын көрсетеді.

Қорытындылай келе жұмысты орындау барысында басты мақсат –табиғи жолмен ароматты иіссу жасау. Табиғи иіс су алу медицина тұрғысынан пайдалы химикатсыз және де адамға жағымды әсермен ерекшеленеді. Адам өзіне қажетті иіс суды таңдай біледі. Біз қандай да бір өнім аларда оның тиімді алыну жолын және бізге пайдалы жағын ойластыруымыз қажет яғни біздің басты мақсатымыз зиянсыз пайдалы табиғи өнімді химиялық жолмен оңай алу.

Әдебиеттер:

1. Бражников В.П. История запахов. М.: Наука, 2018.
2. Химия для любознательных. – Л.: Ленинград, 2015.

3. Интернет көздеpi: <http://groomedlady.ru/uxod-za-telom/708-kak-v-domashnix-usloviyax-sozdat-duxi.html>

4. Минина С.А., Каухова И.Е. Химия и технология фитопрепаратов. 8 глава. Ароматические воды. 2017.

УДК

ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ

Халилова Г.А.-Студенка группы 1703-91

Научный руководитель: Жусипова Г.Т.- руководительница физической культуры
ЮКГПУ

Южно-Казахстанский педагогический университет, Шымкент

Summary

In this article, I wrote about how to lead a healthy lifestyle. What factors worsen our lives. What needs to be done to prolong our lives. In general, I wrote about difficult times, how the pandemic went through the whole line and how difficult it was for us. In general, I wanted to point out in the article that if such a case as quarantine repeats, or an illness sets in, how to get rid of this and how to lead a correct way of life.

Also in the article she indicated advice that she carried out on personal experience and wrote advice from eminent doctors from well-known magazines. In my previous studies on adopting and maintaining a healthy lifestyle, I have run and evaluated various programs. In this article, I have presented some evidence-based policy materials to promote regular exercise and a balanced diet. I hope you have found something to help you stay or become healthy and active. And: have a good time

Түйін

Бұл мақалада мен салауатты өмір салтын қалай жүргізу керектігі туралы жаздым. Қандай факторлар біздің өмірімізді нашарлатады. Өмірімізді ұзарту үшін не істеу керек. Жалпы, мен қиын кезеңдерді, пандемияның бүкіл желіден қалай өткенін және біз үшін қаншалықты қиын болғанын жаздым. Жалпы, мен мақалада карантин сияқты жағдай қайталанса немесе ауру басталса, одан қалай құтылуға болатынын және дұрыс өмір салтын ұстануға болатынын айтқым келді.

Сондай-ақ мақалада ол өзінің жеке тәжірибесі бойынша орындаған кеңестерін және белгілі журналдардан көрнекті дәрігерлердің кеңестерін жазғанын атап өтті. Салауатты өмір салтын қалыптастыру және сақтау бойынша бұрынғы зерттеулерімде мен әртүрлі бағдарламаларды жүргізіп, бағаладым. Бұл мақалада мен тұрақты жаттығулар мен теңдестірілген диетаны насихаттау үшін кейбір дәлелді саясат материалдарын ұсындым. Сізге денсаулықты сақтауға немесе белсенді және белсенді болуға көмектесетін бірдеңе таптыңыз деп үміттенемін. Және: жақсы уақыт өткізіңіз!

Ведите здоровый образ жизни

Бывают времена особых тягот и ограничений. Вспомните пандемию COVID-19 и связанные с ней необходимость соблюдать дистанцию (физическое дистанцирование), работать из дома и обучаться на дому или полностью оставаться дома создавали особые проблемы для многих людей. В этой ситуации, в частности, здоровый образ жизни и стратегии, направленные на то, чтобы вы чувствовали себя хорошо во всех отношениях, важны были как никогда. Достаточное количество упражнений, сбалансированная диета и радость жизни также гарантируют укрепление вашей иммунной системы. Ведя здоровый образ жизни, вы не только укрепляете свое здоровье в долгосрочной

перспективе, но и активно защищаете себя от инфекционных заболеваний, таких как COVID-19.

Как вы знаете, остались до сих пор последствия этой пандемии и учитывая нынешние обстоятельства, вы можете задаться вопросом:

-Как вы можете поддерживать себя в форме и быть здоровым, несмотря на эти обстоятельства или особенно в этих обстоятельствах?

-Что вы можете делать в своих четырех стенах дома?

-Как сохранить или восстановить хорошее настроение?

-Как можно победить скуку весельем?

Подумайте сами:

Если вы один из тех людей, которые на самом деле всегда много в разъездах, то теперь вам нужно адаптироваться к новой ситуации, придумывать что-то новое или вдохновляться другими людьми. Но напомните себе: все сейчас в «одной лодке», потому что многие испытывают то же самое прямо сейчас — это означает, что вы не одиноки со всеми текущими проблемами, даже если вы не видите других людей прямо сейчас.

Вы уже были поклонником спорта или упражнений, которые вы включили в свой ежедневный график дома? Поздравляем — тогда у вас большое преимущество: вы уже умеете это делать. Вы из тех, кто любит готовить или печь дома, но, к сожалению, раньше у вас не было на это много свободного времени? Теперь у вас, наконец, может быть достаточно времени, чтобы сделать это снова. Или вы не относитесь ни к одной из этих групп? Как насчет того, чтобы просто попробовать что-то совершенно новое? Возможно, вы заново откроете для себя новые или очень старые, почти забытые упражнения и рецепты или активизируете давно забытые комплексы упражнений — например, утреннюю зарядку после пробуждения?

Для многих людей эти особые времена резко контрастируют с повседневной жизнью. Вы также можете быть обеспокоены потоком новостей и цифр, опечалены тем, что не сможете лично встретиться с друзьями и родственниками, или просто обеспокоены будущим. Упражнения, сбалансированное и полезное питание через регулярные промежутки времени, а также сосредоточение внимания на ежедневном употреблении достаточного количества жидкости могут помочь улучшить настроение, отвлечь внимание и изменить повседневную жизнь. Но, может быть, вы также наслаждаетесь своим свободным временем и хотите осознанно подумать о своем образе жизни.

Как вы можете вести здоровый образ жизни дома и формировать здоровые привычки прямо сейчас?

Результаты психологических и междисциплинарных исследований в области здравоохранения могут помочь ответить на этот вопрос.

Далее мы хотели бы дать вам советы о том, как вести и поддерживать здоровый образ жизни в целом, но особенно в такие времена. С этой целью мы хотели бы поделиться с вами научными выводами нашего исследования PROMOTE. В рамках этого исследования мы разработали программу упражнений Fit im Nordwest, чтобы изучить, какие компоненты облегчают

начало и поддержание здорового и активного образа жизни для поддержания психического благополучия, физической формы и подвижности.

Отправная точка Многие в настоящее время испытывают на себе эти привычки — например, способ работы на велосипеде или пешком, воскресная группа скандинавской ходьбы, еженедельные тренировки по гандболу, утреннее плавание или обычный обед в столовой — больше не применимы. Время, которое обычно тратится на досуг, занято теми, кто воспитывает детей, заменено монотонной деятельностью и скукой или заполнено незапланированными задачами. Кроме того, экзистенциальные страхи, забота о других людях или чувство одиночества могут привести к тому, что это компенсируется несбалансированным питанием, видеоиграми, алкоголем или курением. Перед каждым стоит задача справиться с этими изменениями и адаптировать повседневную жизнь к этим трудностям. Цель должна состоять в том, чтобы продолжать чувствовать себя хорошо умственно и оставаться физически здоровым и подтянутым.

Развивайте осознанность и становитесь активными

Что касается упражнений, рекомендуется еженедельная нагрузка около 150 минут умеренной или 75 минут активной физической активности. Этого также можно легко достичь в повседневной жизни и вдали от спортзала. Вы один из тех людей, которые даже не понимают этого? Тогда вы можете быть удивлены, что даже домашние дела, такие как мытье окон или уборка пылесосом, работа в саду и прогулки, могут способствовать фитнесу. Это также включает в себя все виды упражнений для развития выносливости, силы, гибкости и баланса., который можно очень легко реализовать — даже перед телевизором или в другом месте. Разве это не хорошая новость? Выполнение рекомендаций доступно каждому и на самом деле не требует много времени: следует избегать длительного сидения. Вы можете потянуться и встать между ними. Выполнение нескольких упражнений на равновесие или приседаний, например, при работающем чайнике или кофеварке — еще один вариант. Он также хорошо работает, чтобы просто совершать звонки стоя. Все эти стратегии можно использовать для интеграции упражнений в повседневную жизнь. Это важно не только сейчас, но и вообще — в том числе потому, что поддерживает в форме не только тело, но и разум.

Сбалансированное и разнообразное питание начинается с приготовления пищи. Для многих людей, особенно для семей, текущая домашняя ситуация является проблемой - например, в отношении еды, а также питания в целом. Офисы, фабрики магазины, университеты и, следовательно, столовые, столовые и рестораны закрыты. В то же время многие люди проводят больше времени дома, меньше двигаются в течение дня и сжигают меньше калорий, например, потому, что им больше не нужно идти в офис коллеги, к копировальному аппарату или на кухню. Вместо этого многие целыми днями не спускают глаз с холодильника или запасов сладостей: возникает соблазн не только меньше заниматься спортом, но и есть больше, чем обычно. Это неблагоприятное сочетание. Но этого не должно быть! Откройте для себя удовольствие от

приготовления пищи, потому что если вы готовите сами, у вас есть хорошая и приятная еда и питье в ваших руках.

Готовить каждый день до сих пор не было вашей страстью? Ничего против консервированных равиоли или замороженных продуктов, но на самом деле это скучно и пресно в долгосрочной перспективе. Дайте волю своему творчеству, ответив на волнующий вопрос дня: «Что я сегодня приготовлю?» Потому что прямо сейчас ваша еда должна быть хорошей и приятной. Чтобы максимально уменьшить негативные последствия «запирания» и использовать это время с пользой, десять правил Немецкого общества питания (DGE) предлагают простые и выполнимые рекомендации по сбалансированному питанию. Тем, кто сейчас меньше двигается, лучше есть блюда с пониженным содержанием калорий, которые насыщают, имеют приятный вкус и просты в приготовлении. Конечно, наслаждением нельзя пренебрегать даже в исключительные времена. Разноцветный — это весело и полезно. Вкусные, несложные рецепты помогут вам и вашей семье оставаться в форме и, прежде всего, в хорошем настроении, а также поддерживать баланс веса. Федеральный центр питания (BZfE) предлагает поддержку простыми рецептами на своем сайте. Кроме того, вы найдете советы о том, как организовать повседневную жизнь с пользой для здоровья даже во времена ограничения контактов.

Вы также можете найти другие полезные советы в брошюре «66 советов для приятной и активной жизни» от InForm — по здоровому питанию и большому количеству физических упражнений. Он был специально разработан для пожилых людей, но содержит рекомендации и важные указания, которые вдохновляют с психологической точки зрения на всю жизнь. Он доступен онлайн, а также может быть заказан бесплатно.

Способы хорошей саморегуляции. Есть просто определенные ситуации, которые побуждают есть и пить, например, стресс или тревога. Особенно во времена кризиса еда также является утешением и своего рода стратегией выживания. Однако при хорошем планировании можно избежать пристрастия к еде. Любой, кто осознает обстоятельства, при которых он/она тянется за чипсами или шоколадными батончиками, может принять более строгие меры предосторожности. Подумайте об этом: что имеет смысл и разумно иметь дома? Что я не должен покупать, потому что это часто вызывает у меня тягу или потому что я не хочу, чтобы мои дети ели это?

Полезной стратегией повышения осведомленности о здоровье является самоконтроль. На каком уровне в настоящее время вы находитесь с точки зрения диеты и физической активности? Вы уже позиционируете себя на хорошем уровне и ставите перед собой цель сохранить его таким, несмотря на обстоятельства? Или есть области, в которых вы хотите улучшить? Вы можете использовать это, чтобы повысить собственную саморегуляцию и найти правильный путь лично для себя. Из исследований известно, что люди, способные хорошо себя контролировать, лучше справляются с жизненными трудностями и менее подвержены умственному стрессу. Например, вы можете спросить себя (или свое приложение для смартфона), сколько минут вы были физически активны каждый день. Это включает в себя все, как вы прочитали

выше, включая садоводство и походы по магазинам пешком или на велосипеде. Но, возможно, есть и другие занятия, которые способствуют вашему психическому благополучию, например, простое наслаждение кусочком шоколада без угрызений совести. На следующий день вы можете вернуть свое слабое «я» на поводок, чтобы работать вместе с ним над преодолением этого беспрецедентного кризиса здоровым и активным образом. Потому что внутренний ублюдок хочет выбраться и двигаться, Это тоже хорошая саморегуляция!

Литературы:

1. https://med.medic.studio/valeologiya_739/rezyume22357.html
2. <https://emex-medical.com/10-sovetov-nemetskih-vrachej-dlya-zdorovoj-i-dolgoj-zhizni/>
3. <https://forbes.kz/process/medicine/borba-s-boleznyami-bednyih-i-bogatyih/>

УДК 745.03

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ АЛАША ТОҚУ ӨНЕРІН БОЛАШАҚ ЖАСТАРҒА ДӘРІПТЕУ

Қалдыбек Аружан Мұхтарқызы -1404-19 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Жолдасбекова Гүлнар Дауренбековна – магистр аға оқытушы
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье народное творчество является составной частью этнической культуры каждого этноса. Он ценен как исторический памятник духовного мира самобытной культуры народа, художественного мышления, национальных связей. Содержанием народного творчества является внутренний мир, отражающийся не только в поведении и поступках человека, но и в предметах быта, орудиях труда, словом, во всем этническом облике. Среди его богатейшего и разнообразнейшего наследия декоративно-прикладное искусство является важной отраслью народного творчества. Даны сведения о процессе изготовления и ткачества национальных ремесленных текстильных изделий, ковроткачества, алаша (термэбау) и производстве сырья, необходимого для термского алашаткачества. Работа в процессе плетения собственного национального рукоделия Терме Алаша принесет положительную пользу подрастающей молодежи.

Summary

In the article, folk art is an integral part of the ethnic culture of each ethnic group. It is valuable as a historical monument of the spiritual world of the original culture of the people, artistic thinking, national ties. The content of folk art is the inner world, which is reflected not only in the behavior and actions of a person, but also in household items, tools, in a word, in the entire ethnic appearance. Among its richest and most diverse heritage, arts and crafts is an important branch of folk art. Information is given on the process of manufacturing and weaving of national handicraft textiles, carpet weaving, alash (termebau) and the production of raw materials necessary for termsky alashat weaving. Working in the process of weaving our own national needlework Terme Alasha will bring positive benefits to the younger youth.

Халық өнерінің дәстүрін зерттеу қазіргі өнертану ғылымының кезек күттірмейтін мәселесі. Ол жерде қазақ мәдениет тарихының толық зерттелмеген жерлерін ашып көрсетуге болатын көптеген қызықты мәселелер алға қойылған [1].

Қазақ халқының сәндік қолданбалы өнерінің құрамдас бөлігі-дәстүрлі тоқымашылық өнер. Ол қазақ халқының рухани және материалдық

мәдениетінің дамуын, сан ғасырлық күрделі тарихын көрсетеді. Өнердің бұл түрінің байлығы мен жан-жақтылығы, оның қоғамдық мәні мен қазақ халқының көркемдік мұрасының алатын орны зор. Әрбір қазақ отбасы ерте кезде белгілі бір дәрежеде тұтыну бұйымдары мен өздеріне керекті тоқыма бұйымдарымен қамтамасыз етті. Бұл тоқыма бұйымдарынсыз киіз үйдің ішін елестету мүмкін емес еді. Киіз үйдегі кілемдер, алашалары жылы да жайлы төсеніш болды. Текеметтер мен сырмақтар, кестелі түскиіздер, өрнекті бау-басқұрлармен, шашақты тұмаршалар киіз үйді отбасылық бақыт пен берекенің бастауына айналдырады. «Отан отбасынан бастау алады»- демекші осы тоқымашылық өнерді кәсіп еткен көптеген әже, апаларымыз артымыздан ілескен ұрпақтарымызға үлгі боларлықтай.

Жалпы этникалық көркемдік алуан түрлі формалар мен функционалдық мақсаттардың көп өзгермелігімен, символдық мазмұнның тереңдігімен, сонымен бірге Қазақстан халықтық қолданбалы өнерін зерттеу үшін ерекше қызығушылық тудыратынын атап өткен жөн. Халықтық тоқыма бұйымдарының кеңінен өндірудің соңғы шекарасы XX ғасыр меншігі болып қала береді. Қазақ тоқымашылығы тақырыбына әсіресе кеңестік кезеңдегі белгілі бір әдебиеттер арналған. Бірақ ол туралы жалпылама түйіндемелік жұмыстар әлі жоқ. Қолда бар басылымдар тек тоқу аспектілерін қамтиды [2].

Ә.Қастеев атындағы Қазақстан Республикасы Мемлекеттік бейнелеу өнері мұражай қорында тұрған тоқыма бұйымдарын зерттеген, отандық және шетелдік әдебиеттер мен далалық материалдарға негізделген. Мұражай топтамасының тоқыма бұйымдарын XIX ғасырдың аяғынан бастап жасалған. Қолөнершілердің тоқымашылық дәстүрлерін сақтауға деген ұқыпты көзқарасының арқасында бұл экспонаттарға өткенге көз жүгіртіп, осы өнер түрі туралы сенімді түсінік ала аламыз [3].

Ерте көшпелілер дәуірінен бастап Қазақстанның тоқыма бұйымдарына байланысты жазба деректер көптеп кездеседі. Қазақтардың тұрмыстық қол өнеріне алғаш рет қызығушылық танытқандардың бірі Г.Колмогоров.

Ол қазақтар «...бұхарадағыдай киіз төсеніштерді, кілемдерді көптеп дайындайды.....» деп жазды. 1868 жылы М.Красовскийдің қазақ халқының тарихы мен шаруашылығынан бөлек, қолданбалы өнерінің түрлерін автор еңбегінде «...қыз балаларын жас кезінен бастап, қазақ халқының тұрмыс-тіршілігімен таныстырды. Тігуді, тоқуды, алаша тоқуды, киіз төсеніш жасауды үйретті. Қыз баласы сәл бой түзеп өскенде осының бәрін талап етеді.

Қазіргі кезеңде қазақтың қолданбалы тоқыма өнері Т.Қ. Бәсенов, А.Х.Марғұлан,Ө.Жәнібеков, Н.Ә.Оразбаева т.б. зерттеушілердің бірқатар ғылыми еңбектерінде, монографияларында, альбомдарында жіп иіру техникасы мен құралдары, талшықтарды өңдеу әдістері, өру құралдарына,ою өрнек түрлеріне назар аударған [4].

Тоқу үшін жүнді дайындағанда беріктігі, ұзындығы, жұмсақтығы, түсі мен жылтырлығы ескерілген. Шикізатты дайындау процесі еңбекті қажет етеді, сонымен бірге келесі кезеңдерден тұрады: жүн қырку, жуу, бояу, тарау немесе тарту, жіп ширату. Көктемгі қырқым жабағы жүні қазақ халқының арасында ежелден жалпы тоқымашылықтың негізгі және бірден-бір шикізаты болып

келген, өйткені талшықтары анағұрлым ұзынырақ және тиісінше жіптің сапасы жақсырақ. Жіп ширатудың ежелгі әдісі бүгінгі күнге дейін сақталған.

Жіп иіру- ұрышықпен жүнді ширату процессі. Ұрышық- жүнді қолмен иіруге арналған негізгі аспап. Бұл қарапайым аспап, әр елдің ұршығының сыртқы қалпы өзінше ерекшеленеді. Қазақтың ұршығы 30 см шамасында сабы конус тәрізденіп келеді. Ең жуан жеріне сақина кигізіледі. Оның ішкі тесігінің диаметрі-2,5 мм, ал сыртқы өлшемі 30 мм.

Алаша тоқу барысында ою-өрнек түстерін ашу үшін жоғары сапалы жіп алынады. Негізіне боялмаған жіпті пайдаланамыз. 20 метрлік жіпті жүннен иіріп жасау үшін 3,5 сағат кетеді. Материалдарды дайындау ең маңызды кезеңі жіптерді бояу процессі, бұл қолөнер шеберлерінің көп еңбегінің арқасында жасалынған. Ертеректе оңтүстік өңірлері отырықшы және жартылай көшпенді өмір салтын ұстанған, ер адамдары егіншілікпен айналысқан, әйелдеріне кілем тоқуға көбірек мүмкіндік болған. Қазақстанның халқының негізгі күнкөріс құралы мал және оның өнімдері болды деп жазды М.С.Мұқанов. Мұндай экономикаға ерлерде, әйелдер де қатысты. Ал түкті кілем тоқуға уақыт қалмады [5] Осыған қарамастан тоқыма бұйымдарының басқа да түрлерін түксіз кілемдер, алаша, қоржын, бау-басқұр т.б. тоқуға уақыт табатын.

Халық арасында этникалық атаулары сақталмаған терім, кежім теру, бескесте, тақыр, орама, бидай терубаспа т.б. он төрттен астам тоқыма түрі бар. Шикізат өңдеумен бұйымдарды дайындаудың күрделілігіне қарамастан тоқымашылық XX ғасырдың 60-80 жылдарында қазақ халқының қолданбалы өнерінің ең танымал түрлерінің бірі болып қалды.

Алаша тоқу үшін қондырғымызды жіпті жүгіртуге даярлап аламыз.бұл жерде математикалық есептеулер қажет болады. Себебі біз жіпті жүгірген кезде санап жүгіреміз, және оюымыз нақты түсу үшін есептеу керек болады. Жіптерімізді ширатып бояп дайындап қою керек. Осы иірілген керек түсті жіпті қағылған 5 қазыққа санап жүгіру. Жүгіру барысында 3 адам қажет, бірі күзу жіпті байласа, екіншісі ішпен, ал үшіншісі сыртпен жүгіреді. Келесіде жүгірген жібімізді арқанның көмегімен ұзыннан кереміз. Осы керілген жіпке серу, теру, бел ағаштарын орнатамыз. Серу ағашы – жіптерді бөліп керу үшін, теру ағашы – оюды салу кезінде жіпті теру үшін, бел ағаш күзу жіпті көтеріп, астыңғы және үстінгі жіпті бөліп тұру үшін, адарғы – өрнекті теріп, арқау жіпті өткізу кезінді жіптерді көтеру үшін, қылыш- әр теру, арқау жіпті өткізген сайын, нығыздау үшін қажет [6].

Қазіргі таңда тоқыма өнерімен айналысатын апаларымыз бен әпкелеріміздің шебер апаларымыздың еңбектерімен танысайық. Шымкент қаласы «Алтын Орда» көркем сурет галереясы қас шебер Күләш Айдарбекова, Мәдина Нұрланқызы Ахметова, Симова Бибиажар, Тараздық шебер Салима апайымыз. Аралдық алаша тоқу шебері Гүлнәр Әнәпияева апаларымыздың еңбектері орасан зор.

Осы шебер апаларымыздың жолымен мен өз шәкіртім Қалдыбек Аружанды Алаша тоқу өнерімен баулудамын. Біздің өнердегі ұстазымыз

Күләш апай мен Мәдина апай. Алаша тоқу өнерінің қыры мен тоқылу технологиясын осы апаларымыздан үйрендік.

Бүгінгі болашақ ұрпақ ертеңгі қоғамның иесі, сол қоғамның иелері халқымыздың ұмыт болып бара жатқан ұлттық жәдігерлерімізбен ұлттық мұраларын сақтап, ұлттық мәдениетімізді қолданбалы сәндік қолөнермен өркендету. Тәуелсіз мемлектіміздің ертеңгі ұрпақтың рухани байлығы мен мәдениетіне, саналы ұлтық ойлау қабілеті кәсіби шеберлігіне байланысты фабрикалардан шығатын бұйымдарға қарағанда халық шеберлері жасаған бұйымдар жоғары бағалануда. Қазіргі кезде жаңа өмір өзінің жаңа талаптарын қойып отыр. Өнердің бұрынғы келбетін бүгінгі күнге табиғи етіп жаңарту.

Әдебиеттер:

1. Басенов Т.К. Прикладное искусство Казахстана. Казахское государственное издательство художественной литературы. Алма-Ата. 1958, 48 с.
2. Каримова Р.У. Традиционные художественные ремесла и промыслы уйгуров. Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова. Алматы: «Дайк-Пресс», 2005 г., 170 с.
3. Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство. Алма-Ата: Онер. Т. 1. 1986 г., 256 с.
4. Мехди Зариф. Ковры. Справочник М. АСТ Астрель, 2006 г., 320 с.
5. Мошкова В.Г. Ковры народов Средней Азии конца XIX-начала XX вв. Ташкент: Изд. «ФАН», 1970 г., 256 с.
6. Мұқанов К. Жүннен жасалатын бұйымдар. Шеберлік Алматы: «Қайнар», 1990 г., 144 б.
7. Оразбаева Н.А. Народное декоративно-прикладное искусство казахов. Альбом. Научный редактор Н. Б. Нурмухаммедов. «Аврора». Ленинград, 1970 г., 208 с.
8. Өмірбекова М. Ою-өрнектің қолданылуы. «Қазбілімжабдықтау». Алматы, 1995 г., 84 с.

UDC 811.111

THE ROLE OF ART IN HUMAN LIFE

Korganbay S. – student of group: 1703-11

Scientific advisor: Saidvakkassova A. - lecturer

South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent

Резюме

В данной статье рассматривается понятие и основные проблемы искусства. Показывается значимость различных видов искусства в жизни человека, как искусство влияет на формирование духовной культуры личности человека. Рассматривается соотношение человека и искусства в обществе.

Түйін

Бұл мақалада өнердің түсінігі мен негізгі мәселелері қарастырылады. Әр түрлі өнер түрінің адам өміріндегі маңыздылығы, адамның жеке басының рухани мәдениетін қалыптастыруға өнердің әсер ететіндігі көрсетілген. Қоғамдағы адам мен өнердің арақатынасы қарастырылады.

Art is a light that gives a rays to the human soul. Just as we need food to keep us strong, and warm clothes to keep us warm, so too our soul also needs spiritual food. Art is like a huge, mysterious force. It is this power that inspires us, this living soul, to climb to the top of the mountain, and sometimes it can bring us to a state where we cannot even see the traces of that peak. Art is a special world that has witnessed the

joys and sorrows, meetings and partings, success and defeats of many people. Perhaps work made a person a person, but art taught him to understand life. Art, which has a long history and occurs in the depths of history, has not lost its role in human society. It is clear that art will not cease to exist until the human race that can love and respect art ceases to exist.

A person who is proficient in a type of arts is different from the rest, he seems to stand out from the gray mass (crowd). The main idea is that the creator can represent reality through the prism of aesthetic artistic images, objects, and actions. The main art form is the spiritual culture of society, which includes spiritual activity. It characterizes that the inner education of a person, his degree of development, is an integral and most important part in the formation of a person's personality. Thanks to spiritual culture, a person's worldview, attitudes, views, and values change. Its appearance is closely related to the need for understanding and figuratively sensual exploration of reality. It manifests itself in morality, art, religion, philosophy, and science. Each of these parts of human life interacts and influences each other.

Philosophy contributes to satisfying the human spirit's need for unity on a reasonable basis. Morality helps in forming a correct idea of good and evil, conscience, honor, and justice. In turn, this helps regulate the behavior of people in society [1].

It should be emphasized that art is the relationship between the world and humans; this is embodied in the creative process in the abstract structure and content of the artwork. If we take a form of the existence of art – a work of art, we can note such means of manifestation as a word, sound, color, and volume. It follows that the main goal is to evoke emotions, experiences, and aesthetic pleasure in the reader. The creation of art concentrates in itself the energy of the best aspirations of humankind for beauty, love, knowledge, and harmony with nature and the free development of all creative possibilities of humans.

Art makes the world of people the most beautiful, lively, and bright. Let's turn to one kind of art - painting: many paintings have survived to our time, which reflect how people lived earlier. Modern artists teach us to see the world bright and colorful, and whatever it is: abstraction, realism, still life, or landscape —painting [2].

To perceive the beauty of opera art, it is necessary to know its features, to understand the language of music and vocals, with which the composer and singers convey all shades of life and feelings and affect the thoughts and emotions of listeners. The effect of music on human life is very different and unique. What is the power? Some songs affect people with their lyrics, and others leave their mark on people's lives with their music. Even the legends about our Korkyt ata, who was known to all of us since the early centuries, and who could create great “kuies”, can show the power of this art. Korkyt ata, who could restrain his own death, even temporarily, with the power of this state, and the musician, who could express the death of his son with the “dombyra”, are witnesses of the greatness of the art of music. In order for a person to perceive poetry and fine art, certain preparation and appropriate understanding are needed. The means of art have long-term or long-term effects on a person, not only on one human ability and on force, for example, emotion

or intelligence, but on a person as a whole, which involuntarily forms the very system of human attitudes.

In conclusion, I want to note that our world is made of imperfect and perfect, and thanks to art, we can change everything for the better. Art dresses our life in colors, makes it bright, diverse, lively, and interesting. As the scientist, psychologist N. E. Rumyantseva noted: "The best means for educating feelings in general, for awakening feelings of beauty, for developing creative imagination, is art itself".

References:

1. Культурология [Электронный ресурс] https://studbooks.net/1089468/kulturologiya/duhovnaya_kultura (дата обращения 12.05.2019).

2. Волохова Н. В. Л. Н. Толстой о роли искусства в формировании общества и человека // Известия Юго-Западного государственного университета. 2012. № 4 С. 181-187.

ӘОЖ-7.55.27

КИІМДЕРДІ ӘРЛЕУГЕ АРНАЛҒАН ЭКО ЖӘНЕ АНИМАЦИЯЛЫҚ ПРИНТТЕР

Алтай А. С.- 6B022101 Дизайн БББ 2101-10 тобының студенті,

Әбдімәулен А. Ж.- 6B022101 Дизайн БББ 2101-10 тобының студенті.

Ғылыми жетекші: Небесаева Ж.О. - философия докторы PhD, қауымдастырылған профессор м.а.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой научной статье пишется о эко-принте и о анимационном принте, используемых в отделке одежды. О специальных технологиях, методах и приемах, применяемых сегодня в легкой промышленности, написаны современные принты. В процессе создания новой модели одежды демонстрируются образцы декора. Речь пойдет о значении эко-и анимационных принтах в преобразовании убранства при отделке различных нарядов. Также в данной научной статье изучено несколько моделей декорирования и представлен эскиз спецодежды. Чувствуется особая связь между природой и человеком, создающие бесконечные окаменелости природы, вызывая потерю формы измерения в окружающей среде, а также колебания света и воздуха. Тот факт, что искусство так же старо, как и история человечества, совпадает с художественным образованием. Там, где есть искусство, есть художественное образование в определенном смысле.

Summary

This scientific article writes about eco-print and animated print used in the decoration of clothing. Modern prints have been written about special technologies, methods and techniques used today in the light industry. In the process of creating a new model of clothing, decor samples are demonstrated. We will talk about the importance of eco- and animation prints in transforming decoration when finishing various outfits. Also in this scientific article, several models of decoration are studied and a sketch of overalls is presented. A special connection between nature and man is felt, creating endless fossils of nature, causing the loss of form of dimension in the environment, as well as fluctuations in light and air. The fact that art is as old as the history of mankind coincides with art education. Where there is art, there is art education in a certain sense.

Тақырыптың өзектілігі. Қазіргі таңда сән әлемі, соның ішінде киімді әрлеу мен безендіру ісіне ерекше көңіл бөлініп жүр. Бұл бағытта киімдерді әрлеу үшін бүгінде арнайы принттер қолданылып жүр. Принт – киімдерді әрлеу немесе безендіру барысында қолданылатын қосымша құрал. Принт арқылы

бүгінде түрлі киімге арнайы белгі қойып, оны жаңаша форматта безендіруге болады. Қазіргі жеңіл өнеркәсіпке ерекше көңіл бөлінген уақытта осындай жаңаша технология құрылған дүниелерді халыққа ұсынып, оны тарату аса маңызды саналады. Қоғамның дамуы мен жаңаруына, ғылыми жаңалықтардың көбейуіне байланысты оқу бағдарламалары жаңартылуда, өнердегі шындықты бейнелейтін шынайылық өнердегі өзінің мазмұнын, формасымен тұтастығын көрсетеді. Бұл тұтастық пен индивидуализм, ұтымдылық пен сезімталдық, сезімталдық-шындық, көркем образдар ұғымдардың сипаттайды

Зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері. Осы жұмысты қолға алудағы басты мақсат – бүгінде киімді әрлеу кезінде қолданылатын жаңаша технологияның негізіндегі принттердің функциясын ашу және оны ұлттық киім, ұлттық дәстүрмен ортақ байланысын көрсету. Зерттеу жұмысының алдына төмендегідей мақсаттар мен міндеттер қойылады:

– киімдерді инновациялық технологияның негізінде құрылған принттердің осы саладағы негізгі қызметі мен орнын айшықтау;

– принттердің негізгі ерекшеліктерін айқындай отырып, оның ұлттық киіммен байланысын анықтау.

Зерттеу әдістері. Жұмысты баяндау, шолу, салыстырмалы талдау, жинақтау, эксперименттік, қалыптастыру, қорыту әдістері қолданылды.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы. Принттерді қолдану барысында ұлттық колоритке басымдық берудің негізін көрсету.

Зерттеу жұмысының құрылымы. Жұмыс кіріспеден, тараушалардан, қорытындыдан, сілтемелерден және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады.

Қазіргі кезең адамының киім үлгісі жиі өзгеше түр жинағымен, жаңа безендірулермен толығып отыруы керек. Бұл күнделікті тұрмысқа қажетті киімнің жаңа формасы мен элементтерінің үлгілерімен толығып отырады. Осы тұста киімдерге қолданылатын бүгінгі принттердің маңызы зор. Бұл тұрғыда эко және анимациялық принттер деп жеке-жеке қарастырғанымыз жөн.

Эко принт – табиғат пен қоршаған ортаға зияны аз, бүгінгі жасыл экологиямен тікелей байланысы бар принт түрі. Бұл принтпен киімдерді безендіргенде материалдарда қоспалар мен химиялық шикізаттар кездеспейді. Сол себепті, ол «эко принт» деп аталған. Әрлеу, сәндеу материалдарына таспалар, ызбалар, баулар, шілтерлер, гипюр, стеклярус жатады. Алуан түрлі тігін бұйымдарын әрлеу үшін маталар, тері, үлбір, күдері, түймелер қолданылады.

Тағайындалуы бойынша әрлеу материалдары үш топқа бөлінеді: қолданбалы-бұйымның ішкі бөлімдерінің тігістерінің шеттерін бекіту және көмкеру үшін таспалар және ызбалар, сәндік қолданбалы киімнің сыртын сәнді көмкеру үшін арналған таспалар, ызбалар, баулар, сәндік- киімді сәндеуге арналған және эстетикалық функцияларды орындайтын таспалар, эмблемалар, ызбалар, баулар және шілтерлер.

1-сурет. Жұмытың дайындалу барысы

2 сурет. Орындалу процессі

3сурет Дайын болған жұмыс.

Ал анимациялық принт деп – небір бояу немесе сурет арқылы киімге жапсырмалар, арнайы нақыштар дайындауды айтады. Анимациялық принт арқылы киімдерді безендіру түрлі нақышты суреттерге басымдық береді. Бұл анимация мен образдың тууына, киімдегі арнайы белгілердің тууына жағдай

жасау – жеңіл өнеркәсіп саласының басты жемісі. Киім өндірісінің технологиясы жүйелендірілген өндіріске айналып бара жатқаны белгілі. Оның қолайлығы арнайы механизм мен технологияларды қолданумен тығыз байланысы бар. Өндірістің ұйымдық нысандары өзгереді, кәсіпорындарды, әсіресе модельдер әзірлеу, өндірісті дайындау, принтті дайындау, тігу кезінде және әрлеу операцияларында принтті қолдану және автоматтандыру деңгейі артады. Киім тігу өндірісінде қазірдің өзінде, жеке тапсырыс бойынша киім дайындау кезіндегі сияқты, материалды төсеммен пішуден жеке пішуге көшу байқалуда. Киімде пішудің тартымды баламасы ретінде материалды жоғары жылдамдықпен жеке пішудің мәні айтарлықтай өсіп келеді. Жылдам пішуге арналған қондырғыларды пайдалану, арнайы принттің екінші немесе тіпті үшінші технологиясын төсеуге қарағанда, ұтымдырақ болады. Жаймаларды төсеуге және бөлшектерді ажыратуға қажетті уақыт пішу уақытына тең болады. Дайын өнімді ылғалды жылумен өңдеу цехтарында автоматтандырылған желілер бар. Көлік жүйелері мен бағдарламалаушы инновациялық компьютерлер ылғалды жылумен өңдеу жұмыстарына арналған жабдықтар тізбегін бірыңғай кешенге біріктіреді. Арнайы анимациялық принт ілгіште ілініп тұрған бұйымды іліп алып, оның негізгі бейнесін айшықты бейнесін беру аса маңызды.

4сурет.Жейдеге бейнеленген аниматциялық принт.

Киімдерді әрлеу кезінде эко және анимациялық принттерді қолдану – бүгінгі заман талабына сай келеді. Бүгінде отандық түрлі компаниялар мен киім фабрикалары, арнайы тігін шеберханалары осы принттердің көмегінің арқасында өзінің кәсібін дөңгелетіп жүр. Арнайы істелген принттер киімнің сәнін келтіріп, оның көркін аша түседі. Қарапайым түрде берілген жазулардың өзі киімге ерекше колорит сыйлап, тұтынушылардың ықыласына ие болады. Осыған байланысты соңғы уақыттары ұлттық дәстүр мен құндылықтарды

жандандыру мақсатында принттерді осы бағытта қолдану трендке айналды. Яғни, киімдерге түрлі өрнек, қазақша керемет сөздер жазу арқылы киімнің сәнін ашатын дүниелерді енгізу ерекше саналады. Бұл киім өндірісіндегі жаңалық.

Расында, қазақылық пен ұлттық бейне кеңінен көрініс тапқан осындай киімдер тұтынушылар тарапынан да ыстық ықыласқа ие болып жүр. Заман талабына сай ұлттық құндылықтарымызды қайта жаңғырту мәселесі қолға алынуда. Мәселен, киімнің жеңі мен өңіріне жапсырылған арнайы принттер, ұлттық бояу мен колоритке бағытталған принттер, ою-өрнек пен қазақылықты дәріптейтін принттер осы киім саласындағы негізгі арналар болып саналады. Сондықтан, бүгінде осындай дүниелерді қолға алып, киім саласын жандандыру белең алып жатыр.

Қорытынды

Киімдерді безендіру кезінде эко және анимациялық принтті қолдану – бүгінгі күндегі басты технологиялардың бірі. Киімдерді принттер арқылы безендіру арнайы киімдердің реңі мен өңін аша түседі. Қазіргі таңдағы жеңіл өнеркәсіптегі негізгі мәселелер мен технологияларды ескере отырып, оның басты қолданысын көрсету аса маңызды. Бүгінде эко және анимациялық принттерді қолдану арқылы заманауи киімдердің, жаңаша эскиздердің пайда болуына әкеледі. Киім адамзаттың материалдық мәдениетінің элементтерінің бірі болып табылады. Адамзат қоғамының әрбір тарихи даму кезеңінде тігін бұйымдары өзгеріске ұшырап отырады. Ол қоғамдық құрылыстың, техника мен экономика дамуының, сондай-ақ ұлттық мәдениеттің өзіндік ерекшелігін, халық тұрмысының, көркемдік талап-талғамы мен салт-дәстүрлерінің талаптарын бейнелейді. Қазіргі әлемде киімнен белгілі бір дәрежеде адамның дербестігі көрініс табады. Сондықтан, эко және анимациялық принттерді қолдану аса маңызды саналады. Сонымен қатар, көркемдік білім беру жүйесінде әр түрлі өнер түрлерін игере отырып, осы салабойынша мамандарды тәрбиелеу арқылы болашақ ұрпақты табиғатты қорғау мен аялауды үйрету нәтижесінде оқушылардың эстетикалық талғамын, табиғи әсемдікті көру мен тұтынушылыққа деген қызығушылығын арттыруға болады. Заманауи мәдениетте және олардың мәдени құндылықтарға деген сүйіспеншілігін дамытуда. Оның жанрлары, атап айтқанда, "қоршаған ортаны қорғау", "мәдени құндылық", "көркемдік білім" сияқты контексттерде қарастырылуы керек. Осы санаттарға басымдық бере отырып, жоғары оқу орындарында қоршаған ортаны қорғау туралы арнайы сабақтарды оқыту ұлт пен ұрпақтың қатар өмір сүру принципіне сәйкес жүргізілуі қажет деп ойлаймыз, сондай-ақ ұлт мәдениетін болашаққа баулу керек. Көркемдік білім беру саласындағы ұлттық санамыз бен мәдени ойлауымыз дамудың жаңа жолына түскен осы кезеңде ғылыми-теориялық зерттеулерді өндіріске енгізудің және оқытудың дидактикалық және әдіснамалық оңтайлы әдістерінің пайда болуының алғышарттары пайда болады деген сенімдеміз.

Әдебиеттер:

1. Андреева р. п. сән энциклопедиясы. - Санкт-Петербург.: Литера, 1997.

2. С. Ж. Асанова. Қазақтың ұлттық киімдері.- Алматы: Атамұра, 1995.
3. Асанова С. Ж., Птицина а. п. қазақ халық костюмінің тарихы. - Алматы: Тауар, 2000.
4. Арғынбаев Х. А. қазақтардың отбасы және некесі. Кандидаттық диссертацияның рефераты. -Алматы, 1975.
5. Бердник Т.О., Неклюдова Т. п. костюм дизайны. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000.
6. Горина г. с. киім формасын модельдеу. – М.: жеңіл және тамақ өнеркәсібі, 1981.
7. Гофман А. Б. Сән және адамдар: жаңа сән және сән мінез-құлық теориясы. – М.: Ғылым, 1994.
8. Жанибеков У. Эхо. - Алматы, 1985.
9. Жәнібеков Ө. Қазақ костюмі. - Алматы: Өнер, 1982.
10. Батыстағы Дизайн: мақалалар жинағы. – М.: VNIITE, 1992
- 11.Небесаева Ж .О «Көркем білім берудегі ұлттық сана мен мәдени құндылықтардың өркендеуі»Монография ИП Балауса типографиясы Алматы қаласы 2020
- 12.Самашев З. 2013 «Көне түрік графикасы» Астана қаласы: Prosper print 2013 -316 Б
- 13.Қазақстан тарихы «көне заманнан бүгінге дейін»2010 бес томдық 1-тарау Алматы қаласы :Атамұра баспаханасы 206 Б
- 14.Құнанбаев А 1961 « Шығармаларының толық жинағы »Алматы қаласы Жазушы баспаханасы 465-492Б
- 15.Капекова Г.А 2015 «Өнер жолы»-«Пут орнаментов » Алматы қаласы «Асыл сөз»240Б

ӘОЖ-7.7.02

СӘУЛЕТ ӨНЕРІНДЕГІ - МИНИМАЛИЗМ

Сәрсенбек М. Д.-6B022101 Дизайн БББ 2101-10 тобының студенті.

Ғылыми жетекші: Небесаева Ж.О. - философия докторы PhD, қауымдастырылған профессор м.а.,

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Изучение японской культуры и традиций, от корней происхождения до современных интерпретаций стиля, сформулированных в различных формах самовыражения. Познакомить с историей возникновения, духовной и материальной культурой традиций Японии; - проследить, как материальная культура Марокко проявляется в дизайне интерьеров кафе и ресторанов; - проследить перспективы применения марокканского стиля в дизайне интерьеров государственных учреждений. Предмет исследования-японский стиль, все его составляющие: от стен, потолка и пола, мебели, ткани, декора, света до поделок, посуды и украшений в дизайне интерьера. Основная идея моего исследования: выяснить, почему японский стиль становится все более популярным в дизайне интерьера.

Summary

The study of Japanese culture and traditions, from the roots of origin to modern interpretations of style, articulated in various forms of self-expression. To acquaint with the history of origin, spiritual and material culture of the traditions of Japan; - trace how the material culture of Morocco is manifested in the interior design of cafes and restaurants; - trace the prospects for the use of the Moroccan style in the interior design of public institutions. The subject of research is the Japanese style, all its components: from walls, ceiling and floor, furniture, fabric, decor, light to crafts, dishes and decorations in interior design. The main idea of my research: to find out why the Japanese style is becoming more and more popular in interior design.

Кіріспе

Заманауи интерьер - бұл ғимараттың сәулеттік және көркемдік жағынан жобаланған ішкі кеңістігі. Интерьер дизайны адамның өмір сүру жағдайларын

тұтас, эстетикалық мінсіз формада жақсартуға бағытталған прагматикалық және көркем идеялар мен шешімдердің синтезіне негізделген. Қазіргі Еуропада шығыс мәдениетіне қызығушылық үнемі өсіп келеді. Оның үстіне Шығысқа қатысы бар нәрсенің бәрі қазір Батыста өте сәнді. Әсіресе, қазіргі мегаполистердің тұрғындарын Жапония қызықтырады – бұл ғасырлар бойғы дәстүрлері прогресстің соңғы сөзіне іргелес жатқан ерекше, жұмбақ ел. Бұл бағыттың жапондық тамыры анық байқалады. Қабырғалар, едендер мен төбелер қатаң графикалық түстермен жасалған, тегіс сызықтардың болмауы, жиһаздың ұстамдылығы мен сиректігі, декордың толықтай дерлік болмауы және жақсы ойластырылған функционалды жарықтандыру дәстүрлі жапон интерьерін еске салады.

Қазіргі заманғы интерьер дизайнының жапондық стилі танымал болуда. Көптеген адамдарға оның қарапайымдылығы, талғампаздығы, функционалдығы, сондай-ақ жалпы тапсырмалардың әдеттен тыс шешімдері ұнайды. Сонымен қатар, жапондық интерьер адамды сыртқы әлемнің қиындықтарынан қорғайды: есікті жабыңыз - және барлық қиындықтар сыртта қалады. Минимализм - ежелгі шығыс стилінің заманауи түсіндірмесі. Оның ұраны: ең қажеттінің пайдасына қажет нәрседен бас тарту. Минимализм декордың жоқтығымен және идеалды пропорцияларды, жаңа түс схемаларын іздеумен сипатталады. Минимализм - философиясымен, үйлесімділігімен және тоқ қарыннан айырылуымен жапон мәдениетінің дәмі мен еңбегі.

Өнер қиялды, ойды белсендіруге, эмоциялардың сентименталды стандарттауынан және көркем шығармашылықтың банальды интерпретациясынан алшақтап, ішкі және сыртқы максималды практикалық және тиімділікке ұмтылады. Минимализмнің негізгі идеясы - материалды түбегейлі өзгерту және оны ұйымдастыру тәсілдері - өнер пәні таныс, қарапайым, күнделікті болып көрінетін құбылыстар болуы керек екеніне әдейі бағытталған.

Дизайндағы минимализм бүгінгі таңда бүкіл әлемде қоғамның әртүрлі секторларында, соның ішінде Ресейде, әсіресе ірі мегаполистерде тарады. Бұл бағыт мүмкіндігі шектеулі және белгілі бір философиясы бар өнер адамдары, зиялылар арасында дүниеге келген және оны қазір танылмаған кедей данышпандар ғана емес, сонымен қатар үйлерін ең сәнді безендіруге мүмкіндігі барлар да қолданады.

Дизайнерлердің айтуынша, минимализм бүгінгі таңда ең сұранысқа ие стиль болып табылады. Ол қолданылған материалдардың жоғары сапасымен ерекшеленетін эксклюзивтілік пен байлықпен байланысты, дегенмен бұл стиль қатаң, өте қарапайым формаларды құру принципіне, текстуралардың тамаша тегістігіне және композициялардың айқындылығына негізделген. Бұл стильдің ең маңызды бөлшектері - тыныш жарықтандырумен жақсы ұйымдастырылған кеңістік, қарама-қарсы түс комбинацияларының ойыны. Бұл шексіз ашық кеңістік пен салмақсыздық елесін тудыратын тазалық пен кемелдікке құштарлық. Артық ештеңе жоқ - бұл минимализмнің негізгі ұраны.

1. Жапон стилінің тарихы

Табиғаттың қатал жағдайларына, шығыс философиясы мен дініне байланысты қарапайым жапон шаруалары да, ұсақ дворяндардың әскери табы да «ваби» – саналы қарапайымдылық, парасаттылық, кедейлік сияқты ұғымдарға жат емес еді; «саби» – көлеңке, мұң, рухани мұң; Джими – қарапайымдылық, тағдырға мойынсұну. Жапон эстетикасының осы маңызды факторларының үйлесімі өмірдің барлық дерлік салаларына, ең алдымен, өмір сүру кеңістігін ұйымдастыруға тарады. Еуропадан немесе Шығыстың басқа елдерінен келетін сәнді тауарларды жақсы білетін жапон дворяндары да дәстүрлі түрде ұлттық тұрғын үйдің қарапайымдылығы мен ұстамдылығына адал болды [3.16 б.].

Жапон үйі - бұл қатты функционализм: артық ештеңе жоқ, алаңдататын, сондықтан бөлменің дизайнында бір, төтенше жағдайларда екі түс қолданылады. Ақ және қоңыр реңктерге, сондай-ақ ашық табиғи реңктерге артықшылық беріледі: бежевый, кремді, сүтті. Ақ - тазалықтың, үйлесімділіктің және кемелдіктің түсі. Ол шексіз кеңістік пен салмақсыздық елесін жасайды. Қою қоңыр геометриялық фигуралардың ауырлығына баса назар аударады, жердің күшін, өркендеуге, тұрақтылыққа деген үмітті білдіреді [3.25 б.].

Жапондық жиһаздарға, қабырға беттеріне және төбелеріне де шектелген ашық түстер тән. Маталар да кремді және ақ түсті, негізінен табиғи: мақта және жібек [3.27 б.].

Жапондық интерьердің не екенін жақсы түсіну үшін жапон мәдениетінің кейбір ерекшеліктері мен шығыс тұрғындарының көзқарасы туралы түсінік болуы керек. Олар шыдамдылық пен жоғары руханилықпен, өмірге философиялық көзқараспен, тіпті аскетизмге деген белгілі бір ұмтылыспен ерекшеленеді. Сондықтан жапондық тұрғын үй монохромды, композициялардың айқындылығымен және дизайнның ең қарапайымдылығымен сипатталады [3.46 б.].

Бұл жарықтандыруға да қатысты. Шығыс ілімі бойынша жарық пен көлеңке – инь мен ян – біртұтас және ажырағысыз. Сонымен бірге шығыс адамдары табиғаттың шынайы сұлулығын, үйлесімді тепе-теңдігін олардың текетіресінен, күресінен көреді. Минималистік стильдегі дизайнерлер үшін кеңістіктегі жарық пен көлеңке ойыны кез келген әшекейлерге артықшылық береді. Жапонияны «Күншығыс елі» деп атағаны таңқаларлық емес! Үйлердің қабырғаларына және ақ сакура гүлдеріне алғашқы жарқырауды түсіріп, ояңған шамның таңғы үрейлі сәулелері - бұл жапон стиліндегі кеңістікті жарықтандыру дизайнының бейнесі [15.12 б.].

Қиын климаттағы өмір және жер сілкінісінің тұрақты ықтималдығы жапондықтардың қоршаған ортаға деген өте құрметті көзқарасын қалыптастырды. Үй көбінесе бақтың бір бөлігі ғана, оның тұрғындары тағы да табиғатты бұзудан қорқатын сияқты. Дизайндағы бұл үйлесімді үйлесімділік буддизмнің қоршаған ортаға қарсы тұрмауынан туындайды [15.26 б.].

Қағаздан және бамбуктан (шодзи) жасалған әсем және жеңіл жылжымалы аралық есіктер, көлденең ішкі кеңістіктердің жалпы принципі, тастан гөрі ағашқа артықшылық беру, ғимараттардың жеңілдігі мен ашықтығы -

жапондықтар бұл эстетикаға тек ылғалды және ыстық климатқа ғана емес, сонымен қатар қарыздар. сонымен қатар аралдарда жиі болатын жер сілкіністеріне [15.31 б.].

«Жылжымалы» тұрғын үй дүмпу кезінде соншалықты қауіпті емес, оны қирағаннан кейін жинау оңай, қағаз бен бамбук қирандыларының астында өлу ықтималдығы соншалықты үлкен емес. Оның үстіне көне жапондық ғимараттар, храмдар, әсіресе храмдар бір жерден екінші жерге ауыса алатындай кулықпен орналастырылған. Жапониядағы ең үлкен ғибадатханаларды зерттеу олардың іргетасын ғимаратты бөлшектеуге, жаңа орынға көшіруге және ешбір зақымсыз қайта жинауға болатындай етіп жасалғанын көрсетті. Сонымен, ғалымдар Мие префектурасындағы Исэ храмы алпыс рет «саяхаттағанын» анықтады [15.45 б.].

Әрине, бұл тек діни нанымдарға ғана емес (әйтеуір, ғибадатхана тұрған орын біраз уақыттан кейін демалуды қажет етеді деп саналады), сонымен қатар жапон климатының бірдей «тұрақсыз психикасына» байланысты [15.69 б.].

Жапондықтардың қоршаған ортамен бірлігі үйді жақсартуға ерекше көзқарасты қалыптастырады. Оның жарқын мысалы - тік иілген карниздері бар терезелердің үстінен алыс шығыңқы шатырлар. Олар қатты қиғаш жаңбырдан қорғауға арналған және нәтижесінде бөлмелердің тұрақты көлеңкесін береді. Сондықтан қараңғылықпен күресудің жолын іздеудің қажеті жоқ - оны поэтикалау және мұқият таңбалау қажет [15.83 б.].

Айтпақшы, жапондықтардың металлға деген қарым-қатынасы ерекше. Жапондық интерьерде оны пайдалану барынша азайтылды, ол тек қажетті шағын аксессуарлар түрінде пайда болады. Мұның себебі анық: Жапония құрамында металл бар минералдарға бай емес, ылғалды климат барлық металл құрылымдарының тотпен тез бұзылуына әкеледі. Жапондықтар бұл материалды сирек және көрнекті нәрсе ретінде мадақтаудың орнына, Жапонияда көп емес нәрсенің бәрі үйлесімсіз және қарапайым көрінетін интерьерді жасады. Суық жасанды жарық жылтыратылған қара ағаштағы акари шамының шағылыстарын алмастыра алмайды [16.24 б.].

Жапондықтар жарық пен кеңістікте керемет ойнайды. Көп жапырақты фусума экрандары және қағазбен жабыстырылған жылжымалы экрандар әр уақытта жаңа интерьер геометриясын жасайды, бөлмеде қалған кезде зейнетке шығуға мүмкіндік береді. Күрделі жапондар үшін бұл өте маңызды, әсіресе үйде бөлінген кеңістік дерлік жоқ бір қабат болса [16.38 б.].

Дегенмен, мұның бәрі қазіргіден әлдеқайда алыс орналасқан Жапонияға қатысты. Дәстүрге деген адалдық бір сәтке ғана тынымсыз болды. 1870 жылдардың басында Жапония қарызға қарсы тұруды тоқтатқан кезде, көптеген еуропалық және американдық сәулетшілер кірпіш пен тасты пайдаланып таңғажайып ғимараттар, технологиялар салды. Жаңа ғимараттар тез танымал болды, бірақ көп ұзамай табиғат өз сөзін айтты - Токио мен оның айналасындағы аумақ 1923 жылғы жер сілкінісінен толығымен дерлік жойылды [16.47 б.].

Жаңа материалдар Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін, қалаларда болат пен бетоннан жасалған көп қабатты үйлер пайда бола бастаған кезде қайта

қаралды. Жоғары өскеніне қарамастан, жер сілкінісінен қорықпайтын қуатты заманауи құрылыстар бой көтерді. Бүгінде сәулетшілер биіктігі 243 метрлік Токио муниципалитеті 9 балдық жер сілкінісі кезінде «аз ғана тербеледі» деп мәлімдейді [16.63 б.].

Қуатты өнеркәсіптік прогреске қарамастан, жапондықтар жапон болып қала береді: 1960 жылдардың соңынан бастап сәулетші Танге өзінің ғимараттарын өсіп келе жатқан ағашқа ұқсатып, «кеңістіктік сәулет» тақырыбын дамытатын бірқатар құрылыс жобалары мен кешендерін әзірлеуде. Қазір икемді кеңістіктік құрылым Жапонияда салынып жатқан ғимараттардың міндетті ерекшелігіне айналды. Сонымен қатар, Токио муниципалды билігі жаңа кешендердің иелерін шатырларда бақ өсіруді міндеттеді: қаладағы температураны төмендету және эстетикалық ләззат алу үшін [16.75 б.].

Менің ойымша, керемет идея. Технологиялық прогрестің барлық түпкіліктілігі мен сөзсіздігіне қарамастан, олар жарыққа, табиғатқа және сұлулық туралы ойлаудан ләззат алуға ойластырылған қол жеткізуге бар күш-жігерін салады [16.91 б.].

2.Жарқын эмоциялардың сыры

«Аз - көп» - Ван Дер Роэ.

Еуропалық өркениет салыстырмалы түрде жақында ғана ашқан Жапония Марко Поло заманынан бері бұл туралы көп айтылып, жазылғанына қарамастан әлі күнге дейін жұмбақ күйінде қалып отыр. Бұл елге тамсанады, зерттеледі, оның қайталанбас тәжірибесіне еліктейді, бірақ ешқашан әрбір сантиметрді бақылап көрмеген, артық заттардан қолайсыздықты басынан өткермеген еуропалықтарды түсіну өте қиын деп саналады.

Жапон мәдениеті «артық нәрсенің бәрі ұсқынсыз» деген қағиданы басшылыққа алады. Жапондықтардың негізі - бостық, үйдегі кішкентайдың ішкі талғампаздығына баса назар аударады. Сондықтан жапондық стильдің негізгі ерекшелігі - минимализм. Үйде тек ең қажетті жиһаз, тұрмыстық заттар мен декор болуы керек. Барлық заттар, тұрмыстық ыдыстар кіріктірілген шкафтарда жасырылған [1.10 б.].

Минимализм - ең алдымен, сол кездегі қоғамда қалыптасқан үйреншікті нәрселер мен көзқарастардан бас тарту арқылы тұтынушылық қоғамға, филистизмге жауап берген адамдардың өмірлік ұстанымы мен дүниетанымы. Барлығына «басқалар сияқты» деген зиянды құмарлық минимализммен қабылданбайды және оны жояды, адамдарды тәртіпке келтіреді және қажет емес нәрселерден арылуға көмектеседі. Мұндай саналы аскетизм шамадан тыс, қарапайым және өрескел материалдар мен әрлеуге қарсы - қымбат және түпнұсқа. Сондықтан, минимализм әлі күнге дейін сәнге қарсы, басқалар сияқты болуға ұмтылмайтын, табысты және табысты қоғамға еріп, шығармашылықпен айналысатындардың көзқарасы болуы таңқаларлық емес [1.27 б.].

Минимализм формалардың шектен тыс ықшамдығымен, декордың, ою-өрнектің толық болмауымен, композицияның айқындылығымен, монохромдылығымен, текстураның табиғилығына баса назар аударумен, үлкен жазықтықтармен жұмыс істеумен, графикамен сипатталады. Көбінесе

минимализм шектеулі кеңістікке байланысты интерьер дизайны үшін таңдалады. Тұрғын үйдің сыртқы түрі жиһазбен толтырылмаған үлкен жарық көлемімен анықталады (артық ештеңе жоқ). Жиһазда минимализм заманауи материалдармен сипатталады: болат, аязды шыны, табиғи ағаш, алюминий профильдері [1.32 б.].

Минимализм - тазалық, кемелдік және жайлылық, жұмыс үш мызғымас тірекке негізделген: ауа, көлем және жазықтық. Минимализм теориясымен бірге интерьерде күрделі егжей-тегжейлі элементтер болмауы керек - олар алаңдатады, ашық түстер де болмауы керек. Жарықтандыру біркелкі, тыныш, реттеледі. Гамма монохромды, бөлме қара, қоңыр және бежевый тондарға негізделген бір түсті схемада безендірілуі керек. Осының арқасында интерьер өте графикалық көрінеді [1.49 б.].

Сәулет пен дизайнда Шығыс пен Батыстың бірігуі минимализмге айналды - 20 ғасырдың екінші жартысындағы ең таңғаларлық және ең қайшылықты стиль. Минимализм әмбебап. Сызықтардың тазалығы мен кеңістіктің анықтығы, үйлесімді, үйлесімді интерьер - өз әлемінің шекарасын кеңейтуге деген ұмтылыс табиғи түрде пайда болған қазіргі өмірдің құтырған қарқынына балама. Біз көңіл-күй мезгілдерін бастан өткереміз - және біз өмір сүретін кеңістік бейімделеді, өзгереді, біздің тілектерімізді көрсетеді. Ұтқырлық пен түрлендіру мүмкіндігі - минимализмнің белгілері. Барлығы қарапайым, түсінікті, сонымен бірге бұл үнемі ізденіс, қазіргі уақытта өмірге деген көзқарасыңызды білдіру мүмкіндігі [3.52 б.].

Артық бөлшектерге орын жоқ. Интерьерге абайсызда лақтырылған, бірақ шын мәнінде ыңғайлы және ең қажетті бір жарқын нәрсе, тіпті жүрекке қымбат болса да, қабырғалардағы картиналардың мұражай көрмесінен немесе басқа әшекейлерден көп нәрсені айта алады (бас тарту қиын. комодта жеті піл деп аталады). Керек емес нәрселерден құтылып, өмір сүру кеңістігін босатып, біз бір уақытта ішкі әлемімізді босатамыз. Минималды құралдардың көмегімен жасалған және жан тыныштығына, ішкі үйлесімділікке ұмтылатын табиғи қарапайымдылық - бұл минималистік интерьердің мәні. Бұл қарапайымдылық өзінің түс схемасын жасау үшін үш түсті пайдаланған Тицианның шығармашылық әдісіне ұқсайды [3.68 б.].

Минимализм стилінде интерьер жасау үлкен аумақты білдіреді: кеңістік неғұрлым үлкен болса, екпіндерді орналастыру оңайырақ. Сонымен қатар, қымбат және арзан әрлеу материалдарын қолдануға болады, бірақ интерьердің өзі әрқашан қымбат болады, ең алдымен мазмұны жағынан - ішкі, жасырын толықтық, мұнда ұтымды тәртіп, талғампаз нәзіктік және богемиялық жеңілдік органикалық түрде үйлеседі. Қиялы бай адамдардың бұл стильге бейім болуы кездейсоқ емес [3.84 б.].

3.Бостық философиясы

Минимализм - абсолютті форманы іздеу, сызықтардың қарапайымдылығымен, түс схемасының аскетизмімен көрінетін кемелдікке қарай қозғалыс, бірақ оның ұстамдылығы, жинақылығы ішкі энергияға толы. Осының арқасында үй консервативті бекініске емес, микрокосмосқа айналады - кең және еркін, бөгде шабуылдардан қорықпайды. Сондықтан жақында

минимализм басқа стильдерден эклектикалық инфузиялармен жойылды. Ал бұл еркіндік! Конвенциялардан еркіндік [2.31 б.].

Біреуге минимализм сараң және спарталық қатал болып көрінеді: мүлде емес, ол өзінше сәнді, көңілді және алаңсыз, ол кең және космополит, біздің болашағымыз сияқты, Болашақтың уақыты сияқты [4.83 б.].

Минималистік дизайнның негізгі мақсаты - кеңістікті барынша арттыру және үйдегі заттардың санын мүмкіндігінше азайту. Азиялық дизайнның қарапайым мысалы, атап айтқанда минимализмге шабыт болған классикалық жапондық дизайн. Дизайнға минимализм идеяларын алғаш енгізген атақты дизайнерлер Людвиг Мисс ван дер Роэ және голландиялық De Stijl өнер қозғалысының мүшелері болып табылады. Ван дер Роэ ханым интерьер дизайнын жоспарламас бұрын ғимараттың сыртын мұқият зерттеді [4.90 б.].

Минималистік интерьер дизайнындағы дизайнерлер мен сәулетшілер бөлменің кеңістігіне назар аударады. Және олар сұрақтар қояды: қиылысатын жазықтықтар, түстер, пішіндер және т.б. көзбен қалай қабылданады. Минимализмнің нәзік стилі стилистикалық жағымсыз талғамға кедергі келтірмеуі үшін [8.14 б.].

Минимализмнің алғашқы негіздері сонау 18 ғасырда табылды: 1777 жылы немістің ұлы ақыны, философы және суретшісі Иоганн Вольфганг Гете Веймардағы саяжайының бағында мүсіннің бір түрін тұрғызды. Мүсін «шар – ұтқырлық эмблемасы, текшемен тірелген – тұрақтылық эмблемасы». Гете мүсінді «Сәттілік алтары» деп атады, бұл дәстүрді «доп үстіндегі қыз» түрінде бейнелеу дәстүріне құрметпен қарайды - құбылмалы, тежеу мүмкін емес. Текше әрқашан тұрақтылықты, күшті, дұрысты бейнелейді. Ниет: текше бейнелеген қасиет сәттілік шарын қабылдап, оның мінсіз тегіс бетінің арқасында оны ұстауы керек [8.37 б.].

4.Интерьердегі белгісіздік

Минимализм қатал және қателер мен әбігерді кешірмей, мінсіз пропорция мен стиль сезімін талап етеді. Мұндай интерьерлерде бәрі функционалды, берік және әдемі орындалады. Дизайн нюанстардың нәзік ойынына негізделген. Үйдегі барлық бөлмелер бір стильде жасалған, бірақ сонымен бірге олар жарқын жеке.

Заманауи минималистік интерьерді тек қажетті заттарды пайдалана отырып, кеңістік пен жарықты модельдеу ретінде сипаттауға болады. Минимализм стилінде ең бастысы - жақсы жоспарланған кеңістік, онда көп таралған, тыныш жарық бар [5.36 б.].

Минималистік интерьерде бұл сөз бәріне қатысты: жиһаздың аз бөлігі, аз бөлшектер, аз декор, бірақ бұл дәмнің жетіспеушілігін білдірмейді, керісінше пішін мен орынды таңдауда талғампаздықтың болуы. Элементтердің әрқайсысы мінсіз болуы керек, сонымен қатар интерьердің композициялық шешімі. Беттері мінсіз, қатты болуы керек. Минималистикалық дизайнер әдетте бір немесе екі түсті негізге алады, олардың сүйіктісі - ақ түсті - нысандардың сызықтарын ең көп баса көрсететін. Интерьер жалпы фонға қарама-қайшы келетін бірнеше мәнерлі бөлшектермен жанданған. Бұл ваза, гүл композициясы, кескіндеме, орнату болуы мүмкін. Постмодернизмнің

«эклeктизмін» жеңе отырып, ол конструктивті тазалық пен өңдеуге қабілеттіліктің, инновациялық материалдарды, заманауи дизайн мен формаларды пайдаланудың жаңа позицияларына енеді. Вальтер Гропиус, Марсель Брир және басқалары жиһаз дизайнында болат пен басқа металдарды қолдана бастады. Фин сәулетшісі Альвар Аальто ламинатталған ағашпен тәжірибе жасап, экстраваганттық қисық пішіндерді жасады, Миес вван де Роуз өзінің әйгілі креслоларын қаптаманың орнына былғары баулармен жасады [7.54 б.].

Заманауи минималистік интерьерді тек қажетті заттарды пайдалана отырып, кеңістік пен жарықты модельдеу ретінде сипаттауға болады.

Минимализмнің сүйікті түсі - ақ. Сондықтан, бұл стильде жарық кеңістігінің дизайны спектрдің ақ немесе ақ-сары түстерінде ғана қолайлы. Ақ түс әдетте жарықтандыру шамдарының шамдары үшін таңдалады.

Мәселен, мысалы, бір сызықта орналасқан ақшыл күңгірт призмалық шамдар қабырғалардың сүтті немесе сарғыш реңктерін өмірмен толтырады. Сонымен қатар, интерьердің фрагменті жарық пен көлеңкенің өзіндік ерекше нюансына ие болады [7.78 б.].

Сонымен, жапон стиліндегі бөлме. Бұл дизайн жобасы өте эстетикалық және заманауи көрінеді. Күннің шығыс бөлмесінің дизайнындағы негізгі элементтер, сөзсіз, қара қоңыр түске боялған шыныдан және табиғи ағаштан жасалған ашық мөлдір қалқа экрандары. Иероглифтер бөлімдерге ерекше сүйкімділік береді - жапондық стильде үйді безендірудің сөзсіз атрибуты [9.61 б.].

Мұндай интерьерлерді жасау кезінде ең бастысы - жақсы жоспарланған кеңістік, онда көп таралған, тыныш жарық бар, қабырғалар мен төбенің өзі жарқырап тұрғандай көрінгенде, ауа көп. Кеңдік пен кеңдік сезімін жасау үшін бөлме мүмкіндігінше ішкі бөлімдерден босатылады. Кеңістікті жарықпен қанықтыратын үлкен терезелер корпусты сыртқы әлеммен байланыстырып, оны интерьердің бір бөлігі етеді. Интерьердегі металды пайдалану оған өткір заманауилық береді: ас үйдегі металл үстелшелер, орындықтардың аяқтары, сөрелердің сөрелері. Ал шыны мен тегіс металдан шағылысқан күн сәулесі қуаныш пен жеңілдік атмосферасын жасайды [9.83 б.].

Мұндай интерьерлер графиканы еске салады - ақ-қара түсті орташа құралдармен басқару шеберлігін талап ететін қысқа жанр. Дәлірек айтқанда, қара және фон ақ болуы міндетті емес, бірақ суретшінің әрбір сызығына назар аудару үшін жеңіл, қарама-қарсы болуы керек. Бұл жанр қатал және қателер мен әбігерді кешірмей, мінсіз пропорция мен стиль сезімін талап етеді.

Мұндай интерьерлерде бәрі функционалды, берік және әдемі орындалады. Дизайн нюанстардың нәзік ойынына негізделген. Үйдегі барлық бөлмелер бір стильде жасалған, бірақ сонымен бірге олар жарқын жеке. Оларда демалу ыңғайлы, олар тітіркендірмейді және олардың «скандиналық» ауырлығына қарамастан, олар жайлы және тыныш [10.37 б.].

5. Жарық

Минимализмдегі табиғи және жасанды жарық - бұл тиісті көзқарасты қажет ететін тірі элементтер. Жарықтың функционалдық қасиеттерін жай ғана

пайдалану жеткіліксіз: ол тірі қалу еркіндігін - икемді, серпінді және даму мүмкіндігіне ие болған жағдайда ғана үйге тыныс бере алады. Сонымен қатар, ол белгілі бір құпияны, тіпті қыңырлықты білдіруі керек, жарықтар мен көлеңкелердің сиқырлы ойынын жасайды.

Бөлмеде жарқыраған шамдар мен көлемді шамдар болмауы керек. Шын мәнінде, мұндай интерьердегі жарықтандыру құрылғыларының дизайны қайталама болып табылады. Минимализм стиліндегі шам елеусіз, ақылды болуы керек. Сондықтан абажур үшін жеңіл, табиғи материалдар қолданылады: мөлдір және аязды шыны, пластик, жібек. Осы стильдегі шамдардың үлгілерінде киіз және бамбук да қолданылады [11.34 б.].

Бұрын жапон шамдары арнайы күріш қағазынан жасалған. Кейбір заманауи жапон дизайнерлері бүгінгі күнге дейін өз жұмыстарында ежелгі технологияларды қолданады.

Алайда қағаз шамдар бізге Шығыстан емес, Батыстан жиі келеді. Еуропалық дизайнерлер бұл қарапайым, бірақ соншалықты қызықты идеяны қабылдап, оны заманауи технологиялармен байытты. Заманауи шамдарға арналған қағаз арнайы өңдеуге ұшырайды - сіңдіру, нәтижесінде шамның отқа төзімді, су өткізбейтін және шаңнан қорғайтын қасиеттері бар. Мұндай жарықтандыру құрылғыларын тіпті қоғамдық орындарды жарықтандыру үшін де қолдануға болады. Дегенмен, қағаз шамдарының негізгі функциясы тұрғын үй-жайларды жарықтандыру болып табылады: қонақ бөлмелері, жатын бөлмелері, кеңселер. Олар жұмсақ, тыныштандыратын жарыққа ие, заманауи адамның шамадан тыс нервтерін тыныштандыру үшін қажетті жақындық пен жайлылық атмосферасын жасайды. Табиғи тондарда тоқтау - қоңыр және ақ, табиғи текстуралар - қағаз және ағаш, көше бетонынан, неон және хром болаттан шаршаған көзді демалтады [11.75 б.].

Пәтеріңіздегі мұндай экологиялық таза шам үстелдегі шам немесе диванның бұрышындағы еден шамы немесе төбеге бекітілген ағаш жақтауы бар және жапондық шоджи бөлімімен стильге сәйкес келетін жалпақ қағаз шамы болуы мүмкін. Тегіс төбе шамы әсіресе төмен төбесі бар шағын бөлмеде жақсы көрінеді.

Ол көп болуы керек. Қарапайым пішіндегі күріш қағазынан жасалған шамдар жарықты жұмсақ және шашыраңқы етеді. Мұндай жарық кеңістікті көрнекі түрде кеңейтеді. Сондықтан күндізгі жарық пен жарық көздеріне ерекше мұқият көзқарас. Қазір еуропалықтар арасында танымал және «жапон шамы» деген атаумен жүретін нәрсе - қағаздан және металл жақтаудан жасалған дизайн - шын мәнінде интерьердің өте маңызды элементі. Бұл шам Акари деп аталады. Ол өткен ғасырдың 50-ші жылдарында жасалған және іс жүзінде жарықтандыру үшін емес, ымыртқа ерекше назар аудару үшін қызмет етеді. Және, әрине, түпнұсқада қандай да бір металл туралы мәселе болған жоқ: бамбук және нақты ваши күріш қағазы, әлсіз жарық пен тұман. Жарық жұмсақ болуы керек. Жартылай қараңғылық тыныштандырады және бөлмеге жұмбақ береді. Қағаз шамдарын қолданған дұрыс [12.28 б.].

Терезелерге әйнекті жабатын біркелкі шаршы түріндегі жалюзи немесе қысқа мөлдір перделерді іліп қою орынды. Дәл осылай жапондықтар

терезелерді ақ күріш қағазымен жауып тастады, ол жарқын күн сәулесінен өзіндік сүзгі қызметін атқарды және осылайша жұмсақ диффузиялық жарық алды. Сәтті қосымша - бірдей стильде және бірдей тікбұрышты геометриялық пропорцияларда жасалған кіріктірілген төбе шамы. Мұздатылған мөлдір әйнек жұмсақ диффузиялық жарықтың өтуіне мүмкіндік беріп, жапондық үйге тән жайлылық пен үйлесімділікті тудырады. Бұл шығыс таңының суреті, сүтті жамылғы арқылы еніп, шекарасы жоқ бүкіл кеңістікті жарықтандыратын күн сәулелерінің жеңіл композициясы. Мұнда бәрі жарыққа ашық.

Жұмсақ диффузиялық жарықты жапондықтар өте жоғары бағалайды және жапондық қонақ бөлмесінің қарапайымдылығын жандандыратын оның ойыны. Бұл пәтерде уақыт басқаша сезіледі, кеңістікпен бірге ол бір бөлмеден екінші бөлмеге ағып жатқан сияқты. Сондықтан мұндай жапон бөлмесінде сіз өзіңізді жеңіл және еркін сезінесіз [12.93 б.].

6.Гүлдер

Жапон үйінің философиясы табиғатпен тығыз байланысты, сондықтан минималистік стильдегі пәтерде қабырғаны немесе еденді жаңа гүлдермен безендіру өте орынды.

Тәжірибе көрсеткендей, интерьерді фитодизайн, гүлдермен интерьерді безендіру өз алдына технологиялық тұрғыдан өте дамыған. Дизайн материалы ретінде гүлдер интерьердің кез келген түрін безендіруге жарамды болғандықтан - мейрамханадан, қонақүйден, кеңседен менеджер кеңсесіне, пәтерге, бизнес орталығына дейін.

Ал, екіншіден, гүлдер - бұл интерьердің ерекше элементі, ол кез-келген дизайн материалдарымен және архитектуралық шешімдермен өте органикалық түрде біріктіріліп қана қоймайды, сонымен қатар оларды жиі бір тұтас біріктіреді. Яғни, интерьер мен гүлдер, фитодизайн мен дизайн ажырамас үйлесімге айналды [14.23 б.].

Минимализм үшін вазалардағы немесе икебанадағы тірі гүлдер қолданылады. Миниатюралық бонсай ағашы суретші ретінде қабілеттеріңізді көрсетуге көмектеседі, өйткені алдымен сіздің қиялыңызда қажетті бейнені жасау керек. Дегенмен, жапондық стильдегі бастық сұлулықпен үйлеседі. Ал сұлулық – табиғат. Табиғатпен бірлікті гүлдермен атап өтуге болады. Бұл вазалардағы жаңа піскен гүлдер, кәстрөлдердегі өсімдіктер, сондай-ақ жаңа немесе кептірілген гүлдерден жасалған гүл композициялары болуы мүмкін [14.129 б.].

7.Аксессуары

Аксессуары - қатаң таңдалған - негізгі семантикалық жүктемені алып, акцент рөлін атқарады және интерьерді аяқтауға қызмет етеді. Бір деңгейлі, ұрылмаған еденде кілемнің болуы міндетті емес, бірақ егер бар болса, онда ол өрнексіз, бір текстурамен - немесе ішкі сызықтардың тексерілген геометриясынан айырмашылығы тегіс өрнекпен. Төмен кофе үстелінің беті жиі тегіс, ашық немесе тең шаршыларға бөлінген, олар аязды витраждармен бірге кеңістіктік композицияны қолдайды. Жарық көзінің тікелей функциясын орындайтын терезелер (әдетте, ең аз декормен немесе онсыз) интерьерге

мөлдірлік береді. Олар сонымен қатар жартылай реңктер мен түсті дақтардың сиқырлы ойынын жасайды [14.348 б.].

Әрине, күтпеген элементтер кез келген үйдің интерьерін айтарлықтай жандандырады және безендіреді. Сол сияқты, минималистік стильде жасалған бөлме сіздің көңіл-күйіңіз бен мінезіңізді, талғамыңыз бен хоббиіңізді көрсететін бөлшектер мен декор элементтерімен толықтырылуы мүмкін. Егер сіз минималистік стильге кейбір африкалық мотивтерді қоссаңыз, олардың қаншалықты сәйкес келетінін көре аласыз. Шығыстық тамырларға ие, минимализм Батысқа келіп, жұмсартып, еуропалық ерекшеліктерге ие болды, бұл интерьерді теңестіретін және үйлестіретін бөлшектердегі сызықтардың тегістігін қамтамасыз етеді.

Бөлменің дизайнындағы қосымша аксессуарлар қара ағаш жақтаулармен қоршалған тұрақты түстердегі шағын картиналар болып табылады. Ақ пластиктен жасалған үлкен цилиндрлік көлеңкесі бар еден шамы диванның басына жайғасты, бұл пәтер иесіне қолында газет немесе кітаппен демалуға мүмкіндік берді [14.365 б.].

Шамдар шығыс стилінде жасалған интерьердің семантикалық орталығына айналуы мүмкін. Мысалы, жапон тілінен аударғанда «гүл» дегенді білдіретін «Hana I» кулоны жапон эстетикасы мен еуропалық технологияны таңғажайып үйлестіретін дәстүрлі жапон қағаз желдеткіштерінен жасалған. Ал қағаз шамдарды жұмбақ жарқылмен толтыратын жарық соншалықты әдемі, ол кез келген сөзбен сипаттауға қарсы. Психикалық және бір мезгілде динамикалық түрде бөлмеде «минимализм» шамы «Күлімсіреу, күлімсіреу, күлімсіреу» немесе «Күлімде, күлімсіреу, күлімдеу» стилінде көрінеді. Жеңіл жел екпінділерінен дірілдеп, жұмсақ мөлдір сәуле шығаратын кішкентай мөлдір қоңыраулардан тұрады [14.397 б.].

8.Тәжірибедегі минимализм

Жалпы алғанда, минимализмде «азырақ, соғұрлым жақсы» қағидасына негізделген стильде ішкі әлеміңіз бен интерьеріңіздің үйлесіміне келу, әдеттегі, қалыптасқан дәстүрлер мен «әдет-ғұрыптар» арасында таңдау жасау оңай емес. жаңа» шығыс тенденциясы. Мәселен, мысалы, үлкен қаланың орталығында тұратын адамға өз пәтерін карниздерсіз, перделерсіз, бос дыбыс өткізбейтін қабырғаларсыз және т.б. елестету қиын.

Жапондық тұрғын үй - бұл, ең алдымен, жарыққа толы және түрлендіруге қабілетті бос кеңістіктің көптігі, ал біздің стандартты пәтерлерде әрқашан жеткілікті орын бола бермейді [13.24 б.].

Жапон стиліндегі интерьердегі тағы бір маңызды сәт - бұл подиум. Күншығыс елінде кеңістікті аймақтарға бөлу бұрыннан қалыптасқан. Бұған аралық экрандарды орнату арқылы ғана емес, сонымен қатар еденнің деңгейін ішінара көтеру арқылы қол жеткізілді, бұл көрнекі түрде тұрғын үйдің пайдалы аумағын ұлғайтты.

Ең алдымен, сіз ыңғайлылық пен практикалық туралы ойлануыңыз керек, содан кейін ғана сән үрдістері туралы. Әдемі безендірілген пәтер үй, уақыттың көп бөлігін өткізетін орын болып қалуы керек. Сондықтан, үйіңізді минималистік стильде безендіру кезінде белгілі бір бағыт пен түс палитрасын

ұстаныңыз. Шын мәнінде, стильдердің қоспасы, егер бөлменің интерьерінде кейбір жалғыз сілтеме болса, әдетте ұсынылғандай қорқынышты емес. Сонымен қатар, көбінесе мұндай қоспаны тек кәсіпқой көреді [13.42 б.].

Мәселен, пәтерді артық нәрселерден тазарту шкафтардан, кілемдерден немесе әдемі бұйымдардан құтылуды білдірмейді. Бұл заттардың барлығы өздеріне ерекше назар аудармай, қоршаған ортаға үйлесімді түрде сәйкес келуі жеткілікті.

Шкафтар толығымен жабық болуы керек, жәшіктер, жиһаздар мен подиум тік бұрыштар мен сызықтармен қатаң стильде жасалуы керек. Аяқтау ретінде ағаш, былғары, тас, шыны және т.б. сияқты табиғи материалдарды ғана қолданған жөн [13.69 б.].

Үйдің минималистік дизайны заманауи немесе минималистік болуы мүмкін. Интерьердің пішіні, түсі мен текстурасы стильдің негізгі көрсеткіштері болып табылады. Жарықтандыру әдетте өнеркәсіптік дизайн болып табылады, бұл күрделі қондырғылардағы жетекші жарықтандыру жолдарына назар аударады. Қазіргі заманғы минималистік дизайн ақ немесе бейтарап тондарда. Әдетте декор іс жүзінде жоқ қабырғаларға баса назар аударылады. Табиғи түстердегі жалаңаш қабырғалардың үлкен кеңістігі немесе әйнекті декор ретінде пайдалану әуе сезімін жасау үшін қолданылады. Қазіргі заманғы минималистік дизайн жылтыратылған әрлеумен бірге геометриялық пішіндерді батыл пайдаланады. Минимализмнің бір түрі - асимметриялық тепе-теңдікті енгізу. Суық минимализмдегі текстура минимумға дейін сақталады және пішін функциядан асып түседі. Жиһаз жеңілдетілген пішіндерге ие және бейтарап түсте матадан немесе былғарыдан жасалған немесе өрнектері бар тонмен қапталған. Тот баспайтын болат немесе хром түріндегі металл екпіндері жиһаздың, жабдықтардың және құрылғылардың кейбір бөліктерін безендіреді - сонымен қатар минималистік стильдің бөлігі. Шкафтардың ағаш беттері ақ түсті ағаш жарығымен жылтыратылған немесе лакталған. Едендер әдетте бетоннан, ағаштан, линолеумнан немесе плиткадан жасалған және тазалау оңай [13.75 б.].

Екінші жағынан, заманауи минимализм дизайн стилінде қатаң сипатқа ие болуы мүмкін, бірақ жұмсақ пішіндер, сызықтар, түстермен. Интерьерде ұшақтарды, жиһаздарды және аксессуарларды ауыстыру арқылы тегіс қисық және дөңгелек сызықтар қалыптасады. Қабырғалар бейтарап, бірақ көбірек жылы тондармен, мысалы, қара сұр, қоңыр, крем немесе бежевый реңктер. Қабырғаларды бояу немесе түрлі-түсті кілем төсеу қажет жерлерде қалың, ашық түстер жиі қолданылады. Текстура заманауи минималистік үй дизайнына жылулық пен жайлылық әкелетін маңызды ингредиент болып табылады. Микрофибра немесе велюр - бұл интерьерге жұмсақ әсер беретін маталар. Мысалы, велюрлы дивандар мен креслолар немесе жұмсақ кілемдер интерьерге жұмсақтық, жайлылық пен жылулық әкеледі. Ашық, қанық түстер кеңістікті заманауи энергиямен толтырады [13.82 б.].

Минимализм - интерьер дизайнерлері үшін танымал стиль. Егер сіз еуропалық стильге қарасаңыз, кейде ондағы минимализмнің, ал кейде ғарышта құтырған минимализмнің көріністерін көруге болады. Дегенмен, интерьердегі

минимализмнің соңғы үрдісі қарқын алуда; сәнге байланысты емес, ыңғайлы интерьерге байланысты.

Философиялық көзқарастар мен өмірлік басымдықтардан басқа, минимализм де арзан, көптеген адамдар ойлағаннан әлдеқайда арзан. Сонымен қатар, дәстүрлі стильге қарағанда минимализм рухында тұрғын үйді ұйымдастырудың нұсқалары кем емес. Тіпті шағын пәтерлердің иелері де аз ғана батылдық пен қиялды көрсете отырып, өз үйлерін стильді түрде жабдықтай алады. Егер сіз минимализмнің жақтаушысы болуға және үйіңізді осы бағыттың үлгісіне айналдыруға шешім қабылдасаңыз, онда келесі ұсыныстарды оқығаныңыз пайдалы болады.

Минимализм бөлмедегі тұсқағаздың қарапайым болуын талап етеді, суық немесе жылы болсын, ол тондар болады, тегіс немесе өрескел беті дәм мәселесі. Сұраныс аз нарықтарда бұл тұсқағаздар үлгілері мен әртүрлі реңктері бар қарапайым тұсқағаздарға қарағанда арзанырақ. Негізінде, сіз мүлде тұсқағазсыз жасай аласыз, қабырғаларды роликпен бояй аласыз және оларды кенеппен жабуға болады, бұл жақсы сәндік материал және кілемді алмастыра алады. Қабырғалардың біркелкілігін фотосуреттермен немесе суреттермен, сондай-ақ қабырғалардың өздеріндегі сызбалармен сұйылтуға болады. Қалай болғанда да, ең бастысы - оны асыра алмау және визуалды фонды шамадан тыс жүктемеу - онда қандай минимализм бар [13.98 б.].

Минимализмдегі терезелер тек негізгі функциясын орындайды - олар жарықты жібереді және басқа ештеңе жоқ: бұл перделер мен перделерге арналған дизайн емес. Жарқын күн сәулесінен сіз сабан немесе металл жалюзи көмегімен жасыра аласыз. Терезе жақтаулары және олармен бірге есіктер, құбырлар, батареялар ашық түстермен боялады: қызғылт сары, жасыл және т.б. және әр бөлмеде түстер әртүрлі болуы керек.

Еден мен төбеге келетін болсақ, соңғысы көбінесе ақ, көк, көк, боялған жұлдыздар немесе бұлттармен қалады. Және кез-келген материалдар еденге жарамды, дегенмен сіз оларды бастапқы түрінде қалдыра аласыз немесе бөлменің кез келген элементтерін атап өту және оның гетерогенділігіне назар аудару үшін подиумдарды пайдалана аласыз.

Минимализмдегі шкафтардың орнына сөрелер, сөрелер және басқалар пайдаланылады, олар да жабық өсімдіктерді орнатуға өте ыңғайлы. Киімді орналастыру үшін әдетте ілгіштер немесе гардеробтар қолданылады.

Қарапайымдылық - минимализмнің басты ерекшелігі. Тұрғын үйді безендірудің қарапайымдылығы сіздің оны орналастыруға дұрыс емес көзқарасыңызды білдірмейді. Керісінше, бұл сізге артық нәрсені тастап, өзіңізді көрсетуге мүмкіндік береді [13.126 б.].

Қорытынды

Жалпы, қорытындылай келе, көретін қарапайымдылыққа қарамастан, интерьердегі минимализм шығармашылық үшін көп орын қалдыратын атап өткен жөн. Жеке қалауларға сәйкес интерьерды өзгерту мүмкіндігі – таң бөлшектерді қосу, түстермен ойнау, стандартты емес пішіндер мен аксессуарлар таңдау.

Мәдениет эшкімге ұқсамайтын бірегей және қайталанбайтын деп айту – эштеңе айтпау. Бізді қызықтыратын оның ұқсастығы мен құпиясы. Жапондық интерьерды жасау үшін сызге осы жұмбақ елдің мәдениетін түсінуге, әлемді ерекше қабылдау қажет, ол аранжировкада көрінеді. Шығыс, соның ішінде Жапония, ышқы әлемге және сезімдерге назар аударатын интроверсиямен ерекшеленеді. Сондықтан мұндай интерьер әрдайым дерлік минималистік болып табылады және бұл көбінесе философиялық мағынаға ие. Басқаша айтқанда, рухани принцип материалдан басым, бірақ ол арқылы көрінеді. Тек бірнеше жиһаз бөліктері бос орын көп – бұл классикалық жапон интерьеры. Бірақ әр нәрсенің өз мақсатты бар – үйде үйлесімділік жасау және сақтау.

Әдебиеттер:

1. В.Н.Хлопотникова – Минимализм: «Бастапқы құрылымдардың тарихы»
2. Ларченко - Интерьер: дизайн және модельдеу; Питер, 2001 ж.
3. Елисеев В., Елисеев Д., - Жапон өркениеті, Екатеринбург, 2005 ж.
4. Брайловская Л.В. - Шығыс стиліндегі интерьер дизайны, М., «Феникс» баспасы, 2004 ж.
5. Интерьер тарихына саяхат. Алтыншы саяхат: Эклектикалық интерьерлер. ArchiDom. – 2007 ж.
6. Алексеева И.Ф. – Интерьер стильдері (2003), Ниола 21 ғасыр, 2004 ж.
7. Хрусталева С. - Интерьердегі стильдер. - Диля, 2006 - 192 б.
8. Дизайн, көркем сөздік – Анықтама / Г.Б. Минервин, В.Т. Шимко, А.В. Ефимов – М «Архитектура-S», 2004 ж.
9. Алексеева И.Ф. - Интерьер стильдері. - Никола 21 ғасыр, 2003 - 94 б.
10. Энциклопедия. Өнер. - М.: «Орыс энциклопедиялық серіктестігі» баспасы, 2002 ж.
11. Фокина Л.В. Ою-өрнек. Оқу құралы. - Ростов н/а: «Феникс», 2000 ж.
12. Крапивина И.В. - Музыкалық минимализмдегі пішіндеу мәселелері. Nsb., 2003 ж.
13. Шепетис Л.К. – Өнер және қоршаған орта. Қазіргі эстетикалық ортадағы өнердің орны. – М.: Наука, 1993 ж.
14. Власов В.Г. - Өнердегі стильдер. Сөздік. Т. 1. Петербург, 1995. - 540 б.
15. Кофман В.Л., Рысин Н.Г., Жапония. Қалта энциклопедиясы, М., 2000 ж.
16. Чхартишвили Г., Жапон тіліндегі әлем. Мақалалар жинағы, С-П., 2000 ж.

УДК

ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ

Халтаева Д.С. - Студентка группы 1703-91

Научный руководитель: Жусипова Г.Т.- руководительница физической культуры
Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент

Summary

A healthy lifestyle is a combination of healthy habits that promote physical, mental and emotional health. It includes regular exercise, a balanced diet, adequate sleep, stress management, and quitting bad habits such as smoking and excessive drinking. Maintaining a healthy lifestyle can be challenging, but by overcoming common barriers such as lack of time, motivation, and access to healthy options; people can prioritize their wellbeing and improve their overall quality of life. The topic of a healthy lifestyle is very relevant, as it is extremely important to spread information about its methods, aspects and encourage people to make choices in favor of a positive lifestyle. In this scientific research, I have revealed all of the above points and presented a solution to those problems. And in this article, I opened the topic about the benefits of a healthy lifestyle.

Explained the relevance of this topic at the present time, in the modern world. And conducted a study on the difficulties in maintaining a healthy lifestyle and their possible solutions.

Түйін

Салауатты өмір салты-бұл физикалық, психикалық және эмоционалды денсаулыққа ықпал ететін салауатты әдеттердің жиынтығы. Ол тұрақты жаттығуларды, теңдестірілген тамақтануды, жеткілікті ұйқыны, стрессті басқаруды және темекі шегу мен шамадан тыс ішу сияқты жаман әдеттерден бас тартуды қамтиды. Салауатты өмір салтын ұстану қиын міндет болуы мүмкін, бірақ уақыттың жетіспеушілігі, мотивация және пайдалы тағамдарға қол жеткізу сияқты жалпы кедергілерді жеңе отырып, адамдар өздерінің әл-ауқатына басымдық беріп, жалпы өмір сапасын жақсартып алады. Салауатты өмір салты тақырыбы өте өзекті, өйткені оның әдістері, аспектілері туралы ақпарат тарату және адамдарды позитивті өмір салтын таңдауға шақыру өте маңызды. Бұл ғылыми зерттеуде мен жоғарыда аталған барлық тармақтарды ашып, осы мәселелердің шешімін ұсындым. Бұл мақалада мен салауатты өмір салтының пайдасы туралы тақырыпты аштым. Қазіргі уақытта, қазіргі әлемде осы тақырыптың өзектілігін түсіндірдім. Және салауатты өмір салтын сақтаудағы қиындықтар мен олардың ықтимал шешімдері туралы зерттеу жүргіздім.

Основой текст

Здоровый образ жизни - это образ жизни, способствующий физическому, умственному и эмоциональному благополучию. Здоровый образ жизни - это обязательство на всю жизнь, которое требует самодисциплины, мотивации и поддержки со стороны семьи, друзей и медицинских работников. Поддержание здорового образа жизни имеет важное значение для общего благополучия человека. Это включает в себя сочетание здоровых привычек, которые способствуют физическому, психическому и эмоциональному здоровью. Здоровый образ жизни включает регулярные физические упражнения, сбалансированное питание, достаточный сон, управление стрессом и отказ от вредных привычек, таких как курение и чрезмерное употребление алкоголя. Занятия физической активностью способствуют здоровью сердечно-сосудистой системы, укрепляют мышцы и помогают контролировать вес. Потребление хорошо сбалансированной диеты, богатой цельными продуктами, обеспечивает организм необходимыми питательными веществами, снижает риск хронических заболеваний и способствует оптимальному состоянию здоровья. Достаточный сон имеет решающее значение для поддержания физического и психического здоровья, поскольку он позволяет организму восстанавливаться и подзаряжаться. Методы управления стрессом, такие как медитация и йога, могут помочь уменьшить стресс и улучшить психическое здоровье. Отказ от вредных привычек, таких как курение и чрезмерное употребление алкоголя, также может снизить риск хронических заболеваний и способствовать общему благополучию. Принятие здорового образа жизни - это обязательство на всю жизнь, которое требует самоотверженности, дисциплины и позитивного отношения к жизни.

Актуальность: Тема здорового образа жизни очень актуальна, так как необходима для поддержания общего физического, психического и эмоционального благополучия. Принятие здоровых привычек, таких как регулярные физические упражнения, сбалансированное питание, достаточный

сон, управление стрессом и отказ от вредных привычек, таких как курение и чрезмерное употребление алкоголя, может снизить риск хронических заболеваний, улучшить иммунную функцию, повысить уровень энергии и улучшить психическое здоровье. С другой стороны, неправильный образ жизни может привести к ожирению, сердечно-сосудистым заболеваниям, инсульту, диабету, раку и другим хроническим заболеваниям, которые могут значительно повлиять на качество жизни человека и увеличить расходы на здравоохранение. В современном мире, где люди все чаще ведут малоподвижный образ жизни и подвержены нездоровому питанию и стрессу, пропаганда здорового образа жизни важна как никогда. Поэтому крайне важно распространять информацию о преимуществах здорового образа жизни и поощрять людей делать правильный выбор в отношении образа жизни, чтобы улучшить свое общее самочувствие.

Методы и важные аспекты в ведении здорового образа жизни.

В современном мире, где все больше внимания уделяется здоровью, неудивительно, что люди все больше осознают преимущества здорового образа жизни. Здоровый образ жизни определяется как тот, который включает в себя сбалансированное питание, регулярные физические упражнения, достаточный сон и управление стрессом. Быть здоровым стало выбором образа жизни, и все больше и больше людей делают это приоритетом. В этой статье будет представлен обзор преимуществ здорового образа жизни, а также советы о том, как внести необходимые изменения для его достижения.

Наиболее очевидным преимуществом здорового образа жизни является улучшение физического здоровья. Сбалансированное питание и регулярные физические упражнения помогают снизить риск многочисленных хронических заболеваний, таких как болезни сердца, диабет и рак. Кроме того, регулярные физические упражнения могут привести к повышению уровня энергии, улучшению настроения и улучшению сна.

Психическое здоровье - это еще одна область, в которой здоровый образ жизни может принести пользу. Сбалансированное питание и регулярные физические упражнения могут помочь уменьшить стресс и беспокойство. Кроме того, регулярные физические упражнения могут улучшить внимание и сосредоточенность, а также помочь улучшить общее когнитивное функционирование.

Еще одной важной составляющей здорового образа жизни является сбалансированное питание. Здоровая диета включает в себя разнообразные цельные продукты, такие как фрукты, овощи, цельнозерновые продукты, постный белок и полезные жиры. Потребление продуктов, богатых питательными веществами, может снизить риск хронических заболеваний, таких как ожирение, болезни сердца и диабет. С другой стороны, потребление чрезмерного количества обработанных и высококалорийных продуктов может привести к увеличению веса и хроническим заболеваниям.

Наконец, отказ от вредных привычек, таких как курение и чрезмерное употребление алкоголя, также необходим для поддержания здорового образа жизни. Курение является основной причиной предотвратимой смертности во

всем мире, а чрезмерное употребление алкоголя может привести к различным проблемам со здоровьем, таким как заболевания печени и рак.

В дополнение к пользе для физического и психического здоровья, здоровый образ жизни также может оказать положительное влияние на общее качество вашей жизни. Здоровье может помочь вам чувствовать себя более уверенно и наделенным полномочиями, а также улучшить ваши отношения с семьей и друзьями.

Внесение необходимых изменений, чтобы вести более здоровый образ жизни, может быть пугающим, но это не обязательно. Вот несколько советов, которые помогут вам начать свой путь к здоровому образу жизни.

Во-первых, начните с малого. Одновременное внесение радикальных изменений в свой рацион питания и режим физических упражнений может оказаться непосильным делом. Вместо этого начните с небольших изменений, которых легко придерживаться, например, добавьте в свой рацион больше фруктов и овощей или совершайте короткие прогулки каждый день.

Во-вторых, составьте план. Постановка реалистичных целей и наличие плана помогут вам оставаться на верном пути и сохранять мотивацию. Запишите свои цели и составьте план действий, в котором описывается, как вы их достигнете.

В-третьих, будьте последовательны. Последовательность является ключевым фактором, когда речь заходит об изменении образа жизни. Стремитесь как можно чаще делать здоровый выбор и не будьте слишком строги к себе, если вы оступитесь.

Наконец, не забывайте получать удовольствие. Упражнения необязательно должны быть скучными! Попробуйте найти занятия, которые вам нравятся, такие как: танцы, пешие прогулки или езда на велосипеде.

Вести здоровый образ жизни не всегда легко, но польза того стоит. Это может не только улучшить ваше физическое и психическое здоровье, но и оказать положительное влияние на общее качество вашей жизни. Проявив немного самоотверженности и внеся несколько простых изменений, вы можете быть на пути к тому, чтобы стать более здоровым и счастливым.

Сложности в ведении здорового образа жизни и их решения.

Поддержание здорового образа жизни может быть непростой задачей, и люди могут сталкиваться с различными трудностями на этом пути. Ниже приведены некоторые распространенные трудности в поддержании здорового образа жизни и их возможные решения:

Отсутствие мотивации: Одной из существенных трудностей в поддержании здорового образа жизни является отсутствие мотивации. Многим людям сложно сохранять мотивацию и приверженность здоровым привычкам.

Решение: Постановка реалистичных целей и отслеживание прогресса могут помочь повысить мотивацию. Занятия физическими упражнениями с друзьями или семьей также могут быть мотивирующими и приятными.

Напряженный график: Многим людям трудно вести здоровый образ жизни из-за их плотного графика, такого как работа и семейные обязанности.

Решение: Планирование и расстановка приоритетов во времени для здоровых привычек, таких как физические упражнения и приготовление пищи, может помочь преодолеть эту трудность. Включение физической активности в повседневный распорядок дня, такой как ходьба пешком или езда на велосипеде на работу, также может быть полезным.

Ограниченный доступ к здоровой пище: У некоторых людей может быть ограниченный доступ к здоровым продуктам питания из-за их местоположения или финансовых ограничений.

Решение: Планирование питания заранее и покупка здоровых продуктов оптом могут помочь преодолеть эту трудность.

В заключение, здоровый образ жизни необходим для поддержания общего физического, умственного и эмоционального благополучия. Принятие здоровых привычек, таких как регулярные физические упражнения, сбалансированное питание, достаточный сон, управление стрессом и отказ от вредных привычек, может снизить риск хронических заболеваний, улучшить иммунную функцию, повысить уровень энергии и улучшить психическое здоровье. Принимая сознательные решения, отдавая приоритет своему здоровью и благополучию, мы можем вести более счастливую и здоровую жизнь.

Литературы:

3. <https://scienceforum.ru/2014/article/201400123>
4. <https://sibmeda.ru/articles/krasota/na-puti-k-zdorovomu-obrazu-zhizni-problemy-resheniya-mneniya/>
5. <https://www.ioikb.ru/profilaktika/zdorovyy-obraz-zhizni.php>
6. <https://betext.ru/articles/kak-napisat-memuary-shag-za-shagom-kak-pisat-vospominaniya-bolshoe-rukovodstvo/>
7. <https://itbusiness.com.ua/gamezone/173436-luchshie-sovety-no-mans-sky.html>
8. <https://pohudets.ru/uprazhneniya-ot-zhira/tchto-lutchshe-hodyba-ili-velosiped.html>
9. <https://kiozk.ru/article/yoga-journal/otkroj-serdce>

ОӘЖ:378.147

ҰЛТТЫҚ НАҚЫШ НЕГІЗІНДЕ ЗАМАНАУИ ӘЙЕЛДЕР КИІМ ЖИЫНТЫҒЫН ЖОБАЛАУ

Сайдакаримова З.З. 1404-19 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Мыңбаева Н.Қ. – магистр, аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті. Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются методы и премы доказательства того, что при проектировании современных женских комплектов одежды на основе национального колорита можно разработать новые модели одежды.

Summary

The article discusses the methods and techniques of proving that when designing modern women's clothing sets based on national color, it is possible to develop new clothing models.

Ұлттық негіздегі киімдер еліміздің құрамдас бөлігі ретінде бірнеше ғасырлар бойы өз жалғасын келуде. Қас шеберлердің

қолынан жинақталған үлкен мәдени құндылықтарға ие болғандықтан қазіргі таңға дейін өзектілігін жоғатпауда. Сондықтан, ұлттық нақыштағы киім үлгілері конструктивті және көркемдік жағынан ерекшеленіп, заманауи жабдықтарды қолдану негізінде жаңаша түрленіп, халық сұранысында маңызды рөл атқаруда. Заманауи сән мен дизайнның бірегей мәдени элементтерін біріктіріп, қайталанбайтындай сәнді бұйым алуға болады.

Тарихи тұрғыдан алғанда, сәннің дамуына байланысты қазақ халқының киімдерінің безендірілуі бірқатар жетістіктерге жетіп, жобалауда табиғи ерекшеліктерін таныта бастады.

Жаңа киім үлгілерін жобалау дегеніміз – бұл көркемдік, эргономикалық, техникалық мәселелерге арқау болатын эскиздер арқылы сән жиынтығын жасап шығару.

Сән жиынтығы – жалпы стильдік идеямен біріктірілген бірнеше данада киім үлгілері немесе ондаған гардеробтар бөліктері бола алады. Киім жиынтығының көркемдік және концептуалды үйлесімін жасау үшін, көп күш жұмсалады, нюанстар ескеріледі.

Жиынтық жасауда авторлық тұжырымдамалар, бейнелер, материалдардың түстік шешімдері, формасы, стильдік базалық конструкцияларының сәйкестігі аса маңызды рөл атқарады [1].

Сырт көзбен қарағанда сәнді өнім жасауды білмейтіндер жобалауды сиқыр мен алхимияға ұқсатады, оның шабыт арқылы келетінің дизайнерлер немесе суретшілер жақсы біледі.

Жобалауда сәнді шоулар, жаңа фильмдер, көрнекті белгілер, танымал түстер, шабыт материалдары, кез келген маңызды әлеуметтік және мәдени құбылыстар болуы мүмкін. Себебі, қоғамдағы болып жататын өзгерістер мен сұраныстардың да өзіндік талаптары болады. Атап айтатын болсақ:

авторлық жиынтықтар белгілі сәнгерлерден құралған жоғары сәнге және «прет - а - порте» топтамасына кіреді, шығармашылық және халықаралық көрмелеге ұсынылады;

арнайы киім жиынтығына мектеп киімдері, формалық киімдер жатады;

мерзімдіктерге жаңа үлгідегі қыстық көктемдік, жаздық, күздік үлгідегі киімдер топтамасы жатады;

жас ерекшеліктер категориясындағылар жас балалар мен тинейджерлерге арналады;

нақты белгілері бойынша: үйге киетін киімдер, түнгі көйлектер, спортқа және демалысқа арналған киімдер болып бөлінеді. Одан басқа қолданылуына қарай жиынтықтардың жеке гардероб (жеке тапсырушы үшін); жаппай (анықталған типтегі тұтынушылар үшін); топтық (анықталған топтағы адамдар үшін) түрлері болады.

Жиынтық жайлы сөз болғанда, адамдар сән әлемімен мүлдем байланысты емес заттар мен нәрселерді елестетеді. Кейбіреулері киім жиынтығы тек юбка, көйлек, шалбар және курткалардан тұрады деп есептесе, басқалары теледидарда немесе интернетте сән көрсетілімінде көрсетілетін бір шоу секілді түсінеді. Және бір тақырыппен біріктірілген 10 - 20 бұйыммен шектеледі деп есептейді. Жиынтықтар анықталған жалпы тақырып немесе идеялардан тұратын заттар

болғандықтан, оларды өмірлік етіп тікпейді. Нақты бір жыл мерзіміне көктемдік - жаздық немесе күздік - қыстық болып тігіледі, сонда ғана бұйымдарды шығармашылық көрмелерден бөлек сатылымға шығаруға мүмкіндігі туады.

Бүгінгі таңда ұлттық нақышпен киімдерді сәндеу әдістері өзгерістерге ұшырауда. Жиынтықты заманауи киім үлгіге келтіру үшін, олардың әртүрлі конструкторлық шешімдері, антропомериялық әмбебаптылығы,

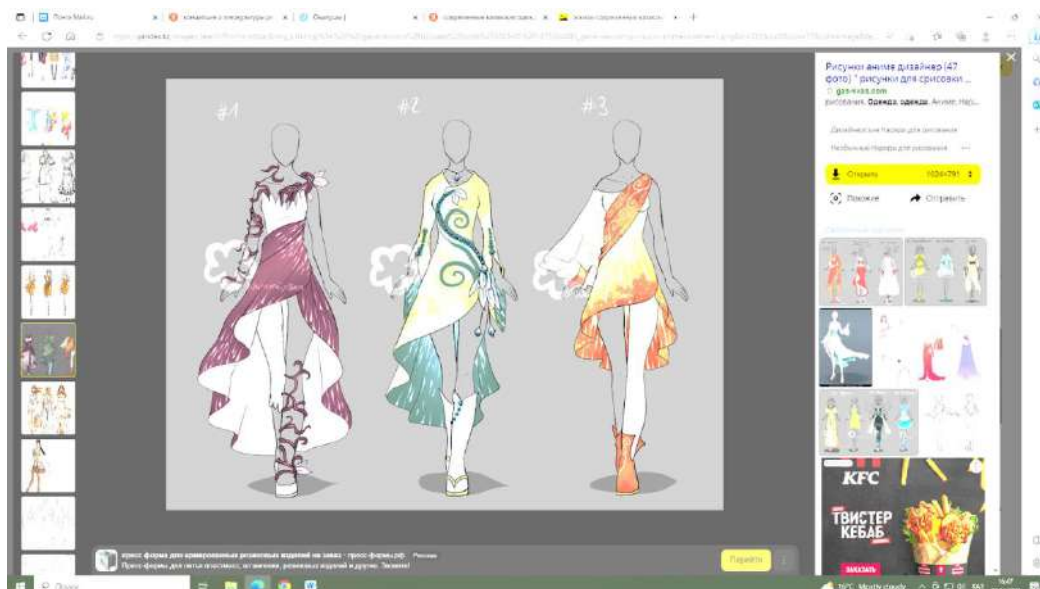
комфортылығы, қарапайымдылығы секілді басты қағидалары ұлттық пішімге негізделуі тиіс. Мұнда, киім үлгісін адамның қозғалыс динамикасына кедергі келтірмейтін етіп пайдалану ыңғайлылығы, технологиялық шешімнің еркіндігі есебінен қамтамасыз етіледі.

Жиынтықтағы ерекше орын, оның қайталанбайтын сәнділігінде. Оған кіретіндер: ою-өрнектер, алтын жіппен, моншақпен, бисермен сәндеу жұмыстары және принт [2].

Ұлттық нақыштағы киім үлгілерін күнделікті өмірде қолдану жыл санап өсіп келеді. Қазақстандық сәнқойлар мен дизайнерлер қазақ халқының дәстүрлі өнерін оюлы нақышты етіп заманауи түрге айналдырып, түрлендіріп халықаралық деңгейге шығарып жатыр. Олар киімдегі антропомериялық сәйкестікке бірнеше екпін ұлттық ою-өрнектер мен қосымша бредті сәндеулерді қосу арқылы қазақ халқының мәдениетін жоғарлатуда.

Бірақатар жүргізілген зерттеулерді негізге ала отырып, біз заманауи әйелдер киімінің жиынтығын шығару үшін алдымызға белгілі бір мақсат қойдық. *Мақсатымыз:* ұлттық нақыштағы киімдерді тек мысал ретінде ғана емес, заманауи киім ассортиментінің жиынтығы бола алатындығына жастардың көзін жеткізу және дәріптеу.

Сондықтан, зерттеуімізде AIKEN атты жас брендтің негізін салушы Айгерім Акенованың сән үлгілерін басшылық алдық. Айгерімнің киім жиынтығында табиғи және инновациялық синтетикалық маталарды қолданылған, оларды Италия мен Жапониядан сатып алған. Киім брендінде көшпенділердің дәстүрлі сарынын заманауи түрде көруге болады. Киім үлгілері конструктивизм және минимализм стилінде жасалған, киімдерінде адамның жас ерекшеліктерін бөліп - жарып қарауға болмайды және кез келген сәнді киіммен жарасым болады. Өзінің идеяларының дәнекері ретінде материалдардың негізгі қасиеттерін, матаның беткі тығыздығын икемділігін, әдемілігін, қалыңдығын, түсін, жарқылдауын, фактурасын ескерген (1 - сурет).

1-сурет. Заманауи киім жиынтығын жобалау

BotAya киім бренді – түстердің, дизайнның және конструкциясының әдемі үйлесімдіболуы үшін: табиғи маталарды, пэчворк, макраме, керамика, экопринт сияқты қолөнер элементтерін қолданады. Сән үлгісінде ешқандай реттілікпен шектеу қойылмайды. Әрбір адам өзіндік талғамымен, көңіл қалауымен затты ешкімге тәуелсіз түрде таңдап алу құқығына ие.

Біздің жиынтық сәндеуімізде гүлді принт пен қатар өсімдік тектес ою – өрнектердің симметриялы түрі қолданылды. Көркемдеу элементтерінің арасында заттың көзге көрінген бейнесімен, оның конструкциясында қоршаған орта мен адам арасында да болатын үйлесім, киімдерді сымбатты жобалаудың бірінші шарты. Киімнің көзге сәнді көрінуі үйлесімнің біртұтас немесе теңестірілген түрде болуынан. Бұл жобалаудың екінші шарты. Ал, киімнің негізгі бөлігінде көркемдік орталықтанудың болуы, жобалаудың үшінші шарты [3].

Таңдап алған киімнің пішімі етек жағына қарай аздап кеңейе түскен трапецияға ұқсас болып келеді, жеңі иықтан түсіңкі, оны барлық жастағы және түрлі тұлғалы адамдарға ұсынуға болады. Сәндік сызықтар әдімелікке киімнің аса маңызды бөліктерін сырт көзге баса көрсетуге арналған. Киімдегі сызықтар сәндік құрастыруға тәуелді болғандықтан, көбіне олар бірігіп түседі.

Шеткі сызықтар киім киген тұлғаның сырттай тартымдылығын күшейтетін қасиетке ие. Мәселен, бойлық тігістер тұлғаның толықтығын жасырып, елеусіздендіріп көрсетеді. Сол секілді жобалау барасында киімдегі пропорцияның маңыздыалатын орны бар.

Пропорция киім бөліктерінің өзара және адам тұлғасымен салыстырғандағы қатынасы болғандықтан, бойының ұзындығы, жеңінің кеңдігі, көкірекше мен белдемшенің, жағаның, ұсақ бөліктерінің көлемдерінің сырт көздің қабылдауына, оның денеге жарасымдылығын бағалауға әсер етеді.

Киімді ұлттық нақышта жобалауда композиция заңдылықтары мен ережелері де ескеріледі. Себебі, нақыштау бірнеше әшекей түрлерінің үйлесімділігін шешуді қажет етеді.

Қорыта айтқанда, жобалау жеке тұлғаның жеке стилін қалыптастырғанымен, одан жаңа стиль пайда ете алмайды. Демек, жекеше түрде жүргізілген киім жиынтығын жобалаудан толық нәтиже шықпасы анық болды. Сол себептен, келешекте жобалау жұмыстарына «адам – киім» имидж факторын енгізу ұсынылады.

Әдебиеттер:

1. Жолдасбекова С.А., Қалабаева Қ.Р. Киімді констукциялау мен модельдеу. Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ. -2013.-230 б.

2. Богардус Э., Гофман. Основы художественного конструирования женской одежды. - М.: Легкая А.и пищевая промышленность, 2013.-189с.:ил.

3. Асанова А. Айдынбекова Ж. Нұрпейісова С. Киімді конструкциялау. Астана, 2013ж. - 115б.

ӘОЖ661.187.5

САБЫНДЫ ҮЙ ЖАҒДАЙЫНДА ЖАСАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Мустафа А.З. – 1507-32 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Керімбаева К.З. – т.ғ.к. доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой статье представлены виды мыла изготовленного из натуральных масел и способы его получения в домашних условиях.

Summary

This article presents the types of soap made from natural oils and its methods.

Біз күнделікті тұрмыс тіршілікте көптеген заттарды пайдаланамыз бірақ біз оларды қалай жасалатынын біле бермейміз. Соның ішінде сабын. Ендеше сабынды үй жағдайында жасаудың жолымен танысайық. Сабын біздің түсінігімізде кірді оңай жоятын маңызды құрал. Шынында да сабын кірді ғана емес түрлі бактерияларды жоюға қабілетті. Қазіргі таңда сабынның өте көп түрі бар. Балалар сабыны, бактерияға қарсы сабын, табиғи сабын және тағы басқа.

Балаларға арналған сабын. "Балаларға арналған" осы бір сөзді есіткенде біз бірден көзді ашытпайды, таза, қауіпсіз деп ойлаймыз. Дұрысы-бейтарап, себебі бұл сабындар аллергия тудыруға қабілетті компоненттерді қосуға тартыншақтайды. Біз бұны ашық, қанық түсті сабын болмайтындығымен түсіндіреміз.

Теріні тазарта отырып күтіп жасайсыз. Өйткені косметикалық сабынның құрамында глицерин, дәрілік шөптер сығындысы, ланолин т.б кіреді. Косметикалық сабын күнде пайдалануға жарайды. Алайда бұл сабын қосымша күтімнің қажеттілігін жоққа шығармайды.

Бактерияға қарсы сабын. Бұл сабынды күн астында демалғанда, көкке шыққанда, жарақатты таңу үшін залалсыздандырушы құрал ретінде пайдаланамыз. Сабынның зиянды жағы да бар бұл сабынды күнделікті қолдану арқылы терінің иммунитеті мен дымқылдылығын құртасыз.

Табиғи сабын. Әрине табиғи сабынның қолдан жасалған сабынан айырмашылығы жоқ емес. Табиғи сабында арнайы бояғыштар, истендіргіштер,

эфир майлары кездеседі. Ал қолдан жасалған сабында күйдіргіш сода мен май қосылады. Қолдан сабын жасарда абай болу қажет оны қайнатуда пропорция бақылауын талап етеді. Бір грамм май жеткіліксіз болып қалса химиялық күйікке алып баруы мүмкін. Ал табиғи сабын жасаушы өз ісінің маманы болса онда жолымыз болды. Ондай сабын глицерин сығындысы, бал, сүт, какоспен байытылады. Сыртқы түрі сүйкімді болмаса да құрамы мен сапасы әлде қайда жоғары болады.

Сабынның адам денсаулығына әсері. Сабынды біз тек кір жуғанда ғана емес адам денсаулығына да пайдалануға болады. Мысалы дәрі дәрмектен уланғанда немесе сәбилер метал сынды заттарды жұтып қойғанда дәрігерге алып бармас бұрын кішкене сабын су ішкізіп металды асқазанды зақымдануынан сақтауға болады. Ескеретін жағдай сабынды қайнаған суға жұқа етіп турап салып аз мөлшерде ішкізу қажет. Бұнымен сабынның денсаулыққа әсері бітпек емес адам терісі күйгенде немесе кішігірім жарақат алған кезде сабынды езіп бетіне жақса ісікті қайтарып ауырсынуды басады. Сонымен қатар сабын түрлі зиянды микробтардан қорғайтын құрал. Сабынның пайдасы ғана емес зиянды жағы да бар мәселен сабынның құрамында түймедақ, жебіршоп, ланолин сынды заттар жеткіліксіз болғанда түрлі аллергия пайда болуы ықтимал және де бактерияға қарсы сабынды күнделікті пайдалану тері иммунитеті мен дамқылдылығын құртады. Айта кететін тағы бір үлкен зиянды жағы табиғи сабын жасайтын кезде құрамы дұрыс болмаса яғни бір грамм май жеткіліксіз болып қалса химиялық күйікке алып баруы мүмкін.

Сабын аларда нені ескеруіміз керек? Сабын аларда көп адамдар сабынның құрамына мән бермейді негізі ол мүлде дұрыс емес. Әйтседе кейкезде сабынның құрамында қандай заттар бар толық дұрыс жазылмайды. Мамандардың айтуы бойынша құрамында натрий талловаты (sodium tallowate) сабынды алуға кеңес бермейді. Себебі натрий талловаты натрий тұздары мен май қышқылдарының қоспасы. Қоспа жануар майларының гидролизі арқылы жасалады. Көбінесе бұл майлар доңыз немесе басқа жануарлардың майынан шығарылады.

Сабын жасау технологиясы. Сабын-кристалды қатты зат, ыстық суда, органикалық еріткіштерде жақсы ериді. Сақар-калий карбонаты формуласы K_2CO_3 ақ түсті ұнтақ. Ауада ылғалданып үгіледі. Сабынның негізгі компонентін алу үшін жануарлар мен өсімдік майлары, май алмастырғыштар шикізат ретінде қолданыла алады. Сабындау реакциясына негізделген-май қышқылдарының эфирлері сілтілермен гидролиздеу нәтижесінде сілтінің тұздары мен спирттер түзіледі.

Үй жағдайында сабын жасау бұл шығармашылық процесс. Себебі сіз сабын жасар кезде өз қиялыңызға ерік беріп қалағаныңызша пішін мен түс бере аласыз. Сізге тіпті өзіңіздің жеке рецептiңізді ойлап табуға да болады. Ол үшін алдымен сіз жасағалы отырған сабынға қажет заттардың химиялық құрамын оқып танысып алғаныңыз жөн. Ал сабын қайнату процесі әркімке әр түрлі шабыт пен еркіндік силары сөзсіз.

Сабын жасау үшін бізге қажет: үккіш, ыдыс, екі кастрөл (үлкен және кішкентай), арнайы сабынды негіз бұны дүкендерден алуға болады, сабынды

езуге таза су немесе шөп қайнатпасы, негізгі май (какос, өрік, шабдалы т.б.), глицерин және Е дәрумені, эфир майлары бірақ эфир майы бізге міндетті қоспа емес, сабынға арналған әртүрлі пішіндегі қалыптар немесе өз қолыңызда бар пластмасса заттарға, және де сабынға арналған түрлі табиғи қоспалар қажет болады [3].

Сабынды қайнату? Алдымен үлкен және кіші кастрөлді алып ішіне толтырмай су құйып, отқа қоямыз. Кіші кастрөлді үлкеннің ішіне салып су моншасын жасаймыз. Келесі әрекет балалар сабынын үккіштен өткізіп аламыз. Үлкен кастрөлдегі су ысығанда кішкентай кастрөлге аздап зәйтүн майын құямыз. Әр 100 г сабынға 2 ас қасық майдан есептейміз. Май ысыған кезде үстіне сабын ұнтағын себу керек артынша 100 мл ыстық су құйып араластырамыз [3].

Егер сабынды балалар сабынан жасасаңыз су құю керек ал арнайы негізбен жасасаңыз онда су құюдың қажеті жоқ. Егер балалар сабынынан қайнатсаңыз қоспа тым қою болып кетпеуін қадағалаңыз себебі қоспамыз құймаққа арналған қамырға ұқсас болып шығуы тиіс, ал сабынды негізден жасалғаны біршама сұйық болып шығады. Сабынға бояғыш, қоспа және дәрумендерді қосыңыз. Эфир майларын ең соңында, қалыпқа құяр алдында қосасыз. Қоспаны қалыптарға орналастырып аламыз. Балалр сабынынан жасалған қоспа болса алдын ала қалыпты майлап алған жөн. Қоспаны 4-5 сағатқа қоямыз. Ал негізбен жасалған сабынды 1-2 сағатқа қоямыз. Дайын болған сабындарды аспаздық қаптамаға орап қоя керек. Жасалу жолы осымен аяқталды байқағанымыздай сабын жасау аса ауыр жұмыс емес. Ең бастысы сабын жасауда өз қиялыңызға ерік беріп сабын жасаудан шабыт алған жөн.

"Сабынның адам терісіне әсері". Адам терісінің түсі де өзіде әртүрлі болады. Бірі майлы тері бірі құрғақ тері. Мезгіл ауысқан сайын тері де өзгеріп отырады (жарылып, қабыршақтанып т.б). Жақында менің анамның қолы құрғап кетті. Зауытта дайындалған сабындар гигиеналық мақсатта қызмет атқарады, бірақ әр кезде теріге пайдалы деп айта алмаймыз. Осы кезде қолдан жасалған сабынның пайдасы әлде қайда жоғары болды. Үйде жасалған сабынды бір апта пайдаланғаннан ақ оң нәтижелер көрсетілді. Сабынды қолданған соң терінің құрғақтығы жоғалып жұмсақ, жібек тәрізді болды. Осы тұста мені сабынның құрамы қызықтырды және отбасыма сабын тандар кезде маңызды элементтерге мән беретін болдым.

Қорыта келе, қолдан жасалған сабынды үй жағдайында жасау жолы өте оңай және бізге зиянсыз. Біз қандай да бір өнім аларда оның тиімді алыну жолын және бізге пайдалы жағын ойластыруымыз қажет яғни біздегі мақсат зиянсыз пайдалы табиғи өнімді химиялық жолмен оңай алу.

Әдебиеттер:

1. Большая российская энциклопедия. Мыла, том 21. — М., 2015. — С. 547—549.
2. И.Л. Кнунянц Химическая энциклопедия. Мыла, том 3, — М.: Советская энциклопедия, 2014. — С. 155—156
3. Ә.Темірболатова, Н.Нұрахметов, Р.Жұмаділова Химия. — Алматы: «Мектеп» баспасы, 2017. — 352 бет

ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ

Кажиева Э.З. - Студентка группы 1703-91

Научный руководитель: Жусипова Г.Т. - руководительница физической культуры
ЮКГПУ

Южно-Казахстанский Государственный педагогический университет, Шымкент

Summary

In my scientific article, I decided to reveal the concept of «healthy lifestyle». Many people think that a healthy lifestyle is only about nutrition. But it's not. Health can be spiritual, physical and psychological. A healthy lifestyle also includes exercise. You also need to give up bad habits. With a healthy lifestyle, older people do not have problems with headaches and pressure. They also feel good. If you follow a healthy lifestyle, you can be less likely to get sick with diseases such as flu and colds. In the article, I described in detail and explained the concept of «healthy lifestyle»

Түйіндеме

Ғылыми мақаламда «салауатты өмір салты» ұғымын ашуды жөн көрдім. Көптеген адамдар салауатты өмір салты тек тамақтанудан тұрады деп ойлайды. Бірақ бұл олай емес. Денсаулық рухани, физикалық және психологиялық болуы мүмкін. Салауатты өмір салты жаттығуларды да қамтиды. Сондай-ақ жаман әдеттерден бас тарту керек. Салауатты өмір салтын ұстанған егде жастағы адамдарда бас ауруы мен қысыммен проблемалар болмайды. Олар да өздерін жақсы сезінеді. Салауатты өмір салтын ұстанатын болсаңыз, тұмау, суық тию сияқты аурулармен ауыру ықтималдығы аз болуы мүмкін. Мақалада мен «салауатты өмір салты» түсінігін егжей-тегжейлі сипаттадым және түсіндірдім.

Общее понимание «здорового образа жизни».

Сегодняшнее социально-экономическое развитие Казахстана переживает сложный период. Советская эпоха замерла. Сложившаяся административная система развила равнодушие, лень и безответственность к членам общества. От жизни в тени этой империи Казахстан радикально и окончательно отказывается от советского строя и создает суверенное государство, основанное на новых принципах. Это правительство создало образование и воспитание в соответствии с требованиями независимого государства, начало прививать молодежи качественно новые качества, смело стало формировать здоровый образ жизни, способствовало осознанию собственной идентичности, выработало глубинные запросы и духовные усилия к жить полноценной жизнью в учебных заведениях стало главной задачей. В связи с этим главная проблема состоит в том, чтобы сформировать у студентов новое сознание и новое мироощущение, оградить их от таких павших с точки зрения веры и нравственности эпидемий, как наркомания, проституция и алкоголизм.

Конечно, одними разговорами проблему воспитания не решить, правильная ее реализация – это глубокое усвоение идей здорового образа жизни, совместимого с мечтами и идеалами школьника. И главный инструмент для этого – формирование отношения через конкретное действие. В связи с этим в общеобразовательных школах созданы занятия, связанные с азбукой нравов, семейным воспитанием, реорганизованы программы воспитательной работы, проводимой внеклассно. Время требует, чтобы эти документы еще

нужно было лучше понять и создать в соответствии с новой концепцией развития образования.

Важно знать, что одним из основных инструментов в формировании здорового образа жизни является взаимодействие учащихся в ходе различных мероприятий, дискуссий, ролевых моделей педагогов, родителей и взрослых. Также при даче физкультуры учащимся учитываются их возрастные особенности, состояние здоровья, насколько они занимаются спортом, участие в занятиях физической культурой и т.д. следует принимать во внимание. Кроме того, допускаются природные символы и индивидуальные особенности по решению медицинских учреждений и моральным требованиям.

Согласно определению Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), здоровье – это не только отсутствие болезней или физических недостатков в организме, но и естественное (физическое), духовное и социальное полное благополучие. Еще более развернуто определение здоровья личности академиком В. П. Казначевым: «здоровье есть поддержание и развитие биологической и психологической деятельности организма в течение его долгой жизни и социальной активности его эффективной работы, а также способность воспроизводить здоровое потомство по возрастным признакам».

Здоровье подразделяется на физическое, духовное и социальное.

Физическое здоровье – это саморегуляция функций в организме человека, гармоничное протекание функциональных процессов, наличие качеств приспособления к внешней среде в высоком состоянии.

Психическое здоровье подразумевает, что предотвращение болезни или, по крайней мере, избавление от нее является «целью жизни человека».

Социальное здоровье – это степень социальной активности человека, т.е. степень взаимодействия личности с окружающей жизнью.

Понятия здоровье и состояние (норма) сходны между собой. Нормы – это индикаторы здоровья, которые служат стандартом для всех здоровых людей, к которому они должны стремиться. Для оценки состояния здоровья используются показатели состояния лиц в зависимости от возраста. Для определения возрастного индекса осанки рассчитывают средний показатель известного индекса для каждой возрастной группы. Среднее значение, найденное в каждой группе, принимается за эталон. Однако показатели людей, принадлежащих к одной группе, могут сильно отличаться друг от друга. В силу пола, рода занятий, места жительства, образа жизни и т. будут отличия. При определении средних показателей важно помнить об указанных различиях. В связи с этим понятие «узор» будет являться показателями, уникальными для каждого человека, подобно понятию «здоровье».

В результате физических тренировок происходят значительные изменения в мышцах. Если мышцы долгое время остаются бездействующими, они начинают ослабевать и уменьшаться в размерах. Физические упражнения увеличивают их размеры и способствуют их укреплению. Кроме того, рост мышц будет происходить за счет их утолщения, а не увеличения количества волокон. Улучшается растяжка мышц, улучшается тонус, кровообращение и питание мышц.

При выполнении физических упражнений многие капилляры не только расширяются, но и сразу начинает увеличиваться их количество. Особенно большое значение имеет увеличение числа мозговых капилляров при развитии головного мозга И.М. Сеченова.

Он подчеркнул важность движения мышц в этом процессе.

Во время упражнений уровень потребления кислорода сразу возрастает, ведь чем активнее работает мышечная система, тем больше может работать сердце. Если сердечная мышца человека, не занимающегося физической культурой и спортом, при каждом сокращении из левого желудочка выбрасывает в аорту около 60 мл крови, то у тренированного человека в покое - 90-100 мл крови. кровь выбрасывается в аорту за одно сокращение. У человека, который не тренируется, сердце бьется 70 раз в минуту, а у спортсменов частота сердечных сокращений составляет 50-60 раз в минуту. У некоторых спортсменов частота сердечных сокращений не превышает 40, словом, сердце тренированного человека производит много крови при каждой систоле, то есть сердце работает постоянно и рационально.

Физические упражнения расширяют жизненную емкость легких, улучшают гибкость реберных хрящей, укрепляют дыхательные мышцы, повышают их тонус. Минутный объем дыхания обычно не более 8 литров. А когда вы бежите или плывете быстро и изо всех сил, скорость обмена веществ увеличивается в 20 раз, она достигает 120-130 л.

Занятия физкультурой правильно влияют на существующие процессы обмена веществ и работу органов мочевого выделения, кровообращения, функции лимфатической системы.

Физические упражнения предупреждают застой крови в полости малого таза, складки, геморрой.

Любая нагрузка на организм предотвращает склеротические изменения. Физические упражнения оказывают большое влияние на психику человека. За счет этого увеличивается мощность нервной системы, стимулируется работа желез внутренней секреции и создается положительный эмоциональный фон.

Среди множества различных видов упражнений для новичков в фитнесе и физических упражнениях самыми популярными являются: бег трусцой, попеременный бег, аэробика, шейпинг, плавание, пеший туризм, волевая гимнастика, утренняя гимнастика, традиционная гимнастика и дыхательная гимнастика.

Смысл, цель и задачи физического воспитания.

Физическое воспитание является одним из основных направлений процесса всестороннего формирования и развития личности. Это связано с тем, что физическое воспитание играет очень важную роль в обеспечении нормального развития организма человека, укреплении его здоровья, подготовке к труду и защите Родины.

Физическое воспитание является одним из основных направлений воспитания, укрепляющим здоровье человека и повышающим его нравственные качества и силу воли, формирующие оптимальные движения.

Также физическая культура играет очень важную социальную роль в правильном развитии подрастающего поколения, волевого, дисциплинированного, мужественного и активного, достойного защищать свою Родину. Физическое воспитание способствует формированию психических и трудовых качественных качеств у молодежи.

Целью физического воспитания является пробуждение у детей интересов и потребностей в физической культуре и спорте, стимулирование и углубление понимания ими психофизиологических основ развития организма и укрепления здоровья, а также психических, нравственных, эстетических и др. создавать благоприятные возможности для влияния на развитие образовательных сфер.

В процессе раскрытия смысла физического воспитания необходимо определить его задачи и содержание.

Содержание физического воспитания:

Укрепление здоровья, тренировка тела и обеспечение правильного развития тела и формы фигуры;

Повысить умственные и физические способности к работе;

Формирование основных двигательных качеств тела (силы, ловкости, выносливости, быстроты);

Формирование гигиенических навыков;

Предоставление специального образования в области физического воспитания и спорта;

Воспитание нравственных качеств (мужество, мужество, упорство, настойчивость, организованность, ответственность, коллективность и др.);

Психиатрия при прогрессировании болезни, а также выздоровлении от болезни а создает духовное состояние, то есть психика может быть причиной стресса или силой сопротивляться ему.

По данным Всемирной организации здравоохранения, 45% всех заболеваний связаны со стрессом. Поэтому необходимо знать механизм стресса, предупреждать его возможности и стрессовые конфликты, быть осторожными с его пагубными последствиями.

Вредные навыки: курение, алкоголизм, пристрастие к наркотикам и токсическим веществам - опасны для здоровья.

Повсеместное освоение жителями многих стран вредных навыков ряд ученых и передового общества признают очередной национальной «катастрофой». Для человечества это то же самое, что «современное» землетрясение.

Многие называют этот дефект «болезнью цивилизации». Постепенно это заболевание становится не только медицинским, но и социальным.

Навык — это «автоматизированный элемент» характера, возникающий из-за необходимости выполнения одного или нескольких действий несколько раз, а также навязанный природой.

Литературы:

1. Виноградов П.А., Физическая культура и здоровый образ жизни. Москва, 2007.

2. Физическая культура: Учебное пособие для подготовки к экзаменам / Под ред. В. Ю. Волкова и В. И. Загоруйко. СПб.: Питер, 2009. – 224 с.
3. Физическая культура студента: Учебник/Под ред. В.И. Ильинича.-М.: Гардарака, 2008-448с.

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЫНТА-ЖІГЕРІН ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ

Нағашбекұлы Ерқанат - магистрант

Мустафаев Б.А. - магистрант

Научный руководитель: Турыскулов У.Ж. - п.ғ.к., доцент

Оңтүстік қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются повышение мотивации студентов в физическом воспитании через национальные игры.

Summary

The article deals with increasing the motivation of students in physical education through national games.

Халық өнерінің шын сипаты, сыр сипаты дене тәрбиесі, қимыл-қозғалыстарды, сабақтағы жаттығуларда қолдану жас ұрпақтың дамуы үшін аса қажет. Өйткені, ұлттық салт-дәстүр мен ұлттық ойындар халық даналығынан туған, мұндай өнердің шын табиғатын тану қажет-ақ [1].

Спортпен жаттыға бастаған кезде, қай спорттың түрі болмасын, оның мән-мағынасын білген жөн. Демек, спорттың негізгі мазмұнын ұққаннан кейін, онымен әркім өз бетінше әр түрде жаттығады, болмаса жетекшінің нұсқауын орындайды.

Студент дененің жекелей бір мүшесін шынықтыруға да көңіл бөлгені жөн. Бұл салада студентке қойылатын талаптар:

а) дене жаттығулары арқылы өзіне күш, жылдамдық, жігерлік сияқты қасиеттерді дамытуға ынталану;

ә) спорттық жеке түрінен жетістікке жету үшін арнаулы жаттығуларды белгілеп алу;

б) жетістікке жету үшін кейбір бұлшық еттердің өсуіне жағдай тудыру.

в) ұлттық ойын немесе спорттың ұлттық түрлері қимылын қолдану әдістерін үйрену.

Қозғалыс қимылының қабілеттілігін үйрену, білу, іскерлік қозғалыс тәжірибесінен және жаңа қимылды бірнеше рет қайталау тәжірибесінен және жаңа қимылды бірнеше рет қайталау негізінде пайда болады да, оқушы назарын әрбір орындалатын қозғалысқа аудару жағдайында жүзеге асырылады. Сол себепті де ондай үйренуді бастапқы деп өте жиі айтады. Сөйтіп, оларды сапалық жағынан өте жоғары реттегі үйрену деп жоғары реттегі үйренуден немесе шебер үйренуден айырып отырады. Бала спорт секциясында жаттықпаса да жүгіре алады деп айтады. Осы екі үйренудің арасында көп жылдық жаттығу жолы жатыр.

Бастапқы үйрену дағдының алдында келеді, ал шебер үйрену қалыптасқан дағды мен өте кең білім негізінде пайда болады [2]:

- а) студентті жалпы әдістерге машықтандыру;
- ә) әдейі арналған жекелей әдіске баулу.

Жалпы әдістерге машықтандыру кезінде студенттерге қойылатын талап - көп қолданатын әдістерді шыңдау.

Ұлттық ойын немесе спорттың ұлттық түрлері қимылдарына жаттығу кезінде көптеген студенттерге ұқсас жаттығулар жасатып, оңайынан қиынына көшу және жаттығуды жасатпай тұрып, оны ойша елестету немесе еске түсіру.

Студенттің ынта-жігерін ұлттық ойын немесе спорттың ұлттық түрлері қимылдары жаттығуының жеке бір бөлегін жасауға бағыттау. Барлық жаттығуларға педагог талдау жасап отырады.

Дене тәрбиесі сабағында студенттер жаттығулар жасағанда педагогикалық шарттың әр түріне байланысты ұлттық ойындарды таңдап қолданса, олардың шаршап-шалдығуын болдырмауға мүмкіндік береді.

Ұлттық ойындарда қолданылатын іс-әрекеттер тұрмыста қолданылған, барлығына етене таныс. Сондықтан еңбек барысындағы қимыл-қозғалыстардың маңызын сақтай отырып, бүгінгі күн талабына сай дене тәрбиесі сабағында ұлттық қимыл-қозғалыс ойындарын пайдалануға болады.

Қимыл-қозғалыс ойындарын өткізудің күрделі педагогикалық процесс екенін ескере отырып, дене шынықтыру сабағын өткізер алдындағы даярлық жұмысы, ойынның бастауы және ойналу барысы, ойынның аяқталуы деп үш кезеңге бөлуге болады:

1. Дене тәрбиесі сабағында ұлттық ойынды өткізер алдындағы даярлық жұмыс. Кез-келген сабақты жопарлағандай, дене тәрбиесі сабағына жүргізілетін даярлық жұмысында, сабақтың мақсатына байланысты жоспар құрылады.

2. Ойынның басталуы және ойналу барысы.

Педагог сабақтың жоспарын құрғанда, ойынды өткізудің әдіс-тәсілін таңдайды. Ойын ережесін түсіндіреді және көрсетеді. Жалпы ойынның ойналу барысы студенттердің дайындығына, ынта-жігеріне де байланысты.

3. Сабақта ұлттық ойынның ойналуы.

Ұлттық ойынды студенттердің ықыластарына байланысты екі-үш рет қайталап ойнауға болады. Әр ойынның қорытындысы шығарылады да келесі ойын ойналады. Бұл кезде педагог топтың психологиялық-моральдық ахуалының қалыпты болуына, жеңілген команда немесе жеке студенттің көңілі басылып, реніш тумауына жағдай жасайды.

М. Калининнің: «Спортпен шұғылданғанда тек қана жеңіске жету үшін талпынып қана қоймай, ұлттық тәрбие алуды да көздеу керек», - деген қағидасы өте орынды [3].

Дене тәрбиесі сабағында қолданылатын ұлттық ойын немесе спорттың ұлттық түрлері дене қимылын үйренуге, денені шынықтыруға арналған тәрбие, студенттерге қойылатын талап, ағзаның жан-жақты қалыптасуы, күш, жылдамдық, шапшандық, ептілік, икемділік, шеберлік сияқты қасиеттердің ұлғаюына, ағзаның кейбір кемшіліктерін жоюға бағытталады.

Сабақтың негізгі бөлімінің басында өткізілетін ойын түрі, оны үйрену, қайталау уақытын педагог өзі шешеді. Мәселен: «Арқан тартыс» деп аталатын ұлттық ойынның өткізілу тәртібіне тоқталып өтейік:

Сабақтың мақсаты: Ойындар арқылы студенттердің күшін, икемділігін, ептілігін, табандылығын арттыру.

Спорт құралдары: Арқан, қызыл лента (10-20 см), ысқырық.

Сабақтың барысы:

Дайындық бөлімі: Бір қатар сап түзеп тұру. Кезекшінің рапорты. Бұрылу, бұйрық жаттығуларын орындау.

Жүгіру және жүру жаттығуларын орындау:

1. Тізені жоғары көтеріп жүгіру;
2. спорттық құрал-жабдықтар арқылы жүгіру;
3. екі аяқпен алма-кезек секіру;
4. «адымдап» секіру.

Жалпы дамыту жаттығуларын бір тізбек болып келе жатып орындау.

Негізгі бөлім: Студенттер бойына қарай бір қатар жасап тұрады да, «1», «2» деп санап шығады. Содан соң «бір» дегендері – «тақ», екі дегендері «жұп» деп, екі командаға 8-10 баладан бөлінеді. Ойынға ұзындығы 8-10 м. екі ұшы түйілген арқан керек. Арқанның тең ортасына белгі ретінде қызыл лента байланады. Арқанның қызыл лента байланған жерін күні бұрын спортзал еденіне немесе жерге (жазда стадионда) сызылған белгі, байланған лентаға дәл келтіреді. Ал ойынға қатысушылар арқанның белгісінен бастап ұшына дейін қос қолдап ұстап тартып тұрады. Егер де арқанға қолдары сыймаса, онда студенттер бір-бірінің белінен бірі ұстайды.

Белгі бойынша екі команда арқанды екі жаққа тартады. Ойынның мақсаты – екі команданың бір не бірнеше ойыншысын ортадағы сызықтан өз жағына тартып шығару. Ортаңғы сызықтан өтіп кеткен ойыншы ойыннан шығып қалады.

Қай команда қарсылас команданың ойыншыларын түгелдей ортаңғы сызықтан өз жағына өткізсе, сол команда ұтады.

Ойнаушылар өзара келісімдері бойынша сайысқан 2 команда ойынды 2 рет жалғастыруға болады.

Қорытынды бөлім.

С. Тайжанов, С. Қасымбекова [4, 69 б.] ойын әдісінің ең көп тараған түрлері ретінде мыналарды көрсетеді:

1. Анық байқалатын жарысушылық және ойын қимылдарындағы сезімталдық. Бұл әдіс адамдар арасындағы өзара күрделі қарым-қатынастың қалыптасуына мүмкіндік тудырады.

2. Қимылды орындау және жарысты жүргізу шарттылықтарының үнемі өзгеріп отыратындығы. Осының нәтижесінде пайда болған міндеттерді шешудің түрлі әдістерін меңгеруі қажет, ал оларда қалыптасқан дағдылар өзгерген жағдайларға бейімделеді.

3. Қимылдардағы ізденіс белсенділігіне жоғары талаптар қойылуы, ойындар жағдайының түрлілігі ең нәтижелі дене жаттығуларын іріктеп алуда жеке шешімді қажет етеді.

4. Түсетін күш пен қимыл сипатында қатаң шектеудің болмауы. Арнайы немесе шартты ережелердегі өздері ең тиімді деген қимылдарды пайдаланады. Бұл жағдайда қатынасушыға түсетін күш оның белсенділігіне, ойында орындайтын қызметіне және алдын ала белгіленген кейбір жағдайларға (әдісті қолдану ұзақтығы, қатынасушылар саны, ойынның мазмұны және т.б.) толықтай байланысты. Жаңа қимылды үйренуде ойын әдісінің шектеу дәрежесі артады. Мысалы: осы әдіспен арқанға өрмелеу бөліктерінің бірі – қолмен тіке тартылып тұрғанда аяқты бүгуді үйренуге болады (үйрету ойын түрінде ұйымдастырылады: «жыраны» теңселіп тұрған арқанның көмегімен аттап өту).

5. Әр түрлі қозғалыс дағдыларын тұтас орындау. Ойын табысқа жету үшін қатысушыға қозғалысты тұтас орындауға тура келеді (жүгіру, секіру, лақтыру, т.б.). Оны әр түрлі байланыста орындайды. Осының барлығы ойынға қатысушының ағзасына тұтастай әсер етуді қамтамасыз етеді. Ойын әдісінде осы ережелерді қолдана отырып, кез-келген жеке қимылды немесе оның бөліктерін үйренуде, кейде сирек те болса, ауытқулар болады.

6. Көп жағдайда ойнаушылар арасындағы өзара қарым-қатынас құрал-жабдықтар арқылы жүзеге асырылады (мысалы, доптар).

Сөйтіп, ойын әдісі қозғалыс дағдыларын тұтас дамыту үшін, кенеттен туындаған міндеттерді шешуге жұмыстың қажетті екпініне кешікпей кірісуге мүмкіндік жасайды. Дегенмен, бұл әдістің әлсіз жағы да бар: күрделі қозғалыс дағдыларын қалыптастыру үшін мүмкіндігі шектеулі.

Жарыстық әдіс - сайысқа тән көптеген белгілерге ие, өте кең көлемде қолданылады. Сайыс жарыстық әдістің ең айқын көрінісі болып табылады. Кез-келген дене жаттығуларын жарыс құралдарына айналдыруға болады.

Мысалы, дене тәрбиесі сабағын сабақ алдындағы сапқа тұрудан бастап, залдан шығуға дейін тұтастай жарыстық әдіспен өткізуге болады.

Осы әдістің ойын әдісімен көп ұқсастығы бар екендігі жоғарыда айтылып кетті. Алайда олардың арасында да түрлі айырмашылықтар бар. Бұл мынадан көрінеді: ойын әдісінде оқыту барысы нәрлі мазмұнға әрқашанда ие, жарыстық әдісте бұл кезең болмайды және қимылды орындау барысында, оның мазмұнына толық тәуелді. Яғни, қимылды нақты орындау бар ма, жоқ па, осы арқылы екі әдісті бірінен-бірін айыруға болады. Мысалы, бөрене арқылы қозғалуды жетілдіру “өзен арқылы өту” түріндегі мазмұнға ие болса, онда ойын әдісі қолданылған, егер сол жаттығудың ондай мазмұндық белгісі болмаса, тек қимыл техникасын, қозғалу шапшандығын, т.б. жетілдіру міндеттеріне толық бағындырылған болса, онда жарыстық кезеңді алып тастай алмайды, бірақ ол жаттығудың мазмұнына тәуелді. Егер ойын әдісінің мазмұны кез-келген қозғалыс немесе ойын болса және осылар бойынша жарыс өткізілсе, онда екі әдіс арасындағы айырмашылық жойылады.

Жарыстық әдіске тән негізгі белгілер мыналар:

- алдын-ала белгіленген ережелерге сәйкес, бір немесе басқа қимылды жеңіп шығу міндетіне барлық қызметті бағындыру. Мұндай міндет қатынасушылардың белсенділігі мен ізденісін арттыру факторы, бағалау өлшемі және олардың дайындығын салыстыру болып табылады;

- біріншілік үшін күресте жоғары спорттық жетістіктерге жету үшін дене және психикалық күшті ең жоғары көрсету. Нәтижесінде жарыстық әдіс ағзаның қызмет ету мүмкіндігін толық ашып көрсетуге жағдай жасайды;

- түсетін күшті реттеуде, оларды басқаруда шектелген мүмкіндіктердің болуы қимылды орындау барысында туындайтын міндеттерді шешуде үлкен еркіндікті талап етеді.

Бұл әдіс біріншіден, оларға жан-жақты дайындығы болған жағдайда жоғары педагогикалық тиімділік береді, екіншіден, оның жәрдемімен бұрыннан бар дайындық дәрежесін арттыруға болады.

Әдебиеттер:

1. Жанабаев Қ. Дене тәрбиесіндегі ұлттық ойындар. - Алматы, 2005. - 376.
2. Тайжанов С., Қасымбекова С. Дене тәрбиесі. - Алматы: Мектеп, 2004. - 104 б.
3. Народные игры и упражнения в системе физического воспитания / сб. научн. трудов. - М., 2015. - 350 с.
4. Тайжанов С., Қасымбекова С. Дене тәрбиесі. - Алматы: Мектеп, 2004. - 104 б.

37.035.6

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ-САУЫҚТЫРУ ЖҮЙЕСІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҒЫН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мустафаев Б.А., Абдулла Ә.Б. - магистранттар

Научный руководитель: Турыскулов У.Ж. - п.ғ.к., доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются проблемы совершенствования профессиональной подготовки будущих педагогов в физкультурно оздоровительной системе

Summary

The article deals with the problems of improving the professional training of future teachers in the physical culture and recreation system.

Қазіргі уақытта адам денсаулығы білім берудің әр түрлі салалары үшін ең өзекті проблема болуда, олардың ішінде халықтың валеологиялық мәдениетін қалыптастыру жолымен адам денсаулығын дамыту және сақтау жүйесі арқылы танылған педагогика ғылымына ерекше орын берілген.

«Тәні саудың – жаны сау» демекші, дені сау, денсаулығы мықты, дене күші, дене мәдениеті қалыптасқан адам ғана зерделі ойлап, өз іс-әрекетін өмірлік маңызды міндеттерді шешуде шығармашылық бағыт ұстана отырып, белсенді өмір сүруге қабілетті. Сондықтан дене тәрбиесі жастарға, жалпы ұрпаққа білім мен тәрбие беру саласының басты міндеттерінің бірі бола отырып, жеке тұлғаның жан-жақты дамуына, күшті де қуатты болып өсуіне, өмірге, еңбек нарығындағы бәсекелестікке және Отан қорғауға даярлауға қызмет етеді.

Мұндай міндеттерді толық жүзеге асыру дене тәрбиесі жүйесіне және жалпы дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарына тікелей байланысты. Өйткені, дене шынықтыру-сауықтыру жұмысы - денсаулықты нығайту, білім беру, дамыту, тәрбиелеу міндеттерін шешуге арналған педагогикалық іс-

шаралардың бірі бола отырып, жеке тұлғаның денсаулық деңгейін арттыру, табиғи күш-қуатын нығайту, дене мүшелерінің гигиеналық негіздері мен дене-қозғалыс қабілеті мүмкіндіктеріне сай, өз бетінше қимыл-қозғалыс жаттығуларын орындап, өзін-өзі үнемі дамытып, көңілді де сергек жүруге баулиды [1].

Осыған орай, дене тәрбиесі құрылымына жаңаша, дәстүрлі емес әдістер арқылы оның сапасын жақсартуды ұйымдастыру көзделуі керек.

Б.А. Тойлыбаев мектептегі дене тәрбиесі құрылымы мектеп жағдайымен ғана есептеліп, спорттық дайындығын жетілдірудегі мәнін айтады. Өскелең ұрпақтың дене мәдениетін қалыптастыру бекітілген арнайы дене жаттығуларымен қоса, ұжымдық әдіске негізделіп, орташа көрсеткішке бағытталған. Мектеп оқушыларының дене тәрбиесіне қызығушылығын ояту үшін, дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарына құлшындыруда мұғалімнің алатын орны зор. Мұғалім тек жай ғана ықпал етпей, өзі оқушы алдында үлгі боларлық үлкен тұлғаға айнала білуі тиіс.

Бұл жағдайда біздің пікірімізше, мұғалімнің еңбек жолындағы басты назар аударуға тиісті мәселесі еңбектің нәтижелілігі.

Практика көрсетіп отырғандай, олардың дамуы біркелкі еместігінен кейбірі ілгерілеп, кейбірі өз ара бірлестікте болып, қарама – қарсылықта да әрекеттесуде. Сондықтан талапкерлер мен төменгі курс студенттерінің спорттық қызығушылығы, мақсаты мен білім - дағдысы жетекші рол атқарады. Екінші, үшінші курста студенттердің оқу бағдарламасындағы әрекетінің маңызы жоғарылап, «олардың танымдық әрекеті интеллектуалды негізге бағытталып, толыққанды болашақ кәсіби маман» болуға бет алады. Тек жоғары курсқа келгенде ғана барлық студенттердің жартысына жуығында мектеп жұмысына бағытталған педагогикалық қызығушылық оянады.

Студенттердің мотивациялық даму динамикасын ескере отырып, болашақ маманның дене тәрбиесіндегі дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарына дайындық бағытын және мазмұнын анықтауға болады. Педагогика-психология ғылымының пайымдауынша, негізінен, болашақ маманның арнаулы қабілетін дамыту жолындағы іскерлігі субъектінің өзара ықпалдастық әрекеті, студентке білім берудегі теория мен практика мазмұнының бірлігі, жеке тұлғаның кәсіби - маңызды сапасын дамыту, жаттығушылармен жұмыс істеуде ұйымдастырушылық, қатынастық және т.б. сапаларды бөліп көрсеткен. Әсіресе, кәсіби шеберліктің дамуы мен шыңдалуына практикалық, орындаушылық және шығармашылық әрекеттердің әсері мол[2].

С.И.Филимонова дене тәрбиесі маманының әзірлігі оның барлық көрсеткіштеріне байланысты дейді. Біздің пікірімізше, жаттығушылармен атқарылатын дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстары оқу-тәрбие процесіндегі қызмет ету жүйесінің негізі, сонымен қатар мектеп оқушыларымен валеологиялық шаралар ұйымдастырып, сауықтыру жұмыстарын жүргізуде.

Дене шынықтыру-сауықтырудың мазмұны, мақсаты және өткізу әдісіне назар аударып, мотивациялық қарым - қатынас, мазмұндық және дамытушылық компоненттердің негізіне бағытталуы керек. Бұл кезендердің барлығы да дене

шынықтыру-сауықтыру жұмыстарын жан-жақтылықпен шоғырландырғанда ғана жүзеге аспақ.

Сонымен *даярлық* түсінігі педагогика - психологиялық әдебиеттердегі талдаулардың көрсеткеніндей, педагогикалық қызметтегі маманның дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарын жоспарлай және қолдана білуімен ұштасады. Жоспарлаудағы және педагогикалық қызметтегі негізгі бағыт танымдық мотивацияға аударылуы тиіс. Дене тәрбиесіне қажет білім, негізінен, қимыл жаттығуларына барып тіреледі. Дене тәрбиесі мұғалімі оқушылардың дене-қимыл жаттығуларын жасап меңгеруіне көмектесу.

Дене шынықтыру-сауықтыру жүйелерінің педагогикалық негіздері жастардың болашақ өмірін салауатты өмір салтына бағыттай білуі тиіс.

Үйрету - ең басты да, тиімді білім алудың әдісі. Студенттің санасындағы күрделі де әр түрлі дағдыларды меңгерту педагог жетекшілігімен жүзеге асады. Үйренудегі жетістік студенттің сабаққа көзқарасына, танымдық құлшынысына, білім мен білік - дағдысының деңгейіне байланысты. Студент тек үйренуші объект, сонымен бірге педагогикалық жүйенің субъектісі.

Демек, қазіргі жоғары білімді дене шынықтыру-сауықтыру саласы мамандарының кәсіби іс-әрекеті дене тәрбиесі ілімімен жалпы пысықталуы қажет [3].

Дене шынықтыру-сауықтыру процесінің неғұрлым тиімді жолдарын, оңтайландыру құралдарын іздеу мен айқындау педагогиканың өзекті проблемалары болып табылып. Қазіргі кезде оларды шешуде адам дамуының сыртқы және ішкі факторларының ғылыми негізде және барабар қатынастары негізінде әр түрлі дене шынықтыру-сауықтыру жүйелерін жобалауға барынша көңіл бөлінуде.

Танымдық іс-әрекет сезімдік және логикалық (рационалдық) танылуға сүйенеді. Дене шынықтыру-сауықтыру саласы маманы үшін ең керектісі – логикалық таным. Ол бейнелеу және ойлау негізінде іске асырылады. Ал, ойлау процесі - ұғым, пікір, ой тұжырымы арқылы орындалады. Олардың негізінде жаңа білім алатын маманның кәсіби біліктілік қабілеті дамытылады. Таным процесінің заңдылығы: нақты пайымдаудан абстракты ойлауға және онан практикаға көшу - ақиқатты танып білудің, объективті реалдылықты танып білудің диалектикалық жолы, міне, осындай.

Адам организмі мен нерв жүйесінің даму негізінде, оның психикалық қызметінің (түйсік, қабылдау, ес, қиял, ойлау, тіл, зейін, сезім т.б.) дамуы жетіле түседі.

Психикалық қызметтің негізгі тетігі мидың үлкен жарты шарлар қабығының әрекеті болады. Психиканы айналадағы объективтік шындықтың біздің нерв жүйемізде бейнелеуі дейміз.

Адамның әрбір даму кезеңінде жетекші іс-әрекеті болады. Мұндай іс-әрекеті өзінің мақсаттары, мотивтері және орындалу тәсілдерімен сипатталады. Жетекші іс-әрекеті - өсуші индивидтің мұқтаждарын қанағаттандыру мен таным немесе психикалық процестерін қалыптастыруға бағытталған іс-әрекеті.

Іс-әрекеттерінің процесінде жаңа мотивтер (ықылас, тілек, қызығушылық және т.б.) туады.

Жеке тұлғаның қалыптасуында дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарының рөлі өте зор.

Алдын-ала жоспарланған, жүйелі түрде ұйымдастырылған дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстары дене мүмкіндіктерін дамытып қана қоймай, дене, ақыл-ой жүктемесін азайтып, дүниеге адамгершілік көзқарастарының қалыптасуына да әсер етеді.

Дене шынықтыру-сауықтыру процесінде адам қоршаған дүниеге көзқарасы қалыптасады, ол басқалармен қарым-қатынас жасайды. Оның нәтижесінде бағыну мен басшылық және жауапкершілік принциптеріне, жағымсыз мінез-құлық қасиеттерінен аулақ болуды түсіне бастайды.

Жеке тұлғаның қалыптасуындағы дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстарының мәнін ашуда “белсенділік” ұғымын ғылыми талдау қажеттігі туындайды. Белсенділік деп адамның іс-әрекет үстіндегі жағдайын айтады [4].

Дене шынықтыру тәрбиесінің маңыздылығы:

1. Денсаулықты жақсартып, дене мүшесі дұрыс өседі, еңбекке баулиды, әртүрлі ауруларға дене мүшесі қарсы тұра алады;
2. Негізгі қозғалмалы мүшелердің сапасы артады;
3. Дене мүшесі дұрыс қалыптаса отырып, ептілікке үйренеді;
4. Жеке арнайы білім мен қоғамдық гигиена қалыптасады;
5. Денешынықтыруға, спортқа, активті дұрыс өмір сүруге қызығушылықпен сүйіспеншілікке тәрбиелейді;
6. Дене шынықтыру – көңілге қуаныш сыйлайды, сергітеді, ширатады;

Дене тек дене мүшелері, ағза ғана сауығып қана қоймай оның рухани ақыл-ой, адамгершілік, имандылық қасиеттерімен де сауығуы қажет. «Физикалық дене жаттығуларын тоқтатқан адамдар жиі жүдейді немесе қозғалысты жасай алмай күш-қуаты әлсірейді. Қозғалыссыз өмірден басқа ешнәрсе адамды жүдетіп те және бұза да алмайды» – деп Аристотель айтқандай адамның денсаулығын жақсартатын да, сергітіп өмірге құштарлығын арттыратын да, тіршілік қажеттіліктерін толықтыратын да, мемлекет мерейін де көтеретін – қозғалыс, еңбек және спорт.

Әдебиеттер:

1. Мухамеджанов Бахытжан Қалжанұлы «Болашақ дене мәдениеті мамандарын кәсіби дайындаудың ғылыми-педагогикалық негіздері» Түркістан – 2008ж.
2. Қарақов А. Дене шынықтыру –сауықтыру жүйелерінің ілімі мен тәжірибесі. Оқулық. Алматы, 2007, 205 б.
3. Амосов Н.М. Энциклопедия Амосова. Алгоритм здоровья. Человек и общество.- М.:ООО «Изд-во АСТ», 2002.-464с
4. Оразов Ш.Б. Дене тәрбиесі сабағында оқушылардың дене мүмкіндіктерін дамыту. //Оқу- құрал. – Түркістан, 2005. – 70 б.

**МУЗЫКА САБАҒЫНДА ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДАҒЫ ӘДІСТЕМЕЛІК
ЕҢБЕКТЕРДІҢ СИПАТТАМАСЫ**

Жақсылықов М. - 1403-11 тобының студенті

**Ғылыми жетекшісі: Байбатырова У.А. – ҚР Мәдениет саласының үздігі, магистр-аға
оқытушы**

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье речь пойдет о повышении интереса учащихся к уроком музыки в школе за счет использования новых педагогических технологий

Summary

This article will focus on increasing the interest of students in the music lesson at school through the use of new pedagogical technologies.

Қазіргі адам биологиялық тіршілік иесі ретінде туады. Ол тұлға болу үшін-оны тәрбиелеу керек. Тәрбие адамды ізгілендіреді, оған қажетті қасиеттерді, қасиеттерді қалыптастырады.

Музыкалық білім мен тәрбие адамзатқа берген терең тамырлардан өседі. Адамға ілеспе музыкалық өнер даму кезеңдерін, қоғам мен мәдениеттің даму процесінде қалыптасқан музыкалық-педагогикалық тәжірибені түсінуді қалыптастырады.

Музыкалық өнер, музыкалық білім және тәрбие туралы ақпаратты шет елдердің тарихи ескерткіштерінен де көруге болады. Мұның бәрі ерте заманда әлемнің әр түкпірінде музыкалық білім мен тәрбие формалары мен оны ұйымдастыру жолдары туралы жалпы және дерексіз білім, тәжірибе алудың алғышарттары қалыптаса бастағанына сендіреді. Қоғам мен мәдениет, білім мен ғылым дамыған сайын музыкалық-педагогикалық ойлар дамыды.

Педагогика-тәрбие туралы ғылым. Негізгі міндет-адамды тәрбиелеу бойынша ғылыми білімді жалпылау және жүйелеу. Педагогика адамдарды тәрбиелеу, тәрбиелеу және тәрбиелеу, оқыту заңдылықтарын ашып, олардың негізінде қойылған мақсаттарға жетудің ең пайдалы педагогикалық жолдары мен әдістерін көрсетті.

Педагогика ғылымының негізін қалаушы Я. А. Коменский оқытудың дидактикалық принциптерін көрсете отырып, оқушыларға қазіргі және болашақта қажетті білімді үйретуі керек, сонымен қатар білім беру кезінде ғана емес, оларды іс жүзінде көрсетуі керек. [1]

Қазіргі уақытта педагогика ғылымының көптеген салаларымен байланыс, оқыту, тәрбиелеу және тұлғаны дамыту бойынша жұмыстар жүргізілуде. Оқыту әдістері-тәсілдерін жетілдіруге педагогика ғылымдарының маңызды пікірлері үлкен үлес қосты.

Жақында мұғалімдер бұл ойларды дамытып, оқыту, тәрбиелеу және әдіс-тәсілдеріне жаңа көзқарастың тасымалдаушысы ретінде танылды. Олардың ішінде педагогика кеңестік педагогтар Н.К.Крупская мен А.С. Макаренконың есімдерімен тығыз байланысты, олар оқу процесінің тиімділігінің артуына байланысты көптеген еңбектер жазды және осы салаға басымдық берді.

Н.К.Крупская көптеген зерттеулердің нәтижелері мен өз тәжірибесіне сүйене отырып, мектептегі жаңа педагогикалық технологиялардың әдіс-тәсілдерімен жеке тұлғаға оң әсер етуі үшін қоршаған ортамен, оқушының жеке мүдделерімен байланысты қамтамасыз ету қажет екенін атап өтті. [2]

Музыкалық өнер-адамзат қауымдастығының пайда болуымен қалыптасады және қоғам дамуының барлық кезеңдерінде өмірлік маңызды тәрбиелік функцияны орындайды. Біз бұл күнге жеткен сарқылмас рухани қазына екенін білеміз. Қоғамдағы мәдениет деңгейіне, өндірістік қатынастардың дамуына, өндірістік күштерге, оның мақсаттары мен мазмұнына, сипатына, жаңа педагогикалық технологиялардың әдіс-тәсілдеріне, тәрбие формаларына сәйкес белгілі бір өзгерістер болды. Музыкалық өнердің дамуы мен қалыптасуын талдау және архивтегі мәліметтер мынаны көрсетеді, музыкалық тәрбие қоғамның даму деңгейіне тікелей байланысты болды. Музыкалық-педагогикалық іс-әрекетте, ойын-сауықта, еңбек қызметінде берік орын алады. Бұл қоғамдық мәдениетті, әлеуметтік тәжірибені беру құралы ғана емес, сонымен бірге осы қоғамның дамуына, Музыкалық білімнің жинақталуына, адамдардың өмірлік іс-әрекеттерінің өзгеруіне байланысты үнемі дамып, әлеуметтік категория ретінде қалыптасты.

Музыкалық білім беру педагогикасы-қоғамның дамуымен өте байланысты өзіндік даму тарихы бар ғылым саласы. Аға ұрпақты тәрбиелеудің жинақталған тәжірибесі ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, қоғамның, мәдениеттің дамуына, әлеуметтік тәжірибенің бай қорын құруға ықпал етті. Осылайша, музыкалық білім беру тәжірибесі және оның дамуының кейінгі шығармашылық және белсенді дамуы біртіндеп ғылымның тәуелсіз саласы ретінде қалыптаса бастады. Музыкалық білім беру педагогикасы ұғым - көптен бері қолданылып келе жатқан ұғым. Бұл ұғым белгілі бір педагогикалық жүйені құрайтын білім беру мазмұны мен оқыту әдістемесін қоса алғанда, көпшілікке Музыкалық білім беру саласында қолданылады және музыканың өзі білім беру құралы болып саналатын жалпы білім беретін мектептердегі музыкалық пәнге байланысты қолданылады. [3]

Ғылымның кез-келген саласы сияқты, музыкалық білім беру педагогикасы да әдіснамалық негіздерге сүйенеді. Табиғаттың, адамның, қоғамның, танымның даму заңдылықтары философияның заңдылықтарына негізделген. Сондықтан, философиялық тұжырымдар негізінде Музыкалық білім беру педагогикасы да дамиды-көптеген жылдар бойы философия аясында өркендеген және өркендеген педагогиканың бір саласы. Сондай-ақ, әдістердің бірі ретінде қазіргі уақытта оқушылардың оқу-зерттеу қызметін қалыптастыруды атап өтуге болады. Білім жинақтаудағы оқушылардың белсенділігін арттыру, танымдық дағдыларды дамыту, ол мұғалімдер мен тәрбиешілердің негізділігі мен қолдауын қамтамасыз ететін ең ықпалды әдістердің бірі ретінде танылды. Оқушыларды шығармашылыққа тарту, өзіндік іс-әрекетке үйрету.

Біздің қоғамның қазіргі дамуының басты проблемаларының бірі-мектептегі білім беру жүйесіндегі оқыту процесін технологияландыру. Осыған байланысты әртүрлі оқыту технологиялары әзірленіп, мектеп практикасына

енгізілді. Педагогикалық технологияны анықтаған алғашқы ғалымдардың бірі-орыс ғалымы В.П.Беспалько. Оның жеке аспектілері мен түрлері В.М.Монахтар, М.В.Кларин, П.И.Третьяков, П.Сенновский және басқалар ғалымдардың еңбектерінде қарастырылады. П.Беспалько педагогикалық технология-бұл нақты педагогикалық жүйе, іс жүзінде жүзеге асырылатын «жоба» деп атап өтті. Бұл педагогикалық қалыптастыруға ықпал ететін арнайы құрал ұйымдастырылған, мақсатты, өзара байланысты жаңа педагогикалық технологиялардың әдіс-тәсілдер қарастырылды. Кешегі өткен психология-педагогикалық практика кезінде мектеп ішінде жаңа педагогикалық технология жақсы дамыған, онда арнайы мектеп қабырғасына алынған смартфон, лед экран, ноутбук және компьютерлер жеке сыныптарға бөлінген. Мектеп қабырғасында интернет жүйесімен смарт экрандар арқылы сабағымызды өте жақсы деңгейде өттік.

Теориялық және ғылыми-қолданбалы бағыт контекстінде оқу процесін жетілдіру бағытында инновациялық жаңа педагогикалық технологияларды қолдану мәселелерімен отандық ғалымдар: Б.А.Әбдікәрімұлы, Д.М.Жүсіпалиева, М.С.Малибекова, С.Д.Мұқанова, Г.К.Нұрғалиева, Ш.Т.Таубаева өз зерттеулерінде қарастырды. [4]

Педагогикалық технология ғылыми оқытудың тиімді жолдарын зерттеуші болып табылады және оқытуда қолданылатын әдістер, принциптер жүйесі, сондай-ақ оқытудың нақты үрдісі ретінде қызметін атқарды.

Көрнекті психологтар Л.В.Занков, Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдовтың зерттеулері нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының танымдық мүмкіндіктері анықталды.Л.С. Выготский, С.Л.Рубенштейн, А.Н.Леонтьев оқыту мен дамудың өзара байланысын ашты. Оқушылардың өзіндік іс-әрекетін қалыптастыру мәселелерімен ғалымдар А.Х.Аренова,Н.Н. Светловская,А. Я.Савченко айналысқан.

Қазіргі уақытта республикада музыка сабақтарында жаңа педагогикалық технологияларды пайдалана отырып, оқушылардың музыкалық пәнге деген қызығушылығын арттыруға педагогтар Б.С.Байтолықова, Г.А.Елжанованың ғылыми-зерттеу жұмысына ерекше көңіл бөлінді.

Қорытындылай келе, біз музыка сабақтарында жаңа педагогикалық технологияларды қолдана отырып, әдістемелік жұмыстарды талдау оның шығу тарихымен және ғылымның басқа салаларымен тығыз байланысты екеніне көз жеткіздік. Біз әртүрлі шетелдік,ресейлік және қазақстандық ғалымдардың психологиялық,мектепке дейінгі, бастауыш,жоғары мектептердегі жаңа педагогикалық технологиялардың маңызы туралы еңбектерінің мазмұнын талдадық.

Әдебиеттер:

- 1.Қ.Көнеева, А.Қалыкова. Оқыту үрдісінде педагогикалық технологияны ұтымды пайдалану. Педагогикалық зерттеулер: тәжірибе және зерттеулер.
- 2.Ұ. Жазықбаева. Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды меңгерту жолдары. // Педагогика: тәрбие теориясы мен әдістемесі.
- 3.Қоянбаев Ж.Б. Қоянбаев Р.М. Педагогика. Астана 1998.
- 4.Ешанкулова Г. Инновациялық білім беру технологиясы туралы. // Білім №4-2007.

МЕТОДИКА ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТЕХНИКО-ТАКТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ ФУТБОЛИСТОВ

Шейпер В.Ю. - магистрант 2 курса, группы 1402-81

Научный руководитель: Испандиярова А.М. – к.п.н., доцент

Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент

Tүйін

Футболишылардың техникалық-тактикалық іс-әрекеттерінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін модификациялық әдіс ұсынылады. Осы жаттығу әдістері шеңберінде бір микроциклде жасанды төсеніш қабатында әрқайсысы бір жарым сағаттан 3 жаттығу болады, яғни бұл 270 минуттық жаттығу процесін құрайды.

Summary

A modified technique is proposed that will increase the effectiveness of technical and tactical actions of football players. As part of this training method, one microcycle contains 3 workouts on artificial turf for an hour and a half each, i.e. 270 minutes of the training process.

Популярность футбола на современном этапе развития казахстанского футбола в решающей мере зависит от дальнейшего роста его зрелищности за счет совершенствования спортивного мастерства футболистов повышения результативности в играх увеличение скорости перемещения игроков по волю времени выполнения технико-тактически действий оригинальности тех или иных тех или иных технических решений. Все это обуславливает дальнейшее совершенствование наиважнейших составляющих спортивного мастерства футболистов.

Занятия футболом расширяют возможности эстетического воздействия на занимающихся, развивая у спортсменов стремление к физической красоте, к творческим проявлениям, к эстетически оправданному поведению. Сегодня красота футбола олицетворяется не только в демонстрации техники, в исполнительском мастерстве отдельных игроков, в эффективном завершении игровых эпизодов. Чувство прекрасного вызывают и сам процесс игры, его композиция, коллективизм и взаимодействия игроков

Мы рассмотрели основные технико-тактические качества футболистов в процессе игры. Но эти действия не исчерпывают всего содержания их двигательной деятельности. Так, футболисты перемещаются по полю не только бегом, но и ходьбой, используя ходьбу от 104 до 158 раз за игру (Н. М. Люкшинов); они выполняют прыжки в высоту и в длину для игры головой, применяют силовые приемы при непосредственном соприкосновении с противником и т.д.

Высокая активность, разнообразие двигательной деятельности в постоянно меняющихся условиях, быстрый темп игры, сложность технических приемов требуют от футболиста всесторонней скоростно-силовой физической подготовленности. Только при ее наличии футболист может реализовать свое техническое совершенство, успешно решать тактические задачи и принимать быстрые решения, в полной мере проявлять свои лидерские качества. Большая физическая нагрузка требует от футболиста высокого развития мышечной силы и выносливости. Она необходима для повышения его работоспособности на поле, развития быстроты движений, успешности единоборстве, связанных с

применением силовых приемов, увеличения высоты прыжков и силы ударов по мячу. Максимальная сила удара у некоторых игроков может достигать 1000 кг, а максимальная дальность полета мяча - 65 и даже 70 метров. Это наиболее высокие результаты. В большинстве случаев они ниже. Ю. С. Седов, исследуя силу и точность ударов футболистов московского «Спартака», установил, что максимальная сила удара по мячу у 8 исследованных футболистов находится в пределах от 800 до 900 кг.

Футболисту необходима, скоростно-силовая физическая и техническая подготовленность, дающая возможность сохранить работоспособность до окончания игры, так и специальная, выражающаяся в способности на всем протяжении игры многократно выполнять скоростные перемещения с небольшими интервалами.

Футболист должен обладать ловкостью, отличной координацией, постановлений ног и точностью движений, что имеет большое значение при выполнении финтов, прыжков и при борьбе за мяч.

Важнейшее значение для футболиста имеет высокое совершенство качества техники владения мячом. Современный футбол требует большой быстрой стартовой скорости передвижении игроков и. Быстрота подстраиваться под мяч должна сочетаться с быстротой выполнения технических приемов - это обеспечивает их своевременность и неожиданность для противника. Известный футболист по футболу Г. Анопко, отмечая чрезвычайно большое значение скорости в футболе, выделяет следующие виды ее проявлений в действиях футболиста: скорость бега, скорость ведения мяча, скорость обработки мяча (быстрота касания и удара по мячу), скорость изменения ритма движений, стремительный переход от неподвижности к движению в быстром темпе и наоборот.

Анализ качества техники и тактики позволяет выделить три взаимосвязанные стороны, или формы ее проявления в игровой деятельности футболиста: а) частота движений; б) быстрота переключения с выполнения одних двигательных актов на выполнение других и включения в выполнение того или иного действия без предварительной подготовки; в) быстрота; реагирования и протекания психических процессов, связанных с ориентировкой в игровых ситуациях, решением тактических задач, реализацией принятых решений.

Скорость или быстрота движений, то есть быстрота мышечной работы футболиста, определяется рядом факторов: степенью подвижности нервных корковых процессов возбуждения и торможения, силой и эластичностью мышц, подвижностью суставов и сухожилий. Она зависит также от интенсивности морально-волевых усилий спортсмена, направленных на максимальное использование его скоростных возможностей. Быстрота движений ног имеет исключительно важное значение в современном футболе. Она определяет скорость перемещений футболиста по полю и скорость выполнения технических приемов, что вместе с точностью повышает эффективность движений. От скорости разбега и движения ноги и корпуса при ударе по мячу зависит сила удара, скорость и дальность полета мяча. Особое значение

игровой деятельности футболиста имеет скорость переключения с выполнения одних двигательных актов на выполнение других, нередко совершенно иных по сложности и характеру. Чередование самых разнообразных приемов, смена различных форм движений составляют характерную особенность игровой деятельности футболистов.

В рамках предлагаемой нами методики тренировок один микроцикл содержит 3 тренировки на искусственном покрытии по полтора часа каждая, т.е. 270 минут тренировочного процесса.

Рассмотрим более подробно каждый микроцикл.

В первом микроцикле тренировки проводятся в следующем порядке:

1-я тренировка неспецифическая, направлена на циклические упражнения (кросс), направленность чисто аэробная, нагрузка малая.

2-я тренировка специфическая направлена на простые игровые упражнения (в парах, тройках), направленность развитие скоростно-силовых качеств, нагрузка средняя.

3-я тренировка неспецифическая направлена на координацию и на силовые упражнения, направленность развитие силовых качеств юных футболистов, нагрузка малая.

Во втором микроцикле тренировки проводятся в следующем порядке:

1-я тренировка неспецифическая, направлена беговые и прыжковые упражнения, направленность аэробная + смешанная, нагрузка малая.

2-я тренировка специфическая направлена на сложные и простые игровые упражнения, направленность смешанная, нагрузка средняя.

3-я тренировка специфическая направлена на простые игровые упражнения, направленность развитие скоростной выносливости, нагрузка малая.

В третьем микроцикле тренировки проводятся в следующем порядке:

1-я тренировка специфическая, направлена на простые игровые упражнения на малых площадках, направленность аэробная, нагрузка малая.

2-я тренировка неспецифическая направлена на циклические упражнения, направленность преимущественно аэробная (ЧСС до 160 уд/мин), нагрузка средняя.

3-я тренировка неспецифическая направлена на циклические прыжковые упражнения, направленность развитие скоростной выносливости, нагрузка средняя.

В четвертом микроцикле тренировки проводятся в следующем порядке:

1-я тренировка специфическая, направлена на игровые упражнения типа «квадрата», направленность преимущественно аэробная, нагрузка малая.

2-я тренировка неспецифическая направлена на силовые и координационные упражнения, направленность развитие силовых качеств, нагрузка средняя.

3-я тренировка неспецифическая направлена на циклические упражнения, направленность развитие скоростных качеств, нагрузка средняя.

Каждый микроцикл предполагает проведение специализированных занятий – специфических (специальных) и неспецифических.

Специфические или специальные упражнения представляют собой двигательные действия, заключающие в себе элементы соревновательных упражнений. Данные упражнения предназначены для совершенствования технико-тактических действий и развития физических качеств. К обозначенной группе упражнений относятся групповые и индивидуальные упражнения с мячом (ведение, удары, остановки, взаимодействия в тройках и парах), игровые упражнения (держание мяча, разные «квадраты» и др.).

Безусловным преимуществом данной группы упражнений является возможность более целенаправленного и эффективного постепенного воздействия, чем у соревновательных упражнений.

Неспецифические упражнения представлены двумя группами общеподготовительные и специальноподготовительные.

К общеподготовительным относятся двигательные действия, выступающие основным средством общей подготовки юных футболистов. Общеподготовительные упражнения позволяют решить задачу всестороннего физического воспитания, селективного воздействия с целью развития основных физических качеств, улучшения двигательных навыков и умений, координационных способностей.

Данная группа упражнений может быть использована как средство для активного отдыха и восстановления. Также эти упражнения способствуют сохранению хорошей физической и психической работоспособности.

Специально подготовительные упражнения представлены двигательными действиями, имеющими значительное сходство по форме, структуре и характеру со специальными упражнениями (рисунок 1).

Тренировки по модифицированной методике также предполагают аэробные и анаэробные упражнения.

Анаэробные упражнения предполагают выработку энергии за счет быстрого распада «топливных» веществ в мышцах без участия кислорода. Данные упражнения работают очень быстро, за счет истощения «топливного» запаса (0,5 – 1,5 мин.), что способствует запуску механизмов аэробной выработки энергии.

Контрольный этап (1 день) предусматривает выявление уровня развития скоростных способностей, скоростно-силовых и координационных свойств. На этом этапе предполагается проведение контрольных видов работ: диагностика скоростных способностей, скоростно-силовых и координационных свойств; анализ динамики в сравнении с начальными результатами диагностики.

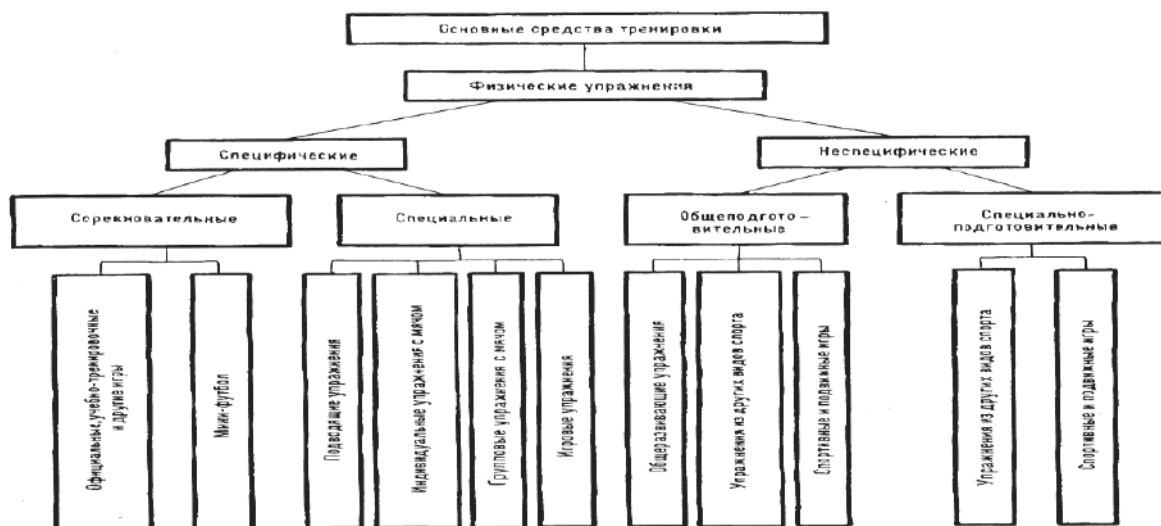

Рисунок 1. Основные средства тренировочного процесса.

Таким образом, полагаем, что реализация модифицированного содержания методики позволит повысить эффективность технико-тактических действий футболистов.

Литературы:

- 1 Люкшинов Н.М. Некоторые опросы спортивной тренировки юных футболистов. // Методическое письмо № 29.-М., 2012. - 17 с.
- 2 Седов Ю. С. Самовоспитание личности. - М., 2014. - 32 с.
- 3 Аношко Г.В. Мотивация поведения и формирования личности. - М., Изд. Мысль, 2006.- 9 с.
- 4 http://opace.ru/a/obschepodgotovitelnye_uprazhneniya

ӘОЖ 319

БОЛАШАҚ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБІ ДЕҢГЕЙІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ

Бегімбет Алтынай-1402-41 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Сералиева У.О. - п.ғ.м., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Изучение физического воспитания, передового опыта по новым технологиям и обновленным программам в сочетании с принципами национальной и общечеловеческой ценности является одной из задач педагогической науки.

Summary

The study of physical education, best practices in new technologies and updated programs in combination with the principles of national and universal value is one of the tasks of pedagogical science.

Дене тәрбиесін, жаңа технология мен жаңартылған бағдарлама бойынша озат тәжірибені ұлттық және жалпыадамзаттық құндылық қағидаларымен сабақтастыра зерттеу – бүгінгі күн талабынан туындап отырған педагогика ғылымының міндеттерінің бірі. Дене тәрбиесінің мәнін бүгінгі жаңа заман талабына сәйкес қарастыру – бұл адамды өзі өмір сүрген ортаның жемісі ғана емес, сол ортадағы дене мәдениеті, адамгершілік қарым-қатынасы әрекетімен

көрінетін субъект деп танылуымен айқындалады. Қоғамның елеулі өзгерістерге түсуі, адамның мақсат-мұраттарына, тұрмыс-тіршілігі мен мінез-құлқына, сондай-ақ өзінің жеке басына да субъект ретінде өзгеріс енгізуде. Оның үстіне қоғамдағы салауаттылық, дене мәдениеті мен рухани құндылықтардың табиғаты, мәні, шығу тегі және атқаратын қызметтері туралы жан-жақты зерттеу, оқушылардың дене тәрбиесін салауаттылық дене мәдениеті мәселесімен байланыста қарастыру қажеттігі біздің тақырыбымыздың өзектілігін айқындай түседі.

Ғылым, техника, мәдениет және білім дамуының өзара байланыстылығы мен өзара сабақтастығы тарихи сипатта екендігін ескере отырып, жүргізген теориялық зерттеулеріміз қорытындылары, озат тәжірибелерді оқып үйрену мен жүйелеу, көп жылдық тәжірибеміз көрсетіп отырғандай, болашақ дене тәрбиесі мұғалімдерін сапалы даярлауда олардың болашақ кәсіби әрекетінде оқушылардың салауатты өмір сүру дағдыларына баулу, дене тәрбиесі жүйесін жүзеге асыру мәселесін теориялық талдау мен дене тәрбиесіндегі тәжірибелерді объективті тұрғыда талдаудың жаңартылған бағдарлама бойынша маңыздылығы өте жоғары екендігі айқындалды.

Дене тәрбиесінің әлеуметтік жүйе және қоғамдық құбылыс есебінде дене тәрбиесі жүйесін, жаңартылған бағдарлама бойынша қалыптасуы мен дамуының негізгі заңдылықтарын, оның қызметі мен құрылымын танып, білудің қажеттілігі білім мен тәрбие талаптарына сәйкес өсіп келе жатқан ұрпақтың дене тәрбиесін қамтамасыз ету үшін керек. Дене тәрбиесі тек мектептегі дене шынықтыру сабағы ғана емес, ол сабақтан тыс, мектептен де тыс денсаулыққа байланысты шаралар жүйесі екенін ескерсек, қазіргі кезеңдегі білім беру орындарындағы дене тәрбиесінің жүйесі жастардың денсаулықтарын нығайтумен қоса, тұлға бойындағы биологиялық-психологиялық қажеттіліктердің жан-жақты жетілуіне, өмірге белсенді ұстаным мен ізгілікті қатынастарын дамытуды меңзейді. Мұндай маңызды әдістеме ғылыми және оқу пәні ретінде жетекшілік рөл атқаратын, дене тәрбиесі саласындағы кәсіптік бағытта болашақ мұғалімдерді даярлауды жүзеге асыратын жоғары оқу орындарындағы оқыту жүйесіне тікелей байланысты.

Дене тәрбиесі мәселелерін шығармашылық тұрғыда шешуге, өзгермелі өмір жағдайында инновациялық процестер мен жаңашыл бағыттарды дер кезінде меңгере отырып, тәжірибеге сын көзбен қарап, дене тәрбиесі міндеттерін жүзеге асыруға белсенді, салауаттылық пен дене мәдениетін меңгерген маман дайындаудың маңыздылығы артуда.

Дене тәрбиесі өсіп келе жатқан жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру саласының бір тармағы болып табылады және ол жеке тұлғаның жан-жақты дамуына, күшті де қуатты болып өсуіне, ұзақ уақыт шығармашылық еңбекке жарамды адамды қалыптастыруға, оны Отан сүйгіштікке даярлауға қызмет етеді.

Демек, жоғары оқу орындарына болашақ мамандарды кәсіби дайындау денсаулығы мықты, жан-жақты дамыған, алуан түрлі дене және ақыл-ой еңбектерін тәрбиелеуге қабілетті ұрпақты даярлау жөніндегі мемлекеттік қажеттілік талаптарына байланысты жүргізілетін іс. Қазақстан Республикасы

2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасының алға қойып отырған басты міндеттерінің бірі-халықаралық білім жүйесіне ену [2].

Жоғары білімді дамытудың жаңа ұлттық тұжырымдамасы мен бағдарламасына, жоғары білімдегі құрылымдық өзгерістерге байланысты білім мазмұнына оның жаңаша педагогикалық негіздерін енгізу қажеттігі туды, біздің зерттеуіміз дене тәрбиесі жүйесін жүзеге асыруға болашақ мұғалімдерді дайындау үдерісі тұрғысынан қарастырылды.

Республикамыздағы білім беру саласында және әртүрлі қолдану салаларына байланысты жаңа бағыттағы спорт, дене тәрбиесі жүйесі бойынша мамандарға деген сұраныстардың артуы, оларды даярлаудағы білімділігі мен қабілеттілігі, біліктіліктің қазіргі талаптарға сай болуы өте үлкен маңызды жұмыстарды атқаруды талап етеді және болашақ педагогтардың кәсіби даярлығын, білім стандартына, мазмұнына сай жетілдіру мәселелері көкейкесті мәселе болып отыр.

Болашақ ұрпағымыздың денсаулығының мықтылығы, салауатты өмір сүруі мектеп мұғалімінің жеке басымен оның жоғары оқу орнындағы теориялық жеке тәжірибелік даярлығының дәрежесіне тікелей байланысты. Осыған орай оқушылардың дене тәрбиесі жүйесін жүзеге асыру жұмыстарын ұйымдастыруға болашақ мұғалімдерді дайындау ісін кәсіби даярлықтың ажырамас бөлігі ретінде қарастыру керек [3]. Дене тәрбиесі және спорт мамандары күрделі әлеуметтік міндеттерді шешуге араласумен бірге оқушылардың психологиялық ерекшеліктеріне сай, оқу-тәрбие міндеттерін шешуде олардың рухани жетекшісі де болуы тиіс.

Қазіргі кезде дене тәрбиесі мұғалімі биологиялық (физиология, анатомия, биохимия, спорттық метрология т.б.), педагогикалық (педагогика, психология, дене мәдениетінің ілімі, спорттық жаттығу негіздері, дидактика т.б.) пәндерді философия, әлеуметтану, медицина, математика ғылымдарын және басқару мен ұйымдастыруды жете меңгеруі қажеттігін ескерсек, дене тәрбиесі жүйесін жүзеге асыруда педагог кадрлар даярлау мәселесінің өзектілігі айқындалып, оның түрлі бағыттары бойынша ауқымды зерттеулердің қажеттілігі байқалады.

Бүгінгі таңда болашақ мұғалімдерді оқушылардың дене тәрбиесі жүйесін жүзеге асыруды ескере отырып дайындаудың қажеттігі мен бұл мәселенің ғылыми-теориялық тұрғыда талданбауы және болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығын ғылыми - әдістемелік тұрғыдан жеткілікті деңгейде қамтамасыз ету сұранысы мен осы уақытқа дейін педагогика ілімінде аталған мәселенің арнайы жүйе ретінде қарастырылмауы арасында *қарама-қайшылықтар* орын алып отырғаны байқалады.

Біздер дене тәрбиесі мамандары кәсіби қызығушылығын *басқару бағдарламасын* жасадық.

Бағдарламаның негізгі бағыттары келесідей:

- 1) белгілі бір нәтижелерге жеткен кезде және сәтсіздіктер пайда болғанда, эмоциялық жағынан нығайту психологиялық басқару ерекшеліктері;
- 2) кәсіби шеберліктің жетілдірілуі, оның диагностикасы мен нәтижелерін жас маманның назарына іліктіру, талдау және сараптау;
- 3) өз еңбегінің нәтижелеріне жауапты көзқарасты қалыптастыру;

4) кәсіби тұрғыда өзін-өзі тәрбиелеу, білімі мен біліктерін жетілдіру;

5) жас мамандарға жаттықтырушы мамандығының шынайы құндылықтарын сіңіру;

6) жас мамандардың жаңа әлеуметтік рөлі мен ортасына жемісті де уақытылы бейімделуін қамтамасыз етілуі.

Осы бағыттар бойынша жас мамандармен жұмысты өрбіту үшін, қазіргі педагогикада белгілі түрліше іс-шараларды, құралдар мен әдістерді пайдалану ұсынылады. Сонымен қоса, мамандардың жеке ерекшеліктерін де зерттеу мен ескеру маңызды.

Осылайша, дене тәрбиесі жоғары оқу орындары студенттері мен жас мамандардың бойында кәсіби қызығушылығын қалыптастыру бағытындағы мақсатты жұмыстың ұйымдастырылуы, оның тұрақтылық деңгейін көтеруге мүмкіндік берді, бұл жасалған бағдарламалардың жеткілікті түрдегі жоғары тиімділігін көрсетеді, әрі бұларда жоғары оқу орындары мен спорт мектептерінің жұмысына енгізілуін ұсынуға мүмкіндік береді.

Кәсіби қызығушылығын қалыптастырудағы айтарлықтай ілгерілеушіліктер, педагогикалық қызметке бейімділігі, тиісті қызметке кәсіби дайындықтың басты детерминанты деп есептеуге мүмкіндік береді. Сонымен жалпы бұл бөлімді қорытындылау мәселесі қалды. Зерттеу жұмысында мектеп мұғалімі қызметінің сапалы жүзеге асуы мақсатында педагогика, психология ғылымдарының тұжырымдамасы бойынша дене тәрбиесі мұғалімі тұлғасы қасиеттерінің жиынтығы педагогикалық қызмет құрамына толық көрініс беретіні анықталды. Мұндай мұғалім тұлғасы қасиеттерінің жиынтығы оның педагогикалық қызметке даярлығы болып табылады.

Болашақ мұғалімдердің педагогикалық қызметке дайындау үрдісінде мынадай мәселелерге ерекше назар аударылу қажет деп есептейміз:

- педагогикалық қызметке қажетті білім, шеберлік кешені болашақ мұғалім бойына қалыптасқанға дейін мектеп түлегінің болашақта маман болу тілегінен басталатын тұлғаның интеллектуалды қасиеті;

- нысанды шарт тәрізді тәжірибелі маман ретіндегі жас мұғалімнің кәсіби қалыптасуы; себепші бағыттаушы, операциялық, ерікті, бағалаушы кешендерден құралған күрделі психологиялық қалыптастырушы ретінде;

- кәсіби-педагогикалық қызметке бағыттаушы тұлғаның интегралдық қасиеті ретінде;

- тұлғалық және іс жүргізуші кешендердің бірлігі ретінде (тұлғалық кешенге педагогикалық қызмет мақсаттары, іс жүргізуші педагогикалық шеберлік жатады);

Дене тәрбиесі мұғалімінің педагогикалық шеберлігін дамытудың жолдары мынадай:

- мазмұндық тәсіл, мұнда педагогикалық шеберлік педагогтардың жеке әдіс түрлерінің мазмұны негізінде зерттеледі (балалармен, ата-аналармен жұмыс жүргізу, зерттеу қызметі);

- мұғалімнің мамандандырылуы – болашақ педагогқа оқу-тәрбие жұмыстарын жүзеге асыруға қажетті теориялық білімнің мазмұндық жүйесімен, педагогтық шеберлік пен кәсіби біліктілігі арқылы анықталады;

- қызметтік тәсіл, мұғалімнің әлеуметтік, педагогикалық және әдістемелік қызметтерін кәсіби іске асыру қажеттілігін негіздейді.

Болашақ мұғалімдерді мектеп оқушыларына дене тәрбиесін беруге даярлығын қалыптастыру үшін жоғары оқу орнының оқу тәрбие процесінде мектеп оқушыларына дене тәрбиесін берудің мақсаты мен мазмұнын нақты ұғыну қажет. Осы тұрғыда мектеп оқушыларына дене тәрбиесін беру мақсатында ғылыми - зерттеу жүргізілу мәселесі талап етіледі.

Мектеп оқушыларына дене тәрбиесін беру теориялық қана емес, сондай-ақ практикалық бағыттауда қарастырылу керек. Себебі, студенттің кәсіби тұлғалық білім мен шеберлік қасиеттерінің қалыптасуына тікелей ықпал етуі тиіс. Сондықтан оқушы жастардың дене тәрбиесі процесі педагогикалық қызмет саласындағы жасөспірім үшін болашақта жеке тұлғаның қарым-қатынас мәдениетінде көрініс алады және де жастарға дене тәрбиесін беруші оқытушылардың рухани санасы мен дене мәдениеті жоғары талапқа сай болуы тиіс деп тұжырымдаймыз.

Әдебиеттер:

1. Спорт теориясы мен әдістемесінің жалпы негіздері [Мәтін]: оқу құралы / Р.Р. Аманбаев.- Алматы, 2015.- 146б.
2. Дене дайындығының негіздері [Мәтін]: оқу-әдістемелік құрал / Е.С. Хамзин.- Қарағанды: Ақ Нұр, 2018.- 122б.
3. Дене шынықтыру теориясы мен әдістемесінің жалпы негіздері Ботағариев Т.Ә. /Ботағариев/, Кубиева С.С. 2019
4. Дене тәрбиесі (1,2, 3, 4 том) Тайжанов С., Қ

ӘОЖ 1433

МҒТАР: 14.25.09

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРЫН ЖҮРГІЗУГЕ ҰСЫНЫЛАТЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Әмзе Б. С. - магистрант

Ғылыми жетекші: Пошаева Г.С. - биология ғылымдарының кандидаты, доцент
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Освоение и изучение новых информационных технологий важно на всех этапах развития человека и во всех сферах, в том числе и в образовательном процессе. В статье рассматриваются инновационные технологии повышения научной активности студента. Есть несколько причин для использования технологий в научных исследованиях: отойти от старых методов исследования, которые представляют собой большие книги, требующие много времени, усилий и денег. Достижение высокого стандарта качества научных исследований, а также публикации результатов исследований. В этой статье будет рассмотрена и описана роль технологий в проведении научных исследований и показано значение технологий не только в проведении исследований, но и во всех сферах жизни во всем мире.

Summary

The development and study of new information technologies is important at all stages of human development and in all areas, including the educational process. The article deals with innovative technologies for increasing the student's scientific activity. There are several reasons for using technology in scientific research: to move away from the old methods of research, which are

big books that require a lot of time, effort and money. Achieving a high standard of scientific research quality, as well as publishing research results. This article will examine and describe the role of technology in scientific research and show the importance of technology not only in research, but in all areas of life around the world.

Бүгінде көптеген заманауи технологиялардың пайда болуы адамзат өміріне өзгерістер әкелуде. ХХІ ғасыр – жаңа технология ғасыры. Барлық сала компьютерлендіріле бастады. Цифрландыру білім саласында. Жалпы білім беретін мектептерде заманауи компьютерлік технологиялар қолданылып жүргені белгілі. Биология пәнін ұтымды меңгеруде оқыту технологияларын таңдап, іріктеу және оны жетілдіру арқылы оқушының жаңа технологияны қабылдауы, оған деген ынтасы мен қызығушылығының артуына мұғалім тарапынан көңіл бөлінуі тиіс. Биология –қазіргі заман ғылымы. Сондықтан да оқушылардың ғылыми –зерттеушілік жұмысын ұйымдастыру барысында жаңа технологияларды пайдалану. Атап айтсақ,

- Электронды кітапханалар
- Виртуальды зертханалар
- Мультимедиялық технологиялар
- Қашықтықтан оқыту
- Телекоммуникация түрлері (E-mail, электронды конференция)

Осындай жаңа ақпараттық технологияларды оқушылардың ғылыми жобаларын жүргізуде қолданған тиімді. Оқушыларды жаңа ақпаратты технологияны игеруде ақпараттық сауатты болып өсуі. Бұл ғасыр ағымы мен заман талабы болып табылады. Яғни, жаңа технологияларды игерудің басты мақсаты – бәсекеге қабілеттілікті арттыру. Шындығында, ғылыми зерттеулер жоғары білім беруде пайда болған күрделі әдіс ретінде процесті жеңілдету керек. Сондықтан бүгінгі технологиялар зерттеу жүргізу тәсілін өзгерткені байқалады. Зерттеу жұмысында технологияны пайдалану сияқты үлкен технологиялық жетістіктерді ескере отырып, бәсекеге қабілетті ғылыми зерттеулер жүргізуге әкелетін тәжірибе, білім мен дағдылардың әртүрлілігінен басқа, олардың сапасына әсер етпестен зерттеуге бөлінген уақыт, күш пен шығындар үнемделеді. Ғылыми зерттеуші үшін әдістеменің маңыздылығы тез түсініледі, бірақ онымен бірге жүретін икемділікте маңызды. Тіпті ең тәжірибелі ғалымдар да өз жолындағы өзгерістер мен кедергілерге осал және жаңа нәрселерге бейімделуге, зерттеуге ашық болуы керек. Бұл ретте технология зерттеу саласын үнемі өзгертіп отырады.

Біз болашаққа қадам басқан сайын технология ғылыми жобаларды жүзеге асыратын оқушыларға жаңа мүмкіндіктер мен құралдарды ұсына отырып дамиды. Оқушылардың ғылыми жобаларды орындау тәсілін өзгерткен ең революциялық технологиялардың бірі-3D басып шығару. 3D басып шығару арқылы оқушылар енді өздері ұсынатын жобалардың немесе прототиптердің физикалық үлгілерін жасай алады, бұл олардың идеяларын көрсетуде олар үшін қолжетімді. Сонымен қатар, оқушылар қазір 3D басып шығаруда қолданылатын металдар, пластмассалар және керамика сияқты әртүрлі материалдарға қол жеткізе алады, бұл олардың жобаларын жасауды жеңілдетеді.

Зертханалық жұмыс биология пәнінің негізгі құрамдас бөлігі болғанымен, кейбір зерттеулер былай айтады: «Тұрақты зертханалық жұмыстар немесе іс-шаралар студенттерді талқылауға тартпайды. Оны тиімді түсіну үшін қажетті дағдыларды дамытпайды.»

Бүгінгі күні көптеген оқу орындары білім беру саласында жаңа инновациялық технологияларды пайдаланады. Соның ішінде физика, химия, биология және экология т.б пәндерде виртуальды зертханалар жұмыстарын қолданады. Өйткені білім беру саласында биологиялық құбылыстарды тәжірибеден өткізу кей жағдайда зертханада жүргізу қолайсыз болып жатады. Сондықтан да, оқушыларымызға виртуальды зертханалармен жұмыс жасаудың ролі өте күшті.

Виртуальды зертхана – жаратылыстану бағытына кіретін барлық пәндер бойынша эксперименттер жүргізуге мүмкіндік беретін әртүрлі үлкен каталог жиынтығы. Виртуальды зертхана арқылы біз гипотезаларды тексеруге, эксперимент жасауға, зерттеуге, биологиялық құбылыстарды байқауға кеңінен мүмкіндік аламыз.

Виртуальды зертхана артықшылықтары:

- виртуальды зертхана оқушыларды ынталандырады және білімді жүйелі етеді;
- күрделі заңдылықтар мен құбылыстар қарапайым және айқын түсіндіріледі;
- оқушыларға да, мұғалімдерге де өз бетінше эксперименттер мен тәжірибелер жүргізуге мүмкіндік береді;
- эксперимент ішіндегі уақытты баяулатуға және жылдамдату арқылы басқаруға мүмкіндік береді;
- виртуальды зертхананың негізгі міндеті- оқушыларда зерттеу дағдыларын қалыптастыру;
- тәжірибе жасаудағы уақытты үнемдеу;

Ғылыми жобалар жасауда жаңа технологиялық әдістерді қолданудың тиімділігі – оқушының қызығушылығын арттырып, ғылыми көзқарасын қалыптастырып, бәсекеге қабілетті оқушылар дайындауда маңызы зор.

Соңғы жылдары биологияда бірнеше жаңа технологиялар пайда болды:

1)CRISPR-Cas9 гендерін өңдеу: бұл революциялық технология ғалымдарға генетикалық материалды оңай және дәл өңдеуге мүмкіндік береді. Оның генетикалық ауруларды емдеу әдістерін әзірлеу және ауылшаруашылық және экологиялық зерттеулерді ілгерілету үшін үлкен әлеуеті бар.

2)бір жасушалы реттілік: бұл технология ғалымдарға жеке жасушалардың генетикалық материалын реттеуге мүмкіндік береді, бұл оларға жасушалардың мінез-құлқы мен дамуы туралы бұрын-сонды болмаған түсінік береді.

3)Синтетикалық биология: химия және инженерия құралдарын қолдана отырып, синтетикалық биология ғалымдарға жасанды организмдер мен жасушалық механизмдердің жаңа формаларын қоса алғанда, мүлдем жаңа биологиялық жүйелерді құруға мүмкіндік береді.

4)чиптегі Орган: бұл технология адам ағзаларының миниатюралық нұсқаларын жасайды, оларды жаңа дәрі-дәрмектер мен емдеу әдістерінің қауіпсіздігі мен тиімділігін тексеру үшін пайдалануға болады.

5) нанопора Секвенциясы: бұл жаңа секвенирлеу технологиясы ДНҚ-ны нақты уақыт режимінде ретке келтіруге мүмкіндік береді, бұл оны дәстүрлі секвенирлеу әдістерімен салыстырғанда жылдам әрі арзан етеді.

Бұл технологиялар биология саласын тез дамытады және адам денсаулығы мен қоршаған орта туралы түсінігімізді жақсартуға үлкен үміт береді.

Оқушылар өздерінің ғылыми жобалары үшін пайдалана алатын бірнеше жаңа технологиялар:

1.Толықтырылған шындық - Ар пайдаланушыларға интерактивті және қызықты тәжірибе жасай отырып, нақты әлемге сандық мазмұнды қабаттастыруға мүмкіндік береді. Студенттер Ар-ны ғылымға, тарихқа, географияға және басқа да көптеген салаларға қатысты ғылыми жобалар үшін қолдана алады.

2. Жасанды интеллект - жасанды интеллект технологиясы студенттерге үлкен көлемдегі деректерді талдауға және үлгілерге негізделген болжамдар жасауға көмектеседі. Оны денсаулық сақтау, энергетика, көлік және қаржы сияқты салалардағы ғылыми жобалар үшін пайдалануға болады.

3. Виртуалды шындық - виртуалды шындық технологиясы нақты өмірлік жағдайларды имитациялайтын қызықты тәжірибені қамтамасыз ете алады. Оны психологияға, білімге және қоршаған ортаға қатысты ғылыми жобаларда қолдануға болады.

4. Интернет заттары - интернет заттары технологиясы Интернет арқылы бір-бірімен әрекеттесе алатын өзара байланысты құрылғыларды білдіреді. Студенттер IoT-ті ақылды үйлерге, Денсаулық сақтау мен көлікке қатысты ғылыми жобалар үшін пайдалана алады.

5. Блокчейн технологиясы блокчейн болуы мүмкін

Әдебиеттер:

1. «Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар» Ф.Б.Бөрібекова, Н.Ж.Жанатбекова. Алматы 2014ж

2. «Современные технологии на уроках биологии» Г.Афанасьевна

3. «Педагогика» В.И.Андреев. Казань 2012г

4. «Общая методика обучения биологии» И.Н.Пономарева, В.П.Соломин, Г.Д.Сиделькина.

5. «Современные методы преподавания биологии. Информационно-коммуникационные технологии» Д.Татьяна

6. Конюшко,В.С., Павлюченко, С.Е.,Чубаро, С.В. Методика преподавания биологии, 2004-256с

7. «Innovative technologies are used in biology lessons» Д.М.Махаммадиев

8. Высоцкая М.В. 5-11 сыныптардағы биологиядан дәстүрлі емес сабақтар, 2004-492с

9. «Современные тенденции развития метода проектных технологий в школе» М.М.Евгеньева, П.Н.Васильевна

10. «Табиғат сабақтарындағы проблемалық ситуациялар» Хоритонов.Л.А

КӨНЕ МАТАЛАРДЫҢ ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ МАҒЫНАЛАРЫ

Құттыбекова А.Қ. – 2302-10 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Үкібасова Қ.А. - ф.ғ.к., аға оқытушы
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Выявление этнолингвистических значений древних тканей

Summary

Revealing the ethnolinguistic meanings of ancient fabrics

Көшпенділердің этнографиялық рухани мәдениеті – ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұра. Ежелгі адамдардың мата тоқу, мата мата дайындау өндірісі сонау қола дәуірінен бастау алады.

Неолит кезеңінде өмір сүрген адамдардың басты жетістігі тоқыма – станогында өсімдіктер мен жүннен мата түрлерін дайындау технологиясы болып саналады. Ерте темір, темір дәуірінде Таулы Алтай өңірінде тоқылған жүн маталар Пазырық, Қатанды қорғандарынан табылды. Ежелгі көшпенділер жануарлардың жүнінен ғана емес, кендір, қалақай өсімдіктерінен де мата тоқыған. Өсімдіктерден дайындалған маталардан олар жейде, іші киім тағы басқа да заттар тіккен. Негізінен ежелгі маталар табиғи шикізаттардан дайындалып, табиғи бояулармен боялған. Көшпенділер қой, ешкі, түйе жүндерінен жүн маталардың жоғарғы сапалы түрін тоқу кәсібімен айналысқан [1].

Сақтар (скиф) былғары, фетр, күдері, аң терісі мен киізден жұқалап басылған маталарды киім тігуде қолданған. Жоғары сапалы қойдың ақ түбітінен иленген жұқа киіз матадан (фетр) жейде, баскиім, бешпент, шапан, сондай-ақ шұлықтар тікті [2].

Фетрге (жұқа киіз мата) «аң стиліндегі» көріністі аппликация мәнерімен немесе түрлі түске боялған ою-өрнектерді кестелеп, көркем тігістермен тіккен. Ежелгі тігіншілер киім тігуде аң терісін, қымбат маталарды сондай-ақ күдеріні аралас қолданды. Көшпенділердің әр қоғамда дайындаған былғары, күдері, киіз (фетр), мата түрлерінің барлығын қазақ халқымыз шаңқай-шаңқай (шымқай); ашық ақ түсті маталарды тұрмыс өмірінде көбірек қолданған. Енді осы маталардың этнолингвистикалық атауларының түсіндірмесіне тоқталар болсақ:

Алаетек – түрлі түсті жолақты мата болғандықтан бұл мата атауының этимологиясы да осыған келіп саяды.

Апшу – кішірею яғни шуу деген мағынаны береді. Кейбір мата жуылғаннан кейін кішірейіп, шуып қалады, соны «апшып кетті» дейді.

Қамқа – алтындатқан немесе күмістеткен жіптен тоқылған мата; жібек мата, қытай жібегі.

Қыжым – сапалы жүннен тоқылған түкті мата, пүліш.

Қойқын – жуан жәптен тоқылған қалың мата.

Саржа – матаның кең тараған сұрпының жалпылама атауы. Қиғаш түскен тоқу іздері бар, суылдық, жылтыр түрі. Көбіне астарлық маталар осындай тәсілмен тоқылады.

Кәріс (гарус) – әйелдер ғана киетін жүн және мақтадан жасалған мата.

Кенауыз – шығыс әйелдері көйлек, көрпе тігетін, ала түсті шайының, жібектің бір түрі.

Қазине – жібектен қалыңды-жұқалы етіп тоқитын мата. «Қазине қамзол кидім қиылмаған» (С.Мұқанов).

Жыртыс – есік көре бастаған күйеудің еңдей мата сыйлығы (оның ұзындығын 1,5 метрдей етіп, 9, 12, 15, 20 қабат қаттай бүктелген тобын «жыртыс» дейді); қария адам қайтыс болғандакісі басы жыртылып берілетін орамалдық мата.

Шәйі (канус) – қарапайым әдіспен жасалған жібектен кенеп тоқылған мата.

1. **Бөз (бязь)** – ішкіімдік мата.

2. **Бөз** – ақ және боялған түрлері полотно әдісімен тоқылған мата, шытқа қарағанда қаттырақ және төзімдірек.

Бүлде – сапалы әрі қымбат мата.

1. **Бұл** – матаның бір түрі (Семей).

2. **Бұл** – мата, кездеме.

Драп (мауыты) – жүннен жасалған сырткіімдік екі қабат қалың мата, мауыты.

Саржа – матаның кең тараған сұрыпының жалпылама атауы. Қиғаш түскен тоқу іздері бар, суылдақ, жылтыр түрі. Көбіне астарлық маталар осындай тәсілмен тоқылады.

Шыт – тұрмыста жиі қолданылатын, жеңіл әрі арзанқол мата.

1. **Сәрпөңке** – бос тоқылған, жолақты ақ мата.

2. **Сәрпөңке** – ішкіімдік қызыл мата (іштік).

Шағи (шәйі) – жұмсақ және таза мата., жұқа жібек. Оның ішінде келінге жасау тігілетін батсайы, мақпал, дүрия, шағи бар.

Бомазі (бомазея) – жұмсақ түкті мата.

Ләңке – сырт киімдік матаның бір түрі [4;5].

Ғұндардың атлас, гобелен, жүн мата түрлерінің тоқылуын, оған қолданған шикі заттың түрлерін 1932 жылдары А.А. Воскресенский мен Н. Тихонов зерттеп, қалпына келтірді. Ресей археологтарының бір ғасыр бұрын тапқан көшпенділердің мата түрлері Мәскеу, Петербургта және басқа қалаларында сақтаулы. Қорытындылай келсек, түпкі ойымыз қазақ халқының оның ішінде әйел затының тұрмысына, болмысына айналған мата түрлерінің мағынасын ұғындырғымыз келді. Біздің нағыз мәдениетіміз матамен тығыз байланысты. Осыны одар әрі дамытып, тереңдетуіміз қажет [3].

Әдебиеттер:

1. Комиссаржевский Ф.Ф. История костюма., 2004.- 119 с.
2. Жәнібеков Ө. Қазақ киімі. Алматы: Өнер, 1996. – 192 б.
3. Традиционная одежда народов Средней Азии и Казахстана. – М.: Наука, 1989. – 255 с.
4. Қазақтың дәстүрлі киім- кешегі (иллюстрацияланған ғылыми каталог) – Алматы: Өнер, 2009. – 344 б.
5. Өмірбекова М.Ш. Қазақ ұлттық киімінің этномәдени лексикасы. Ғылыми-танымдық басылым – Алматы: РПБК «Дәуір» 2015. – 320 б.

СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ТІГІН БҰЙЫМДАРЫН ӘЗІРЛЕУГЕ ҮЙРЕТУ

Бейсенбек Ә.Е.-1404-19 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Байбатшаева А.Е.-п.ғ.к., Әбибуллақызы Ә. - магистр оқытушы.
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются вопросы обучения студентов разработке швейных изделий на основе технологии критического мышления.

Summary

The article deals with the issues of teaching students the development of garments based on the technology of critical thinking.

Қазіргі қоғам шығармашылық қабілеті бар, талантты іскер мамандарға мұқтаж. Ал жалпы білім беретін мектептердегі пәндерде оқушылардың өздігінен жаңа ақпараттар іздестіруге, оқу тапсырмаларын өздігінен шешуге, өз бетімен білімге ие болуға шыңдай түседі.

Бүгінгі таңда білім беруді дамытудың негізгі басымдығы оның тұлғаға бағдарланған бағыты болып табылады. «Тұлғаға бағдарланған оқытуды жүзеге асыру білім алушылардың іс-әрекетіне осындай педагогикалық басшылықты жүзеге асыруды көздейді, бұл оларға жеке функцияларын көрсетуге мүмкіндік береді (өмір салты мен моделін құруға, шығармашылықты көрсетуге, фактілерге сыни баға беруге және т.б.)» Жеке тұлғаның маңызды функциялары ретінде: [1]

- ❖ тапқырлық функциясы (таңдау мүмкіндігі);
- ❖ рефлексия функциясы (өз әрекетін бағалау мүмкіндігі);
- ❖ болмыс функциясы (өмір мен шығармашылықтың мағынасын іздеу);
- ❖ қалыптастырушы функция («мен» бейнесін қалыптастыру);
- ❖ жауапкершілік функциясы (тұжырымдамаға сәйкес ен бәріне жауаптымын);
- ❖ жеке тұлғаның дербестік функциясы.

Соның ішінде көркем еңбек пәні арқылы әлемді эстетикалық және рухани түрде меңгеруге және тұлғаның өз ойын білдірудің бір тәсілі болып табылады.

Көркем еңбек пәнінде оқушыларға дизайын технология бөлімінде тігін бұйымдарын әзірлеуге үйрету барысында шығармашылық қабілеттерін, кеңістікті – образды ойлауын, сыни тұрғыдан ойлау технологиясы негізінде танымдық іс-әрекеттерін арттырудың маңызы жоғары болып табылады.

Бүгінгі ұсынып отырған баяндама сыни тұрғыдан ойлау технологиясы негізінде оқушыларды тігін бұйымдарын әзірлеуге үйрету болғандықтан, сыни ойлау ұғымына тоқтала кетсек.

Сыни тұрғыда ойлау – бұл шығармашылық ойлауға талпындандыратын және сол ойларды жинақтаудың өз ара байланысын дамытатын процес.

«Сыни ойлау» ұғымын анықтауға қатысты пікірлер мен талдаулардың әр түрлілігіне байланысты: бір жағынан, ол теріс сын-пікір, дау, пікірталасты қамтыса, екінші жағынан ол «сыни ойлау», «аналитикалық ойлау», «логикалық ойлау» термині Ж. Пиаже, Дж.Брунер, Л.С. Выготский сияқты психологтардың

шығармаларынан белгілі болғанымен, салыстырмалы түрде көбірек қолдана бастады.

Сыни ойлаудың әр түрлі анықтамаларынан бағалау және рефлексиялық қасиеттерге жақын ұғымдарды көруге болады. Бұл догмаларды қабылдамайтын ашық ойлау өмірлік жеке тәжірибеге жаңа ақпарат енгізу арқылы дамиды. Бұл шығармашылық ойлаудан айырмашылығы сол, бағалау үдерісі қамтамасыз етілмейтіндіктен, жаңа идеяларды шығару маңызды рөл атқарады.

Білім алушы өзінің сыни ойлауын пайдалана алуы үшін оның бойында бірқатар қасиеттерді дамыту маңызды, олардың арасында Д.Халперн [2, б.56]:

1. Жоспарлауға дайындық. Ойлар жиі ретсіз түрде пайда болады. Оларды ретке келтіру, презентация ретін құру маңызды. Ойдың реттілігі-сенімділіктің белгісі.

2. Икемділік. Егер білім алушы басқалардың идеяларын қабылдауға дайын болмаса, ол ешқашан өз идеяларының генераторы бола алмайды.

3. Жұмыс басырысында кездесетін қиын тапсырмалардың шешімін кейінге қалдырамыз. Ақыл-ойдың шиеленісуінде табандылықты дамыта отырып, білім алушы оқуда әлдеқайда жақсы нәтижелерге қол жеткізеді.

4. Қателіктеріңізді түзетуге дайын болу. Сыни тұрғыдан ойлайтын адам өзінің дұрыс емес шешімдерін ақтамайды, бірақ дұрыс қорытынды жасайды, оқуды жалғастыру үшін қате нәрседен сабақ алады.

5. Хабардар болу. Ақыл-ой іс-әрекеті процесінде өзін-өзі бақылау, ойлау барысын бақылау қабілетін қамтитын маңызды процестердің бірі болып табылады.

6. Мәмілеге келу шешімдерін іздеу. Қабылданатын нәтижелер өзге адамдардың қабылдауы маңызды, әйтпесе ол мәлімдеме деңгейінде қалады.

Яғни тігін бұйымдарын әзірлеу барысында киім жасау жобалау кезеңдері моделдеу мен конструкциядан тұрады. Моделдеу киімнің жаппай және жеке бөлшектерін жүзеге асырылатын бастапқы үлгіні құру процесі. Конструкция-конструкцияны әзірлеу процесі, яғни бөлшектердің кесінділері мен дайындау әдістері бойынша түйісу орындарын көрсете отырып, заттай көлемді бұйым бөлшектерінің сызбасы болып табылады. Нәтижесінде дайын болған киім –бұл адамға қажет нәрсе, утилитарлық және эстетикалық функцияларды орындайды.

Эстетикалық талаптарға бұйымның көркемдік дизайны, түсі мен құрылымы бойынша материалдарды таңдау кіреді. Осылай тігін бұйымдарын әзірлеу барысында қызығушылықтары артып қана қоймай, алған білімдерін іс-әрекетте, рухани өмірде, қоғамдық қатынастарда қолдана алады.

Егер дәстүрлі қоғамда оқытуды мұғалімнің ақпарат тарату арқылы құруға болатын болса, онда динамикалық өзгерістер дәуірінде ең бастысы өз бетінше оқу қабілетін қалыптастыру.

Мұғалімнің міндеті – білім алушылардың білімі мен дағдыларын қалыптастыру қажеттілігі ғана емес, сонымен қатар жоғарыда аталған жеке функциялардың қалыптасуы мен дамуына мүмкіндік беру.

Бұл тұрғыда оқу процесі дәстүрлі түрде танылғаннан кейін өзгеше мағынаға ие болады. Мұғалімдерге арналған дәрістерінің бірінде олардың күш-жігерінің мағынасы жоқ екенін айтқан американдық психологтың сөзін

келтіруге болады, себебі бала қабылдаған ақпараттың бір бөлігі ғана білімге айналады. Мұғалім ақпарат таратушы емес, ол оқушыларға өз бетінше жұмыс істеу тәсілдерін игеруге көмектесуі керек.

Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы оқытуды тұлғаға бағдарланғанға айналдырудың бір жолы. Бірақ бұл да жеткілікті емес.

Гуманистік идеялар мен принциптерді іс жүзінде қалай жүзеге асыруға болады? Гуманистік бағдарланған оқытуды сәтті жүзеге асыру үшін мұғалім жаңа көзқарастар жүйесін дамытуы керек.

Гуманистік бағдарланған оқытуда мұғалім білім алушыны өзі басқаратын объектінің орнына емес, оқытудың толыққанды субъектісінің позициясына қояды, осылайша оның шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасайды. Бұл дегеніміз, мұғалім оқу іс-әрекетін дәстүрлі түрде емес, әр түрлі деңгейдегі мәселелерді шешу процессі ретінде ұйымдастырады. Білім алушының тәуелсіз ізденісі маңызды болып табылады және бұл білім алушының зерттелетін мәселелерді шешу әдістемесін қаншалықты меңгергеніне байланысты.

Сыни тұрғыдан ойлау – бұл ойлаудың негізгі нүктесі ғасыр адамы, идеялармен және ақпаратпен өзара әрекеттесудің табиғи тәсілі. Оқушылар тігін бұйымдарын әзірлеу барысында көркемдік дағдыларын дамытып, шығармашылық шешімдерін жетелейтін функционалдық сауаттылығын игеру болып табылады. Оны игеріп қана қоймай, сыни тұрғыдан бағалау, түсіну, қолдану дағдылары қажет.

Мысалы: Киімнің түсі маталардың фактурасына байланысты үйлестіріледі. Егер киімдегі түстерді адам әсерлі қабылдаса, онда түстің мәні артады.

Соңғы өдеуде бұйымдарды біріктеруде сапалы тігіс арқылы өздерінің жасаған бұйымдары арқылы көркемдік дағдыларын арттырып, шығармашылық нәтижелерге жеткізетін өнер түрлерін әзірлеуге мүмкіндіктері артады.

Мектептегі көркем еңбекті оқытуда тігін бұйымдарын әзірлеуге үйрету барысында сыни ойлауды дамыту технологиясы бойынша жұмысты қосу білім алушы және тұлға ретінде дамуына мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1 Заир-бек. С. И. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителей общеобразовательных учреждений / С.И Заир – , И.В. Муштавинская. – 2-е из., дора. – М.: Просвещение, 2011. – 223 с.:ил.

2. Халперн Д. Психология критического мышления/Д.Халперн .- СПб., 2000. – (Серия «Мастера психологий»)

3 Адамкулов Н.М., Турикпенова С.Ж. Көркем еңбекті оқыту әдістемесі. - Алматы: «Алем book» баспасы, 2021.-196б

ФИЗИКА-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

ӘОЖ (372.8:53)

7 – СЫНЫП ФИЗИКА КУРСЫН ОҚЫТУДА САПАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Мырзатаева А.Б, Ирисметова А.А., Абдикадирова М.Э.–1502-19 оқу тобының студенттері

Ғылыми жетекші : Рахашев Б.Қ – ф.м.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются методика, проблема и необходимость решения качественных задач в обучении физике в 7 классе общеобразовательной школы.

Summary

The article discusses the methodology, problem and necessity of solving qualitative problems in teaching physics in the 7th grade of a general education school.

Қазіргі қоғамда оқушының жақсы білім алуы бұл теориялық түсініктерді меңгеруі ғана емес, олардың ғылыми ізденіс әдістемесін меңгеруі, шығармашылық белсенділікке және өз жұмыстарына жауапкершілік қабілеті. Заман талабына сай білім алушылар қабілетті, логикалық ойлау қабілеттері жоғары, жаңадан шығып жатқан инновациялық технологияларға жақын, логикаға сүйеніп тез шешім қабылдайтын буын өкілдері [1].

XXI басталғалы білім беру үдерісінде көптеген өзгерістер орын алуда, бұл мектептерделогикалық ойлауы жоғары, ақпаратты қабылдаумен есте сақтауы өзгеше, коммуникацияға ашық, мінез құлықтары, психологиялық ерекшеліктері, өмірге деген көзқарастарымен қызығушылықтары ерекше жаңа буын өкілдерінің білім алуына байланысты. Бұл буын өкілдері ақылды, ақпаратты тез қабылдайтын, дамуға құштар, еркін көзқарастағы, көшбасшы болуға ұмтылатын, цифрлық технологиялар мен гаджеттердің, мүмкіндіктерін кеңінен қолдана алатын жас өспірімдер [2].

Физика пәні оқушылар үшін қиын да қызықты пән екендігі белгілі, бұл пәнді қазіргі мектеп жасындағы оқушыларды оқытубарысында дәстүрлі білім беру әдістерін қолдану тиімсіздігін ескере отырып, жаңа педагогикалық технологияларды қайта құру қазіргі кездегі актуалды мәселелердің бірі болып келеді. Оқушылардың физикаға деген қызығушылығы мен ынтасын арттырудың әдістері мен құралдарының бірі сапалық есептерді мектептегі оқу бағдарламасына еңгізу болып табылады.

Жоғарыда аталып өткен осы жағдайларды ескеріп, жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша 7 - сынып оқушылары үшін физиканы оқытуда сапалық есептер жинағы жасалынып, оқу үдерісіне ендіру жұмыстары жүргізілуде. Бұл есептер жинағы оқушылардың физика пәнін тереңірек меңгеруіне, физикалық құбылыстарды егжей - тегжейлі түсінуіне бірден-бір септігін тигізеді. Жинақтар қарастырылған сапалық есептердің негізгі ерекшелігі – оқушылардың назарын физикалық процесстер мен құбылыстарды, заттардың және денелердің қасиеттерін, қарастырылып отырған зерттелетін процестерді нақтылап түсіндіруге аударады. Бұл есептер физикалық терминдер мен формулаларды қолдану және түрлендіруді қажет етпейтін, жаттанды білімді

талап етпей-ақ, табиғат құбылыстарын, заңдылықтарын жан-жақты талдау жасалынып логикалық қорытындылар арқылы шешіледі [3]. Педагог мамандардың пікірлері бойынша, сапалық есептерді физика пәнін оқытуда қолдану оқушының физикалық білімдерін арттырып, теорияларды терең түсінуіне, құбылыстарды талдап, синтездеуге, оқушыларды жинақылыққа, дәлдікке, пәнді терең игеріп тек теориялық біліммен шектеліп қана қалмай процестерді логикалық ойлап жан-жақты терең түсінуіне мүмкіндік береді. Есептерді талдап, жауабын қарастыру барысында білім алушылардың зейіні жаттанды математикалық формулалар мен есептеулерге аумай, құбылыстардағы маңыздылығын анықтауға, олардың арасындағы байланыстарды орнатуға, заттар мен денелердің ерекшеліктерін нақтылауға бағытталған. Білім беру үдерісіне сапалық есептерді қосудың негізгі ерекшелігі олардың физикалық құбылыстардың сапалық жағына тоқталады [4].

Сапалық есептер мен тапсырмаларды физиканы пәнімен жаңа танысқан 7 сынып оқушыларын оқытуда білім беружүйесіне қосу және сабақта оны орындату бұл есептер оқушылардың оқушылардың физикалық заңдылық және құбылыстар бойынша толығырақ түсінікке ие болуына, есте сақтау қабілеттерінің қалыптасуына, оқушылардың мүмкіндіктерінің кеңеюіне, тапсырмалар және есептерді саналы түрде орындауына жетелейді. Сабақтарда сапалық тапсырмалар және есептерді шешу кезінде қарастырылып отырған құбылыстың мәні терең түсініп, физика құбылыстарына бағытталған логикалық қорытындылар арқылы эксперименттік немесе графикалық жолмен шешіледі. Бұл есептерді сабақта жаңа сабақты өтіп оны толықтыруда, әр түрлі политехникалық және проблемалық жағдайлар туғызуда, алдыңғы білімді шолуда қолданған тиімді болып келеді. Сапалық есептерде әдетте физикалық құбылысқа немесе процесске байланысты логикалық сұрақ қойылады және сол сұрақтың жауабын оқушы физикадан алған білімін жинақтай отырып құрастырады. Физика сабағын өту барысында бұл есептерді қолдану оқушылардың заңдылықтар туралы терең түсінікке ие болуына және физикалық бейнелерді оң көрсете білуіне, физика заңдарына негізделген логикалық қорытындыларды пайымдауға, сызбаны құрастыруды үйренуіне ықпал етеді [5].

7 – сынып оқушыларын оқыту барысында оқу процесіне сапалық есептерді кіріктіру, және оларды шешу әдістемесін қарастыра отырып, оның оқушылардың білім дағдысын жетілдірудегі мүмкіндіктерін пайдалана отырып, білім беру сапасына әсерін анықтауды көздейді. Физика сабақтарында сапалық есептерді шығару барысында аналитикалық-синтетикалық әдістер және оларда логикалық қорытындылар жасау үшін индукция мен дедукциялық әдістері қарастырылады. Сапалық есептерді оқу бағдарламасында қолдану мақсатында жүргізілген еңбектерді талдау мен зерттеу және тәжірибе мен сауалнама жүргізу негізінде эмпирикалық әдістер және алынған нәтижелерді өңдеудегі статистикалық әдістер қолданылды.

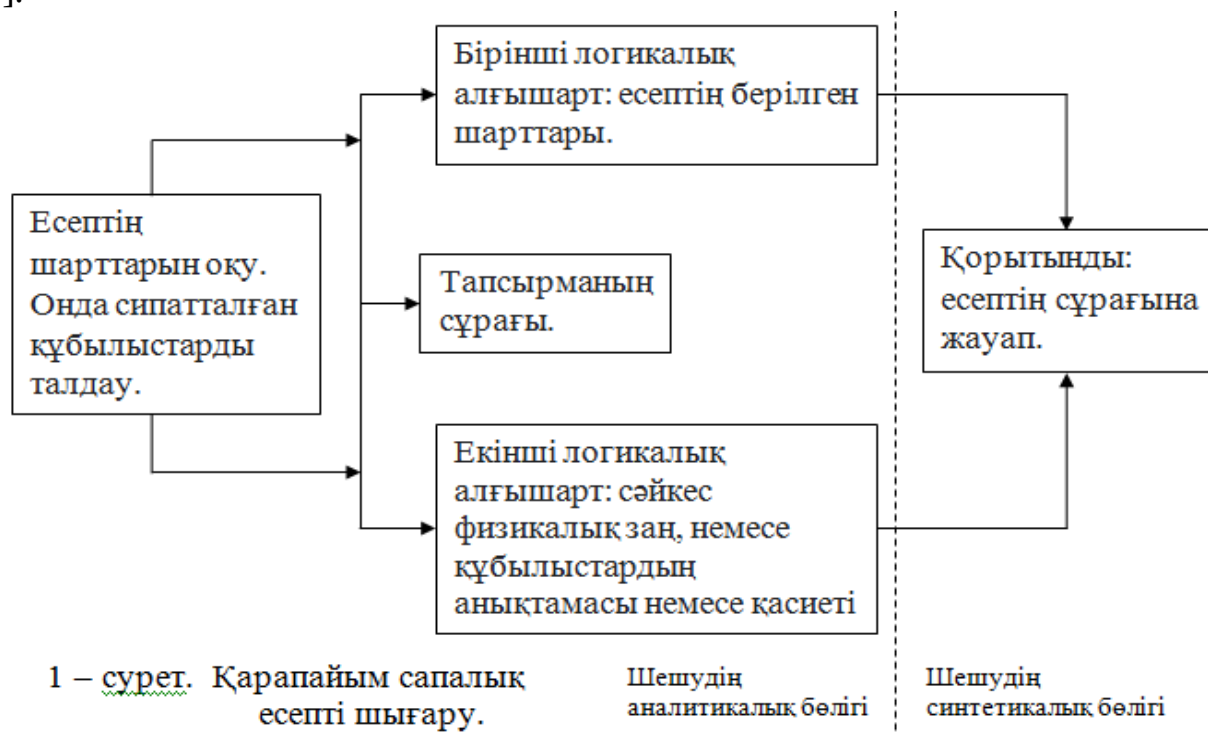
Сапалық есептерді шешуде оның мазмұнын талдау арқылы ең алдымен оқушылар берілген тақырып бойынша белгілі заңдылықтарды түсініп, содан кейін қойылған тапсырмада сипатталған құбылысты түсіну қажет. Сапалық

есептер және тапсырмаларды шешу әдістемесін талдай отырып, оларды екі топқа жіктейміз :

- Әдетте шешімі бір физикалық заңдылыққа негізделген қарапайым сапалық есептер.

- Жиынтықталған бірнеше қарапайым заңдылықтардан құрастырылатын күрделі сапалық есептер.

Қарапайым сапалық есептерді шешу аясында келесі схеманы қолдану ыңғайлы [6].

Суретте көрсетіліп тұрғандай, қарапайым сапалық есептің шешімі бес кезеңде жүзеге асырылады:

1.Есептің шартымен танысу. Есеп мәтінін мұқият оқып, белгісіз терминдерді және қажетті шамаларды белгілеу, есепте қарастырылатын құбылыс немесе процессті түсіну, есепті шешу барысында қажетті болып табылатын негізгі мәселені нақтылау.

2.Есептің шартын талдау. Есептің шарты қандай? Не белгілі? екендігін талдау.

3.Есепті шешудің жоспарын құру. Есептің сұрағынан басталып, аяқталатын қорытындылардың аналитикалық тізбегін құру.

4.Есепті шешу жоспарын жүзеге асыру. Сәйкесті тұжырымдаудан бастап, синтетикалық тұжырымдар тізбегін құру.

5.Жауапты тексеру. Анықталынған жауап физиканың жалпы принциптерімен салыстыру арқылы тексеріледі [7].

Күрделі сапалық есептерді шешу де осы бес кезең арқылы қарастырылады, бірақ есептің шартымен танысқанда оның негізгі сұрағына, шешудің түпкі мақсатына назар аударылады. Төртінші кезеңде тиісті заңдылықтарды тұжырымдаудан бастау алып, мәселенің сұрағына жауап берумен аяқталатын синтетикалық қорытындылар тізбегі құрастырылады.

Сапалық есептерді шешу кезінде аналитикалық-синтетикалық әдіске негізделген келесі 3 әдіс қолданылады: графикалық, эвристикалық және эксперименттік. Оларды бір-бірін толықтыра отырып, біріктіруге де болады.

7 – сыныптарға арнап құрастырылған сапалық есептер жинағынан есеп қарастырайық:

Мысал 1. Әли үстелде тұрған бір топ кітаптардың ең астындағы кітапты алуы керек. Астындағы кітапты алу үшін қай жағдай жеңілірек : үстіндегі басқа кітаптарды ұстап тұрып (бірақ көтермей) төменгі кітапты шығару немесе төменгі кітапты тарту арқылы бүкіл стекті жылжыту ма? Өз жауабыңызды түсіндіріңіз.

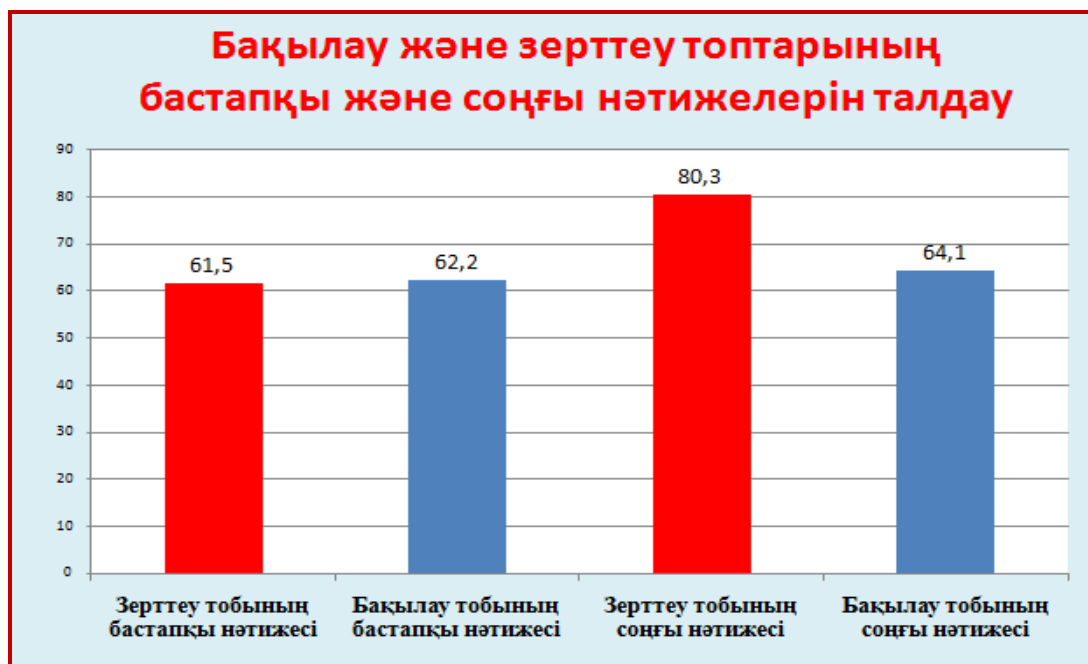
Жауап: Тәжірибе кезінде қалған кітаптарды ұстамай астыңғы кітапты шығарып алу оңайырақ. Егер қалған кітаптарды ұстайтын болсақ онда астыңғы кітаппен үстел арасында үйкеліс күші пайда болады және бұл кезде біз кітапты шығарып алу үшін көбірек күш жұмсаймыз [8].

Осы сияқты көптеген сапалық есептерге мысал келтіру мүмкін. Жоғарыда айтылған жағдайлар бойынша сапалық есептерді эксперименттік жолмен шығару әдісінің өзіндік ерекшеліктері бар. Қазіргі кезде технологияның дамуына байланысты осындай эксперименттерді түрлі бағдарламаларда орындау мүмкін. Мұндай бағдарламаларда сапалық есеп шартына сай құбылыстарды, эксперименттерді, анимацияларды көру мүмкіндігі және оларды қолмен жасау мүмкіндіктері бар.

Бүгінгі таңда сапалық есептерді шығаруда эксперименттік әдіспен шығаруда кеңінен қолданылатын бірнеше бағдарламаларға тоқтала кетсек : **Physics at school** бағдарламасы қазіргі таңдағы ең тиімді бағдарламалардың бірі болып табылады. Онда физиканың барлық бөлімдерінің тақырыптарына виртуалды бағдарламалар мен демонстрациялар бар. Бұл бағдарламада сапалық есептерді эксперименттік тұрғыдан бақылау өте ыңғайлы. Келесі **Physics App** бағдарламасын қарастыратын болсақ, бұл бағдарлама сілтеме арқылы орындалатын онлайн форматтағы бағдарлама. Мысалы оқушылар бағдарламада біздің қарастырып отырған 7-сынып тақырыптары бойынша сапалық есептерді бақылай алады. Осындай бағдарламалардың бірі **Macromedia Flash** технологиясы, ол анимациялық роликтер, ойындар немесе мобильді құрылғыларға бағдарламалар құруға арналған. Бұл бағдарламада берілген сапалық есеп шартына сай әр түрлі анимацияны қосу мүмкіндігі бар.

Құрастырылған сапалық есептерді жинағын оқу бағдарламасына қосу мәселесі қарастырылып тәжірибелер жүргізілді. Сапалық есептерді жинағы орта мектептің 7 – сынып оқушыларына қосып оқыту жұмысы жүргізілді. Бұл зерттеу жұмысы Шымкент қаласы Ахмет Байтұрсынов атындағы №50 мектеп гимназиясының 7 сынып оқушылармен жүргізіліп, олардан 7 – Д сынып оқушыларын бақылау тобы ал, 7 - Е сынып оқушыларын зерттеу тобы ретінде қарастырдық. Бұл екі сыныпта бұл сыныптарға сапалық есептерді енгізуден алдын физика пәнінен сауалнамалар алынды. Алынған сауалнамалар бойынша зерттеу тобының көрсеткіші 61,5% ға, ал бақылау тобының көрсеткіші 62,17% ға тең болды. Бұл нәтижелер екі сынып оқушыларының білім көрсеткіші бір-біріне жақын екендігін көре аламыз. Ал зерттеу тобына екі ай бойы сапалық

есептерді білім беру үдерісіне қосып оқытылғаннан кейін, екі топта да тағы сауалнама алдық және алынған зерттеу нәтижелері бақылау тобында 64,14 % пайызды құраса, зерттеу тобында 80,26% ды құрастырды.

Бұл нәтижелер сапалық есептерді оқу бағдарламасына қосу оқушының білімін жетілдіріп, ойлау дағдыларын дамытып, физикалық құбылыстарды есте сақтауын арттыратындығын көрсетті.

Қорытындылай келе, оқушылардың физика пәніне деген қызығушылығын, ынтасын арттыру үшін сапалық есептердің маңызы ерекше. Бұл есептерді физика пәнін жаңа бастаған 7 - сынып оқушылары үшін қолданыс аясын кеңейту олардың пәнді тереңірек түсінуіне елеулі әсерін тигізетіні анық. Біз білеміз, кез-келген есептерді шығару ол белгілі бір мақсатқа қарай бағытталады. Сондықтан да, біз оқушыларға есеп шығарудың айқын мақсатын қойған дұрыс деп санаймыз. Сапалық есептерді шешу арқылы оқушылардың шынайы әлемнің нақты объектілерін зерттеуде ғылыми түсініктері қалыптасады. Мектептегі физика курсы менгеруде көптеген сапалық есептерді енгізу, білім сапасын арттыруға септігін тигізеді.

Әдебиеттер:

1. И.Н. Павлина физика пәніндегі сапалық тапсырмалар белсенді оқыту әдістемесі ретінде.
2. Страусс Уильям, Хоу Нил, ұрпақтар, 1991: Американың болашағының тарихы, 1584-2069.
3. Таубаева Ш. Т., Барсай Б.Т. Оқытудың қазіргі технологиялары. Алматы, 2005.
4. Тулчинский М.Е. Орта мектептегі физикадан сапалық тапсырмалар. Мұғалімдерге көмек. Мәскеу: Білім, 1972. 240 б.
5. Шимко Е.А. Физикадан сапалық тапсырмалар
6. Ю.В. Сатурнова негізгі мемлекеттік емтиханға дайындық кезіндегі физикалық процестерді түсінуге байланысты физика пәніне тапсырмаларды шешу әдістерін жетілдіру.
7. Павлишина И.Н. физика пәніндегі сапалық тапсырмалар белсенді оқыту ретінде.

8. Козырялова Мария Ивановна студенттердің оқу-танымдық қызметін белсендіру құралы ретіндегі физика пәнінен экспериментты сапалы тапсырмалар.

УДК 317.134

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ РЕШЕНИЮ ГЕОМЕТРИЧЕСКИХ ЗАДАЧ НА ДОКАЗАТЕЛЬСТВО

Алиасқар Г. Т.—магистрант группы М1501-82

Научный руководитель: Джаманкараева М.А.-к.ф.-м.н.

Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент

Түйін

Берілген мақалада мектеп математикасы курсындағы геометрия пәні бойынша дәлелдеуге берілген есептерін шешу жолдары қарастырылған және оны шешудің әртүрлі тәсілдері келтірілген. Сонымен қатар, мақалада математикалық есептердің логикалық бөлігіне үлкен мән берілген.

Summary

This article discusses ways to solve proof problems in geometry in a school mathematics course and provides various ways to solve it. Along with this, in the article, great importance is attached to the logical part of mathematical problems.

Задачи на доказательство в геометрии, как правило, имеют следующие цели:

- 1) уточнение основных теоретических знаний;
- 2) стремление развивать самостоятельную работу;
- 3) развитие мышления учащихся;
- 4) воспитывать силу воли для достижения поставленной цели;
- 5) повторение пройденного материала.

Теперь приведем пример задач на доказательство, которые можно найти в различной учебной и учебно-методической литературе[1], [2], [3].

Пример1.Окружность касается стороны ВС треугольника ABC и продолжения сторон AB и AC. Необходимо доказать, что расстояние от вершины A до точки соприкосновения окружности со стороной AB равно половине периметра треугольника ABC.

Доказательство: В треугольнике ABC обозначим точки касания окружности со стороной BC и продолжениями сторон AB и AC соответственно через E, M и K (рисунок 1).

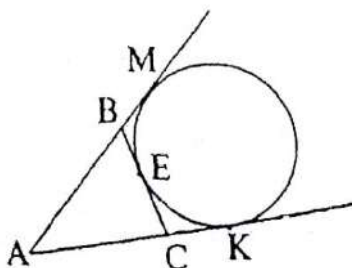

Рисунок 1. Точки касания.

Поскольку отрезки AM и AK являются точками касания с окружностью, тогда $AM=AK$.

Точно также $BM=BE, CE=CK$

$$AM=AB+BM=AB+BE$$

$$AK=AC+CK=AC+CE,$$

$$AM+AK=2AM.$$

Используя предыдущие два равенства, можно будет записать следующее равенство:

$$2AM=2AM=AB+BC+AC$$

Тогда получится искомое равенство.

Что и требовалось доказать.

Пример2. Биссектрисы смежных углов стороны АВ равностороннего треугольника ABC пересекаются в точке О. Доказать, что линия СО перпендикулярна прямой АВ.

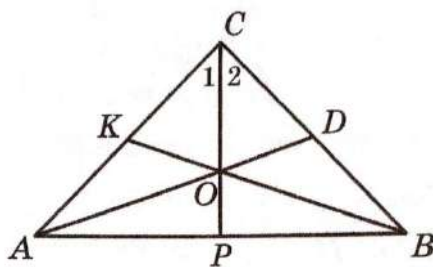

Рисунок 2. Треугольник ABC.

Доказательство: В равностороннем треугольнике ABC пусть $AC=BC$. Пусть биссектрисы AD и BK пересекаются в точке О. (рисунок 2).

В соответствии со вторым признаком равенства треугольников, имеем $AD=BK$. Отсюда $AO=BO$, $OD=OK$.

По двум сторонам и углу между ними. Отсюда $BK=AD$, $BC=AC$, Следовательно, $CK=CD$. Тогда, значит, они равны по двум сторонам и углу между ними ($AC=BC$, CP —общая сторона). Значит, тогда, $AP=BP$, то есть CP —медиана, следовательно CP и AB перпендикулярны друг другу. Поскольку отрезок CO лежит на отрезке CP , отрезок CO будет перпендикулярен отрезку AB . Что и требовалось доказать.

Пример3. Угол BAC в треугольнике ABC тупой. Проведены высоты BB_1 и CC_1 . Доказать, что треугольники ABC и B_1AC_1 подобны.

Доказательство: Для того чтобы доказать, что треугольники ABC и B_1AC_1 подобны, необходимо показать что выполняются признаки подобия треугольников.

По первому признаку подобия треугольников, достаточно доказать, что любые два соответствующих их угла равны (рисунок 3). Так как углы BAC и B_1AC_1 являются вертикальными, то они равны. Теперь покажем, что два других соответствующих угла равны.

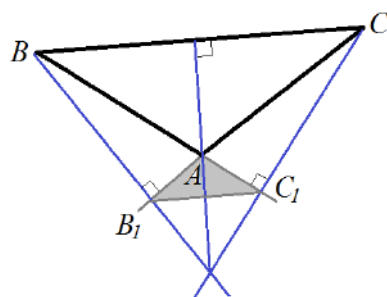

Рисунок 3. Треугольник ABC.

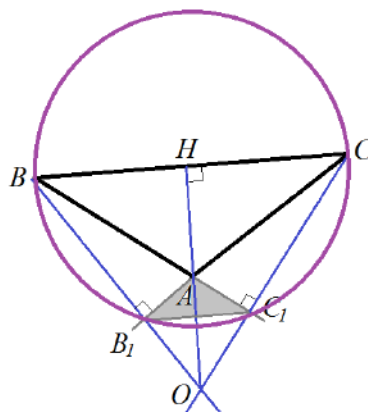

Рисунок 4. Треугольник ABC и окружность.

Рассмотрим треугольники BB_1C_1 и CC_1B_1 . Данные треугольники прямые, и наряду с этим у них общая гипотенуза BC . Тогда, окружность с диаметром BC является описанной вокруг этих треугольников. (рисунок 4). Из рисунка видно, что углы CB_1C_1 и CB_1C_1 являются вписанными, и наряду с этим, опираются на дугу CC_1 . Внутренние углы, опирающиеся на одну и ту же дугу окружности, равны между собой. Значит, $CB_1C_1 = CB_1C_1$. Тогда, треугольники ABC и B_1AC_1 являются подобными. Что и требовалось доказать.

Хотя учащиеся уже знают доказательства теорем, в различных ситуациях им бывает трудно определить, как применить эту теорему к задачам, которые они предоставляют для доказательства, где они должны ее применить. Для этого, учащемуся нужно начать изучать курс геометрии, чтобы практиковать его. В процессе обучения необходимо научить доказывать простые задачи, геометрические выводы, доказательство которых состоит из нескольких шагов. В результате таких упражнений учащийся привыкает к таким исследовательским работам, как определение того, какую теорему, какие свойства следует использовать для выполнения доказательной работы, возможные условия, связанные с условием задачи. В процессе доказывания очень важно привести дополнительные схемы и рисунки. Решение задач на доказательство, доказательство математических выводов, подведение итогов – все это является важным инструментом для обучения учащихся мыслить логически и делать смелые выводы

Литературы:

1. А. Садықов / Республикалық олимпиада есептері. «Математика және физика» журналы. - №6. Алматы, 2009. – 23 – 24 бет.

2.И.Бекбоев, А.Абдиев, Ж.Қайдасов, Г.Хайбарова/ Жалпы білім беретін мектептің 8 – сыныбына арналған оқулық.– Алматы:Мектеп, 2008. - 104 бет.

3.Рахымбек Д. Мектеп геометрия (планиметрия) курсын оқыту әдістемесі: Оқу құралы. – Алматы: Эверо, 2015. - 320 б.

ӘОЖ (372.8:53)

«ЭЛЕКТРОДИНАМИКА» БӨЛІМІН ОҚЫТУДА ELECTRONICS WORKBENCH БАҒДАРЛАМАСЫН ПАЙДАЛАНЫП ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУ АРҚЫЛЫ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ОЯТУ

Әбілқасым Б.А.–1502-19 оқу тобының студенттері

Ғылыми жетекші: Бердалиев Д.Т – ф.м.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассказывается об эффективности программы Electronics Workbench при обучении кафедры электродинамики и способах повышения интереса ученики путем создания экспериментальных задач

Summary

The article talks about the effectiveness of the Electronics Workbench program in teaching the Department of Electrodynamics and ways to increase students' interest by creating experimental problems

Кез-келген оқытылатын пәнге танымдық қызығушылық бұл адам баласының психикалық процестерінің бізді қоршаған әлемнің табиғаттың объектілері мен табиғат құбылыстарына селективті тура бағытталуын білдіреді, яғни осының әсерінен адамның қандайда бір саламен ерекше ықыласпен айналысуға деген ұмтылысы байқалады [1].

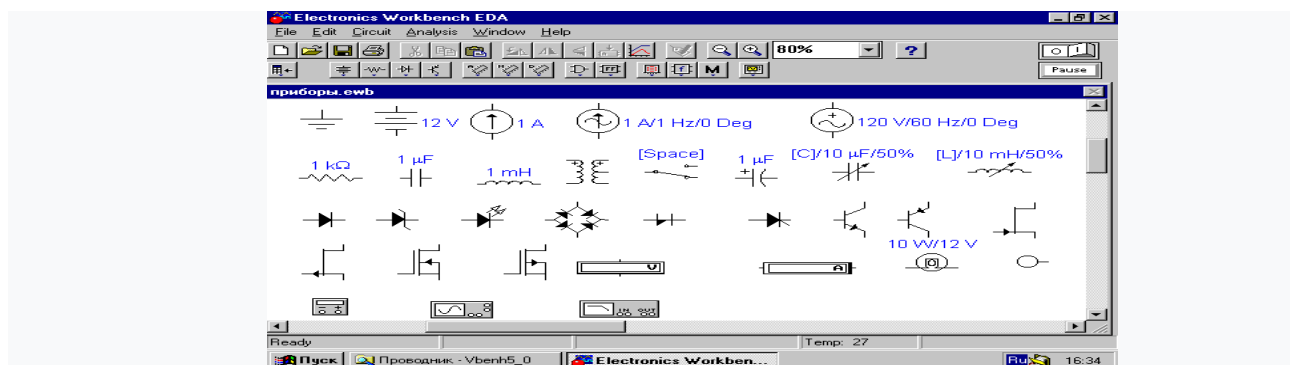
Қызығушылық-бұл әр жеке тұлғаның өзіне тән белсенділігінің күшті әрі керемет ынталандырушысы, соның әсерінен психикалық процестердің барлығы қарқынды жүреді, ал белсенділік кез-келген адам баласы үшін қызықты әрі өте нәтижелі болады. Оқытудың ең негізгі мақсатына оқу барысында оқу-білімге деген ерекше қызығушылық пайда болғана бастаған сәтте ғана қол жеткізуге болады, себебі егерде оқушы сабаққа қызығушылық танытатын болса, оқушының өзінде болатын моральдық сезімдерімен пайымдауларын жандандырып оята алатын эмпатия әсеріне жол ашуға болады [2].

Физика-табиғатпен тығыз байланысқан эксперименттік зерттеулермен ұштасатын керемет ғылым. Осынау ғылымның даму тарихына көз жүгіртер болсақ барлық өте ірі жаңалықтардың барлығы дерлік зерттеулер мен эксперименттердің арқасында ашылған еді. Физика ғылымында эксперимент ең негізгі танымның әдістерінің біріде бірегейі болып табылады. Осы тұста ғалым М.В.Ломоносовтың табиғат жайында айтқан тілге тиек етіп эксперименттің қаншалықты маңызы екендігі жайында былай деген: «Мен тек қиялдан ғана туған мың пікірден көрі бір тәжірибені жоғары қоямын». Физика пәнінің ең негізгі мақсаттарының бірі оқушыларға табиғатты тани отырып сол арқылы баланың қоршаған ортаға деген табиғатқа деген дұрыс көз қарасын қалыптастыра отырып, дүние танымын қалыптастыру.

Электродинамиканы мектеп оқушыларына оқытудың әдістемесі бізге дейін шамамен бір ғасыр бұрын физика пәнінің ең негізгі әрі маңызды бөлімдерінің бірі ретінде қалыптасқан болатын. Ғылым мен техниканың күн санап дамып келе жатқанына байланысты электродинамика бөлімінде күн сайын дамып күрделеніп келе жатыр десек те болады. Оқушылардың логикалық тұрғыдан ойлау қабілетін қалыптастыру барысында, дәл осы электродинамика бөлімінің маңыздылығы өте зор. Сонымен қатар күнделікті өмірде көріп жүрген құбылыстарды физикамен байланыстыра отырып түсіну бұл баланың сыни тұрғыдан ойлап өз бетінше қоршаған ортаны зерттеуге деген қабілетінің ашылуына демеу болады.

Электроника жұмыс үстеліне кіріспе

Біріктірілген Electronics Workbench бағдарламасын іске қосу барысында сіз диалогтық терезе мен өңдеу терезесін көретін боласыз. Байқасаңыз өңдеу терезесі кейбір компоненттер мен сонымен қатар құрылғылармен толтырылған. Electronics Workbench тілдесу деп аталатын негізгі терезесінде мәзір бөлімі, құрамдас көмекші кітапхана және бір өрістегі құрал жабдықтар желісі толықтай бар. Мәзір бөлімі көптеген Windows қолданбаларына ұқсас болып келеді.

Электр тізбегінің құрамдас бөліктері

Компоненттерді орналастырып, параметрлерді орнатқаннан кейін олардың шығыстары өткізгіштермен қосылады. Құрамдас түйреуішке тек бір өткізгішті қосуға болатындығын ескеріңіз. Қосылымды орнату үшін тінтуір мензерін компоненттің түйреуішіне апарыңыз және қалың нүкте (қосылу көрсеткіші) пайда болғаннан кейін тінтуірдің сол жақ түймешігін басыңыз және басқа компоненттің түйреуішіне көрінетін өткізгішті сол қалың нүктеге дейін сүйреңіз. пайда болады, содан кейін тінтуірдің түймесі босатылады, қосылым дайын. Қосылымды ұзу қажет болса, тінтуір мензерін құрамдас түйреуіштердің біріне немесе қосылым нүктесіне жылжытыңыз, ал қосылым көрсеткіші пайда болған кезде сол жақ түймені басыңыз, өткізгішті жұмыс өрісіндегі бос орынға жылжытыңыз, содан кейін түймені босатыңыз. Егер құрамдас бөліктің шығысын диаграммада көрсетілген өткізгішке қосу қажет болса, онда компоненттің шығысынан тінтуірдің мензерімен өткізгішті көрсетілген өткізгішке жылжытыңыз және қосылу нүктесі пайда болғаннан кейін тінтуірдің түймесін босатыңыз. . Байланыстырушы сымдарды төсеу автоматты түрде

жүзеге асырылатынын, ал кедергілер - құрамдас бөліктер мен өткізгіштер ортогональды бағытта (көлденең немесе тігінен) айналатынына назар аударыңыз [3] .

Electronics Workbench бағдарламасын электродинамика бөлімі бойынша эксперименттік есептер шығару барысында қолдану бізге эксперименттік есептерді еш бір құрылғыларсыз жасауға мүмкіндік береді. Осы тұрғыда мен бірнеше электродинамика бөлімінің тұрақты ток тарауына арналған есептерді мысал ретінде көрсеткім келеді.

Электродинамика бөлімінің тұрақты ток тарауына Electronics Workbench бағдарламасының көмегімен жасалған эксперименттік есептер

№1 есеп

- *Эксперименттік есептің тақырыбы:*

Ом заңына сүйене отырып өткізгіштерді тізбектей және параллел жалғау

- *Эксперименттік есептің мақсаты:*

Теориялық білімді шыңдау нәтижесінде нақты заңдылықтарды виртуальды модельде тәжірибе арқылы дәлелдеп келтіру.

- *Эксперименттік есептің қойылуы:*

Ішкі кедергісі белгісіз вольтметрді алып, екі резистордің кедергілерінің қатынасын анықтаңыз.

- *Эксперименттік есепке қажетті құрал-жабдықтар:*

Жазық батарея, мектепшілік зертханалық вольтметр, екі резистор, жалғағыш өткізгіштер, кілт.

- *Ескерту:*

Бағдарламада орындалатын болғандақтан дербез компьютерге орнатып қою міндетті . Сызбалар бағдарламада модельденеді.

Эксперименттік есептің шығарылу барысы:

1) Электр тізбегін сызба бойынша (сурет 6) бағдарламада жинаймыз

2) Ең алдымен резисторды, батареяны және вольтметрді

Ток көзінің клеммаларындағы U_0 кернеуді өлшейміз. және U_1 вольтметрдің көрсеткішін жазып аламыз. Резистор мен вольтметр тізбектей жалғанғандықтан

$$I_1 = I_B(1)$$

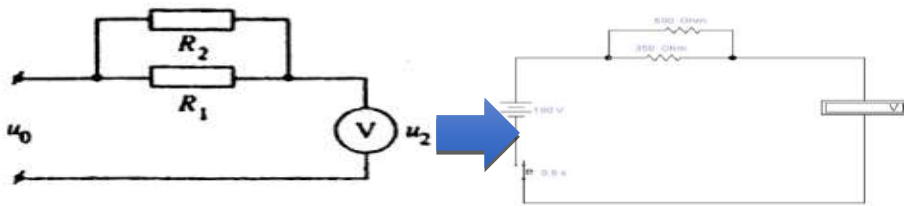
$$I_1 = \frac{U_0 - U_1}{R_1} I_B = \frac{U_1}{R_B}$$

I_1 -бұл резистордың бойынан өтетін ток, ал I_B -вольтметрдіңкі

Демек I_1 мен I_B орнына қояып төмендегі теңдеуді аламыз:

$$\frac{U_1}{R_B} = \frac{U_0 - U_1}{R_1} \quad (2)$$

3) Электр тізбекін сызба бойынша (сурет 7) жинаймыз және U_2 вольтметрдің көрсеткішін жазып аламыз:

R_1 мен R_2 кедергілеріне бір-біріне параллел жалғанғандықтан
 $R_{ж} = \frac{R_1 * R_2}{R_1 + R_2}$ Ом заңына сәйкес $I_{ж} = I_1 + I_2$

Вольтметрдің мәнінің өзгергенін байқаймыз демек:

$$I_{в} = I_{ж} \quad (3)$$

$$I_{в} = \frac{U_2}{R_{в}} I_{ж} = (U_0 - U_2) \frac{R_1 + R_2}{R_1 * R_2}$$

3-ші теңдікке қойып төмендегі теңдеуді аламыз:

$$\frac{U_2}{R_{в}} = (U_0 - U_2) \frac{R_1 + R_2}{R_1 * R_2} \quad (4)$$

4) (2)-ші теңдікті (4)-ші теңдікке бөлеміз:

$$\frac{\frac{U_1}{R_{в}}}{\frac{U_2}{R_{в}}} = \frac{\frac{U_0 - U_1}{R_1}}{(U_0 - U_2) \frac{R_1 + R_2}{R_1 * R_2}}$$

Қысқартатындарын қысқартамыз:

$$\frac{U_1}{U_2} = \frac{U_0 - U_1}{(U_0 - U_2) \frac{R_1 + R_2}{R_2}}$$

Өрнекті пропорция арқылы түрлендіреміз:

$$\frac{R_1 + R_2}{R_2} = \frac{(U_0 - U_1) * U_2}{(U_0 - U_2) * U_1}$$

Мұндағы : $\frac{R_1 + R_2}{R_2} = \frac{R_1}{R_2} + 1$ екенін ескерсек:

$$\frac{R_1}{R_2} + 1 = \frac{(U_0 - U_1) * U_2}{(U_0 - U_2) * U_1}$$

$$\text{демек: } \frac{R_1}{R_2} = \frac{(U_0 - U_1) * U_2}{(U_0 - U_2) * U_1} - 1$$

$$\frac{R_1}{R_2} = \frac{(U_0 - U_1) * U_2 - (U_0 - U_2) * U_1}{(U_0 - U_2) * U_1} =$$

$$\frac{U_0 * U_2 - U_1 * U_2 - U_0 * U_1 + U_2 * U_1}{(U_0 - U_2) * U_1}$$

$$\text{демек: } \frac{R_1}{R_2} = \frac{(U_2 - U_1) * U_0}{(U_0 - U_2) * U_1}$$

атикалық модель құру:

Математикалық модельденуі

Берілгені:

$$R_1 = 350 \text{ Ом}$$

$$R_1 = 500 \text{ Ом}$$

$$U_0 = 100 \text{ В}$$

$$U_1 = 74,07 \text{ В}$$

$$U_2 = 82,93 \text{ В}$$

Табу керек:

$$\frac{R_1}{R_2} = ?$$

Қажетті формула

$$\frac{R_1}{R_2} = \frac{(U_2 - U_1) * U_0}{(U_0 - U_2) * U_1}$$

Шешуі:

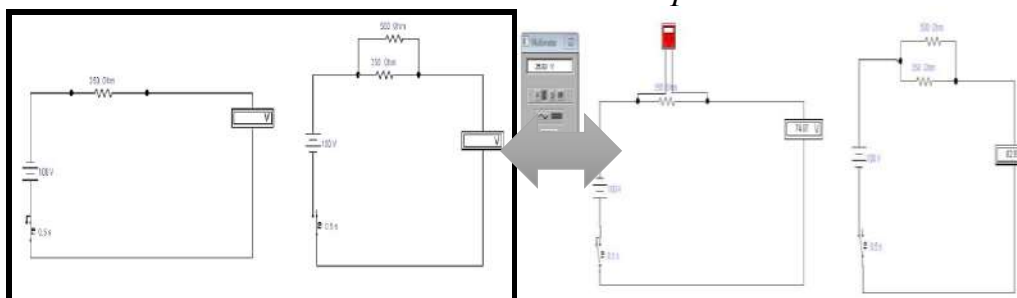
$$\frac{R_1}{R_2} = \frac{82,93 - 74,07}{(100 - 82,93) * 74,07} = 0,7$$

$$\frac{R_1}{R_2} = \frac{350}{500} = 0,7$$

Жауабы: $\frac{R_1}{R_2} = 0,7$

Экспери

менттік есептің бағдарламада шығарылуының барысында бағдарламадан алынған мәндер:

Excel электрондық кестесінде есептелуі:

Өлшеу нәтижелері:	R1	R2	U0	U1	U2	R1/R2	R1/R2
1)	350	500	100	74,07	82,93	0,701	0,7
2)	400	600	100	71,43	80,64	0,666	0,667
3)	250	700	100	80	84,44	0,357	0,357
4)	450	800	100	68,97	77,64	0,562	0,563

Қорыта келе, физикадан эксперименттік есептерді компьютердің көмегі арқылы шығару әдістері – физика пәнін оқыту барысындағы жаңа, болашағы биік бағыт екендігін тілге тиек етіп атап айтуға болады. Қазіргі кезеңдердегі осы саладағы эксперименттік есептерді ұйымдастырудағы практикалық іс-әрекеттерді тиісті теориялық нақты ережелерге негізделіп, бір жүйелі арнаға түсуіріп жүйелеу қажет. Ұсынылған әдістеме электродинамика бөлімін оқытудағы эксперименттік есептерді компьютердің көмегімен шығару әдістерінің тиімділігін көрсетуге арналған. Алайда, осындай бағдарламаларды, физика пәнінен тек эксперименттік есептерді ғана емес басқа пәндердіде оқыту үрдістерінде пайдалану айтарлықтай ерекше маңызға ие болып табылады. Виртуальды бағдарламалар көмегімен эксперименттік есептерді немесе зертханалық жұмыстарды орындамас алдын сол бағдарламамен оқушылар таныс және сол бағдарламаны жетік меңгерген болғаны жөн. Себебі, виртуальды бағдарламаны жақсы меңгерген оқушыда тапсырмаларды орындау барысында қиындықтар туындамайды. Керісінше физика пәніне деген

қызығушылықтары арта түседі. Мұғалімнің көмегінсіз өзі-ақ сол виртуальды бағдарламамен жұмыс жасайтын жан-жақты дамыған оқушы болып шығады.

Әдебиеттер:

1. Беляев М.Ф. Қызығушылық психологиясы. - М., 1957.-76 с.
2. Демидова М.Ю. Методический справочник учителя физики/Сост.; М.Ю. Демидова, В.А. Коровин. -М.Мнемозина.2003.-229 с.
3. <https://www.softslot.com/software-2473-electronics-workbench.html4>

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ МАТЕМАТИКА БАҒЫТЫНДАҒЫ МЕКТЕПТЕ “ТЕРБЕЛІСТЕР МЕН ТОЛҚЫНДАР” ТАРАУЫН ОҚИТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ.

Баратов Оятулла Абдуллажанович 1502-12 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Уалиханова Б.С – PhD доктор

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой статье мы представим образовательную мультимедийную программу "механические колебания и волны", а также поговорим о возможностях ее практического применения. Он также имеет практический опыт использования его в пилотном эксперименте в средней школе.

Ключевые слова: формирование творческих способностей, мышление, платформа Microsoft NET Framework verzie 2.0, система образования, процесс преподавания физики, глобализация.

Summary

In this article, we will present the educational multimedia program "mechanical vibrations and waves", as well as talk about the possibilities of its practical application. There is also practical experience in using it in a pilot experiment in high school.

Key words: formation of creative abilities, thinking, Microsoft NET Framework verzie 2.0 platform, education system, the process of teaching physics, globalization.

Kіріспе

Механикалық тербелістер мен толқындар орта мектептегі физикада өте маңызды рөл атқарады, өйткені олар физиканың кейбір басқа салалары үшін негіз болып табылады. Түсіндіру кезінде біз мұны барлығына түсінуге оңай болатын көптеген практикалық эксперименттер арқылы көрсете аламыз. Оның түсінігі компьютерлермен байытылған, бірақ классикалық осциллографтар бұрынғы мағынасын жоғалтады.

Мектеп тәжірибесінде физиканың осы бөлімдерін түсіндіру көбінесе серіппелі генераторды немесе математикалық маятникті қолданатын қарапайым эксперимент арқылы олардың теориялық түсіндірмесін және қысқаша сипаттамасын қамтиды. Тиісті аксессуарлардың болмауына, сондай-ақ уақыттың жетіспеушілігіне байланысты күрделі эксперименттер жүргізу қиын. Бірақ сонымен бірге біз физикалық әсерлерді және олардың техникалық қолданылуын дұрыс түсіну айнымалы токты, Электромагниттік толқындарды және олардың практикалық қолданылуын кейінгі зерттеуде пайдалы екенін ескереміз. Механикалық оқиғалар ұқсастықтардың көзі болуы керек және осы дерексіз оқиғаларды түсінуге көмектеседі.

Жоғарыда келтірілген фактілерге сүйене отырып, біз физика оқулықтарына қосымша ретінде қызмет ететін бағдарлама құруды шештік. Бағдарлама графикалық модельдерді осы оқиғаларды схемалық және түсінуге оңай түсіндіру үшін қолданады. Интерфейс әдетте қарапайым және интуитивті, мұның бәрі оқушыларға не көрсетілетінін түсінудің оңай әдісін ұсынуы керек және оларды көптеген қосымша параметрлер мен күрделі модельдер мазаламауы керек. Сонымен қатар, түсініктеме де қол жетімді болуы керек.

Бұл мақалада біз механикалық тербелістер мен толқындарға арналған бағдарламамызды, сондай-ақ оны мектепте тәжірибеде қолданудың кейбір практикалық тәжірибесін сипаттағымыз келеді.

Оқытудағы графикалық модельдер

Біз ежелгі уақытта модельдер мен модельдеу сипатына ие материалдық және психикалық құрылымдар мен қиялдарды кездестіре аламыз және олардың мектеп білімінде өз жолын тапқаны қисынды. Негізінен графикалық модельдер білім беру физикалық танымында маңызды рөл атқарады. Соңғы жылдары олардың маңызы эмпирикалық деректерді модельдеуге және өңдеуге және оларды график түрінде ұсынуға мүмкіндік беретін компьютерлердің, бағдарламалау жүйелерінің пайда болуымен айтарлықтай өсті. Олардың көпшілігі физикалық тәуелділік графиктерін, физикалық құбылыстарды математикалық модельдеуді ұсынатын қарапайым бағдарламаларды құруды қарастырады.

Графикалық модельдердің біріктіруші белгісі-олардың бейнелеу-схемалық сипаты. Графикалық модельдер әртүрлі болуы мүмкін – объектілердің фотографиялық модельдерінен, символдық элементтердің схемаларынан анимацияның басқа элементтермен үйлесімі болып табылатын мультимедиялық несиелерге дейін, мысалы дыбыс, бейне. Графикалық модельдің визуализация дәрежесі бақылаушының модельдер үшін ортақ ақпарат кескіннің әртүрлі элементтеріне берілетін кодты қаншалықты жақсы білетініне байланысты. Графикалық модельдердің рөлі шындықты жеңілдетілген сипаттауда ғана емес, сонымен бірге зерттелетін құбылыстардың физикалық мәнін көрнекі суреттеуде де жатыр. Кейде графикалық модель физикалық принципті немесе теорияны түсінуге негіз болады. Кейбір графикалық модельдер біз модельденген объектіде зерттейтін құбылысқа байланысты типтік сипатқа ие.

Мектептегі физиканы оқытуда графикалық модельдер өте жиі қолданылады. Мысалы: Гюйгенс принципінің графикалық моделі, геометриялық оптикадағы сәулелік қозғалыс моделі немесе индуктивті сызықтармен, ток сызықтарымен, ток түтіктерімен және т.б. сипатталған Физикалық өрістер. Сондай-ақ, сызбалар мен жеңілдетілген сызбалар, диаграммалар деп аталады, графикалық модельдер. Олар күрделі механизмдер мен олардың функцияларын қарапайым және түсінікті түрде ұсынады, осылайша модельдік механизмнің әртүрлі бөліктерінің қызметі мен өзара әрекеттесуін тез оқып, түсінуге болады. И. Ньютоннан басқа қолданылатын векторлық шамаларды бағдарланған сызықтармен бейнелеу де маңызды графикалық бейнелеуге жатады.

Компьютерді қолдана отырып модельдеу

Компьютер мұғалімге өзінің педагогикалық мақсаттарына жету үшін күштері мен мүмкіндіктерін арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, компьютерлік технологияны оқушылардың мотивациясынан бастап кері байланысқа дейін оқытудың барлық аспектілерінде тиімді пайдалануға болатындығын ескеру маңызды.

Бұл мақалада біз компьютерлік модельдеу арқылы оқу бағдарламасын ұсынуға назар аударамыз. Модель ұғымы бойынша біз сәйкестіктің белгілі бір деңгейінде түпнұсқаға еліктейтін және оны танымдық процестерде бейнелейтін жүйені елестете аламыз. Егер модельде сырттан өзгертуге болатын кейбір параметрлер болса, онда біз модельдеу туралы айтып отырмыз. Сонымен, студент кіріс параметрлерін таңдайды және осы өзгерістерге сүйене отырып, компьютер нәтижені көрсетеді. Компьютерлік модельдеуге негізделген тербелістер мен толқындарды модельдеу барлық студенттерді белсенді талдауға тартуға мүмкіндік береді. Осылайша, біз студенттердің зейіні мен зейінін арттырып қана қоймай, олардың оқу бағдарламасының мазмұнына деген қызығушылығын арттырамыз. Біз көптеген физикалық құбылыстарды тез және сенімді түрде модельдейміз және оларды бір-бірімен байланыстырамыз. Біз эксперименттердің кіріс параметрлерін тез өзгертеміз және студенттер бірден алғышарттар мен гипотезаның дұрыстығына көз жеткізеді. Бұл бізге "фаза", "бастапқы фаза", "бастапқы және лездік амплитуда" негізгі терминдері сияқты жаңа шамаларды өте айқын енгізуге мүмкіндік береді.

Компьютерлік бағдарлама ұсынысы

Біз бағдарламаны "әзілмен Физика" деп атадық. Бұл ойын ойнауды және сонымен бірге қарапайымдылықты білдіретін сөз ойыны.

Бағдарламаны құру кезінде біз пайдаланушыға ыңғайлы болуға тырыстық, оны басқару қарапайым және интуитивті болды. Сонымен қатар, біз тиісті оқу бағдарламасының қарапайым және қызықты (қызықты) ұсынылуына назар аударамыз. Осы дидактикалық принциптерден шыққан сөйлем [1]:

* Шағын қадамдар принципі: логикалық реттілікпен құрастырылған оқу жоспары қадамдар немесе оқу жоспары бірліктері деп аталатын шағын бөліктерге бөлінеді. Әр қадамда түсініктеме, тапсырма немесе тапсырманы шешу бар.

* Даралау принципі: ол студенттің даралығын, негізінен оның табиғи қабілеттері мен талантын құрметтеу талабын білдіреді.

* Белсенді мінез-құлық принципі: жалпы танылған БІЛІМНЕН оқушы белсенді болса, жақсы оқитыны шығады.

* Лезде кері байланыс принципі: бұл студенттің оқу кезінде өз білімін бақылауға және тексеруге және осылайша алған білімін арттыруға мүмкіндігі болуы үшін қажет. Әрбір осындай сенімділікті растау келесі оқытудың мотивациясы мен ынталандыруы болып табылады.

Біз бағдарламаны модульдік ретінде құрамыз (модуль бір классикалық тақырыптық блокты білдіреді) және біз оны керемет түрде байытамыз. Бұл қол жетімділік болашақта студенттердің әртүрлі тақырыптарға алаңдамауы үшін тек тиісті модульді орнатсаңыз, студенттерге тек кейбір тақырыптық блоктарды қол жетімді етуге мүмкіндік береді. Бірақ тақырыптың соңында оқу жылының

соңында немесе үйде барлық модульдер толығымен олардың қолында болады.

Модульдерді құру біз "механикалық тербелістер" блогынан бастадық, өйткені жақында біз ұқсас бағдарламаны дайындадық [2, 3], сондықтан мұндай құбылыстарды модельдеуде бізде бай тәжірибе бар. Келесі модуль

"механикалық толқындар". Жеке Модульдер, сонымен қатар тұтастай алғанда бағдарлама әртүрлі тілдерде болуы мүмкін (мысалы, шетелдік жобалар шеңберінде кеңірек қолдану). Қазіргі уақытта үш тілге қолдау көрсетіледі (словак, Чех, ағылшын тілі дайындалады). Кез келген уақытта оны басқа тілдерге аударуға болады. Оған басқа адамдардың көмегі қажет. Қазіргі уақытта кейбір бөліктер аталған тілдерге аударылады. Сонымен бірге біз "Акустика" тақырыптық блогында жұмыс істей бастаймыз. Аталған модульдердің мазмұны суретте көрсетілген. 1 және тек орта мектеп оқулықтарына сәйкескелмейді [4, 5], сонымен қатар мазмұнды байытады.

Сурет. 1. Бағдарламаның мазмұны

Бағдарламамен жұмыс

Бағдарлама Microsoft NET Framework verzie 2.0 платформасында жасалған. Орнату талаптарын, сондай-ақ жаңартылған нұсқасын тікелей мақала авторларынан алуға болады (ТЕГІН) немесе оны [6] сайтынан таба аласыз.

Бағдарлама іске қосылғаннан кейін мазмұны бар бет пайда болады. Бетте элементтер, белсенді сөздер бар. Оларды басқаннан кейін тиісті тарау басталады. Бағдарлама мазмұнының сипаттамалары орнатылған модульдерге байланысты. Әрине, біз бағдарламаның ерікті бөлігімен жұмыс істей аламыз және кез келген уақытта бағдарламаның іске қосылуын тоқтата аламыз, мүмкін кейбір бөлігін қайталай аламыз.

Білімді студенттерге қол жетімді ету үшін біз тақырыпты мәтіндік (статикалық) бөлік пен графикалық (анимациялық) бөлімді қамтитын экрандар сериясына бөлеміз. Бағдарламадағы ең жақсы бағдардың арқасында басылған түймелер түсін өзгертеді. Түс айырмашылығын біз көптеген тарауларға қатысқан кезде бағалаймыз және қайсысы екенін ұмытып кетеміз. Түс айырмашылығы бағдарламаны өшіргеннен немесе қосқаннан кейін де

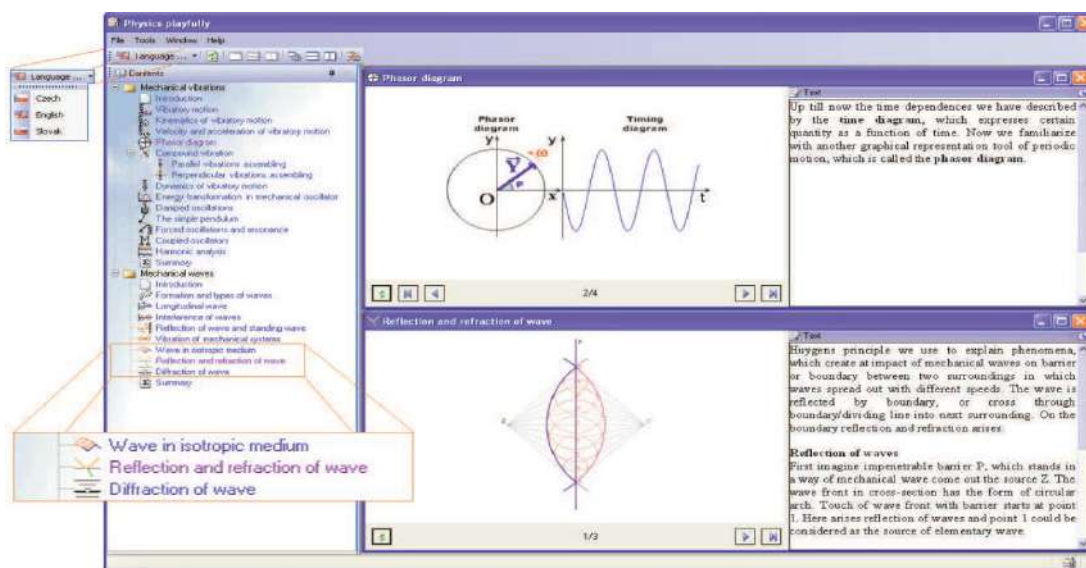
сақталады, бір пайдаланушы үшін бір күн. Сізде оны кез келген уақытта жою мүмкіндігі бар.

Жеке тараулардың беттерінде көптеген ортақ белгілер бар. Әрқайсысы, дәлірек айтсақ, әр парақ екі негізгі бөліктен тұрады: мәтіндік (әдетте оң жақта) және графикалық (сол жақта), онда оқу жоспары бейнеленген (сурет.2). Графикалық бөлімде әдетте кітаптардан алынған суреттер анимацияланады. Олар студенттерге әртүрлі құбылыстарды жақсы түсінуге және түсінуге көмектеседі. Кітаптағы статикалық суреттер көбінесе айтарлықтай қиындықтар тудырады.

Сондай-ақ, беттерде презентацияны (анимацияны) басқаруға арналған түймелер жиынтығы бар. Алға, артқа және қайталау түймелері бар. Аталған түймелерден басқа, белгілі бір түсініктемемен (мысалмен) байланысты арнайы түймелер де бар, сондықтан оларды түсіну керек. Егер түйме сұр болса, оған тыйым салынады. Оның функциясы іс жүзінде жоқ немесе анимацияның аяқталуын күту керек.

Кейбір мысалдарда оқушылардың өздері физикалық шамалардың мөлшерін өзгерте алады (мысалы, масса, серіппенің қаттылығы, бұрыштық жиілік, амплитудасы) және осылайша олардың физикалық құбылыстардың мінез-құлқына әсерін зерттей алады (модельдеу).

Бағдарлама тек негізгі емес, сонымен қатар күрделі діріл, параллель және перпендикуляр құрастыру, гармоникалық талдау және Доплер эффектісі сияқты байытылған оқу бағдарламасын қамтиды.

Сурет.2. Сипатталған бағдарламаның мысалы.

Бағдарламамен жұмыс істеу бойынша ұсыныс

Екі бағдарламалық модульді де жаңа платформада тестілеу осы уақытқа дейін оқу процесінде жүзеге асырылған жоқ, өйткені олар қазір әзірленуде. Бірақ бізде "механикалық діріл" модуліне сәйкес келетін алдыңғы нұсқада тәжірибе бар [2, 3]. Біз орта мектептерде пилоттық эксперимент жүргіздік. Осыған сүйене отырып, біз кейбір тәжірибелерді, бақылауларды және командаларды көрсетеміз.

Бағдарламаны тәжірибеде қолданбас бұрын мұғалім өзінен сұрауы керек: Мен қандай мақсаттарға қол жеткізгім келеді? Студент нені білуі керек? Бағдарлама студенттердің мотивациясын арттыра ма? Бұл олардың назарын аударады ма? Бұл құбылыстарды түсінуге ықпал ете ме? Мен тек бағдарламаны қолданамын ба немесе оны басқа оқу құралдарымен біріктіремін бе?

Біз бағдарламаны оқытуға дайындық кезінде де, сабақта да қолдандық. Біз оны оқытудың әртүрлі кезеңдерінде қолданамыз: мотивация, жаңа оқу бағдарламасын ұсыну, сонымен қатар білімді бекіту және қолдану.

Бағдарламаны сабақта пайдалану үшін ұсынамыз:

* Біріншісі-мұғалімнің өзі бағдарламамен жұмыс істейді (қабырғаға, экранға проекциялайды); ол құбылысты түсінгенше физикалық шамалардың мәндерін өзі енгізеді; содан кейін ол оларға шамалардың әртүрлі мәндерін ұсынуды ұсынады. Мұғалімнің өзі өзгерістерді біледі, ал оқушылар уақыт бойынша оңтайлы модельдің мінез-құлқын ұстанады.

* Екінші - бірінші қадамнан кейін студенттерді компьютерлік залға (зертханаға) апарыңыз, сонда олар оқытушының жетекшілігімен бағдарламамен өздері жұмыс істей алады және талқылай алады

мәселелер; сондай-ақ, оқытудың осы кезеңінде біз жұмыстың дәйектілігін (әдісін) ұсынуымыз керек; стихиялы, кең таралған жұмыс жоқ, мысалы, компьютерге отырыңыз және жұмыс жасаңыз.

Оқыту кезінде, тиісінше, жаттау кезінде мұғалімге тақтаға, ал оқушыға дәптерге бірнеше сурет салуды ұсынамыз. Оқушылар математикалық қатынастарды-суреттерге функцияларды толтырады. Бағдарламамен жұмыс демонстрациялық эксперименттермен байланысты.

Біз (біздің эксперимент көрсеткендей) аталған бағдарламаны пайдалану мүмкіндігі студенттердің көпшілігі үшін оңтайлы деп санаймыз. Алайда, физикаға деген қызығушылығы жоғары студенттер үшін, таланттармен жұмыс істеу үшін, өз бетінше оқу бағдарламасын ұсынуға болады.

Бағдарламамен жұмыс істеу "100 рет естігеннен гөрі көрген жақсы" деген пікірді растайды. Бағдарлама бойынша сабақ беру кезінде пән өсті және тақырыпты классикалық оқыту сияқты сұрақтар аз болды. Студенттердің белсенділігі мен зейіні артты.

Бұл бір компьютерде ең көп дегенде екі студент болса (көп емес) пайдалы, себебі жағдай реттелмейді. Мұғалім өзінің көзқарасын жоғалтады.

Эксперимент сонымен қатар, егер оқушылар тек компьютер экранына қарап, дәптерлеріне ешқандай белгі қоймаса, онда оқыту олардың біліміне сәйкес тиімді емес екенін көрсетеді. Өзіндік жұмыс үшін бірдей алтын жалату.

Қорытындылар

Бағдарламаның нақты қолданылуы көптеген факторларға байланысты, негізінен:

- * мектептің техникалық мүмкіндіктері және
- * мұғалімнің компьютер арқылы сабақ жүргізу қабілеті.

Біздің жұмысымыздың келесі жалғасы модульдердің жартылай фабрикаттарын нақтылауға, оларды сипаттауға және практикалық тексеруге бағытталған. Кейіннен біз әдістемелік нұсқаулар мен буклет дайындаймыз.

Бұл бағдарлама оқу процесін тиімдірек етуге көмектеседі және оқушылардың дағдылары мен білімдерін дамытуға ықпал етеді, осылайша мектептегі жұмыс оқушылар үшін қызықты, мазмұнды және олардың қоршаған әлемді білу қажеттіліктерін қанағаттандырады деп үміттенеміз.

Бағдарламаның өзекті нұсқасын мақала авторларынан [6] мекен-жайы бойынша алуға болады (сұрасаңыз).

Біз сіздің назарыңызды осы бағдарламаны пайдалану механикалық тербелістер мен толқындармен нақты тәжірибелерді басуға әкелмеуі керек екеніне аударғымыз келеді.

Әдебиеттер:

1. Петшак, Е.: Жалпыобец дидактикасы, Братислава: ИРИС, 1997
2. Дегро Дж., Мартон П.: механикалық басқару. MFI Praha: Prometheus, Б. 13 / 9, 564- 8, 2004
3. <http://www.marton.qsh.eu/mk>
4. Липил, о. ақол.: Физика 3-те росник гимназиясы. Братислава: SPN, 1991
5. Деңгей, о.: механика кмитани а влнени. Прага: Прометей, 1994
6. <http://www.marton.qsh.eu/fh>

ӘОЖ 372.8:53

ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ТӘЖІРИБЕЛІК ЖҰМЫСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Маликова Ж.С. – М1502-12 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Орманова Г.К. – п.ғ.к., доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Одним из рациональных способов эффективной организации уроков физики является использование компьютерных моделей. С помощью модели можно объяснить множество сложных физических концепций и физических процессов, которые невозможно увидеть невооруженным глазом.

Одним из наиболее перспективных направлений применения информационных технологий в физическом образовании является компьютерное моделирование физических явлений и процессов. Компьютерное моделирование какого-либо оборудования-это то же самое, что создание и сборка этого предмета своими руками. Потому что при моделировании какого-либо объекта, каждая его частица и ее движение создаются учеником самостоятельно, используя теоретические знания. Для выполнения этих заданий ученику необходимо, чтобы учитель обладал навыками компьютерного моделирования. То есть в совершенствовании практической подготовки будущих учителей физики большое значение имеют знания в области компьютерного моделирования.

Ключевые слова: инновационные педагогические методы и приемы, элементы интеграции, опытно-экспериментальные работы, компьютерное моделирование, цифровые образовательные ресурсы.

Summary

One of the rational ways to effectively organize physics lessons is the use of computer models. The model can explain many complex physical concepts and physical processes that cannot be seen with the naked eye.

One of the most promising areas of application of information technologies in physical education is computer modeling of physical phenomena and processes. Computer modeling of any equipment is the same as creating and assembling this item with your own hands. Because when modeling an object, each of its particles and its movement are created by the student independently, using theoretical knowledge. To complete these tasks, the student needs the teacher to have computer modeling skills. That is, knowledge in the field of computer modeling is of great importance in improving the practical training of future physics teachers.

Keywords: innovative pedagogical methods and techniques, elements of integration, experimental work, computer modeling, digital educational resources.

Білім беру жүйесін ақпараттандыруды дамытудың негізгі субъектісі – педагог десек, білім беру жүйесін ақпараттандыру мен барлық пәндерге компьютердің мүмкіндіктерін пайдалану процестерін жүзеге асыратын көптеген мүмкіндіктер жүктеледі. Сондықтан осы процестерді жүзеге асыру педагогтің шығармашылық ізденісін және шеберлігін талап етеді. Қазіргі заман талабы – ақпараттандыру. Сондықтан сабақта ақпараттық немесе компьютерлік технологияны қолдану өте тиімді. Олай болса, осы бағытты жүзеге асырушы тұлға – жаңа технологияны жетік меңгерген білікті педагог.

Егер дәстүрлі білім өмір бойы негіз ретінде қарастырылса, онда трансдисциплинарлық тұжырымдамаға байланысты ол бүкіл үздіксіз білім беру жүйесінің қиылысатын бағыттарының бөлігі болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, жоғары білімнің мәні мен функциялары өзгертілуі керек. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесі жаңғыру процесінде. Бұл, ең алдымен, пәнаралық тәсілді қолданумен және оның сапасын белсенді және дамып келе жатқан режимде қамтамасыз етумен байланысты. Осы мақсатта жаңартылған міндетті білім беру стандарттары енгізілуі тиіс.

Мектеп өмірінде жаңа кезең басталып, жаңа білім беру парадигмасы қалыптасты. Қазіргі білім берудің мәні мен мақсаты оқу пәндері арқылы жеке тұлғаның және оның қызметінің негізгі дағдыларын дамыту болып табылады. Білім беру құндылықтары да өзгереді [1].

Оқытудағы пәнаралық тәсіл ежелгі заманнан бері белгілі және соңғы уақытта өзектілігін арттыруда. Интеграция ұғымы толықтыру, біріктіру, бүтін деген сөздерді білдіреді. Педагогикалық тұтастықты қалыптастырып, білімді жүйелеу мен жинақтауда әртүрлі ғылымдарды біріктіру.

Алайда оның практикалық қолданылуы негізінен жоғары білім беру жүйелерінде шектеледі. Орта білім беру саласында бұл тәсіл тек жекелеген мектептерде ғана бар, ал мемлекеттік деңгейде оны енгізу біртіндеп әлемнің бір елінде – Финляндияда жүреді. Тәсілді жақтаушылар оны дұрыс қолдану білім сапасын жақсартуға және оқушыларды ересек өмірге жақсырақ дайындауға көмектеседі деп санайды.

Физика пәнін оқыту барысында эксперименттік жұмыстардың жаңартылған білім бағдарламасы негізінде, компьютерлік модельдерді, арнайы бағдарламаларды қолдану арқылы жасау маңызды сипатқа ие. Физика сабағында өтілетін тәжірибелік –эксперименттік жұмыстардың рөлі жоғары. Оқушылардың физика пәні бойынша білімдерін жетілдіруде, теориялық білімін практикада қолдануда, тәжірибелік –эксперименттік, зертханалық

жұмыстардың қажеттілігі даусыз. Осы бағытта оқыту процесін тиімді ұйымдастыра алу және табысты нәтижелерге қол жеткізу аса жоғары педагогикалық шеберлікті талап етеді. Физикалық эксперименттер жасауда ЦБР-ді қолдану білім беру жүйесіндегі маңызды педагогикалық процесс болып қалыптасуда[2].

Multisim бағдарламасын электродинамика бөлімі бойынша лабораториялық жұмыстарды орындауда қолдану [3].

Қазіргі әлемде жоғары оқу орындарында оқытудың өсіп келе жатқан перспективалы бағыттарының бірі оқытуды дамытудың жаңа кезеңі болып табылатын компьютерлік технологияларды қолдану болып табылады. Электрлік және электронды тізбектерді жобалау және модельдеу сияқты технологиялық мақсаттарды жүзеге асыру үшін әртүрлі техникалық және бағдарламалық құралдар қолданылады. National Instruments компаниясының Electronics Workbench Group бөлімшесінің Multisim бағдарламасы электрлік, электрондық схемалар мен цифрлық құрылғыларды логикалық модельдеуге арналған бақылау-өлшеу құралдары бар ең қарапайым және оңай игерілетін бағдарламалардың бірі болып табылады.

Multisim бағдарламасының мүмкіндіктерін пайдалану негізінде оқу процесін ұйымдастыру дербес тапсырмаларды орындау кезінде студенттердің танымдық белсенділік деңгейін арттыруға, оның мүмкіндіктеріне қарай әрбір студенттің білім беру траекториясын жоспарлау кезінде жеке тәсілді жүзеге асыруға, әрбір жеке студенттің материалды меңгеру сапасын жоғалтпай, осы пән бойынша ақпараттың санын және тапсырмалардың күрделілік деңгейін саралауға мүмкіндік берді [4].

Multisim бағдарламасы арқылы жасалған лабораториялық жұмысты қарастыратын болсақ:

№1- зертханалық жұмыс

« Жартылайөткізгішті диодтың вольт-амперлік сипаттамасы»

Зерттелетін тақырып: Диодтың ВАС алу.

Мақсаты: Диодтың ВАС тәуелділігін график түрінде ұсыну.

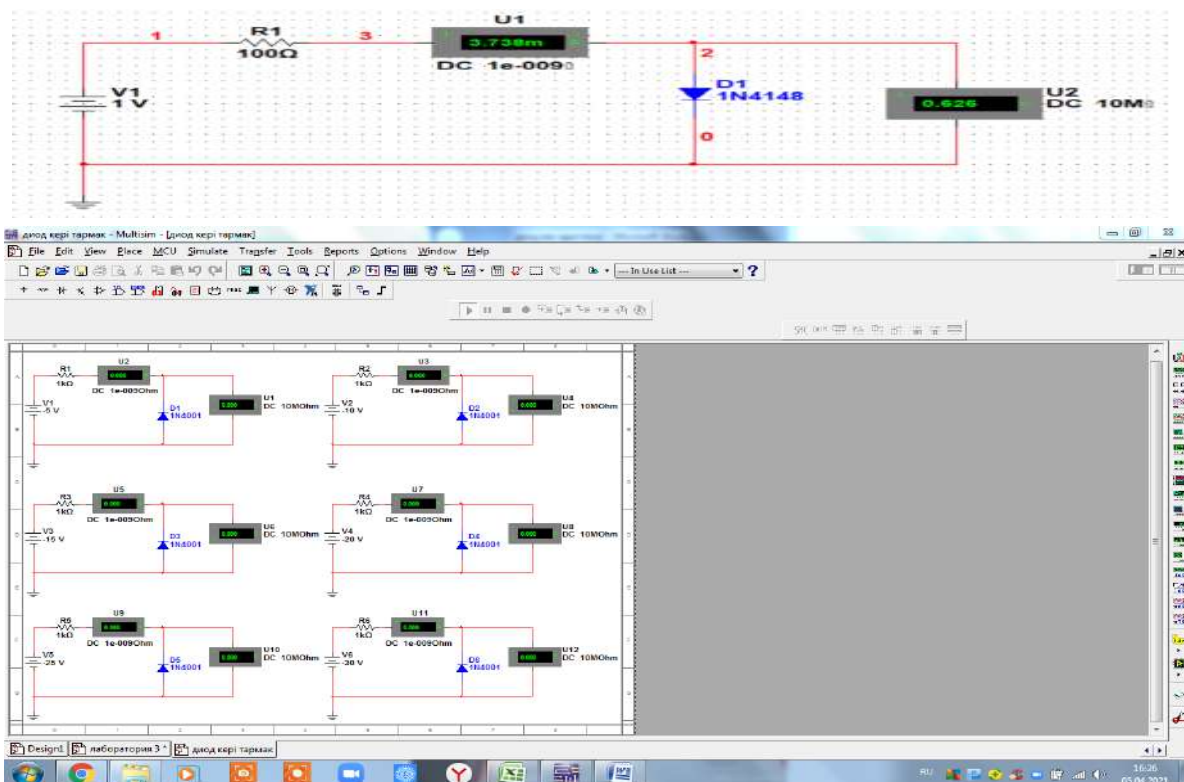
Қолданылатын ұғымдар: диод, вас, электр тогы, ток күші, кернеу, резистор.

Құрал-жабдықтар: Multisim виртуальды модельдеуші бағдарлама

Жұмыстың орындалу реті:

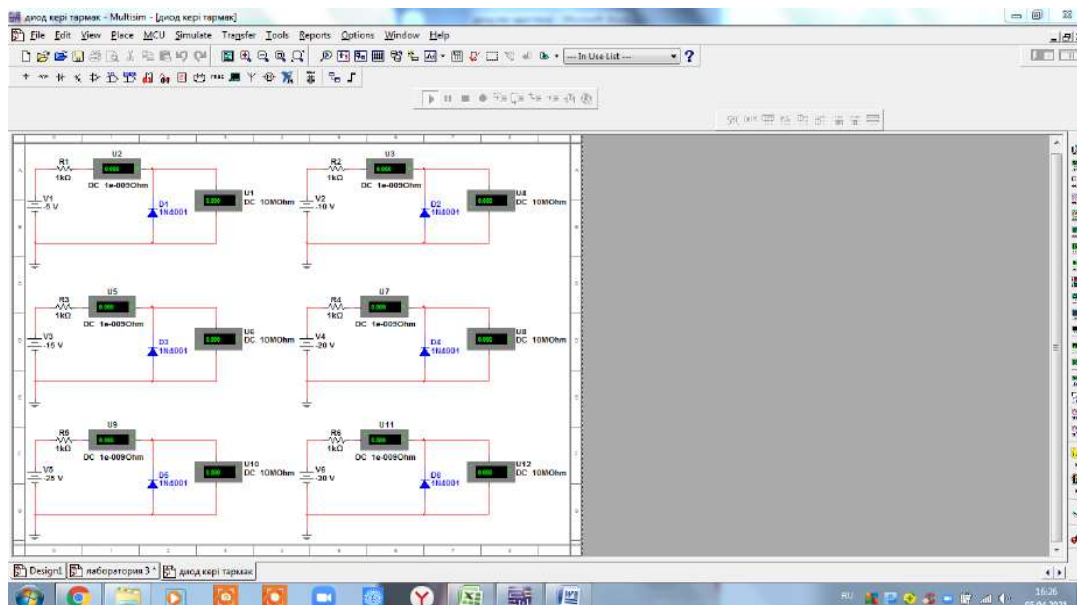
Жартылайөткізгішті диодтағы ток күші мен кернеудің өзара тәуелділігін зерттеу.

1. Суреттегі электр тізбегін құрастырыңыз. «Multisim» виртуальды модельдеуші бағдарламасында орындалады.)

«Multisim» виртуальды модельдеуші бағдарламасындағы электр тізбегінің көрінісі

2. Электр тізбегіне кедергісі 100 Ом резисторды тізбектей жалғаңыз.
3. Тізбекті тұйықтаңыз.
4. Ток көзін қосыңыз. Кедергісі 100 Ом (R_1) резистордың кернеуін 1В-тан 5 В-қа арттыра отырып, әрбір кернеудің өзгерісі 0.5 В кезіндегі ток күші мен кернеу мәнін 1-ші кестеге енгізіп отырыңыз
(Есептеулерді «MS EXCEL» электронды кестесінде жүргізіңіз)
5. Алынған нәтижелер бойынша диодтың вольт-амперлік сипаттамасының графигін тұрғызыңыз.

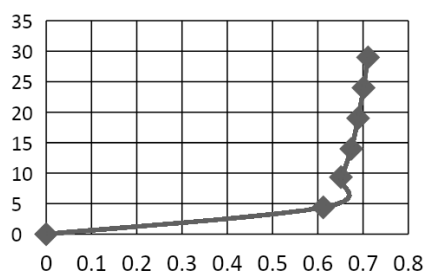
1-сурет

Жартылай өткізгіш диод үшін вольтамперлік сипаттаманы (BAC) құру және зерттеу [5].

Тура ток

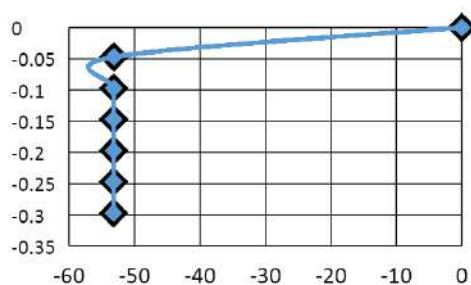
ε , В	0	5	10	15	20	25	30
U_T , В	0	0,612	0,651	0,674	0,689	0,701	0,711
I_T , мА	0	4,388	9,349	14	19	24	29

$I_T=f(U_T)$

Тура токтың графигі.

$I_K=f(U_K)$

Кері токтың графигі

Кері ток

ε , В	0	-100	-150	-200	-250	-300	-350
U_K , В	0	-53,161	-53,2	-53,2	-53,2	-53,2	-53,2
I_K , мА	0	-0,047	-0,1	-0,147	-0,2	-0,25	-0,3

Сонымен, қазіргі заманғы компьютерлік технологиялар көмегімен физиканы оқытудың тиімділігін арттыруға бола ма? Әрине, иә. Сонымен қатар, оқу процесіндегі компьютерлік модельдеуде компьютерлік бағдарламаларды қолдану оқыту сапасын арттырады. Алайда, осы саладағы сапалы серпіліс барлық ұсынылған әзірлемелер жүйелі түрде (оқулық, тапсырмалар, зертханалық жұмыстар, тақырыптық жұмыстар, тесттер, әдістемелік нұсқаулықтар) шығарылған және бағдарламамен тығыз байланысты болған кезде мүмкін болады. Шын мәнінде тиімді оқыту үшін оқушыларға компьютерлік технологиялармен жақсы танысу және оқушылармен жұмыс істеу кезінде осы технологияларды пайдаланатын педагог-мұғалімдермен тығыз байланыста болу қажет.

Әдебиеттер:

1. Шуакбаева Р. Компьютерді пайдаланудың теориялық мәселелері. Қазақстан мектебі. N4, 2004ж – 37
 2. Косов В.Н., Красиков С.А. Компьютерное моделирование на уроках физики. – Алматы, 2001 г.
 3. <https://www.ni.com/>
 4. Robert, Theory and technique of informatization of education (psycho-pedagogical and technological aspects) (BINOM. Knowledge Laboratory Publishing, Moscow, 2014)372
- Bridget Somekh. Action Research Methodology for Change and Development. Open University Press, 2.2006.

5.А.В.Сорокин, Н.Г.Торгашина, Е.А.Ходос, А.С.Чиганов “Физика – наблюдение, эксперимент, моделирование (Учебное пособие)”, Москва, БИНОМ. Лаборатория знаний, 2006 год.

ӘОЖ 372:8:53

ФИЗИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ – ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗІ.

Турсынбекова Г.С. – М1502-22 магистрант

Ғылыми жетекші: Рамазанова С.А. – ф.м. ғ.к. доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Рассмотрены классификация физических экспериментов и особенности методики их проведения, описано их место в обучении физике. В то же время говорится, что при обучении физике вырабатывается умение самостоятельно решать экспериментальные задачи, используя виды опытов.

Ключевые слова: физический эксперимент, демонстрационный, лабораторный, фронтальный, теория, метод, навык.

Summary

The classification of physical experiments and the peculiarities of the methodology for their implementation are considered, their place in teaching physics is described. At the same time, it is said that when teaching physics, the ability to independently solve experimental problems using types of experiments is developed.

Keyword: physical experiment, demonstration, laboratory, frontal, theory, method, skill.

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, рухани дүниеге бай, өнегелі тәрбие мен біліктілігі жоғары білім беру, бүгінгі күннің басты талаптардың бірі. Ал білімге құштарлықтың ұшқыны ұстаздардан тұтанатынын білесіздер. Бұл орайда жаңа білім алып, білімді кеңейту жолында ұстаздардың қосар үлесі зор. Ол үшін ұстаздардың әрбір сабаққа қойылатын мақсат - міндеттері айқын болу қажет. Оқыту дегеніміз – оқушының өз бетінше ізденуге, оның көмегімен жаңа білімді табатын, ашатын әдіс-тәсілдерді үнемі қолдану. Адам ең алдымен, өзін қоршаған ортамен, қоғамда болып жатқан сан-алуан құбылыстармен таныс болғысы келеді. Табиғат заңдылықтарымен ерекшеліктері туралы іргелі білім -ол физика. Себебі физика – табиғат туралы ғылым. Физиканы ауызша оқыту мүмкін емес.

Мен естимін, бірақ мен ұмытамын!

Мен көремін және Мен есімде сақтаймын

Мен өзім істеймін, сондықтан мен түсінемін!

(Конфуций)

Осы принципті ұстана отырып мен өз тәжірибемде оқушылардың танымдық және ақыл –ой әрекетін белсендіру әдісі ретінде физикалық эксперименттің демонстрациялық, зертханалық, фронталдық және үйдегі эксперимент түрлерін қолданамын.

Оқушымен зерттеу жұмыстарын жүргізу үшін, белгілі бір тақырып алып , оған жоспар жасап, жұмыс істеу оқушыларды тиянақтылыққа тәрбиелейді және сабақтан тыс қызықты, қарапайым тәжірибелер жасау арқылы күнделікті тұрмыстағы физикалық құбылысқа көз жеткізуге болады.

Демонстрациялық эксперимент оқу физикалық эксперименттің құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады және мұғалімнің арнайы құрылғылардың көмегімен демонстрациялық үстелде физикалық құбылыстарды қайталауын білдіреді және оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып олардың белсенді ойлауына түрткі болады. Мысалы: Денелердің электрленуі тақырыбына. Қаламды немесе үрленген шарды шашқа үйкеп, қағаз қиындыларына жақындатқанда өзіне тартатынын байқайға болады. Сондай ақ электромагниттік индукция тақырыбын өткен кезде, магнит өрісінде электр қозғаушы күштің пайда болуын көрсетуге болады.

Бұл демонстрациялық эксперименттің мәні мынада:

- оқушылар тәжірибелік таным әдісімен, физикалық зерттеулердегі эксперименттің рөлімен танысады (нәтижесінде оларда ғылыми дүниетаным қалыптасады);
- оқушыларда кейбір эксперименттік дағдылар қалыптасады: магнит өрісінде электр қозғаушы күштің пайда болу жолын байқау, гипотеза жасау, экспериментті жоспарлау, нәтижелерді талдау, шамалар арасындағы тәуелділікті орнату, қорытынды жасау және т. б.

Зертханалық жұмыс – ол жоспарлы түрде, әр оқушы жеке аспаптармен немесе қондырғылармен жұмыс істейтін оқу эксперименттерінің бірі. Зертханалық жұмыстарды төмендегідей топтауға болады:

- физикалық құбылыстар мен процестерді бақылау;
- құралдармен өлшеу (динамометр, таразы т.б.)
- Физикалық шамаларды өлшеу (тығыздық, күш, сыну көрсеткіші, қарсылық және т.б.)
- Физикалық заңдарды зерттеу (сериялық және параллель қосылу заңдары, газ заңдары, механикалық энергияны сақтау заңы және т.б.).
- Физикалық тұрақтыларды анықтау

Мысалы: «Ом заңын зерделеу» тақырыбында оқушылар өздері жоспар бойынша жұмыс жасайды. Яғни керекті сабақтың мақсатымен танысып, керекті құрал-жабдықтармен берілген сұлба бойынша тізбекті құрап, аспаптардың сандық сипаттамаларын өлшейді; мұғалім тұжырымдаған заңды тексеріп өздері қорытынды тұжырым жасайды.

Фронталды эксперимент оқушының өзіндік іс-әрекетінің бір түрі. Фронталды эксперименттің әртүрлі функциялары болуы мүмкін:

Білім беру функциясы: білім алушылардың теориялық білімдерін қалыптастыруға ықпал етеді; интеллектуалды және практикалық дағдылар, оның ішінде қарапайым бақылаулар, өлшемдер мен тәжірибелерді орындау, аспаптармен жұмыс істеу дағдылары.

Даму функциясы: оқушылардың ойлауын дамытуға ықпал етеді, өйткені бұл оларды ақыл-ой операцияларын жасауға итермелейді.

Тәрбиелік функция: Тәуелсіздік пен бастаманың дамуына ықпал етеді. Сабақтың тақырыбымен тығыз байланысты қысқа мерзімді бақылаулар, өлшемдер мен тәжірибелер теориялық мәселелерді эксперименттік негізде зерттеуге мүмкіндік береді. Қысқа мерзімділігінің арқасында оқушының эксперимент сабақтың кез-келген кезеңінде қолданылады: жаңа материалды түсіндіру, практикалық дағдыларды дамыту, сабақта оқығанды қайталау және жалпылау кезінде. Мысал келтірейін. 8-сыныпта "жарықтың сыну, шағылу тақырыптарында.

Үйдегі тәжірибелер. Мен үй тапсырмасына эксперименттік тапсырмаларды қосамын. Үйде эксперимент жасай отырып, біз оқушыларға білімді өз бетінше толықтыра білуге үйретеміз. Үй эксперименттерін ұйымдастыру және жүргізу кезінде мыналарды есте ұстаған жөн: мұндай жұмыстар танымдық белсенділікті және ойлауды дамытуды ынталандыруы

керек; курстың негізгі материалына назар аудару, білімді тереңдетуге және толықтыруға бағытталған.

Қорыта келгенде физикалық эксперимент арқылы сабақтарды өту оқушыларды физика ғылымына деген терең және тұрақты қызығушылықтары артып, ойлау дағдылары дамиды. Мен «Адамды естігені мен айтқаны қалыптастырмайды, еңбегі мен әрекеті қалыптастырады» деп ұлы ғалым Альберт Эйнштейн айтқан сөзімен толықтай келісемін. Себебі оқушылар жай ауызша түсіндірілген сабақтан гөрі, осындай эксперименттік әдістерді пайдалана отырып өткізілген сабақтарды жақсы меңгере алатынына өз тәжірибемнен сенемін. Сол себептіде физиканы оқытуда эксперименттің ролы зор деп білемін.

Әдебиеттер:

1. Физиканы оқыту әдістемесінің өзекті мәселелері. Серікбаев С.К.
2. Орта мектепте физикадан демонстрациялық эксперименттер. Серкебаев С.К.

ОЖ 510.53

АРИФМЕТИКАЛЫҚ ИЕРАРХИЯДАҒЫ ЖИЫНДАРДЫҢ ОРНАЛАСУЫ

Сейдахан Б.Ә.-магистрант

Ғылыми жетекші: Исахов А.А.- профессор

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы

Резюме

В этой статье мы показали основные леммы в арифметической иерархии, в целом определили, к какому классу принадлежат множества в арифметической иерархии, а также упомянули основные понятия и признаки. Мы определили, к какому уровню относятся некоторые множества.

Summary

In this article, we have shown the main lemmas in the arithmetic hierarchy, generally determined to which class the sets in the arithmetic hierarchy belong, and also mentioned the basic concepts and features. We have determined to which level certain sets belong.

1. В жиыны $00\ 00$ класына тиісті сонда тек сонда ғана В-рекурсив.

2. Егер B жиыны үшін келесідей $R_{x,y_1,\dots,y_n}$ -рекурсив қатынасы табылса $n \geq 1$ класына тиісті дейді:

$$x \in B \Leftrightarrow \exists y_1 y_2 y_3 \dots \neg Q_n R_{x,y_1,\dots,y_n}$$

n -тақ болса $Q := \exists$, n -жұп болса $Q := \forall$.

3. Егер B жиыны үшін келесідей $R_{x,y_1,\dots,y_n}$ рекурсив қатынасы табылса $n = 0$ класына тиісті дейді:

$$x \in B \Leftrightarrow \forall y_1 y_2 y_3 \dots Q_n R_{x,y_1,\dots,y_n}$$

n -тақ болса $Q := \exists$, n -жұп болса $Q := \forall$.

4. Егер $B \cap n = \emptyset$ болса B жиынын n класына тиісті дейді.

5. Егер $B \cap n \neq \emptyset$ болса B жиынын арифметикалық дейді [1].

Теорема 2.

1. $A \cap n = \emptyset$

2. $A \cap n \neq \emptyset \Rightarrow A \cap m \neq \emptyset$

3. $A, B \cap n = \emptyset \Rightarrow A \cap B \cap n = \emptyset$

4. $R_n \cap n > 0 \ \& \ A = \{x : y R_{x,y}\} \cap n = \emptyset$

5. $B \cap A \cap n \neq \emptyset \ \& \ n \cap B \cap n = \emptyset$

6. $R_n \cap n \neq \emptyset$ және B жиындары келесідей анықталған болсын:

$$\langle x, y \rangle \in A \Leftrightarrow \langle y, x \rangle \in R_{x,y,z},$$

$$\langle x, y \rangle \in B \Leftrightarrow \langle y, x \rangle \in R_{x,y,z}$$

Онда $A, B \cap n = \emptyset$.

Анықтама. Егер $A \cap n = \emptyset$ және $B \cap n \neq \emptyset$ үшін $B \cap A$ болса A жиыны $n \cap n$ толық деп аталады.

Мысал.

1. $\text{Fin} \cap 20$ толық

2. $\text{Tot} \cap 20$ толық

3. $\text{Cof} \cap 30$ толық

4. $\text{Rec} \cap \Sigma^0_3$ толық

5. $\text{Comp} = \{x : W_x \text{ ТК} \} \cap \Sigma^0_4$ толық.

Анықтама. $A_1 \cap A_2 = B_1 \cap B_2 =$ болатын A_1, A_2 және B_1, B_2 жиындар жұптары берілсін. Егер $f \cap B_1 \cap A_1, f \cap B_2 \cap A_2$ және $f \cap B_1 \cap B_2 \cap A_1 \cap A_2$

орындалатын f -рекурсив функциясы табылса B_1, B_2 жұбы A_1, A_2 жұбы-на m көшіріледі дейміз. Белгіленуі: $B_1, B_2 \cap m \cap A_1, A_2$.

Егер f -инъектив функция болса B_1, B_2 жұбы A_1, A_2 жұбына 1 көшіріледі дейміз. Белгіленуі: $B_1, B_2 \cap 1 \cap A_1, A_2$

Анықтама. C, D жиындар жұбы болсын. Қандайда бір $A \cap n \neq \emptyset$ ($n \geq 1$) толық жиыны үшін $A \cap A \cap m \cap C, D$ болса, онда $n \cap n \cap m \cap C, D$ дейміз [2].

Мысал 2. $20, 20 \cap m \cap \text{Fin}, \text{Tot}$.

Шешуі:

$$\text{Fin} = \{x : W_x \text{ ақырлы} \}$$

$$x \in \text{Fin} \Leftrightarrow \exists s \text{ ақырлы } W_x, s = W_x, s$$

Онда $\text{Fin} \cap 20$.

$$\text{Tot} = \{x : W_x = \}$$

$$x \in \text{Tot} \Leftrightarrow \forall t \text{ ақырлы } W_x, s$$

Онда $\text{Tot} \cap 20$.

Егер B_{20} болса, B_{20} болады. Онда келесідей R -рекурсив пердикаты табылады.

$$zB \Leftrightarrow \forall yz R_{x,y,z}$$

-функциясын құрайық.

$x,u=\{0, \text{егер } u \in \mathbb{Z} R_{x,y,z} \uparrow \text{ кері жағдайда}$

s - m - n теоремасы бойынша $x,u=f_x u$ f -рекурсив

Онда

$$x B W f x \text{ - ақырлы } f x F_{in}$$

$$x B W f x = \omega \Rightarrow f x \in Tot$$

Яғни $B, B1_{Fin}, Tot$, Онда $20, 201_{Fin}, Tot$.

Теорема (Пост). Кез келген n_0 үшін

1. $B_{n+10} \Leftrightarrow B$ қандай да бір n_0 жиынға қатысты рекурсив саналымды B қандай да бір n_0 жиынға қатысты рекурсив саналымды.

2. Егер $n > 0$, онда $\emptyset_n$ жиыны n_0 толық.

3. $B_{n+10} \cap B \cap \emptyset_n$ жиынына қатысты рекурсив саналымды.

4. $B_{n+10} \cap B \cap \emptyset_n$.

Салдар (Иерархия туралы теорема).

$$n > 0, n_0, n_0 \in \Delta_n \& \Delta_n \cap n_0$$

Негізгі леммалар. Лемма 1. Егер A_{30} болса, онда келесідей g -рекурсив функция табылады:

$$xA \Leftrightarrow \exists y 0 < y W g x, y =$$

$$xA \Leftrightarrow \forall y W g x, y \text{ - ақырлы}$$

Дәлелдеу. $Cof = \{x: Wx \text{ - ақырлы}\}$ жиыны 30 толық болғандықтан $A1_{Cof.A}$ Cof -қа f функциясы арқылы көшсін. Онда

$$xA f x Cof$$

x, y, z функциясын былай анықтайық.

$$x, y, z = \{1, e[y \in z f x(e) \downarrow] \uparrow, \text{ кері жағдайда.}$$

s - m - n теоремасы бойынша $g x, y = x, y, z$ теңдігі орындалатын $g(x, y)$ - функциясы табылады.

$$xA W f x \text{ - ақырлы } \Rightarrow \exists y z y z W f x \Rightarrow \exists y z y W g x, z =$$

$$xA W f x \text{ - шексіз } \Rightarrow \forall y z y z W f x \Rightarrow \forall y W g x, y \text{ - ақырлы}$$

Онда $g(x, y)$ -ізделінді функция[3].

Лемма 2. $x y P(x, y)$ формуласына эквивалент $x Q[x]$ формуласы табылады.

Дәлелдеу. $z = \langle x, y \rangle$ болсын. Онда $Q z := P z, r z$.

Лемма 3. Кез келген шексіз рекурсив саналымды жиын қандайда бір инъектив рекурсив функцияның мәндер жиыны.

Дәлелдеуі. A рекурсив саналымды жиын болсын. Онда A қандай да бір рекурсив функцияның мәндер жиыны.

$$A = \text{rangef}$$

$g x$ функциясын келесідей құрастырайық. $g_0 = f_0$

$$g_{s+1} = f_s \text{ k} = 0 \text{ s} | f(s) - g(k) | \neq 0$$

g функциясы инъектив функция болады. Сонымен қатар

$$\text{rangef} = \text{range} g = A$$

Яғни A инъектив функцияның мәндер жиыны [4].

Әдебиеттер:

1. R. I. Soare, Recursively enumerable sets and degrees: A study of computable functions and computably generated sets, Perspectives in Mathematical Logic, Springer, Heidelberg, 1987.
2. H. Rogers, Jr. Theory of Recursive Functions and Effective Computability. McGraw-Hill, New York, 1967.
3. C. G. Jockusch and R. I. Soare, A minimal pair of 10 classes, J. Symbolic Logic 36 (1971), 66–78.
4. A. H. Lachlan, On some games which are relevant to the theory of recursively enumerable sets, Ann. of Math. (2) 91 (1970), 291–310.

УДК 372.851

РОЛЬ НЕСТАНДАРТНЫХ ЗАДАЧ В ОБУЧЕНИИ ШКОЛЬНОЙ МАТЕМАТИКЕ

Рахманкулова Ноила - магистрант группы М1501-82

Научный руководитель: Кадирбаева Р. И. - д. п. н., доцент

Түйін

Математикадағы стандартты емес есептер, әдетте, есепті шешудің стандартты емес тәсілдерін қажет етеді, бұл өз кезегінде оқушылардан өздерінің логикалық және сыни ойлау қабілеттерін қолдануды талап етеді. Мұндай тапсырмалар студенттерге бір мәселені шешудің көптеген жолдары бар екенін түсінуге көмектеседі, бұл өзкезегінде олардың ойлауы мен проблемаларды шешу қабілеттерін кеңейтеді.

Бұл мақалада стандартты емес есептердің мектеп математикасын оқытудағы рөлі туралы мәселе қарастырылады. Аталған тақырып бойынша ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге теориялық талдау жүргізіле отырып, осы мәселенің маңыздылығы мен өзектілігі анықталады.

Кілт сөздер: *стандартты емес есептер, математика, мұғалімдерді даярлау, күрделілігі жоғары есептер, логика, сыни ойлау*

Summary

Non-standard math problems usually require non-standard approaches to solving, which in turn requires students to apply their logical and critical thinking abilities. Such tasks help students realize that there are many ways to solve the same problem, which, in turn, expands their thinking and problem-solving abilities.

This article discusses the role of non-standard tasks in teaching school mathematics. With the theoretical analysis of scientific and methodological literature on this topic, the significance and relevance of this problem is determined.

Keywords: *non-standard tasks, mathematics, teacher training, tasks of increased complexity, logic, critical thinking.*

Введение. Математика является одним из самых сложных и важных предметов в школьной программе. Для будущих учителей математики особенно важно понимать не только математические концепции, но и уметь находить нестандартные подходы к их решению. В этом процессе роль нестандартных задач по математике играет важную роль.

Нестандартные задачи по математике требуют от учителей математики использования своей интуиции и креативности для нахождения нестандартных решений. Это помогает им научиться применять новые методы в обучении математике и находить подходы, которые могут быть более эффективными для различных типов учеников.

Решение нестандартных задач по математике также помогает учителям математики улучшить свои навыки работы с числами, алгеброй, геометрией и другими математическими концепциями. Это помогает им лучше понимать материал и улучшать свои способности объяснять математические концепции.

Кроме того, решение нестандартных задач по математике также способствует развитию навыков коммуникации. Учителя математики могут использовать нестандартные задачи в качестве материала для дискуссий, что помогает им учиться убеждать других людей и понимать различные точки зрения.

Основная часть. Большинство исследователей предоставляют определение нестандартных арифметических задач, однако Л.М. Фридман [1] более точно формулирует это определение, считая, что нестандартные арифметические задачи не имеют общих правил и положений в рамках курса математики, которые определяют точную программу их решения. Эти задачи предназначены для исследовательской работы. Кроме того, нестандартная задача означает задачу, для решения которой учащийся не обладает ни знаниями о способах ее решения, ни пониманием учебного материала, который необходимо использовать при ее решении.

По мнению Н.Б. Истоминой [2, 3], решение большинства нестандартных задач не требует от учащихся знания каких-либо правил, и зачастую ученики вынуждены самостоятельно придумывать новые способы решения. Нестандартные арифметические задачи являются важным инструментом формирования навыков самостоятельного построения новых алгоритмов решения задач учащимися. Одна и та же задача может быть как стандартной, так и нестандартной в зависимости от того, знакомы ли ученики с различными способами решения. В отличие от традиционных задач, нестандартные задачи не могут быть решены по какому-то заранее известному принципу. Решение таких задач требует поиска и творческого мышления со стороны ученика, что способствует его развитию.

Л.В. Селькина [4] утверждает, что решение нестандартных арифметических задач способствует не только развитию способности к овладению фиксированными операциями и приемами, но и к обнаружению новых связей, переносу знаний в новые условия, овладению новыми приемами умственной деятельности, а также развивает творческое мышление. Решение этих задач повышает общую и математическую культуру школьников, способствует развитию их математического мышления и вызывает стремление к открытию нового.

Из вышесказанного, авторы статьи заключают, что нестандартные задачи по математике – это задачи, которые не могут быть решены стандартным способом, который представлен в учебниках и учебных программах. Это такие задачи, для решения которых требуется интуитивное понимание математических закономерностей и умение применять знания на практике в нестандартных ситуациях. Решение нестандартных задач по математике требует от учеников творческого мышления, умения находить неочевидные связи и использовать нестандартные подходы к решению.

Далее, изучая вопрос о видах нестандартных задач, отметим работу Е.Н. Морева и Т.С. Хазыкова [5], где они считают, что вид нестандартной арифметической задачи можно определить по нескольким характерным признакам. Первый признак - это характер требования задачи, которая может быть вычислительной, на доказательство или объяснение, на преобразование или построение. Решение таких задач помогает восстановить образ предметов и выполнить различные мыслительные операции, связанные с ними. Одним из наиболее распространенных и интересных примеров таких задач являются задачи со спичками. В свою очередь, А. К. Мендыгалиева [6] включает в категорию нестандартных арифметических задач также задачи с естественным рассуждением, ловушки, формально-логические задачи, задачи с внутренним вопросом, загадки, а также магические квадраты, задачи в стихах, логические цепочки, числовые головоломки, математические и геометрические задачи со счетными палочками, задачи на сообразительность, шутки, математические фокусы, арифметические ребусы и лабиринты, сказочные задачи и тому подобное.

Авторы [7, 8, 9], классифицируют нестандартные задачи по математике по разным характерным признакам. Некоторые из них:

1) Задачи, для которых нет общепринятого алгоритма решения, и требуется поиск нового подхода или метода.

2) Задачи, которые требуют нестандартных математических концепций или теорий, не входящих в школьную программу.

3) Задачи, которые требуют использования нестандартных инструментов или технологий, например, компьютерных программ или электронных таблиц.

4) Задачи, которые имеют необычные условия или формулировки, что требует нестандартного подхода к их решению.

5) Задачи, которые требуют творческого подхода и интуитивного мышления, а не простого применения шаблонных методов решения.

Для примера рассмотрим следующую нестандартную задачу по математике для учеников 7 класса [10]:

«На столе лежат 12 монет. Из них одна фальшивая, но неизвестно, тяжелее она или легче настоящих. Есть весы, позволяющие сравнивать вес одной группы монет с другой. Как за три взвешивания найти фальшивую монету и определить, тяжелее она или легче настоящих?»

Алгоритм решения этой задачи может быть следующим:

1) Разобьем 12 монет на три группы по 4 монеты в каждой. Поставим две группы на весы, а третью группу оставим в стороне.

2) Если обе группы монет на весах весят одинаково, то фальшивая монета находится в группе, которую мы оставили в стороне. Тогда переходим к шагу 3.

3) Если обе группы монет на весах весят разное количество, то фальшивая монета находится в той группе, которая оказалась тяжелее. Тогда переходим к шагу 4.

4) Возьмем три монеты из тяжелой группы и три монеты из оставшейся группы (группы, которую мы не взвешивали). Поставим на весы по две монеты из каждой группы.

5) Если обе группы монет на весах весят одинаково, то фальшивая монета находится в оставшейся монете, которую мы не взвешивали. Тогда мы знаем, что фальшивая монета легче или тяжелее настоящих монет в зависимости от того, как взвешивались монеты на предыдущих шагах.

6) Если на весах монеты разного веса, то фальшивая монета находится в той группе, которая оказалась тяжелее. Тогда мы знаем, что фальшивая монета тяжелее настоящих монет.

Таким образом, мы смогли решить данную нестандартную задачу по математике за три взвешивания, используя систематический подход и логическое мышление.

Учебники и учебные пособия по математике содержат текстовые задачи, которые могут быть как стандартными, так и нестандартными в зависимости от условий и контекста. Использование нестандартных задач в обучении математике имеет как общую, так и специфическую роль. Такие задачи учат учащихся находить новые способы решения, а не только использовать готовые алгоритмы. Это способствует развитию оригинальности мышления, смекалки и сообразительности. Кроме того, решение нестандартных задач помогает избежать вредных штампов при решении задач, улучшает понимание математических понятий и способствует переносу знаний в новые условия. Таким образом, использование нестандартных задач является эффективным способом улучшения качества математического обучения.

Заключение и выводы. Решение нестандартных задач по математике является важным инструментом в развитии умственных способностей и критического мышления у учащихся. Решение таких задач не только помогает сформировать базовые знания в области математики, но и развивает умения анализировать, сравнивать, сопоставлять, обобщать и классифицировать предметы и явления.

Таким образом, решение нестандартных задач по математике играет важную роль в обучении школьной математике, поскольку способствует развитию умственных способностей, критического мышления и творческого потенциала учащихся, а также формированию навыков самостоятельной работы, коммуникации и коллективной работы.

Литературы:

1. Фридман, Л.М., Турецкий Е. Н. Как научить решать задачи. Пособие для учащихся [Текст] / Л.М. Фридман, Е. Н. Турецкий. -М.: Просвещение, 2015. – 89с.
2. Истомина, Н.Б. Развитие УУД у младших школьников в процессе решения логических задач [Текст] / Н.Б. Истомина, Н.Б. Тихонова // Начальная школа. - 2019. - №6. - С. 30-34.
3. Истомина, Н.Б., Нефедова И.Б. Первые шаги в формировании умения решать задачи. Новые подходы в обучении [Текст] / Н.Б. Истомина, И.Б. Нефедова // Начальная школа. - 2019. - № 11. - С. 14-20.
4. Селькина, Л.В. Решение нестандартных задач в начальном курсе математики как средство формирования субъекта учебной деятельности [Текст] / Л.В. Селькина. – Пермь: Легион, 2017. – 197с.
5. Морева, Е.Н. Использование нестандартных задач на уроках математики в начальной школе [Текст] / Е.Н. Морева, Т.С. Хазыкова // Актуальные вопросы современного

образования: Сборник статей VII Международной научной конференции. - Ставрополь: Логос, 2016. - С. 79-83.

6. Мендыгалиева, А. К. Некоторые виды нестандартных задач в начальном курсе математики / А. К. Мендыгалиева // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 17. – С. 686–690. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/46313.htm> (дата обращения 20.02.2020).

7. Борейко, Л.Н. Нестандартные задачи по математике в начальной школе [Текст] / Л.Н. Борейко. - Ростов н/Д: Феникс, 2018. - 169с.

8. Кордемский Б.А. Очерки о математических задачах на смекалку / Б.А. Кордемский. – М.: Учпедгиз, 1958. – 116 с.

9. Егорченко И. В. Математические абстракции и методическая реальность в обучении математике учащихся средней школы: Дис. докт. пед. наук. – Саранск, 2003. – 421 с.

10. Алгебра: Учебник для 7кл общеобразоват. шк./ Абылкасымова А.Е., Кучер Т., Корчевский В., Жумагулова З.-Алматы: Мектеп 2017.- 289 с.

ӘӨЖ 528.854

САНДЫҚ АНАЛИЗДІҢ НЕГІЗГІ БӨЛІМДЕРІ

Абдулла Д.Б., Бердиярова С.Т. – 1504-11 тобының студенттері

Ғылыми жетекші: Мәдібекова Ғ.М. – х.ғ.к., доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой статье мы обсудим основные части количественного анализа. Сравним его части, т.е. гравиметрический и титриметрический анализы, и проведем урок по-новому. Обновляем методику прохождения урока и направляем учащихся на быстрое понимание урока.

Summary

In this article, we will discuss the main parts of quantitative analysis. Comparative ego part, ie. gravimetric and titrimetric analysis, and we will conduct the lesson in a new way. We update the method of passing the lesson and guide the students to a quick understanding of the lesson.

Болашақ мұғалімдердің танымдық қабілеттерін дамыту, сабақ өткізу шеберлігін қалыптастыру мақсатында аналитикалық химияның сандық анализдің негізгі бөлімдері тақырыбында практикалық сабақ жүргізілді. Сандық анализдің негізгі бөлімдері сипатталып, әдістері туралы мағлұматтар қарастырылды. Гравиметриялық (салмақтық) және титриметриялық (көлемдік) анализдер салыстырмалы түрде талданды. Тақырыпқа сәйкес сабақ алдында презентация көрсетілді (сурет 1).

Сурет 1
243

Сабақ мынадай жоспармен жүргізілді:

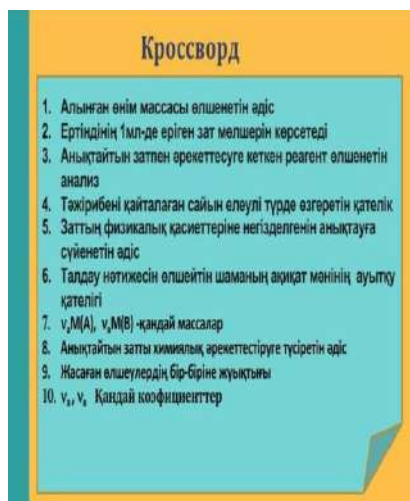
- 1 Презентация арқылы тақырып түсіндірмесі (5 минут).
- 2 Суреттегі құпия сұрақ әдісі (25-минут).
- 3 Кроссворд әдісі (10-минут).
- 4 Ғалымды тап (5-минут).
- 5 Қорытынды бағалау (5 минут).

Презентация барысында титриметриялық анализ ерекшелігі – анализдің тез жүргізілуінде, дәлдігі жағынан гравиметриялық анализден төмен. Химиялық лаборатория практикасында дәл өлшеуді бірінші қолданып, енгізген, сандық анализдің негізін салушы ұлы орыс ғалымы М.В. Ломоносов, негізгі өлшеу – өте дәл аналитикалық таразыны пайдаланып заттың массасын өлшеудеген мағлұматтар айтылды. “Титриметрия” – термині “титр” сөзінен алынған, ерітіндінің 1 мл-де еріген зат мөлшерін көрсетеді [1]. Сабақтың негізгі бөлімі бойынша жана әдіс қолданды, онда әр оқушының суреттері конверт ішінде болды. Олар конверттен бір студенттің суретін таңдап алды (конверт ішіндегі суреттерді көру мүмкіндігі жоқ). Бәрі алып болған соң кімге қай студенттің суреті түсті сол суреттің арқасында жазылған сұраққа жауап беріп, әрі сол сұрақты суреттегі студентке түсіндірді. Суреттегі студент айтылған мәліметті толығымен түсініп, түсінгенін қайта айтып бере алғанда өз суретін алады. Бұл әдіс тізбек бойынша жүргізілді. Сурет артындағы сұрақтар сандық анализге байланысты болды. Бұл әдіске 25 минут уақытты арналды (сурет-2).

Сурет 2

Сабақ ары қарай кроссвордпен жалғастырылды, кроссворд сұрақтары көрсетілді, ал жауабын жазу үшін тақтаға ілінген параққа белгілеп жазды. Бұл әдіске жалпы 10 минут уақыт арналды (сурет 3).

Сурет 3

Кроссвордтан кейінгі әдіс «Ғалымды тап» деп аталынды. Бұл әдісте аналитикалық таразыны, бюретканы, центрифуганы қолдануды енгізген ғалымдарды атап, сол ғалым туралы мәліметтер беріледі (сурет 4-6).

Тапсырма 3 топқа берілді. Әр топқа 5 минуттан уақыт жүктелді.

Сурет 4

Сурет 5

Сурет 6

Ең соңғы әдіс бағалау әдісі (5 минут). Топ студенттерінің айтылған жауаптары нақтыланып, топ ішінде қорытындыланды. Топ басшысы тұжырымдалған жауапты баяндады. Сандық анализдің негізгі бөлімдеріне толық сипаттама берілді, гравиметриялық әдіс пен титриметриялық әдістердің ерекшеліктері ашып көрсетілді. Топтар ұсынған жауаптар басқа топтар тарапынан жауабына сәйкес бағаланып отырды.

Сабақта белсенділік танытқан студентке тапқыр, алғыр және жылдам, нақты жауаптары үшін стикерге мақтау сөздерді жазылып, ең белсенді болған студенттерге берілді. Бұл тәсіл студенттердің сабаққа ынталылығын арттыру мақсатында шағын мотивациялық тәсіл ретінде қолданылды. Студенттер

өткізілген сабақтың жүргізу әдістемесіне байланысты пікірлермен бөлісті. Сабақ барысында қолданылған инновациялық әдістердің тиімділігі байқалды.

Әдебиеттер:

1. Қ.С Құлажанов. Аналитикалық химия. I-том 2001ж 464 б.
2. Мәдібекова Ғ.М., Жарылқасын Ә.С. Виртуалды зертхана. Қышқыл-негізді титрлеу. Электронды оқу құралы. ОҚМПУ. Шымкент, 2022
3. <https://melimde.com/titrimetriyali-analizdi-negizderi.html>

ОӘЖ372.8:51

МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚОЛДАНБАЛЫ БАҒЫТТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Хусанжанов Х. - М1501-11 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Жетпісбаев Ғ.О. – п.ғ.к.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

На старшей ступени профильной школы прикладной характер обучения математике приобретает социальную значимость, раскрытию которой следует уделять особое внимание при разработке педагогических технологий. Создание этих технологий целесообразно осуществлять на основе предлагаемой модели реализации прикладной направленности школьного курса математики.

Summary

At the senior level of the profile school, the applied nature of teaching mathematics acquires social significance, the disclosure of which should be given special attention when developing pedagogical technologies. It is advisable to create these technologies on the basis of the proposed model for the implementation of the applied orientation of the school mathematics course.

Қазіргі математикалық білім беруді жаңғыртудың бір сәті – математика курсының қолданбалы бағыттылығын күшейту, яғни оның мазмұны мен оқыту әдістерін практикамен ұштастыру. Математиканы оқытудың қолданбалы бағыттылығы мәселесі жаңа емес және оның қалыптасуы мен дамуының барлық кезеңдерінде көптеген мәселелермен байланысты болды, олардың кейбіреулері осы уақытқа дейін шешімін таппаған. Математиканың қолданбалы бағыттылығы мәселесі өзінің мазмұны бойынша динамикалық болып табылады және математикалық теорияның тұрақты дамуына, АКТ прогрессіне және адам әрекетінің өрісінің кеңеюіне байланысты. Шешіліп жатқанның өзінде ол тарихтың әрбір жаңа кезеңіне қарай қайта қаралып, түзетілуі керек. Бұл туралы ұмытпаңыз. Оқушылардың болашақ іс-әрекетінде математиканы қолданудың барлық аспектілерін болжау мүмкін емес дерлік, және бұл мәселелердің барлығын оқу орнының қабырғасында қарастыру одан да қиын. Адамзат қызметінің барлық салаларындағы ғылыми-техникалық революция білімге, техникалық мәдениетке, білім берудің жалпы және қолданбалы сипатына жаңа талаптар қояды. Бұл студенттерді практикалық іс-әрекетке жетілдіру және дайындау үшін заманауи білім берудің алдында жаңа міндеттер қояды.

Оқушылардың математикалық білімге деген қызығушылығы мезгіл-мезгіл төмендейді. Мұның басты себептерінің бірі – математика сабақтарында мұның бәрі не үшін қажет деген сұраққа жеткілікті дәлелді жауап берілмейді. Ұзақ

мерзімді перспективада пайда туралы уәде абстрактілі білімді меңгеру үшін қолайлы емес.

Математикалық білім берудің міндеті оқушыларға математикадан белгілі бір білім мен дағды беру ғана емес. Оқушылардың жеке тұлғасын дамытудағы маңызды міндет – математиканың мүмкіндіктерін жүзеге асыру. Математиканың дамуындағы ғалымдардың рөлін анықтау, олардың дүниетанымымен, қоғамдық қызметімен таныстыру, ғылыми зерттеу әдістерін қолдану арқылы мазмұны адамгершілікке, парызға, жауапкершілікке тәрбиелеуге ықпал ететін материалды іріктеу маңызды. математикалық есептердің мәтіндік және мәтіндік мазмұнын хабарлау.

Математикалық білім беруде қолданылатын қолданбалы және практикалық есептер жүйесін жетілдірудің негізгі ерекшеліктері:

- Математикалық білім берудің мақсаты мен міндеттерін жүзеге асыруға бағытталған практикалық іс-әрекеттің бірлігі және үздіксіз білім беруде қолданылатын қолданбалы тапсырмалар мазмұны, осы тапсырмалардың мазмұнын жүйелілікті, сабақтастықты, пәнаралық байланысты басшылыққа ала отырып, экологиялық, республикалық, республикалық-өңірлік материалдарды пайдалана отырып жаңарту. принциптер;

- математика сабақтарында экологиялық білім беру мен білім беру көбінесе қоршаған ортаны тиімді басқару идеясын және экологиялық проблемалардың ғаламдық маңызын сипаттайтынын ескеру;

- математикалық білім адамның қоршаған ортаны, мәдени құндылықтарды еркін шарлауына, қоғам талабына сай білім берудегі түрлі ақпараттар ағынына өзіндік баға беруге мүмкіндік беретін маңызды құрал екенін ескере отырып. Математиканы оқытудың қолданбалы бағыттылығы студенттердің математиканы басқа оқу пәндерінде, еңбек процесінде, күнделікті өмірде және т.б. қолдануын білдіреді. Ол қолдану үшін қажетті білім, білім мен дағдыларды қалыптастыру, ең бастысы математиканы дамыту дегенді білдіреді. . мұндай қолданбаларға деген ұмтылыс.

Математиканың практикалық бағыттылығын күшейту – білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі.

Ғылымның тікелей өндіргіш күшке айналуы. Жаратылыстану-математикалық цикл пәндерін оқыту тек арнайы білім алудың негізі ғана емес: олар қазіргі заманғы көптеген кәсіптердегі жұмысшыларға қойылатын біліктілік талабы болып табылады.

Қазіргі білім беруде теория мен практиканың байланысы біршама бұзылған: оқушылардың әдебиетпен жұмыс істеу дағдысы жетіспейді, алған білімдерін стандартты емес жаңа жағдайларда қолдануды білмейді, математикалық модельдерге мысалдар келтіре алмайды, т.б. Осының бәрі математиканы оқытудағы практикалық бағыттың әлсірегенін көрсетеді, ол өзара байланысты екі функцияны орындайды: идеялық және әлеуметтік-педагогикалық.

Математика курсына теориялық ережелер мен қорытындыларды практикалық өмірде қолдануды көрсететін тапсырмалар ерекше құнды болып табылады. Студенттердің теориялық математикалық білімдерін нақты

жағдайларда қолдана білу дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру ұзақ уақыт бойы тиісті педагогикалық әсер ету процесінде жүзеге асырылады. Оқу процесінде математиканың сыртқы әлеммен байланысын, нақты өндірістік процестерді кеңінен ашуға бағытталған математикалық дайындықтың жоғары деңгейіне қол жеткізіледі.

Математиканы оқытудың қолданбалы бағыты оның мазмұны мен әдістерін өмірмен және басқа ғылымдардың негіздерімен тығыз қарым-қатынасқа бағыттауға, студенттердің математикалық білімін болашақ кәсіби іс-әрекетінде пайдалануға дайындауға, қазіргі заманғы компьютерлік технологияларды оқытуда кеңінен қолдануға бағытталған. оқу процесі.

Математиканы оқытудың қолданбалы бағытын жүзеге асыру жолдарының бірі – қоршаған шындықта математиканың қолданылуын ашатын тапсырмалар (практикалық іс-әрекетте кездесетін шамалардың мәндерін есептеу; графиктерді, диаграммаларды және т.б. салу). Оқу үрдісінде математиканың өмірдегі аясын ашатын практикалық мазмұндағы тапсырмалар қолданылады.

Математикалық терминдердің этимологиясы және олардың шығу тегін түсіндіру бұл терминдерді жақсы есте сақтауға, дұрыс айту мен ассимиляциялауға ықпал етеді. Математиканың даму тарихынан жаңа материалдың жеке элементтерін түсіндіру оқушыларды сыныптан тыс жұмыстың әртүрлі формаларын ұйымдастыруға және өткізуге белсендіреді: тарихи-математикалық үйірмелер, математикалық кештер, математикалық жобаларды қорғау және т.б.

Пәнге деген қызығушылықтарын арттыру үшін айтылған және түсіндірілетін әрбір жаңа ұғымның практикалық сипаттағы баяндамаларда мүмкіндігінше берілуі өте маңызды. Мұндай тапсырмалар, ең алдымен, студенттерге жаңа теориялық материалдың қажеттілігін және оның практикалық маңызын көрсетеді, математикалық абстракцияның практикадан, күнделікті өмірдің өзінен туындайтынын көрсетеді.

Математиканың адамгершілік принциптерді тәрбиелеудің ерекше мүмкіндіктері бар. Математиканы оқу барысында гуманитарлық ғылымдар студенттерінде есептеулердегі қателерді немесе пайымдаулардағы қателерді назардан тыс қалдырмау әдеті қалыптасады. Математика мақсаттылықты, жүйелілікті, жүйелілікті тудырады. Әрбір студент өзінің білім дәрежесін және жұмсалған күш-жігерін, яғни өзін-өзі бағалауды нақты және объективті бағалауы керек, бұл тұлғаның қалыптасуы үшін өте маңызды.

Мектепте алғаш оқытылатын математика пәні арифметиканың теориялық және практикалық маңызы зор, өйткені оның зерттеу нысаны – сан – заттар мен құбылыстардың кең ауқымын қамтиды. Мұғалімнің міндеті – балаларға арифметика негіздерін, оның теориясы мен тәжірибесін үйрету. Мектепте мұғалім өмірлік есептерді шешу үшін арифметиканы оқытуға жақындайды және оқушыларды практикалық іс-әрекеттің әртүрлі түрлерінде тікелей қолдануды қажет ететін дағдыларды қалыптастырады.

Ол қолданбалы-практикалық бағытты нығайтуда және сонымен бірге студенттердің өз бетінше зерттеушілік қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады, оларды жүзеге асыру зерттеудің салыстырмалы түрде толық циклі:

бақылау – гипотеза – гипотезаны тексеру. Мұндай тапсырмалар ретінде ғылыми еңбектерді пайдалану керек. Бұл оқушылардың белсенділігін арттыру құралы.

Қолданбалы бағытты жүзеге асырудың бірнеше әдістерін ұсынамын, оларды топтардың ерекшеліктеріне және сабақ тақырыбына байланысты әртүрлі деңгейдегі сабақтарда қолданамын. Барлық әдістер бірте-бірте пайда болды, олардың кейбіреулері басқа мұғалімдердің тәжірибесінен алынды; кейбір кітаптар, оқу құралдары.

1. Математиканы оқытудағы негізгі және бастапқы міндеттердің бірі – балаларда дұрыс есеп қалыптастыру. Дегенмен, мысалдар түріндегі тапсырмалардың біркелкілігі баяндамаға да, жалпы сабаққа да қызығушылықты төмендетеді. Сондықтан ауызша тапсырмалардың алуан түрін қолданамын: дәстүрлі (есептеу, салыстыру, ықшамдау, т.б.) және дәстүрлі емес: математикалық баспалдақ, сөзжұмбақ, өлеңдік тапсырма, блок-схемамен жұмыс, тізбекті есептеу, экономикалық есеп, , экологиялық мазмұны, ертегі кейіпкерлерімен тапсырмалар, логикалық тапсырмалар. Ауызша жұмыста математикалық емес мәліметтерді пайдалану оқушыларды білімге, жаңа білімге құштарлыққа тәрбиелеуге, ой-өрісін кеңейтуге бағытталған. Ауызша оқытудың рөлін бағаламау керек. Олар елеусіз болып көрінгенімен, студенттерге эмоционалды әсер етеді,

2. Жұмысымда интегративті оқыту әдістерін қолданамын. Тәжірибе көрсеткендей, «сан», «сан», «әріп» деп аталатын диктанттарды қолдану оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіруге мүмкіндік береді, оқушыларды дәстүрлі емес, шығармашылық тапсырмалар құрастыруға үйретуге мүмкіндік береді. Психологтар балалардың қызығушылықтарын тану кейде қиынға соғатынын және кейбір таңғажайып фактілерді білу оларды оятуға көмектесетінін айтады. Интегративті оқыту әдісі салыстырмалы түрде қысқа мерзімде баланың қызығушылықтарын анықтауға және олардың даму жолдарын көрсетуге, жеке тұлғаның табиғи бейімділігін жақсартуға мүмкіндік береді.

3. Жаттығу тәжірибеме фронтальды жұмыс – қыздыру әдісін енгіземін. Қыздыру жаттығулары үй тапсырмасын тексеру үшін ғана емес, сонымен қатар бұрын қарастырылған және есте сақтауды қажет ететін негізгі ұғымдарды пысықтау үшін сұрақтарды қамтуы мүмкін. Бір қызығы, бұл жағдайда тіпті интеллектуалды пассивті балалар жұмыс істейді.

Математиканы оқыту процесінде студенттер тақырып мазмұнының практикалық мәнін және оны болашақта пайдаланудың маңыздылығын түсінуі керек. Кез келген теориялық материалды меңгеру кезінде оның қолданылу аясын айту керек. Негізінде, теориялық білім тек баяндама жасағанда пысықталатынын есте ұстаған жөн.

Білім берудің қолданбалы бағытын жүзеге асыруда өте байыпты жұмыс жасау қажет, өйткені ол оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға әкеледі. Он шақты әдісті өтіңіз де, дұрысын таңдаңыз, ондаған оқулықтарды қарап шығыңыз, бірақ өзіңіз ойланыңыз, әрқашан ойлап табыңыз, жетілдіріңіз. Ал бәрі де балаларды «ояту», ой өрісіне баулу мақсатында. Оқу процесіне

компьютерлік технологияларды енгізу оның қолданбалы бағыттылығын арттырады. Ал компьютерлік оқытумен проблемалық оқытуды синтездеу мәселелері оқушылардың ақпараттық мәдениетін дамытуға ықпал етеді.

Әдебиеттер:

1. Епишева О.Б. Математиканы белсенділік тәсіліне негізделген оқыту технологиясы. - М.: Агарту, 2004 ж.
2. Математиканы оқытудың әдістемесі мен технологиясы. Дәріс курсы: ЖОО-ға арналған оқу-әдістемелік құрал \ ғылыми. ред. Н.Л. Стефанова, Н.С. Тәсіл. – М.: Бустард, 2005. – 416 б.

ОӘЖ 372.8:51

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ

Тасболатов Ж. Н. - М1501-11 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Жетпісбаев Г.О. – п.ғ.к.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Математика является не просто областью знаний, но прежде всего существенным элементом общей культуры, языком научного восприятия мира. Математическая наука неизбежно воспитывает в человеке целый ряд черт, имеющих яркую моральную окраску и способных в дальнейшем стать важнейшими моментами в его нравственном облике.

Summary

Mathematics is not just a field of knowledge, but first of all an essential element of the general culture, the language of scientific perception of the world. Mathematical science inevitably brings up a number of traits in a person that have a bright moral coloring and can later become the most important moments in his moral appearance.

Рухани-адамгершілік тәрбие – адамгершілік сезімдер (ар-ождан, борыш, жауапкершілік, азаматтық, патриотизм); сыртқы түрі (шыдамдылық, мейірімділік, момындық, момындық); позиция (жақсы мен жаманды айыра білу, риясыз сүйіспеншіліктің көрінісі, өмірлік сынақтарды жеңуге дайын болу); денсаулық (дене және психикалық денсаулықты сақтауға жағдай жасау, зиянды әдеттерге теріс көзқарасты қалыптастыру, дене шынықтыру мен салауатты өмір салтын насихаттау); мінез-құлық (адамға және Отанға қызмет етуге дайын болу, рухани парасаттың көрінісі, мойынсұнушылық, ізгі ниет).

Қазіргі қоғамда қоғамдық адамгершіліктің, отбасылық дәстүрлер мен құндылықтардың төмен деңгейі байқалады, патриоттық сезімдер біртіндеп жойылып, жасөспірімдер арасында маскүнемдік, темекі шегу, нашақорлық белең алуда. Рухани-адамгершілік тәрбие мәселесі күн санап өзекті болып отыр. Бүгінде қоғамға мейірімді, өнегелі, адал, әділетті азаматтар қажет. Ал рухани-адамгершілік тәрбиенің міндеті – осындай тұлғаны қалыптастыру. Сондықтан мұғалімнің міндеті өте күрделі: ол оқушының ішкі жан-дүниесін ашып, адамгершілік қарым-қатынастың негізін қалап, сол арқылы адамгершілік тәрбиесін қалыптастыруы керек.

Мұғалім басқа адамның жан дүниесіне еніп, өзіне не қажет екенін немесе онымен бірігіп, нені тандау, қалай өмір сүру, неге ұмтылу керектігін шешу

құқығы мен жауапкершілігін алады. Бүгінде біздің балаларымыз өте қиын жағдайда өмір сүріп жатыр, олар бар әлемге, оның барлық моральдық мәселелеріне бейімделуге мәжбүр.

Басқа пәндермен қатар математиканың да білім беру мүмкіндіктері зор деп есептеймін. Сонау 19 ғасырда поляк математигі Гюго Штайнгаус «математика рух пен материя арасындағы делдал» деп атап көрсеткен. Математика жай білім саласы емес, ең алдымен жалпы мәдениеттің маңызды элементі, дүниені ғылыми қабылдау тілі. Математика ғылымы адамның бойында жарқын моральдық бояуы бар және болашақта оның адамгершілік болмысының маңызды сәттеріне айналуға қабілетті қасиеттердің тұтас тізбегін еріксіз тәрбиелейді.

Ойлаушы тұлғаны тәрбиелеуде бірде-бір мектеп пәні математиканың мүмкіндіктерімен бәсекелесе алмайды. Тіпті жалықтырғыш және күнделікті түрлендірулерді жүзеге асыру жанама түрде тыныштық пен жүйелілік сияқты қасиеттердің дамуына ықпал етеді. Математика сізге әрекеттерді жасауға және оңтайландыруға, шешімдер әзірлеуге және қабылдауға, әрекеттерді тексеруге, қателерді түзетуге, дәлелденген және дәлелденбеген мәлімдемелерді ажыратуға, сондықтан манипуляцияны көруге және кем дегенде ішінара қарсы тұруға үйретеді.

Есептер шығару оқушылардан білімді меңгеру және бекіту үшін саналы және байыпты жұмыс істеуді талап етеді, бұл ақыл-ой күшінің жүйелі шиеленісуіне, қиындықтарды жеңудегі табандылыққа әкеледі. Сонымен бірге оқушы бойында еңбексүйгіштік, табандылық, мақсат жолында табандылық, жігерлік сияқты қасиеттер тәрбиеленеді. қиындықтарға тоқтап қалмау және сәтсіздіктерге жол бермеу. Жалпы, математиканы оқу – қиын мәселе, оған күш жұмсауға бәрі бірдей дайын емес. Сабақта келесі сөздер естіледі: «Неге мен бұл функцияларды, формулаларды, теоремаларды үйренуім керек, өйткені өмірде олар маған пайдалы болмайды». Ал шын мәнінде, неге? Ал мен оқу жылында математика пәнінің бірінші сабағын «Неге біз математикасыз өмір сүре алмаймыз?» деген сабақ бердім. тақырыпқа арнау. Бұл балалардың математиканы оқуға саналы көзқарасын қалыптастыратын мотивациялық әрекет. Сабақтың мақсаты – оқушыларға математиканың одан әрі білім алу үшін және практикалық өмірдегі маңыздылығын көрсету, осы пәнді табысты оқуға қажетті оқу әдебиеттерімен және интернет ресурстарымен таныстыру. «Неге мен бұл функцияларды, формулаларды, теоремаларды үйренуім керек, өйткені өмірде олар маған пайдалы болмайды». Ал шын мәнінде, неге? Ал мен оқу жылында математика пәнінің бірінші сабағын «Неге біз математикасыз өмір сүре алмаймыз?» деген сабақ бердім. Бұл балалардың математиканы оқуға саналы көзқарасын қалыптастыратын мотивациялық әрекет.

Цифрлық оқыту математикалық білім берудің маңыздылығын төмендетіп қана қойған жоқ, керісінше оның алдына жаңа міндеттер қойды. Ал оның біріншісі: математикалық білім беруді қалай қызықты, рухани бай, адамгершілігі жоғары, қызықты да танымдық ету керек.

Рухани-адамгершілік даму идеяларын жүзеге асыру әрбір баланың жеке басының құндылығымен тікелей байланысты, сондықтан, біздің ойымызша,

жаратылыстану-математикалық пәндерді заманауи оқыту мыналарды қамтуы керек:

мінез-құлықты тәрбиелеуде, дамытуда және тәрбиелеуде оқушылардың қызығушылықтарын, мүмкіндіктерін, талғамдарын ескеру, іс-әрекеттің нәтижелілігін қамтамасыз ету;

кәсіптік оқыту шеңберінде 8-9-сыныптарды оқыту үшін жаратылыстану-математика пәндері бойынша құзыреттілікке негізделген тапсырмаларды қалыптастыру;

оқушылардың интеллектуалдық және шығармашылық дамуының жеке траекториялары бойынша тапсырмалар банкін қалыптастыру (соның ішінде дарындылық белгілері бар, денсаулығында ақауы бар және т.б.);

оқушылардың денсаулығын сақтау.

Математиканы оқыту мектеп оқушыларының ақыл-ой және ерікті күш-жігерін, дамыған зейінін және нақтыланған логикалық ойлауын, белсенділік, шығармашылық бастаманы, ұжымдық оқу дағдыларын және танымдық жұмысты дамыту сияқты қасиеттерді қажет етеді. Математикаға деген қызығушылығын дамыту – мұғалімнің басты мақсаты.

Математика ғылымы адамның бойында жарқын моральдық бояуы бар және болашақта оның адамгершілік болмысының маңызды сәттеріне айналуға қабілетті қасиеттердің тұтас тізбегін еріксіз тәрбиелейді. Бұл бағытты сабақтарымда практикалық есептерді шығара отырып жүзеге асырамын. Сабаққа мұндай тапсырмаларды орындау қиын емес. Ең бастысы, баланың жан дүниесінде жарқын із қалдыратын материалды таңдау. Адамгершілік, отансүйгіштікке тәрбиелеудің белгілі бір тақырыбы бойынша тұтас сабақ құруға болады немесе бір ғана тапсырманы пайдаланып, оны шешуге, қызықты ақпарат беруге немесе тіпті өлең оқуға болады. Қазіргі балалар ұрпағы Отанымыздың соғыс жылдарында бастан өткергенінің бәрін елестете де алмайды, бірақ біз оны ұмытуға хақымыз жоқ, біз халқымыздың ерлігін тек мерейтой күндерінде ғана есте сақтауымыз керек. «Зиянды әдеттер», «Сабақ-спорт» тақырыбы бойынша қызықты тапсырмалармен «Адамгершілік денсаулық» ұғымы бойынша осы тақырып бойынша атақты спортшылардың есімдері, күндері, оқиғаларына байланысты тапсырмалармен әртүрлі сабақтар құрастыруға болады. Өлкетану және экологиялық ақпаратты қамтитын есептерді шешу арқылы тұлғаның азаматтық қасиеттерін қалыптастыру. Мен өз жұмысымда жеке сабақтарды дамытуды да, түрлі сабақтарда қолдануға болатын дидактикалық материалды да пайдаланамын. Өлкетану және экологиялық ақпаратты қамтитын есептерді шешу арқылы тұлғаның азаматтық қасиеттерін қалыптастыру. Мен өз жұмысымда жеке сабақтарды дамытуды да, түрлі сабақтарда қолдануға болатын дидактикалық материалды да пайдаланамын. мәселелерді шешу арқылы тұлғаның азаматтық қасиеттерін қалыптастыру, жергілікті тарих және қоршаған орта туралы ақпаратты қамтиды. Мен өз жұмысымда жеке сабақтарды дамытуды да, түрлі сабақтарда қолдануға болатын дидактикалық материалды да пайдаланамын.

Математиканы оқытуда жоғарыда айтылғандай рухани-адамгершілік тәрбие тұрғысынан дидактикалық және әдістемелік талаптарды ескере отырып,

сабаққа математикалық есептерді таңдау маңызды рөл атқарады. Шығармашылық, практикалық, тарихи мазмұндағы тапсырмалар әрқашан сабақтың көрнекті бөлігіне айналады. Олардың көмегімен оқушылардың тақырып бойынша білімін тексеріп қана қоймай, мектеп оқушыларының назарын денсаулық, қарым-қатынас, еліміздің тарихындағы есте қаларлық даталарға аударуға болады. Оқушыларға эмоционалды әсер ету үшін шешуге арналған қызықты фактілерді, Ресей тарихынан, туған жерімінен эпизодтарды қамтитын тапсырмаларды қосамын.

Тарихи деректерден тұратын есептер шығару оқушылардың пәнге деген интеллектуалдық және танымдық қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Олар үшін математика сабағы формулаларды шешуді, есептеуді, жаттауды қажет ететін жай ғана сабақ емес, елінің, ата-бабасының ұлылығына деген сезімді ояту. Осы бағыттағы тәжірибені жүйелеу арқылы сабақтарға арналған дидактикалық материалды әртүрлі мазмұндағы тапсырмалар түрінде бөлшектеп, тұтас сабақтарды дамытуға болады. Сонымен қатар, мен дидактикалық материалды сынып бойынша таратпаймын, себебі оны әртүрлі сабақтарда және сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолдануға болады.

Қорытындылай келе, мектеп жасындағы баланың рухани-адамгершілік дамуы мен тәрбиесіне барынша бейім екенін айтқым келеді. Бірақ бұл даму мен тәрбиенің олқылықтарын кейінгі жылдары толтыру қиын. Балалық шағында тәжірибелі және игерілген адам үлкен психологиялық тұрақтылықпен ерекшеленеді, сондықтан баланың жеке басын дамытуда математиканың мүмкіндіктерін іске асыруды жіберіп алмау өте маңызды. Өйткені, орыс академигі Д.С.Лихачев айтқандай: «Ұстаздық – өнер, шығармашылық жазушының, композитордың жұмысынан қиын да жауапты да кем емес». Ұстаз адамның жан дүниесін музыка арқылы емес, бояумен суретші емес, тікелей композитор ретінде жетелейді. Ол өзінің болмысымен, білімі мен сүйіспеншілігімен, дүниеге көзқарасымен тәрбиелейді...».

Руханилық пен адамгершілікті тек оқу-тәрбие жұмысында ғана емес, сонымен қатар сабақта, оның ішінде математикада да қалыптастыру қажет. Математика жай білім саласы емес, ең алдымен жалпы мәдениеттің маңызды элементі, дүниені ғылыми қабылдау тілі. Математика ғылымы адамның бойында жарқын моральдық бояуы бар және болашақта оның адамгершілік болмысының маңызды сәттеріне айналуға қабілетті қасиеттердің тұтас тізбегін еріксіз тәрбиелейді.

Математика сізге әрекеттерді жасауға және оңтайландыруға, шешімдер әзірлеуге және қабылдауға, әрекеттерді тексеруге, қателерді түзетуге, дәлелденген және дәлелденбеген мәлімдемелерді ажыратуға, сондықтан манипуляцияны көруге және кем дегенде ішінара қарсы тұруға үйретеді. Есептерді шешу оқушылардан білімді меңгеру және бекіту бойынша саналы және байыпты жұмыс істеуді талап етеді, бұл ақыл-ой күшінің жүйелі шиеленісуіне, қиындықтарды жеңудегі табандылыққа әкеледі. Сонымен бірге оқушыларда еңбексүйгіштік, табандылық, алға қойған мақсатқа табандылық, қиындықта тоқтамау, сәтсіздікке бой алдырмау сияқты мінез-құлық қасиеттері қалыптасады.

Әдебиеттер:

1. Глейзер Г.И. Мектептегі математика тарихы. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық. – М., Білім, 1964 ж.
2. Ушинский К.Д., Тандамалы педагогикалық еңбектер: 2в-М., 1974 ж.

ӘОЖ 372.853

МЕХАНИКА КУРСЫН ОҚУШЫЛАРҒА ҚҰБЫЛЫСҚА НЕГІЗДЕП ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Жанабекова К.А.

Ғылыми жетекші: Уалиханова Б.С – PhD доктор
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Эта статья посвящена методике преподавания курса механики учащимся на основе базового обучения Phenomenon based learning. То есть Phenomenon based learning описывает концепцию базового обучения, что означает, что обучение должно основываться на конкретных явлениях и законах, которые учащиеся могут наблюдать и изучать в своей повседневной жизни. В статье описывается, как использование технологии базового обучения Phenomenon based learning может помочь учащимся лучше понять физические концепции и законы, связанные с механикой. Авторы статьи предлагают ряд методов и методологий, которые учителя могут использовать для создания этого типа обучения. В частности, в статье описывается использование различных заданий и проектов, которые помогают учащимся применять теоретические знания в практических заданиях. Также описано использование технологий и современных образовательных инструментов для повышения эффективности обучения и повышения мотивации учащихся. В заключение авторы статьи подчеркивают, что использование Phenomenon based learning является эффективным способом обучения учащихся курсу механики, и предлагают ряд рекомендаций и практических советов, которые помогут учителям успешно реализовать этот подход в своей работе.

Ключевые слова: методика преподавания физики, phenomenon based learning, курс механики, школьники, физические явления

Summary

This article is devoted to the methodology of teaching the mechanics course to students based on the basic training of Phenomenon based learning. That is, Phenomenon based learning describes the concept of basic learning, which means that learning should be based on specific phenomena and laws that students can observe and study in their daily lives. The article describes how using the technology of basic learning Phenomenon based learning can help students better understand the physical concepts and laws related to mechanics. The authors of the article suggest a number of methods and methodologies that teachers can use to create this type of training. In particular, the article describes the use of various tasks and projects that help students apply theoretical knowledge in practical tasks. It also describes the use of technologies and modern educational tools to improve the effectiveness of teaching and increase the motivation of students. In conclusion, the authors of the article emphasize that the use of Phenomenon based learning is an effective way to teach students a mechanics course, and offer a number of recommendations and practical tips that will help teachers successfully implement this approach in their work.

Keywords: methods of teaching physics, phenomenon based learning, mechanics course, schoolchildren, physical phenomena

Механика курсынын оқыту әдістемесі физика мұғалімдері үшін маңызды міндет болып табылады. Оқуды қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік беретін

тәсілдердің бірі - Phenomenon based learning [1]. Оқытудың бұл тәсілі оқыту оқушылардың күнделікті өмірінде бақылай алатын және зерттей алатын нақты құбылыстарға негізделуі керек деген идеяға негізделген.

Біз Phenomenon based learning негізінде оқушыларға механика курсын оқыту әдістемесін қарастырамыз, Phenomenon based learning тұжырымдамасын сипаттаймыз, сонымен қатар механиканы оқытуда осы тәсілді сәтті жүзеге асыру үшін қолдануға болатын әртүрлі әдістерді қарастырамыз.

Сонымен қатар, біз оқытудың тиімділігін арттыру және оқушылардың ынтасын арттыру үшін заманауи технологиялар мен білім беру құралдарын пайдалануды қарастырамыз. Phenomenon based learning-ті қолдану оқушыларға механика курсын оқытудың тиімді әдісі екенін атап өтеміз және мұғалімдерге өз жұмысында осы тәсілді сәтті жүзеге асыруға көмектесетін бірқатар нұсқаулар мен практикалық кеңестер ұсынамыз.

Ең алдымен мектепте механиканы оқыту туындайтын бірнеше қиындықтарды қарастырайық:

Практикалық сабақтардың болмауы. Мектептер әдетте физикаға шектеулі уақыт бөледі, бұл практикалық сабақтар мен эксперименттердің санын шектеуі мүмкін. Бұл мәселе, өйткені механикадағы көптеген ұғымдарды практикалық мысалдар арқылы жақсы түсінуге болады.

Мұғалімдердің біліктілігі жеткіліксіз. Кейбір мұғалімдердің біліктілігі жеткіліксіз болуы немесе механиканы оқыту үшін тәжірибесі жеткіліксіз болуы мүмкін. Бұл оқушылардың тақырыпты жеткілікті терең түсінбеуіне әкелуі мүмкін.

Оқытудың тиімсіз әдістері. Механиканы оқытудың кейбір әдістері оқушылардың қызығушылығы мен мотивациясын ынталандыруда тиімсіз болуы мүмкін. Бұл тақырыптың қызығушылығы мен түсінігінің төмендеуіне әкеледі.

Материалдың күрделілігі. Механика оқушылар үшін өте қиын тақырып. Ол кейбір оқушылар үшін түсіну қиын болуы мүмкін математикалық ұғымдар мен заңдарды түсінуді талап етеді.

Оқу материалдары жеткіліксіз. Кейбір оқулықтар мен материалдар оқушылар үшін жеткіліксіз немесе түсініксіз болады. Бұл материалды жеткіліксіз түсінуге және оқу процесін қиындатуға әкелуі мүмкін.

Бұл мәселелерді шешу Phenomenon based learning және білікті мұғалімдер сияқты оқытудың жаңа әдістерін қолданумен [2], сондай-ақ оқу материалдарын жақсартумен және студенттерге механиканы үйренуге қол жетімді және түсінікті тәсілдерді әзірлеумен байланысты болуы мүмкін.

Phenomenon based learning негізінде оқушыларға механика курсын оқыту әдістемесін зерттеген шетелдік авторлардың көптеген зерттеулері бар.

Мысалы, J. Joutsenlahti мен оның әріптестерінің Хельсинки университетінде жүргізген зерттеуі оқушылардың механикасын оқытуда Phenomenon based learning қолданбасын пайдалану олардың материалды түсінуін айтарлықтай арттыратынын және сыни ойлау дағдыларын дамытатынын көрсетті [3].

P.A. Kirschner мен оның әріптестерінің [4] Калифорния университетінде жүргізген зерттеуі Phenomenon based learning - ті механиканы оқытуда қолданудың тиімділігін растады. Олардың зерттеуінде Phenomenon based learning негізінде білім алған студенттер тесттерде жоғары нәтиже көрсетті және физиканы оқуға деген ынтасы жоғары болды.

H. Saari мен оның әріптестерінің [5] Гамбург университетінде жүргізген тағы бір зерттеуі оқушыларды оқытуда Phenomenon based learning қолданбасын пайдалану физикалық ұғымдар мен заңдарды тереңірек түсінуге ықпал ететінін және оқушылардың мотивация деңгейін арттыратынын көрсетті.

Осылайша, шетелдік зерттеулер Phenomenon based learning-ті оқушыларға механика курсын оқытуда қолданудың тиімділігін растайды және оның оқу сапасын жақсартудағы және оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамытудағы маңыздылығын көрсетеді.

Phenomenon based learning негізінде оқушыларға механика курсын оқыту әдістемесі тақырыбындағы зерттеулерді талдау физиканы оқытуда осы тәсілді қолдану тиімді және оқу сапасын жақсартатынын көрсетеді.

Зерттеулер phenomenon based learning оқушыларға механикаға қатысты физикалық ұғымдар мен заңдарды жақсырақ түсінуге мүмкіндік беретінін растайды, өйткені оқыту оқушылардың күнделікті өмірінде бақылай алатын және зерттей алатын нақты құбылыстарға негізделген. Бұл оқушыларға материалды жақсы меңгеруге және білімдерін іс жүзінде қолдануға көмектеседі.

Зерттеулер сонымен қатар Phenomenon based learning қолдану оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал ететінін растайды. Нақты құбылыстарға негізделген оқыту оқушыларды сұрақтар қоюға, жауап іздеуге және әртүрлі құбылыстарды зерттеу және талдау үшін аналитикалық дағдыларды қолдануға шақырады [6].

Сонымен қатар, зерттеулер Phenomenon based learning-пен бірге заманауи технологиялар мен білім беру құралдарын пайдалану оқу тиімділігін арттырып, оқушылардың ынтасын арттыра алатынын көрсетеді.

Жалпы, Phenomenon based learning негізінде оқушыларға механика курсын оқыту әдістемесі тақырыбындағы зерттеулер бұл тәсілдің тиімді екенін және физиканы оқыту сапасын арттыру және оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту үшін пайдаланылуы мүмкін екенін көрсетеді.

Әдістеме құбылысқа негіздеп оқыту құбылысы (Phenomenon based learning) физиканы оқыту үшін нақты құбылыстарды қолдануға негізделген. Міне, осы технологияны қолдану кезінде Механика саласындағы құбылыстардың бірнеше мысалдары:

Дененің құлауы. Оқушылар қозғалыс заңдылықтарын зерттей алады, әртүрлі денелердің құлау уақытын өлшей алады және ауырлық күшінің құлау жылдамдығы мен үдеуіне әсерін зерттей алады.

Көлбеу жазықтықтағы денелердің өзара әрекеттесуі. Оқушылар үйкеліс күшінің көлбеу жазықтықтағы денелердің қозғалысына қалай әсер ететінін, сондай-ақ көлбеу бұрыштың өзгеруі денелердің қозғалысына қалай әсер ететінін зерттей алады.

Тербелістер мен толқындар. Оқушылар тербелістер мен толқындардың негіздерін біле алады, тербеліс жиілігі дененің амплитудасы мен қозғалу жылдамдығына қалай әсер ететінін зерттей алады.

Жұмыс және энергия. Оқушылар күштің жұмысы дененің кинетикалық энергиясының өзгеруіне қалай әсер ететінін, сондай-ақ консервативті және консервативті емес күштердің энергияны сақтауға қалай әсер ететінін зерттей алады.

Гравитациялық потенциал. Оқушылар гравитациялық потенциалдың жердің гравитациялық өрісіндегі дене қозғалысына қалай әсер ететінін, сондай-ақ биіктіктің өзгеруі гравитациялық потенциалға қалай әсер ететінін зерттей алады.

Бұл мысалдар нақты құбылыстарға негізделген механиканың негізгі принциптерін зерттеу үшін құбылысқа негіздеп оқыту құбылысы әдістемесін қалай қолдануға болатындығын көрсетеді.

Phenomenon based learning негізінде оқушыларға механика курсын оқыту әдістемесі физиканы оқытудың тиімді тәсілі болып табылады. Бұл оқушыларға механикаға қатысты физикалық ұғымдар мен заңдарды жақсы түсінуге мүмкіндік береді, өйткені оқыту студенттердің күнделікті өмірінде бақылай алатын және зерттей алатын нақты құбылыстар мен құбылыстарға негізделген.

Зерттеулер көрсеткендей, Phenomenon based learning қолдану физиканы сәтті оқытудың маңызды факторы болып табылатын оқушылардың сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, Phenomenon based learning-пен бірге заманауи технологиялар мен білім беру құралдарын пайдалану оқу тиімділігін арттырып, оқушылардың ынтасын арттыра алады.

Жалпы, Phenomenon based learning негізінде оқушыларға механика курсын оқыту әдістемесі физиканы оқытудың тиімді тәсілі болып табылады және оны мектеп пен университеттік білім беруде сәтті қолдануға болады. Бұл тәсіл оқушыларға механиканың негізгі принциптерін жақсы түсінуге көмектеседі және олардың сыни ойлау дағдыларын дамытады, бұл ғылым мен технологиядағы табысты мансап үшін маңызды.

Жұмыс ҚР ҒЖБМ грантының қаржылық қолдауымен орындалды (AP15473436 «Жоғары сыныптарда Физика пәнін құбылысқа негіздеп оқыту жүйесін (Phenomenon-based learning) жасау»).

Әдебиеттер:

1. Vainio, L., & Dillon, J. (2014). Phenomenon-based teaching and learning through the Finnish national curriculum reform. *Journal of education and training studies*, 2(4), 28-37.
2. Jarvinen, H. M., & Nieminen, P. (2019). Phenomenon-Based Learning Approach in Physics Teaching. In *Handbook of Research on Advancements in Teaching and Learning Technologies* (pp. 387-408). IGI Global.
3. Joutsenlahti, J., & Rusanen, A. (2017). Phenomenon-Based Learning in Physics Teacher Education. In *Teacher Education for Sustainable Development and Global Citizenship* (pp. 225-243). Springer, Cham.
4. Kirschner, P. A., & van Merriënboer, J. J. G. (2013). Do learners really know best? Urban legends in education. *Educational psychologist*, 48(3), 169-183.
5. Saari, H., & Tiainen, T. (2015). Phenomenon-Based Learning in Physics Teacher Education. In *Phenomenon-Based Learning* (pp. 203-216). SensePublishers.

6. Tuominen, J., & Engeström, Y. (2013). From transfer to boundary-crossing between school and workplace. Educational researcher, 42(9), 487-496.

«АСТРОНОМИЯ» ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Кыдыралы Ы. Е. -1502-22 тобының магистранты

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Астрономия-это наука о вселенной, изучающая основные физические явления описания, состав, структура, происхождение и эволюция космических объектов и их систем, космических явлений и космических процессов. «Астрономия» стал одним из обязательных предметов на уровне среднего общего образования. Необходимость всеобщего астрономического образования обусловлена важностью вклада астрономии в создание естественно-научной картины мира и формирование научного мировоззрения современных людей. Кроме того, каждый урок должен способствовать достижению метапредметных и индивидуальных результатов обучения.

Summary

Astronomy is the science of the universe that studies the basic physical phenomena, the composition, structure, origin and evolution of space objects and their systems, space phenomena and space processes. The subject "Astronomy" has become one of the compulsory subjects at the level of secondary general education. The need for universal astronomical education is due to the importance of the contribution of astronomy to the creation of a natural-scientific picture of the world and the formation of the scientific worldview of modern people. In addition, each lesson should contribute to achieving meta-subject and individual learning outcomes.

Түйінді сөздер: «Астрономия» пәнін оқыту, жоспарланған пәндік оқу нәтижелері, жоспарланған мета-пәнді оқыту нәтижелері, жоспарланған жеке оқу нәтижелері.

Астрономия – жаратылыстану ғылымдарында оқытылуы тиіс негізгі академиялық пән. Орта жалпы білім берудің мемлекеттік мемлекеттік білім беру стандартына көшу жағдайында әрбір сабақ жоспарланған оқытудың нәтижелеріне қол жеткізуге ықпал етуі керек: пәндік, мета-пәндік және жекелей.

Астрономия сабақтарында пәндік оқу нәтижелеріне қол жеткізу, егер оқыту мынадай материалға негізделген болса, табысты болады. Білім әлемінің жаратылыстану-ғылыми бейнесін қалыптастыруды қамтамасыз етеді: Әлем, оның негізгі қасиеттері мен белгілері, «адам – кеңістік» қатынастары, адам мен адамзаттың Әлемдегі рөлі; ғарыш объектілері және олардың жүйелері, олардың негізгі физикалық сипаттамалары; байқалатын аспан құбылыстарының негізінде жатқан және олардың себептерін түсіндіретін физикалық процестер мен құбылыстарды; ғарыштық процестердің пайда болуы мен жүруінің негізінде жатқан физикалық процестер; ғарыштық процестер, ғарыш объектілерінің және олардың жүйелерінің пайда болуы мен өмір сүруіне себепші болу; Жердің литосферасында, гидросферасында және атмосферасында болып жатқан және жердегі биосфераға және адамзаттың дамуына әсер ететін процестер мен құбылыстардың пайда болуы мен жүруіне ғарыштық процестердің, денелер мен құбылыстардың әсері, тіршіліктің пайда болуы мен дамуына және Жердегі және Ғаламдағы ақыл [3, 9 б.]

Астрономия курсы емтиханға дайындалу процесіне жақсы сүйемелдеу болып табылады физика. Мысалы, «Бақылаулар астрономияның негізі»

тақырыбын оқу кезінде студенттермен келесі есептерді шешуге болады: нүктелік жарық көзі оптикалық қуаты 10 диоптр болатын жинақтаушы линзадан екі есе фокустық арақашықтықта орналасқан. Объектив радиусы 5 см болатын мөлдір емес жақтауға салынған. Экрандағы жарық нүктесінің диаметрі, линзадан 30 см қашықтықта орналасқан? Сәулелердің жолын көрсететін сызбаны жасаңыз.

Мета-пән нәтижелерінің құрамдас бөліктерін талдау (мета-білім, мета-белсенділіктер, мета-әдістер, мета-дағдылар) және олардың жалпы білім беру стандарттарының мәтіндерімен байланысы GEF SEA барлық мета-пәнді көрсетеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. білім нәтижелері» [3, б. 98]. Білім беру бағдарламасын әзірлеудің метапәндік нәтижелеріне аудиториялық және сыныптан тыс жұмыстар шеңберінде де қол жеткізіледі. Сыныптағы және сыныптан тыс жұмыстарды біріктіру процесі адамның дүниені біртұтас қабылдауы, білімді бір нәрседен беру қажеттілігінен туындайды. басқаға, оның кәсіби қызметін әртүрлі байланыстар контекстінде түсінуі [2]. Пән бойынша сыныптан тыс жұмыстардың бір бөлігі ретінде оқу астрономиялық бақылауларды жүргізу ғылыми-зерттеу жұмысының дағдылары мен дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Астрономиялық бақылауларды дайындау және жүргізу кезінде студенттер ғылыми-көпшілік және анықтамалық әдебиеттермен, карталармен және атластармен жұмыс істеуді үйренеді (оның ішінде жұлдызды аспанның жылжымалы картасымен), астрономиялық жұлдыздардың көріну шарттарын және аспан құбылыстарының ағымын анықтауға арналған күнтізбелер; аспандағы негізгі шоқжұлдыздарды, белгілі бір аумақта белгілі бір уақытта көрінетін ең жарық жұлдыздарды, планеталарды және басқа денелерді табу; қажетті құралдарды таңдау және пайдалану, бақылауларды жоспарлау, байқалған құбылыстарға түсінік беру, мүмкін болатын гипотезаларды ұсыну; кейінгі, оның ішінде жүйелі зерттеулер барысында сынақтан өткен; өлшенген шамалардың дәрекі бағасын жасау, заңдылықтарды байқау, бақылау нәтижелерін қорыту және рефлексиялау, тұжырымдау қорытынды жасау, өз зерттеу деректері негізінде де, тиісті әдебиеттерді талдау негізінде де есептер мен есептерді дайындау. Оқушылар жер бетінде бағдарлау және оның жуық географиялық координаталары мен аспан денелерінің (Күн, Ай, Полярлық жұлдыз) бақылау уақытын анықтау дағдыларын меңгеруі керек.

Осылайша, жоғарыда сипатталған тапсырмалардың әрқайсысын орындау барысында студенттер мета-пәндік нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған іс-әрекеттерді жүзеге асырады, сияқты: мақсат қою, ақпаратты іздеу, салыстыру, талдау, синтездеу, бақылау және бағалау [4, б. 133].

Сонымен қатар астрономиялық бақылаулар екі жағдаймен анықталатын белгілі бір ерекшелікке ие. Біріншіден, олар (үшін Күнді бақылаудан басқа) кешке немесе түнде жүргізілуі керек. Екіншіден, табиғаты белгілі бір сабақта зерттелетін объектілер сол уақытта бақылау үшін қолжетімсіз болуы мүмкін, сондықтан бұл объектілерді, әсіресе планеталарды бақылауды жоспарлағанда, оның жағдайын ескеру қажет. олардың көрінуі.

Астрономия курсында пәнаралық интеграция идеялары жүзеге асырылады: математикамен (шамамен есептеу әдістерін қолдану; кіші бұрыштардың тригонометриялық функцияларын бұрыштардың өздерінің мәндерімен ауыстыру; логарифм); химиямен (жұлдыздар атмосферасында жаңа химиялық элементтердің ашылуы; спектрлік әдістердің қалыптасуы; аспан денелерін құрайтын газдардың химиялық қасиеттері; жұлдыз аралық заттарда 9 атомға дейін болатын молекулалардың ашылуы; күрделі органикалық қосылыстардың болуы); биология және экологиямен (тіршіліктің пайда болуы туралы гипотезалар; тірі организмдердің бейімделуі мен эволюциясы; қоршаған ғарыш кеңістігін затпен және радиациямен ластау); тарихпен (ежелгі обсерваториялар; ғылыми білімнің пайда болуы және оның қоғам дамуына әсері); географиямен (жердегі және басқа планеталардағы бұлттардың табиғаты; мұхиттағы, атмосферадағы және жердің қатты қыртысындағы толқындар; күн радиациясының әсерінен мұхит бетіндегі судың булануы);

Білім беруді зерттеу аясында пән аралық ұғымдар мен заңдылықтарды меңгеру «Астрономия» пәні студенттерге материяның бірлігін, оның қозғалыс формаларын, сонымен қатар материалдық дүние дамуының жалпы заңдылықтарын түсінуге бағытталған. [1, 7 б.] Астрономиядан оқу бағдарламасын меңгерудің жеке нәтижелері оқушылардың айналадағы дүниені тануына сенімділігін арттырудан, оқушылардың танымдық қызығушылықтарын, интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудан тұрады.

Жалпы, астрономия пәнін оқыту студенттерді жеке тұлға ретінде дамытуға бағытталуы керек және бұл мұғалімдердің назарында оқыту процесі емес, оқушылардың танымдық әрекеті болған жағдайда ғана мүмкін болады.

Әдебиеттер:

1. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология .Тараз :ТарМу , 2003.
2. Әбілқасымов А.Е. Студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру.
3. «Физика» ғылыми – әдістемелік журналы, №4. 2010ж.
4. Абрамов С.А., Гнездилова Г.Г., Капустина Е.Н., Селюн М.И. Задачи по программированию. –М., «Наука», 1988г.

ОЖ (377.037.4)

WEB ПРОГРАММАЛАУ ПӘНІ БОЙЫНША ИНТЕРАКТИВТІ ЖҰМЫС ДӘПТЕРІН WIZER ОРТАСЫНДА ДАЙЫНДАУ ӘДІСТМЕСІ

Убайдулла Ә.А.-1509-10 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Кулжатаева К.М. – магистр оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой статье показано, как создать рабочую тетрадь по предмету веб-программирования на основе инструментов онлайн-платформ. Благодаря удобному интерфейсу этой среды преподаватель высшего и среднего учебного заведения может создавать удобные интерактивные задания, которые можно использовать в ходе урока.

Summary

This article shows you how to create a web programming workbook based on online platform tools. Thanks to the user-friendly interface of this environment, a teacher of a higher and secondary educational institution can create convenient interactive tasks that can be used during the lesson.

Wizer.me орта-бұл қашықтықтан оқыту сабақтарында пайдалану үшін интерактивті мазмұн жасауға болатын платформа. Мұнда 15-тен астам Worksheets форматын құру мүмкіндігі бар. Мысалы: matching, open question, blank, multiple choice және т.б. осындай тапсырмалар арқылы студенттер жақында үйренген сөздердің лексикасын, грамматикасын немесе дұрыс жазылуын оңай тексере алады.

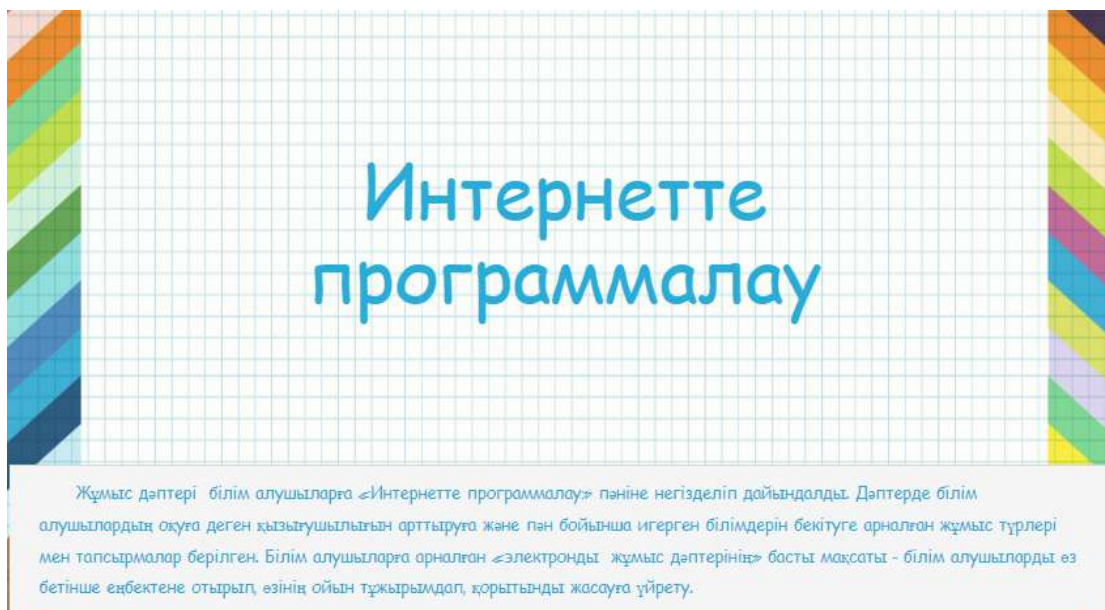
Барлық қашықтықтан оқыту платформаларда негізгі контенттердің бірі ол әрине білім алушыларды бағалау болып саналады. Сондықтан бұл қосымшада әр тарауда білім алушы өзінің білімін тексеруге немесе бекітуге арналған тест жүйесі қамтылған.

Келесі тапсырма жасау үлгісі сәйкестендіру деп аталады. Мұнда тақырыпқа байланысты терминдерді сәйкес анықтамаларын табу, терминдердің басқа тілде аудармаларын сәйкестендіру, анықтаманың толық нұсқасын табу секілді қызықты тапсырма жасауға болады.

Бұл ортаның тағы да қызықты тапсырма түрі топтастыру немесе сөздерді сұрыптау болып табылады. Мұнда білім алушыға бірнеше термин сөздері ұсынылады.

Wizer.me онлайн сервистің осындай ерекшеліктерін зерттей отырып, «Web программалау» пәніне арналған интерактивті жұмыс дәптері әзірленді. Оның мазмұны пәннің оқу бағдарламасы, яғни силлабусына сүйемелденіп жасалды. Контентке енгізілген тапсырмалар зертханалық жұмыстар материалдарының мазмұны негізінде құрылды. Жалпы айтқанда пәннің интерактивті тапсырмалар жинағы немесе интерактивті жұмыс дәптерінің нұсқасы жасалынды.

Қызмет толығымен ағылшын тілінде болса да, онымен жұмыс істеу оңай. Жұмыс дәптердің алғашқы бетінің дизайнын көркемді ету үшін бірнеше шаблон түстер палитрасы ұсынылады. Оның кез келгенін таңдау арқылы өзіңіздің жұмыс дәптеріңізге жүктей аласыз. Төмендегі бірінші жұмыс дәптердің алғашқы беті көрсетілген. Мұнда пән аты жазылып, соңында дәптердің 1-суретте көрсетілгендей қысқаша нұсқаулығы жазылған.

1-сурет. Жұмыс дәптердің бірінші беті

Келесі бетте бірінші зертханалық жұмыстың мазмұнына сәйкес тапсырма жасалынған. Мысалы, төмендегі суретте көрсетілген сөйлемдерді толтырып жазу арқылы оның дұрыс нұсқасын жазып шығу керек. Бұл тапсырманы орындаған соң келесіне көшеді. Келесі тапсырма 2-суретте көрсетілгендей сұрақтың дұрыс нұсқасын белгілеу керек. Ары қарай тақырыпта кездесетін материалға қысқаша шолу жасап, танысып келесі тапсырмаға өтеді.

Сөйлемді толықтырып жазыңыз:

_____ әрқашан жаңа жолдан басталады және әдетте _____ болып табылады. Тег _____ HTML бетіндегі _____ үзілімді анықтайды және көбінесе көлденең ереже ретінде көрсетіледі. HTML _____ элементі _____ үзілімін анықтайды. HTML _____ элементі алдын ала _____ мәтінді анықтайды.

Қандай атрибут фон түсі үшін пайдаланылады?

☐ a background-color ☐ b color ☐ c style

HTML мәтінін пішімдеу

HTML пішімдеу элементтері

Пішімдеу элементтері мәтіннің арнайы түрлерін көрсетуге арналған:

- - Қалың мәтін
- - Маңызды мәтін
- <i> - курсив мәтін
- - Екпінді мәтін
- <mark> - Белгіленген мәтін
- <small> - Шағын мәтін
- <del> - Жойылған мәтін
- <ins> - Енгізілген мәтін
- <sub> - Жазба мәтіні
- <sup> - Жоғарғы сызба мәтіні

2-сурет. Сөйлемді толықтырып жазу, сұрақ жауап тапсырмасы

Сондай-ақ, конструкторда шолу қойындысына өткен кезде іске қосылатын алдын-ала қарау мүмкіндігі бар. Әрі қарай, егер жұмыс кітабы толығымен жасалған болса, сақтау немесе өңдеуді жалғастыру түймесін басуға болады. Сондай-ақ, қызметте жасалған жұмыс парақтарын басып шығару мүмкіндігі бар, бұл олармен жұмыс істеу мүмкіндігін арттырады.

Интерактивті жұмыс дәптерін жасағаннан кейін, егер мұғалім онымен электронды түрде жұмыс істеуге шешім қабылдаса, оған студенттерге қол жетімділік беру керек. Мұны қызметтің «оқытушыларға көмек» қойындысында жасауға болады.

Жалпы, оқу процесінде интерактивті жұмыс дәптерін қолдану оқыту кезеңін қарқынды өткізудің, оны оңтайландырудың, оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудың, дамыта оқыту идеяларын жүзеге асырудың, сабақтардың ұтқырлығын арттырудың, өзіндік жұмыс көлемін арттырудың бір жолы болып табылады.

Қазіргі заманғы ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды, информатиканы пайдалану мүмкін емес, ақпараттық және пәннің мазмұны бейбітшілікті жақтайды. Сабақта компьютерлік техниканы қолдану әр сабақты түсінікті етеді. Электрондық жұмыс дәптерін пайдалану білім беруді дамыту кезеңінде ең тиімді болып табылады. Бұл логикалық ойлауды, ақыл-ой еңбегін дамыту, оқушылардың дағдыларын дамыту, сонымен қатар оқу аумағында оның функционалды құрылымын жетілдіруге күш салады.

Әдебиеттер:

1. Бөрібаев Б., Мадьярова Г.А. Web-технологиялар: Оқу құралы. - Алматы: ҚазККА баспасы, 2007. - 188б.
2. Андаспаева А.А., Жусипбекова Ш.Е., Баракова, HTML-гипермәтінді белгілеу тілі, А.Ш., 2019.
3. Дузбаева Р. М. Основы создания HTML-документов. Уч. пособ. для студентов - Алматы: КБТУ, 2008. - 82с.
4. Асылбеков У.Б., Исмаилова А.А., WEB-технологиялар, I-бөлім.

HOW TO INTEGRATE MATH INTO ENGLISH

Қаранар А.А. – 1501-12 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Сакеева А.Т. – магистр оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Түйін

Бұл мақалада қалай математика мен ағылшын тілін еінтеграция жасауға болатыны қарастырылады.

Резюме

В данной статье рассматривается как можно интегрировать математику в английский язык.

Math is more important in our life even if we do not accept it. Nowadays everyone has the opportunity to travel around the world, meet foreigner via the Internet, participate in various international olympiads, projects, and competitions, go to various universities and colleges abroad etc. The relevance of my work lies in the fact that English is an international language and is used in all spheres of life. Even if your life is in no way connected with the exact sciences, you need to know at least the basic mathematical operations in English. They are found not only in specialized literature but also in books, films and everyday speech. Since many want to enter an international university with a technical direction, we must know both English and

mathematics in English. In addition, I will try to explain how to integrate math into English in this article.

Mathematics in English develops people not only logical thinking but also expands vocabulary, and teaches them to think in English. It also gives us the ability to analyze various life situations. Knowing mathematics is important and useful, but it is doubly effective to learn it in English. I see the main advantage of the association in that the student understands, on the one hand, that he needs English not only in a communication situation but also when studying other issues, for example, professional ones. Moreover, working on other subjects helps students develop comprehensively.

I see the main advantage of the association in that the student understands, on the one hand, that he needs English not only in a communication situation but also when studying other issues, for example, professional ones. On the other hand, working on other subjects helps students develop comprehensively.

In addition, there are such advantages of the integration math into English:

- continuation of language learning. Despite the fact that the student is learning mathematics, he simultaneously improves English, logic and learns to build a connection between concepts and phenomena. This will help when passing exams, where you need to think analytically;

- development of thinking in a foreign language. Mathematics in English is an opportunity to completely switch to another one, which over time will be perceived as native. The student thinks in English, and this is an extremely useful quality;

- familiarity with the foreign program. Some topics in foreign educational institutions are taught at a higher level, while others are completely skipped. Also, many topics do not coincide by year of study. The ITEC instructor will explain all these subtleties and advise what to focus on, what materials you need to go through before the race;

- memory development. Even if you or your child knows English almost ideally, a math tutor will not be superfluous. The process of memorizing concepts in a foreign language is slower than in a native language, so special techniques are needed here. Many people think that their life has nothing to do with mathematics and they do not need to understand the wilds of this topic in English. But numbers surround us everywhere: phone numbers, credit cards, flights, not to mention dates.

Mathematics, as you know, is the basis of all sciences, and we encounter it everywhere in our everyday life. English becomes an integral part of our lives, not only when we travel, but if we want to get a good education or a job, and are already in high school, the USE in English will become mandatory in 2022, the USE in 2020.

«Every natural science contains as much truth as there is mathematics» (Immanuel Kant). Mathematicians tend to be somewhat snobbish. Following Kant, they believe that in each section of knowledge, there is only as much real science as there is mathematics in it. They are not far from the truth. Mathematics is a concentrated logic, and any science claims to be logical, precise and unambiguous in its statements. Therefore, as far as possible, any science tries to use mathematical methods.

1. Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an approach where students learn a subject and a second language at the same time. A science course, for example, can be taught to students in English and they will not only learn about science, but they will also gain relevant vocabulary and language skills.

It's important to note that CLIL is not a means of simplifying content or reteaching something students already know in a new language. CLIL courses should truly integrate the language and content to be successful – success is determined when both the subject matter and language are learned.

CLIL can work for students of any age, all the way from primary level to university and beyond. So long as the course content and language aims are designed with the student's needs in mind, there is no limit as to who can benefit from this teaching approach. However, it is most commonly found in primary and secondary school contexts.

Many teachers see CLIL as a more natural way to learn a language; when a subject is taught in that language there is a concrete reason to learn both at the same time. And as students have a real context to learn the language in, they are often more motivated to do so, as they can only get the most out of the content if they understand the language around it.

Moreover, being content-focused, CLIL classes add an extra dimension to the class and engage students, which is especially advantageous in situations where students are unenthusiastic about learning a language.

CLIL also promotes a deeper level of assimilation – as students are repeatedly exposed to similar language and language functions and they need to produce and recall information in their second language.

Furthermore, it has the advantage that multiple subjects can be taught in English, so students' exposure to the language is increased, meaning their language acquisition is faster

Mathematics in English is especially needed if you want to study abroad. every university, from ordinary universities to Harvard, necessarily accepts students through tests like the SAT. to pass these tests you must be able to solve mathematical problems even if you choose a profession that is not related to mathematics. prestigious, good universities know that if a person can solve complex mathematical problems, then he definitely has a place in a university. since such people are usually smart, intelligent people with a higher IQ. and of course, if you have chosen a foreign university, the exams will be in English. To enter such universities means securing a bright future for yourself, and you will need to learn both English and mathematics. Integrating mathematics into English is an ingenious solution in this case. Many teachers have moved on to solving the problem by integrating mathematics into English.

Many gymnasium schools, lyceums have switched to such integrations, this is their advantage over ordinary schools, modern schools are now actively looking for young professionals who can teach certain subjects in English, it is not hidden from us that there are few such specialists.

It is still not hidden from us that the integration of mathematics into English is progressing only in NIS schools. NIS teachers specifically teach modern, unique

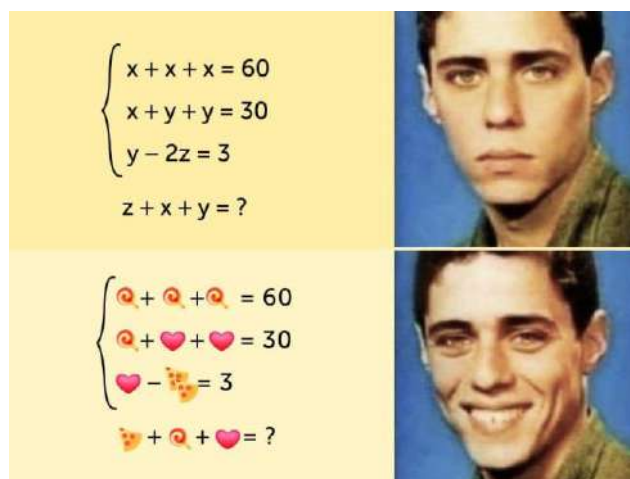
courses for this, and it is important to understand that this topic is very relevant and important for us, young teachers, it is especially important for teachers to learn how to integrate mathematics into English.

We, as modern youth, understand that the future of our country is in our hands, and we understand that the integration of mathematics into English will greatly help us on our way.

Mathematics in English develops not only logical thinking, expands vocabulary, teaches you to think in English, but also gives you the ability to analyze various life situations. Solving mathematical problems is important and useful, but it is doubly effective to do it in English. The integration of mathematics and English contributes to the development of intelligence and the activation of lexical and grammatical material. If you speak English, even with mistakes and an accent, you will be understood almost by around the world. And for mathematicians, even an accent is not a hindrance: a Chinese student can hardly understand the speech of their Indian counterpart, but when they begin to parse the same problem at the International Olympiad language barriers will disappear.

Mathematics can help predict the future. If you analyze the data and build a mathematical model, you can, for example, predict how many new customers will come to you next month. English allows you to live a second life. For a person who knows a foreign language, as if a new dimension opens up: you can learn about events in the world without waiting for the news to be translated, travel without fear of getting lost and get to know those who have never heard Russian.

2. We can also come up with methods for easy assimilation of mathematics in English. Now the younger generation lives their time in social networks. In this regard, you can explain the topic with funny memes in the language of slang. And I think it's a very working method. To lead people are more comfortable with those with whom they are in harmony.

As I said, such integration will help children to be smart, intelligent and competitive. I won't talk about elementary grades, but if such integration is added to us in high school, it would be a great chance to help our country and the future generation. Through this article, I want to reach out to future teachers of educators, because the future of new generations, that is, our country, depends on us.

The integration of mathematics into English is relevant and I think many mature conscious people would support this integration. And if you want to develop yourself and our country, then start it with education, more precisely with mathematics. Because mathematics is an exact science and the integration of such an exact science into English will certainly help you in that!

1. Кульневич С.В., Лакоценина Т.П. Анализ интегрированных уроков – Ростов-на-Дону: Учитель, 2015. –144с.
2. Сухаревская Е.Ю. Технология интегрированного урока. – Ростов-на-Дону: Учитель, 2003. –128 с.
3. Мельник Э.И. Корожнева Л.А. Интегрированное обучение в начальной школе: Теория и практика. – СПб.: КАРО, 2003. –192 с.
4. Зверев И.Д., Максимова В.Н. Межпредметные связи в современной школе – Педагогика, 1977. –178 с.
5. Боярчук В.Ф. Межпредметные связи в процессе обучения. – Вологда, 1988. –202 с.
6. <http://www.english.com/blog/content-and-language-integrated-learning/>

METHODS OF USING ENGLISH GAME IN THE PHYSICS LESSON

Омирзахқызы Г. - 1510-12 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Сакеева А.Т. – магистр оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Түйін

Бұл мақалада физика пәнін оқытуда ағылшын ойындарын қолданып сабақ өту қарастырылған. Сондай-ақ, автор нақты дәлелдерді келтіру арқылы ойындардың тиімді екендігі көрсетеді.

Резюме

В данной статье речь идет об обучении физике с помощью английских игр. Также автор показывает, что игры эффективны, предоставляя конкретные доказательства.

Physical science is the most general and basic branch of natural science that determines the state, change and structure of the material world. When you think of physics, it is natural that you imagine the nature that surrounds you. Because physical science studies nature, the world, the universe. Physics is the most developed of modern sciences. People are clearly addicted to technical devices these days. What you mean by this is that everything from your mobile phone to your computer and all other equipment is built on the basis of the laws of physics.

Knowledge about the physics of natural processes is constantly expanding and deepening. People who are interested in physics are needed to conduct various researches about this doctrine. A learner who wants to know the secrets of the world loses interest in the subject when he sees numbers and calculations along with formulas. After studying, you can immediately understand why there are few people who say they like physics.

Why is the law of physics necessary in everyday life?

When we say the laws of physics, we imagine various incomprehensible formulas before our eyes. But the laws of physics are not only in the laboratory, but also in our daily life. For example: pour boiling water into a glass container, the

container will crackle. It helps to distinguish between cooked and raw eggs, to know and understand phenomena such as the rapid spread of any smell in the air.

The main direction of the education sector is to educate a well-educated, competent, motivated, moral citizen. In order to attract learners to the subject of physics, it is necessary to provide them with quality education. Teaching is not a gift of teachers to learner, these competencies require students to actively participate in the learning process in order to learn. The key to quality teaching is in the teacher, and it is in the hands of the teacher to educate the future generation.

There is no such thing as an incompetent child. All children are capable. You just need to be a strong specialist to be able to see it and discover its potential. One way to get students interested in physics is to play games during the lesson.

The game is a process that does not take into account age differences, raises a person's mood, and makes him think. The game is a type of pedagogical and effective methods that have a great opportunity to form endurance, initiative, ingenuity, punctuality, inquisitiveness, entrepreneurship, wideness of the field of worldview, a lot of knowledge, as well as many other qualitative qualities. In addition to increasing a child's ingenuity, observation, attention, games also develop epic feelings.

Benefits of playing English games in physics class:

- 1) It is used in theoretical and practical studies.
- 2) It helps to develop learners' knowledge and business skills.
- 3) Passing the lesson using electronic resources will save you from boredom.
- 4) Frequent and quick monitoring of education.
- 5) To create a full opportunity for each learner to develop their thinking ability, to exchange opinions, to revive their free speech, and to write competently.
- 6) These games help students to meet the requirements of new generation textbooks.
- 7) It is one of the most effective ways to express your thoughts freely and quickly find the right solutions.

Types of games used in physics lessons:

«30 second» games

Goals:

-to train students to think quickly, to fix the topic;

Condition:

One player says a word according to the topic, the next student must say a word that comes from the letter at the end of that word. If the student does not answer within 30 seconds, he is out of the game.

For example:

-Topic: Temperature. Temperature measurement methods.

-each player is given 30 seconds

1.Maksat		2.Jony		3.John		4.Mary		5.David	
temperature	s	electrical	6s	limit	1s	thermometer	8s	result	2

- this is where David leaves the game.
- Then the game continues until there is only one person left.

«Brainstorm» games

Goals:

- checking learners' vocabulary;
- we determine the level of thinking of students;

Condition:

It is necessary to give a long speech on the blackboard and make a word out of it. Note: as many letters as there are in the word should be used.

For example:

meter ,mother ,meet ,home ,her and so on

« Can you guess? » games

Goals:

- checking and developing students' cognitive process;

Condition:

We divide the students into groups and put the group leader in the center. We give the team leaders a picture of the physical devices. Each group must find out what the tool is by asking questions about the tool. Note: You can ask 10 questions.

For example:

- Is it big (small)?

- Is it round?
- Is it heavy (light)?
- Does it measure weight (length, temperature)?
- Can it be seen anywhere (only in the laboratory)?
- When they think they know the name of an object:
- Is this ... (name)? or is it ... (name)?

«Better balloon» games

Goal:

- to accustom learners to quick thinking and dexterity.

Condition:

You need a ball to play this game. You can draw 2-3 or more on the board. One balloon is given to each. The teacher says a common word according to the topic, and the participants of the game say one word according to the same topic. Each time you say a word, you have to blow up the balloon. If no one can say a word, the balloon will not be blown. So, whoever blows up his balloon first wins.

For example:

- we compete with each other, everyone participates.
- prizes will be given to the winner.

«Domino» games

Goal:

- teaches students speed.
- remembers and repeats words related to the topic.

Condition:

The quoted words should be placed in the following order: the next word should start with the letter that the previous word ends with. One word should not be repeated

For example:

Words:

Students understand different situations and consider ways to solve them through grammar games. A child is enthusiastically devoted to a good game, tries to learn and master it, acquires various skills and information, and improves his skills. Various rules and games for the development of children's thinking, imagination and speech have great didactic value.

One type of game improves thinking and perception, another improves thinking ability, and the third improves memory. At the same time, the use of games increases students' interest in the lessons they are studying and gives an opportunity to understand. The growth and prosperity of any country, its place in the civilized world, is directly related to the formation of the national education system and the direction of development. Because nowadays every person's future is evaluated according to the quality and quantity of the education he has received. Only people with high education and skills can follow the course of life.

V.A. In the words of Sukhomlinsky: "There is no normal development of the mind without play and cannot be. The game is like a big bright window opened to the world, through which the child's spiritual feelings are combined with the world around him. It is the fuel of desire for knowledge and imitation.

The paradigm of education has changed, the content of education has been renewed, a new approach, a new relationship is emerging. What is the traditional teaching that we have been using. It is a 45-minute activity of a current teacher. The teacher comes in, asks the lesson, explains the lesson. He evaluates 4-5 students, the rest remain the same. Here, the students are interested in the knowledge that the teacher is ready for, and there is no further development, search, participation,

comparison, exchange of opinions, etc. The scope of such knowledge is narrow and often leads to rote memorization.

And by using our games, we can find out the level of each child and increase his interest in the lesson. "Tell me, I'll forget it, show me, maybe I'll remember it, interest me, I'll understand" has a deep meaning.

In conclusion, in accordance with modern requirements, if every teacher improves his knowledge and uses innovative technologies in accordance with new requirements in his classes, instead of the old monotonous classes, the lessons will definitely be more interesting and meaningful.

Литература

1. Людмила Громова: Физика в играх и опытах (2022г)
2. БОУ Омской области Многопрофильный образовательный центр развития одаренности <http://xn--117-5cdozfc7ak5r.xn--p1ai/> (дата обращения: 13.10.2019).
3. Гальскова Н. Д. О взаимодействии инноваций и традиций в теории обучения иностранным языкам // Иностранные языки в школе. — 2018. — № 11. — С. 2–10.
4. Гришанова И. А. Образовательная среда как фактор коммуникативной успешности младших школьников // Вестник УДМГУ. — 2012. — № 3–2. [Электронный ресурс]. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatel'naya-sreda-kak-faktorkommunikativnoy-uspeshnosti-mladshih-shkolnikov#ixzz3cw0MprUE> (дата обращения: 05.11.18).
5. Измestьева Е. Что такое дизайн мышление. [Электронный ресурс]. URL: <https://test.ru/2015/01/28/what-is-design-thinking/> (Дата обращения: 10.11.18).
6. Самарин А. В. К вопросу о показателях познавательного интереса младших школьников в учебном процессе // Статья в сборнике трудов Международной научно-методической конференции, Образование. Наука. Карьера. — Курск, 24 января 2018 г. — С. 57–60.

ОЖ (372:8:53)

ФИЗИКА ПӘНІНЕН СТАНДАРТ ЕМЕС ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДА MS EXCEL ЖӘНЕ MACROMEDIA FLASH БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Оралхан Ұ.С.- 1502-19 оқу тобының студенті

Ғылыми жетекші: Рахашев Б.Қ. – ф.м.ғ.к., аға оқытушы,

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Очень полезно решать физические задачи по предмету физики. Я думаю, что в сегодняшнюю цифровую эпоху решить задачи для ученика с помощью компьютерных программ является одной из самых важных проблем, трудно просто объяснить ученику решение нестандартных задач в школьном курсе. В этой статье представлен простой способ использования при создании нестандартных отчетов и программ моделирования отчетов. При моделировании общей задачи на компьютере сохраняется несколько алгоритмов. По такому же алгоритму считается, что схема нестандартного отчета будет создана в электронной таблице MS Excel. По четвертому этапу алгоритма в программе Macromedia flash создается анимация, необходимая для отчета, и выводится результат.

Summary

It is very useful to solve physical problems in the subject of physics. I think that in today's digitized era, it is one of the most important problems to solve problems for the student using computer programs. It is difficult to simply explain to the student in solving non-standard problems

in the school course. This article provides an easy way to use when generating non-standard reports and report modeling programs. When modeling a general problem on a computer, several algorithms are kept. According to the same algorithm, it is considered that the outline of the non-standard report will be created in the MS Excel spreadsheet. According to the fourth stage of the algorithm, the animation required for the report is created in the Macromedia flash program, and the result is displayed.

Кіріспе

Физика пәнінде физикалық есептерді шығару өте тиімді. Қазіргі таңда цифрландырылған заманда компьютерлік бағдарламаларды қолдана отырып, оқушыға шығарту өзекті мәселелердің бірі деп білемін. Мектеп курсында стандартты емес есептерді шығаруда оқушыға жай ғана түсіндіру қиындық тудырады. Бұл мақалада стандартты емес есептерді шығару кезінде қолданылатын оңай әдіс пен есепті модельдеуші бағдарламалар қарастырылған. Жалпы есепті компьютерде модельдегенде бірнеше алгоритмдер сақталады. Сол алгоритм бойынша стандарт емес есептің сұлбасы MS Excel есептеуіш кестесінде жасалынуы қарастырылады. Алгоритмнің төртінші кезеңі бойынша есепке қажетті анимацияны жасау Macromedia flash бағдарламасында орындалып, нәтижесі көрсетіледі.

Физика пәнін оқушыға үйретудегі ең басты мәселелердің бірі теорияда алған білімін, практикада есептер шығарту арқылы шыңдау. Физикалық есептер қарастырылатын есептердің мазмұнына қарай: механика, молекулалық физика және термодинамика, электродинамика, кванттық физика және атом, ядролық физика бөлімдерінің есептері болып бөлінеді. Сонымен қатар мектеп физика курсында есептің қиындық дәрежесіне қарай: қарапайым жаттығу есептері; шығармашылық есептер; орташа деңгейлі есептер; олимпиадалық есептер деген сияқты түрлерге бөлінеді. Есептерді шығару барысында мәтінмен, суретпен, графикпен және де сұрақпен берілетін есептер кездеседі. Бұндай типте келген есептер көбіне терең ойлануды қажет етеді

Физикалық стандарт емес есептер деп - сан мәні берілмеген, логикалық ойлануды қажет ететін, шығарылу жолы белгісіз есептерді айтады [1]. Мектеп курсында стандартты емес есептерді пәнді оқып үйренуге қызығушылығы жоғары оқушыларға шығартуда компьютерлік MS Excel және Macromedia Flash бағдарламаларын қолданудың маңызы зор. Себебі компьютерлік бағдарлама көмегімен есепті шығарған кезде жауабы айқын көрінеді, бірнеше мәнді қажет ететін есептерді шығарған кезде уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді. Macromedia Flash программасының көмегімен физикалық процестерді анимациялық түрде жасау арқылы ойлау дағдылары қалыптасады.

Жалпы стандарт емес есептерді компьютерде шығаруда мынадай алгоритмдер қолданылады:

Негізгі бөлім.

Мақсаты: t уақытта ыдырап үлгермей қалған радиоактивті атом санын, ыдырау тұрақтысын, t уақытта ядролардың қанша бөлігі ыдырайтындығын анықтау

Тапсырма: Қандай да бір радиоактивті изотоптың жартылай ыдырау периоды T . $t = 3T$ уақыт ішінде ядролардың қанша бөлігі ыдырайды? $t = 0$ кездегі радиоактивті атом саны $N_0 = 12$. t уақыт ішіндегі ыдырап үлгермей қалған радиоактивті атом санын, ыдырау тұрақтысын анықтаңыз. Сәйкесінше $T = 140\text{с}$

1. $t = T$
2. $t = 2T$
3. $t = 3T$
4. $t = 4T$
5. $t = 5T$

Математикалық модель құру:

Берілгені: $N_0 = 12$

Шешуі: $\lambda = \ln 2 / T$

$$t = T \quad N = N_0 * e^{-\lambda * t}$$

$$T = 140\text{с}$$

Табу керек: N -? N / N_0 -? $N = 12 * e^{-\ln 2 * T / T} = 12 * e^{-0.693} = 6$

$$\lambda = \ln 2 / T = 0.693 / 140 = 0.004951\text{с}^{-1}$$

$$N / N_0 = 6 / 12 = 0.5$$

Жауабы: $\lambda = 0.004951\text{с}^{-1}$, $N = 6$, $N / N_0 = 0.5$

Есепті эвристикалық тәсілмен шығару алгоритмі

1. Есепті шығару үшін мына сілтемені басу арқылы https://www.vascak.cz/data/android/physicsatschool/template.php?s=jadro_rozp_ad&l=ru немесе көрсетілген QR кодты телефон камерасын қолдану арқылы енгізіп, QR код арқылы «Мектептегі физика» виртуальды бағдарламасына

кіріңіз.

2. Нұсқаулықта берілген теориялық мәліметтермен міндетті түрде танысып шығыңыз

3. Бағдарламадағы берілген шамалардың және сызба суреттердің түсіндірмесі жасалынған. Сол түсіндірме материалымен танысып шығыңыз. Ол түсіндірме материалдары тапсырманы орындауда, бағдарламамен жұмыс жасауда қажет болады.

4. Есеп шартына сәйкес берілген мәндерді Ехсель электронды кестесіне енгізіңіз. Бағдарламадан бастапқы молекулалар санын $N_0 = 12$ деп алыңыз, $t = 1T, 2T, 3T, 4T, 5T$. Сәйкесінше

5. Ыдырап үлгермей қалған радиоактивті атом санын мына формула негізінде $N = N_0 * e^{-\lambda * t}$ (1) анықтаңыз.

6. Ыдырау тұрақтысын $\lambda = \ln 2 / T$ (2) формуласы арқылы есептеңіз. T мәнін $T = 140\text{с}$ деп алып әрбір алдында тұрған коэффициенттеріне көбейтіп шығыңыз. $t = 1T, 2T, 3T, 4T, 5T$

7. Анықталған N мәнінің эксперименттік және теориялық мәндерін салыстырыңыз. Эксел электрондық кестесіне енгізіңіз. $N(t)$ тәуелділік графигін тұрғызыңыз.

8. Орындалған эксперименттік есеп нәтижесін қорытындылаңыз.

9. Ізделінді шаманың дұрыстығына көз жеткізу үшін бірнеше бағдарламада модельдеп көріңіз. Мысалы (MS EXCEL ЖӘНЕ MACROMEDIA FLASH)

10. Есепті қорытындылаңыз. Әр бағдарламада шығарылған ізделінді шаманың мәндерін салыстырыңыз, әр бағдарламаның ерекшеліктеріне тоқталып өтіңіз.

Эксперименттік бөлім

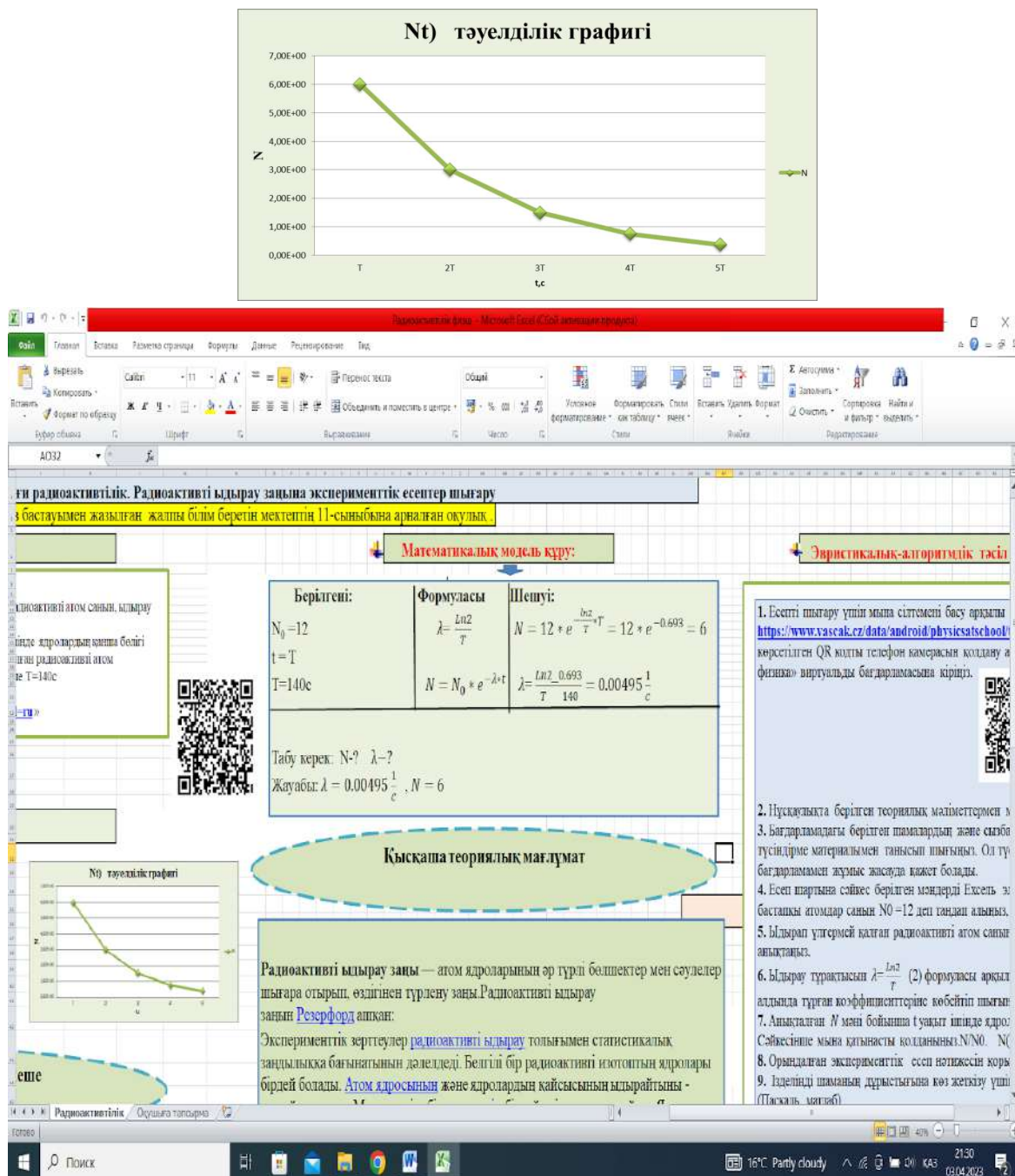
Компьютерде бағдарламалау (MS EXCEL ЖӘНЕ MACROMEDIA FLASH)

MS Excel-Microsoft корпорациясы жасаған электрондық кестелік бағдарлама. Терезеде барлық стандартты элементтер бар: тақырып жолы, көлденең мәзір, екі құралдар тақтасы, айналдыру жолағы, күй жолағы. Word бағдарламасындағы сияқты, сіз берген пәрмендер таңдалған ұяшыққа немесе таңдалған ұяшықтар блогына немесе бүкіл кестеге қолданылады. Пішімдеу тақтасының астында ағымдағы ұяшыққа енгізілген деректер мен формулаларды теретін және өңдейтін формулалар жолы орналасқан. Бұл жолдың сол жағында аталған ұяшықтардың ашылмалы тізімі орналасқан және бұл тізімнің тақырыбы атау өрісі деп аталады. Бұл өріс таңдалған кесте ұяшығының мекенжайын көрсетеді [3]. Ал қазір мына қарастырып отырған есепті осы есептеуіш бағдарламада орындап көрейік.

Есепте берілген шамаларды кестелік ұяшыққа енгізу және формулалар негізінде есептің жауабын анықтау

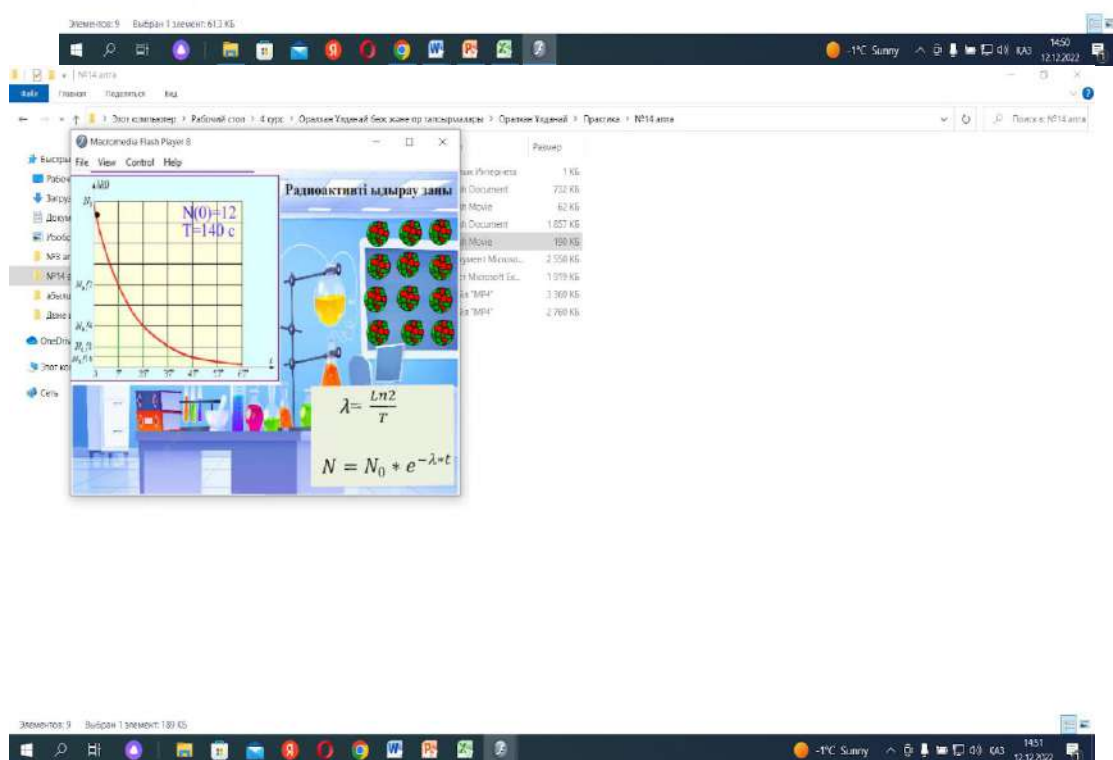
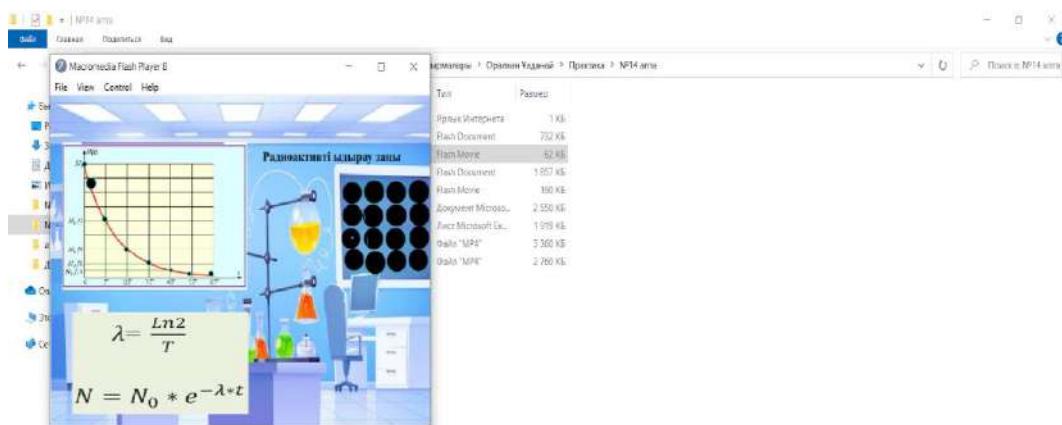
, 1/c					Енгізілетін мәндер			Табу керек?		
№	t, c	t, c	T, c	N0	λ	N	N/N0			
1	T	140	1,40E+02	1,20E+01	4,95E-03	6,00E+00	5,00E-01			
2	2T	280	1,40E+02	1,20E+01	4,95E-03	3,00E+00	2,50E-01			
3	3T	420	1,40E+02	1,20E+01	4,95E-03	1,50E+00	1,25E-01			
4	4T	560	1,40E+02	1,20E+01	4,95E-03	7,50E-01	6,25E-02			
5	5T	700	1,40E+02	1,20E+01	4,95E-03	3,75E-01	3,13E-02			

Есеп шартына сәйкес $N(t)$ тәуелділік графигі мен дәстүрлі жолмен есептелуі

Бұл суретте есептің компьютерлік бағдарламаларда орындау кезінде қолданылатын алгоритмдері толық жазылып, есептеліп қарастырылған.

Бүгінгі таңда технологияның қарқынды дамуына байланысты компьютерлердің графикалық мүмкіндіктері күннен-күнге үлкеюде. Қазіргі компьютерлердің мүмкіндігіне байланысты программалар да аз жасалып жатқан жоқ. Соның ішінде, анимация жасауда көп қолданысқа ие Macromedia Flash программасы. Бұл программаны жиі Web-сайттарды құруда көп қолданады. Macromedia Flash MX 2004 және Macromedia Flash Professional 2004 көптеген қызықты интерактивті мультимедиялық презентацияларды дайындауға мүмкіндігі көп. Flash бағдарламасында векторлық графикамен және анимациялар мен жұмыс істеуге болады [4]. Ал енді бұл бағдарлама көмегімен қарастырылған есепке байланысты анимация жасаған болатынын. Сол анимацияның суретін қойып өттім.

Радиоактивті
ыдырау.swf

радиоактив
оқушы.swf

Алынған нәтижелерді талдау

Қорытындылай келе, радиоактивті ыдырау заңының өрнегі арқылы белгілі бір уақыт ішінде ыдырап үлгермей қалған радиоактивті атом санын анықтауды, сонымен қатар ыдырау тұрақтысын анықтауды бағдарлама арқылы есептеп, виртуальды бағдарлама көмегімен көру арқылы естерінде ұзақ сақтай алады. Бұндай күрделі тақырыптарды жай ғана сөзбен айтып жеткізу мұғалім үшін оңай шығар, алайда оқушының тақырыпты терең меңгеруі үшін осындай виртуальды модельдеуші бағдарламалардың көмегі орасан зор болмақ деп айтар едім.

Қорытынды.

Қорытындылай келе, бұл мақала негізінде стандарт емес есептерді шығаруда компьютерлік бағдарламадардың тиімді мәселелері қарастырылды. Мектеп физика курсына осындай бағдарламалар көмегімен есептерді оқушыға шығартатын болса, физикаға қызығатын оқушылардың саны артып қана қоймай, аудандық, облыстық олимпиадалардан жүлделі орынды иемденетін шәкірттеріміздің саны арттары сөзсіз.

Әдебиеттер:

1. Физиканы оқыту теориясы және әдістемелік негіздері. Б.Е.Ақитай
2. Задачи по физике и методы их решения. В.А.Балаш
3. https://kk.wikipedia.org/wiki/Microsoft_Excel
4. <https://qazbrand.info/all/7058/macromedia-flash-zh-yes-men-tanysu/>

ӘОЖ (372:8:53)

8-СЫНЫП ФИЗИКА КУРСЫНДА ДИДАКТИКАЛЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Эрмахан Н.А., Төрехан Т.Е., Калимбетова А.С. – 1502-19 оқу тобының студенттері

Ғылыми жетекші: Рахашев Б.Қ. – ф.м.ғ.к., аға оқытушы,

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье описаны виды дидактических материалов и особенности их использования для курса физики 8 класса общеобразовательной школы на основе обновленной образовательной программы.

Summary

The article describes the types of didactic materials and the features of their use for the course of physics of the 8th grade of a general education school on the basis of an updated educational program.

Жаңартылған мазмұндағы білім беру жүйесі арқылы оқушылар өз алған білімдерін өмірде қолдана алуға үйренуі, тапқырлық қабілеттерін және шығармашылық ойлау дағдыларын қалыптастыруы тиіс. Ал бұл, физика курсымен танысуды енді ғана бастап келе жатқан 7-8-сынып оқушылары үшін басты мәселелердің бірі болып табылады. Мұның себебі, бұл сынып оқушыларының физика пәніне деген қызығушылықтарын дәл осы кезеңде қалыптастырудың маңызы зор. Осы орайда қазіргі заман балаларының ерекшеліктерін ескере отырып, олардың физика пәнін оқуға деген қызығушылығы мен ынтасын оятудың түрлі әдіс-тәсілдерін пайдалану қажеттілігі туындайды. Физиканы оқытуға қызығушылықты дамытудың тиімді формалары ретінде келесілерді атап өтуге болады: дидактикалық ойындар, стандартты емес сабақтар, көркем әдебиеттерді, аңыздарды, ертегілерді, фантастикалық жағдаяттарды физика сабағында пайдалану, оқулықпен жұмыстың әртүрлі формалары, топтық жұмыс, т.б. Сонымен бірге қазіргі кезде осы әдіс-тәсілдердің барлығын бір жүйемен қолдануға мүмкіндік беретін оқытудың жаңа технологияларының бар екені барлығымызға белгілі.

Оқыту технологияларының ішінде дәстүрлі түрде оқулықтар мен жұмыстық дәптерлермен қатар сабақтың ажырамас бөлігі болып табылатын

«дидактикалық материалдар» арқылы оқыту технологиясын ерекше бөліп атап көрсетуге болады. *Дидактикалық материал* - оқушының танымдық белсенділігін жандандыратын, оны оқу процесіне араласуға, ақпаратты қабылдауға, берілген тақырып бойынша ойлануға ынталандыратын материал. Дидактикалық материалдардың бүгінгі ақпараттық технологиялардың дамуына сәйкес пайда болған түрі – электрондық дидактикалық материалдарға да тоқталмасак болмас [1].

Электрондық дидактикалық материал (ЭДМ) - оқушыға әсерін оның перцептивтік ерекшеліктеріне сәйкес іске асыруға және оған лайықты күрделілік деңгейіндегі жұмысты ұсынуға мүмкіндік беретін сандық құрал. Бұлар барлығы бірдей карталар, кестелер, иллюстрациялар, сондай-ақ бейне және аудио материалдар - сақтауға ыңғайлы, үй тапсырмасы үшін қолжетімді, интерактивті элементтермен толықтырылған. Электрондық түрдегі дидактикалық материалдар компьютерлер, телефондар, планшеттер және басқа да жеке сандық құрылғылар арқылы жүзеге асырылады [2].

Дидактикалық материалдарды ұйымдастырып, жасап қолданудың өзінде оқушылардың жалпыға ортақ қызығушылықтарына сәйкестігіне мән беруіміз керек. Пәнге деген қызығушылықты арттырудың бір жолы - физика сабағында көркем әдебиетті пайдалану, яғни дидактикалық материалдарды да соған сәйкес етіп ұйымдастыру.

Келесібір түрдегі дидактикалық материалдарды оқу үрдісінде көрнекі тапсырмалар ретінде пайдалану үлкен септігін тигізеді. Көптеген авторлардың дидактикалық материалдары әртүрлі сыныптарға арналған карточкалық – тапсырмалар түрінде шығарылғандығы белгілі. Барлық осы материалдарды екі түрге бөлуге болады:

1. Мазмұны бойынша дәстүрлі және типтік проблемалық кітаптардағы әдеттегі тапсырмаларды қайталайтын, бірақ тек жеке карточкаларда орындалатын материалдар. Бұл есептеу тапсырмалары, тапсырмалар – сұрақтар, сапалық тапсырмалар және т.б.
2. Есепті шешуге қажетті барлық ақпарат суретте көрсетілген және көрнекі түрде қабылданатын материалдар.

Бірінші топтың дидактикалық материалдарының пайдалы екені сөзсіз. Олар сабақты жақсы ұйымдастыруға ықпал етеді, жаттығуларды орындау барысында оқушыларға сараланған тәсілге мүмкіндік береді.

Екінші топтың дидактикалық материалдарын оқу процесіне енгізу қосымша оқу уақытын қажет етпейді. Онымен жұмыс істеу жаттығулардың құрылымын жақсарту арқылы бағдарламада қарастырылған сағаттарға толық сәйкес келеді[3].

8-сынып оқушылары үшін физика пәнін өту барысындағы дидактикалық материалдардың маңыздылығын тексеру үшін мектеп оқушыларынан сауалнама алынды. Сауалнамаға №59 Б.Момышұлы атындағы және Молда Мұса жалпы орта мектептерінің 8-сынып оқушылары қатысты. Оқушыларға ұсынылған сауалнама сұрақтарының реті төмендегіше:

1. Сізге мұғалімнің физикалық құбылысты қалай баяндағаны түсініктірек?

○ *Әңгімелеп немесе сөзбен түсіндіруі*

○ Әртүрлі бейнематериалдарды, суреттер мен анимацияларды қолдану арқылы

○ Екеуімен де түсінікті

2. Физикадан берілетін тапсырмалардың қандай болғаны сізге қызықтырақ?

○ Жай ғана жаттығу түрінде сөзбен берілгені

○ Суреттермен немесе графикпен берілгені

○ Әр түрлі карточкалардан таңдау арқылы

3. Басқа пәндермен сабақтастыра берілген тапсырмалар, яғни мысалы әдебиеттегі мақал-мәтелдер түрінде физикалық құбылысты көрсететін тапсырмалар ұнайды ма?

○ Иә

○ Жоқ

○ Аздап

4. Мұғалімнің сабақ барысында әртүрлі дидактикалық материалдардың, яғни көрнекі: карталар, кестелер, анимациялар, мәтіндері, нөмірлері немесе сызбалары бар карталар жиынтығын және тағы басқаларын қолданған сізге ұнайды ма?

○ Иә, күнде қолданса екен

○ Жоқ, ұнамайды

○ Кейде қолданып тұрғанын қалаймын

Сәйкесінше бұл мектептердің біріншісінде, дидактикалық материалдарды күнделікті болмаса да көбірек қолданады, ал екінші қарастырылған мектепте тек қана ашық сабақтар кезінде, яғни аз қолданатындығына назар аудардық және осыған байланысты оқушылардың көзқарастарын салыстырдық. Сауалнама оқушыларға арнайы сілтемені тарату арқылы физика пәндері мұғалімдерімен бірлесе отырып жүргізілді. (<https://survey.questionstar.ru/d6699a5f>)

Қарастырылған екі мектептің 8-сынып оқушыларына жүргізілген сауалнаманың нәтижесі төмендегі 1 және 2-кестеде көрсетілген:

№59 Б.Момышұлы атындағы жалпы орта мектебі (жалпы 13 оқушы қатысты)

№	Диаграмма	Пайыздық үлесі
1	Не өтпегені: 0 Екеуімен де түсінікті: 6 Әңгімелеп немесе сөзбен түсіндіру: 5 Әртүрлі бейнематериалдарды, суреттер мен анимацияларды қолдану арқылы: 2 ■ Әңгімелеп немесе сөзбен түсіндіру ■ Әртүрлі бейнематериалдарды, суреттер мен анимацияларды қолдану арқылы ■ Екеуімен де түсінікті ■ Не өтпегені	Әңгімелеп немесе сөзбен түсіндіруі – 38,46% Әртүрлі бейнематериалдарды, суреттер мен анимацияларды қолдану арқылы – 15,38% Екеуімен де түсінікті – 46,15%
2	Не өтпегені: 0 Жай ғана жаттығу түрінде сөзбен берілгені: 3 Суреттермен немесе графикпен берілгені: 4 Әр түрлі карточкалардан таңдау арқылы: 6 ■ Жай ғана жаттығу түрінде сөзбен берілгені ■ Суреттермен немесе графикпен берілгені ■ Әр түрлі карточкалардан таңдау арқылы ■ Не өтпегені	Жай ғана жаттығу түрінде сөзбен берілгені – 23,08% Суреттермен немесе графикпен берілгені – 30,77% Әр түрлі карточкалардан таңдау арқылы – 46,15%

3	Иә – 53,85% Жоқ – 7,69% Аздап – 38,46%	
4	Иә, күнде қолданса екен – 53,85% Жоқ, ұнамайды – 7,69% Кейде қолданып тұрғанын қалаймын – 38,46%	

1-кесте.

Молда Мұса жалпы орта мектебі (12-оқушы қатысты)

№	Диаграмма	Пайыздық үлесі
1	Өңгімелеп немесе сөзбен түсіндіруі – 25% Әртүрлі бейнематериалдарды, суреттер мен анимацияларды қолдану арқылы – 33,33% Екеуімен де түсінікті – 41,67%	
2	Жай ғана жаттығу түрінде сөзбен берілгені – 25% Суреттермен немесе графикпен берілгені – 41,67% Әр түрлі картоншалардан таңдау арқылы – 33,33%	
3	Иә – 33,33% Жоқ – 50% Аздап – 16,67%	
4	Иә, күнде қолданса екен – 75% Жоқ, ұнамайды – 8,33% Кейде қолданып тұрғанын қалаймын – 16,67%	

2-кесте.

Әрбір мектепке жүргізілген сауалнамалардың пайыздық үлеспен алынған нәтижесін салыстыра келе екі сыныптың да оқушылары үшін сабақта дидактикалық материалдарды қолданудың маңызы жоғары екенін, яғни олардың қызығушылығын тудыратынын байқауға болады. Алайда, қарастырылған екінші мектеп сыныбына қарағанда біріншісінде мұндай материалдарды көбірек қолданып сабақ өтуге ынтасының жоғары екенін көреміз. Сонымен бірге 3-сұраққа назар аударсақ, екінші мектептің 8-сыныбының әдебиет пәніне жақын екендігі көрінеді, осыған орай оларға физиканы осы пәнмен ұштастыра түсіндіру ұсынылады.

Жоғарыда аталғандардың барлығын ескере келе өз дипломдық жобамыздың тақырыбын дәл осы «8-сыныпқа арналған физика пәнінен дидактикалық материалдар жинағын» дайындауға арнадық. Бұл тақырыпты таңдауымыздың себебі, көптеген дидактикалық жинақтарда оқушылардың қазіргі заманға сай ерекшеліктері мен бейімділіктері ескерілмеген және 8-сынып оқулығындағы тақырыптар толығымен қамтылмаған.

8-сыныпта қарастырылатын тақырыптардың көпшілігі теориялық тұрғыдан болғандықтан, онда есеп шығарылатын тақырыптар аз. Оның себебі, бұл сыныпта физика пәнінен 7-сыныпта қарастырылмаған өзге тараулардың пайда болуында, ал ол тараулар бірден формулалармен немесе есептер шығартуға берілсе бұл оқушыларға қиындық тудыруы және олардың пәнге деген қызығушылығы пайда болмай жатып жоғалуы

мүмкін. Сондықтан да бұл сынып оқушыларына ұсынылған дидактикалық материалдарда: табиғаттағы физика заңдылықтарын түсіндіруге тапсырмалар, мақал-мәтелдермен, жұмбақтармен физикалық құбылысты түсіндіруге қойылған тапсырмалар, сапалық есептер, эксперименттік тапсырмалар тағы да басқалары болуы керек. Сол себепті біз өз жинағымызда осындай тапсырмаларды қамтыдық.

Қорытындылай келгенде, заман талабына сай, оқушыларды техникалық бағыттағы пәндер бойынша, атап айтатын болсақ, физика саласына бағыттауымыз қазіргі заманның ең басты қажеттілігі болып отыр. Осыған байланысты физика сабақтарында дидактикалық және электронды дидактикалық материалдарды қолдану арқылы есептер шығару оқушылармен жұмыс жасау кезіндегі әрбір мұғалімнің негізгі әдістемесінің құрамды бір бөлігіне айналуы керек деп санаймыз. Ал бұл дидактикалық құралдар, материалдарды оқушылардың білім деңгейіне қарай ұйымдастырылып, қолданылатын болса оқушылардың сабақ кезіндегі алған білімдерін бекітуге және тереңдетуге көмектесетіні анық.

Әдебиеттер:

1. Мектепте физика курсын оқытудың теориясы мен әдістемесі цифровые дидактические материалы. Жүсіпқалиева Ғ.Қ., Джумашева А.А., Құбаева Б.С., Орал, 2012
2. Цифровые дидактические материалы. [Электронный ресурс]. URL: <https://rosuchebnik.ru/material/tsifrovie-didakticheskie-materiali/>
3. Использование дидактического материала на уроках физики. [Электронный ресурс]. URL: <https://multiurok.ru/files/ispolzovanie-didakticheskogo-materiala-po-fizike.html>

ӘОЖ 372.8:53

«FIZIKALYQ SMART SANDYQ» ТАҚЫРЫБЫНДА ДАЙЫНДАЛҒАН ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕН

Жандарбаева А.М. – 1502-19 оқу тобының студенті

Ғылыми жетекші: Садық Б.Х. – аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье представлена методика создания электронного учебно-методического комплекса, подготовленного к использованию в процессе обучения физических лабораторных работ и демонстраций.

Summary

This article presents a methodology for creating an electronic educational and methodological complex prepared for use in the learning process of physical laboratory work and demonstrations.

Оқу процесін жеделдететін цифрлық білім беру ресурстары оқыту үдерісінде кеңінен қолданылуда. Солардың бірі электрондық оқулықтар. Физика сабақтарында электрондық оқулықты пайдалана отырып, мақсатқа бағыттталып жасалған іс-әрекеттер оң нәтижесін береді. Мысалы, мұғалім тақырыпты түсіндіруде қажетті мәліметтерге оңай қол жеткізе алады, оқу сапасы жоғарылайды, оқушылар өздеріне қажетті ақпараттарды шексіз қайталап көре алады, тақырыпқа қажетті видео жазбалар ұсынылып, оқушылардың пәнге деген құштарлығы артады.

Жоғарыда аталғандардан қазіргі уақытта білім беру жүйесінде дәстүрлі оқыту құралдарына қарағанда электрондық оқулықты қолданудың қажеттілігі артқандығын аңғаруға болады. Шындығында электрондық оқулық дәстүрлі оқыту құралдарының тиімді тұстарын ала отырып, оқытудың жаңа сапалық деңгейіне алып келеді [1].

Электрондық оқулық – оқыту процесін үздіксіз әрі толық бақылауға, сондай-ақ оқушылардың ақпараттық ізденіс қабілеттерін дамытуына жағдай жасайды. Білім беру саласында электрондық оқулықтарды пайдаланудың көптеген оң жақтары бар. Мысалы, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыра отырып, олардың ойлау жүйесін дамытуда өз беттерінше шығармашылық ізденіс әрекеттерін күшейтеді. Мұғалімнің түсіндірмесі немесе оқулықты ғана пайдалану оқытудың сапасын көтеруге жеткіліксіз. Қазіргі білім берудің негізгі талабы да осында. Оқушылардың білімін көтеруде жана ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану, соның ішінде электрондық оқулықтардың жоғары сапада жасалуына көңіл аударған жөн.

Қазіргі заман талабына сай, жас ұрпаққа сапалы білім беруде электрондық оқулықтарды физика сабақтарында пайдалану – оқытудың жаңа технологиясының бір түрі ретінде қарастыруға болады. Оқытудың жаңа технологияларын пайдалана отырып, оқушылардың білім деңгейін және ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы, оқу-тәрбие процесін тиісті деңгейге көтеру, мектеп ұстаздарының, басшыларының, педагогикалық ұжымның жүйелі басшылыққа алған бағыты деп есептейміз [2].

Дәстүрлі техникалық оқыту құралдарымен салыстырғанда компьютердің басты ерекшелігі – интерактивті бағдарламалардың көмегімен оқушы мен компьютер арасындағы қарым-қатынасты тиімді ұйымдастыруында [3].

Электрондық оқулық – компьютердің экранында көрінетін жай ғана сурет емес, ол өз бетімен үйренушілерге ең қажетті материалдарды толық меңгеруге арналған оқу-әдістемелік кешен. Электрондық оқулықтың көмегімен жасалған оқыту үдерісінің негізгі факторлары мыналар: мақсаттың жоғарылауы, ынтаның күшеюі, оқушылардың оқу-танымдық іскерлігінің белсенділігі, оқу әрекетінің қарқынының артуы [3, 89-б].

Педагогикалық мамандықтардың ішінде физика мұғалімін даярлау аса маңызды деп танылады. Сондықтан бүгінгі студент ертеңгі маман екендігін ескере отырып, оларды білікті де білімді маман етіп шығару үшін компьютерлік сауаттылыққа, цифрлық мультимедиялық технологияларды білуге үйретуде электрондық оқулықтардың маңызы зор.

Қазіргі таңда электрондық оқулық жасау төмендегідей дидактикалық мәселелерді ескеруді талап етеді:

- ✓ белгілі бір пәнге байланысты дайындалған оқулықтың сол пәннің оқу бағдарламасына сәйкес болуы;
- ✓ таңдалған пәнде оқытылатын тараулар мен тақырыптарға қатысты дәрістер конспектісін қамту;
- ✓ зертханалық және практикалық тапсырмаларды орындауға арналған қосымшалар;
- ✓ тақырыптық және тарау сұрақтарынан тұратын қорытынды тест тапсырмалары;
- ✓ электрондық оқулықта берілген тақырыпқа қатысты ақпараттың нақты әрі қысқаша берілуі;
- ✓ құбылысты сүйемелдейтін аудио/видео материалдарының жоғары сапада көрестілуі;
- ✓ таңдалған сурет, қаріп көлемдерінің үйлесімділігі.

Осы келтірілген мәселелерді ескере отырып, зертханалық жұмыстарды орындауға және көрнекі компьютерлік демонстрациялар үшін қолданылатын электрондық кешенді ұлттық құндылықтарымызға негіздеп «Fizikalyq Smart Sandyq» деген атаумен жасап шығардық.

Fizikalyq Smart Sandyq – физиканы оқытуда оқушының білімін бағалау мен дамытуына арналып жасалды. Электрондық оқулықты жасау үшін «Autoplay Media Studio» бағдарламасы қолданылды [5]. Бұл жаңа бағдарламалық құрал болып табылады. Оның көмегімен кез келген сыныбыңыздың оқулығын, оқу жоспарларын қажет десеңіз тақырыпты түсіндіруге көмекші видеолар мен

аудиоларды да көрсете аласыз. Өзіңізге қажетті барлық әдістемелік нұсқаулықтарды бағдарламаға орнатып, кез келген жерде, кез келген уақытта алып пайдалана беруіңізге жағдай жасалған. Төменде Назарбаев Зияткерлік мектебінің физикадан 7-сынып оқулығы негізінде жасалған электрондық оқулықты назарларыңызға ұсынамыз.

«Fizikalyq Smart Sandyq» электрондық оқулығының жасалу әдістемесі

Autoplay Media Studio бағдарламасын «google» платформасынан орнатып алсаңыз интернет желісінің көмегінсіз жұмыс жасайды. Бағдарламаны компьютеріңізге сәтті орнатып, жұмыс істеу принципімен танысып шығыңыз. Autoplay Media Studio – электрондық оқулықтар, фото альбомдар, мультфильмдер, CD/DVD визиткаларын, презентациялар және жоғары сападағы бейнероликтер жасауға мүмкіндік береді. Бағдарламамен жұмыс істеу үшін арнайы бағдарламалық тілді не болмаса курсты оқудың қажеті жоқ.

Autoplay Media Studio бағдарламасына кіріп, бас мәзірдегі құрал саймандармен танысып шығыңыз. Бағдарламаның мәзір тілі ағылшын тілінде жүргізіледі. Бас мәзірдің жоғары жағындағы элементтер текст жазуға, жаңа парақ қосуға, суреттер мен видеоларды орнатуға, мәтінді көшіріп немесе өшіруге, файлды ашуға, сақтауға, артқа/алға іс-әрекетке оралуға мүмкіндік береді.

1-сурет. «Fizikalyq Smart Sandyq» электрондық оқулығының басты мәзірі

Маңызды: Басты мәзірде көрсетілген «Fizikalyq Smart Sandyq» сөзінің үстінен басу арқылы, мектеп оқулығының электронды нұсқасына қол жеткізе аласыз. Autoplay Media Studio бағдарламасында қазақ тілі іске қосылмағандықтан, кейбір әріптер кириллициямен жазылады.

«Fizikalyq Smart Sandyq» электрондық оқулығында қарастырылады:

- *Кіріспе.* Оқулық қолданушыларына арналған алғы сөз.
- *Пайдаланушыға нұсқау.* Оқулықты қолданушыларға арналған түсіндірме нұсқаулығы.

➤ *Мазмұны.* Электрондық оқулық Назарбаев Зияткерлік мектебінің 7-сынып оқулығы негізінде жасалғандықтан, сынып оқулығының мазмұны келтірілген. Мұнда оқушылар тақырыптық ақпараттарды оқи алады.

➤ *Зертханалық жұмыстар.* 7-сыныптың білім беру бағдарламасы бойынша әзірленген физикалық зертханалық жұмыстардың тізімі және оларды ұйымдастыруда виртуальды модельдеуші бағдарламаларды қолданудың әдістемесі келтірілген.

➤ *Web тапсырма.* Оқулық мазмұнында келтірілген тақырыптарға арналған тапсырмалар жиынтығы.

➤ *ҰМЖ.* 7-сыныптың физикадан тақырыптық күнтізбелік жоспары.

➤ *Бағдарламалар тізбесі.* Назарбаев Зияткерлік мектебінің 7-сынып оқулығында қарастырылған зертханалық жұмыстарды ұйымдастыруға арналған «виртуальді модельдеуші бағдарламалар мен бейне материалдар» тізбесі.

➤ *Автор туралы.* «Fizikalyq Smart Sandyq» электрондық оқулығының авторы туралы қысқаша мәлімет.

Мазмұны

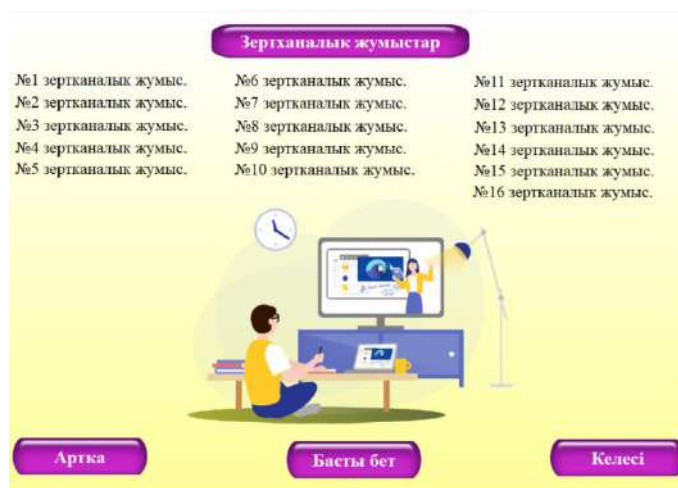

2-сурет. «Fizikalyq Smart Sandyq» электронды оқулығында қарастырылатын тақырыптар мәзірі

Зертханалық жұмыстар

Физика пәні бойынша мектеп оқулығында жалпы 12-тарау қамтылған [4]. Қарастырылған тараулар тақырыптарына сәйкес, теориялық ақпараттар беріледі.

Әрбір таңдалған мәзірде сіз, артқы бетке өту, басты бетке оралу, келесі бетке бару батырмаларын басу арқылы іс-әрекеттерді орындай аласыз.

3-сурет. «Fizikalyq Smart Sandyq» электронды оқулығында қарастырылатын зертханалық жұмыстар тізімі

Өзіңізге қажетті зертханалық жұмыстың үстінен басу арқылы олардың ұйымдастырылу әдістерімен таныса аласыз. Мысалы, №11 зертханалық жұмысты таңдасаңыз:

4-сурет. «Архимед заңын анықтау» зертханалық жұмыс мәзірі

Бұл жұмыста тақырыпқа қажетті ақпараттарға қол жеткізе аласыз: зертханалық жұмысты орындауға әдістемелік нұсқаулық, бейнематериалдар, қысқа мерзімді жоспар үлгісі, презентация.

Web тапсырма

5-сурет. «Web тапсырма» виртуальды тапсырма орындауға арналған мәзір

Бағдарламалар тізбесі

		1) https://youtu.be/2Lp1M1G1u2k 2) https://youtu.be/2Lp1M1G1u2k 3) https://youtu.be/2Lp1M1G1u2k 4) https://youtu.be/2Lp1M1G1u2k 5) https://youtu.be/2Lp1M1G1u2k
3	Қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде орындатылған виртуалды зертханалық жұмыстары Virtual Physics: MELN KOGALYS PHYSICS DER 1.1ap «Go Lab» https://www.getlink.org/edu/edu1/edu1.php «Вирт лабо» «Физика в картинках»	Қазақ тілінде: 1) https://youtu.be/g1gh1WetDn 2) https://youtu.be/g1gh1WetDn 3) https://youtu.be/g1gh1WetDn 4) https://youtu.be/g1gh1WetDn 5) https://youtu.be/g1gh1WetDn
4	«Virtak.crs» https://www.virtak.crs/data/academic/physicscenter.html «Go Lab» https://www.getlink.org/edu/edu1/edu1.php «Физика в картинках» «Вирт лабо» «Физика в картинках»	Қазақ тілінде: 1) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ 2) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ 3) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ 4) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ 5) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ
5	«Virtak.crs» https://www.virtak.crs/data/academic/physicscenter.html «Go Lab» https://www.getlink.org/edu/edu1/edu1.php «Физика в картинках» «Вирт лабо» «Физика в картинках»	Қазақ тілінде: 1) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ 2) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ 3) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ 4) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ 5) https://youtu.be/3Xm9z8kLQ

6-сурет. Назарбаев Зияткерлік мектебінің 7-сынып оқулығында қарастырылған зертханалық жұмыстарды ұйымдастыруға арналған «виртуальді модельдеуші бағдарламалар мен бейне материалдар» тізбесі

Осы мәліметтерді зертханалық сабақта қолдану үшін мұғалімдер мен оқушыларға әдістемелік нұсқаулық тағайындалды. Зерттеу жұмыстары 2 негізгі мәселені негізге ала отырып жасалынды. Ол:

- оқу мақсаттарын жүзеге асыруға бағытталған мұғалімнің іс-әрекетіне қолданылатын виртуальды бағдарламалармен зертханалық жұмыстар;
- практикалық және зертханалық жұмыстарды орындауға арналған оқушының іс-әрекетін ұйымдастыруға қолданылатын виртуальды бағдарламалармен зертханалық жұмыстар.

«Fizikalyq Smart Sandyq» электрондық оқулығының қолданылуы

Электрондық оқулықты жасап, барлық файлдар атауын ағылшын әріптерімен сақтаңыз. Дайын болаған электрондық оқулықты CD дискке көшіріңіз. Оқулықтың жасалуы кезінде қолданылған әрбір сурет, документ, видеолар автоматты түрде оқулықпен бірге көшіріледі. Электрондық оқулық жазылған сілтемені өз қалауыңызша сабақтарыңызда пайдалана беруіңізге болады. Барлық файлдар мен видеолар кедергісіз жұмыс жасайды.

7а, ә-сурет. «Fizikalyq Smart Sandyq» тақырыбында дайындалған электрондық оқу-әдістемелік кешенді пайдаланып, Назарбаев Зияткерлік мектебінің 7-сынып оқушыларымен физика сабағын өту барысы

Қорыта айтқанда, электрондық оқулықты физика сабақтарында пайдалану оқушылардың танымдық белсенділіктері мен пәнге деген қызығушылықтарын арттыруда маңызды екендігі практика жүзінде белгілі болды.

«Fizikalyq Smart Sandyq» тақырыбында дайындалған электрондық оқу-әдістемелік кешен 30.01.2023-24.03.2023 ж аралығында Шымкент қаласы химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінде, педагогикалық практикадан өту барысында 7-сынып оқушыларына физика пәнінен сабақ өту кезінде қолданылды және мектептің әдістемелік бірлестігінде талқыланып, жоғарыбағалауға лайықты деп пікір берілді.

Әдебиеттер:

1. Ж.У.Шермантаева. Мультимедиялық электронды оқулықтарды құру: Оқу құралы. – Алматы: ТОО Лантар Трейд, 2020 – 200 б.
2. Серкебаев С.К., Орынбаева Г.С. Физикадағы ақпараттық технологиялар: оқу құралы/С.К.Серкебаев, Г.С.Орынбаева.-Алматы: SeberSmith, 2019.-320 б.
3. Кеңесбаев С.М., Халықова К.З. Электрондық оқыту құралдарын құру негіздері: оқу құралы. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, «Ұлағат» баспасы, 2013. – 160 б.
4. Физика. 7-сыныпқа арналған оқулық. 7-9 сыныптар бойынша «Физика» пәнінің оқу бағдарламасына сәйкес әзірлеген (2016 ж. 2-нұсқа)/ А.С.Алтынбеков, Н.В. Бойко, Г.М.Махметханова, Т.Г.Преснякова, А.Б.Түсібжанов, В.Н.Федоров. – Астана «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2018 – 136 б.,сур.
5. <https://autoplay-media-studio.softonic.ru/>

ӘОЖ 373(53)

8-СЫНЫП ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ЭКСПЕРИМЕНТТІК САПАЛЫҚ ЕСЕПТЕР ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ӘРЕКЕТТЕРІН БЕЛСЕНДІРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Базарбекова Ү.М., Арахимбаева Ж.М., Жақсылық А.Қ. – 1502-19 оқу тобының студенттері

Ғылыми жетекшісі: Рахашев Б.Қ. – ф.м.ғ.к., аға оқытушы
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются особенности экспериментальных качественных задач при изучении физики, важность повышения обучаемости и познавательных способностей учащихся

Summary

The article discusses the features of experimental qualitative tasks in the study of physics, the importance of increasing the learning ability and cognitive abilities of students

Қазіргі қоғамда жақсы білім беру оқушылардың ұғымдар мен тұжырымдар жүйесін жақсы меңгеруін ғана емес, сонымен бірге оның ғылыми зерттеу әдістемесін меңгеруін, шығармашылық белсенділік пен өз жұмысына жауапкершілікті сезінуін білдіреді. Оқушы айналасында болып жатқан оқиғаларға өзін дұрыс бағдарлай білуі, білікті шешімдер қабылдауы керек және ол үшін процестердің барысына әсер ететін факторлардың барлық спектрін талдауды, гипотезаларды алға қоюды және дәлелдеуді, нақты және мүмкін болатын нәрсені түсінуді үйренуі керек. Мұғалім өз жұмысында оқушылардың сабақтағы жұмысын белсендіретін, оқушылардың оқудағы жоғары

белсенділігін, олардың өз бетінше білім алуға құштарлығын қамтамасыз ететін әдіс-тәсілдерді қолданса, бұл оқушылардың танымдық қабілетін дамытудың құралы болмақ. Тапсырмалар оқушының танымдық қабілетінің даму деңгейіне сәйкес келмесе, ол оқушының даму деңгейінен айтарлықтай озып кетсе, оқушы өз күшіне сенуін тоқтатады, қызығушылығын жоғалтады [1].

Мұғалімнің басты міндетті баланың оқуға деген қызығушылықты ояту. Баланың ойлап тапқан шындығы, шығармашылығы өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылған мәселелерді шешу мақсатында ойын технологиясы ерекше орын алады. Ойын – әрқашан баланы білім алуға, мұқияттылыққа, еңбекке үйретеді. Н. Ф. Талызина пікірінше «Бала ойын ойнай отырып, логикалық қабылдау арқылы оқуды қызығушылығы арқылы меңгереді. Бірте-бірте ойыннан кейін оқу үдерісі орын алады». Демек, ойын оқушылардың білімдерін, біліктерін арттыруда және физиканы оқытудың ең керекті әдіс-тәсілдерді болып табылады [2].

Оқушыға жаңа білімді ғана емес, сонымен бірге оған бұрыннан білетін нәрсені тереңірек және жақсы білуге, яғни негізгі ғылыми ақпаратты тірілтуге, оларды саналы түрде қолдануға деген ұмтылысты оятуға тырысу керек. Оқытудың жетістігі ойлау қабілетінің қалыптасуында көрінеді, ал оқушы бір нәрсені түсіну қажеттілігі туындаған кезде ғана ойлана бастайды. Балалардың психикалық белсенділігіне серпін берудің бірден бір жолы - оларға қызықты оқу тапсырмаларын ұсыну. Танымдық қызығушылықты қалыптастыру үшін сапалық есептер жинағы түрінде оқыту құралы қажет. Осы мәселені шешу барысында біз жоба жұмысын жасап, орта мектептің 8 сыныптың физика курсына қарастырылған әрбір тақырыпқа сапалық есептер жинағын құрастырып жатырмыз.

Физика – мектеп бағдарламасындағы қиын, бірақ сонымен бірге қызықты пәндердің бірі. Физика пәнінің мұғалімдері физикалық тәжірибелер, құбылыстар, заңдылықтар, физикалық тапсырмалар арқылы оқушылардың танымдық әрекетін күшейтуге тырысады. Сапалық есептердің есептеу есептерінен белгілі әдістемелік артықшылығы бар және мектепте физиканы оқытудың проблемалық тәсілін қамтамасыз ету процесінде ерекше рөл атқарады. Сапалық тапсырмаларды шебер қолдану мұғалімге сабақтың өзектілігін арттырып, оқушылардың белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Физика сабағында эксперименттік сапалық есептер арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін белсендіруді ұсынамыз.

Мектепте дұрыс ұйымдастырылған эксперименттік сапалық есептертердің тәрбиелік мәні зор, ол оқушыларды жұмыста ұқыптылыққа, қарастырып отырған физикалық құбылысты бақылауға және одан қорытынды шығаруға үйретеді.

Эксперименттік сапалық есептерді шешу сандық мәліметтер мен математикалық есептеулерді қажет етпейді. Мұндай есептерде тәжірибе нәтижесінде болатын құбылысты болжау немесе осы аспаптардың көмегімен физикалық құбылысты жаңғырту талап етіледі. Эксперименттік есептің шарттары сапалық жағынан да, сандық жағынан да бірдей болуы мүмкін. Олардың айырмашылығы мәселеде қойылған сұраққа байланысты [3].

Орта мектептің 8 сынып курсы бойынша біз екі эксперименттік сапалық есептің мысалын ұсынамыз.

1 -мысал: Тон адам денесін жылыта ма? Термометрдің көрсеткіші өзгерді ме? Не себептен?

Эксперименттік сапалық есептің шешімі

Жұмыстың орындалу реті:

1. Термометрді алып, оның көрсеткіштерін бақылаңыз.
2. Оны тонның ішіне ораңыз.
3. Термометрдің көрсеткішін бақылаңыз, қорытынды жасаңыз.

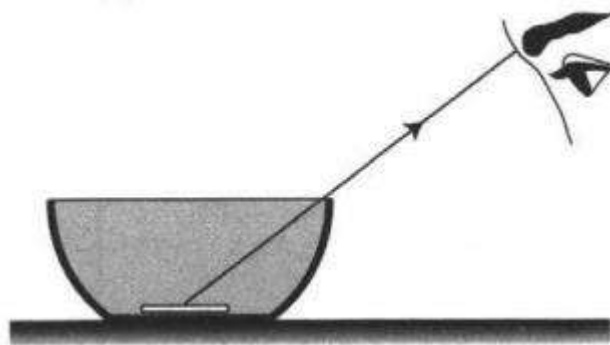
Жауап: Термометрдің көрсеткіштері өзгермеді, себебі ол тек суықтан ғана қорғайтындықтан, «тон жылытады» деген сөз дұрыс емес. Жүн талшықтарының арасында жылу өткізгіштігі төмен ауа бар, осыған байланысты қоршаған ортамен жылу алмасу нашарлайды.

2 -мысал: Шыныаяқтың түбіне тиынды салып, көзіңізді шыныаяқтың жиегі тиынды бөгеп тұратындай етіп орналастырыңыз. Көздің орнын өзгертпей, шыныаяқты сумен толтырыңыз. Неліктен тиын көзге көрінеді?

Эксперименттік сапалық есептің шешімі

Жұмыстың орындалу реті:

1. Қолыңыдағы тиынды көзге көрінбейтіндей етіп шыныаяқтың ішіне салыңыз.
2. Басыңыздың орындаласуын өзгертпей, шыныаяққа су құйыңыз.
3. Көзіңіз су толтырылған шыныаяқтың түбіндегі тиынды байқады, қорытынды жасаңыз.

Жауап: Тиын көрінді, өйткені судың сыну көрсеткіші ауаның сыну көрсеткішінен өзгеше, ал жарық тығыздығы азырақ оптикалық ортадан тығызырақ оптикалық ортаға ауысқанда сынады, сондықтан түбінде жатқан тиын біздің көзімізге шын мәнінде қарағанда жақынырақ болып көрінеді[6].

Қорытындылай келе, физика сабағында сапалық есептерді жаңа сабақты түсіндіру барысында, бұрын өткенді қайталау және қорытындылау кезінде, дағдыларды дамытуда, білімдерін практикада қолдануда, сонымен қатар оқушылардың білімін тексеруде тиімді қолданған жөн. Сапалық есептерді пайдалана отырып, физика пәнін тереңірек түсінуге, заңдылықтарды меңгеруде айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Әдебиеттер:

1. Каменецкий С.Е., Орехов В.П. «Методика решения задач по физике в средней школе. Пособие для учителей», 1971
2. Ф. Б. Бөрібекова, Н. Ж. Жанатбекова, «Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар», 2014
3. Козырялова М.И., «Экспериментальные качественные задачи по физике как средство активизации учебно-познавательной деятельности обучающихся», 2019
4. Станиславович К.М., «Качественные задачи — фактор повышения уровня подготовки будущих учителей», 2017
5. Л.А. Кирик, «Качественные задачи по физике», 2020
6. А. Е. Марон, Е. А. Марон, С. В. Позойский, «Сборник вопросов и задач», 2019

ӘОЖ (372.8:53)

ОРТА МЕКТЕПТІҢ 8 СЫНЫБЫНДА ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ЖҰМЫСТЫҚ ДӘПТЕРЛЕР ДАЙЫНДАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Сапарбекова М.Е, Тұрғынбай А., Абдикайм Ж. – 1502-19 оқу тобының студенттері

Ғылыми жетекшісі: Рахашев Б.Қ. – ф.м.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассматриваются вопросы подготовки рабочей тетради и его внедрение в учебный процесс при преподавании курса физики в 8 классе общеобразовательной школы на основе обновленной образовательной программы.

Summary

The article deals with the preparation of workbooks and their inclusion in the educational process teaching a physics course in the 8th grade of a general education school based on an updated educational program.

Қазіргі бағдарлама бойынша Қазақстанның барлық дерлік жалпы орта мектептерінде физика пәні 2 бағытта оқытылады. Бірі гуманитарлық, екіншісі жаратылыстану бағытында, аптасына екі сағат бөлінген. Оқушылардың пәнді оқып үйренуге қызығушылығын жоғалтпау үшін оларға әрбір сабақ және әрбір сәт қызықты, әрі ұтымды өтуі тиіс. Бұл пән, жалпы алғанда, табиғаттағы, күнделікті тұрмыстағы орын алатын физикалық құбылыстар туралы түсінік береді.

Жұмыс дәптері - бұл оқушылардың өзіндік жұмысына арналған тапсырмаларды қамтитын баспа негізі бар оқу құралының бір түрі, оқушылардың сабақ уақытында да, сабақ уақытынан тыс кезде өз бетінше жұмыс жасап, олардың кәсіптік құзыреттілігін, практикалық әрекетті мен практикалық дағдыларды қалыптастыруға арналған оқу-әдістемелік басылым. Жұмыстық дәптердің қолданудың мақсаты - ойлау процестерін кезең кезеңімен қалыптастыруды қамтамасыз ету, физиканы оқытудың тиімділігін арттырады.

Оқу процесінде жұмыс дәптерлерін пайдалану ықпал етеді: оқу материалын сапалы меңгеру; практикалық дағдылар мен дағдыларды қалыптастыру; Оқушылардың өзіндік жұмыс және өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыру; ойлауды дамыту, белсендіру, оқу процесінің барысын бақылауды ұйымдастыру.

Мектептегі физика курсы бойынша жұмыс дәптерлерін талдау мынаны көрсетеді: техникалық мектептің білім беру процесінде оларды тек зертханалық жұмыстарды орындау немесе бақылау тестілеуін өткізу үшін нұсқаулық ретінде пайдалануға болады. Яғни физика бойынша мектеп дәптерлері олар екі негізгі функцияны орындайды: оқыту (жаттығу) және бақылау, дегенмен бастауыш кәсіптік білім беру мекемелерінде жалпы білім беретін пәндерді оқуды сәтті ұйымдастыру үшін қажет басқа функцияларды қарастыруға болады, бірақ сонымен бірге техникалық мектеп оқушыларының болашақ кәсіби қызметінің ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік жоқ.

Оқу процесіндегі жұмыс дәптерінің функциялары мен түрлері: Біріншісі - оқыту, ол оқушылардың білім дағдысын қалыптастырады. Екіншісі – дамушы, жұмыс дәптері сабақта тұрақты зейіннің дамуына ықпал етеді. Оқу жұмыс дәптерінің арқасында материал оңай қабылданады. Жұмыс дәптері арнайы әзірленген тапсырмалар мен шығармашылық сипаттағы жаттығулар арқылы ойлауды дамыту құралы бола алады. Үшінші - тәрбиеші, тапсырма орындауда, жүргізуде дәлдікке тәрбиелеу. Төртінші - қалыптасу, жұмыс дәптерінің тапсырмаларын жүйелі түрде толтырған жағдайда өзін-өзі бақылау дағдылары. Оқытуды ұтымды ұйымдастыру. Бесінші - бақылаушы, жұмыс дәптерін оқушылардың білімі мен дағдыларын бақылау үшін пайдалануға болады. Сонымен бірге мұғалім бұл бақылауды үнемі жүзеге асыруға мүмкіндік алады.

Цифрлы Қазақстан бағдарламаның аясында білім саласыда тыс қалған жоқ, оған орай бірнеше платформалар қарастырылды. Мысалы: Kundelik.kz, Daryn.online.kz, Bilimlend.kz, Лабораториялық жұмыстар қазақша аударылды. Физика сабағында зертханалық жұмыстар, практикалық тапсырмалар, сонымен қатар теориялық физика сабақ үстінде жүргізіледі. Мұғалім тек оқулықпен ғана

шектеле алмайды, әдістемелік құралдар, электронды құралдарды қоса пайдаланады. Солай оқушының ой-өрісін барлық жерден физиканы көре білуге сонымен қатар, оны зерттеп өз қажетіне жарата білуге үйрету қажет. Мысалы алғанда, практикада жүру барысында «Тізбектерді параллель және тізбектей жалғау» тақырыбында бірінші оқулықпен сабақ түсіндіреміз кейін оны өмірдегі шамдардың қосылысымен және шыршадағы герляндардың көмегімен жеткіземіз және оны пысықтау үшін есеп немесе платформалардан тапсырма берміз. Сонымен қатар біз түсіндіретін сабаққа қысқа мерзімді жоспар жасауымыз қажет. 2023 жылдан бастап сабақтың қысқа мерзімді жоспары №382 бұйрықпен жазылатын болды. Аталған бұйрық бойынша ҚМЖ-дың қаңқасы келесідей құрылған:

Білім беру ұйымының атауы		
Пәні:		
Бөлім:		
Педагогтің аты-жөні:		
Күні:		
Сынып:	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:		
Сабақтың мақсаты		

Сабақтың барысы				
Сабақ кезеңі/Уақыты	Педагогтің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	Ұйымдастыру			
Сабақтың ортасы	Үй тапсырмасын сұрау		Сабақтың әр кезеңіндегі оқушының іс әрекетіне сәйкес бағалау	Сабақтың әрбір кезеңіне сәйкес қажетті ресурстар жазылады, мысалы:
Сабақтың соңы	Ой қозғау Жаңа тақырыпты түсіндіру Сабақты бекіту Қорытынды Үй тапсырмасын беру Рефлексия	Сабақтың әр кезеңіне сәйкес оқушының іс әрекеті толықтай сипатталып жазылады	дескрипторлары құрылады және соңында бағалау критерийлері бойынша сәйкестендіріліп оқушыны бағалайды	интерактивті тақта, оқулық, таратпа материалдар, тағы басқалар.

Сабақтың сапасы жоғарыдағы кестеде көрсетілген кезеңдердің дұрыс өтуіне байланысты болады. Сондай-ақ заманауи педагогқа әрбір кезеңге белгілі бір тиімді әдіс-тәсілдер мен STEM, SMART технологияларын пайдалану міндеттеледі. Өзіміз өткен практика барысында бірнеше педагогикалық әдіс-тәсілдерді пайдаланып, олардың қайсысы тиімдірек және оқушыға қызықты болатынын байқаған жайымыз бар. Мысалы, топқа бөліну кезінде «рандомайзер» немесе «барабан» әдісі арқылы топқа бөлу оқушылар үшін қызықты болды, ары қарай психологиялық ахуал орнатуға «жүректен жүрекке» әдісі, үй тапсырмасын сұрауда Padlet, WordWall, Learning apps сияқты бағдарламалда тапсырма құрастырып, бүгінгі таңда SMART технология қаратына енетін смарт тақтада орындату оқушылардың қызығушылығын туындататынын байқадық.

Сабақты жай сабақ етіп өткеннен әдіс-тәсілдерді пайдаланып өту бүгінгі Z ұрпақты оқытудың бірден бір жолы екеніне көзіміз жетті. Осы орайда бұл әдіс тәсілдерді пайдалану қанша уақытты алғанында зерттеп көрдік және нәтижесі шамамен алғанда келесідей болды:

Сабақтың басы-15 минут, оның ішінде маңызды кезең оқушылардан өткен тақырыпты сұрауға 7-10 минут арналады. Бұл үй тапсырмасын көп оқушыдан сұрап үлгеруге жеткіліксіз.

Сабақтың ортасы-20 минут, сабақты оқушыларға тез әрі видеоматериалдар, анимациялар, яғни STEM технологияларды пайдаланып түсіндіріп, оларға сабақты бекіту тапсырмаларын орындатуға арналады.

Сабақтың соңы-10 минут, сабақты қорытындылап, оқушыларды бағалауға, үй тапсырмасын беруге және кері байланыс жасауға жұмсалады.

Сабақтың ҚМЖ-ын талдау және пайдалану барысында келесідей мәселе туындады: мұғалімнің оқушыларға берген білімі 100% болса, оқушылардың шамамен жартысы сол білімнің 50% есте сақтайды, ал қалған жартысы сол күйі кетеді. Келесі сабаққа дейін оқушылардың небәрі 20-30% ғана тақырыпты есіне түсіре алады.

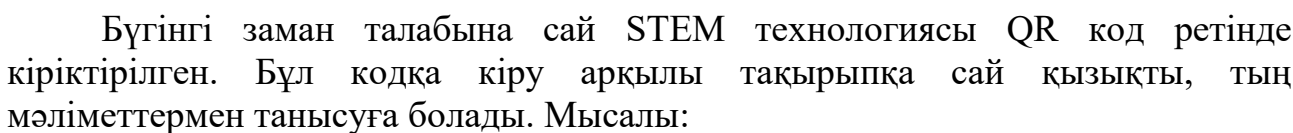
Бүгінгі Z ұрпақтар кітапта берілген ұзақ мәтінді оқып отыруға, тапсырманың берілгенін жазып отыруға уақыт жұмсағысы келмейді, бұл буын үшін мұндай тапсырмалар қызықсыз. Бұл өтілген сабақтың ұмытылуына және үй тапсырмасына дайындықсыз келуге әкеліп соғады.

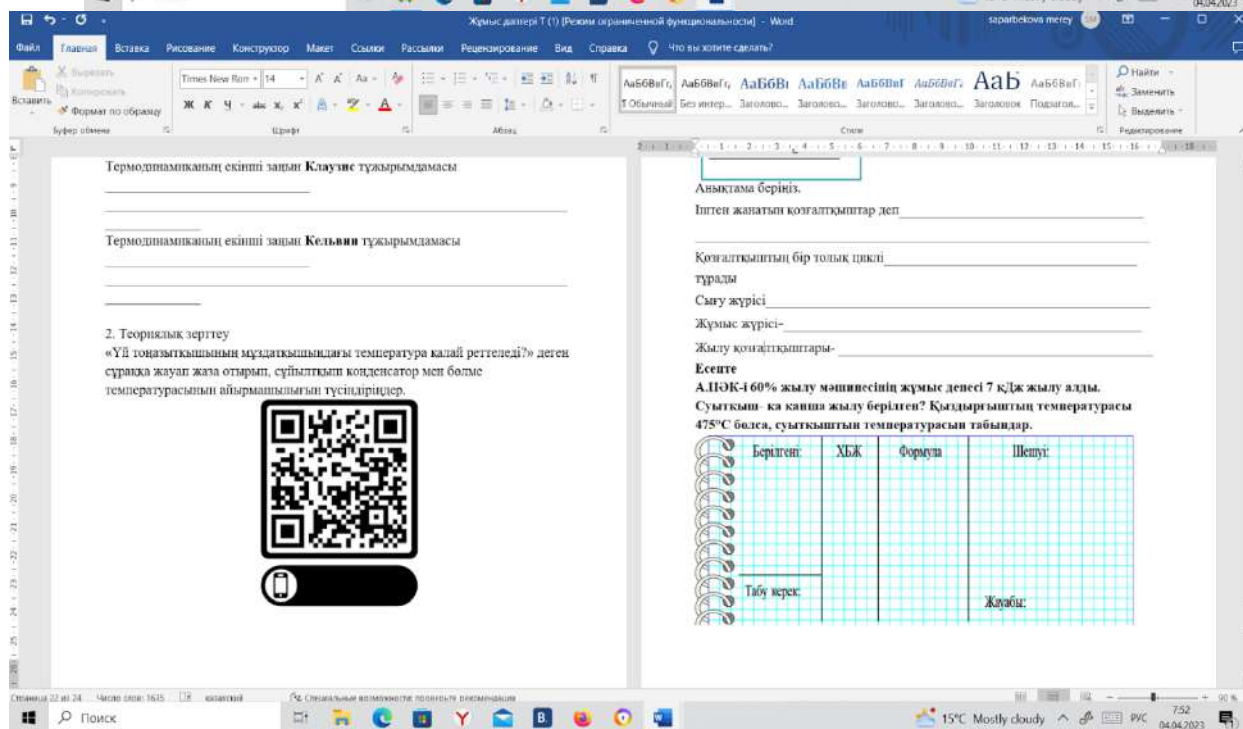
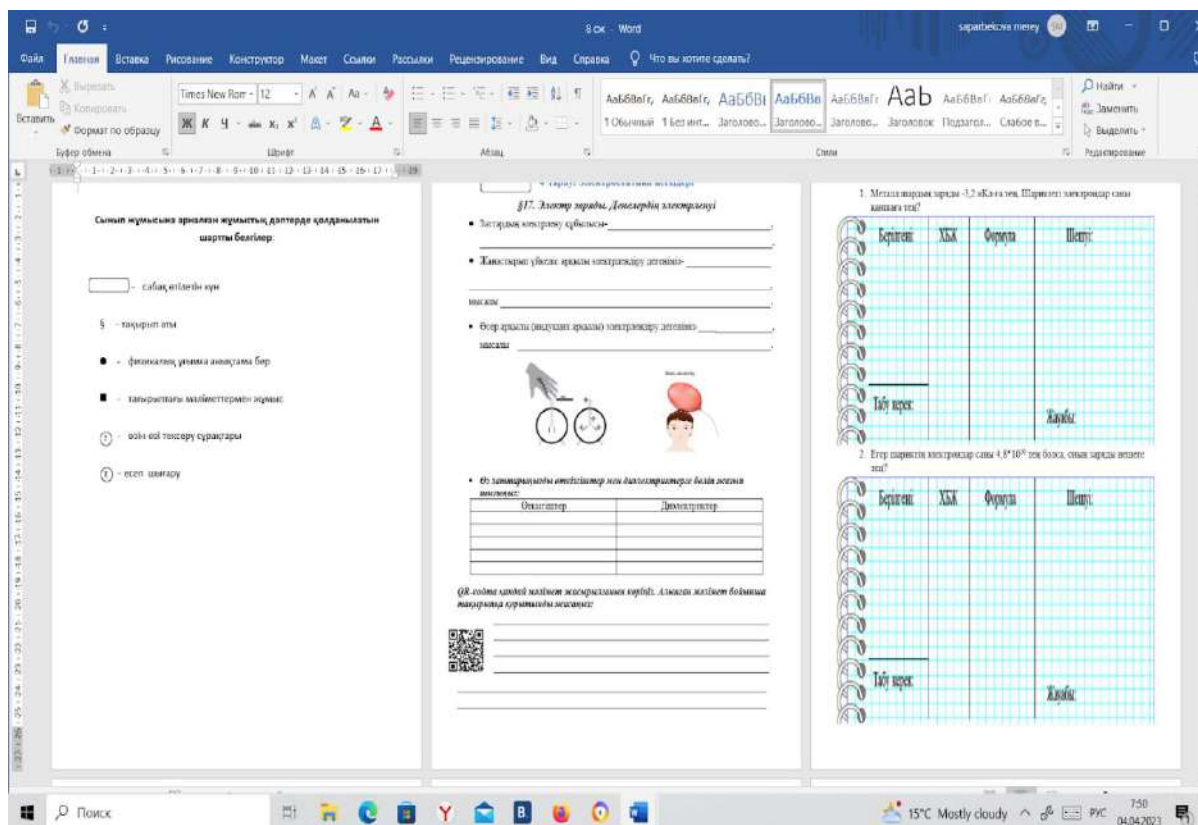
Осы қойылған мәселелердің шешімі ретінде физика пәнінен жұмыстық дәптерлер дайындау қолға алынды. Бұл біріншіден, физика пәнінің оқу-әдістемелік кешенін кеңейтеді. Ал келесі жағынан оқушылардың пәнге деген қызығушылығын және білім деңгейін көтереді деп ойламыз.

Жұмыс дәптерімізді дайындау барысында барлық тақырыпты қамтыдық. Әсіресе 8 сынып үшін ұстап көруге болмайтын және өміріне қауіп төндіретін тараулар мен тақырыптарда өз жұмыс дәптерімізде суреттермен құбылыстарды ашуға тырыстық.

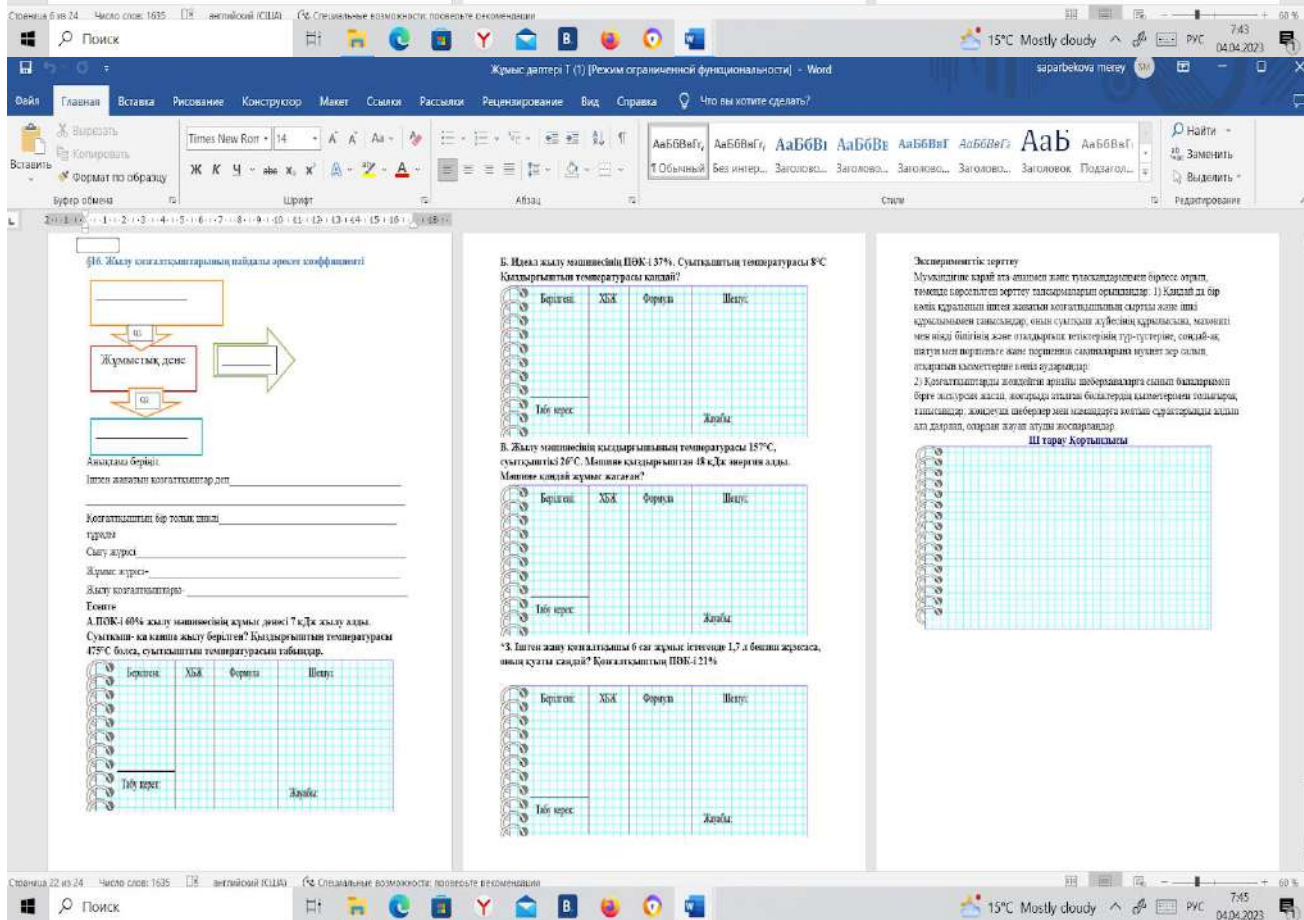
Жұмыстық дәптерге Z буынын қызықтыратын сапалық тапсырмалар, суретті тапсырмалар қойылған. Тақырыпқа қатысты түсіндірме суреттер оқушының назарынан тыс қалмайтыны, қызығушылығын тудырмай қоймайтыны белгілі. Мысалы: құрылғы суреті қойылса оның атауын табу

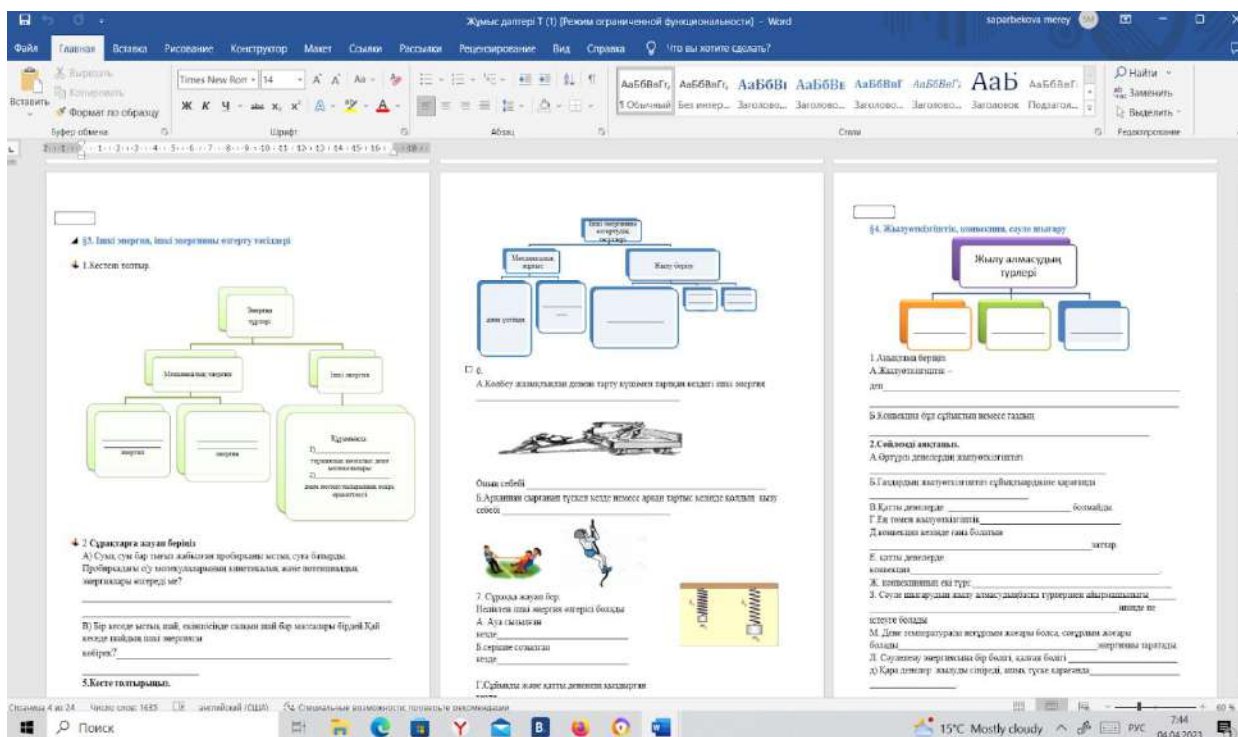
[illegible]

Z буынының бір тапсырмадан екінші тапсырмаға назарының тез ауатынына, бірізді тапсырмалардан тез шаршайтынына байланысты тапсырмалар кесте, сәйкестендіру кестесі, постер, тірек сызбалар, тағы да сол сияқты түрде берілген. Мысалы:

Қорытындылай келе, жаңа заман оқушылары, яғни Z буын, жаңа тақырыпты тезірек меңгеріп, тақырып бойынша тапсырма жасай алады. Осыған байланысты Z буын өкілдерін оқытуда олардың талаптарын қанағаттандыратын жаңа әрі сапалы жолдар мен технологияларды пайдалану ұтымды, бүгінгі таңда орта мектепте оқушылардың ерекшеліктерін ескере отырып жаңартылған білім бағдарламасы бойынша физиканы сапалы оқытуда, пәнге деген қызығушылығын көтеру үшін жұмыс дәптерді қолданудың маңызды екендігіне көзіміз жетеді. Оны практикаға бару арысында тексеріп оқушылар үшін жұмыс дәптері тиімді екенін аңғардық.

Әдебиеттер:

1. Коноплева_Е_В_ВКР. Рабочая тетрадь как средство организации
2. самостоятельной работы по физике обучающихся техникама
3. Заметки CBSE по физике для 8 класса
4. <mailto:https://bilim-all.kz/>
5. Мемлекеттік тілде оқытатын Заречный орта мектебі. КММ, Физика пәнінен жұмыс дәптері, 8 сынып, Суимбекова Зибатуль Абикеновна.

372.8:53

КҮН МЕН ПЛАНЕТАЛАР ҚOЗҒАЛЫCЫНА «WORLD WIDE TELESCOPE» USING A COMPUTER PROGRAM

Марова М.А. - 1502-22 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Рамазанова С.А. – ф-м. ғ.к, доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Внедрение обучения через информационно-коммуникационные технологии в зависимости от каждого предмета за работой учащегося в обучении наблюдает

преподаватель, учащийся может последовательно выполнять систему заданий на своем уровне и дает полную возможность публично демонстрировать результаты обучения через интерактивную доску.

Использование информационно-коммуникационных технологий в обучении физике имеет следующие основные преимущества:

- Доступ к образованию осуществляется в различных учебных заведениях, расположенных на больших расстояниях друг от друга (интернет, дистанционное обучение);
- Они увеличивают физические явления в рамках темы для учащихся или базы данных, которые должны быть озвучены в течение определенного периода времени;
- С помощью компьютера учащийся может работать самостоятельно;

Ключевые слова: *Астрономия, Солнечная система, небесная сфера, небесный экватор, планеты, созвездие, телескоп, программа, ученики.*

Summary

The introduction of learning through information and communication technologies, depending on each subject, the teacher oversees the student's work in training, the student can consistently perform a system of tasks at his level and gives a full opportunity to publicly demonstrate the results of learning through an interactive whiteboard.

The use of information and communication technologies in teaching physics has the following main advantages:

- Access to education is carried out in various educational institutions located at great distances from each other (Internet, distance learning);
- They increase physical phenomena within the framework of a topic for students or a database that must be voiced over a certain period of time;
- With the help of a computer, the student can work independently;

Keywords: *Astronomy, Solar system, celestial sphere, celestial equator, planets, constellation, telescope, program, students.*

Күндіз, немесе "жарық күн" — жер бетіне күннің түсуінен қалыптасқан жарқындық. Күнді бақылай келе, ғалымдар ерте кезден-ақ оның жұлдыздар арасында қозғала отырып, бір жылда аспан сферасының үлкен дөңгелегі бойымен бір айналым жасайтынын байқаған. Бұл үлкен дөңгелекті ежелгі гректер эклиптика деп атаған. Ол әлі күнге дейін астрономияда осы атауын сақтап келеді. Эклиптика зодиак шоқжұлдыздары (гр. *зодиакос* *куклос* - жан-жануарлар дөңгелегі) деп аталатын 12 шоқжұлдыз арқылы өтеді. Олардың саны бір жыл ішіндегі айлар санына сәйкес келеді, ал осы шоқжұлдыздардың жиыны «*Зодиак белдеуі*» деп аталады.

Күннің аспан сферасы бойынша жылдық жолы эклиптика деп аталады дедік. Күн эклиптика бойымен жылжи отырып, аспан экваторын 21 наурыз және 23 қыркүйекке сәйкес келетін, күн мен түннің теңелуі деп аталатын нүктелерде екі рет қиып өтеді. Күн мен түннің көктемдегі теңелуі нүктесі Балықтар шоқжұлдызында, ал күзгі теңелу нүктесі Таразы шоқжұлдызында болады. Бұл күндерде Күн аспан экваторын басып өтеді, ал аспан экваторын аспан көкжиегі қалыптан бөледі. Ендеше көкжиек үстіндегі және астындағы Күн жолдары тең, яғни күн мен түннің ұзақтығы бірдей. 22 маусымда Күн экватордан солтүстікке қарай мейлінше қашық орналасады. Бұл ең ұзақ күн - жазғы күн тоқырауы. 22 желтоқсанда Күн экватордан оңтүстікке қарай ең алыс қашықтықта болады. Бұл ең қысқа күн - қысқы Күн тоқырау күні.

Оқушылардың осы тақырыптарды толық меңгеруі үшін біз WorldWide Telescope бағдарламасын пайдаланамыз. Алдымен бағдарламамен таныстырып, жұмыс жасауды үйретеміз.

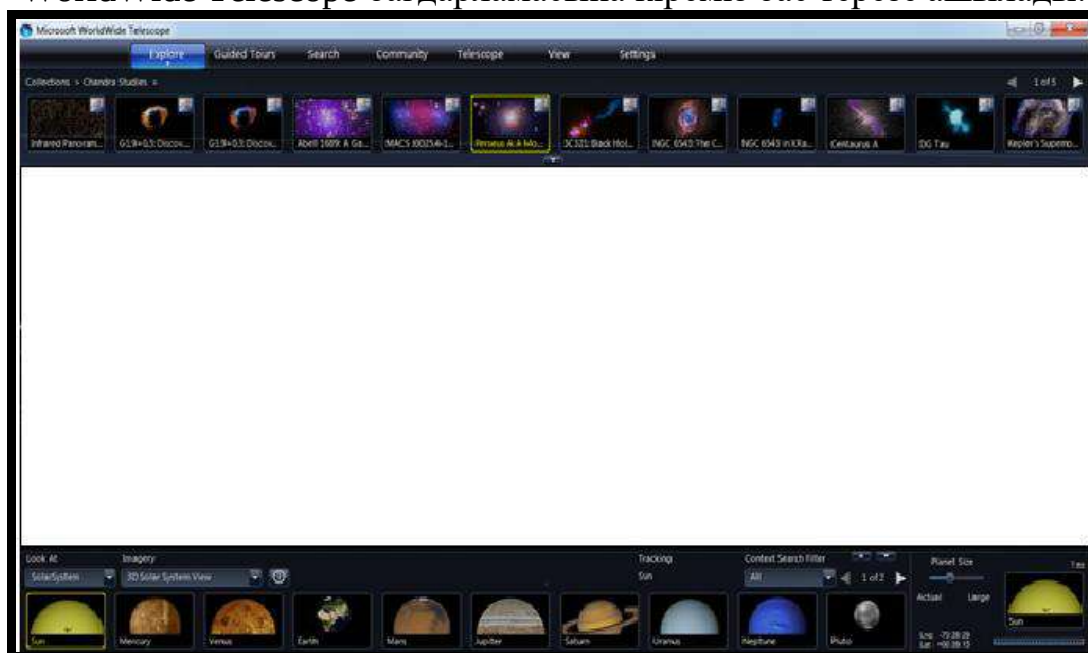
WorldWide Telescope – компьютерлік программа. Бұл программаны пайдалану арқылы жұлдызды аспан картасын толықтай фотографиялық нұсқасында жұмыс жасай аламыз және Күн жүйесі мен әлемде виртуалды саяхат жүргіземіз. Суреттердің негізі Хаббл телескопы мен Жерде орналасқан оннан аса телескоптар. 2014 жылдың маусымында Камил Ахметов бұл программаның жаңа нұсқасын дайындады. Мұндағы ерекшеліктер анықтамалық орыс тіліне аударылды және Күн жүйесі мен Әлемде еркін саяхат пен өте көркемделген бейнесін көре алу қабілеті арттырылды.

17-сурет. WorldWide Telescope бағдарламасының жұмыс терезесі

WorldWide Telescope бағдарламасының жұмыс режимі

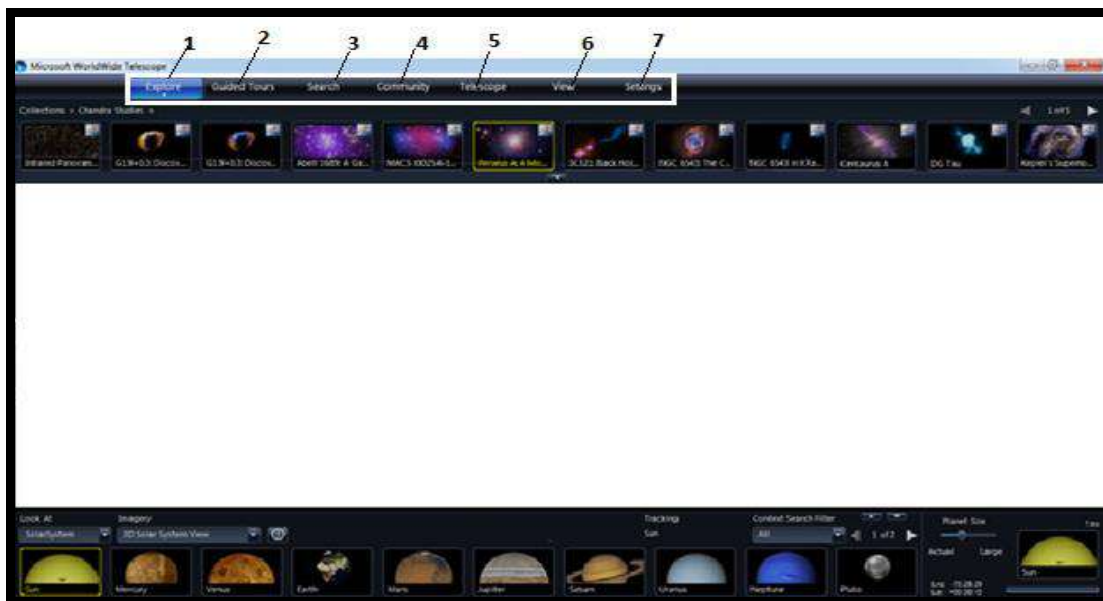
WorldWide Telescope бағдарламасына кіреміз бас терезе ашылады.

18-сурет

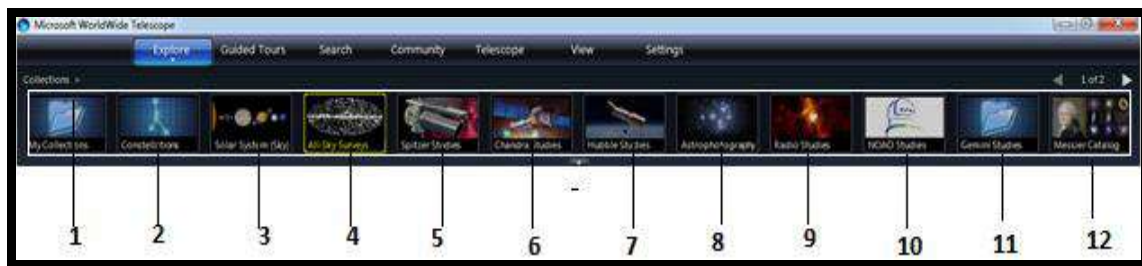
Бас терезенің құраушылары бар:

- Зерттеу(Explore);
- Саяхат жасау (Guided Tours);
- Издестіру (Search);
- ОБЩНОСТЬ (Community) ;
- Телескоп(Telescope);
- Көрінісі(View)
- Баптаулар(Settings);

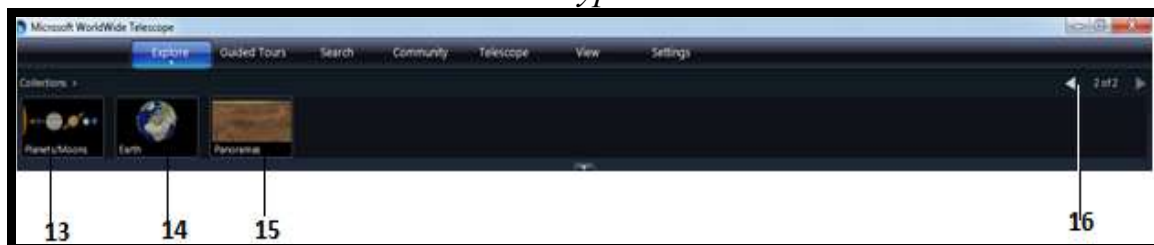

19-сурет

Зерттеу(Explore) терезесінің өзі 15 құраушыдан тұрады. Олар:коллекция жинағы(20-сурет 1-аймақ), набор созвездие(20-сурет 2-аймақ), солнечная система(20-сурет 3-аймақ), все обзоры неба(20-сурет 4-аймақ), исследования Спитцера(20-сурет 5-аймақ) , исследования Чандра(20-сурет 6-аймақ), исследования бульканья(20-сурет 7-аймақ), астрофотография(20-сурет 8-аймақ),радио-исследования(20-сурет 9-аймақ), исследования НОАО(20-сурет 10-аймақ), исследования Близнецов(20-сурет 11-аймақ), каталог Мессьера(20-сурет 12-аймақ), планеты(21-сурет 13-аймақ), Земля(21-сурет 14-аймақ), обзор(21-сурет 15-аймақ)және ауыстыру аймағы(21-сурет 16-аймақ). Бұл құраушылар арқылы экранда таңдаған мәліметтерімізді аламыз және ауыстыру аймағы арқылы келесі құраушыларға өтеміз. Күн жүйесіне кіріп, планетлар жүйсін көреміз. Бұл арқылы 7-сынып оқушыларына «Планеталардың қоғалысы», «Күннің жылдық қозғалысы», «Күн жүйесінің құрылысы» тақырыптарын оқып үйрете аламыз.

20-сурет

21-сурет

Бас терезенің көрінісі(View) (22-сурет 1-аймақ) құраушысы аспан сферасындағы сызықтардың түсін өзгертуге, астрономиялық объектілерің орнын көруге және уақытты өзгертуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар планеталарды жекелейалып, көрінісін ақырын көре аламыз.

22-сурет

Баптаулар (23-сурет 1-аймақ) арқылы бағдарламаның барлық баптауларын өзгертеміз.

23-сурет

Интерактивті дәрежеде жұмыс жасайтын бағдарламаның мүмкіндіктері келесідей:

Бұл бағдарлама оқушыны өз бетінше іс- әрекеттерді басқаруға үйретеді. Бағдарламада барлық планеталар және олардың серіктері, тұмандықтар қарастырылған. Өзгерту режимінде бағдарламаны қолдану арқылы оқушылар кез-келген планетаны таңдап, сол планетаның қозғалысын, Күн жүйесіндегі орнын және серіктерін көре алады. Сонымен қатар оқушылардың өз бетінше таңдалған планетаның аспан әлеміндегі қозғалысын және оның құрылымын, жақын маңдағы басқа да объектілермен өзара байланысын көрсетуге толық мүмкіндіктері бар. Аталған бағдарламалар арқылы оқушылар өздігінен астрономиялық объектілерді көріп, зерттей алады. Мұғалім астрономияға қатысты тақырыптарды өткенде осы бағдарламаларды пайдалану арқылы, оқушылардың көз алдына планеталардың қозғалысын келтіріп, тұмандықтардың қалай болатынын көрсете алады. Қарапайым суреттерге қарағанда осындай бағдарламалармен сабақты түсіндірген ыңғайлы [1].

жұмыстың зерттеу қорытындылары бойынша оқушылардың астрономиялық түсінігін компьютерлік бағдарламалардың көмегімен қалыптастыру әдістемесі жасалып, оларды оқу үдерісінде жүйелі қолдану үшін келесідей ұсыныстар жасалды:

- Астрономиялық тақырыптарды оқушыларға түсіндіруде компьютерлік бағдарламалардың маңызы жоғары;

- Астрономиялық ұғымдарды қалыптастыруда компьютерлік бағдарламаларды пайдалану оқушылардың астрономиялық түсінігінің толыққанды қалыптасуының және оның жемісті болуының кепілі;

- Жұмыста әзірленген әдістемелік материалдар мен электронды көрнекіліктер осы күйінде қалмай, алдағы уақытта дамытып отыру керек.

Жоғарыдағы ұсыныстарды басшылыққа ала отырып орта мектепте «Физика және астрономия» оқу үдерісінде компьютерлік бағдарламалардың тиімділігін оқушылардың астрономиялық түсінігін қалыптастыру мақсатында үнемі жетілдіріп отыру керек.

Әдебиеттер:

1. Бальцук Н. Б. Некоторые возможности использования электронно-вычислительной техники в учебном процессе./ М.М.Буняев, В.Л. Матросов- М.: Прометей, 2010. - 138 с.

2. Жуков Л.В., Трубчанинова Е.Л. Планирование школьных астрономических наблюдений // Физика в школе. 1981.- №6.- С.65-66.99.Засов А.В. Обсуждается подготовка астрономических кадров // Земля и Вселенная. 1993.- № 6.- С.70-72.

3. Андрианов Н.К., Марленский А.Д "Школьная астрономическая обсерватория", djvu 1,49Mb, формат djvu.

4. Российская страница программы: <http://www.microsoft.com/ru-ru/devcenter/MRTelescope.aspx>

5. Бағдарламаның негізгі сайты: <http://worldwidetelescope.org/>

КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКАНЫ САБАҚТА ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІС- ТӘСІЛДЕРІ

Абдрахман Р. А.– 1503-32а тобының студенті

Ғылыми жетекші – Султан С.Ө. – оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье раскрываются понятие и сущность компьютерной графики, рассматриваются основные виды компьютерной графики, приводятся статистические данные и описываются основные методы использования графической информации в различных сферах общественной жизни.

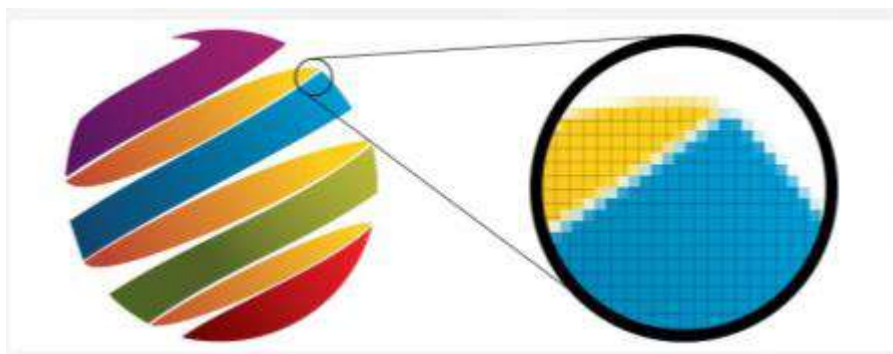
Summary

The article reveals the concept and essence of computer graphics, discusses the main types of computer graphics, provides statistical data and describes the main methods of using graphic information in various spheres of public life.

Қазіргі әлем жағдайында адам көп мөлшерде ақпаратқа тап болады, егер олар ыңғайлы түрде ұсынылмаса, өзара әрекеттесу өте қиын, сондықтан бүгінгі күні өмірді кестелерсіз, диаграммаларсыз, диаграммаларсыз, суреттерсіз және бейнематериалдарсыз елестету қиын, өйткені дәл осы ақпаратты ұсыну құралдары бізге кез-келген деректерді визуализациялауға көмектеседі. Компьютерленген ортадағы Графикалық ақпарат-бұл компьютерлік графиканың соңғы өнімі сурет.

Графикалық ақпаратты құру әдістері мен әдістеріне байланысты растрлық, векторлық, фракталдық және үш өлшемді (3D) компьютерлік графиктер ажыратылады. Растрлық компьютерлік графиканың мәні кескінді әртүрлі түстердегі пикселдер жиынтығымен бейнелеу болып табылады. Пиксельдегі кескіннің өлшемі ені мен биіктігі бойынша пикселдер саны түрінде көрсетілуі мүмкін (800×600px, 1024×768px, 1600×1200px және т. б.) немесе пикселдердің жалпы саны ретінде (мысалы, 1920×1080 пиксель кескінінде шамамен 2 миллион және 74 мың нүкте бар, бұл 2 мегапиксельге тең). Пиксель-растрлық графиканың қарапайым элементі. Әр пиксель өзінің бекітілген өлшеміне ие және әр пиксельге өзінің түс атрибуты берілген. Әрбір пиксель түсі белгілі бір бит тіркесімі ретінде жазылады. Түстер саны ол үшін қолданылатын биттердің санына тікелей байланысты және бұл түс тереңдігінің растрлық кескін сапасы деп аталады [1].

Бұл көрсеткіш "dpi" өлшем бірліктерінде көрсетілген (dots per inch — дюймге нүктелер). Кескіннің растрлық көрінісі мониторлар, принтерлер, сканерлер, ұялы телефондар және сандық камералар сияқты құрылғыларда қолданылады. Растрлық кескіннің мысалын 1-суретте қарастыруға болады.

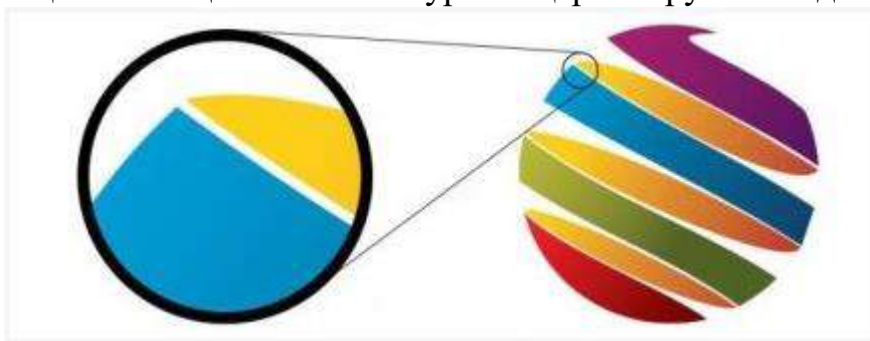

Сурет. 1. Растрлық кескіннің мысалы

Векторлық графика-кескін математикалық теңдеулермен сипатталатын жеке объектілердің жиынтығы ретінде ұсынылатын компьютерлік графиканың бір түрі. Осылайша, егер растрлық графикада кескіннің құрылысы пикселдердің жиынтық көрінісі арқылы жүрсе, онда векторлық графикада кескінді құрудың негізгі элементі сызық (контур) болып табылады. Векторлық графикада контурдың өзіндік қасиеттері бар: пішіні, түсі, сызбасы (қатты немесе нүктелі), ұштарының қалыңдығы мен пішіні (жебемен немесе дөңгелектелген).

Әр контурда түйіндер деп аталатын екі немесе одан да көп тірек нүктелері бар — олардың үстінен сурет салынады. Контур ашық және жабық болуы мүмкін. Ашық контур — егер оның бастапқы тірек нүктесі соңғы тірек нүктесіне сәйкес келмесе. Жабық контур — егер оның соңғы тірек нүктесі бірінші және соңғы нүкте болса.

Компьютерлік графиканың бұл түрі электронды полиграфияда, Автоматты дизайн жүйелерінде және болашақта масштабталуы керек кез-келген кескінді жасау үшін қолданылады. Бұл векторлық графикада, растрлық графикадан айырмашылығы, кескінді үлкейту кезінде суреттің сапасы бұзылмайды және "пикселдеу" деп аталатын әсер байқалмайды (растр элементтері байқалған кезде). Векторлық кескіннің мысалын 2-суретте қарастыруға болады.

Сурет. 2. Векторлық кескіннің мысалы

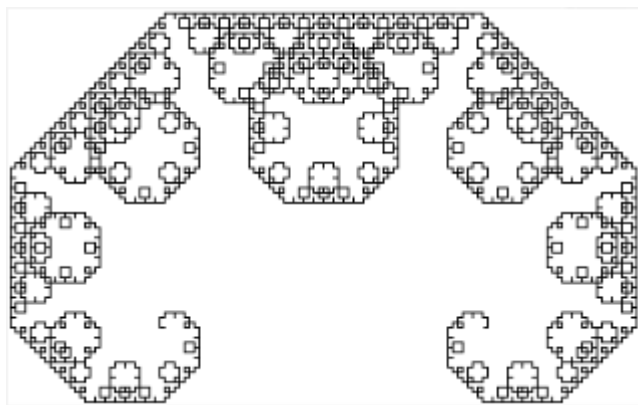
Фракталдық графика-алдыңғы элементтердің белгілі бір графикалық қасиеттерінің әрбір жаңа элементін мұра ету арқылы кескінді ұсынудың тағы бір түрі. Қарапайым тілмен айтқанда, бұл бірнеше рет қайталанатын бірдей бөліктерден жасалған сурет. Фракталдық объектінің ұсақ элементтері бүкіл объектінің қасиеттерін қайталайды. Алынған нысан "фракталдық фигура" деп

аталады. Мұрагерлік процесін шексіздікке дейін жалғастыруға болады. Тендеудің коэффициенттерін өзгерту арқылы бір-бірінен мүлдем басқа кескіндер алуға болады, ал фракталдық фигуралардың түсін өзгерту және біріктіру арқылы тірі және жансыз табиғаттың бейнелерін модельдеуге болады [2].

Компьютерлік графиканың бұл түрінің негізгі қасиеті-масштабтау кезінде кескін геометриялық құрылымда да, ажыратымдылық деңгейінде де өзгермейді. Мұндай кескін әрқашан бірдей күрделі болып қалады және оның әрбір элементі барлық басқа элементтерге ұқсас. Қазіргі әлемдегі фракталдық графика әсіресе танымал, өйткені бұл күрделі кескіндерді жасаудың ерекше және қарапайым тәсілдерінің бірі, өйткені графикалық редактор тек қажетті математикалық формуланы орнатып, қайталау санын көрсетуі керек.

Фракталдық графика көлденең және тік, диагональды бағыттар, симметрия және асимметрия және т.б. сияқты композициялық әдістерді жүзеге асыруға болатын дерексіз композициялар жасауға мүмкіндік береді.

Көбінесе фракталдық графика жарнамалық белгілерді, веб-сайттар мен қосымшаларды жасау үшін қолданылады, өйткені подсознание деңгейіндегі фракталдық кескіндер адамның назарын аударады. Фракталдық графика әдістері көбінесе турбулентті ағындарды модельдейді және әртүрлі үлгілерді жасайды. Фракталдық графика бүгінгі таңда компьютерлік графиканың ең жылдам дамып келе жатқан перспективалық түрлерінің бірі болып табылады. Фракталдық кескіннің мысалын 3-суретте қарастыруға болады.

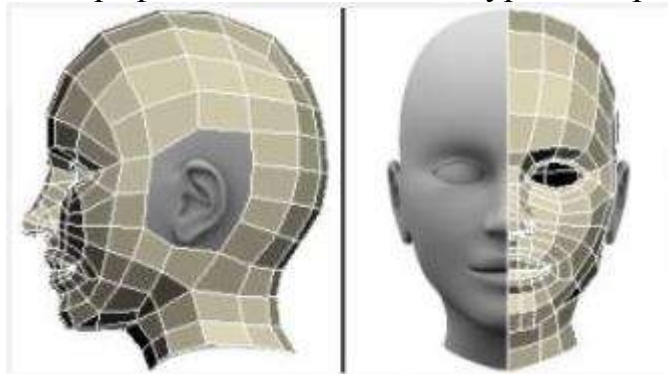

Сурет. 3. Фракталдық кескіннің мысалы

Үш өлшемді 3D графика — бұл компьютерлік графиканың ең күрделі түрлерінің бірі, бірақ сонымен бірге қазіргі заманғы адамның өміріндегі ең пайдалы. 3D модельдеу өздігінен өзгертуге болатын көптеген жағдайларды ескере отырып, үш өлшемді көлемді модель жасауға мүмкіндік береді. Шарттар жарықтандыру, объектінің көзқарасы, оның басқа объектілерге қатысты өлшемдері және т.б. сияқты нәрселерді білдіреді.

Үш өлшемді графика адам өмірінің барлық салаларында қолданылады. Мысалдар бізді қоршап тұрған барлық дерлік, өйткені тұрмыстық заттардың басым көпшілігі өндіріске кіріспес бұрын үш өлшемді модельдердің графикалық редакторларында жасалады [3].

Мысалы, кез-келген ұялы телефонды алайық. Құру процесінде инженерлер алдымен корпустың ішіндегі барлық бөлшектердің шамамен пішіні мен орналасуын есептеді, содан кейін құрылғының нақты минималды өлшемдерін көрсететін 3D моделін жасады. Осыдан кейін дизайнерлер осы шамаларды ескере отырып, құрылғының қалай көрінетінін жобалайды және смартфонның бастапқы 3D моделінің үстіне жаңа нысандар мен терілерді (сурет қабаттары) және т. б. Яғни, бұл технология белгілі бір құрылғыны бірден көлемді түрде және көптеген нюанстарды ескере отырып жобалауға мүмкіндік береді, бұл табиғи түрде тұрмыстық объектілерді жобалау процесін тездетеді және жеңілдетеді. Үш өлшемді графиканың мысалын 4-суретте қарастыруға болады.

Сурет. 4. Үш өлшемді графиканың мысалы

Бүгінгі таңда компьютерлік графика ақпараттық технологиялардың ең жылдам дамып келе жатқан бағыттарының бірі болып табылады: Графикалық ақпарат адам өмірінің барлық салаларында қолданылады.

Интернет желісінде ұсынылған барлық графикалық ақпараттың үлкен үлесін ойын-сауық мазмұны алады. Веб-сайттар, онлайн ойындар, смартфондар мен әлеуметтік медиа қосымшалары арқылы желі қолданушылары бос уақыттарын ұйымдастырады. Атап айтқанда, ойын-сауық және бос уақыт саласындағы графикалық ақпараттың күшті интеграциясына назар аударған жөн. Мұны растау сайт статистикасы болып табылады YouTube.com 2019 жылғы қарашадан бастап.

Бұл ресурс әлемдегі 1,9 миллиард адам пайдаланатын әртүрлі тақырыптар бойынша бейнематериалдарды көру үшін жасалған — Бұл Facebook-тен кейінгі екінші ең танымал қызмет. Басқаша айтқанда, Интернет желісін пайдаланушылардың 79% - 8 YouTube сайтында 80 түрлі тілде қол жетімді жеке аккаунты бар. Бүкіл әлем бойынша YouTube-ке минутына 500 сағаттық бейне жүктеледі, бұл әр сағат сайын 30 000 сағаттық бейнені жүктеуді білдіреді. Бұл бейнелерді көру үшін адамға шамамен 82 жыл қажет болады. Компаниялардың 62% - ы YouTube-ті бейне мазмұнын жариялау үшін арна ретінде пайдаланады, пайдаланушылардың 90% - ы YouTube-те жаңа брендтер мен өнімдерді ашады. Демек, жоғарыда сипатталған статистика бізге интернет пен оның көмегімен қоғам алатын графикалық ақпарат қазіргі қоғам өмірінде маңызды рөл атқаратынын дәлелдейді [4].

Ғылыми қайраткерлер арасында және білім беру саласында графикалық ақпаратқа ерекше назар аударылады. Бұл салаларда адамға PowerPoint бағдарламасындағы мектеп презентацияларынан бастап әртүрлі химиялық реакциялардың күрделі графикалық үлгілеріне дейінгі барлық дерлік мәселелерде графикалық сүйемелдеу қажет. Бұл бағыттарда компьютерлік графика бір мыңжылдыққа созылатын кез-келген процестердің пайда болуы туралы мерзімінен бұрын болжам жасауға мүмкіндік береді. Мысал ретінде жер бетіндегі тіршіліктің пайда болуын, әртүрлі табиғи апаттар мен бөлшектердің соқтығысуын модельдейтін компьютерлік графикалық бағдарламалар (Үлкен адрон коллайдерінің нәтижелерін талдау бағдарламасы).

Алайда, графикалық ақпаратты дамыту мен пайдалану шекті деңгейге жеткен жоқ және бүгінгі күні компьютерлік графиканы күнделікті өмірге енгізу бойынша көптеген жоспарлар бар. Мысалы, көптеген елдерде нейрондық желілерді пайдалану арқылы интернеттегі бейнекамералардың фотосуреттері мен жазбалары арқылы қылмыскерлер туралы ақпаратты іздеу жоспарлануда. Қазіргі уақытта бұл технология толық зерттелмеген және белгілі бір қателік пайызы бар, бірақ ғалымдардың пікірінше, бұл технология жақын арада толық игерілетін болады.

Әдебиеттер:

1. Растровая графика // Stockers.ru: Сайт о фотобанках. URL: <http://stockers.ru/articles/rastr/> (дата обращения: 24.12.2019).

2. Васильев В. Е., Морозов А. В. Компьютерная графика. Спб.: СЗТУ, 2005–101с. {учебное пособие}.

3. Долинин А. А. Применение компьютерной графики // Сайт Долинина Андрея Александровича — преподаватель ИКТ. URL: <http://www.dolinin-infografika.narod.ru/p0005.htm> (дата обращения: 21.12.2019).

4. Компьютерная графика {электронный ресурс} // Wikipedia.org: универсальная интернет-энциклопедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Компьютерная_графика (дата обращения: 08.01.2020).

ӘОЖ 14.35.09

АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕ ПАЙДАЛАНУ ЖАҒДАЙЫ

Абдубек А.О., Жамал Б.А., Мейрбекова А.С. -1504-10А тобының студенттері

Ғылыми жетекші: Жылысбаева А.Н.-х.к.к, доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье представлены результаты исследования об информационно-коммуникационных технологиях (ИКТ) и уровня их использования в процессе обучения у будущих учителей химии обучающихся в Южно-Казахстанском государственном университете. В результате исследования было показано, что по-прежнему существует потребность в совершенствовании возможностей использования средств ИКТ в образовательном учреждении.

Summary

There was presented the results of a study on information and communication technologies (ICT) and the level of their use in the learning process by the future chemistry teachers, studying at

the South Kazakhstan State University in the article. There was shown it is still a need to improve the possibilities of using ICT tools in an educational institution as a result of the study.

Оқытудың жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларын (АКТ) меңгеру – қазіргі заман талабы, себебі ХХІ ғасыр – ақпараттық технология ғасыры. Қазіргі қоғамдағы білім жүйесін дамытуды ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың қатысынсыз елестету мүмкін емес. Қазіргі оқытушылардың басты міндеті қазіргі ақпараттық коммуникациялық технологиялар дамыған кезеңге сай, заман өзгерістеріне бейімделген, жаңа технологияларды жақсы меңгерген, білікті мамандар дайындау.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 11 – бабының 9 тармағында «оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану міндеті қойылған» [1].

«Ақпараттық технология-қазіргі компьютерлік техника негізінде ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу, тасымалдау істерін қамтамасыз ететін математикалық, кибернетикалық тәсілдер мен қазіргі техникалық құралдар жиыны» [2].

АКТ (ақпараттық коммуникациялық технологиялар) – бұл есептеу техникасы құрылғыларын, сондай-ақ телекоммуникация құралдарын қолданып жүзеге асырылатын ақпараттармен өзара әрекеттесу процесстері мен әдістері. «Ақпараттық технологиялар» термині 1958 жылы Гарвард Бизнес шолуында алғаш рет пайда болды [3].

Ақпараттық және коммуникациялық технологияға барлық байланыс технологияларын қамтитын кең көлемдегі информациялық технологияларды жатқызуға болады, оның ішінде интернет, компьютер, ұялы телефон, бейнеконференциялар, сымсыз желілер, әлеуметтік желілер және басқа медиа құралдары жатады.

Оқытушы үшін АКТ-ны оқу процесіне енгізу үшін бірнеше бағыттағы мақсаттар қойылады:

- Беретін пәндері бойынша электронды оқу-әдістемелік кешен құрастыру; онлайн лекция жинағын дайындау; пәндік Web-сайттар ашу;
- Жалпы компьютерлік желілерді пайдалану, техникалық құралдарды еркін меңгеру;
- Инновациялық әдістерді пайдаланып, бағдарламалық сайттар, құралдар жасау (мультимедиялық және гипермәтіндік технологиялар);
- Білімгерлердің қашықтықтан оқуына өздігінен білім алуын қамтамасыз ету.

Зерттеу әдістері

Зерттеудің мақсаты: Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінде оқитын болашақ химия мұғалімдер (үшінші курс студенттері) АКТ туралы не біледі және олардың оқу процесінде АКТ қолдану деңгейін анықтау. Зерттеу әдістері ретінде сауалнама және талдау қолданылды.

Сауалнама ОҚМПУ-дың «Жаратылыстану» факультеті 6В01504-химия білім беру бағдарламасы студенттерімен жүргізілді. Оған 3 курс студенттері (14 студент) қатысты. 1-кестеде сауалнамада қойылған сұрақтар көрсетілген. Алынған нәтижелерге талдау жасадық.

Нәтижелері мен оларды талқылау

Ақпараттық технологияларды қолдану деңгейін анықтау тақырыбында 1504-10а тобына сауалнама жүргізілді. Сауалнама 9 сұрақтан тұрады, толық 14 студент жауап берді. Бұл сауалнаманың негізгі мақсаты Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университетінің химия кафедрасындағы ақпараттық технологияларды қолданудағы студенттердің ойын білу.

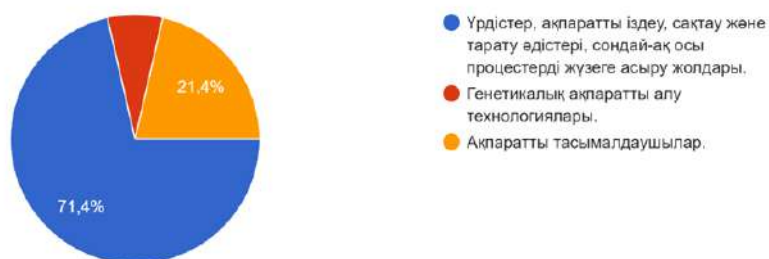
Сауалнама жүргізу үшін келесідей сұрақтар қойылды:

1-кесте. Сауалнама сұрақтары.

1. Ақпараттық технология дегеніміз не?	5. Сізге сабақ беретін мұғалімдердің қанша пайызы АКТ технологияларын сабақта қолданады?
2.Сіз төменде келтірілген АКТ қызметтерінің қайсыларын көп қолданасыз?	6.Сабақ барысында АКТ технологияларын қолданудың қандай артықшылықтары бар?
3. Сіздің ойыңызша лекция, семинар, лабораториялық сабақтарда АКТ қолдану оқу процесін жеңілдете ма?	7.Біздің кафедрада сабақ үстінде АКТ қолдану кезінде қандай қиындықтар туындайды?
4.Химия кафедрасындағы барлық аудиторияларда АКТ қолдану үшін жағдай жасалған ба?	8.АКТ қолдану мүмкіндіктерін дамыту мақсатында қандай іс-әрекет жасар едіңіз?

Ал енді студенттердің жауаптарына талдау жасайтын болсақ, бірінші сұрақ бойынша біз студенттердің АКТ технологиясы бойынша бастапқы түсінігін анықтадық. Студенттердің басым көпшілігі (71,4%) бұл түсінікпен таныс екендігін көрсетті.

Ақпараттық технология дегеніміз не?
14 ответов

1-сурет. Студенттердің АКТ түсінігін білуі

2-ші сұрақ бойынша студенттердің қандай АКТ технологияларын көп қолданатынын анықтадық. Берілген жауаптарға қарай, студенттер ең көп

қолданатын технология бұл сабаққа дайындалуға қажетті ақпараттарды интернет беттерінен іздеу және рефераттар, баяндамалар дайындау және презентациялар құру екендігін, сонымен қатар ең аз қолданылатыны ақпараттық видеороликтерді құру екендігін анықтадық.

Сіз төменде келтірілген АКТ қызметтерінің қайсыларын көп қолданасыз?

14 ответов

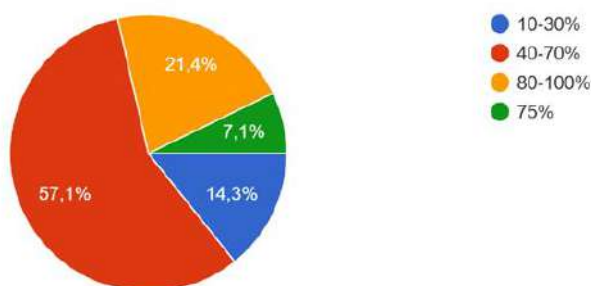
2-сурет. Студенттермен АКТ технологияларының көп қолданылатын түрлері

3-ші сұрақты талқылайтын болсақ, 85,7% студент сабақтарда АКТ технологиясын қолдану оқу процесін жеңілдететінін растады. Яғни, шамамен 12 студент үшін біздің ойымызша сабақтарда мұғалімдердің АКТ технологиясын қолдануы олардың сабақты жақсы меңгеруіне зор ықпалын тигізетіндігін көрсетті.

4-ші сұрақ бойынша: химия кафедрасындағы аудиториялар АКТ технологияларын қолдану үшін қаншалықты жағдай жасалғаны анықтадық және 57,1% толық жабдықталғанын растады, сонымен қатар 57,7% студент теріс пікір қалдырған. 7,1% студент „кейбір кабинеттер ғана жабдықталған“-деп пікір қалдырды.

АКТ технология қолданылуы сендерді қаншалықты қанағаттандырады?

14 ответов

3-сурет. АКТ қолданылу деңгейімен қанағаттандыру бойынша

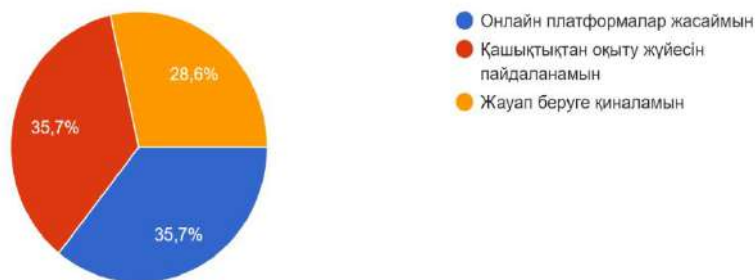
5-ші сұрақ бойынша: студенттердің көп бөлігі АКТ технологиясы сабақты тиімді әрі түсінуіне көмектесетінін, зор ықпал тигізетінін мәлімдеді.

6-шы сұрақ бойынша сабақта АКТ технологияларының қолданылуы студенттерді қанағаттандырады екен.

7-ші химия кафедрада сабақ үстінде АКТ қолдану кезінде қандай қиындықтар туындайды деген сұрақтың жауап нәтижесі техникалық құралдар бар аудиторияларда ешқандай қиындықтар туындамайтындығын көрсетті

8-ші АКТ қолдану мүмкіндіктерін дамыту мақсатында қандай іс-әрекет жасар едіңіз деген сұраққа студенттердің 35,7% онлайн платформалар жасаймын, 35,7 қашықтықтан оқыту жүйесін пайдаланамын, ал 28,6 студенттер жауап беруге қиналамын деп жауап берді.

АКТ қолдану мүмкіндіктерін дамыту мақсатында қандай іс-әрекет жасар едіңіз?
14 ответов

4-сурет. АКТ қолдану мүмкіндіктерін дамыту мақсатында студенттермен жасалатын іс-әрекеттер

Қорытынды және ұсыныс

Қорытындылай келе, сауалнама нәтижесінде АКТ қолдану студенттердің барлығына дерлік тиімді. Алайда химия кафедрасында АКТ қолдану студенттердің барлығын бірдей қанағаттандырмайды және барлық аудиториялар АКТ-мен жабдықталмағанын көрсетті. Тиімді жағына келетін болсақ студенттер үшін АКТ қолдану студенттердің 85.7%-ына тиімді.

Ұсыныс. ХХІ ғасыр ақпарат, дамыған технологияның заманы болғандықтан оқу ордаларында АКТ қолдану ешбір қиындықсыз жүруі үшін міндетті түрде жағдай жасалуы керек. Сондықтан да біз өзіміздің оқу ордамыздың АКТ қолдану деңгейін жақсарту мақсатында, оқытушылардың дайындаған электронды сабақ беру құралдарын сабақ барысында еркін пайдалану мақсатында кафедраның барлық аудиторияларын техникалық құралдармен толық жабдықталуын қамтамасыз етуін ұсынамыз.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 «Білім туралы» Заңы.
2. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Информатика және компьютерлік техника/ Жалпы редакциясын басқарған – А.Қ.Құсайынов. – Алматы: «Мектеп» баспасы» ЖАҚ, 2002. – 456 бет.
3. Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений.-3-е изд.,-М.: Издательский центр «Академия», 2010,-368 с.

ОРТА МЕКТЕПТЕ «КВАНТТЫҚ ОПТИКАНЫ» ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Үсен М.Ә. – М1502-22 Магистрант

Ғылыми жетекші: Рамазанова С.А. – ф.м. ғ.к. доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Особенности методики изучения раздела "Квантовая оптика" определяются местом расположения данного раздела в школьном курсе физики и спецификой изучаемого в нем материала. Квантовая оптика изучается в конце школьного курса физики и впервые изучается на количественном уровне. Чтобы облегчить освоение квантовой физики, необходимо широко использовать различные наглядные пособия в учебном процессе. Но количество демонстрационных экспериментов, которые вы можете провести во время изучения этого раздела в старшей школе, очень мало. Поэтому помимо эксперимента широко используются чертежи, графики, трек-фотографии, плакаты. Прежде всего, необходимо проиллюстрировать фундаментальные эксперименты (опыт Резерфорда по рассеянию частиц, опыт Франка и Герца и т. д.), а также объяснить принцип работы устройств, регистрирующих частицы, ускорители, атомный реактор, атомную электростанцию и т. д. При изучении данного раздела широко используются кинофильмы "Фотоэффект", "фотоэлементы и их применение", "световое давление", "радиоактивность и атомное ядро", "атомная энергетика в мирных целях", "дискретность энергетических уровней атома (опыт Франка-Герца)", "природа линейных спектров атомов водорода", "ядерная энергетика", "ядерная энергетика", "ядерная энергетика", "ядерная энергетика", "ядерная энергетика", "ядерная трек-инструменты в физике", видеофильмы "ускорители заряженных частиц", "строение атома и атомного ядра" и связанное с этим компьютерное моделирование открывают очень большие возможности. Квантовая механика-это физическая теория, которая открыла уникальность свойств и законов микромира, определила метод описания состояния и движения микрочастиц. Методы квантовой механики широко используются в квантовой электронике, физике твердого тела, современной химии. Он широко используется в физике высоких энергий, которая изучает структуру атомного ядра и свойства элементарных частиц.

Ключевые слова: Квантовая оптика, эксперимент Резерфорда, квантовая механика, элементарный, ядро, дуализм, свет, фотоны, эксперимент, теоретический

Summary

The peculiarities of the methodology of studying the section "Quantum optics" are determined by the location of this section in the school physics course and the specifics of the material studied in it. Quantum optics is studied at the end of the school physics course and is studied at the quantitative level for the first time. To facilitate the development of quantum physics, it is necessary to widely use various visual aids in the educational process. But the number of demonstration experiments that you can conduct while studying this section in high school is very small. Therefore, in addition to the experiment, drawings, graphs, track photos, posters are widely used. First of all, it is necessary to illustrate fundamental experiments (Rutherford's experience in particle scattering, Frank and Hertz's experience, etc.), as well as explain the principle of operation of devices that register particles, accelerators, an atomic reactor, a nuclear power plant, etc. When studying this section, the films "Photoelectric effect", "Photocells and their application", "Light pressure", "Radioactivity and the atomic nucleus", "Atomic energy for peaceful purposes", "Discreteness of atomic energy levels (Frank-Hertz experience)", "Nature of linear spectra of hydrogen atoms", "Nuclear power engineering", "Nuclear power engineering", "Nuclear power engineering", "Nuclear power engineering", "Nuclear track-tools in physics", videos "Accelerators of charged particles", "The structure of the atom and the atomic nucleus" and the computer modeling associated with it open up very great possibilities. Quantum mechanics is a physical theory that has discovered the uniqueness of the properties and laws of the microcosm,

defined a method for describing the state and motion of microparticles. Quantum mechanics methods are widely used in quantum electronics, solid state physics, and modern chemistry. It is widely used in high-energy physics, which studies the structure of the atomic nucleus and the properties of elementary particles.

Keyword: Quantum Optics, Rutherford experience, quantum mechanics, elementary, core, dualism, light, photons, experiment, theoretical

Мектептегі физика курсының орны қазіргі қоғам өміріндегі физика ғылымының маңыздылығымен, оның ғылыми-техникалық прогрестің даму қарқынына шешуші әсерімен анықталады. Мектепте физиканы оқыту жеке тұлғаны тәрбиелеу және тәрбиелеу мақсаттарына қызмет етеді: оқушыларды оларды дамыту, жұмысқа дайындалу және білім беруді жалғастыру үшін қажетті білім мен дағдылармен қаруландыру. Физиканы оқыту міндеттеріне мыналар кіреді:

а) ғылыми-техникалық прогресті жеделдетудегі физиканың рөлін түсіндіру, ғылым мен техниканың жетістіктерін және олардың даму перспективаларын ашу, отандық және шетелдік ғалымдардың физика мен техниканы дамытуға қосқан үлесімен танысу негізінде оқушыларды тәрбиелеу;

б) эксперименттік фактілер, ұғымдар, заңдар, теориялар, физика ғылымының әдістері, әлемнің қазіргі ғылыми бейнесі туралы білімді қалыптастыру; техника, атом энергетикасы, жаңа материалдарды өндіру және өңдеу технологиясы, өндіріс техникасы мен технологиясында физикалық заңдарды қолдана отырып;

в) білімді өз бетінше игеру және қолдану, физикалық құбылыстарды байқау және түсіндіру, сондай-ақ оқулықты, анықтамалық және оқулық әдебиеттерін пайдалану дағдыларын қалыптастыру;

г) кейбір эксперименттік дағдыларды қалыптастыру: аспаптар мен құралдарды пайдалану, өлшеу нәтижелерін өңдеу және эксперименттік мәліметтер негізінде қорытынды жасау, қауіпсіздік ережелерін сақтау;

д) физика мен техникаға танымдық қызығушылықты, шығармашылық қабілеттерді дамыту; ілімнің саналы мотивтерін қалыптастыру; физиканы өмірмен тығыз байланыстыру негізінде мамандықты саналы түрде таңдауға дайындық.

Оқушылардың білім беру және даму міндеттерін шешу, оларды жұмысқа дайындау, олар физика ғылымының негіздерін игерген жағдайда ғана мүмкін болады. Бұл оқу материалын жалпылау принципін, оны таңдауды және оқытудың осындай әдістемесін жүзеге асыруға бағытталған, онда негізгі фактілерді, ұғымдарды, заңдарды, теориялар мен әдістерді зерттеуге, теория негізінде физикалық құбылыстардың кең ауқымын жалпылауға баса назар аударылады. Осыдан оқушылардың физикалық құбылыстарды, эксперимент нәтижелерін, аспаптар мен қондырғылардың әрекеттерін өз бетінше түсіндіру үшін ғылымның негізгі ережелерін қолдану қабілетіне қойылатын талаптардың артуы туындайды.

Курстың бөлімдеріне сәйкес әр сынып бойынша бағдарламада оқушылардан білім талап етілуі керек негізгі мәселелер шеңбері анықталған. Оларға мыналар жатады:

а) физикалық процестерді, дене қасиеттерін, техникалық құрылғыларды және т. б. түсіндіру үшін оқушылар қолдана алатын физикалық идеялар, тәжірибелік фактілер, түсініктер, заңдар.;

б) оқушылар пайдалана алатын аспаптар мен құрылғылар, олардың мәндерін тәжірибелік жолмен анықтай алатын физикалық шамалар және т. б.;

в) есептердің негізгі түрлері, оқушылар есептеу және графикалық есептерді шешуде қолдана алатын формулалар; физикалық процестер, сапалы есептерде қарастырылатын объект бола алатын техникалық құрылғылар.

Бағдарламада оқушылардың білімі мен дағдыларын бағалаудың шамамен нормалары берілген, оларды мұғалім практикалық іс-әрекетте басшылыққа алуы керек. Халықаралық бірліктер жүйесін (SI), ал кейбір жағдайларда қолдануға рұқсат етілген кейбір жүйеден тыс бірліктерді пайдалануды қарастырады.

«Кванттық оптика» бөлімін зерттеу әдістемесінің ерекшеліктері осы бөлімнің мектеп физикасы курсында орналасқан жерімен және онда оқытылатын материалдың ерекшелігімен анықталады. Кванттық оптика мектептің физика курсының соңында зерттеледі және алғаш рет сандық деңгейде зерттеледі. Мектептегі физика курсының ешбір жерінде оқушылар бөлшектердің, заттардың және өрістердің қасиеттерінің дуализммен, энергияның дискреттілігімен, атом ядросының қасиеттерімен, элементар бөлшектермен іс жүзінде кездескен жоқ. Тек атомның және оның ядросының құрылымы туралы оқушылар физиканың негізгі курсына және химия курсына толық идеяларды алды. Бұл жағдай мұғалімнен материалды оқып-үйрену кезінде оқушылардың оны терең және берік игеруіне қол жеткізу үшін оқу процесін құруды талап етеді. Есептерді шешуде, зертханалық жұмыстарды орындауда, дидактикалық материалмен жұмыс жасауда және т. б. зерттелетін материалды бекіту және қолдану бойынша ойластырылған жұмыс қажет. Бөлімді түсіну мен игеруге бағалау есептеулері ықпал етеді, мысалы, әр түрлі объектілермен байланысты де- Бройль толқын ұзындығы, ядро мөлшері, оның тығыздығы, байланыс энергиясы және т. б.

Материалды игеру сапасын арттыру үшін бұрын алынған білімге сүйену өте маңызды. Мысалы, Радиоактивті ыдырау кезіндегі орын ауыстыру ережелерін зерттегенде және ядролық реакцияларды зерттегенде масса мен зарядтың сақталу заңдарына кеңінен тоқталу керек. Атомның құрылымын зерттемес бұрын центрге тартқыш үдеу ұғымын, Ньютон заңдарын, Кулон заңын физиканың негізгі курсына және химияны оқуда алған атом құрылымы туралы ақпаратты қайталаған жөн.

Кванттық оптика мазмұнының ерекшелігі оны зерттеу әдістемесіне де әсер етеді. Бұл бөлімде оқушылар классикалық оптиканың көптеген идеяларына қайшы келетін микроәлемнің қасиеттері мен заңдылықтарының ерекшелігімен таныстырылады. Оқушылардан оны игеру үшін абстрактілі ойлаудың жоғары деңгейі ғана емес, сонымен қатар диалектикалық ойлау қажет. Кванттық оптиканы оқыту процесінде микроәлемнің оғаштығы, оның заңдарының парадоксы туралы айту орынды емес. Бұл материалды игеруге әрең ықпал етеді, бірақ оқушыларды шатастыруы мүмкін. Микроәлем заңдарының өзіндік

ерекшелігін, олардың классикалық физика заңдарынан айырмашылығын ашып, мектеп оқушыларын осы айырмашылықтардың табиғилығына сендіреді. Сол себепті, кванттық механиканың қалыптасу тарихымен (микроәлемді ғылыми тану процесі қаншалықты қиын, кейде ауыр болды) оқушыларды осы бөлімді зерттегеннен кейін ғана таныстырған дұрыс. Бұл білім процесінің шексіздігінің, оның дамуының әр кезеңіндегі шындықтың салыстырмалылығының тағы бір дәлелі. Ол мектеп оқушыларын адамның ақыл-ойы табиғатта көптеген оғаш нәрселерді ашқанына және одан да көп нәрсені ашатынына сендіре алады.

Кванттық физиканы игеруді жеңілдету үшін оқу процесінде әр түрлі көрнекілік құралдарын кеңінен қолдану қажет. Бірақ орта мектепте осы бөлімді зерттеу кезінде қоюға болатын демонстрациялық тәжірибелердің саны өте аз. Сондықтан, эксперименттен басқа, сызбалар, графиктер, трек фотосуреттері, плакаттар кеңінен қолданылады. Ең алдымен, іргелі тәжірибелерді (бөлшектердің шашырауы бойынша Резерфорд тәжірибесі, Франк-Герцтің тәжірибелері және т. б.) суреттеу, сондай-ақ бөлшектерді, үдеткіштерді, атом реакторын, атом электр станциясын және т. б. тіркейтін құрылғылардың принципін түсіндіру қажет. Бұл бөлімді зерделеу кезінде "Фотоэффект", "Фотоэлементтер және оларды қолдану", "Жарық қысымы", "Радиоактивтілік және атом ядросы", "Бейбіт мақсатта Атом энергетикасы", "Атомның энергетикалық деңгейлерінің дискреттілігі (Франк-Герц тәжірибесі)", "Сутегі атомдарының сызықтық спектрлерінің табиғаты" кинофильмдері кеңінен қолданылады, "Ядролық физикадағы трек құралдары", "Зарядталған бөлшектердің үдеткіштері", "Атом мен атом ядросының құрылымы" бейнефильмдері мен осыған байланысты компьютерлік модельдеу өте үлкен мүмкіндіктер ашады.

Жарық пен зат бөлшектерінің қасиеттерінің корпускулалық-толқындық дуализмін түсіндіру оларды сапалы түрде (Шредингер теңдеуін зерттемей) микробөлшектердің қозғалыс ерекшелігімен таныстырады: әрбір элементар бөлшектің мінез-құлқы ықтималдық заңдарымен сипатталады, ол үшін координатасы мен импульсін қатаң көрсету мүмкін емес, "траектория" ұғымы мағынасыз және т. б.

Бөлімнің екінші танымдық міндеті-заттың құрылымы туралы заманауи идеяларды ашу. Физиканың негізгі курсына заттың құрылымы негізінен молекулалық деңгейде қарастырылды. Молекулалық кинетикалық теория газдардың (сандық), сұйықтықтардың және қатты заттардың (сапалық деңгейде) құрылымы мен қасиеттерін түсіндірді. Физиканың негізгі курсына оқушылар атомның құрылымы туралы электрлендіру, электр тогы сияқты құбылыстарды түсіну үшін жеткілікті алдын-ала ақпарат алды. Бұл бөлімде оқушылар заттың құрылымымен Атомдық және субатомдық деңгейде таныстырылады. Алдымен олар Резерфорд-Бор арқылы атомның құрылымын зерттейді, содан кейін микробөлшектердің қасиеттерінің дуализмін талқылағаннан кейін олар атомның құрылымы туралы заманауи идеяларды алады. Бұл бөлімде атом ядросының құрамы мен қасиеттеріне (оның мөлшері, заряды, массасы, тығыздығы, байланыс энергиясы, меншікті байланыс энергиясы және т.б.) жеткілікті көңіл бөлінеді. Бөлім соңында оқушылар элементар бөлшектердің негізгі сипаттамалары мен қасиеттерімен

таныстырылады, олардың қазіргі жіктелуі, олардың зат құрылымындағы және өзара әрекеттесудегі рөлі туралы түсінік береді.

"Кванттық оптика" бөлімін зерделеу барысында оқушылар фотоэлементтердің құрылымымен және жұмыс істеу принципімен, оларды техникада қолдану мысалдарымен, спектрлік талдаудың физикалық негіздерімен, ядролық реактордың жұмысымен және ядролық энергияны бейбіт мақсатта, өнеркәсіпте, ауыл шаруашылығы өндірісінде, ғылымда, медицинада радиоактивті изотоптарды пайдалана отырып қолданумен таныстырылады. Осы бөлімді оқыту барысында мұғалім оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыру мәселесін үнемі шешуі керек. Оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыру үшін оларды қарапайым бөлшектер сияқты сезім мүшелері тікелей қабылдамайтын объектілердің нақты өмір сүруіне сендіру маңызды. Элементар бөлшектердің шындығы олардың сипаттамаларын эксперименталды түрде өлшеуге, бөлшектердің қасиеттеріне, әртүрлі ядролық реакциялар мен бөлшектердің түрленуіне сүйене отырып болжауға болатындығын және теориялық болжамды процестерді эксперименталды түрде жүзеге асырып қана қоймай, оларды практикалық мақсаттарда да қолдануға болатындығын дәлелдейді. Элементар бөлшектермен танысу заттың сарқылмау принципін қатты растайды, өйткені студенттер материалдық заттар мен олардың қасиеттері өте алуан түрлі, элементар бөлшектер "қарапайым" емес, олардың көптеген қасиеттері бар және өзара түрлендіруге қабілетті екендігіне көз жеткізеді.

Жарық пен элементар бөлшектердің қасиеттерінің корпускулалық-толқындық дуализмі, элементар бөлшектердің өзара түрленуі әлемнің материалдық бірлігін және үзіліссіз және үздіксіз диалектикалық байланысын ашуға мүмкіндік береді, ал барлық ядролық процестердің сақталудың негізгі заңдарына бағынуы материя мен қозғалыстың жойылмауы мен бөлінбеуі принципіннің жақсы көрінісі болып табылады. Микроәлем заңдарының сапалық ерекшелігі (заңдылықтардың ықтималдық сипаты, күйлердің дискреттілігі, траекториялардың болмауы және т.б.) сандық өзгерістердің сапалық өзгерістерге ауысу Заңын суреттеуге мүмкіндік береді. Кванттық заңдылықтардың ықтималдық сипаты құбылыстардың өзара байланысы принципін, кездейсоқ пен қажетті арасындағы байланысты тереңірек ашады. Бұл бөлімде дүниетанымның эпистемологиялық аспектісі қалыптасуда. Мұнда олар шынайы шындықты білу процесінде идеалды модельдердің рөлі және олардың қолданылу шегі сияқты маңызды дүниетанымдық мәселелерді қарастырады. Модельдік көріністер атомның құрылымын, атом ядросын қарастырғанда, атомның жарық шығару механизмін ашқанда, ядролардың бөлінуін түсіндіргенде және т. б. Физиканың бүкіл курсына да, бұл бөлімді зерттеу кезінде таным процесінде тәжірибенің рөліне, теория мен практиканың, эксперименттің өзара байланысына үлкен назар аударылады. Теория одан туындайтын салдарлар эксперименталды түрде расталатын шекараларда қолданылатындығын атап өткен жөн. Теорияның эксперименттік фактілерінің қайшылығы оны нақтылаудың немесе жаңа теорияны құрудың бастапқы нүктесі болып табылады. Мысалы, оптиканы зерттей отырып, оқушылар

жарықтың толқындық табиғаты туралы теориялық түсініктер негізінде сыну, кедергі және дифракция шағылысу құбылыстары жақсы түсіндірілгеніне көз жеткізді. Алайда жарықтың толқындық теориясы фотоэффекттің барлық заңдарын түсіндірмейді. Жаңа эксперименттік фактілерді түсіндіру қажеттілігі жарықтың кванттық теориясын құруға әкелді. Резерфордтың тәжірибесі Томсон ұсынған атомның бастапқы моделін жоққа шығарды, ал Резерфорд атомының моделі эксперименттік фактілермен жақсы үйлесетін Бор теориясымен алмастырылды.

Жарық және атом құрылымы туралы ілімдердің даму тарихы таным процесінің шексіздігін және оның диалектикалық сипатын көрсетуге мүмкіндік береді. Оқушыларды сәйкестік принципімен таныстыру кезінде абсолютті және салыстырмалы шындықтың арақатынасын талқылау қажет. Кванттық оптика-бұл терең физикалық теория, өйткені ол классикалық оптикаға қарағанда физикалық құбылыстардың үлкен шеңберін толық түсіндіреді. Кванттық оптика классикалық оптиканың бірқатар көріністері абсолютті емес екенін анықтады, олар тек макроскопиялық денелер үшін жақсы. Бірақ кванттық физика толығымен классиканы жоққа шығармайды. Ол тек оны қолдану аясын шектейді. Классикалық механика мен электродинамиканың заңдары макротел мызғымас күйінде қалады. Сонымен қатар, шекті жағдайларда кванттық физиканың тұжырымдары классикалық нәтижелермен сәйкес келеді. Үлкен кванттық сандарда дискреттілік "майланады" және процесс квази-үздіксіз болады.

Мектептің физика курсының соңғы бөлімі оқушыларды тәрбиелеу мен дамытуға үлкен мүмкіндіктер ашады. Осы бөлімде оқушылардың ойлауын дамыту үшін мен салыстыру, жүйелеу және жіктеу сияқты әдістерді кеңінен қолданамын. Мысалы, оларға Сұйықтықтар мен атом ядроларының қасиеттерін салыстыруды ұсыну пайдалы. Олар үшін ортақ қасиеттерді анықтау оқушылардың тамшы ядросының моделін жақсы түсінуін қамтамасыз етеді. Фотонның қасиеттерін басқа элементар бөлшектердің қасиеттерімен, гравитациялық және электромагниттік күштердің қасиеттері бар ядролық күштердің қасиеттерімен салыстыруға болады. Бұл салыстырулардың нәтижелері оқушылардың тиісті мәселе бойынша алған білімдерін жинақтайтын жүйелеу кестелерінде көрсетілген. Бөлімді зерделеу соңында заттың құрылымы туралы барлық алынған білімді жалпылау ұсынылады.

Бөлім материалы оқушылардың өзіндік іс-әрекетін ұйымдастыруға үлкен мүмкіндіктер береді. Менделеевтің периодтық жүйесін кеңінен қолдану және оның негізінде кейбір элементтердің ядроларының құрамын өз бетінше анықтауды, олар үшін масса ақауын, байланыс энергиясын, байланыстың меншікті энергиясын және т. б. есептеу пайдалы. осы бөлімде кеңінен қолданылатын микроәлемнің әртүрлі параметрлерін бағалау есептеулері мектепте және үйде оқушылардың тәуелсіз іс-әрекетінің мазмұнына айналуы мүмкін. Бұл талдаудың нәтижелері мектеп түлектеріне микроәлемдегі шамалардың ретін жақсы түсінуге, оны түсінуге мүмкіндік береді.

Кванттық физиканың дамуына көптеген көрнекті отандық және шетелдік ғалымдар үлес қосты: Э. Резерфорд, Н. Бор, П. Кюри, М. Склодовская-Кюри,

М. Лауэ, Луи де Бройль, в. Гейзенберг, в. Паули, П. Дирак, Э. Шредингер, и. Е. Тамм, о. Ган, Э. Ферми, л. д. Ландау, В.А. Фок, Д. В. Скобельцын, А. и. Алиханов, В. И. Векслер, и. в. Курчатов және басқалар. Олардың өмірі мен қызметін зерттеу оқушылардың патриоттық және интернационалдық, сондай-ақ адамгершілік тәрбиесі үшін қолайлы материал болып табылады. Ғылымға деген шексіз берілгендік, еңбекқорлық, ғылыми адалдық, жанқиярлық, қоғам алдындағы жауапкершілігін түсіну, жеке өміріндегі қарапайымдылық көптеген ғалымдарға тән болды.

Әдебиеттер

1. Ванеев А.А., Дубицкая Э.Г., Ярунина Е.Ф. Преподавание физики в 10 классе средней школы. - М., «Просвещение», 1978 г.
2. Каменецкий С.Е. Теория и методика обучения физики в школе (частные вопросы). - М., «ACADEMA», 2000 г.
3. Бугаев А.И. Методика преподавания физики в средней школе.-М., 1981г.
4. Вольштейн С.Л., Качинский А.М. Уроки физики в 10 классе. – Минск, «Народная асвета», 1980г.
5. Тарасов Л. В. Современная физика в средней школе. – 1990.
6. Алимбекова Г. Б., Сейдәзім Қ. Б. METHODS OF STUDYING QUANTUM OPTICS IN A SCHOOL PHYSICS COURSE //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2021. – №. 2-8. – С. 6-8.
7. Касымова А. А., Кафизова Г. М., Кожабасева Ж. Е. ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ КЕЙС-ТЕХНОЛОГИИ //Известия. Серия: Педагогические науки. – 2022. – Т. 66. – №. 3.
8. Қаптағай Г. Ә., Тугелбаева Г. Т., Дутбаева А. А. КВАНТТЫҚ-ХИМИЯЛЫҚ МОДЕЛДЕУ ФИЗИКА-ХИМИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ ҒЫЛЫМИ ТАНЫМ ӘДІСІ РЕТІНДЕ //ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ҚЫЗДАР ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ. – 2020. – С. 38.
9. Жалғас М., Орманова Г. К., Абекова Ж. А. КВАНТЫҚ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ //EDITORIAL BOARD. – 2022. – С. 523.

УДК 372.8:002

РАЗРАБОТКА ГУМАНОИДНОГО РОБОТА JUGIRMEK V1.0

Рахматулла Заңғар Асқарұлы - 7М1502-11 тобының 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшілері: Жолдасов Е.Н., Сабырханова Г.Ш.

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Түйін

Мақалада адам тәрізді роботты жасау мүмкіндіктерін SketchUP 3D бағдарламасы арқылы құруға болатын мүмкіндіктері қарастырылады. Бұл мақалада әртүрлі мақсаттарға арналған, басқаруы қарапайым және ұтқырлығы бар гуманоидты робот жасау мүмкіндіктері зерттеледі. Гуманоид робот камерамен, температура анықтайтын, ылғалдылық анықтайтын, өз орнын анықтайтын, ауадағы газдарды анықтайтын және т.б. көптеген сенсорлы сезгіш құралдарымен жабдықталған. Қарапайым компьютерлік ойындарды түсінетін кез-келген адам, роботты оңай әрі жеңіл қашықтықта басқара алатын мүмкіндігі жазылған.

Summary

The article discusses the possibilities of creating a humanoid robot using SketchUP 3D modeling program to optimize its design. This article examines the possibilities of creating a humanoid robot with simple control and mobility for various purposes. The humanoid robot is equipped with cameras and numerous sensor devices that allow it to determine its current location,

obtain spatial data in the form of telemetry data, and information about the current state of the environment, such as temperature, atmospheric pressure, the presence and concentration of harmful pollutants in the air, level of illumination, and so on. Any person who understands basic computer games can easily control the robot from a distance.

В 1951 году был разработан ранний пример дистанционного управления - механическая рука-манипулятор ведущий-ведомый, созданный Гоэрцом [1] для работы с радиоактивным материалом. Существует множество примеров использования колесных роботов для решения задач, таких как обезвреживание бомб и миссии марсоходов.

Рисунок 1. Примеры дистанционного управления роботами-гуманоидами.

Однако, развитие робототехнического оборудования привело к появлению более сложных роботов-гуманоидов, таких как Honda Asimo2, HRP 4C3 и Robonaut4. Роботы-гуманоиды обладают определенными преимуществами перед роботами с нечеловеческой морфологией. Мобильные роботы имеют преимущества связаны с тем, что человекоподобная форма роботов-гуманоидов позволяет им более эффективно использовать городскую среду, созданную для людей. Например, роботы-гуманоиды способны использовать человеческие инструменты, открывать двери, подниматься по лестницам и выполнять другие задачи, которые были специально разработаны для людей. Неструктурированный характер реального мира и ограничения искусственного интеллекта и автономного поведения роботов означают, что дистанционное управление человекоподобными роботами является более подходящим подходом к управлению роботами в определенных ситуациях. Например, в ситуациях, когда окружающая среда требует ловких и сложных движений, которые могут быть опасны для человека, таких как аварии на шахтах, зоны боевых действий, разливы химикатов, ядерные аварии, освоение космоса и т. д. Нашей ближайшей целью является дистанционное управление роботом-гуманоидом Jugirtek v 1.0 с использованием простого приспособления для захвата движения всего тела, но без использования априорного аналитического или математического моделирования, таких как прямая или обратная кинематика. Ключевыми преимуществами нашего подхода являются гибкость и адаптируемость.

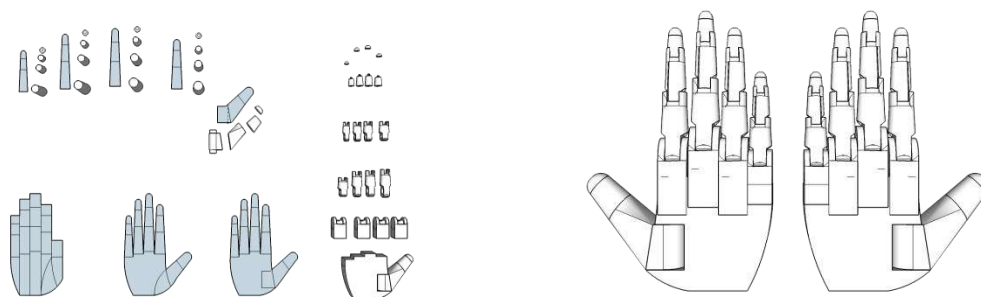

Рисунок 2. 3D модель проектирование руки робота Jugirmek v 1.0.

Ниже на рисунке 2 показаны этапы создания робота-гуманоида Jugirmek v 1.0, а в таблице 1 перечислены материалы, все материалы учтены при проектирование данного гуманоидного робота.

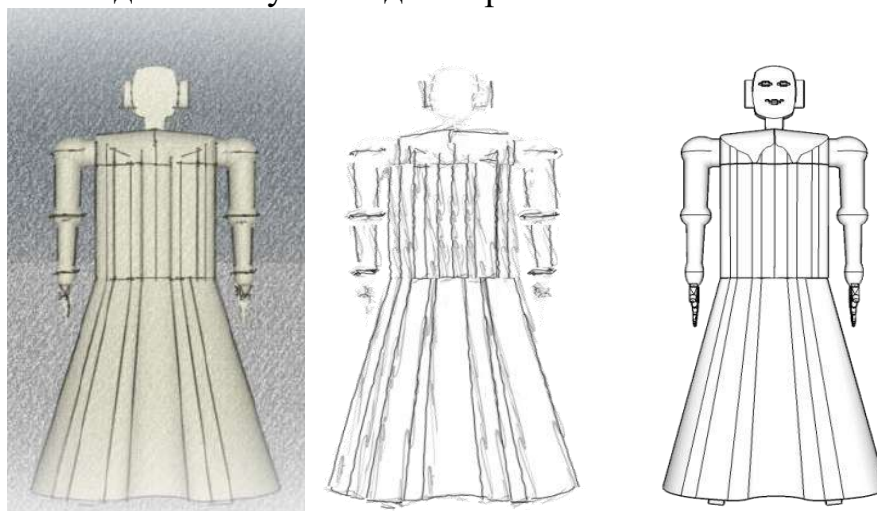

Рисунок 3. Эскизы робота-гуманоида Jugirmek v 1.0

Таблица 1 - Список материалов при разработке

№	Название материалов		
	Нижняя часть	Тело	Голова
1	Колеса Omni	Плата Raspberry Pi 3	Микрофон Boya BY-M1
2	Электродвигатель, 12 В	Датчик температуры и влажности DHT 11	Динамик 300-400W, 8 Ом
3	Драйвер двигателя BTS7971	Датчик газа MQ-7	HD/FPV камера RunCam Split 3 Lite 255
4	ИК датчик E18-D80NK	Фоторезистор	48Ch 5,8 Г 600 мВт 5 км беспроводной av-передатчик
5	Аккумулятор li-po, 11.1 V	Электродвигатель с редуктором, 12 В	Электродвигатель с редуктором, 12 В
6	Плата Arduino	Дисплей	Светодиоды

При проектировании робота для обеспечения надежной и безопасной передвижения Jugirmek v 1.0 на мобильной платформе были использованы металлические квадратные трубы, которые обеспечивают высокую прочность и устойчивость всей конструкции, что позволяет оператору более гибко и точно контролировать передвижение робота. В случаях, когда оператор не замечает препятствие на пути робота, встроенный датчик расстояния позволяет роботу

автоматически реагировать на препятствие и обойти его, избегая столкновения. С таким алгоритмом управления, мы нашли способ уменьшить риски повреждения как самого робота, так и окружающей среды. Эта конструкция робота обладает высокой маневренностью и устойчивостью при движении по неровной поверхности, а также позволяет выполнять различные действия, имитируя движения и действия оператора. Датчики, установленные на роботе, позволяют контролировать окружающую среду и принимать решения в автономном режиме.

Будет исследовано поведение универсального алгоритма перемещения гуманоидного робота Jugirmek v 1.0 в пространстве с препятствиями. Кроме того, проводится анализ возможностей управления гуманоидным роботом Jugirmek v 1.0 речевыми сигналами на основе платы Raspberry Pi 3 и модуля голосового управления V3. В результате экспериментальных исследований будут скорректированы диапазоны передачи и приема речевых сигналов.

Выводы

Кроме того, важным аспектом использования гуманоидных роботов, таких как Jugirmek v 1.0, является их потенциальное применение в различных областях. Например, такие роботы могут быть использованы в медицине для оказания помощи пациентам с ограниченными возможностями движения или в качестве персональных помощников для пожилых людей. Кроме того, гуманоидные роботы могут быть применены в производстве для выполнения рутинных задач, таких как сборка деталей, что может повысить эффективность и безопасность производства.

Таким образом, гуманоидный робот Jugirmek v 1.0 представляет собой перспективное решение для ряда задач в различных областях благодаря своей уникальной конструкции, доступности и низкому энергопотреблению, а также возможности управления с помощью речевых команд. Однако для полноценного использования гуманоидных роботов в различных областях необходимо продолжать исследования и улучшать конструкцию и алгоритмы управления, чтобы обеспечить максимальную безопасность и эффективность их использования.

Литературы:

1. R. Goertz and R. Thompson. Electronically controlled manipulator. Nucleonics, Vol.12, No.11, pp.46-47, 1954
2. J. Ramos and S. Kim, "Humanoid dynamic synchronization through whole-body bilateral feedback teleoperation," IEEE Trans. on Robotics, vol. 34, no. 4, pp. 953–965, 2018.
3. K. Darvish, Y. Tirupachuri et al., "Whole-body geometric retargeting for humanoid robots," in IEEE/RAS Int. Conf. on Humanoid Robots, 2019.
4. L. Penco, N. Scianca et al., "A multimode teleoperation framework for humanoid locomanipulation: An application for the iCub robot," IEEE Robotics Automation Mag., vol. 26, no. 4, pp. 73–82, 2019.
5. Y. Ishiguro, T. Makabe et al., "Bilateral humanoid teleoperation system using whole-body exoskeleton cockpit TABLIS," IEEE Robotics and Automation Letters, vol. 5, no. 4, pp. 6419–6426, 2020.

6. S. J. Jorgensen, M. W. Lanighan et al., "Deploying the nasa Valkyrie humanoid for IED response: An initial approach and evaluation summary," in IEEE/RAS Int. Conf. on Humanoid Robots, Oct 2019.
7. F. Abi-Farraj, B. Henze et al., "Humanoid teleoperation using taskrelevant haptic feedback," in IEEE/RSJ Int. Conf. on Intelligent Robots and Systems, Oct 2018.
8. D. Kim, B.-J. You, and S.-R. Oh, Whole Body Motion Control Framework for Arbitrarily and Simultaneously Assigned Upper-Body Tasks and Walking Motion. Springer, 2013, pp. 87–98.
9. R. Cisneros, M. Benallegue et al., "Team JANUS humanoid avatar: A cybernetic avatar to embody human telepresence," in Toward Robot Avatars: Perspectives on the ANA Avatar XPRIZE Competition, RSS Workshop, 2022.
10. Mark W.Spong, Seth Hutchinson and M.Vidyasagar. Robot Dynamics and Control. John Wiley& Sons, 2004.

UDC 616.89-008.434.53

METHODOLOGY OF USING ELECTRONIC TEXTBOOKS IN THE FIELD OF EDUCATION

Abdurakhmanova Zhuldyz – 1703-12-3 the group student

Supervisor: Kalibaeva D.B. - master teacher

The South State Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent

Резюме

Данная статья посвящена теме методологии для изучения английского языка, с помощью электронных учебников. Рассматриваются параметры сравнения электронных книг с печатной и их первое появление в жизнь современного общества. А так же применение инновационных технологий во время обучения, их эффективность для развития учащиеся, задача современной школы, процессы модернизации и возможности электронных книг для использования.

Түйін

Бұл мақалада біз қазіргі заман талабына сәйкес жаңа оқу құралдары және оқу бағдарламалары, олардың оқушылар мен студенттердің біліміне келтірер әсері, электронды оқулық пен қағаз оқулықтың айырмашылықтары, алғаш пайда болған кезеңі, білім сапасының дамуына әсер ететін әдістер және электронды оқулықтардың басымдылығы мен олардың білім алу процессіндегі өзгешеліктері туралы айтылады.

1.The development of education

2.Electronic textbooks

3.History of ebooks

4.Differences between paper and e-book

5.The usage

6.Conclusion

The development of education.

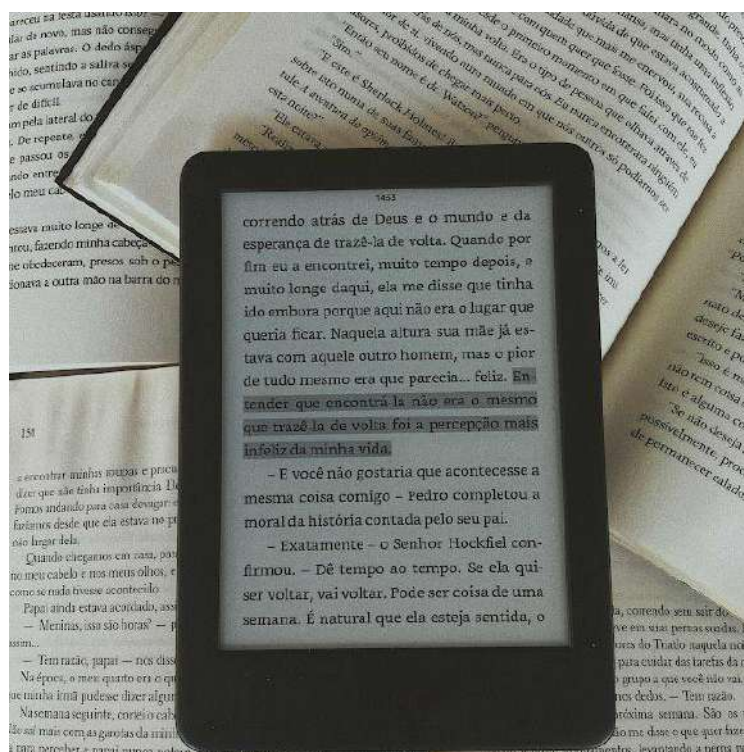
The high development of education requires a variety of methodology which performs communicative, cognitive, informational and without fail the evolving functions in our modern society. New processes of modernisation have long relevances of the use of innovative technologies in the education process. This proves that engagement is getting better by the time, but to some extent difficult and inherently innovative. Rapid changes in our society and the economy require the children to be able to quickly adapt to new conditions, find optimal solutions to

complex issues, be flexible and creative, not get lost in a situation of uncertainty, be able to establish effective communication with different people and at the same time remain moral. Leaving the walls of the school, the graduate must continue to self-develop and improve himself, and for this it is necessary to learn certain methods of action.

About 10-20 years ago, it was traditionally believed, that the main task of the school was education, now teachers should be guiding force for the development of the natural potential of students, self determination and self-realisation of the individual, free adaptation of the modern life. To put it more clearly, teachers now just showing the way and direction, and then the students looking for information from different sources themselves so that they remember the knowledge they have received for life. Pedagogue should take into account and create such conditions in the lesson that could contribute to the realisation of the creative potential of students, who should be able to invent, find the necessary solution to known problems, analyse and work with various sources of information.

Electronic textbooks. It is relied upon, that in recent years, electronic textbooks has increasingly important, by the issue of using mobile gadgets. As you know, special requirements are imposed on the structure of an e-book, which allows it to provide the widest opportunities for effective teaching of a foreign language, including inaccessible paper edition. In the mind of people, ordinary paper books have been preserved as a flow of information as a text. But the e-books have more learning opportunities, because they are closely related to multimedia. So what is a multimedia?

Multimedia- it is an instrument of social life, to be more precisely, it is a form of communication which includes some forms as a text, video, images, illustrations, audio, podcasts, animations, graphics. It is a big tool of getting information, because it can be recorded on computers, smartphones, laptops and the other devices. Due to multimedia, learn new bases, refine your knowledge and skills became easier, more cunning and efficient.

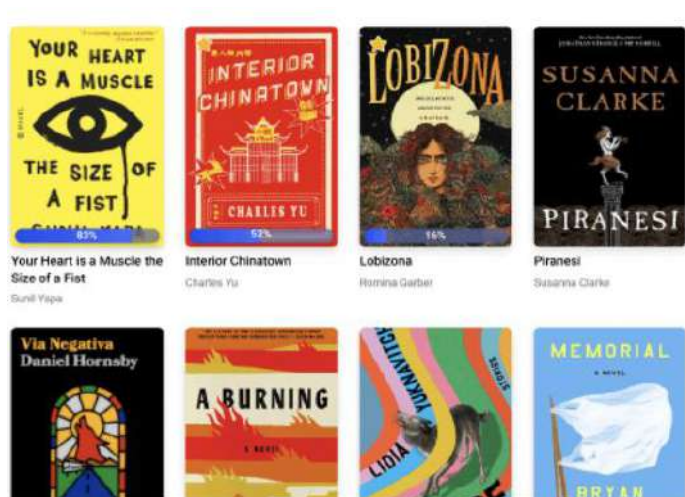

History of the first e-books. The term of the word “electronic textbook” comes from English language, and nowadays it’s just like saying “e-book”. An e-book is an another medium of getting information, which consists of two components- a medium and a contact.

The first e-books appeared with the advent of the first computers with the ability to print on a printer, and later, display text on the screen. With the emergence of personal computers, the volume of electronic literature has grown exponentially and continues to grow. Therefore, there was a need for specialized devices with which one could read electronic literature. The first creators of such books were “Nuvomedia” and “Softbook Press” companies, which stood against each other, so that they competed. They published “Rocket Ebook” and “Softbook” in 1998, but unfortunately this books didn’t last long, and eventually both companies closed. But many people still use the results of their labors, and one can only thank the developers and the creators of such devices as the REB 1100 and REB 1200.

The differences of the paper books and electronic books. Since e-books are provided electronically, they can be used and read thanks to people’s gadgets like smartphones or laptops. And you don’t have to yearn huge books in our bags. It is just a bunch of bits and bytes. As for the form and content of an e-book, by content we mean the text, which combines the medium and the file. An e-books differs from a regular one precisely because it is possible to separate content from form- for example, to create and read collections of works completed and designed by oneself. Take over the work of the publishing house, the selection of texts, illustrations, the volume of the final collection. A paper book doesn’t provide such an opportunity. Certainly there are some advantages of paper books: they are clearly understandable, durable, the possibility of placing notes in the text and full colour. Also there are some disadvantages like: no possibility to play video, not interactivity. The material presented in the e-book contains useful links to topics already covered, and the

student doesn't have to look through the entire textbook for repetition. One has only to click on the hyperlink – the necessary information will immediately appear. All this simplifies the study of the material, saves time. Also, searching by word, storing many texts, change font size, small weight and compact. In some cases, there is a dictionary and vocabulary, calculator which helps students quickly master the topic.

For effective assimilation of the material by students, an electronic textbook, according to the recommendations of methodologists, must necessarily include three blocks: information, training and control. The first block contains new topics in grammar, vocabulary and phonetics. But, according to the rules, the information should be compressed, that is not too large and complicated, vice versa, it should be accessible and understandable to all readers, because the otherwise the effectiveness of the perception of the material will sharply reduced. The training and control blocks of foreign languages usually contain a system of exercises aimed at working out lexical material, its control, as well as, self-correcting errors. In this block, users will be able to consolidate the acquired knowledge and skills. As a simulator, a computer testing system can be used, which is either a separate program that doesn't allow modification, or a universal software shell, the filling of which is assigned to the teacher.

In the 2013-2014 there began an academic experiment, testing e-books in the educational process, namely conducting lessons using an ebook and it was carried out the regulatory and legal field of the experiment, so issues of material and technical support were resolved. E-books are now used almost all over the world, especially in a lot of countries in Europe, USA and Asia. So, now the electronic textbooks are phenomenon of modern culture. In addition the greater reliability of a printed book in relation to an electronic one is affirmed in the event of a “technical collapse” of civilisation or the modernisation of technologies that make it impossible to access obsolete programs.

Conclusion. This article discusses the topic of introducing ebooks into the educational system of our country, as every year the system improves and changes. According to modern requirements, ebook is a great necessity to increase students' enthusiasm for lessons and to make the lessons well. It is employed in the development of competence in the electronic textbooks used in the organisation of

practical training, it is possible to further improve the quality and effectiveness of education.

References:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/methodology-of-using-electronic-textbooks-in-the-field-of-technological-education/viewer>
2. <https://www.bestcolleges.com/blog/e-textbooks-vs-regular-textbooks/>
3. <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2017/03/09/ispolzovanie-elektronnyh-knig-na-urokah-angliyskogo-yazyka>
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnosti-elektronnyh-uchebnikov-v-effektivnom-obuchenii-inostrannomu-yazyku/viewer>
5. <https://en.wikipedia.org/wiki/Multimedia>
6. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1481/1/012105/pdf>

АСТРОНОМИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Салиева Д.Ш.-1502-22 тобының магистранты

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В статье рассмотрены основные направления применения информационных технологий в астрономическом обучении будущих учителей физики. Особое внимание в педагогическом университете уделяется профессиональной направленности астрономии.

Summary

The article discusses the main directions of the use of information technologies in the astronomical training of future physics teachers. At the Pedagogical University, special attention is paid to the professional direction of astronomy.

XXI ғасыр - ғарыш ғасыры. Қазіргі уақытта заманауи астрономия қарқынды дамып келеді, бақылау және ғарыштық техниканың жетістіктерінің арқасында ірі жаңалықтар ашылды. Дегенмен, бүгінгі таңда астрономияның тәрбиелік, дүниетанымдық және дамытушылық маңызы студенттердің оқыту жағдайы мен білім деңгейіне үлкен қарама-қайшы келеді. Осыған орай, жүйелі астрономиялық білімі бар, мектептегі астрономия курсының ерекшеліктерін толық түсінетін, заманауи білім беру технологияларын жетік білетін, ақпараттық технологияларды меңгерген, оны оқу процесінде шебер пайдалана алатын жан-жақты білімді ұстаздың қажеттілігі ерекше. мектеп оқушыларына астрономияны оқыту.

Бағдарламалық қамтамасыз етудің мазмұны мен мүмкіндіктері туралы білімі жоқ, оларды мектептегі оқу процесінде практикалық қолдану дағдылары мен дағдылары жоқ педагогикалық университет мектепте астрономияны оқытуда жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану кезінде де үлкен қиындықтарды бастан кешіреді. Сондықтан қазіргі мұғалімнің астрономиялық мәдениетін ғана емес, ақпараттық мәдениетінің деңгейін көтеру педагогикалық университеттегі астрономия курсының ең маңызды құрамдас бөлігі болуы керек.

Астрономия курсының кәсіби бағдар және ақпараттық технологияларды пайдалану негізінде жетілдіру – педагогикалық зерттеулеріміздің бірінші кезеңінің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі.

Бұл кезеңде педагогикалық университетте астрономияны оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың үш негізгі мотиві анықталды: 1) ақпараттық технологиялардың кезде жаратылыстану пәндерін оқуда кеңінен қолданылуы; 2) ақпараттық технологияларды пайдалану оқу материалын меңгеру сапасын айтарлықтай жақсартыды; 3) ақпараттық технологияларды пайдалану мектепте астрономияны оқытуда қолда бар компьютерлік құралдарды пайдалануға ықпал етеді. Сонымен қатар, ең алдымен мұғалімнің алдында тұрған міндеттер анықталды: а) астрономияны оқытуда ақпараттық технологияларды пайдалану негізінде педагогикалық білім берудің жаңа деңгейіне көшу үшін жағдай жасау; б) ақпараттық технологияларды енгізу арқылы оқушылардың танымдық және кәсіптік іс-әрекетін белсендіру; в) ақпараттық технологияны жетік меңгерген болашақ мұғалімді дайындау мектеп оқушыларына астрономияны оқытуда.

Астрономия курсының жетілдіру кезінде ақпараттық технологияларды қолдану негізінде олар келесі принциптерді басшылыққа алды: жүйелілік (астрономияны оқыту процесінде ақпараттық технологияларды пайдалану үздіксіз, жүйелі болуы керек); күрделілік (ақпараттық технология дәстүрлі оқыту технологияларымен ақылға қонымды үйлесімде қолданылуы керек); өндірістік қабілеттілік (оқу процесін ұйымдастыруда компьютерді пайдалану әрбір оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін есепке алуға бағытталуы, дер кезінде кері байланыс жасауы керек); ақпараттық технологияларды таным құралы ретінде пайдалану (мұғалімдер даярлайтын жоғары оқу орнында астрономия пәнінен сабақ бергенде, таным құралы ретінде пайдалануға болатын ақпараттық технологияларға артықшылық беру керек); визуализация (ақпараттық технологияларды пайдалану оқу процесінде компьютердің көрнекі мүмкіндіктеріне барынша бағытталу керек); мектепке бағдарлау (процесінде педагогикалық жоғары оқу орнының астрономия курсына ақпараттық технологиялардың барлық қолданулары үшін оларды мектептегі астрономия курсына қолдану мәселелерін қарастыру қажет).

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді, диссертациялық зерттеулерді және автордың жеке тәжірибесін талдау астрономияны оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың негізгі бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді: әртүрлі ғарыштық құбылыстарды, процестерді бейнелеу үшін компьютерлік және ақпараттық технологиялар құралдарын пайдалану. объектілер (зертханалық және ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындау кезінде, жаңа оқу материалын көрсету кезінде және т.б.); бағдарламалық және педагогикалық оқу құралдарын қолдану (электрондық презентациялар, электрондық курстар, электрондық энциклопедиялар, компьютерлік бағдарламалар, анимациялар, интерактивті модельдер және т.б.); студенттерге астрономиялық білім беруде компьютерлік телекоммуникацияларды қолдану.

Оқу-кәсіби міндеттерді шешудің анықталған бағыттары негізінде педагогикалық студенттерге астрономияны оқытуға арналған ақпараттық

технология құралдарының кешені жасалып, сынақтан өткізілді. университет. Оған мыналар кіреді: студенттерге арналған авторлық электронды интерактивті курс; астрономияны оқытудың бағдарламалық және педагогикалық құралдары; интернет-технологияларды пайдалана отырып автор әзірлеген компьютерлік зертханалық жұмыстар; 100-ден астам интерактивті және анимациялық модельдер, оларды мектеп курсында көрсету және пайдалану бойынша әдістемелік нұсқаулар мен ұсыныстар; әр тақырып бойынша 80-ге жуық электронды презентациялар және т.б. Көптеген иллюстрациялар, модельдер және анимациялар астрономияны оқытуда визуализация мәселесін шешуге мүмкіндік берді.

Педагогикалық эксперименттің нәтижелері астрономияны оқытуда ақпараттық технологияның әртүрлі құралдарын пайдаланған кезде оқу материалын көрнекі және қызықты ететін интерактивті модельдер ең тиімді болып табылатынын анықтады. Бұл студенттер интерактивті экспериментті қолдану арқылы мүмкін емес астрономиялық құбылыстар мен процестерді байқаудың бірегей мүмкіндігішынымен көрсету.

Алайда, зерттеу көрсеткендей, олар астрономияны оқыту әдістемесінде ең аз дамыған және оқыту тәжірибесінде сирек кездеседі. Оның үстіне, бүгінгі таңда олардың отандық интернетте болмауы күрделі мәселе болып табылады. Ал бұл оқу құралдарын әлемнің ең ірі университеттерінің шетелдік білім беру сайттары ғана ұсынады. Сондықтан астрономия пәнінің жаңадан келген мұғалімі өз пәні бойынша қолжетімді ақпараттық технология құралдары туралы және олардың кәсіби дамуының бастапқы кезеңінде оларды қолдану туралы барынша білім алуы маңызды.

Педагогикалық университет студенттеріне сабақ беруде біз интернетте әлемнің ең ірі университеттері: АҚШ, Германия, Франция, Англия, Австралия және т.б. ұсынған интерактивті модельдерді қолданамыз. Педагогикалық эксперимент барысында оларды оқыту курсына сәтті қолдануға болатыны көрсетілді. педагогикалық университетінің астрономиясы. Дегенмен, жүргізілген педагогикалық зерттеулер оларды қолдану мәселелерін анықтады.

Біріншіден, астрономиялық білім беретін сайттардың көпшілігі Интернетте олар ағылшын тілінде, сондықтан оларды қолданғанда аударма туралы сұрақ туындайды. Әрине, бұл сайттардың интерактивті үлгілерін пайдалану ағылшын тілін оқып жатқан студенттердің білімін кеңейтуге мүмкіндік береді. Бірақ, тәжірибе көрсеткендей, бұл оларды, әсіресе мектепте пайдалануды шектеуге әкеледі. Екіншіден, мұғалімнің басты мәселесі – оқытудағы осы құралдардың әдістемелік қамтамасыз етілмеуі және әдістемелік қамтамасыз етілмеуі.

Өздеріңіз білетіндей, модельдеу – бұл ақпараттық технологиялар саласы, оның даму қарқыны оларды оқу процесінде пайдалану әдістерін жасау қарқынынан әлдеқайда жылдам. Ал бағдарламалық өнімнің бұл түрінің ерекшелігі – ол компьютерлік бағдарламамен қатар пән мұғалімінің дидактикалық және әдістемелік тәжірибесін, белгілі бір оқу пәніндегі ақпараттық-әдістемелік мазмұнының дұрыстығын, бізді кейс – астрономия және оқыту әдістемесі астрономия. Сондықтан біз педагогикалық университетте астрономия пәнін оқыту барысында келесі маңызды аспектілерді анықтадық:

астрономияны оқытуда интерактивті және анимациялық модельдерді пайдалануды оқу-әдістемелік талдау, оларды оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу, әдістемелік астрономияны оқытуда интерактивті модельдерді қолдану, модельдермен оқытуды ұйымдастырудың әдістемелік ерекшеліктері.

Зерттеу сонымен қатар астрономияны оқытудың теориясы мен әдістемесінде үш өлшемді графикадағы интерактивті модельдер іс жүзінде дамымағаны анықталды. Алайда, эксперименттік жұмыс көрсеткендей, дәл олар әдістемелік тұрғыдан үлкен артықшылыққа ие және астрономиялық құбылыстардың мәнін неғұрлым нақты ашуға мүмкіндік беретін ең үлкен мүмкіндіктерді көрсетеді.

Дәл интерактивті модельдердің үш өлшемді графикасы қабылдауға арналған күрделі мәселелерді түсінуде үлкен нәтижеге қол жеткізуге, көптеген виртуалды эксперименттерді орындауға мүмкіндік береді, бұл студенттердің қызығушылығын тудырады және оқылатын материалды тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Тәжірибе көрсеткендей, интерактивті модельдерді үш топқа бөлуге болады: демонстрациялық, есептеу және зерттеу. Сонымен қатар, педагогикалық эксперимент әдістемелік тұрғыдан алғанда ғаламтордағы астрономияның сол интерактивті модельдері студенттерге үлкен танымдық және кәсіби мүмкіндіктер ашатын зертханалық жұмыс ретінде пайдалануға болатын ең көп назар аударуға лайық екенін көрсетті.

Сонымен, педагогикалық зерттеу барысында интерактивті модельдерді қолдану астрономияны оқыту процесін дараландыруға және саралауға мүмкіндік беретіні анықталды; астрономия курсының мазмұнын елестету; студенттердің ынтасын және кәсіби қызығушылығын арттыру; кеңістіктік бейнелеуді, көрнекі-бейнелі ойлауды дамыту және т.б.

Педагогикалық эксперименттің нәтижелері ақпараттық технологияларды қолдану астрономияны тереңірек меңгеруге ықпал ететінін, оны оқытудың әдістемесін жетілдіретінін және оқушыларды мектепте астрономияны белсенді оқуға және оқытуға ынталандыратынын айтуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Г.Бейсенова. Жаңа ақпараттық технологиялардың тиімділігі. Қазақстан мектебі №6
2. Құдайқұлов.М, Жаңабергенов.Қ. Орта мектептерде физика курсын оқыту әдістемесі.- Алматы,Рауан ,1998ж.
3. Орехов В.П., Усова А.В. және т.б. Физиканы оқыту методикасы. Алматы,Мектеп,1978ж.
4. ҚР Жалпы білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, Алматы РОНД, 2002 ж.
5. Керімбаев Н.Н. Компьютерді пайдаланып физикадан зертханалық-практикалық жұмыстар жүргізу.-Алматы,2002ж.
6. Косов В.Н., Красиков С.А. Компьютерное моделирование на уроках физики.,Алматы,2001ж.

CLIL ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАҢУ

Бимұратова Б.Б. - 1503-10 атобының студенті

Ғылыми жетекші: Курманбаева Ж.И. – магистр оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой статье рассматривается триединство языков и эффективным использованием технологии CLIL в информатике.

Ключевые слова: технология CLIL, предмет информатики, урок, ученик.

Summary

This article discusses the trinity of languages and the effective use of CLIL technology in computer science.

Key words: CLIL technology, computer science subject, lesson, student.

«Қазақстан Республикасының тілдер туралы» заңына сәйкес «Эксперименттік білім беру бағдарламалары оқытудың жаңа технологияларын сынақтан өткізуге, білім берудің жаңа мазмұнын енгізуге бағытталған»[1]. Осы тұста, қазіргі таңда елімізде үштілділік саясаты белең алып келеді. Бұл саясат, ана тілімізбен қатар, орыс және ағылшын тілдерін мектеп жасындағы балалардан бастап меңгертуге бағытталған.

Жалпы, бұл үштілділік саясатын сабақ барысында қолдану, пәнаралық байланысты қарқынды әрі жүйелі жүзеге асыруға үлкен септігін тигізеді.

Р.Декарттың «Барлық ғылымдардың байланыстылығы сондай, олардың бәрін бірден оқыту – олардың біреуін басқасынан бөліп оқытудан оңай» [2] деген пікірін еске алсақ, пәнаралық байланыс білім берудің кіріктірілген технологиясының құрамына енеді. Пәнаралық байланысты енгізу, жас балалар үшін олардың бойындағы құзыреттілігін арттыруға тиімді жол. Себебі, баланың өмірде қолданатын интегративті білімі кеңейеді. Мысалы, ақпараттық технология мен CLIL технологиясын байланыстыра өту тиімді іске асады. Себебі, информатика пәнінде мұғалімді бағыт – бағдар беруші ретінде түсінеміз. Сабақта берілген, бекітілген тақырып бойынша мәліметтер мен әдебиеттер тізімі беріледі, ары қарай бала өзі ізденіп жұмыс жүргізеді. Ал, CLIL технологиясында сол сабақты ағылшын және орыс тілдерінде өткізеді. Бұл байланыс сабақтың оқушы мен ұстаз үшін ұтымды өтетінін көрсетеді. Басқа пәндерді оқи отырып, оқушы өзінің тілдік пәндерінде дамыта алады.

Информатика пәнінде CLIL технологиясын пайдалану, жаратылыстану ғылымы пәндерін ана тілімізбен қатар, ағылшын және орыс тілдерінде тиімді оқу. Бұл технологияның артықшылығы да осында. Яғни информатика пәнін оқи отыра шет тілдерін де меңгеру. Себебі, қазіргі таңда информатика пәнін зияткерлік және дарынды мектептерде орыс және ағылшын тілінде өтеді. Және бұл үрдіс, жалпы орта мектептерге де, жаймен енгізіліп жатыр. Бұл технология балалардың мүдделілігі мен сабаққа деген ықыласын, пәндегі материалдарды ұғынуға деген қызығушылығын оятады. CLIL технологиясын сабақта пайдалануда әртүрлі жаңа әдіс – тәсілдерді, ойындарды, материалдарды қолданамыз. Мысалы, іскерлік ойындар: «полиглот», «кім тапқыр», «үздік тілші» сияқты әдістер, ақпараттық технологиялар: «презентациялар»,

«сауалнамалар», «тесттер», «электрондық оқулықтар». Сабақ тақырыбын оқушыларға жеткізу үшін, сабақ басында кілттік сөздерді немесе термин сөздерді беріп тақырыпты анықтауға болады. Олар келесідегідей жүзеге асады. 1-кесте

Қазақ тілінде	Орыс тілінде	Ағылшын тілінде
программалау	программирование	programming
ақпарат	информатика	information
алгоритм	алгоритм	algorithm
жады	память	memory
желінің архитектурасы	архитектура сети	network architecture
браузер	браузер	browser
гиперсілтеме	гиперссылка	hyperlink

1-кесте. Үштілдегі терминдер

Сабақ барысында әртүрлі жаңа әдіс – тәсілдерді қолдануға болады. Оларға «Құпия сөз» әдісін мысалға келтірсек болады.

"Құпия сөз" әдісі Берілген қатарларда 4 сөз бірінен соң бірі жалғасып жазылады. Олардың 3-еуін 1 топқа жинап, оған тақырыпша қойсақ болады, ал 1 сөздің бұл тақырыпшаға қатысы жоқ. Дәл сол қатысы жоқ сөзді белгілеп, табу қажет.

1. Монитор, алгоритм, мышь, клавиатура
2. Интервал, нумерация, вставка, отступ
3. abc, del, shift, home
4. Shift, Numlock, Insert, Message
5. ОЗУ, ПЗУ, Мышь Память
6. Windows, Laptop, Linux, macOS
7. Python, Word, C++, JavaScript
8. Стабилизатор, Bluetooth, Wi-Fi, Модем

Тағы бір қарапайым әдіс, сабақ барысында балаларға «ребус» беріп, ребустан шыққан сөзді үш тілге аудару тапсырмасын беру. 1-сурет.

1-сурет. Ребус

Сабақ аяқталар кезде, сабақты қорытындылау үшін, «кестемен жұмыс» жасатсақ болады. 2-кесте.

kz	ru	en
?	?	begin
?	конец	?
шығару	?	?
?	ВВОД	?
?	?	algorithmi

2-кесте. Бос орынды толтыру кестесі

Балалар жоғарыда атап өтілген тапсырмаларды орындай отырып, ақыл-ой белсенділігін, тапқырлық іс-әрекеттерін, жеке дара білім алу, алған білімін ортаға еркін жеткізе алу дағдылары қалыптасуына септігін тигізеді. Үштілде сөйлеуді үйреніп, ауызша айту және жазу дағдылары дамиды. Бұл пәнаралық байланыстың нәтижесінде балалар гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдарындағы пәндерді оқу барысында өз мақсаттарына жету үшін барлық пәндерді бір ойға тоғыстыра алатын жағдайға жететін болады. Және жоғарыдағы тапсырмаларды орындау кезінде бала, информатикадағы кілттік және термин сөздерді үштілде айтып, сөздік қорын байытады.

CLIL технологиясын сабақта пайдалану күнделікті диалог құрастыру, қысқаша сөздік жаздыру, қызықты тапсырмалар жасату, ойындармен ойнатып сабақ өту жақсы нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі. Әр сабақты өту кезеңдері үйреншікті болса, балалар сол жүйеге үйреніседі. Осы сәтте оңайдан қиынға өту мұғалім үшін тиімді болады. Себебі, қандайда бір қайталанатын сабақтың барысын бала үйренгенге дейін, сол сабақ барысында қолданылатын термин сөздер үйреншікті бола бастайды. Және айта кететін жайт, CLIL әдісімен сабақ өтуде белгілі бір қиындықтар туындайтыны ғажап емес. Жалпы алғанда, оқушылардың орфографиялық, синтаксистік және сөздер мен сөйлемдерді айту мен жазу кезінде қателіктер мен қиындықтар кездеседі. Бұл әдісті қолданып бастағанда, оқушылардың айту және жазу қателіктерін сол сәтте бөліп айтпай, сабақ аяқталар шақта ескертіп, түсіндірме жүргізіп айту абзал. Себебі, оқушының сөзін бөліп, қателігін айтса, баланың сабаққа деген ынтасы мен белсенділігін төмендетіп алуымыз мүмкін. CLIL технологиясын информатика сабағында ағылшын, орыс тілдеріндегі қысқа видеороликтер, сабаққа қатысы бар мультфильмдерді көрсету арқылы тиімді өткізуге болады.

Қорыта айтқанда, келешек жастар ана тілімен қоса, өзге шет тілдерін үйреніп, заманына сай маман иесі болып, әлемді бағындырар болса, Қазақстанның болашағы жарқын боларына күмән жоқ. Сондықтан жаңа оқыту технологиясын тиімді өткізу, жас ұрпақтың сапалы білім алуына жағдай жасайды.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. Алматы-2019
2. Р.Декарт. Рассуждение о методе.2020г. стр. 416
3. http://en.wikipedia.org/wiki/English-language_education_in_Japan
4. "CLIL технологиясының элементтерін информатика сабағында тиімді пайдалану" (ziatker.kz)

ӘОЖ 254-2

АҚПАРАТҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУГЕ АРНАЛҒАН МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Махмудова Ф. - 1503-12 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі: Алтынбекова Б.Б. – магистр оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Мобильные технологии в основном используются в системах мобильной связи и других смежных областях. Он использует сетевую архитектуру, которая позволяет нескольким передатчикам одновременно передавать данные по одному каналу..

Summary

Mobile technology is mainly used in mobile communication systems and other related fields. It uses a network architecture that allows multiple transmitters to transmit data simultaneously on a single channel.

Мобильді технология – пайдаланушы ұялы телефонды достарымен, туыстарымен және басқалармен байланысу сияқты байланысқа қатысты тапсырмаларды орындау үшін пайдаланатын технология түрі. Ол деректерді бір жүйеден екінші жүйеге жіберу үшін қолданылады. Портативті екі жақты байланыс жүйелері, есептеу құрылғылары және ілеспе желілік жабдық мобильді технологияны құрайды.

Мобильді технология негізінен ұялы байланыс жүйелерінде және басқа да байланысты салаларда қолданылады. Ол бірнеше таратқыштарға деректерді бір арнада бір уақытта жеткізуге мүмкіндік беретін желі архитектурасын қолданады. Ол екі немесе одан да көп көздерден жиілік кедергілерінің әлеуетін азайтатындықтан, бұл платформа бірнеше пайдаланушыларға бір жиіліктерді пайдалануға мүмкіндік береді. Уақыт өте келе арна дамып келеді.

Бұл тез кеңейеді; оның қолдану аясы уақыт өткен сайын кеңейіп келеді және ол бірте-бірте нарықтағы пошта бөлімшелері мен қалалық телефондар сияқты басқа ұқсас байланыс көздерін алмастыруда. Мобильді технология қарапайым телефон мен мәтіндік құрылғыдан GPS навигациясы, интернетті шолу, ойын ойнау және жылдам хабар алмасу, т.б. үшін пайдалануға болатын көп тапсырмалы жүйеге дейін жетілді. Көтеру кезінде сарапшылар компьютерлік технологияның болашағы сымсыз желі мен мобильді есептеулерге тәуелді екенін айтады.

Планшеттер мен шағын компьютерлер арқылы мобильді технология барған сайын танымал бола бастады. Содан бері бұл смартфон жүйесі GPS навигациясы, ойын ойнау, интернетті шолу және жылдам хабар алмасу үшін пайдалануға болатын үлкен көп тапсырмалы компьютерге дейін жетілдірілді.

Планшеттер мен портативті ноутбуктер мобильді технологияны қабылдауды арттырды. Бұл құрылғыларды қосатын мобильді желілер сымсыз жүйелер деп аталады. Олар сөйлеуді, деректерді және (мобильді) қолданбаларды мобильді құрылғылар арасында ортақ пайдалануға мүмкіндік береді.

Мобильді технология барған сайын кең таралуда. Смартфонды пайдаланушылар 3 миллиардтан асты, ал жаһандық мобильді жұмыс күші 2022 жылға қарай 1,87 миллиардқа жетеді деп күтілуде. Кез келген жерден қол жеткізуге болатын интернет мүмкіндіктері бар кез келген гаджет мобильді технология деп аталады. Смартфондар, планшеттер, кейбір iPod және ноутбуктер қазірдің өзінде осы санатқа жатады, бірақ бұл тізім алдағы жылдарда өсетіні сөзсіз.

Мобильді технологиялардың түрлері

Төменде бірнеше танымал мобильді технологиялар берілген:

1. қысқаша хабар қызметі
2. MMS
3. 4G
4. 3G
5. GSM
6. CDMA
7. Сымсыз дәлдік

8. Оларды бір-бірілеп егжей-тегжейлі талқылаңыз:

1.SMS

«SMS» сөзі «Қысқа хабарлама қызметі» дегенді білдіреді. Бұл қазір ең көп қолданылатын және ең көне мәтіндік хабар алмасу қызметі. SMS ұялы желілер арқылы да жіберіледі, сондықтан сізге сымсыз байланыс жоспары мен сымсыз байланыс операторы қажет. SMS арзан хабар алмасу құралы ретінде әлемде тез танымал болуда. Ұялы телефонға жеткізілген әрбір мәтіндік хабарлама SMS ретінде белгілі болды. Хабарлардың ұзындығы әдетте 140 таңбаға дейін болуы мүмкін. SMS бастапқыда GSM телефондары үшін жасалған, бірақ қазір оны барлық негізгі ұялы телефон желілері қолдайды.

SMS көбінесе достар немесе әріптестер арасында мәтіндік хабар алмасу үшін пайдаланылғанымен, оның әртүрлі қосымша мақсаттары да бар. Мысалы, SMS жазылу қызметтері тұтынушылардың телефондарына ауа райын, жаңалықтарды, спорт жаңартуларын және қаржылық баға ұсыныстарын жібере алады. Сондай-ақ қызметкерлерге SMS арқылы сату туралы сұраулар, қызмет көрсетуді тоқтату және бизнеске қатысты басқа ақпарат туралы хабарлауға болады.

Бақытымызға орай, SMS арқылы жіберілген мәтіндік хабарламалар хабарды жеткізу үшін қабылдаушының телефонын қосуды қажет етпейді. Хабарлама алушы телефонын қосқанға дейін SMS қызметінде сақталады, сол кезде ол алушының телефонына жіберіледі. Көптеген ұялы телефон провайдерлері айына белгілі бір мәтіндік хабарламаларды тегін жіберуге мүмкіндік береді.

2. MMS

MMS (Multimedia Messaging Service) хабар алмасу мультимедиялық материалды, соның ішінде хабарламаларды жеткізудің стандартты әдісі болып табылады. SMS-тен айырмашылығы, MMS қырық секундқа дейін бейне, бір сурет, көп кескінді слайд-шоу немесе аудио жібере алады. Қазіргі заманғы құрылғылардың көпшілігі MMS хабарламасын қолдайды. MMS мүмкіндігі әдетте мәтіндік хабар интерфейсіне ендірілген және қажет болғанда автоматты түрде қосылады. Егер сіз тек мәтіндік хабарламаны енгізсеңіз, мысалы, ол SMS арқылы жіберіледі. Графикалық немесе бейнені қоссаңыз, мультимедиялық бөлік MMS арқылы жіберіледі. Сол сияқты, біреу сізге мультимедиялық хабарлама жіберсе, телефоныңыз файлды MMS арқылы автоматты түрде алады.

MMS хабарламасы кез келген уақытта және кез келген жерден мобильді құрылғыларға бай медиа мазмұнын жеткізе алады. Бұл бизнеске олардың өнімдері мен қызметтері туралы маңызды ақпаратты ұсыну арқылы клиенттердің адалдығын нығайтуға және тереңдетуге көмектесетін қуатты және тиімді құрал. MMS мәтіндері фотосуреттер мен бейнелерге толы болғандықтан, олар маңызды маркетингтік коммуникация құралы болып табылады. Басқа аудиолар сияқты. MMS – мобильді құрылғылар арқылы басқалармен байланысудың озық әдісі. Мәтіндік хабарламалар табыстырақ, өйткені олар алушыға құнды ақпарат пен қызметтерді жеткізеді. Корпорация тұтынушыларына неғұрлым көп жақындаса, соғұрлым ұзақ мерзімді бренд серіктестігін құру ықтималдығы артады.

3. 3G

3G белгілеуіндегі үшінші әріп ұялы телефондарға интернетке қосылуға мүмкіндік беретін үшінші буындағы қол жеткізу технологиясын білдіреді. Әрбір жаңа технология жаңа жиілік диапазондарын және деректерді беру жылдамдығын енгізеді.

Бірінші буын 1980 жылдары пайда болды. Бірінші буын көліктердің үстіне орнатуға тура келетін үлкен телефондарды пайдаланады, өйткені оларды ұстауға тым ауыр болды. Мәтіндік хабар алмасу 1990 жылдары қол жетімді болған екінші буын желісінің арқасында мүмкін болды. Бұл орасан зор және ойынды өзгертетін прогресс сонымен қатар қауіпсіз желіні қамтамасыз етті және бүгінгі барлық жерде таралған 3G және 4G технологияларына жол ашты.

2001 жылы 3G қосылымына негізделген желілердің дамуы ұялы телефондарда Интернетті жалпы пайдаланудың басталуын белгіледі. Көп ұзамай смартфондар пайда болды, олар құрылғының барлық мүмкіндіктерін алақанға салады. Сигналдарды телефон мұнараларының желісі арқылы береді, бұл берік және салыстырмалы түрде жылдам қалааралық байланысты қамтамасыз етеді. Қолданушының ұялы телефоны өзіне жақын орналасқан мұнарадан деректерді қабылдауда. Бұл күрделі болып көрінбесе де, 3G технологиясы енгізілген кезде революциялық болды.

3G желілерінде 3 Мбит/с дейін жүктеп салу жылдамдығы мүмкін. Мысалы, 3 минуттық MP3 әнді жүктеуге шамамен 15 секунд. Ең жылдам 2G телефондары, керісінше, 144 Кбит/с-қа дейін жетуі мүмкін. Мысалы, 3 минуттық әнді жүктеп алуға шамамен 8 минут қажет. 3G жүйелері толық

экранды дисплейі және жақсырақ қосылу мүмкіндігі бар сандық телефондарға арналған.

4. 4G

Мобильді желі технологиясының төртінші буыны 4G ретінде белгілі, ол 2G және 3G желілерінен кейін келеді. Ол әдетте 4G LTE деп аталса да, бұл дұрыс емес, өйткені LTE 4G-нің бір түрі ғана. Мобильді желі провайдерлерінің көпшілігі оны қазір пайдаланады, өйткені бұл ең дамыған технология.

Дегенмен, естігеніңіздей, 5G қазіргі 3G және 4G ұялы желілерімен қатар жұмыс істей бастады. Бастапқыда 4G мобильді интернетті пайдалану жолын өзгертті. 3G желілерінің салыстырмалы түрде шектеулі болғанына қарамастан, 4G желісіне қосылу тұтынушыларға интернетті шолуға және мобильді құрылғыларында HD фильмдерді көруге мүмкіндік берді, осылайша смартфондарды ноутбукке айналдырды.

Ноутбукта немесе жұмыс үстелі компьютерінде орындауға болатын көптеген тапсырмаларды енді смартфондар немесе планшеттер сияқты мобильді құрылғыларда орындауға болады. Қанша деректер қажет болса да, 4G желілері кез келген жерде тұрақты жылдамдықты сақтауға мүмкіндік береді. 4G Ұлыбританияда 2012 жылы іске қосылды. Қазіргі уақытта 3G қолданатын ұялы байланыс абоненттерінің саны 4G қолданатындардан асып түседі. Бұл алдағы жылдарда өзгереді деп күтіңіз, өйткені 4G келісім-шарттары қол жетімді бола бастайды және Ұлыбритания бойынша 4G желісін қамту көлемі артады.

Premium 4G шамамен 14 Мбит/с жүктеп алу жылдамдығын ұсынады, бұл 3G желісінің алдыңғы нұсқасынан бес есе жылдамырақ. Қазіргі уақытта 4G желілері 150 Мбит/с жылдамдыққа жетуі мүмкін, бұл пайдаланушыларға 3G желілеріндегідей бірнеше сағат емес, секундтар емес, бірнеше минут ішінде гигабайт деректерді жүктеп алуға мүмкіндік береді. Деректерді жүктеп салу 4G арқылы да айтарлықтай жылдамырақ – қалыпты жүктеу жылдамдығы 8 Мбит/с жоғары, теориялық жылдамдығы 50 Мбит/с-қа дейін, ал 3G жүктеп салу жылдамдығы 0,5 Мбит/с-тан төмен.

5. Ұялы технологияға арналған ғаламдық жүйе

(GSM) ұялы байланысқа арналған ғаламдық жүйенің аббревиатурасы. GSM – ашық және сандық және ұялы байланыс үшін пайдаланылатын ұялы технология. Ол 850 МГц, 900 МГц, 1800 МГц және 1900 МГц жиілік диапазонында жұмыс істейді. Ол FDMA және TDMA гибридин пайдаланады.

6. Code Division Multiple Access: (CDMA) кодты бөлу көп қол жеткізудің аббревиатурасы. Бұл арнаға қол жеткізу механизмі, ол сонымен қатар бірнеше қатынастың мысалы ретінде қызмет етеді. Көп қолжетімділік жай ғана бірнеше таратқыштардағы деректерді бір байланыс арнасына бір уақытта жеткізуге болатындығын білдіреді.

6. 7. Wi-Fi (Wireless Fidelity)

Wi-Fi — сымсыз арна арқылы желіге немесе басқа компьютерлерге немесе мобильді құрылғыларға қосылуға мүмкіндік беретін сымсыз желі технологиясы. Деректер Wi-Fi желісіндегі радиожиілік арқылы дөңгелек аймақта жеткізіледі. Wi-Fi (Wireless Fidelity) — кабельдерді немесе басқа

кабель түрлерін пайдаланбай Жергілікті желі ретінде жұмыс істейтін сымсыз желіге арналған байланыс стандартының жалпы қысқартылған атауы.

Мобильді технологияны қолдану

Мобильді технологияны бизнеске енгізу телеынтымақтасуға көмектесті. Енді адамдар мобильді технологияны пайдалана отырып, кез келген жерден қосылып, бірлескен жұмысты аяқтау үшін қажетті құжаттар мен құжаттарға қол жеткізе алады.

Жұмыс мобильді технологиялар арқылы қайта айқындалуда. Қызметкерлер енді жұмыс үстелімен шектелмейді; олар әлемнің кез келген жерінен жұмыс істей алады.

Мобильді технология сіздің компанияңызға уақыт пен ақшаны үнемдеуге көмектеседі. Үйден жұмыс істейтін қызметкерлер тұрақты негізде мыңдаған адамдарды үнемдейді. Ұялы телефондар стационарлық байланыс қызметтері сияқты қымбат технологияның қажеттілігін жояды. Бұлтқа негізделген қызметтер дәстүрлі жүйелерге қарағанда арзанырақ. Технология сіздің компанияңызға икемді және өнімді болуға көмектеседі.

Мобильді технология өнімділікті айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді. Мобильді қосымшаларды біріктіру бір қызметкерге аптасына орта есеппен 7,5 сағатты үнемдейді. Сондай-ақ жұмысшылар смартфондар мен мобильді гаджеттерді пайдалану арқылы өнімдірек бола алады.

Бұлтқа негізделген қызметтердің танымалдығы соңғы жылдары күрт өсті. Бұлтқа негізделген мобильді технология қолданбалары кез келген смартфонға қарағанда пайдалырақ болып көрінді, әсіресе қол жетімді сақтау орны тұрғысынан.

Мобильді технологияның артықшылықтары

Өртүрлі қолданбалар арқылы біз достарымызбен және отбасы мүшелерімізбен кез келген уақытта байланыста бола аламыз. Енді ұялы телефонды немесе ұялы телефонды пайдалану арқылы біз қалаған кез келген адаммен сөйлесе аламыз немесе бейне аралай аламыз. Бұдан басқа, портативті құрылғы бізді әлемнің қалған бөліктері туралы хабардар етеді.

Бүгінгі ұялы телефондар біздің күнделікті әрекеттерімізді әлдеқайда табиғи етті. Бүгін телефон арқылы ағымдағы трафик жағдайын тексеріп, уақытында келу үшін тиісті шешімдер қабылдауға болады. Ауа-райы да әсер етеді.

Мобильді технологияның дамуымен бүкіл ойын әлемі енді бір шатырдың астында. Біз монотонды жұмыстан шаршаған кезде немесе үзіліс кезінде біз музыка тыңдай аламыз, фильмдер көре аламыз, сүйікті шоуларымызды көре аламыз немесе сүйікті әніміздің бейнесін көре аламыз.

Ұялы телефондар әртүрлі заңды тапсырмалар үшін пайдаланылады, соның ішінде жиналыс кестелері, құжаттарды жіберу және қабылдау, таныстыру, ескертулер және жұмысқа өтінімдер беру және т.б. Ұялы телефондар барлық жұмыс істейтін адамдар үшін таптырмас құрал болды.

Қазіргі уақытта ұялы телефондар төлем жасау үшін әмиян ретінде де қолданылады. Дәл қазір утилиталар достарға, туыстарға және басқаларға ақша жіберу үшін пайдаланылуы мүмкін.

Мобильді технологияның кемшіліктері

Қазіргі отбасы ұялы телефондарға тәуелді болды. Қалай болғанда да, саяхаттаудың қажеті болмаған кезде, біз интернетті шарлаймыз, ойнаймыз және нағыз әуесқой жасаймыз.

Мобильді технологияның кеңінен қолданылуына байланысты қазіргі уақытта адамдар жеке кездеспейді, керісінше твиттер немесе әлеуметтік медиа сайттарында пікір қалдырады.

Мобильді құрылғылардың кеңінен қолданылуына байланысты қорғанысты жоғалтудың үлкен қаупі бар. Веб-негізделген әлеуметтік желі тіркелгісі арқылы тиімді оқу арқылы енді кез келген адам тұратын жеріңіз, жақындарыңыз, не істеп жүргеніңіз, қайда тұратыныңыз және т.б. сияқты деректерді оңай ала алады.

Ұялы телефонның бағасы да өз құнымен қатар өсті. Қазіргі уақытта адамдар ұялы телефондарға айтарлықтай ақша жұмсайды, бұл біздің өмір бойы білім алу немесе басқа пайдалы заттар сияқты пайдалы нәрселерге жұмсалуды мүмкін.

Қорытындылай келе, Мобильді электронды оқыту барлық студенттерге оқу процесінде көбірек дербестік береді. Бұл бір мезгілде плюс және минус. Мұғаліммен қарым-қатынас аз болады, бірақ жаңа тақырыпты меңгеру әлдеқайда оңайлана түседі. Сол себепті мобильді технологиялар бұл заман талабы. Ал біз сол заман талабына сай өмір сүретін IT мамандарымыз.

Әдебиеттер:

1. Вульфвич Е.В. Шетел тілдерін оқытуды оңтайландырудағы мобильді оқытудың рөлі. Известия ВСПУ. 2014 ж. No 6 (91). URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/rol-mobilnogo-obucheniya-v-optimizatsii-prepodavaniya-inostrannyh-yazykov>

2. Голицына И.Н., Половникова Н.Л. Мобильді оқыту білім берудегі жаңа технология ретінде // Білім беру технологиялары және қоғам. 2011. №1. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/mobilnoe-obuchenie-kak-novaya-tehnologiya-v-obrazovanii>

3. Кудрявцев А.В. Университеттің оқу процесінде мобильді құрылғыларды пайдаланудың жаңа мүмкіндіктері // Ресейдегі педагогикалық білім. - 2015. - No 7.

4. Кукульска-Хьюм А. Мобильді оқыту. Аналитикалық жазба. ЮНЕСКО білім берудегі ақпараттық технологиялар институты. URL: <http://ite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214679.pdf>

ӘОЖ 530.1

МЕКТЕП ІШІНДЕГІ ШУМОИЗОЛЯЦИЯ

Тастемір Ж.Н. – 11 сынып оқушысы

Ғылыми жоба жетекшісі: Айпеисова Б.М. – физика пәні мұғалімі

О.Жандосов атындағы №30 ЖОББМ, Шымкент

Резюме

В статье учащийся полностью охватывает все возможные локации внутри школы во время исследования. В связи с этим было изучено, как различные звуки внутри школы влияют на мозг учащегося.

Summary

This article student fully covers all possible locations inside the school during the study. In this regard, it was studied how different sounds inside the school affect the student's brain.

Кіріспе. Қазіргі кезде ҚР білім сапасын көтеру мақсатында көптеген реформалар қабылданып және білім беру бағдарламалары енгізіліп жатыр. Бірақта белгісіз себептермен мектеп ішіндегі атмосфера бала психологиясына әсері туралы зерттелмейді.

Мектеп ішіндегі әртүрлі локацияларды зерттей отыра мектеп ішіндегі ең тыныш жерді тауып сол атмосфераны басқа локацияларға сезіндіру зерттеу жұмысымыздың мақсаты болып отыр.

Шум – уақыт пен спектрлік құрылымның күрделілігімен ерекшеленетін әртүрлі физикалық сипаттағы тұрақсыз тербелістер. Бастапқыда Шум сөзі тек дыбыстық тербелістерге қатысты болды, бірақ қазіргі ғылымда ол тербелістің басқа түрлеріне (радио -, электр) таралды [1].

Шумның түрлері [2]:

Ақ Шу-стационарлық шу, оның спектрлік компоненттері қатысатын жиіліктердің барлық диапазонында біркелкі бөлінеді.

Түсті шулар-ерікті сипаттағы сигналдың спектрлік тығыздығы мен көрінетін жарықтың әртүрлі түстерінің спектрлері арасындағы ұқсастыққа негізделген белгілі бір түстерге ие Шу сигналдарының кейбір түрлері.

Дыбыстық қысым деңгейі октавалық жиілік диапазонында өзгертін қызғылт Шу (құрылыс акустикасында).

Зерттеу әдістері мен нәтижелер. Зерттеудің барысында жинақтау, талдау, зерттеу әдістері пайдаланылды.

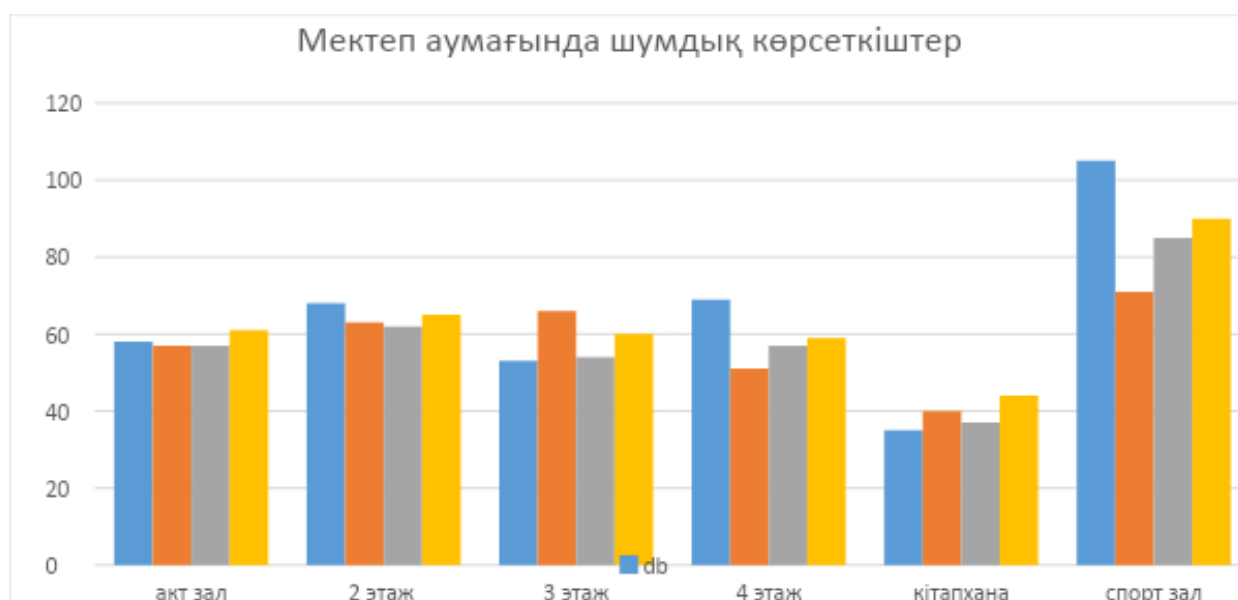
Қазірге кезде елімізде білім және ғылым министірлігі карантин уақытынла жоғалған немесе төмендеп кеткен білім сапасын жақсарту мақсатында көптеген жаңашылдықтар енгізіп жатыр. Осы орайда өзгеріс тек білім беру бағдарламасына ғана емес мектеп қажеттілігіне қажетті құралдардың заман талабына сай болып шетелдік технологияларды алып келуінде. Осы орайда тек қана білім сапасын жақсарту ғана қоймай оқушылар мен мұғалімдер арасындағы дисциплина жақсарту мақсатында талапкерлерге және мектеп ұжымына біріңғай мектеп формасы бекітілді. Бірақ біз осындай үлкен факторларды ескере отырып психологиялық тұрғыдан баланың мектептегі көңіл күйіне мән беру немесе мектептегі бала көңіл күйіне не әсер етеді оны елеусіз қалдырдық. Осы оқылықтың орнын толтыру мақсатында біз мектеп ішіндегі ең тыныш жерді іздеп және де сол сабақ барысындағы әртүрлі дыбыстық кедергілердің оқушы психологиясына қалай әсер ететінін зерттеп шықтық.

Қазіргі кезде мектебіміздегі 4 қабатпен, акт зал, дәліз және спорт залдағы шум мөлшерін өлшеп шықтық. 4 жұмыс күніне созылған зерттеуімізде шумомер құрылғысының сол локациялардағы шумды қалай қабылдайтынын және оны қалай анықтайтынын байқадық. Мысалға үзіліс кезінде дәліздегі дыбысты құрылғы концерт залына тең яғни бізді концерт залында деп қабылдады. Ал спорт залында анықталған шум 500 көрермені бар баскетбол матчына тең болды. Және де мектептегі ең шумды жер ол спорт залы болса ең тыныш жер болып анықталған кітапхана мен акт залының солтүстік шығысы болғаны тек қана бізді емес мұғалімдерді де таңқалдырды. Бұл орайда сұрақ

туындауы мүмкін неге ондай эмоция қалдырды деген. Әрине бұл сұрақтың өзіндік жауабы бар ол бізде акт залы мен спорт залы бір бірімен тығыз орналасқаны және екі зал арасында дыбысты жақсы өткізетін ағаш есік бола тұра соңғы зерттеу нәтижесі осылай болғаны таңқалдырды (1-кесте, 1-сурет).

1-кесте. Шум деңгейі кесте түрінде анықтау

db				
акт зал	58	57	57	61
2 этаж	68	63	62	65
3 этаж	53	66	54	60
4 этаж	69	51	57	59
кітапхана	35	40	37	44
спорт зал	105	71	85	90
дүйсенбі сейсенбі сәрбенбі бейсенбі				

1-сурет. Мектеп аумағындағы шумдық көрсеткіштер

Қорытынды. Жұмыстың басты жаңашылдығы қазірге кезде жоғары сынып оқушыларының немесе мұғалімдер арасында кең таралған аяқ киім түрі каблуктың шумы. Бұл жерде акцкент шумомер құрылғысының осы аяқ киім түрінің дыбысын тоқылдақ құсының тоқылдағаны ретінде қабылдайды. Мысалға қазір дамушы тропикалық белдеуде орналасқан мемлекеттерде өте қызық жазалау түрі бар. Ол сабаққа көп кешіккен немесе өзін ұстай алмаған оқушыны тоқылдақ құсымен бір бөлмеде отырып оқу процесін жүргізеді екен. Себебі жаңағы каблук немесе тоқылдақ шығар психологиялық қысым, жәнеде дене мүшесіне физикалық күш қолданғандай қабылдайды екен. Осы орайда қазірге кезде біз мектеп қабырғасында оқушыларға және мектеп ұжымына каблук немесе сол секілді дыбыс шығаратын заттарға тиым салуды ұсынамыз.

Әдебиеттер:

1. <https://kk.wikipedia.org/wiki>
2. Шу өнімділігін өлшеу және нормалау әдістері. Д. Лопашев, А.Г.Осипова, Е. Федосеева.
3. Өндірістік діріл мен Шудың адам ағзасына әсері. Автор: Александр Меньшов. - Баспагер: Здоров 'я. 1977 ж.
4. <https://shop.rockwool.ru/primenenie->

УДК 372.851

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ

Асқар Жанерке Жомартқызы - М1501-12 тобының магистранты

Ғылыми жетекші: Кадирбаева Роза Изтлеуовна - п.ғ.д., доцент

Резюме

Цель данной статьи - рассмотреть понятие цифровой технологии и задачи, которые она выполняет, а также показать возможность ее применения в преподавании математики в школе. В статье предлагаются решения задач с использованием цифровых технологий в обучении математике, в том числе компьютерной программы "GeoGebra". Также рассматриваются приложения для разработки цифровых образовательных ресурсов при обучении школьной математике, в частности примеры использования приложений "Baamboozle", "Wordwall".

Ключевые слова: цифровые технологии, программа "GeoGebra", цифровые образовательные ресурсы, приложения "Baamboozle", "Wordwall".

Summary

The purpose of this article is to consider the concept of digital technology and the tasks it performs, as well as to show the possibility of its application in teaching mathematics at school. The article offers solutions to problems using digital technologies in teaching mathematics, including the computer program "GeoGebra". Applications for the development of digital educational resources in teaching school mathematics are also considered, in particular, examples of the use of applications "Baamboozle", "Wordwall".

Keywords: digital technologies, the program "GeoGebra", digital educational resources, applications "Baamboozle", "Wordwall".

Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев халыққа Жолдауында: «Біз еліміздің орасан зор ақпараттық-телекоммуникациялық әлеуетін іске асыра білуге тиіспіз. Жаңа цифрлық дәуірде ол геосаяси маңызға ие болады. Қазақстан Еуразия өңірінің басым бөлігі үшін орталық цифрлық хабқа айналуға тиіс. Осы міндетті орындау үшін кадрлық әлеуетімізді күшейтуіміз керек. Үкіметке бұл мәселемен, атап айтқанда қашықтан білім беруге қажетті ақпараттық жүйенің сапасын жақсартумен мықтап айналысуды тапсырамын» деген болатын. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаев осы Жолдауы арқылы білім беру жүйесін жаңғыртуға үлкен міндеттер жүктеді [1].

Цифрлық технологиялардың дамуы ХХІ ғасырда бәсекеге қабілетті болудың шешуші факторына айналды. Қазіргі таңдағы цифрлық технология дамып жатқан қоғамда оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және компьютерлік оқыту ісін дамытатын цифрлық технологияларды қолдану арқылы жоғары нәтижеге жетуге болатынын бірнеше зерттеулер нәтижелері

көрсетуде. Мәселен, білім беруді ақпараттандыру, цифрлық технологияны білім беру жүйесінде қолдану дидактикасы, жоғары кәсіби білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана білуге даярлау және электрондық оқу-әдістемелік кешендерді құру, оларды пайдалану жолдары т.с.с мәселелері танымал педагог ғалымдар: М.П. Лапчик, Е.Ы. Бидайбеков, С.М. Кеңесбаев, А.М. Абдыров, К.М. Беркімбаев, Р.И. Кадирбаева, М.С. Мәлібекова еңбектерінде арнайы қарастырылған.

Жалпы цифрлық технология әрбір оқушыға қалаған тақырыбы бойынша тапсырмалар орындап, онлайн тест шешуге, зертханалық жұмыстарды түсініп, қызығып орындауға мүмкіндік береді. Цифрлық технологияның бір түрі – электрондық оқулық арқылы түрлі суреттерді, видеороликтерді көрсетуге, аудиожазба тыңдатуға болады. Бұл әрине, мұғалімнің бор мен тақтаны пайдаланып түсіндіргенінен әсерлі, әрі тиімді, сонымен қатар оқушының жаңа сабақты оңай түсінуіне ықпал етеді. Оқушылардың білімін тексеру үшін өткенді қайталауда, жаңа сабақты бекіту кезінде арнайы электронды орталарды, интерактивті тақтаны пайдаланады. Оқушыға теориялық материалды графикалық, инфографикалық карта, иллюстрация түріндегі әртүрлі суреттер, кестелер арқылы толықтырып түсіндірсе, онда оқушыда сол теориялық білімді көзбен көріп, түсініп және оны мида тез сақтайды. Материалды оқушының өзіне қабылдау процесі тез жүреді. Бірақ цифрлық технологияны пайдаланып сабақ өту тікелей мұғалімге байланысты.

Сонымен, цифрлық технология күн өткен сайын қарқынды дамып жатқандықтан, оның жаңа түрлерін меңгеру және оны пәнді оқытуда қолдану бүгінгі мұғалімдерден айтарлықтай күш жұмсауды талап етеді. Және де олардың қай түрін қай материалды өткенде пайдалану керектігі мен оқу сапасын арттырудағы рөлін зерттеу мәселесі әлі өзінің өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Цифрлық технология – латын тілінде «Digital technology» - есептеу техникасы, яғни компьютер арқылы жасалған бағдарламалық жасақтамасы бар технологиялар. Оның ғылыми-әдістемелік еңбектерде түрлі түсіндірме-анықтамалары бар. Мысалы, О.В. Машевскаяның анықтауы бойынша: “Цифрлық технологиялар – бұл белгілі бір ретпен және белгілі бір жиілікте дамиды және код жазу үшін компьютерлерді және басқа заманауи техниканы қолданатын технологиялар” [2], ал Г.В. Вишневскаяның берген анықтамасы: “Цифрлық білім беру технологиялары – көрнекілікті қамтамасыз ететін электрондық жүйелерді пайдалануға негізделген оқу процесін ұйымдастырудың инновациялық тәсілі” [3].

Цифрлық технологияның көмегімен шешілетін негізгі әдістемелік міндеттер: оқу ақпаратын компьютерлік визуализациялау; бақылауды автоматтандыру; типтік дағдыларды қалыптастыру. Осы міндеттердің аясында анықталған цифрлық технологияны математика пәнін оқытудағы мүмкіндіктері [4]:

✓ оқушылар тапсырмаларды түрлі тәсілдермен шығару арқылы математикалық сауаттылығын дамыта алады;

✓ «мұғалім-оқушы-компьютер», «оқушы-компьютер-оқушы», мұғалім-компьютер-оқушы», оқушы-компьютер-мұғалім» сызбасы коллаборативтік ортаны қалыптастырады;

✓ математиканы оқыту процесінде оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға үлкен әсер етеді;

✓ математиканы оқыту процесінде оқушының сыни ойлау қабілетін дамыта алуға мүмкіндік береді;

✓ оқушының өздігінен даму траекториясын қалыптастыруына ықпал етеді;

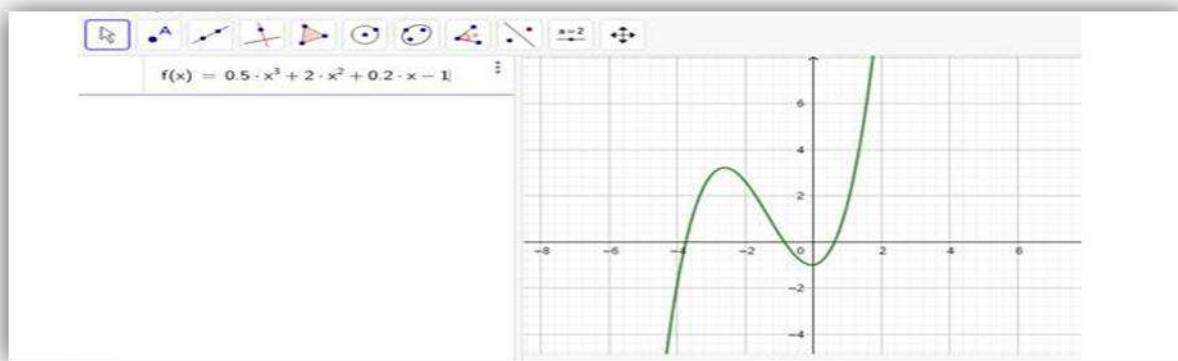
✓ оқушылардың желілік қауымдастыққа еніп, математикадан өзара пікір алмасу алаңын қалыптастырады;

✓ математиканы оқыту процесінде оқушыларды қалыптастырушы және жиынтық бағалауға жағдай туғызады.

Осы мүмкіндіктерді жүзеге асыру үшін қазіргі кезде көптеген математикалық қолданбалы пакеттер бар. Атап айтсақ: Mathematica, Maple, MathCad, Mathlab, Geogebra және т.б. Олардың ішінде қолдануға әрі жеңіл, әрі тегін таратылатын мектеп оқушыларына арналған бағдарлама – «GeoGebra» бағдарламасы. Ол – қиын да, қызықты математика пәнін оқытуда компьютерді пайдалану арқылы пәнге қызығушылық тудыратын бірден-бір ақпараттық-коммуникациялық құрал. «GeoGebra» – циркуль мен сызғыштың, графиканың көмегімен «тірі» сызбалар жасауға мүмкіндік беретін еркін таралған динамикалық геометриялық орта [5].

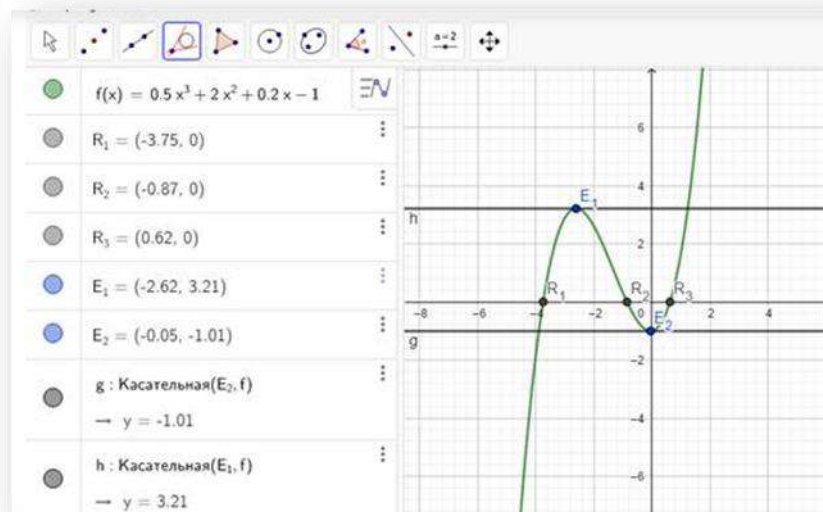
«GeoGebra» ортасында [6] бағдарламаның мүмкіндіктерін пайдаланып шығарылған төмендегі есептерді қарастырайық:

1. Берілген функцияның графигін салу есебі (сурет 1). Ол үшін «GeoGebra» ортасындағы кіріс алаңына берілген функцияны енгізіп, графигін тұрғызамыз.

Сурет 1- Функцияның графигі

2. Берілген функцияның экстремум нүктелерін табу есебі. Ол үшін «GeoGebra» ортасындағы кіріс алаңына берілген функцияны енгізіп, графигін тұрғызамыз. Кіріс алаңында Функцияның туындысын тауып, түбірін тауып, экстремум табу командаларын пайдаланамыз (сурет 2):

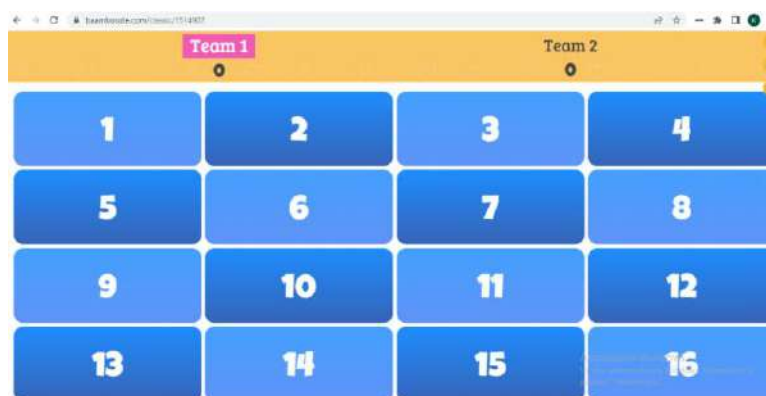

Сурет 2 -Экстремум графигі

Осы тапсырмаларды орындағаннан кейін студенттер әртүрлі жағдайларға байланысты оларды жылжыту арқылы бірқатар ойларды жалпылауға мүмкіндік алады.

Енді математика оқытуда қолданылатын цифрлық компьютерлік қосымшаларының ішінде онлайн-ресурс болып табылатын “Baamboozle”, “Wordwall” бағдарламаларын қарастырайық.

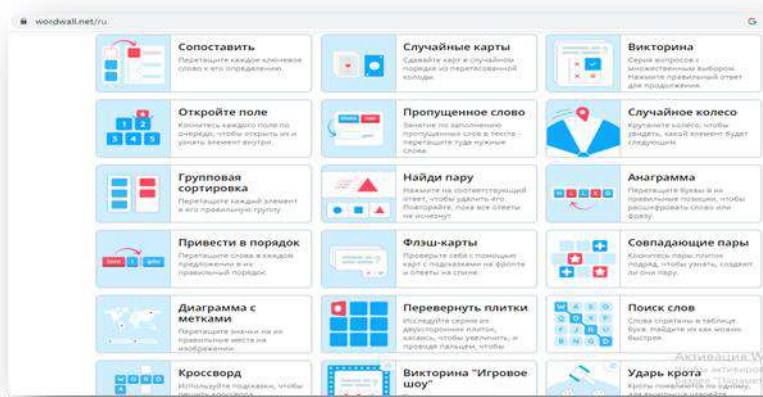
“Baamboozle” онлайн-ресурсы – онлайн дидактикалық ойын құрастыратын бағдарлама болып табылады. Сонымен қатар “Baamboozle” онлайн-ресурсын белсенді оқытудың бірқатар принциптерін жүзеге асыратын және ережелердің болуымен, ойын қызметінің тұрақты құрылымымен және бағалау жүйесімен ерекшеленетін оқу ойындары түрінде ұйымдастырылатын сайт деп те айта аламыз [7]. Қазіргі уақытта цифрлық білім беру ресурстары негізінде әзірленген ойындар өзінің ерекше тиімділігін көрсетеді. Сайтта дайын ойындардың түрлері көп, сонымен қатар ол мұғалімдердің өздері ресурс құруына да мүмкіндік береді. Мәселен, белгілі бір тапсырманы жасырын орнату арқылы сабақта “ұяшық” әдісін қолдануға болады (сурет 3).

Сурет 3 - “Baamboozle” онлайн-ресурсы

Бұл ресурсты математиканы оқытуда қолдану арқылы оқушыларды сабаққа қызықтыруға, интерактивті түрде өткен тақырыпты қайталауға, сергіту сәтіне т.б. пайдалануға болады.

“Wordwall” онлайн-ресурсы – оқу ресурстарын құруға мүмкіндік береді, яғни сыныпқа арналған сабақ нұсқаларын жасауға арналған онлайн платформа [8]. “Wordwall” – қашықтан және бетпе-бет жұмыс істеуге арналған тапсырмаларды жасауға мүмкіндік беретін онлайн қызмет. Бірақ оның басқа ұқсас ресурстардан айырмашылығы, сөздер мен кескіндерді пайдаланып, тек сұрақтар ғана жасап қоймай, толыққанды викториналар мен ойындарды, топтық жұмыстарды орындауға мүмкіндік ала аламыз. Сонымен қатар “Wordwall” онлайн-ресурсында мұғалімдерге арналған қызметтің тегін нұсқасында жеке тапсырмаларды жасауға арналған 18 үлгі (сурет 4) және басқа пайдаланушылар бөлісетін мыңдаған дайын викториналар бар.

Сурет 4- “Wordwall” онлайн-ресурсы

Wordwall қосымшасының басты ерекшеліктері [9]:

- көптеген сабаққа арналған ақпараттық әдіс-тәсілдер бар;
- оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады;
- әдемі әрі түсінікті, жеңіл интерфейс.

Осылайша, білім беруді цифрландыру жағдайында пайда болған пәнді оқытуда қолдануға арналған көптеген компьютерлік қосымшаларды математиканы оқытуда қолдана отырып, біз оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттыруға үлкен мүмкіндік бар деген қорытындыға келеміз.

Әдебиеттер:

1. Тоқаев Қ.К. Қазақстан халқына Жолдау. Халық бірлігі мен жүйелі реформалар-ел өркендеуінің берік негізі. – Нұр-сұлтан, 2021жылғы 1 қыркүйек, [Электронный ресурс]: URL:<https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555>
2. Машевская О.В. Цифровые технологии как основа цифровой трансформации современного общества//Вестник Полесского государственного университета. Серия общественных и гуманитарных наук.2020. №1(5). С.37-42.

3. Вишневская Г.В. Технологический подход в педагогическом процессе высшей профессиональной школы // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В.Г. Белинского. 2008. №6 (10). С. 235-239

4. Кадирбаева Р.И. Математиканы оқытуда компьютерлік техно-логияны пайдалану(оқу құралы)-Шымкент: «Әлем» Баспаханасы,2020.-256 б.

5. Dariusz Majerek. Application of Geogebra for teaching mathematics, Advances in Science and Technology Research Journal Volume 8, No. 24, Dec. 2014, pages 51–54. <https://www.infona.pl/resource>

6. Официальный сайт GeoGebra. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.geogebra.org/>

7. Официальный сайт <https://www.baamboozle.com>

8. Официальный сайт <https://wordwall.net>

9. Бердникова А.А. Онлайн-ресурс как средство повышения эффективности дистанционного обучения- Дистанционное обучение: реалии и перспективы, 2022

ӘОЖ 371.134

ИФОРМАТИКАДАН ДЕҢГЕЙЛІК ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚҰРАСТЫРУ

Ахмет Н. - 1503-19а тобының студенті

Ғылыми жетекші: Сарсенбиева Н.Ф. - э.ғ.к., доцент

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

Поиск новых эффективных методов внедрения новизны в содержание образования, его использование в жизни. К одной из новых технологий обучения относится технология уровневого экспертного обучения. Опираясь на учение доктора педагогических наук Ж. Караева о системе уровневого обучения в Казахстане, можно подготовить уровневые задания по каждому предмету.

Summary

Search for new effective methods of introducing novelty into the content of education, its use in life. One of the new learning technologies is the technology of level expert training. Based on the teaching of the Doctor of Pedagogical Sciences Zh. Karaev about the system of level education in Kazakhstan, it is possible to prepare level assignments for each subject.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі прогрессивті реформаланып, әлемдік білім кеңістігіне енудің алғашқы қадамдарын басып келеді. Ғылым мен техниканың күн санап өсуіне байланысты педагогика ғылымының теориясы мен оқыту үрдісі де түбегейлі өзгерістерге ұшырау үстінде, соған орай оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болады.

Табиғаты бойынша адамдар әртүрлі. Шындығында, кейбір оқушылар таңертең еңбекке қабілетті, басқалары түстен кейін; кейбіреулері мұғалімнің нақты, кейде сөзбе-сөз қадамдық нұсқауларын қажет етеді, басқалары бастамашыл, тәуелсіз оқытуды қалайды, қамқорлыққа шыдамайды; кейбіреулері материалды көрнекі қолдаумен жақсы сіңіреді, ал басқалары материалды есту арқылы жақсы қабылдайды; кейбіреулер 20-30 минут бойы шоғырланған жұмыс істей алады, ал басқалары 5-10 минуттан кейін алаңдайды, кейбіреулерінде алдыңғы таным тәжірибесі жеткілікті бай және баланың одан әрі дамуына оңай сүйенуге болады, ал басқаларында әртүрлі себептерге

байланысты ол елеусіз болуы мүмкін және оны байыту үшін көп күш салу керек.

Сондықтан оқыту негізінен деңгейлік болуы керек. Дидактикада, егер оның процесінде оқушылардың жеке айырмашылықтары ескерілсе, оқыту деңгейлік болып саналады.

Оқу сабақтарын ұйымдастырудың жалғыз формасы ретінде сынып - сабақ жүйесі негізгі кедергі болып қала береді. Бұл жүйе белгілі бір орта оқушыға арналған дәстүрлі сыныпта оқыту әдістері мен оқу іс-әрекетін ұйымдастыру әдістерін, фронтальды жұмыстардың басым болуын талап етеді, бұл айқын педагогикалық қате есептеулерге әкеледі: әлсіз оқушыларға тәжірибе жетіспейді, материалды түсінуге уақыт жетіспейді, күшті оқушыларға ілгерілеу қарқыны, олардың танымдық ерекшеліктеріне сәйкес келетін тапсырмалардың күрделілігі мен өзіндік ерекшелігі жетіспейді қызметі.

Көп деңгейлі оқытуды ұйымдастыру шарттары

Мектепте көп деңгейлі оқытуды ұйымдастыру туралы шешімді анықтаған бастапқы сәт әр оқушыға мүмкіндік беру, оқытуды тек ішкі ғана емес, сонымен қатар сыртқы жағынан да саралау мүмкіндіктерін барынша пайдалану үшін ұйымдастыру ниеті болды.

Осылайша, материалды иеленудің әртүрлі деңгейіне бағытталған үш топ анықталады. Олардың барлығына қалай көмектесуге болады?

Барлық аралық кезеңдерде қол жеткізілген нәтижелердің тиімділігін бағалау критерийлерін және қорытынды нәтижелерді, тест жүйесін әзірлеу қажет.

Көп деңгейлі оқыту және стандартта белгіленген орташалықты айналып өтуге және оқушылардың жеке пәндерге қабілеттілігі бойынша оқытуды саралауға мүмкіндік береді.

Информатика сабақтарында оқушылардың жеке жұмысы оқытудың барлық кезеңдерінде, түсіндіру кезеңінен бастап білімді жүйелеу, жалпылау және бақылау кезеңдеріне дейін ұйымдастырылуы мүмкін. Оқу процесін ұйымдастырудың топтық формасын курстың бірнеше тақырыптары бойынша білімді қайталау және жалпылау кезеңдерінде, сондай-ақ білімді бақылау кезеңінде қолданған жөн.

Бұл жағдайда топтардағы жұмыс белгілі бір жолмен қайта құрылып, оның қай сыныпта жүргізілетініне және қандай дидактикалық міндеттер шешілетініне байланысты өзгеруі мүмкін.

Топтық қызметтің келесі түрлері бар:

- Кооператив-әр түрлі топтар жалпы тапсырманың жеке бөліктерін орындайды;

- Дараланған - әр оқушы тапсырманың ең бейімділігі бар бөлігін орындайды;

- Деңгейлік-топтың құрамы оқушылардың жақын танымдық мүмкіндіктерімен анықталады.

Оқытуға жеке көзқарасты ұйымдастыру кезінде мұғалім оқушылардың келесі ерекшеліктерін ескереді:

- қажетті білім мен дағдыларды игеру деңгейі;

- оқу пәнін оқу қабілеті мен қызығушылығы.

Информатика сабақтарында оқушылардың осы ерекшеліктерін анықтау үшін тиісті бағдарламалық жасақтама, тест тапсырмалары, сауалнамалар қолданылуы мүмкін.

Информатика сабақтарында оқушылардың осы ерекшеліктерін анықтау үшін тиісті бағдарламалық жасақтама, тест тапсырмалары, сауалнамалар қолданылуы мүмкін.

Анықталған қабілеттерге немесе оқушылардың оқу пәнін оқуға деген қызығушылығына сәйкес сынып шартты түрде топтарға бөлінеді:

- 1-топ - материалды игеру қарқыны төмен оқушылар;
- 2 – топ - материалды игерудің орташа қарқыны бар оқушылар;
- 3 – топ - материалды игеру қарқыны жоғары оқушылар.

Мұғалімнің жеке және топтық деңгейлік жұмыс түрлерін ұйымдастырудағы қызметі мыналардан тұрады:

- оқушыларды топтарға бөлу (білім деңгейі, қызығушылықтары, қабілеттері бойынша);

- оқушылардың анықталған білім деңгейлеріне, қызығушылықтарына, қабілеттеріне сәйкес тапсырмалар мен бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлеу немесе тандау;

- оқушылардың қызметін бағалау.

Жұмыстың осы түрлерін қолдану мұғалімге келесі мақсаттарға жетуге көмектеседі.

Деңгейлік оқыту мақсаттары:

1-ші топ оқушылары үшін:

- Оқушының жеке қабілеттеріне сәйкес жұмыс істеуге мүмкіндік беретін мүмкін тапсырмаларды, оқу бағдарламаларын қолдану арқылы пәнге деген қызығушылықты ояту;

- білім мен дағдылардағы олқылықтарды жою;
- жеке тұлғаның тәуелсіз қызметін жүзеге асыру қабілетін қалыптастыру;

оқушылардың 2-ші тобы үшін:

- тақырыпқа тұрақты қызығушылықты дамыту;
- қолда бар білім мен іс-әрекет тәсілдерін бекіту және қайталау, жаңа материалды табысты зерттеу үшін қолда бар білімді өзектендіру;

- тапсырмамен немесе оқу бағдарламасымен өз бетінше жұмыс істеу қабілетін қалыптастыру;

оқушылардың 3-ші тобы үшін:

- тақырыпқа тұрақты қызығушылықты дамыту;
- іс-әрекеттің жаңа тәсілдерін қалыптастыру, күрделілігі жоғары мәселелерді шеше білу, стандартты емес міндеттер;

- алгоритм немесе оқу бағдарламалық құралын құрастыру бойынша өз бетінше жұмыс істеу қабілетін дамыту.

Мұғалім топтық және жеке орындау үшін тапсырмаларды тандауды мыналарды ескере отырып жүргізуі керек:

- міндетті оқу нәтижелері;
- пәнаралық байланыстар;

- практикалық бағыт.

7-8 сынып оқушыларына арналған деңгейлік тапсырмалар

Тақырыбы: Мәтіндік редактор: мақсаты және негізгі функциялары

1 деңгей:

Қате мәлімдемелерді жойыңыз:

Мәтіндік редактор-бұл Windows ОЖ-де файлдармен жұмыс істеуге арналған бағдарлама.

Мәтіндік редактор-мәтінді өңдеуге арналған бағдарлама.

Мәтіндік редактор-мәтінді пішімдеуге арналған бағдарлама.

Мәтіндік редактор-бұл құрылғының драйвері.

WordPad-мәтінді қарапайым пішімдеуге және өңдеуге мүмкіндік беретін стандартты Windows қолданбасы.

Мәтіндік форматты сақтамайтын Мәтіндік файлдардың әмбебап форматы-ТХТ.

Word құжаттарының түпнұсқа форматы-DOC.

2 деңгей:

Эллипстің орнына жетіспейтін сөздерді енгізіңіз:

Мәтіндік редактор – бұл жасауға, өңдеуге мүмкіндік беретін бағдарлама,....., сақтау және мәтіндік құжаттар.

Мәтіндік редактордағы минималды бірлік ...

WordPad-бұл Windows-тың стандартты қосымшасы, ол ... - ға қарапайымдылықты жүзеге асыруға мүмкіндік береді.... және мәтіндік құжаттарды басып шығару.

Мәтінді пішімдеуді сақтамайтын Мәтіндік файлдардың әмбебап форматы

...

Word құжаттарының түпнұсқа форматы ...

3 деңгей:

Анықтамаларды алдын ала басып шығарыңыз:

Блокнот-бұл сізге мүмкіндік беретін стандартты Windows қосымшасы ...

WordPad-бұл сізге мүмкіндік беретін стандартты Windows қосымшасы ...

Microsoft Word-бұл ...

Интернеттегі веб-беттер мен веб-сайттарды жариялауға дайындық үшін ...

ТХТ-бұл әмбебап формат ...

DOC-бұл түпнұсқа ...

PDF-бұл...

Тақырыбы: Бет параметрлері. Құжатты басып шығару.

1 деңгей:

Осы құжаттың өрістерін орнатыңыз (файл - ... бетінің параметрлері): сол және оң-2 см, жоғарғы және төменгі-1,5 см. беттің бағытын портреттен пейзажға өзгертіңіз.

Құжатты басып шығару алгоритмінің пәрмендерін дұрыс ретпен орналастырыңыз:

Көшірмелер санын орнатыңыз

Файл

Жарайды

Басып шығару...

2 деңгей:

Осы құжаттың сол және оң жақ шеттерін орнатыңыз – 2 см, жоғарғы және төменгі – 1,5 см. Беттің бағытын кітапшадан пейзажға өзгертіңіз. Қағаз өлшемін А3 етіп өзгертіңіз.

Төменде құжатты басып шығару алгоритмін басып шығарыңыз.

3 деңгей:

Осы құжаттың сол және оң жақ шеттерін орнатыңыз – 2 см, жоғарғы және төменгі – 1,5 см. Беттің бағытын кітапшадан пейзажға өзгертіңіз. Қағаз өлшемін А3 етіп өзгертіңіз.

Құжаттағы бет параметрлерін өзгерту жолдарын төменде басып шығарыңыз.

Төменде құжаттың тақ беттерін басып шығару алгоритмін басып шығарыңыз.

Жеке өзіндік жұмыс үшін тапсырмаларды таңдау кезінде оқушылардың білімді меңгеру деңгейлерін ескеру қажет: репродуктивті, реконструктивті, вариативті, іздеу, шығармашылық.

Информатика пәнінен білім беру әдістері сан алуан. Осы әдістерді жіктеп көрсетудің мәні зор. Жіктеп көрсетуде, біріншіден: оқушыға берілетін білімнің сапасы артады, екіншіден: оқушымен жүргізілетін жұмыстың дәлдігі артады, үшіншіден: компьютерлік технологияны пайдаланып оқытуда мұғалімнің атқаратын қызметі жеңілдейді. Әрине, оқыту әдістерін таңдап қолдану оны өтілетін материалға байланысты сұрыптап алу ең қиын мәселелердің бірі. Сондықтан оқушыларға берілетін білімнің көлемін деңгейлеп сұрыптап алу оқыту әдістерінің іске асырылуын жеңілдетеді. Оқыту әдістерін іске асыруда оларды топтастыру мен жіктеу қажетті мәселелердің бірі болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Сарсенбиева н.ф., Мырзахметова б.ш., Адылбекова Э.Т. Цифровизация образования Республики Казахстан. Журнал «Мир педагогики и психологии» 2021. № 1 С. 53–69.
2. Султанова, Л. Л. Многоуровневая подготовка социальных педагогов (теория - исследование - практика) // Монография Ю. А. Кустов - Уфа, 2004. - 108 с.
3. Абдраманова, Г. Б. Деңгейлеп оқыту технологиясының ерекшелігі // Молодой ученый. — 2014. — № 20.1 (79.1). — С. 30-31.

ӘОЖ (377.152.9)

БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІНДЕ ГЕЙМИФИКАЦИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Тоқтарова А.-1509-10 тобының студенті

Ғылыми жетекші: Кулжатаева К.М. — магистр оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В этой статье говорится, что, выполняя уровневые задания на онлайн-платформе TinuTar, учащийся становится более активным и учится анализировать конфликты, играть в открытые игры и критически мыслить, читая и пиши

Summary

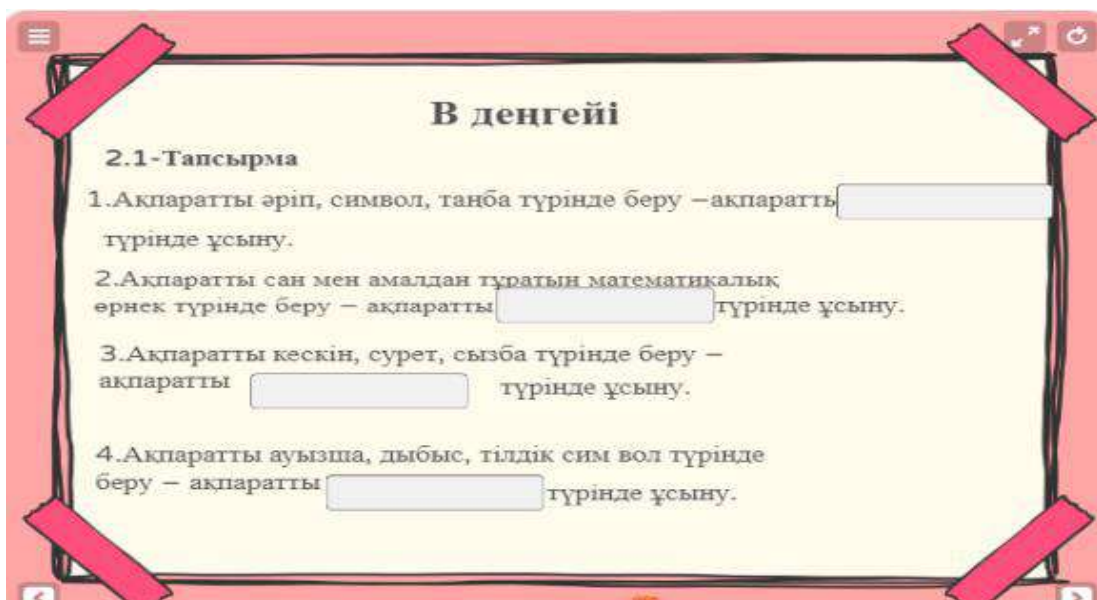
This article says that by completing level tasks on the TinyTap online platform, the student becomes more active and learns to analyze conflicts, play open games and think critically by reading and writing

Оқушыларды табысты білім беру іс-әрекетіне ынталандыру үшін қазіргі мұғалімде цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану кезінде көптеген құралдар бар. Қазіргі кезде білім беру процесінде геймификация принциптерін жүзеге асыратын және оқушылардың мотивациясы мен білім беру қызметіне қатысуын жақсартуға бағытталған бірнеше онлайн платформалары бар. Солардың бірі TinyTap онлайн сервисі.

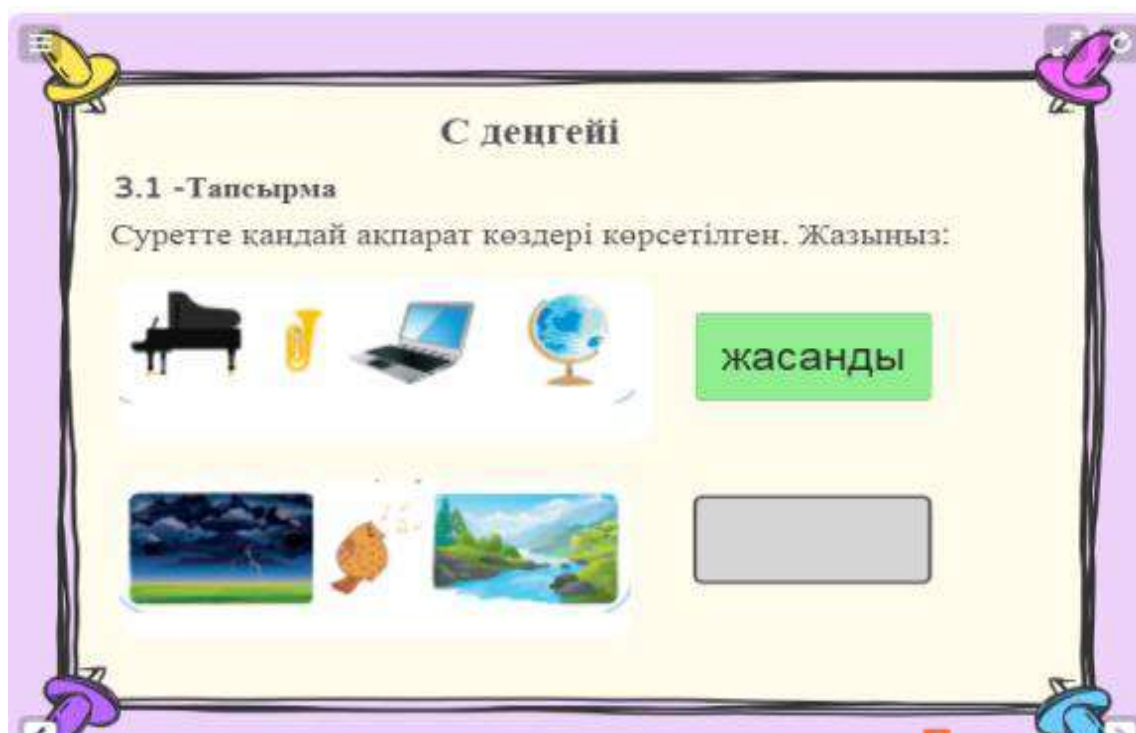
TinyTap сервисі-мұғалімдер жасаған интерактивті білім беру ойындарының алаңы болып табылады. Қолдануға оңай құралмен интерактивті презентациялар, егжей-тегжейлі оқу нұсқаулықтары және викториналар жасауға болады. Төмендегі суреттерде бастауыш сынып оқушыларына арналған информатика 5 сынып кітабының материалдарын қолданып жасалған деңгейлік тапсырмалар көрсетілген (1-3-суреттер). Оқушы осы тапсырмаларды рет-ретімен орындау арқылы материалды интерактивті тапсырмаларды орындау арқылы тез меңгереді.

Құрылғылар	Құрылғылардың орналасуы		
	Жүйелік блоктың алдыңғы тақтасында	Жүйелік блоктың ішінде	Жүйелік блоктың артқы тақтасында
Монитор порты			☐
Қатқыл диск		☒	
Аналық тақша		☐	
Компьютерді қайта жүктеу батырмасы	☐		
Принтер порты			☐

1. сурет. Тапсырмалар беті (А деңгейі)

2. сурет. Деңгейлік тапсырма (В деңгейі)

3-сурет. Деңгейлік тапсырма (С деңгейі)

TinyTut дидактикалық ойын құрастырушысын қаншалықты жиі қарасам, интерактивті оқыту ресурстарын құрудың жаңа мүмкіндіктерін табамын. Бүгін мен TinyTut-та интерактивті тапсырмаларды қалай құруға болатындығын көрсеткім келеді, оған студент жазбаша жауап беруі керек. Сонымен, ауызша сұрақтарға негізделген дидактикалық жаттығулар жасау мүмкіндігінен басқа, тіпті онлайн презентация, сабақ, интерактивті кітап құрудан басқа, біз ауызша сұрақтарға негізделген бірқатар тапсырмаларды жобалай аламыз. Бұл опция оқушылар бір-екі сөзбен қысқаша жауап жаза алатын барлық пәндер бойынша нақты интерактивті тапсырмаларды дайындауға мүмкіндік береді. Әрине, бұл сауаттылықты тексеру, терминдерді жазу және т.б. тапсырмалар болуы мүмкін.

Негізгі шарт: біржақты жауап. Сондықтан бірнеше сөзден тұратын тапсырмалар жасау ұсынылмайды. Әрине, сөйлемдегі сөз тәртібі міндетті болған кезде ерекше жағдайлар болуы мүмкін. Естеріңізге сала кетейін, TinyTap - бұл ең алдымен интерактивті жаттығулар құрастырушысы. Сіз кері байланыс ала алмайсыз. Бірақ бұл жаттығулар мен тренажерлардың керемет дизайнері болып табылатын осы дизайнердің ерекшеліктерін төмендетпейді.

4-сурет. Деңгейлік тапсырма (А деңгейі)

5-сурет. Деңгейлік тапсырма (B деңгейі)

Тапсырмалар арасында сіз ребуспен де кездестіңіз, оны орналастыруға және оқушыға дұрыс жауап жазуды ұсынуға болады. Көріп отырғаныңыздай, интерактивті жаттығулардың осы түрін жасау алгоритмі іс жүзінде бұрынғыдан өзгеше емес. Алгоритм орындалуы төмендегідей орындалады:

-ұсынылған топтамадан қажетті жаттығу дизайнын таңдаңыз;

-интернеттен немесе компьютерден суретті жүктеңіз мәтінді салыңыз (түсініктеме, тапсырма) белсенділік жасаңыз, яғни аймақты таңдаңыз, жауапты жазыңыз.

Жауабы бар тіктөртбұрышты суреттің немесе сіз енгізген басқа нысанның жанына қою керек екеніне бірден назар аударыңыз. Әйтпесе, тіктөртбұрыш бұл суретті жабады және оқушы оны көрмейді.

Қорыта келгенде Tinytap онлайн платформасы қашықтықтан оқытуда маңызды рөл атқара алады. Бұл тек белгілі бір тапсырмаларды енгізумен ғана шектелмейді, сонымен қатар барлық қосымша ресурстарды қолдана отырып, сабақты толығымен өткізуге, тапсырманы жүктеуге, бейне роликті және сызбаны, графиканы және т. б. кез-келген визуализацияны пайдалануға мүмкіндік береді.

Информатиканы оқыту әдістері әртүрлі. Бұл әдістерді жіктеу маңызды. Жіктеуде, біріншіден: оқушыға берілетін білімнің сапасы артады, екіншіден: оқушымен жүргізілетін жұмыстың дәлдігі артады, үшіншіден: компьютерлік технологияларды қолдана отырып оқыту кезінде мұғалімнің қызметі жеңілдейді. Әрине, оқыту әдістерін іріктеп қолдану-оны өткен материалға байланысты сұрыптаудың ең қиын міндеттерінің бірі. Сондықтан оқушыларға берілетін білім көлемін сұрыптау оқыту әдістерін жүзеге асыруды жеңілдетеді. Оқыту әдістерін жүзеге асырудағы қажетті міндеттердің бірі-оларды топтастыру және жіктеу.

Әдебиеттер:

1. Жанпейісова М.М. Технология модульного обучения, 2012г.
2. Бабаев С., Қазиева К. Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар — талапшаң мұғалім еншісі // Бастауыш мектеп. — 2011. — № 4. — 25-б.
3. Ж.Ж.Қожамқұлова. «Жаңа ақпараттық педагогикалық технологиялар» Алматы, 2013 ж.
4. Г.С.Нұрымбетова. Білім беру жүйесіндегі қазіргі заманғы жаңаша педагогикалық технологиялар. <http://orleu.kz> 14.11.2017ж.

УДК 377.031.4

ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ISPRING В ОБУЧЕНИИ SCRATCH УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Миннахмитова Л.Р. – студентка группы 1503-82

Научный руководитель: Ибашова А.Б. - к.п.н.

Южно-Казахстанский Государственный педагогический университет, Шымкент

Түйін

Мақалада Scratch бағдарламалау бойынша оқытуды ұйымдастыруда iSpring Suite қолдану мүмкіндігі қарастырылады. Сондай-ақ, iSpring Suite курсының конструкторын қолдана отырып, scratch бағдарламалауды оқытуда бастауыш сынып оқушыларының білім беру процесіне сабақтарды енгізу көрсетілді. Бұл жұмыс ҚР БҒМ грантының қолдауымен жүргізіледі ("Smart-білім беру жағдайында "Scratch" және "Робототехника" курстары бойынша бастауыш мектепте ақпараттық-білім беру ортасын әзірлеу" AP09260464 гранты).

Summary

The article discusses the possibility of using iSpring Suite in the organization of Scratch programming training. The introduction of lessons using the iSpring Suite course designer into the educational process of younger schoolchildren in teaching Scratch programming was also demonstrated. This work is supported by a grant from the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (grant AP09260464 "Development of information and educational environment in primary school courses "Scratch" and "Robotics" in Smart education").

На сегодняшний день информационные технологии непрерывно проникают во все сферы жизнедеятельности человека, информатика все сильнее укрепляет свою позицию среди основных предметов образовательной программы обучения, в частности все более становится популярным обучение программированию. По сравнению с программированием для взрослых, программирование с нуля имеет большие преимущества в интересе и применении. Именно по этой причине в Казахстане преподавание информатике начинается с первого класса идет обучение информатике. Основным инструментом в введении в обучение программированию выступает среда программирования Scratch.

Scratch — это язык программирования, разработанный знаменитым Массачусетским технологическим институтом в США, который подходит для обучения и работы детей в возрасте от 6 до 12 лет.

Scratch помогает учащимся разобраться в понятии алгоритма и программирования, а также легко решает многие проблемы программирования для взрослых, такие как монотонная картинка, логическая абстракция и так далее. Scratch направлен на развитие логического мышления детей, воображения, способности решать проблемы [1].

Поскольку программирование в среде Scratch является одним из главных разделов дисциплины «Цифровая грамотность», все чаще разрабатываются различные учебные программы и курсы по изучению данной дисциплины.

В данной статье будут представлены методы и технологии обучению программированию в среде программирования Scratch с использованием конструктора курсов iSpring Suite.

iSpring Suite - это работающий в интерфейсе Microsoft PowerPoint конструктор презентаций и курсов, используемых в электронном обучении.

К основным возможностям iSpring Suite можно отнести:

- Поддержка всех эффектов PowerPoint
- Доступ к обширной библиотеке курсов:
 - 200 готовых шаблонов;
 - 30 000 фотографий персонажей разных возрастов, национальностей и профессий;
 - коллекция из 230 фонов: магазины, аэропорты, банки, офисы, больницы, классы, квартиры, улицы и т.д;
 - 135 фотографий объектов: телефоны и планшеты, карандаши, ручки и маркеры, блокноты и тетради, кружки, цветы, скрепки и многое другое;

- коллекция иконок: навигация, оформление текста, социальные сети, стрелочки, машины и т.д.
- Создание тестовых заданий и тренажеров(14 типов) для проверки и закрепления знания учеников, а также проведения опросов и собора обратной связи по обучению.
- Работа во встроенном аудио и видеоредакторе
 - запись скринкастов и видео с учителем;
 - осуществление монтажа с разных дорожек, количество дорожек не ограничено.
- Работа с интерактивностями. В iSpring Suite встроено 14 интерактивностей под разные учебные ситуации;
- Создание диалоговых тренажеров:
 - создание в диалоге несколько сюжетных веток. Исходя из ответов, ученик переходит с одной сюжетной ветки на другую;
 - настройка обратной связи, для указания ученику ошибок и объяснить, как их исправить.
- Создание электронных книг
 - помогает за несколько шагов превратить документы в электронные книги, загрузить их в систему дистанционного обучения;
 - быстрая загрузка книги, даже если содержит тысячи страниц;
 - автоматическая адаптация книги под размер и ориентацию экрана любого устройства.

Созданные курсы, тесты, диалоговые тренажеры, интерактивности, скринкасты и книги публикуются в формате HTML5, что позволяет отображать их как на настольных, так и на мобильных устройствах. Курсы совместимы со следующими стандартами систем управления обучением: SCORM (1.2 и 2004), Tin Can API, AICC и cmi5[2].

Применяя данную технологию, разрабатывается обучающий курс по Scratch программированию.

Данный курс опирается на темы и цели «Типовой учебной программы по предмету «Цифровая грамотность» для 1-4 классов уровня начального образования по обновленному содержанию», благодаря чему данный курс можно применять и на уроках и обучаться по нему самостоятельно, так же он направлен на развитие вычислительного мышления учеников начальной школы[3].

Для объяснения теоретического материала касающегося алгоритма и его видов используется диалоговый тренажер, который направлен на вовлеченность ребенка к изучению основных определений через диалог(рисунок-1).

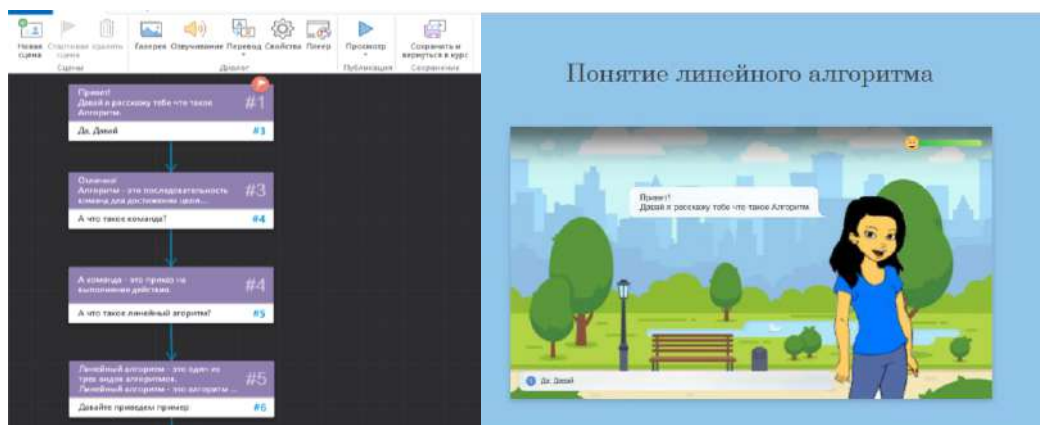

Рисунок -1. Диалоговый тренажер «Понятие линейного алгоритма»

При объяснении этапов работы в среде программирования Scratch были использованы такие тренажеры как интерактивности, где ученики могут пошагово изучать интерфейс программы, основные командные блоки и этапы создания программы(рисунок-2).

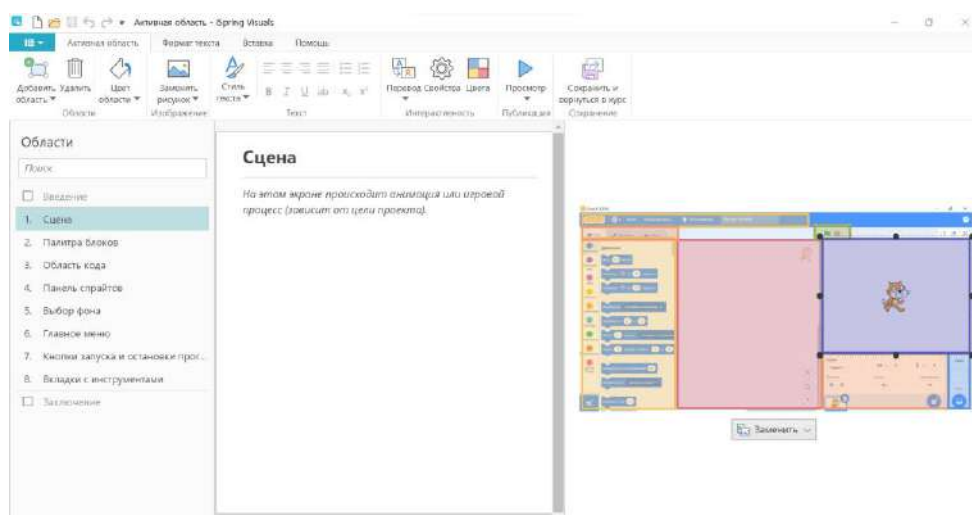

Рисунок-2. Интерактивность «Знакомство с интерфейсом Scratch»

А для закрепления и проверки знаний учащихся после каждой интерактивности им предоставляется тестовые задания на сопоставление значений, порядок действий, тесты с одним или несколькими правильными ответами, викторины и т.д.(рисунок-3).

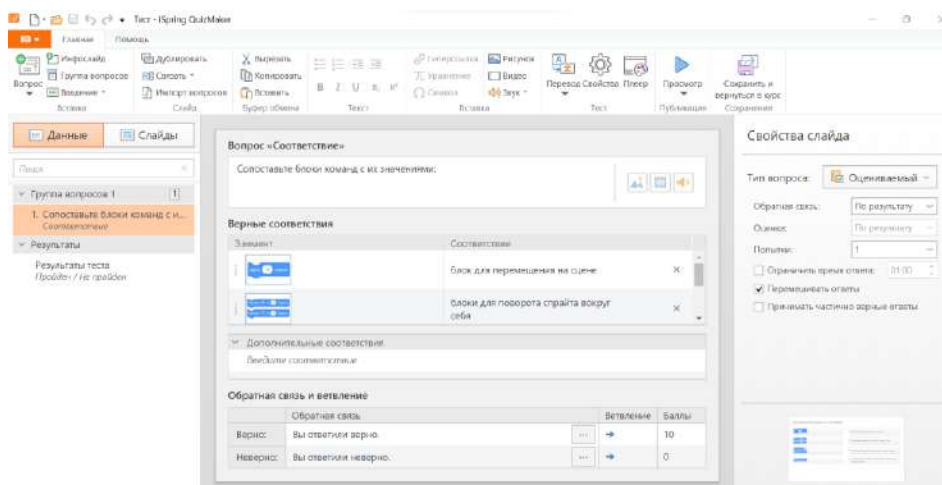

Рисунок-3. Тест «Блоки движения в Scratch»

Таким образом курс действует по единому сценарию.

Разработанный курс, описанный в пункте 3 применен при проведении уроков по Scratch программированию в 1 «А» (казахский язык обучения) и 3 «А» (русский язык обучения) классах школы «ADAN»(рисунок-4,5). Поскольку в классе количество учащихся не превышает двадцать человек классы не делятся на подгруппы.

Рисунок-4. Проведение урока по теме «Повторение в нашей жизни»

Рисунок-5. Проведение урока по теме «Создание игр»

После серии уроков учащиеся овладели понятиями алгоритма и типов алгоритма, а также создали полноценные игры «Жамбы ату», «Қыз куу».

iSpring Suite обеспечивает высокую скорость разработки учебных материалов. Поэтому учащиеся овладели основами проведения анализа и синтеза реального мира и смоделировали данные действия в компьютерной среде выводя результаты, и все это выполнено в среде с понятным и ярким интерфейсом, соответствующий индивидуально-возрастным особенностям младших школьников.

Литературы:

1. Qiuyun Zhao, Zhi Zhang, Reflection on Classroom Teaching Method of Scratch Programming//3rd International Conference on Economics and Management, Education, Humanities and Social Sciences.-2019ю- v. 325.- p. 60-64
2. <https://www.ispring.ru/ispring-suite/features>
3. Ибашова А.Б. Методические основы обучения информатике учеников начальных классов. Уч. Пособие 350л. - 2019г.

ӘОЖ 372.8:002

ИНФОРМАТИКА МАМАНДЫҒЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУҒА ҮШІН ВЕБ-ДИЗАЙНДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Исабаева А. Ж. - магистрант

Ғылыми жетекші: Алдешов С.Е. - п.ғ.к., аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан

Резюме

В этой статье обсуждается эффективность использования веб-дизайна для развития творчества студентов на уроках информатики.

Summary

This article discusses the effectiveness of using web design to develop the creativity of its students in computer science lessons.

Қазіргі әлемде технология қарқынды дамып келеді және информатика көптеген салаларда маңызды бола түсуде. Осылайша, информатика студенттері үшін олардың шығармашылық қабілеттері мен проблемаларды шешу дағдыларын дамыту өте маңызды. Мұны істеудің бір жолы - веб-дизайн. Бұл қазіргі кездегі маңызды өзекті тақырыптардың бірі.

Веб-дизайн визуалды тартымды, шарлау оңай және функционалды веб-сайттарды құруды қамтиды. Бұл техникалық дағдылар мен шығармашылықтың үйлесімін қажет етеді, бұл информатика мамандығының студенттері үшін олардың қабілеттерін дамыту үшін тамаша әрекет етеді.

Шығармашылықты дамыту үшін веб-дизайнды қолданудың басты артықшылықтарының бірі-бұл студенттерді сыныптан тыс ойлауға шақырады. Веб-дизайн жобалары студенттерден дизайн мәселелерінің бірегей шешімдерін табуды талап етеді, бұл өз кезегінде олардың шығармашылық ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, веб-дизайн жобалары

көбінесе бірлескен жұмысты қажет етеді, бұл студенттерге басқалармен жұмыс істеуді және топта шешім шешім шығаруды үйренуге көмектеседі.

Веб-дизайнның тағы бір артықшылығы-бұл студенттерге техникалық дағдыларын іс жүзінде шығармашылықпен қолдануға мүмкіндік береді. Информатика мамандығының студенттері көбінесе техникалық ұғымдарды үйренуге көп уақыт жұмсайды, бірақ бұл ұғымдарды нақты өмірде қолдану қиынға соғуы мүмкін. Веб-дизайн жобалары студенттерге өздерінің техникалық білімдерін шығармашылық жобада қолдануға мүмкіндік береді, бұл оларға үйреніп жатқан ұғымдарды жақсы түсінуге және бағалауға көмектеседі.

Веб-дизайн студенттерге проблемаларды шешудің маңызды дағдыларын үйретеді. Веб-дизайнда студенттер проблемаларды анықтап, оларды шешу үшін шығармашылық шешімдер ұсынуы керек. Бұл студенттерге өмірдің көптеген салаларында табысқа жету үшін маңызды сыни ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі[1].

Сонымен қатар, Веб-дизайн жобалары студенттер үшін өте ынталандырушы болуы мүмкін. Студенттер өз жобаларының өмірге келгенін көргенде, бұл оларды оқуды және өсуді жалғастыруға шақыратын пайдалы тәжірибе болуы мүмкін. Сонымен қатар, веб-дизайн жобалары студенттердің қызығушылықтарына бейімделуі мүмкін, бұл оларға қатысуға және ынталандыруға көмектеседі.

Веб-дизайнның тағы бір артықшылығы-бұл студенттерге қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектеседі. Табысты веб-сайтты құру үшін студенттер жазбаша құжаттама, ауызша түсініктеме немесе визуалды презентация арқылы өз идеяларын басқаларға тиімді жеткізе білуі керек. Бұл студенттерге өз ойлары мен идеяларын нақты тұжырымдау қабілетін дамытуға көмектеседі, бұл көптеген кәсіби салаларда құнды дағды.

Веб-дизайн жобалары студенттерге егжей-тегжейге назар аударуға көмектеседі. Сәтті веб-сайт макет пен түс схемасынан бастап баспахана мен мазмұнға дейін егжей-тегжейге мұқият назар аударуды қажет етеді. Бұл студенттерге бағдарламалау және бағдарламалық жасақтама жасау сияқты информатиканың көптеген салаларында маңызды болып табылатын ұсақ бөлшектерге назар аудару қабілетін дамытуға көмектеседі[2].

Веб-дизайн студенттерге эмпатия сезімін және пайдаланушыға бағытталған дизайнды дамытуға көмектеседі. Веб-сайтты әзірлеу кезінде студенттер веб-сайт пайдаланушыларының қажеттіліктері мен қалауларын ескеруі керек. Бұл студенттерге информатика саласында барған сайын маңызды бола отырып, қол жетімді және қолдануға ыңғайлы технологияны қалай құру керектігін жақсы түсінуге көмектеседі.

Ақырында, веб-дизайн студенттерге стрессті азайтуға және жалпы әлауқатты жақсартуға көмектесетін шығармашылық энергия бере алады. Веб-сайтты әзірлеу студенттерге өз ойын білдіруге және шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік беретін қызықты және тартымды әрекет болуы мүмкін. Бұл студенттерге өздерін еркін сезінуге және қуаттандыруға көмектеседі, бұл оқу үлгерімінің жақсаруына және өзін-өзі тану сезіміне әкелуі мүмкін.

Сыныпта веб-дизайн жобаларын жүзеге асыруға келетін болсақ, оқытушылар қолдана алатын көптеген тәсілдер бар. Бір тәсіл-веб-дизайн жобаларын қолданыстағы информатика курстарына қосу. Мысалы, оқытушылар веб-дизайн жобасын бағдарламалау немесе веб-әзірлеу курсының соңғы жобасы ретінде тағайындай алады[3].

Тағы бір тәсіл-дизайн принциптері мен пайдаланушы тәжірибесіне бағытталған жеке веб-дизайн курсын құру. Курстың бұл түрі түстер теориясы, типография, орналасу және пайдаланушыларды тестілеу сияқты тақырыптарды қамтуы мүмкін.

Оқытушылар сонымен қатар студенттерді веб-дизайн конкурстарына немесе хакатондарға қатысуға шақыра алады. Бұл іс-шаралар студенттерге басқалармен ынтымақтасуға, өз дағдыларын дамытуға және сала мамандарымен танысуға мүмкіндік береді.

Маңыздысы, веб-дизайн информатика студенттерінде шығармашылықты дамытудың құнды құралы бола алады, бірақ бұл оқытушылар қолдана алатын жалғыз тәсіл емес. Студенттерге ойын әзірлеу, деректерді визуализациялау және мобильді қосымшаларды әзірлеу сияқты шығармашылық ойлау дағдыларын дамытуға көмектесетін көптеген басқа іс-шаралар мен жобалар бар.

Информатика курстарына веб-дизайн жобаларын қосқысы келетін оқытушылар үшін көптеген ресурстар бар. Codecademy және Udemy сияқты онлайн оқыту платформалары оқытушылар оқытудан басқа пайдалана алатын веб-дизайн курстары мен оқулықтарды ұсынады.

Оқытушылар өз студенттері үшін тартымды және интерактивті веб-дизайн жобаларын жасау үшін пайдалана алатын көптеген ашық бастапқы веб-дизайн құралдары бар. Мысалы, Bootstrap-бұл дизайнерлерге жауап беретін веб-сайттарды тез және оңай құруға мүмкіндік беретін танымал құрылым.

Соңында, оқытушылар үшін веб-дизайн процесінде студенттерге кері байланыс пен ұсыныстар беру маңызды. Бұл студенттерге жақсарту бағыттарын анықтауға және дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Оқытушылар сонымен қатар оқушыларды бір-бірімен кері байланыс орнатуға шақыра алады, бұл олардың қарым-қатынас және ынтымақтастық дағдыларын дамытуға көмектеседі[4].

Оқытушылар үшін информатика саласындағы әртүрлілік пен инклюзияны арттыру үшін веб-дизайн жобаларының әлеуетін мойындау маңызды. Қол жетімді және пайдаланушыға ыңғайлы веб-дизайндарды жасау арқылы студенттер дизайнын кез келген тектегі және қабілеттегі адамдар пайдалана алатынын қамтамасыз етуге көмектеседі. Бұл қол жеткізудегі кедергілерді жоюға және информатика саласындағы әртүрлілікті арттыруға көмектеседі.

Веб-дизайн студенттерге өздерінің мәдени ерекшеліктерін зерттеуге және өздерін шығармашылықпен көрсетуге мүмкіндік береді. Студенттер өздерінің мәдени мұраларын өз жобаларында қолдана алады, олардың ерекше көзқарастары мен тәжірибелерін көрсететін веб-сайттар жасай алады. Бұл студенттер арасында мәдени түсіністік пен эмпатияға ықпал етуі мүмкін, бұл

инклюзивті және алуан түрлі қоғамдастық құрудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Веб-дизайн дағдылары қазіргі еңбек нарығында үлкен сұранысқа ие екенін атап өткен жөн. Бизнес интернетке кіруді жалғастырып, цифрлық технологиялар дамып келе жатқандықтан, тартымды және пайдаланушыға ыңғайлы веб-сайттар жасай алатын мамандарға деген қажеттілік артып келеді. Веб-дизайн дағдыларын дамыта отырып, информатика студенттері жұмысқа орналасу мүмкіндігін арттырып, еңбек нарығында бәсекелестік артықшылыққа ие бола алады.

Сонымен қатар, веб-дизайн информатиканың басқа салаларына шлюз бола алады. Көптеген веб-дизайнерлер толыққанды әзірлеушілерге, бағдарламалық жасақтама инженерлеріне немесе пайдаланушы интерфейсін жасаушыларға айналады. Веб-дизайнда тәжірибе жинақтай отырып, студенттер осы басқа салалармен танысып, информатиканың қай аспектілері оларды көбірек қызықтыратынын анықтай алады[5].

Тұтастай алғанда, веб-дизайн жобаларын информатика курстарына қосу студенттердің шығармашылығын, сыни ойлауын және проблемаларды шешу дағдыларын дамытудың тиімді әдісі болып табылады. Бұл сонымен қатар осы саладағы инклюзивтілік пен әртүрлілікке ықпал етіп, студенттердің жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін арттыра алады. Осылайша, оқытушылар өз курстарына веб-дизайнды енгізуді және студенттерге табысқа жету үшін қажетті ресурстар мен ұсыныстарды ұсынуды қарастыруы керек.

Веб-дизайн жобаларының басты артықшылықтарының бірі-бұл студенттерге нақты мәселелер мен қиындықтармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл студенттерге оқығандарының өзектілігін көруге және оқуға деген ынтасын арттыруға көмектеседі. Веб-дизайн жобаларын қызығушылықтар мен дағдылардың кең ауқымына бейімдеуге болады, бұл оларды әртүрлі білімі мен тәжірибесі бар студенттерге қолжетімді етеді.

Мысалы, визуалды дизайнға қызығушылық танытатын студенттер визуалды тартымды макеттер мен графика жасауға назар аудара алады, ал заттардың техникалық жағына көбірек қызығушылық танытқандар кодтау мен оңтайландыруға назар аудара алады. Студенттерге өздерінің қызығушылықтары мен күшті жақтарына сәйкес келетін жобаларда жұмыс істеуге мүмкіндік беру арқылы оқытушылар өздерінің дағдылары мен өзіне деген сенімділігін мағыналы түрде дамытуға көмектеседі.

Сонымен қатар, веб-дизайн жобалары студенттерге бірлесіп жұмыс істеуге және топта жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Басқалармен жұмыс жасай отырып, студенттер өздерінің қарым-қатынас және ынтымақтастық дағдыларын дамыта алады, бір-бірінің күшті және әлсіз жақтарынан сабақ алады және болашақ мансабында оларды қолдай алатын құнды қарым-қатынас орната алады. Ынтымақтастық сонымен қатар студенттерге өз жұмыстары туралы кері байланыс алуға және олардың қателіктерінен сабақ алуға мүмкіндік береді, бұл өсу мен дамудың күшті құралы бола алады[6].

Веб-дизайн жобаларының тағы бір артықшылығы-оларды информатиканың басқа салаларындағы негізгі ұғымдар мен дағдыларды бекіту

үшін пайдалануға болады. Мысалы, веб-дизайн жобасы студенттерден бағдарламалау тілдері, деректер құрылымы немесе алгоритмдер туралы білімдерін қолдануды талап етуі мүмкін. Веб-дизайн жобаларын информатиканың басқа салаларымен біріктіру арқылы оқытушылар студенттерге әртүрлі білім салаларының бір-бірімен қалай үйлесетінін көруге және негізгі ұғымдар мен дағдыларды меңгерудің маңыздылығын атап өтуге көмектеседі.

Сонымен қатар, веб-дизайн жобалары студенттерге стрессті азайтуға және олардың жалпы әл-ауқатын жақсартуға көмектесетін шығармашылық мүмкіндік бере алады. Студенттерге шығармашылықпен айналысуға мүмкіндік беру арқылы веб-дизайн жобалары дәстүрлі академиялық жұмыста жиі кездесетін қысым мен стрессті азайтуға көмектеседі. Бұл әсіресе информатика студенттері үшін өте маңызды болуы мүмкін, олар өз саласының талапшыл сипатына байланысты сан соғып қалуға және күйзеліске ұшырауы мүмкін[7].

Ақырында, веб-дизайн жобаларын кәсіпкерлік пен инновацияны ілгерілету үшін пайдалануға болады. Студенттерді өздерінің веб-сайттарын немесе веб-қосымшаларын құруға ынталандыру арқылы оқытушылар студенттерге кәсіпкерлік ақыл-ойды дамытуға және өнімді әзірлеу мен маркетингте тәжірибе жинауға көмектеседі. Сонымен қатар, веб-дизайн жобалары студенттерге өз идеялары мен инновацияларын көрсету үшін платформа ұсына алады, бұл қаржыландыру, ынтымақтастық және одан әрі даму мүмкіндіктеріне әкелуі мүмкін.

Қорытындылай келе, информатика студенттерінің шығармашылығын дамыту үшін веб-дизайнды қолданудың тиімділігі айқын деп айтуға болады. Веб-дизайн жобалары студенттерге өздерінің техникалық дағдыларын шығармашылықпен қолдануға, проблемаларды шешу және сыни ойлау дағдыларын дамытуға, қарым-қатынас дағдылары мен егжей-тегжейге назар аударуды жақсартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, веб-дизайн жобалары осы саладағы инклюзивтілік пен әртүрлілікке ықпал ете алады, студенттердің жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін арттырады және олардың жалпы әл-ауқатын жақсартатын шығармашылық энергиямен қамтамасыз етеді. Осылайша, оқытушылар веб-дизайн жобаларын информатика бойынша оқу бағдарламаларына енгізуді және оқушыларға табысқа жету үшін қажетті ресурстар мен нұсқаулар беруді қарастыруы керек.

Әдебиеттер:

1. Гуздиал, М., & Колоднер, Дж. Л. (ред.). (2019). Студенттерге бағытталған компьютерлік білім беру дизайны: Барлығына арналған есептеу техникасын зерттеу. Рутледж. ISBN: 978-1138095399
2. Мотелеб, м.м., және Гариб, М. Р. (2016). Веб-дизайнның информатика студенттерінің шығармашылық қабілеттерін дамытуға әсері. Білім беру және әлеуметтік зерттеулер журналы, 6 (1), 75-79.
3. Рада, Р., & Лендалс, Л. (2017). Информатика саласындағы білім берудегі шығармашылық және инновация. *Procedia Computer Science*, 114, 719-725.

4. Ризви, С. А. Х., және Шах, С. А. (2017). Веб-дизайн жобалары арқылы информатика студенттерінің шығармашылық қабілеттерін дамыту. Халықаралық инженерлік және ақпараттық жүйелер журналы, 1 (7), 15-23.

5. Ли, К. Ю. (2018). Web 2.0 және екінші тілді зерттеу бойынша анықтамалық. IGI Global. ISBN: 978-1522529345

6. Shen, Y. J., & Liao, C. C. (2015). Веб-дизайнның информатика студенттерінің шығармашылық қабілеттерін дамытуға әсері. Білім беру технологиялары және қоғам журналы, 18 (2), 114-124.

7. Ван, х. К., және Лин, к. Ю. (2016). Веб-дизайн курсында шығармашылық пен оқу үлгерімін арттыру бойынша зерттеу. EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 12 (5), 1335-1348.

«ФИЗИКА» ПӘНІН ЖОҒАРҒЫ СЫНЫПТАРДА ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ STEM ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ.

Кулжанов Акылбек Ергешұғли - физика-математика факультетінің магистранты

Ғылыми жетекші: Орманова Г.К. – пед.ғ.к., доцент м.а

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы повышения качества преподавания физики в средней школе с помощью технологии STEM.

Урок физики отличается близостью к жизни людей, имеет непосредственную практическую направленность, как и другие науки. Однако, используя различные подходы к обучению, сегодняшнему ученику очень трудно заинтересовать и мотивировать учиться. В настоящее время обучение в Казахстане проводится по программе обновленного содержания, в которой основную роль играет не оценка, а мотивация детей к обучению.

STEM (science, technology, engineering, math) – это учебная программа, сочетающая уроки естественных наук, технологий, инженерии и математики. STEM-образование борется с вышеуказанной проблемой, создавая систематические логические связи между дисциплинами. Это помогает обучающимся смотреть на мир с глобальной точки зрения, замечать закономерности и сходства в разных сферах.

Ключевые слова: Формирование творческих способностей, мышление, технология STEAM, система образования, процесс преподавания физики, глобализация.

Summary

This article discusses the issues of improving the quality of teaching physics in secondary school using STEM technology.

The physics lesson is distinguished by its proximity to people's lives, has a direct practical orientation, like other sciences. However, using different approaches to learning, it is very difficult for today's student to be interested and motivated to learn. Currently, education in Kazakhstan is conducted according to the updated content program, in which the main role is played not by evaluation, but by the motivation of children to learn.

STEM (science, technology, engineering, math) is a curriculum combining lessons in natural sciences, technology, engineering and mathematics. STEM education struggles with the above problem by creating systematic logical connections between disciplines. This helps students to look at the world from a global point of view, to notice patterns and similarities in different areas.

Keywords: Formation of creative abilities, thinking, STEAM technology, education system, the process of teaching physics, globalization.

Жаңа ғасырдың басында әлемге ғылым саласында жұмыс істей алатын, жаңа технологияларды меңгерген ғалымдар қажет екені белгілі болды.

Пәндерге негізделген ескі мектеп бағдарламасы қазіргі оқушының қажеттіліктерін қанағаттандырмайды. Физика, тарих, биология, математика және басқа да пәндер бір-бірімен қиылыспай, оқушының басында көбіне шашыраңқы ақпараттар қалдырады.

Жақын арада әлемде және, әрине, Қазақстанда: IT мамандары, бағдарламашылар, инженерлер және жоғары технологиялық мамандар тапшылығы жоғары болады. STEM білім беру жоғары технологиялық білім берудің негізі болып табылады. Сондықтан Австралия, Қытай, Ұлыбритания, Израиль, Корея, Сингапур және Америка Құрама Штаттары сияқты көптеген елдер STEM бойынша мемлекеттік білім беру бағдарламаларын жүргізуді.

STEM мамандарына сұраныс артуда. Мысалы, ЕО елдерінде бұл салада жұмыс істейтін мамандардың үлесі 2000 жылдан 2013 жылға дейін өсті. 12%-ға. Сондай-ақ Еуропа елдерінде STEM мамандарына деген сұраныс 2025 жылға қарай 8%-ға, ал басқа мамандықтарға 3%-ға ғана өседі деген болжам бар. 2011 жылы сауалнама жүргізілген ЭЫДҰ-ның 16 елінің ішінде STEM түлектерінің ең көп саны Финляндияда болды: 20-39 жас аралығындағы 100 000 халыққа шаққанда 1109. Бұл көрсеткіш Канада мен Швейцариядан екі есе көп[1].

Қазіргі әлемде креативті маманды "алу" - жақсы шығармашылық білімді қажет етеді! Дәл осы шығармашылық білім бүгінгі жастарға ХХІ ғасырдың дағдыларын жан-жақты дамытуға нақты мүмкіндік береді. Шығармашылық экономика мен қоғам дамуының негізгі факторына айналды, бұл барлық процестердің қозғаушы күші.

Физика сабағы адамдардың өміріне жақындығымен ерекшеленеді, басқа ғылымдар сияқты тікелей практикалық бағытқа ие. Дегенмен, оқытудың әртүрлі тәсілдерін қолдана отырып, бүгінгі оқушыны оқуға қызықтыру және ынталандыру өте қиын. Қазіргі уақытта Қазақстанда оқыту жаңартылған мазмұн бағдарламасы бойынша жүргізіледі, онда негізгі рөлді бағалау емес, балаларды оқуға ынталандыру ойнайды. Мұнда әрбір жеке білім алушының жауабын ескеру маңызды, сондықтан әр тапсырмаға дескрипторлар қоса беріледі, онда білім алушы орындауы қажет бірқатар талаптар келтіріледі. Осы дескрипторлар бойынша білім алушы тапсырмаларды орындайды және орындалған алгоритм бойынша білім алушы не үшін және қалай баға алатынын түсінеді[2].

STEM оқыту алты кезеңнен тұрады: сұрақ (тапсырма), талқылау, дизайн, құрылым, тестілеу және әзірлеу. Бұл кезеңдер жүйелік жобалық тәсілдің негізі болып табылады. Өз кезегінде, әртүрлі мүмкіндіктерді бірге өмір сүру немесе бөлісу шығармашылық пен инновацияның негізі болып табылады. Осылайша, ғылым мен технологияны бір уақытта зерттеу және қолдану көптеген жаңа инновациялық жобаларды жасай алады. [3].

Бүгінгі таңда интерактивті жабдықты қолдана отырып, физика сабағының мазмұнын өзгерту жүріп жатыр, сабақ процесі танымды және қызықты болуда, өйткені бейнелер мен презентациялардан басқа біз электронды кітаптарды, тақырыптардың флипчарттарын қолданамыз және виртуалды зертханаларды көрсетеміз. Жаңа буын басқа тәсілді және басқа әдістерді қажет етеді, тәжірибе

көрсеткендей, дәстүрлі сабақтар қазіргі білім алушының қажеттіліктерін қанағаттандырмайды[4].

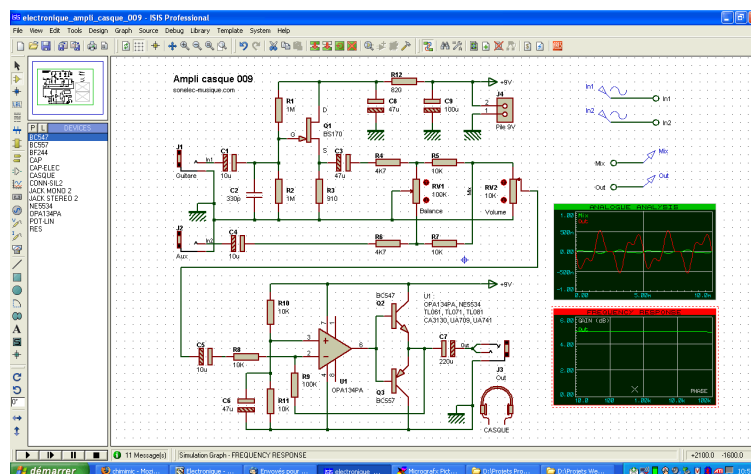
STEM білім берудің артықшылықтарын тұжырымдайық:

1. Тақырыптар бойынша интеграцияланған пәнаралық оқыту-бұл бір мәселені мүлдем басқа пәндер тұрғысынан қарастыруды білдіреді.
2. Білімді нақты өмірде қолдану. Мәселеге сыни көзқарас.
3. Топтық жұмыстың артықшылықтары. Командада жұмыс істеу оқушыларды: өз идеяларын еркін ұсыну, қателесуден қорықпау, басқалардың идеяларын тыңдай білу, түсініксіз болса сұрау. Оқу процесіне белсенді қатысу зерттелетін құбылыстар мен ұғымдарды берік түсінуге әкеледі.
4. Инженерлік мамандықтарға деген қызығушылықты ояту.

Физика сабақтарында оқушылар тек теориялар мен формулаларды жаттап қана қоймай, мысалы, диодтар, транзисторлар моделін құра білуі керек, осылайша олар өз көздерімен бірдей жартылай өткізгіштер қалай жұмыс істейтінін көре алады. Осылайша, олар мектеп партасында отырып, прототиптер мен эксперименттерді сынауға жүздеген сағат жұмсай отырып, әрқашан өз дағдыларын шыңдайтын инженер, технолог, экспериментатор, ғалым мамандықтарын сынап көре алады[5].

Қазіргі әлемде оқытудың перспективалы бағыттарының бірі, оқытуды дамытудың жаңа кезеңі болып табылатын компьютерлік технологияларды қолдану болып табылады. Электрлік және электронды тізбектерді жобалау және модельдеу сияқты технологиялық мақсаттарды жүзеге асыру үшін әртүрлі техникалық және бағдарламалық құралдар қолданылады. National Instruments компаниясының Electronics Workbench Group бөлімшесінің Multisim бағдарламасы электрлік, электрондық схемалар мен цифрлық, логикалық құрылғыларды модельдеуге арналған бақылау,өлшеу құралдары бар өте қарапайым және үйренуге оңай бағдарламалардың бірі болып табылады. Бұл бағдарламаның ерекшелігі-оның ішінде бақылау-өлшеу құралдарының болуы, олар басқаруды ұйымдастыру, сипаттамалары, жұмыс жасауы мен сыртқы түрлері бойынша олардың өнеркәсіптік шын негізгі аналогтарына барынша ұқсас.

«Multisim» бағдарламасының мүмкіндіктерін пайдалану негізінде оқу процесін ұйымдастыру дербес тапсырмаларды орындау кезінде оқушылардың танымдық белсенділік деңгейін арттыруға, оның мүмкіндіктеріне қарай әрбір оқушының білім беру жолын жоспарлауын жүзеге асыруға, әрбір жеке оқушының пәнді, құбылысты түсіну сапасын жоғалтпай керісінше арттырып, осы пән бойынша ақпараттың санын және тапсырмалардың күрделілік деңгейін оқушыларға саралауға мүмкіндік берді.

1-сурет. «Multisim» бағдарламасында схема құру

«Multisim» бағдарламасын қолдана отырып жоғары сыныптарда физика пәнін оқытуда оқушылардың радиоэлектроникаға қызығушылықтарын арттыруға болады. Сонымен қатар осы бағдарлама бойынша тапсырмаларды құрастыру барысында пәнаралық байланыстарды ұйымдастыруға болады. Мысалы “10” сынып оқушыларына “Электродинамика” тарауында, “Жартылай өткізгіштер. Диодтың ВАС алу” тақырыптарында төмендегідей:

Жартылай өткізгіштердегі токтың жүруінің физикалық заңдылықтарын зеттейді;

Химия пәні бойынша жартылай өткізгіш элементтердің қоспалары туралы білімді ескереді;

Информатика пәні бойынша олардың электроникада қолданылуы немес алынған нәтижелерді “MS EXCEL”, “Pascal.ABC.NET” қосымшаларды өңдейді.

Айта кету керек, STEM тәсілін барлық жерде қолдануға болады, өйткені бұл әрқашан қымбат зертханалар мен жабдықтарды қажет етпейді. Негізгі инженерлік дағдылары оқушылар сол радиоэлектроника элементтерін бағдарламада схемасын құрастырған кезде қалыптасады.

Қорыта айтқанда, физика сабақтарында STEAM технологияларын қолдану олардың білім сапасын жақсартудағы, сондай-ақ оқушыларды ғылым әлеміне тарту ісіндегі жарамдылығын дәлелдейді. Осылайша біз іздемпаз және жаңа дүниелер жасауға қабілетті жаңа талантты және креативті оқушылардың дүниеге келуіне ықпал етеміз. STEM білім -бұл білім берудегі сән ғана емес. Қазір бұл жаһандық әлемдік проблемаларды шешудің ең нақты және тиімді тәсілі.

Мектептер бұл тәсілді мүмкіндігінше тезірек енгізуі керек, өйткені болашақты креативті ойлауға және дұрыс шешім қабылдауға қабілетті жоғары білікті мамандарсыз елестету қиын.

Әдебиттер:

1. Ногайбаева Г. Развитие STEM образования в мире и Казахстане. //Білімді ел - Образованная страна №20 (57), 2016. –52 б. bilimdi_el@mail.ru

2. Методические рекомендации по внедрению STEM образования. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2017. – 162 б. www.nao.kz
3. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі Ғ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, STEM-ТЕХНОЛОГИЯ НЕГІЗІНДЕ ОРТА БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН ҚАЙТА ҚҰРЫЛЫМДАУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР Нұр-Сұлтан 2022, 36
4. Л.У. Жадраева, Д.Е. Куатбаева Преподавание школьной физики в условиях STEM образования// ВЕСТНИК КазНПУ им. Абая, серия «Физико-математические науки», №1(69), 2020 г.
5. The impact of the virtual laboratory on the physics learning process. Loreta Juškaite Proceedings of the International Scientific Conference. Riga Technical University, Latvia 2019, 5-

УДК 372.851

ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ МАТЕМАТИКЕ

Ахметов Т. Р. - магистрант группы М1501-82

Научный руководитель: Кадирбаева Р. И. - д. п. н., доцент

Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент

Түйін

Бұл мақалада мектепте математика пәнін оқыту процесінде электрондық білім беру ресурстарын қолдану мүмкіндіктері талқыланады

Summary

This article discusses the possibilities of applying electronic educational resources in the process of teaching school mathematics

Введение

Английская пословица гласит «Я услышал и забыл, я увидел и запомнил». По данным научных исследований, в памяти человека остается лишь 25% услышанной информации, 30% - увиденной, 50% от увиденного и услышанного. Самая большая доля информации, примерно 75%, сохраняется в памяти при условии, если ученик вовлекается в активные действия в процессе обучения [1]. Исходя из этого становится ясно что использование электронных образовательных ресурсов на уроках математики не является предметом формальности, а обязательным компонентом содержания урока.

I. При обучении математике в школе часто происходит, что даже способные учащиеся класса устают от постоянной записи одних и тех же формул и их составляющих. В дальнейшем этот маленький в свое время пробел приведет к потере интереса данного ученика в изучении данного предмета. На своей практике, обучая детей, заметил следующую проблему. Например, пятиклассники часто из-за большого количества учащихся в классе перестают понимать и слушать нюансы темы. Каждый такой пробел в знаниях ученика, способствует непониманию учеником более сложных аспектов математики.

Спустя некоторое время нашел решение проблемы. Решением было периодически вводить в план урока наглядности. Опираясь на тот факт, что современные дети максимально погружены в гаджеты, наглядность можно представить с помощью них.

Исходя из своего небольшого опыта в обучении математике, составил небольшой список образовательных ресурсов, который удобно использовать во время урока при объяснении тем. Реализовать принцип наглядности, сделать математические факты зримыми и более понятными, вовлечь ученика в активный процесс обучения учителю помогают электронные образовательные среды, такие как: *bilimland.kz*, *phet.colorado.edu*, *openedu.ru*, *desmos*, *geogebra*, *euclidea*, *пифагория* и т. д.

Поскольку у пятиклассников преобладает произвольное и неустойчивое внимание, то применение данных ресурсов становится особенно целесообразным, так как информация может быть представлена в привлекательной, интересной форме, что не только ускоряет запоминание, но и делает его осмысленным и долговременным. Также данные ресурсы способствуют развитию фантазии и объемного восприятия.

II. Например, при объяснении темы «Обыкновенная дробь» пятиклассникам, как составляющая урока, можно использовать ресурс *phet.colorado.edu*, в частности симулятор *buildafraction*. При первом знакомстве с темой обыкновенные дроби ученикам сложно представить, что дроби из себя представляют, поэтому вышеприведенный ресурс является отличным

помощником во время урока.

На рисунке 1 показан симулятор ***buildafraction*** (*построить дробь*), с помощью которого ученики могут наглядно, самостоятельно строить дроби. Большим преимуществом является то, что одну и ту же дробь можно показать с разных ракурсов.

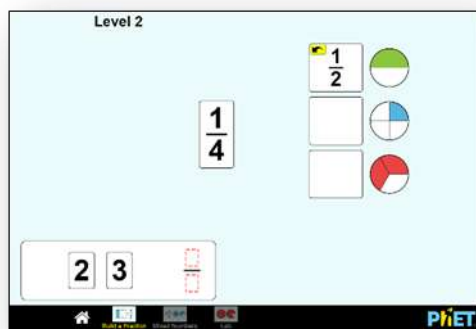

Рисунок 1

Так же на этом образовательном ресурсе можно использовать симулятор ***Fractions:***

Equality. (Дроби: Равенство).(Рис.2)

Данный симулятор рассматривает тему уже на более серьезном уровне. Его

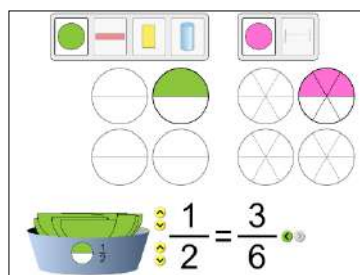

Рисунок 2

можно использовать в таких темах как: сокращение дробей их преобразование. Тема демонстрируется с помощью круговых, прямоугольных диаграмм, а также с помощью ёмкостей.

Учащиеся при изучении подобных тем задаются вопросом зачем им это. Пятиклассникам, как и всем школьникам, очень полезно увидеть с чем они имеют дело при изучении той или иной темы.

Следующим инструментом ресурса является ***Fractions: MixedNumbers. (Дроби: Смешанные числа).*** (Рис.3)

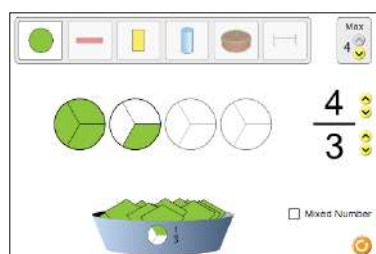

Рисунок 3

При изучении дробей данная тема является относительно сложной. Исходя из этого, считаю разумным использовать вышеприведенный ресурс при ее объяснении. Тему можно объяснить с

помощью круговых диаграмм, отрезков и т. д. Ученикам нужно показать, что целая часть это и есть дробь, у которого числитель и знаменатель равны между собой.

Область использования данного ресурса не ограничивается только пятым классом. Ресурс содержит симуляторы по каждому классу, они подобраны по наиболее сложным темам, где нужно использовать больше наглядности.

Учащимся можно продемонстрировать следующие симуляторы (рис. 4, рис.5:

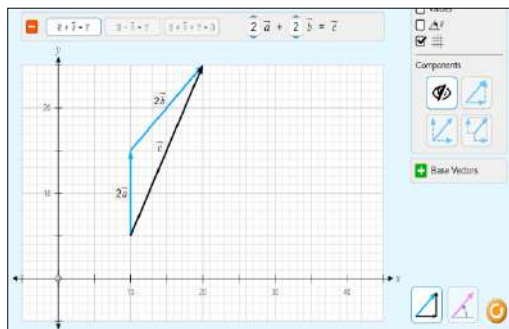

Рисунок 4. Сумма векторов

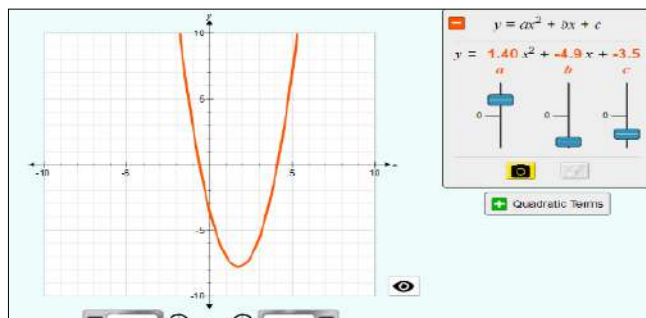

Рисунок 5. График квадратичной функции

Проведя уроки с использованием данного ресурса сделал выводы обиспользовании этих симуляторов на уроках: с какой периодичностью, на каком этапе урока вводить их в план урока. В качестве примера ниже приведемплан урока по математике за 5 класс по теме: «Обыкновенная дробь. Основное свойство обыкновенной дроби. Правильные и неправильные обыкновенные дроби» [4]с применениемэлектронного ресурса phet.colorado.edu.

Сначала определим цели обучения в соответствии с учебной программой:

5.1.1.9 усвоить понятие обыкновенной дроби;

5.5.2.1 читать и записывать обыкновенные дроби;

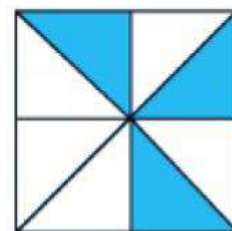
5.1.2.14 применять основное свойство дроби при сокращении обыкновенных дробей;

5.1.1.10 распознавать правильные и неправильные дроби;

Цели данного урока.*По окончании изучения темы учащиеся смогут:*читать и записывать обыкновенные дроби, применять основное свойство дроби при сокращении обыкновенных дробей, распознавать правильные и неправильные дроби.

Ход урока.

В начале урока следует проверить подготовленность учащихся к уроку (наличие учебника, тетради, принадлежностей). Ответить на вопросы учащихся по домашней работе. Затем следует актуализировать знания (Вопросы ученикам по изученным темам). После этих действий можно перейти к объяснению темы. Понятие дробь можно объяснить с помощью следующего примера: Квадрат, изображенный на рисунке 6, разделен восемь равных частей (долей), и три восьмых этого квадрата закрашено. Для обозначения такой части используют запись $\frac{3}{8}$. Читаем «три восьмых». Далее

на

Рисунок 6

можно разобрать следующие задачи:

№1. Запишите в виде дроби:

а) Какая часть фигуры закрашена?

б) Какая часть фигуры не закрашена?[4](Рис. 7)

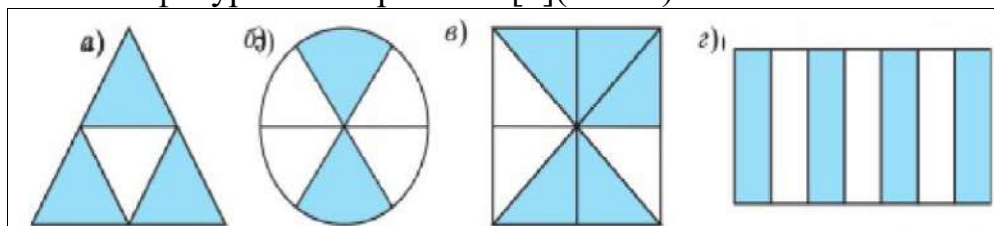

Рисунок 7

Затем в качестве элемента урока применить электронный ресурс, изображение которой приводится на рисунке 8.

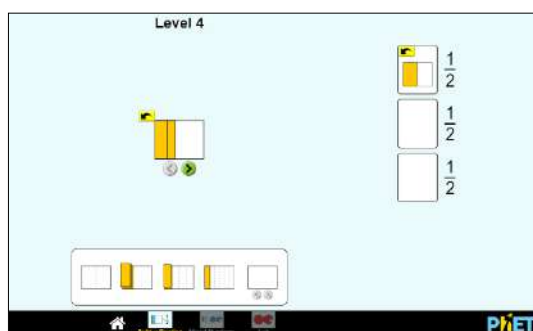

Рисунок 8

Этот ресурс поможет наглядно показать вышесказанное и за короткое время показать различные комбинации дробей. Как с помощью изменения дробей меняется закрашенная часть круга или любой другой фигуры. Здесь нужно упомянуть, что даже в более старших классах ученикам при объяснении алгебраической темы для ее доступности мы опираемся на ее геометрический смысл.

Заключение

Использование электронных образовательных ресурсов на уроках математики позволяет за короткий промежуток времени объяснить содержательные темы, уделить больше времени разбору различных задач по теме. Проведение урока с помощью данных ресурсов помогает мотивировать учащихся познавать новое, представлять решаемое, развивать мыслительные навыки.

Литературы:

1. Дьюи Д. Демократия и образование. — М., 2000. — С. 138— 144.
2. Халперн Д., Психология критического мышления. — СПб., 2000.
3. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Е.С. Полат, М. Ю. Бухаркина. — М. : Издательский центр «Академия», 2007. — 368 с.
4. Урусова Я. Формирование критического мышления при обучении математике учащихся общеобразовательной школы. Магистерская диссертация. ТГУ, 2016.
4. Алдамуратова Т. С., Байшоланова К. С., Байшоланов Е. С. Математика. Учебник для 5 класса общеобразовательной школы. Часть – 1. «Атамұра» 2017.

ӘОЖ 541.124.

МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА ЖОБАЛЫҚ ӘДІС АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Рахматулла Заңғар - М1502-11 тобының магистранты

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В государственном стандарте основного общего образования по физике сформулировано требование к подготовке выпускников, способных применять полученные знания и навыки для решения практических задач повседневной жизни, рационального природопользования и охраны окружающей среды. Достижение этого требования возможно в процессе организации проектной деятельности учащихся на уроках физики. Действительно, многие проекты, которые практически важны для человека, выполняются на основе физических знаний. Тематика проектов и технические устройства, разработанные в ходе их реализации, описаны в ряде работ.

Summary

The state standard of basic general education in physics formulates a requirement for the training of graduates who are able to apply the acquired knowledge and skills to solve practical problems of everyday life, rational nature management and environmental protection. Achieving this requirement is possible in the process of organizing students' project activities in physics lessons. Indeed, many projects that are practically important to a person are carried out on the basis of physical knowledge. The topics of the projects and the technical devices developed during their implementation are described in a number of works.

Физикаға қатысты жобалар әдісі - бұл мұғалімнің икемді басшылығымен жүзеге асырылатын, шығармашылық, зерттеу, жеке немесе әлеуметтік маңызды мәселелерді шешуге және материалдық өнім түрінде нақты нәтиже алуға бағытталған оқушылардың мақсатты, тұтастай тәуелсіз қызметі.

Жобалық қызметтің мақсаты:

- білім алушылардың әртүрлі пәндерді (интеграциялық негізде) зерделеу кезінде алған білімдерін, іскерліктері мен дағдыларын түсінуі және қолдануы;
- міндеттерді шешу кезінде білім алушылардың уәждемесін арттыру;
- шығармашылық қабілеттерін дамыту;
- жауапкершілік сезімін қалыптастыру;
- мұғалім мен білім алушы арасындағы ынтымақтастық қатынастарына жағдай жасау.

Жобалау қызметінің міндеттері:

- Жоспарлауды оқыту (білім алушы мақсатты нақты анықтай білуі, алға қойылған мақсатқа жетудің негізгі қадамдарын сипаттай білуі, мақсатқа жетуге, бүкіл жұмыс барысында шоғырлана білуі тиіс);
- Ақпаратты, материалдарды жинау және өңдеу дағдыларын қалыптастыру (білім алушы тиісті ақпаратты таңдап, оны дұрыс қолдана білуі керек);
- Талдау қабілеті (шығармашылық және сыни ойлау);
- Жазбаша есепті құра білу (білім алушы жұмыс жоспарын құра білуі, ақпаратты нақты көрсете білуі, ескертпелерді ресімдей білуі, библиография туралы түсінікке ие болуы тиіс);

-Жұмысқа деген оң көзқарасты қалыптастыру (білім алушы бастамашылдық, ынта-жігер көрсетуі, жұмысты белгіленген жұмыс жоспары мен кестесіне сәйкес мерзімінде орындауға тырысуы тиіс).

Жоба жеке тұлғаны дамытуға мүмкіндік береді. Бұл білім мен дағдыларды алудағы Тәуелсіздік, қызығушылық, Жауапкершілік, мақсаттылық сияқты қасиеттер. Жобаны әзірлеу шеңберінде әрбір білім алушы өзінің "тауашасын" таба алады, табысқа жете алады, өзін көрсете алады.

Жобалық қызметті ұйымдастыру үшін жобаның барлық қатысушылары бірқатар кезеңдерден өтуі керек. Әр түрлі дереккөздерде бұл кезеңдер әртүрлі деп аталады. Бірақ, жалпы алғанда, олар:

1. Жобаны алдын-ала әзірлеу кезеңі.
2. Жобаны іске асыру кезеңі (орындаушылық кезең).
3. Жобаны қорғау кезеңі.

Бірінші кезең өте маңызды. Ол жобаның негізі. Мұнда: мәселе көтеріледі (мектеп оқушылары үшін маңызды!), оның негізінде тақырып, мақсаттар мен міндеттер қойылады. Содан кейін гипотезалар жасалады (бір немесе бірнеше), топтар құрылады және жұмыс жоспары жасалады (тәуекелдерді қарастырыңыз!), өнімнің критерийлері тұжырымдалған: соңында не алғымыз келеді? Бұл кезеңде жұмыс істеу кезінде уақытты үнемдеу мүмкін емес. Жоспарда қарастырылмаған нәрсе міндетті түрде жобаның орындалуына теріс әсер етеді. Сондықтан жобаның әрбір қатысушысы осы кезеңнен шыққан кезде білуі керек: ол не істейді, қандай мерзімге, қалай, сондай-ақ оның шағын өніміне қойылатын талаптар.

Іске асыру кезеңінде топтар қажет болған жағдайда кеңес алу үшін жиналып жұмыс істейді. Бірақ мұғалім жобаның импульсінде қолын ұстайды: қазіргі уақытта қалай және не дайындалуда.

Қорғаныс кезеңі ең қиын. Топтық жобаны топпен қорғау қисынды. Мұғалім оқушыларды сөз сөйлеуге дайындап, алдын-ала тыңдап, қорғаныс стратегиясын құруы керек. Сондай-ақ, жобаның орындалуын қорғау және бағалау критерийлері туралы келісу қажет. Орындауға қатысушылар өз жұмысын және жолдастарының жұмысын бағалауы керек; жобаны әзірлеу және қорғау бойынша барлық командалардың қызметі.

Жобалық қызметті ұйымдастыру оңай педагогикалық міндет емес.

Жобалық қызмет не береді? Оқытудың бұл әдісі - жобалық іс-әрекет (бірнеше рет тексерілген) оқушылардың ақыл-ой белсенділігін дамытады, байқауды дамытады, бұл ажырату және салыстыру қабілетіне әкеледі. Талдау қабілеті дамиды. Шығармашылық және логикалық ойлауға әкеледі. Бұл жаңа идеяларды іздеуге, яғни өз бетінше жаңа білім алуға әкеледі. Электрондық ресурстармен және БАҚ-пен жұмыс істеуде қажетті ақпаратты іздеу, осы ақпаратпен жұмыс танымдық іс-әрекеттің дамуына әкеледі. Зерттелген материалдың шоғырлануына әкеледі. Оқуға деген ынтаны арттырады. Мұның бәрі бірге оқытудың тиімділігі мен сапасын арттырады, физиканың негізгі міндетін шешеді – білім алушылардың материалистік дүниетанымын қалыптастыру және қазіргі заманғы білім беру жүйесінің міндеті (мемлекеттік білім беру стандарттарының міндеттерін ескере отырып) – "үйренуге үйрету"

құзыреттілігін қамтамасыз ететін "әмбебап оқу әрекеттерінің" жиынтығын қалыптастыру. Оқытудың сәттілігімен жасөспірімдерді әлеуметтендірудің оң тенденциялары пайда болады. Мен жасөспірімдердің (тіпті кейде табысы аз) сөйлеген сөздерінен кейін, олардың қызметінің нәтижелерін бағалағаннан кейін, олар өздеріне сенімді екенін бірнеше рет байқадым. Олардың оқуға деген ынтасы артады, жеке жағымды қасиеттері дамиды: сенімділік, маңыздылық, іс пен оқудағы жауапкершілік, қарым-қатынас мәдениеті, ынтымақтастық қабілеті артады. Басқалардың пікірін тыңдау. Бұл қызметке білім алушылардың 30% - ға жуығы тартылады, оң баға алады және бұл әрбір қатысушының үлгерімінің артуына алып келеді. Оқушылардың жобалық іс-әрекеті Оқушылардың өз бетінше ойлау, білім алу және қолдану, іс-әрекеттерді жоспарлау, құрамы әртүрлі топтарда ынтымақтастық қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Физика сабақтарында жобалық әдісті тәжірибеде қалай қолданамын?

Менің педагогикалық тәжірибемде физиканы оқытуда мен көбінесе ақпараттық, ойын, зерттеу, шығармашылық сияқты жобаларды қолданамын. Жобаның түрі оқушылардың жасына және тақырыбына байланысты.

Жобалардың мысалдары. Барометрдің көмегімен ғимараттың биіктігін анықтау" тақырыбындағы сабақтағы шағын жоба , 7 – сынып, жұмыс түрі - топтық. Киім ауыстыратын бөлмеде немесе жертөледе, содан кейін жоғарғы қабатта ауа қысымын өлшеңіз. Орташа алғанда, он екі метрге көтерілгенде атмосфералық қысым 1 мм-ге азаяды. сын.бағ. жабдықты таңдаңыз, топтағы міндеттерді бөліңіз. Жобаны орындау. Бір топ – теоретиктер. Атмосфералық қысым туралы ақпарат дайындайды (жоспар бойынша). Екінші топ жадынама жасайды. Үшінші және төртінші топ практикалық бөлімді орындайды және есептеулер жүргізеді. Мұғалім оқушылардың іс-әрекеттеріне кеңес береді, бағыттайды. Қосымша материал ұсынады (ғимараттың төлқұжаты бойынша мектептің биіктігі). Нәтижелерді бағалау. Әркімнің жұмыс критерийлері бойынша бағалау тобында талқылау. Нәтижелерді ұсыну. Жұмысты қорғау үшін топтан бір өкіл ұсынылады.

"Электр энергиясының құнын есептеу" тақырыбы бойынша қысқа мерзімді зерттеу (жеке) жобасы, (8-сынып), ұзақтығы 3 сабақ.

1-сабақ: жобаны алдын-ала әзірлеу кезеңі: тапсырманы анықтау-өз элементтері бойынша ақпарат жинау (пәтердегі шамдар саны, олардың қуаты, 1 күн ішінде шамамен Жұмыс уақыты, қолданыстағы тариф, есептеу үшін қажетті формулалар)

Мақсатқа жету үшін іс-қимыл жоспарын талқылау.

Мақсаты: пәтеріңіздегі барлық шамдардың 1 апта ішінде жұмсаған электр энергиясының құнын есептеу, үнемдеу жолдарын ұсыну.

Мұғалім талқылау барысын бағыттайды, нұсқама жүргізеді

Жобаны орындау.

2 сабақ: жиналған ақпаратты өңдеу, есептеулерді орындау.

Электр энергиясын үнемдеу жөніндегі жадынаманы әзірлеу үй тапсырмасы ретінде орындалады.

Мұғалім оқушылардың іс-әрекеттеріне кеңес береді, бағыттайды. Қосымша материал ұсынады.

Нәтижелерді ұсыну.

3-сабақ: дайын жобаларды таныстыру, оларды талқылау және бағалау.

Мұғалім баға қояды (есептеулердің дұрыстығын ескере отырып)

"Электрлендіру: пайдасы мен зияны" тақырыбы бойынша қысқа мерзімді ақпараттық жоба, 8 сынып, 3 сабақтың ұзақтығы, топтарда жұмыс істеу.

Мұғалім талқылау барысын бағыттайды. Мақсатты тұжырымдауға көмектеседі.

Мақсатқа жету үшін жоба идеясын жүзеге асыру тәсілін жоспарлау.

Бірінші кезеңде сынып екі топқа бөлінеді (электрлендірудің пайдасы, электрлендірудің зияны) зерттеу саласын таңдап, ақпарат жинайды

Жобаны орындау.

2 сабақ: оқушылардың аралық есептері.

Мұғалім оқушылардың іс-әрекеттеріне кеңес береді, бағыттайды. Бұл жұптардың пайда болуына көмектеседі (зиян – техника, зиян – өнеркәсіп, адамға әсер ету және т.б.). Ақпараттық стендті безендіруге арналған ұсыныстар пакетін ұсынады.

Нәтижелерді ұсыну.

3-сабақ: дайын өнімдерді таныстыру, ақпараттық стендті безендіру, талқылау және бағалау.

Мұғалім баға қояды.

Оқу жобасы - бұл өз бетінше қызықты нәрсе жасау, өз білімін қолдану, пайда әкелу және көпшілікке қол жеткізілген нәтижені көрсету қабілеттерін барынша пайдалану, қызықты мәселені шешуге бағытталған практикалық іс-әрекет. Жобаны орындау барысында оқушылар белсенді, шығармашылықпен айналысады. Жобалық жұмыс физиканы оқытудың формальды сипатын жоққа шығаруға және практикалық нәтижеге жету үшін оқушыларды белсендіруге мүмкіндік береді.

Жобалар әдісі оқу процесінде сұранысқа ие, сабақтарда, элективті курстарда және сабақтан тыс жұмыстарда қолданылады, өйткені ол оқудың жоғары тиімділігін, ынтасын, шамадан тыс жүктемені азайтуды, оқушылардың шығармашылық әлеуетін арттыруды көрсетеді. Жоба әдісін оқу үдерісіне енгізу-бұл мұғалім мен оқушы жұмысының тиімді нысаны, ол әрбір білім алушының танымдық құзыреттілігін өзін-өзі жүзеге асыру үшін оңтайлы жағдай жасайды. Жобалау білім алушыларға өмірде және оқуда білімнің рөлін түсінуде практикалық көмек көрсетеді, олар мақсат болуды тоқтатып, ойлау мәдениетін игеруге көмектесетін шынайы білім берудің құралына айналады. Жобалармен жұмыс жасау білім алушыларға алған білімдерін физика сабақтарында қолдануға және таңдалған тақырыпты терең зерттеуге мүмкіндік береді. Тәжірибелік талдаудың әртүрлі әдістерін қолдана отырып, зерттеу аспектілерін зерттей отырып, оқушылар мектептегі физика курсының жаңа қырларын ашады.

Әдебиеттер:

1. Я. И. Перелман ойын-сауық физикасы: 2 кітапта. Кн.2 / ред.А. В. Митрофанова. 22-ші басылым., –М.: Ғылым. Ч.ред. физика-мат.Жарық., 1986. --272 Б.

2. № 5 "мектептегі Физика" журналы, 2005 ж., Н. В. Шиян, А. А. Шиян "дене шынықтырудағы жобалар әдісі"
3. Ламарева Н. А. Оқушылардың жобалық қызметі. - Волгоград: Мұғалім, 2008.

ӘОЖ 372.8:53

ВИРТУАЛЬДЫ МОДЕЛЬДЕУШІ БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ҚОЛДАНЫП 10-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ФИЗИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУҒА ҮЙРЕТУДІ ҚЫСҚА МЕРЗІМДІ ЖОСПАРЛАУ

Бимырзақызы Ұ. – 1502-19 оқу тобының студенті

Ғылыми жетекші: Садық Б.Х. – аға оқытушы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент

Резюме

В данной статье приведены рекомендации по систематизации краткосрочного плана с использованием программ компьютерного моделирования при решении физических экспериментальных задач для учащихся 10 класса общеобразовательной школы.

Summary

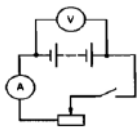
This article provides recommendations for the systematization of a short-term plan using computer modeling programs for solving physical experimental problems for students of the 10th grade of a secondary school.

Физикалық эксперименттік есептер - оқушының тәжірибе жасау жүйесін шыңдайтын, өздігінен ойлау қабілетін шынықтыратын, өлшеулер мен есептеулерді қатар жүргізу арқылы шыдамдылық пен табандылыққа үйрететін, заңдылықтар мен формулалардың практикалық қолданылуына сандық және сапалық талдаулар жүргізуге мүмкіндік беретін физикалық – тәжірибелік есептер. 10- сыныптың физика оқулығында келтірілген эксперименттік тапсырманы компьютердің көмегімен виртуальды модельдеуші бағдарламаны қолдана отырып, есептеу кестелерінде нәтижесін шығарып, жауабын түрлі программалау тілдерінде тексерген жөн. Демек, сабақты ұйымдастыруды қысқа мерзімді жоспарлауда цифрлық білім беру ресурстарын тиімді пайдаланудың маңызы зор. Қысқа мерзімді жоспарды соңғы талаптарға сай құрумен қатар, онда арнайы әдістер қолданылып, ақпараттық технологияның ерекше көріністері бой көрсеткені дұрыс. Дәл осы кезекті мақаланы рәсімдеуге қатысу мен тақырыпты сәйкесінше жоғарыдағыдай таңдауыма осы мәселелер бойынша туындаған ұсыныс пен келтірер үлгімнің болуы себеп болды. Төменде арнайы педагогикалық экспериментте шыңдалған сабақты өтудің қысқа мерзімді жоспарының жұмысшы нұсқаларының үлгісі келтірілді. Сол арқылы сабақтың дұрыс ұйымдастырылуы бойынша жүйелі көзқарасқа сүйеніп, нақты мысалдар қарастырылды [1].

Қысқа мерзімді жоспар – сабақтың дұрыс ұйымдастырылуы мен уақыттың өз орнымен басқарылуына негізделген, педагог пен оқушының іс- әрекеті айқын көрсетілген, бір сабаққа дайындалған жоспар түрі. Жаңашылдықты алға тартатын болсақ, Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылдың 27 тамызындағы №382 бұйрығына (Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 27 тамызда № 29326 болып тіркелді) сәйкес физика пәні бойынша қысқа мерзімді жоспарды түзу үлгісіне толықтырылған

және жетілдірілген нұсқаны ұсынғым келеді [3]: «Ток көзінің ЭҚК мен ішкі кедергісіне есептер шығару» тақырыбында практикалық сабаққа қысқа мерзімді жоспар әзірленді [2]. Төмендегі кестеде сабақтың басынан аяғына дейінгі педагогтің іс-әрекетінде көрініс табатын негізгі мәселелер мен сабақтың әр бөлімінде ұсынылатын есеп түрлері көрсетілді. Эксперименттік есептің мысалы мен оны шығаруға қолданылатын виртуальды модельдеуші бағдарламаларды сабақ үдерісінде дұрыс пайдаланудың әдістемесі келтірілген (1-кесте).

Сабақтың басында <i>үй тапсырмасына</i> арнайы сынып оқулығына сәйкес құрастырылған электрондық оқулықтан тапсырма беріледі. Онда өткізгіштерді параллель, тізбектей, аралас жалғау бойынша есептер қойылған. Мысалы, «тізбек 4В , 12В ток көзіне жалғанса, резисторлардың кедергісі 2 Ом болса, әрбір резистордағы кернеудің мәні мен жалпы тізбектегі ток күшін есептеу арқылы тізбек бөлігі үшін Ом заңын тексеріңіз». Жалпы 5 баллмен бағалауға болады.	
<i>Өткен тақырыпқа</i> қысқаша шолу жасаған соң, <i>сабақтың ортасында</i> «Электроника бастамалары» бағдарламасы арқылы эксперименттік есеп түсіндіріледі. Жүктеу арнайы тасымалдағыш құрал арқылы мүмкін болады: electronica.msi	
Нәтижесін MS Excel электрондық кестесінде шығару керек.	
Оқушыларды топқа бөлу https://qazmath.net/quraldar/topka-bolu/ сайты арқылы жүзеге асырылады.	
Оқушыларға арнайы бағдарлама арқылы аралас жалғанған тізбекті құрастыра отырып, сыртқы тізбектегі ток күшін анықтау бойынша эксперименттік есеп беріледі. Мысалы, 1 топ оқушыларына: Есеп шартына сәйкес тек кедергінің мәнін R1= 20 Ом R2= 25 Ом R3= 30 Ом деп алыңыз. Есептеулер жүргізіңіз. 2 топ оқушыларына: Есеп шартына сәйкес тек кедергінің мәнін R1= 23 Ом R2= 28 Ом R3= 33 Ом деп алыңыз. Есептеулер жүргізіңіз. <i>Ескерту:</i> Есепті алдымен дәстүрлі жолмен шығарыңыз	 $\varepsilon_{жс1} = \varepsilon_1 + \varepsilon_2 + \varepsilon_3 = 3\varepsilon \quad (1)$ $r_{жс1} = r_1 + r_2 + r_3 = 3r \quad (2)$ Ал параллель жалғағанда, $\varepsilon_{жс} = \varepsilon_1 = \varepsilon_2 = 3\varepsilon \quad (3)$ $r_{жс} = \frac{r_{жс1} * r_{жс2}}{r_{жс1} + r_{жс2}} = \frac{3r * 3r}{3r + 3r} = \frac{3r}{2} \quad (4)$ Толық тізбек үшін Ом заңы: $I = \frac{\varepsilon_{жс}}{(R + r_{жс})} \quad (5)$ (3) пен (4) – теңдіктерді (5) – ке қойсақ

	$I = \frac{3\varepsilon}{(R+1,5r)} \quad (6)$
Сабақтың соңында оқушыларды https://learningapps.org/watch?v=pzuroq1mn22 сілтемесі арқылы бүтінгі тақырыпты қалай меңгергендігі анықталады.	
Үйге екі виртуальды бағдарлама арқылы эксперименттік есеп беріледі: <i>Толық тізбек үшін Ом заңы туралы білімді жинақтау.</i> Құралдар: ток көзі, реостат, амперметр, вольтметр, кілт, қосқыш сымдар. Тапсырма: Кілт тұйықталу кезінде амперметр мен вольтметр көрсетуін жазыңыз.	Жүктеу үшін: https://soft.sibnet.ru/soft/25729-electronic-workbench-5-12/ electronica.msi

1 – кесте. Сабаққа қолданылған қысқа мерзімді жоспарды түзудің әдістемесі мен қолданылған цифрлық білім беру ресурстары

Қысқа мерзімді жоспарды түзуде мына дидактикалық талаптарды ұстанған жөн:

- ✓ Қысқа мерзімді жоспар сабақ уақытынан бұрын мектеп директорының оқу ісі жөніндегі орынбасарына тексертіліп, қол қойылып, мөр басылып, бекітілуі шарт;
- ✓ Сабақтың тақырыбын арнайы білім беру платформаларынан нақтылап, тарауы мен бөлімін дұрыс қарастырған жөн;
- ✓ Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары күнтізбелік тақырыптық жоспар негізінде жазылады, ал сабақтың жеке мақсаттарын мұғалім өзі құруы керек, сыныптағы оқушылардың деңгейлеріне сәйкес, олардың басым және кейбір бөлігі жетуі керек негізгі мәселелері жүйеленуі тиіс;
- ✓ Сабақтың басында үй тапсырмасын сұрау кезінде арнайы электрондық оқулықты және білім берудің интерактивті интернет ресурстарын пайдалану керек.
- ✓ Сабақтың ортасына көп уақыт бөлу керек, негізгі мақсат пен оқушылар алатын білімді осы бөлімде нақтылаған жөн. Қарастырылатын негізгі мәселелер бойынша бейнероликтер мен анимацилар және деңгейлік, эксперименттік тапсырмаларды орындауда виртуальды модельдеуші бағдарламаларды қолданған дұрыс.
- ✓ Сабақтың соңында тақырып қорытындыланып, цифрлық білім беру ресурстарының интернет сілтемелері арқылы (word wall, learningapps, pickers) тапсырмалар қарастырған жөн, міндетті түрде рефлексия жасалынуы керек, мәселен, jamboard, padlet, questionstar кері байланыс жасау тақталары арқылы оқушының тақырыпты түсіну деңгейі мен келесі сабаққа деген ұсыныстары нақтыланады;

- ✓ Kundelik.kz немесе bilimland.kz білім платформаларының өз қажеттіліктеріне сай бағалау шкаласы бойынша оқушыларды бағалаған жөн;
- ✓ Әр тапсырмаға сай қойылған дескрипторлар мазмұнды толық қамтитындай мәнді болуы шарт, әр тапсырмаға нақты қойылатын балл көрсетілуі керек;
- ✓ Сабақтың әр кезеңінде қолданылатын ресурстар, сілтемелер, ақпараттық технология құрылғылары мен көрнекіліктер айқын келтірілуі қажет.

Қысқа мерзімді жоспарды түзуде сабақ кезеңдерінде қолдануға болатын оқу технологиясына ұсыныстар:

- Үй тапсырмасын сұрауда: «білім беруді ізгілендіру» технологиясын қолдануға болады.
- Жаңа сабақты түсіндіруде ақпараттық, саралап оқыту, өткен сабақты қайталауда: «бағдарламалап оқыту» технологиясын (В.П.Беспалько, Н.Краудер), «дамыта оқыту» технологиясын (Д.Б. Эльконин-В.В. Давыдов) қолдануға болады;
- Эксперименттік есепті түсіндіру және оқушылардың соған сәйкес эксперименттік есепті шығаруында: «оқытудың компьютерлік» технологиясы, «проблемалық оқыту» технологиясын қолдануға болады;
- Үй тапсырмасын беруде: «тірек сигналдарын пайдалана отырып перспективалық жеделдете оқыту» технологиясын қолдануға болады;

Талданған нәтижелер:

30.01.2023- 24.03.2023 ж аралығында Түркістан облысы, Түлкібас ауданының адами әлеуетті дамыту бөліміне қарасты М.Шаханов атындағы жалпы орта мектебінде кәсіптік практикадан өту барысында жоғарыда келтірілген үлгі бойынша 14.02.2023 ж күні дәл осы тақырыппен ашық сабақ жоспарланды. ҚМЖ-мен қоса, оқушыларға көрнекілік ретінде ерекше дизайнға презентация дайындалып, қысқа уақытты бейнероликтер көрсетілді. Сабақты педагогикалық практикадан өту барысында, есептің сандық, сапалық, графиктік, мәтіндік, тесттік және эксперименттік түрлері сабақ мазмұнына сай көрнекі қарастырылды. Осының ішінде, эксперименттік есептерді шығаруда компьютерлік виртуальды модельдеуші бағдарламаларды (Электроника бастамалары, Electronics Workbench) қолдана отырып, оқушылар есептеулерді MS Excel электрондық кестесінде, ал салыстыру жұмыстарын Pascal және MatLAB компьютерлік бағдарламаларында орындады.

Дәлелдеме фотосуреттер:

1-сурет

2-сурет

3-сурет

Сабақты жоғарыда келтірген қысқа мерзімді жоспарды қолдану арқылы өтудің нәтижесінде: физикада эксперименттік есепті шығаруда виртуальды модельдеуші бағдарламаларды қолдану бойынша қысқа мерзімді жоспарды түзуде пән мұғалімі мен директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары оң пікірін білдірді.

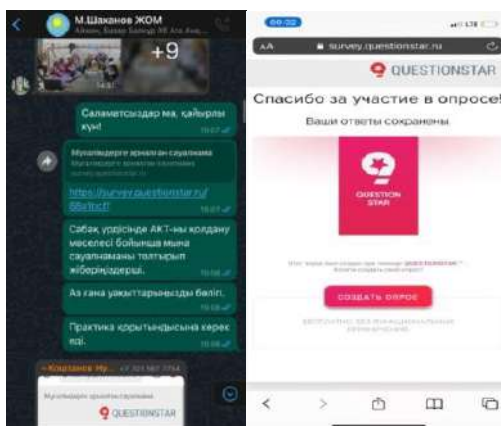
Қорытындылар

Осы ашық сабақтан кейінгі уақытта, оқушылар мен мұғалімдерден физика сабағын өту барысында ақпараттық технологияны, цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану бойынша арнайы сауалнама алынды:

- 1) Мұғалімдерге арнайы сайт арқылы сауалнама жүргізілді, мектептің Whats'app желісіндегі ортақ чаттарына жіберілді.

<https://survey.questionstar.ru/68a1bcff>

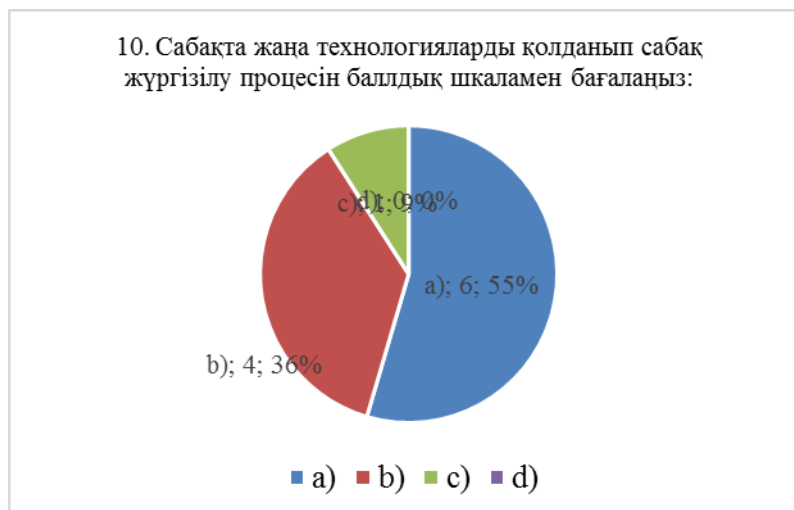
4 а,б-сурет. Мұғалімдердің сауалнамадан өту барысын талдау

Нәтижесі: Сауалнамаға 17 оқытушы қатысты. Арнайы жауабы сайттың басқарушысы ретінде шығарылды: цифрлық білім беру ресурстарының көмегімен физикалық құбылыстарды түсіндіруде қарапайым анимацияларды пайдаланып, презентацияларды жасау (мысалы, Microsoft Power Point, MS Word, MS Excel) тапсырмаларын жартысына жуығы орындай алатыны байқалды. Осы оқу жылында 10-сыныпқа сабақ беру барысында оқушылардың ақпаратты іздеу кезінде әртүрлі цифрлық ресурстарды меңгеруі үшін АКТ-дағдылары мен қабілеттерін дамытуға $\frac{2}{3}$ бөлігі жеткілікті, ал қалған бөлігі аз көңіл бөлгенін жеткізген. Соңғы жылдарда ЦБР-ды білім беру үдерісінде пайдалану бойынша біліктіліктерін арттыру мақсатында іс-шараларға мұғалімдердің 47%-ы бірнеше рет, ол 41,18 %-ы тек бір рет қатысқаны анықталды. Мұғалімдердің барлығы дерлік сабақ үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын қолданудың оң нәтиже беретіндігін баса айта отырып, соның нәтижесінде оқушылардың шығармашылық және эксперименттік қабілеттерін дамытатынын алға тартқан.

2) Оқушылардан сауалнама сабақтан бос уақытта алынды. Сауалнама жабық түрде, құпия сақталды. Аты-жөні беймәлім болғандықтан, ашық түрде жауап берді, 12 сұрақ құрастырылды. Әр сұрақты мұқият оқып, қажетті жауап нұсқасының үстін дөңгелектеді. Мәселен, төмендегі мынадай сұрақтар қарастырылды:

Нәтижесі: диаграмма арнайы MS Excel электрондық кестесінде жасалды:

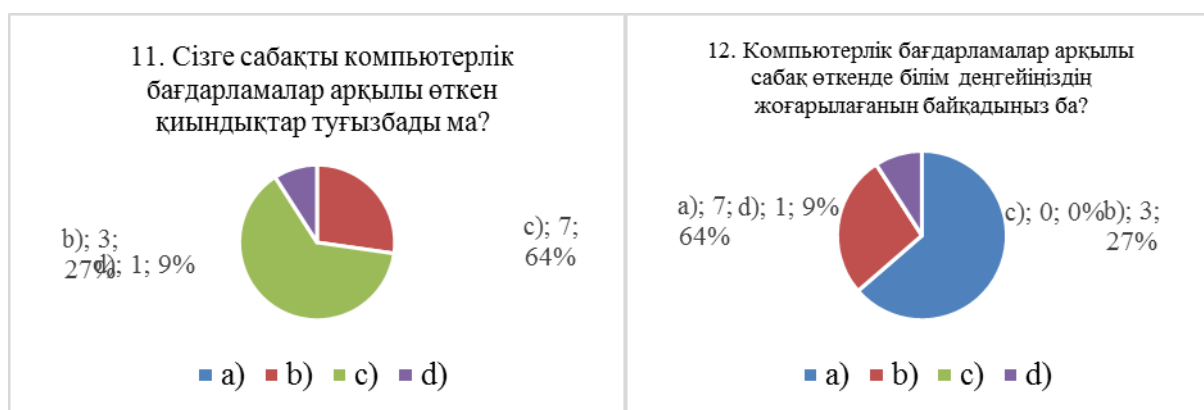

1-диаграмма. Оқушылардан алған сауалнама нәтижелерін алып, мониторинг жүргізу

Мәселен, ақпараттық жаңа технологияларды қолданып физика пәнінен сабақ жүргізілу процесін 55% оқушы 10-9 баллдық шкаламен, 36% оқушы 8-7 баллдық шкаламен, 9% оқушы 6-4 баллдық шкаламен бағалады.

Физика пәнінен компьютерлік бағдарламаларды пайдалану арқылы өткізілген сабақтарда қиындықтар туындамағанын 64% оқушы, орташа қиындық туғаны туралы 27% оқушы жеткізген, ал 9% оқушы жауап беруге қиналатынын белгілеген.

Компьютерлік бағдарламалар арқылы сабақ өткенде білім деңгейлерінің көтерілгендігі туралы 64% оқушы, ал «орташа деңгейде көтерілді» деп 36% оқушы жауап бергендігі анықталды.

2-диаграмма

3-диаграмма

Қорыта келгенде, сабақты жоспарлауға қажетті қысқа мерзімді жоспарды дұрыс түзу өту маңызды. Оқытушылық қызметінің қаншалықты жауапкершілікті қажет ететіндігін сезіндіре білген бұл қысқа мерзімді жоспарды түзуде жәрбір мәселеге ерекше көңіл бөлген жөн. Педагогикалық тұрғыдан әрбір жаңашылдықтан хабардар болып, сабақта ақпараттық технологияны қолдануға шақырамын. Осы жасалған сабақтың жоспары мен етілген еңбек үлкен жеңісім мен жетістігімнің бастау болмақ.

Әдебиеттер:

1. Алимбекова Г.Б. Физика. Эксперименттік есептерді шығарудың теориясы мен әдістемесі.- Алматы.:ҚазҰПУ,2012.-315 б.
2. Б.А.Кронгарт., Д.М.Қазақбаева., О.Имамбеков., Т.Қыстаубаев. Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану математика бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық. 1-бөлім.- Алматы.: Мектеп, 2019.-280 б.
3. <https://adilet.zan.kz/kaz>
4. <http://sc0002.celinograd.aqmoedu.gov.kz/news/open/id-1974608>

МАЗМҰНЫ

ӘЛЕУМЕТТІК-ҚОҒАМДЫҚ ҒЫЛЫМДАР

Сабырханова С., Мантаева Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ РУХАНИ КҮРЕСІ	3
Балық А.А., Айтай Б.С. ТОНЫКӨКТИҢ ТҮРК ТАРИХЫНДАҒЫ ОРНЫ МЕН МАҢЫЗЫ	5
Жақып Е., Байдалы Б., Ханазар И., Марина Ғ.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ	9
Әділхан Т., Ортаева А.С. ВОЛОНТЕРЛІК ҚЫЗМЕТ ЕРЕСЕК ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	11
Келдібек Н.Н., Тайтелиева М.А. NAURYZ HOLIDAY: NATIONAL GAMES AND DISHES OF THE KAZAKH PEOPLE	14
Есен Г.Н., Жадыраева Ғ.А. ТҰРА РҰСҚҰЛОВТЫҢ САЯСИ КӨЗ ҚАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ	18
Бакарам А., Әбішева Л.П. ЖАСТАР СУБМӨДЕНИЕТІН ЗЕРТТЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ТҰЖЫРЫМ-ДАМАЛАРЫ	21
Байдалы Б.Н., Марина Ғ.А. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ӨңІРІНДЕГІ АШАРШЫЛЫҚ	25
Жұмат Ә.Е., Орынбасарова Г.Ж. ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫНЫҢ АРДАГЕРІ МАХАНБЕТОВ ТҰРДЫНЫҢ ӨМІРДЕРЕКТЕРІ ..	32
Егізбаев Б., Пернебек Қ., Алдабергенова М. К. БАТЫСТЫҚ ТАРИХНАМАДАҒЫ МИХАИЛ ПСЕЛЛ ЖӘНЕ ОНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ВИЗАНТИЯ ТАРИХЫН ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	37
Аязбай Р.Е., Найманбаев Б.Р ҚАЗАҚТАРДЫҢ ЭТНОГЕНЕТИКАЛЫҚ БАЙЛАНЫСЫ	43
Ережеп А.Т., Найманбаев Б.Р XX ҒАСЫРДАҒЫ КӨШІ - ҚОН ПРОЦЕСТЕРІНІҢ ҚАЗАҚСТАН ДЕМОГРАФИЯСЫНА ТИГІЗГЕН ӘСЕРІ	48
Отарбаева Д.К., Найманбаев Б.Р ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ КӨШІ - ҚОН САЯСАТЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	52
Нишанбай М.Т., Найманбаев Б.Р. КӨНЕ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚ ЖЕРІ	57
Бектұрған Н., Карсыбаева А.М. ҚОБЫЗШЫ, КОМПАЗИТОР Ж.ЖҮСПОВАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ	60
Жанзак Б.Т., Таскараева К.А. ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА КРИТЕРИАЛДЫ БАҒАЛАУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИІМДІЛІГІ	63
Бөрібаев Е.Е., Қожабекова З.Е., Турданова М.С. МЕКТЕПТЕ ТУРИСТІК-ӨЛКЕТАНУ ЖҰМЫСТАРЫ АРҚЫЛЫ ТУҒАН ӨЛКЕНІ ЗЕРТТЕУДІҢ МАҢЫЗЫ МЕН ҚАЖЕТТІЛІГІ	68
Каримов Т.У., Руюткина Т.М. ВОПРОСЫ ЕВРОПЕЙСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЭПОХИ КЛАССИЧЕСКОГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ В ИСТОРИОГРАФИИ	72
Байтасова Ұ.Б., Исах Ж.Е., Турданова М.С.	

ИНДУСТРИАЛДЫ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУ КЕЗЕҢІНДЕ ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ АУМАҒЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙДЫҢ ДАМУЫ.....	77
Айтжанова Р.А., Мырзалиева З.Қ. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ БОЙЫНША ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНЕН ОЙЫН ТӘСІЛДЕРІН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ	82
Алшынбек Н. Е., Найманбаев Б.Р АМАНГЕЛДІ ИМАНОВ БАСТАҒАН ТОРҒАЙ ДАЛАСЫНДАҒЫ КӨТЕРІЛІСШІЛЕР ҚОЗҒАЛЫСЫНЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ МЕН ДАМУЫ (Халық батыры А.Имановтың 150 жылдығына арналады).....	85
Анарбеков Н.М., Реджепов Г., Налмишова Қ.Н. ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ӨЛКЕТАНУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІНІҢ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕМЕСІ	91
Нишанкулов Р.А., Юлдашев У.Т., Нұржан С.С., Мырзалиева З.К. ГЕОГРАФИЯ КУРСЫН ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ ӨЛКЕТАНУ КОМПОНЕНТІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	93
Жұмат Ә.Е., Алдаберген М.Н. ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫНЫҢ АРДАГЕРІ САНСЫЗБАЕВ АБДРАШТЫҢ СТАЛИНГРАД ШАЙҚАСЫНА ҚАТЫСУШЫ ТУРАЛЫ ӨМІРДЕРЕКТЕРІ ТАРИХЫНАН.....	98
Жолтаева М.Б., Налмишова Қ.Н. ГЕОГРАФИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ....	101
Кененбаев Д. Адиханов Т., Исатаева Г.Б. КАЙДЗЕН «ОСНОВА СЧАСТЛИВОЙ ЖИЗНИ».....	104
Төрөбай Е. Д., Исатаева Г. Б. "ҚАЗАҚСТАН-2050" ЭКОНОМИКАЛЫҚ СТРАТЕГИЯСЫ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ БАҒЫТЫНЫҢ ЖАҢА САЯСИ БАҒЫТЫ.....	107
Қаржау Г.П., Налмишова Қ.Н. СТАТИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІН ОРТА МЕКТЕП ГЕОГРАФИЯСЫНДА ҚОЛДАНУ	112
Садық Ж., Қожабекова З.Е. ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТЕГІ МЕДИА МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ МЕДИА БІЛІМ.....	115

ӨНЕР, МӘДЕНИЕТТАНУ ЖӘНЕ СПОРТ

Сыдыков М.У., Маханов.Т.Ш. МЕКТЕПТЕГІ «КӨРКЕМ ЕҢБЕК» САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА АҒАШ ӨНДЕУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР НЕГІЗІНДЕ ОРЫНДАУ ЖОЛДАРЫ.....	120
Қалдыбек А.М., Узахова А. С. КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДА ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМУЫ	125
Амантаева Д.М., Байдосова А.А. ФИЗИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР ӨСЕРІНЕН АҒЗАДА БОЛАТЫН ФИЗИОЛОГИЯЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР	128
Муталин С.Қ., Узахова А.С. КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДАҒЫ ӘДІС – ТӘСІЛДЕРДІҢ МАЗМҰНДЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	132
Сарыбай Қ.Ә., Керимбаева К.З. ПАРФЮМЕРИЯЛЫҚ ӨНІМ ДАЙЫНДАУ	136

Халилова Г.А., Жусипова Г.Т. ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ	139
Қалдыбек А.М., Жолдасбекова Г.Д. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ АЛАША ТОҚУ ӨНЕРІН БОЛАШАҚ ЖАСТАРҒА ДӘРІПТЕУ	143
Korganbay S., Saidvakkassova A. THE ROLE OF ART IN HUMAN LIFE.....	146
Алтай А. С., Әбдімәулен А. Ж., небесаева Ж.О. КИІМДЕРДІ ӨРЛЕУГЕ АРНАЛҒАН ЭКО ЖӘНЕ АНИМАЦИЯЛЫҚ ПРИНТТЕР	148
Сәрсенбек М.Д., небесаева Ж.О. СӘУЛЕТ ӨНЕРІНДЕГІ-МИНИМАЛИЗМ	153
Халтаева Д.С. Жусипова Г.Т ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ	166
Сайдакаримова З.З., Мынбаева Н.Қ. ҰЛТТЫҚ НАҚЫШ НЕГІЗІНДЕ ЗАМАНАУИ ӘЙЕЛДЕР КИІМ ЖИЫНТЫҒЫН ЖОБАЛАУ	170
Мустафа А.З., Керімбаева К.З. САБЫНДЫ ҮЙ ЖАҒДАЙЫНДА ЖАСАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ	174
Кажиева Э.З., Жусипова Г.Т. ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ	177
Нағашбекұлы Е., Мустафаев Б.А., Турыскулов У.Ж. ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЫНТА-ЖІГЕРІН ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ	181
Мустафаев Б.А., Абдулла Ә.Б., Турыскулов У.Ж. ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ-САУЫҚТЫРУ ЖҮЙЕСІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҒЫН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	185
Жақсылықов М., Байбатырова У.А. МУЗЫКА САБАҒЫНДА ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДАҒЫ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕҢБЕКТЕРДІҢ СИПАТТАМАСЫ	189
Шейрер В.Ю., Испандиярова А.М. МЕТОДИКА ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТЕХНИКО-ТАКТИЧЕСКИХ ДЕЙСТВИЙ ФУТБОЛИСТОВ	192
Бегімбет.А., Сералиева У.О. БОЛАШАҚ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ДЕҢГЕЙІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ	196
Әмзе Б.С., Пошаева Г.С. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРЫН ЖҮРГІЗУГЕ ҰСЫНЫЛАТЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР	200
Құттыбекова А.Қ., Үкібасова Қ.А. КӨНЕ МАТАЛАРДЫҢ ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ МАҒЫНАЛАРЫ	204
Бейсенбек Ә.Е., Байбатшаева А.Е., Әбибуллақызы Ә. СЫНИ ТҮРҒЫДАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ТІГІН БҰЙЫМДАРЫН ӨЗІРЛЕУГЕ ҮЙРЕТУ	206

ФИЗИКА – МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР

Ирисметова А.А., Мырзатаева А.Б., Абдикадирова М.Э., Рахашев Б.Қ. 7–СЫНЫП ФИЗИКА КУРСЫН ОҚЫТУДА САПАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ.....	209
Алиасқар Г.Т., Джаманкараева М.А.	

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ РЕШЕНИЮ ГЕОМЕТРИЧЕСКИХ ЗАДАЧ НА ДОКАЗАТЕЛЬСТВО	214
Әбілқасым Б.А., Бердалиев Д.Т. «ЭЛЕКТРОДИНАМИКА» БӨЛІМІН ОҚЫТУДА ELECTRONICS WORKBENCH БАҒДАРЛАМАСЫН ПАЙДАЛАНЫП ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЕСЕПТЕР ШЫҒАРУ АРҚЫЛЫ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ОЯТУ.....	217
Баратов О., Уалиханова Б.С. ЖАРАТЫЛЫСТАНУ МАТЕМАТИКА БАҒЫТЫНДАҒЫ МЕКТЕПТЕ “ТЕРБЕЛІСТЕР МЕН ТОЛҚЫНДАР” ТАРАУЫНА ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ	222
Маликова Ж.С., Орманова Г.К. ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ТӘЖІРИБЕЛІК ЖҰМЫСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӘДІС- ТӘСІЛДЕРІ	228
Турсынбекова Г.С., Рамазанова С.А. ФИЗИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТ – ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗІ	233
Сейдахан Б.Ә., Исахов А.А. АРИФМЕТИКАЛЫҚ ИЕРАРХИЯДАҒЫ ЖИЫНДАРДЫҢ ОРНАЛАСУЫ.....	236
Рахманкулова Н., Кадирбаева Р.И. РОЛЬ НЕСТАНДАРТНЫХ ЗАДАЧ В ОБУЧЕНИИ ШКОЛЬНОЙ МАТЕМАТИКЕ.....	239
Абдулла Д.Б., Бердиярова С.Т., Мәдібекова Ғ.М. САНДЫҚ АНАЛИЗДІҢ НЕГІЗГІ БӨЛІМДЕРІ	243
Хусанжанов Х., Жетпісбаев Г.О. МАТЕМАТИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚОЛДАНБАЛЫ БАҒЫТТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ...	246
Тасболатов Ж. Н., Жетпісбаев Г.О. МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУ	250
Жанабекова К.А., Уалиханова Б.С. МЕХАНИКА КУРСЫН ОҚУШЫЛАРҒА ҚҰБЫЛЫСҚА НЕГІЗДЕП ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ	254
Қыдыралы Ы. Е. «АСТРОНОМИЯ» ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР	258
Убайдулла Ә.А., Кулжатаева К.М. WEB ПРОГРАММАЛАУ ПӘНІ БОЙЫНША ИНТЕРАКТИВТІ ЖҰМЫС ДӘПТЕРІН WIZER ОРТАСЫНДА ДАЙЫНДАУ ӘДІСТЕМЕСІ	260
Қаранар А.А., Сакеева А.Т. HOW TO INTEGRATE MATH INTO ENGLISH	263
Омирзахқызы Г., Сакеева А.Т. METHODS OF USING ENGLISH GAME IN THE PHYSICS LESSON.....	267
Оралхан Ұ.С., Рахашев Б.Қ. ФИЗИКА ПӘНІНЕН СТАНДАРТ ЕМЕС ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДА MS EXCEL ЖӘНЕ MACROMEDIA FLASH БАҒДАРЛАМАЛАРЫН ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	271
Эрмахан Н.А., Төрехан Т.Е., Калимбетова А.С., Рахашев Б.Қ. 8-СЫНЫП ФИЗИКА КУРСЫНДА ДИДАКТИКАЛЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	277
Жандарбаева А.М., Садық Б.Х. «FIZIKALYQ SMART SANDYQ» ТАҚЫРЫБЫНДА ДАЙЫНДАЛҒАН ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕН	282
Базарбекова Ү.М., Арахимбаева Ж.М., Жақсылық А.Қ., Рахашев Б.Қ. 8-СЫНЫП ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА ЭКСПЕРИМЕНТТІК САПАЛЫҚ ЕСЕПТЕР ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ӘРЕКЕТТЕРІН БЕЛСЕНДІРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ.....	288
Сапарбекова М.Е., Тұрғынбай А., Абдикайм Ж., Рахашев Б.Қ.	

ОРТА МЕКТЕПТІҢ 8 СЫНЫБЫНДА ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ЖҰМЫСТЫҚ ДӘПТЕРЛЕР ДАЙЫНДАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	291
Марова М.А., Рамазанова С.А. КҮН МЕН ПЛАНЕТАЛАР ҚОЗҒАЛЫСЫНА «WORLD WIDE TELESCOPE» КОМПЬЮТЕРЛІК БАҒДАРЛАМАСЫН ПАЙДАЛАНУ	299
Абдрахман Р. А., Султан С.Ө. КОМПЬЮТЕРЛІК ГРАФИКАНЫ САБАҚТА ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ.....	305
Абдубек А.О., Жамал Б.А., Мейрбекова А.С., Жылысбаева А.Н. АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕ ПАЙДАЛАНУ ЖАҒДАЙЫ	309
Үсен М.Ә., Рамазанова С.А. ОРТА МЕКТЕПТЕ «КВАНТТЫҚ ОПТИКАНЫ» ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ.....	314
Рахматулла.З.А., Жолдасов Е.Н, Сабырханова Г.Ш. РАЗРАБОТКА ГУМАНОИДНОГО РОБОТА JUGIRMEK V1.0.....	320
Abdurakhmanova Zh., Kalibaeva D.B. METHODOLOGY OF USING ELECTRONIC TEXTBOOKS IN THE FIELD EDUCATION..	324
Салиева Д.Ш. АСТРОНОМИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	328
Бимұратова Б.Б., Курманбаева Ж.И. CİLІ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ	332
Махмудова Ф., Алтынбекова Б.Б. АҚПАРАТҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУГЕ АРНАЛҒАН МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР.....	335
Тастемір Ж.Н., Айпеисова Б.М. МЕКТЕП ІШІНДЕГІ ШУМОИЗОЛЯЦИЯ.....	340
Асқар Ж. Ж., Кадирбаева Р.И. ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ МЕКТЕП МАТЕМАТИКАСЫН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ .	343
Ахмет Н., Сарсенбиева Н.Ф. ИНФОРМАТИКАДАН ДЕҢГЕЙЛІК ТАПСЫРМАЛАРДЫ ҚҰРАСТЫРУ	348
Тоқтарова А., Кулжатаева К.М. БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІНДЕ ГЕЙМИФИКАЦИЯНЫ ҚОЛДАНУ	352
Миннахмитова Л.Р., Ибашова А.Б. ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ISPRING В ОБУЧЕНИИ SCRATCH УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.....	356
Исабаева А.Ж., Алдешов С.Е. ИНФОРМАТИКА МАМАНДЫҒЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУ ҮШІН ВЕБ-ДИЗАЙНДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	361
Кулжанов А.Е., Орманова Г.К. «ФИЗИКА» ПӘНІН ЖОҒАРҒЫ СЫНЫПТАРДА ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ STEM ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ	366
Ахметов Т.Р., Кадирбаева Р. И. ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ МАТЕМАТИКЕ.....	370
Рахматулла З. МЕКТЕП ФИЗИКА КУРСЫНДА ЖОБАЛЫҚ ӘДІС АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ	374
Бимырзақызы Ұ., Садық Б.Х.	

ВИРТУАЛЬДЫ МОДЕЛЬДЕУШІ БАҒДАРЛАМАЛАРДЫ ҚОЛДАНЫП 10-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ФИЗИКАЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУҒА ҮЙРЕТУДІ ҚЫСҚА МЕРЗІМДІ ЖОСПАРЛАУ	378